অসময় যুবতী

অসমৰ বুৰঞ্জী

পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা

অসম প্ৰকাশন পৰিষদ
গুৱাহাটী-৩

ASAMAR BURANJI : *History of Assam written by Padmanath Gohain Barua and published by Laxmi Nath Tamuly IAS, Secretary, Publication Board Assam, Guwahati, 781021, Assam, India.*

Third Edition, August 2004 **Price Rs. 100.00**

No part or whole of this publication may be reproduced or utilized in any form or by any means, electronic or mechanical, including photo-copying, recording, or by any information storage and retrieval system, without the prior permission in writing from Publication Board Assam.

অসম প্ৰকাশন পৰিষদৰ আগতীয়া লিখিত অনুমতি অবিহনে এই গ্ৰন্থ বা ইয়াৰ কোনো অংশ ফটোকপি, ৰেকৰ্ডিং আদিৰ দৰে কোনো ইলেক্ট্ৰনিক বা যান্ত্ৰিক উপায়েৰে, অথবা কোনো তথ্যৰ সংগ্ৰহ-পুনৰ ব্যৱহাৰ প্ৰণালীৰে পুনৰ প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰিব বা আন কোনো ৰূপতে ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰিব।

প্ৰকাশক
লক্ষ্মীনাথ তামুলী, আই. এ. এছ
সচিব
অসম প্ৰকাশন পৰিষদ
গুৱাহাটী ৭৮১ ০২১

প্ৰথম প্ৰকাশ : জুন ১৯৭৬
দ্বিতীয় প্ৰকাশ : ডিচেম্বৰ ২০০৩
তৃতীয় প্ৰকাশ : আগষ্ট ২০০৪

মূল্য : ১০০·০০

মুদ্ৰক
ভবানী অফছেট এণ্ড ইমেজিং চিষ্টেমছ্ প্ৰাঃ লিঃ
ৰাজগড় ৰ'ড, লাচিত লেন, গুৱাহাটী-৭

সচিবৰ দুআষাৰ

অসম প্ৰকাশন পৰিষদে অসমৰ সাহিত্য-সংস্কৃতিত এক অভূতপূৰ্ব প্ৰভাৱ পেলাইছে। অসমৰ ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ কাণ্ডাৰীসকল পৰিষদৰ পৰিকল্পনা আৰু কাম-কাজৰ লগত ওতপ্ৰোতভাৱে জড়িত। ১৯৫৮ চনতে প্ৰতিষ্ঠাপিত পৰিষদে অসম ছাত্ৰ-সন্মিলনীৰ চৈধ্যগৰাকী অতিবিশিষ্ট সভাপতিৰ অভিভাষণ সন্নিবিষ্ট 'ভাষণমালা' প্ৰথমখন গ্ৰন্থৰূপে প্ৰকাশ কৰে। অৱশ্যে চক্ৰৱৰ্তী ৰাজাগোপালাচাৰীৰ অসমীয়ালৈ অনূদিত কথা-মহাভাৰতখন পৰিষদে পোনতে প্ৰকাশ কৰিবলৈ উদ্যোগ লৈছিল। উল্লেখ কৰি থওঁ যে বিষয়-বস্তুৰ বৈভৱ আৰু তথ্য-সম্পদৰ গুৰুত্ব উপলব্ধি কৰি এইবাৰ 'ভাষণমালা' নামটোৰ পৰিবৰ্তন ঘটাই 'সাহিত্য আৰু ইতিহাস' কৰা হৈছে। ভাবীকালৰ নতুন প্ৰজন্মৰ লগতে সৰ্বসাধাৰণ পাঠকেও গ্ৰন্থখন পঢ়ি হৃদয় উদ্ৰেককাৰী চিন্তা আৰু বিমল আনন্দৰ খোৰাক পাব।

২০০৩ চনত আমি কাৰ্যভাৰ লৈয়েই পৰিষদৰ শ্ৰেষ্ঠ, দুষ্প্ৰাপ্য আৰু বছৰৰ পিছত বছৰ ধৰি পুনঃমুদ্ৰিত নোহোৱাকৈ থকা গ্ৰন্থকে ধৰি সৰ্বমুঠ ১২০ খন গ্ৰন্থ প্ৰকাশ কৰি পাঠকসমাজলৈ আগবঢ়াইছো আৰু পাঠকেও গ্ৰন্থসমূহক আঁকোৱালি লৈছে।

২০০৪ বৰ্ষত প্ৰকাশ কৰিবলৈ লোৱা কেইখনমান উল্লেখযোগ্য নতুন গ্ৰন্থ হ'ল সৰ্বেশ্বৰ শৰ্মা কটকী ৰচনাৱলী, ঊনবিংশ শতিকাৰ মাজ ভাগতে প্ৰণীত আৰু ডাঙৰীয়া দীননাথ বেজবৰুৱা, নৰনাৰায়ণ মাজু মেলিয়া ৰাজা আৰু মহিচন্দ্ৰ ৰাজখোৱা— এই তিনিগৰাকী বিশিষ্ট লোকৰদ্বাৰা পৰ্যালোচনা কৰা আৰু আজিকোপতি পাণ্ডুলিপি অৱস্থাতে থকা পদ্মেশ্বৰ নাওবৈছা ফুকনৰ অসম বুৰঞ্জী, সাহিত্য কাণ্ডাৰী পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱাদেৱে সম্পাদনা কৰা 'উষা'ৰ একত্ৰ সংকলন, কেশদা মহন্তই মূল সংস্কৃতৰ পৰা অনুবাদ কৰা অথৰ্ববেদ আৰু ৰঘুবংশ, ড° প্ৰদীপ শৰ্মাৰ অসমৰ শেষ-মধ্যযুগীয় মন্দিৰ-স্থাপত্য, হোমেন বৰগোহাঞিয়ে সঙ্কলন-সম্পাদনা কৰা শ্ৰেষ্ঠ অসমীয়া নিৰ্বাচিত প্ৰবন্ধ, ভৱপ্ৰসাদ চলিহাৰ সম্পাদনাত অসমীয়া আখ্যান-গীত ইত্যাদি। বাংলা ভাষাত প্ৰণীত হলিৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ 'আসাম বুরঞ্জি' গ্ৰন্থও এইবাৰৰ গ্ৰন্থ-তালিকাত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। গ্ৰন্থখনিত ঢেকিয়াল ফুকনৰে 'কামৰূপ যাত্ৰা-পদ্ধতি' শীৰ্ষক গ্ৰন্থখনো একেলগে মুদ্ৰিত কৰা হ'ব। ড° যোগেন্দ্ৰনাথ ফুকনে কৰা আহোম বুৰঞ্জীৰ অসমীয়া অনুবাদ এটি বিশিষ্ট অৱদান হ'ব। ২০০৩ বৰ্ষত ড° হীৰেন গোহাঁইৰ সম্পাদনাত প্ৰকাশিত জ্যোতিপ্ৰসাদ ৰচনাৱলীৰ পৰিমাৰ্জিত-পৰিবৰ্ধিত সংস্কৰণে বিপুল সঁহাৰি লাভ কৰাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত আৰু পাঠকৰ আগ্ৰহৰ প্ৰতি লক্ষ্য

ৰাখি এইবাৰ ড° গোহাঁইৰে সম্পাদনাত জ্যোতিপ্ৰসাদৰ নাটকখিনিৰ একত্ৰ সঙ্কলন আৰু শিশু-কবিতাসহ গীতখিনিৰ নতুন সংস্কৰণ প্ৰকাশ কৰা হ'ব।

ভাবৰ আদান-প্ৰদান আৰু বিস্তাৰ-বিকাশত অনুবাদ-কৰ্মই এক মুখ্য ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। ইতিপূৰ্বে অসম প্ৰকাশন পৰিষদে এক সংখ্যক শ্ৰেষ্ঠ গ্ৰন্থ অসমীয়ালৈ অনূদিত কৰিছে। এই বছৰত আমি বাৰ্ট্ৰাণ্ড ৰাছেল, এ.এইছ.কাৰ, ইৰাৱতী কাৰ্ভে, এ.এল.বাশ্বাম্ আদি বুদ্ধিজীৱী-লেখকৰ গ্ৰন্থ অনুবাদ কৰিবলৈ লৈছো।

গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ 'আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ জীৱন-চৰিত্ৰ'ৰ ৰঞ্জিৎ কুমাৰ দেৱগোস্বামীয়ে আৰু হোমেন বৰগোহাঞিয়ে সম্পাদনা কৰা 'এশ বছৰৰ অসমীয়া কবিতা'ৰ নিৰ্বাচিত এক সংখ্যক কবিতাৰ প্ৰদীপ আচাৰ্যই ইংৰাজীলৈ কৰা অনুবাদে অনা-অসমীয়া ভাষী পাঠকৰ বিশেষ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰিব পাৰিব বুলি আমাৰ বিশ্বাস।

আশা কৰো সৰ্বস্তৰৰ পাঠকে অসম প্ৰকাশন পৰিষদৰ গ্ৰন্থ পূৰ্ববৎ আঁকোৱালি ল'ব।

লক্ষ্মীনাথ তামুলী আই.এ.এছ
সচিব
অসম প্ৰকাশন পৰিষদ

গুৱাহাটী
আগষ্ট ২০০৪

সচিবৰ ভূমিকা

১৯৫৮ চনতে প্ৰতিষ্ঠাপিত অসমৰ জাতীয় অনুষ্ঠান অসম প্ৰকাশন পৰিষদে অসমৰ ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিলৈ অনেক মূল্যবান অৱদান আগবঢ়াইছে। পৰিষদে আৰ্থিক লাভালাভলৈ আওকাণ কৰি আমাৰ ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ শ্ৰেষ্ঠ সাহিত্যিকসকলৰ ৰচনাৰাজি একত্ৰে সঙ্কলন— যথা, গোহাঞিবৰুৱা ৰচনাৱলী, জ্যোতিপ্ৰসাদ ৰচনাৱলী, ফণী শৰ্মা ৰচনাৱলী, বাণীকান্ত ৰচনাৱলী,অম্বিকাগিৰী ৰায়চৌধুৰী ৰচনাৱলী, বজ্ৰেশ্বৰ মহন্ত ৰচনাৱলী, লম্বোদৰ বৰা ৰচনাৱলী, ভোলানাথ দাস ৰচনাৱলী আদিৰ উপৰিও সাহিত্যিক-ৰাজনীতিক গোপীনাথ বৰদলৈ, তৰুণৰাম ফুকন, নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ আদিসকলৰ সমগ্ৰ ৰচনা প্ৰকাশ কৰি অসমীয়া বুদ্ধিসত্তা আৰু বৌদ্ধিক জগতত এক আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰিছে। ঠিক একেদৰে বিশ্ববিশ্ৰুত মহাত্মা গান্ধী, জৱহৰলাল নেহৰু, ড° সৰ্বপল্লী ৰাধাকৃষ্ণণ, ৰাস্কিন, ৰাছেল, ৰবীন্দ্ৰনাথ আদিৰ লেখীয়া মনীষীসকলৰ চিন্তা-ভাবনা প্ৰকাশক গ্ৰন্থৰ প্ৰকাশৰদ্বাৰা অসমীয়া পাঠকৰ মানসিক দিগন্ত বিস্তৃত-বিধৌত কৰাত সহায় কৰিছে। অসমৰ প্ৰাচীন বুৰঞ্জী অধ্যয়নৰ দিশতো অসম প্ৰকাশন পৰিষদ এক বলিষ্ঠ ভূমিকাত অৱতীৰ্ণ হৈছে। ড° মহেশ্বৰ নেওগৰ প্ৰাচ্য-শাসনাৱলী, ড° ডিম্বেশ্বৰ শৰ্মাৰ কামৰূপ-শাসনাৱলী, হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাৰ আহোমৰ দিন, গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ আসাম বুৰঞ্জী, পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱাৰ অসমৰ বুৰঞ্জী, ড° হেৰম্বকান্ত বৰপূজাৰীৰ দ্য কম্প্ৰিহেনচিভ হিষ্ট্ৰি অব আচামকে ধৰি বুৰঞ্জী বিষয়ক গ্ৰন্থ প্ৰকাশ কৰি পৰিষদে বুৰঞ্জী ৰচনাৰ ধাৰাবাহিকতা অটুট ৰাখিছে। এই দিশত এক বলিষ্ঠ সংযোজন হ'ল অসমৰ প্ৰথম আলোচনী অৰুনোদই, আসাম বন্ধু আৰু মৌৰ একত্ৰ সঙ্কলন।

বৈষ্ণৱ যুগৰ অৱদান বিষয়ক গ্ৰন্থ— সত্ৰীয়া নৃত্য আৰু সত্ৰীয়া নৃত্যৰ তাল, সত্ৰ-সঙ্গীতৰ স্বৰলেখা, কীৰ্তন-ঘোষা আৰু নাম-ঘোষা ; প্ৰাচ্য-পাশ্চাত্যৰ ৰামায়ণ, মহাভাৰত, ইলিয়াদ, ওডিছী আৰু ইনীদৰ দৰে ধ্ৰুপদী মহাকাব্যৰ প্ৰকাশনক আমাৰ পাঠক সমাজে সাদৰেৰে আঁকোৱালি লৈছে।

ভাৰতীয় পৰম্পৰাৰ পঞ্চতন্ত্ৰ, হিতোপদেশ, কথা-সৰিৎ সাগৰ ; বিশ্ব-সাহিত্যৰ অজান দেশত এলিচ আদি এক সংখ্যক প্ৰখ্যাত শিশু-গ্ৰন্থ আৰু জনপ্ৰিয় বিজ্ঞান বিষয়ক পুথিৰে অসম প্ৰকাশন পৰিষদে ভাষা-সাহিত্যৰ প্ৰচাৰ-প্ৰসাৰত সততে অৰিহণা যোগাই আহিছে।

কিন্তু অসম প্ৰকাশন পৰিষদৰ দৰে জাতীয় অনুষ্ঠান এটাৰ পৰা ইতিমধ্যে প্ৰকাশিত অনেক দুৰ্মূল্য আৰু দুষ্প্ৰাপ্য গ্ৰন্থ বছৰ বছৰ ধৰি প্ৰকাশ নোহোৱাকৈ থকাত গ্ৰন্থ-আগ্ৰহী সমাজ গ্ৰন্থ-অধ্যয়নৰ পৰা বিৰত থাকিব লগাত পৰিছে। সেয়েহে আমি এই ২০০৩ বৰ্ষতে প্ৰায় ছকুৰি গ্ৰন্থ পুনঃ মুদ্ৰণ কৰি পাঠকসমাজলৈ আগবঢ়ালো। আশা কৰিছো, পঢ়ুৱৈ সমাজে প্ৰকাশন পৰিষদৰ গ্ৰন্থ পূৰ্ববৎ আগ্ৰহেৰে আদৰি ল'ব।

লক্ষ্মীনাথ তামুলী আই এ এছ
সচিব
অসম প্ৰকাশন পৰিষদ

গুৱাহাটী
ডিচেম্বৰ ২০০৩

পাতনি

সাহিত্যাচাৰ্য পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱাৰ জন্ম-শতবাৰ্ষিকী উপলক্ষে এই পৰিষদে ইতিমধ্যে তেওঁৰ ‘ৰচনাৱলী’কে ধৰি তিনিখন গ্ৰন্থ প্ৰকাশ কৰিছে। আন দুখন গ্ৰন্থ হ’ল গোহাঞিবৰুৱাৰ আত্মজীৱনী ‘মোৰ সোঁৱৰণী’ আৰু স্মৃতিগ্ৰন্থ ‘পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা’।

‘গোহাঞিবৰুৱা ৰচনাৱলী’ত তেওঁৰ প্ৰায়বোৰ ৰচনা সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছিল যদিও, গোহাঞিবৰুৱাৰ দ্বাৰা ৰচিত পাঠ্যপুথিসমূহ তাত সামৰা হোৱা নাছিল। ‘অসমৰ বুৰঞ্জী’ও পাঠ্যপুথি হিচাপেই ৰচনা কৰা হৈছিল। কিন্তু আধুনিক যুগত ৰচিত অসমৰ বুৰঞ্জীৰ ভিতৰত গোহাঞিবৰুৱাৰ ‘অসমৰ বুৰঞ্জী’খনৰ এটি স্বকীয় মূল্য আছে। গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ ‘আসাম বুৰঞ্জী’ৰ পিছতে গোহাঞিবৰুৱাৰ ‘অসমৰ বুৰঞ্জী’ আধুনিক যুগত অসমৰ ইতিহাস ৰচনা কৰাৰ এক উল্লেখযোগ্য প্ৰয়াস। এই বুৰঞ্জী ৰচনা কৰোঁতে গোহাঞিবৰুৱাই যথাসম্ভৱ বিভিন্ন ক্ষেত্ৰৰপৰা সঠিক তথ্য-পাতি আৰু সমল আহৰণ কৰিছিল। এইসকলৰ ভিতৰত বিভিন্ন বুৰঞ্জী, বংশাৱলী, শাসনাৱলী, ঐতিহাসিক দলিলপত্ৰ আদিকে ধৰি নিৰ্ভৰযোগ্য পৰম্পৰাৰো তেওঁ সহায় লৈছিল। যদিও সাহিত্যাচাৰ্যৰ প্ৰাথমিক উদ্দেশ্য আছিল স্কুলীয়া ছাত্ৰসকলৰ বাবে অসম বুৰঞ্জীৰ এখন নিৰ্ভৰযোগ্য পাঠ্যপুথিৰ যোগান ধৰা,—এক ঐতিহাসিক সন্ধিক্ষণত কেৱল পাঠ্যপুথিৰ লেখক হিচাপেই গোহাঞিবৰুৱা সকলো অসমীয়াৰ মানত অবিস্মৰণীয় হৈ ৰ’ব—তথাপি, এই গ্ৰন্থখনৰ ঐতিহাসিক আৰু সাহিত্যিক মূল্যও অনস্বীকাৰ্য।

গোহাঞিবৰুৱাৰ জীৱনত অসম আৰু অসমীয়াৰ স্থান আছিল সবাতোকৈ ওপৰত। অসমৰ ভাষা আৰু সংস্কৃতি, অসমৰ বুৰঞ্জী আছিল তেওঁৰ সকলো কৰ্মপ্ৰেৰণা আৰু উদ্যমৰ উৎস। সেয়ে বুৰঞ্জীৰ অধ্যয়ন আৰু ৰচনাৰ উপৰিও, তেওঁৰ সাহিত্য-কৃতিৰ বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত বুৰঞ্জীয়ে প্ৰভাৱ পেলাইছে। বুৰঞ্জীমূলক নাটৰ বাহিৰেও গোহাঞিবৰুৱাৰ উপন্যাস আৰু কবিতাতো বুৰঞ্জীৰ ছাব স্পষ্ট।

বুৰঞ্জী ৰচনাৰ পৰম্পৰাই অসমীয়া সংস্কৃতিক এক বিশিষ্ট গৌৰৱময় ৰূপ দিছে। পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা আছিল সেই সাংস্কৃতিক পৰম্পৰাৰ সুযোগ্য উত্তৰাধিকাৰী। আনকি তেওঁৰ ‘অসমৰ বুৰঞ্জী’ৰ ভাষাতো আহোম বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰ প্ৰতিধ্বনি শুনিবলৈ পোৱা যায়।

যদিও আধুনিক গৱেষণাদিৰ আধাৰত অসমৰ ইতিহাসৰ বিভিন্ন দিশৰ ওপৰত এতিয়া নতুনকৈ আলোকপাত হ’ব ধৰিছে, আৰু অসমৰ এখন পূৰ্ণাংগ ইতিহাস ৰচনাৰ কাম এতিয়াও সম্পূৰ্ণ হ’বলৈ বাকী, তথাপি, তথ্য-পাতিৰ কিছুমান আসোঁৱাহ সত্ত্বেও, গোহাঞিবৰুৱাৰ ‘অসমৰ বুৰঞ্জী’ৰ ঐতিহাসিক আৰু সাহিত্যিক মূল্য কোনেও দূৰ কৰিব নোৱাৰে।

গোহাঞিবৰুৱাৰ জীৱিত কালতে এই পুথিখনিৰ ১৮শ সংস্কৰণ প্ৰকাশিত হয়। এই শেহতীয়া সংস্কৰণ ওলাইছিল ১৯৩৭ চনত। গোহাঞিবৰুৱাই শেষলৈকে কিতাপখনৰ সংশোধন আৰু পৰিবৰ্দ্ধন কাম চলাই গৈছিল। আজি সুদীৰ্ঘ ৩১ বছৰৰ মূৰত অসম প্ৰকাশন পৰিষদৰ দ্বাৰা এই আপুৰুগীয়া জুৰণীখন পুনৰ্মুদ্ৰিত কৰি পাঠকসকলৰ হাতত দিবলৈ পাই আমি গৌৰৱান্বিত আৰু আনন্দিত বোধ কৰিছোঁ। আমাৰ বিশ্বাস, পাঠকসকলে এই জুৰণীখন সাদৰেৰে গ্ৰহণ কৰি আমাক অনুপ্ৰাণিত কৰিব।

গুৱাহাটী
১৫ মে, ১৯৬৮

চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া

PREFACE

It is some time, since my friends at Tezpur and North-Lakhimpur urged upon me the desirableness of compiling a text in the History of Assam such as might prove useful as a reading book on our schools. Following their suggestions and realising from my own experience as a teacher that the results of study of History of Assam in our Middle and High Schools are anything but satisfactory, and that the young pupils neither receive any distinct impression, nor acquire a love for study of history that would lead them, in after years, to pursue the subject further, from the present standards entitled "Assam-Buranjees", which are in use as texts in the Schools of Assam proper, I have endeavoured to embody in this little book, entitled "Asomar Buranjee", as many collection of authenticated historical accounts of Assam as available up-to-date, in a systematic order and abriedged form, easy for comprehension of the readers of tender age and the general reading-public as well.

In fact, it is not practicable to collect all the authenticated informations for compilation of a History of Assam from one reliable source alone. Hence, I have had to consult very many Historical Works, Treatises, Essays, Journals, Bangshavalies, Copper Plates, Inscriptions, Records, Chronicles etc. and to extract truths from various reliable traditions, for which I heartily thank their respective owners, more specially Sir Edward Gait, K. C. S. I., M. R. A. S., I. C. S., C. I. E., who devoted a good deal of his valuable time after the Historical Researches of Assam during his meritorious services in this Province.

In conclusion, I am to admit that this very preface makes no pretence of its completeness in the few pages of this booklet ; but, I hope to increase its usefulness in time if it can earn appreciation of the well-wishers of the Assamese people and their country, and in the event of its being introduced as text-book in Assam Schools.

North Lakhimpur
July 21, 1899

Padmanath Gohain Barooah.

Second to Nineteenth Editions

Gradual improvement and development had been accomplished from its second to the sixteenth editions when the bulk of the text "Asomar Buranji" appeared to be double of its first appearance, which, it is gratefully acknowledged, is undoubtedly due to the kind appreciation of the general reading-public, and more specially the encouragement extended by the Education Department, Assam.

The Text has been thoroughly revised once again in its this 19th edition. With insertion of foot-notes of very many collections, chiefly from several "Asom Buranjis" and Shorter Chronicles of Assam, compiled and edited by Rai Bahadur S. K. Bhuyan, M. A., B. L., Professor, Cotton College, and Honorary Director of Historical and Antiquarian Studies, Assam and other popular Traditions, manuscript Bangshavalis, unpublished historical researches, with a view to make it up-to-date, the importance and usefulness of the Text have been, it is believed, mush increased. Number of additional illustrations of some rare portrait-prints, in the present edition, gives it a fresh feature, which might, it is hoped, be appreciated by students and general reading-public. It is to be noted, however, that the foot-notes are mainly meant for the Reading-Public, and more specially the Teacher but not the Tought; the teachers should first make them their own and then try to imprint them in the minds of the young pupils of tender age.

I embrace the opportunity to record herein my grateful acknowledgement of the receipt of invaluable help from several old "Asom Buranjis" and Chronicles with some rare illustrations, compiled and edited by Rai Bahadur S. K. Bhuyan, M. A., B. L. Professor, Cotton College, published by the Department of Historical and Antiquarian Studies, Assam, viz :—(1) "Deodhai Asom Buranji" incorporated with the "Banhgoria Buragohain's Buranji" & "Bibidh Khanda-Buranji" ; (2) "Tungkhungia Buranji" by Sreenath Dowerah Barbarooah (3) "Kamrupar Buranji" (4) "Assam Buranji" by Harakanta Barua (5) "Asomar Padya Buranji" by Dutiram Hazarikiya (6) "Kachari Buranji" (7) "Darangi Raja's Bangshavali,"edited by Pandit Hemchandra Goswami (8) "History of Assam" by Sir Edward Gait, K. C. S. I. (9) "Assam Buranji" by Kashinath Tamuli Phukan (10) "Assam Buranji" by Rai Bahadur Goonabhiram Barooah (11) "History of the Ahom Kings" & "Geographical Accounts of Assam" by Dr. John Peter Wade, edited by Sreejut Benudhar Sarmah (12) several rare "Bangshavalies" in manuscript. For all these I am ever indebted to their respective owners.

Lastly, but not the least for that, I am thankful to Mr. G. A. Small, B. A., I. E. S., D. P. I, Assam for his wise suggestions and friendly advice to get my "Asomar Buranji" thoroughly revised and partly re-written, with a view to make it up-to-date, of which this improved edition (19th edition) of the text is the outcome.

Tezpur, Assam,
December 31. 1937

Author

All Rights Reserved by the Author.

An Illustrated

HISTORY OF ASSAM.

(With Contemporary Historical Events of India and England)

BY

The Special Literary Pensioner,

RAI BAHADUR PADMANATH GOHAIN BAROOAH, M. R. A. S.,

Ex-Paper-setter of the University of Calcutta for B. A. Examination; Ex-Hon'ble Ahom representative Member of the First Assam Legislative Council; Member of the Assam Provincial Coin Committee; Author of "Sreekrishna", "Gitasar", "Lila", &c. &c.

19th Edition.
Thoroughly Revised in 1937.

সচিত্ৰ

অসমৰ বুৰঞ্জী।

(১৮৫৯ শকত পৰিশোধিত আৰু পৰিবৰ্দ্ধিত)।

পোন্-প্ৰথম অসম লেজিচলেটিভ কাউন্সিলৰ ভূতপূৰ্ব্ব অনৰেবোল আহোম-প্ৰতিনিধি মেম্বৰ, কলিকতা ইউনিভাৰ্চিটীৰ বি-এ পৰীক্ষাৰ ভূতপূৰ্ব্ব প্ৰশ্নকাৰ, "শ্ৰীকৃষ্ণ" "গীতাসাৰ" "লীলা" প্ৰভৃতিৰ গ্ৰন্থকাৰ,
সাহিত্যিক পেন্সনাৰ,
ৰায়বাহাদুৰ পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱা, এম, আৰ, এ, এচ,
প্ৰণীত।

১৯শ, তাঙৰণ,
১৮৫৯ শক।

Price		
	School Edition, Paper-Bound	Rs. 1—8—0
	Popular Edition, Half Cloth-Bound	„ 2—0—0
	Library Edition, Full Cloth-Bound	„ 2—8—0

১৯৩৭ চনত প্ৰকাশিত গোহাঞি বৰুৱাৰ 'অসমৰ বুৰঞ্জী'ৰ ১৯শ তাঙৰণৰ নাম-পাতৰ প্ৰতিচ্ছবি।

সূচীপত্ৰ

বিষয় পৃষ্ঠা

প্ৰথম খণ্ড

আৰম্ভণ ১
অসমীয়া জাত বিভাগ ৩
অসমীয়া ভাষা ৫

দ্বিতীয় খণ্ড

আধ্যা—১
দানৱ, কিৰাত আৰু অসুৰ বংশী ৰজাৰ ৰাজত্ব ... ৮
আধ্যা—২
বিবিধ বংশৰ ৰজা ১০
আধ্যা—৩
জীতাৰিবংশী ৰজাৰ ৰাজত্ব ১৪
আধ্যা—৪
পালবংশী ৰজাৰ ৰাজত্ব ১৮
আধ্যা—৫
বাৰ-ভূঞা ১৯
আধ্যা—৬
খেন্‌বংশী ৰজাৰ ৰাজত্ব ২১
আধ্যা—৭
শিৰোমণি ভূঞা ২৪

তৃতীয় খণ্ড

আধ্যা—১
আহোম ৰজাৰ ৰাজত্ব ২৮
আধ্যা—২
স্বৰ্গদেৱ চুহুংমুং বা স্বৰ্গনাৰায়ণ ৩৯
আধ্যা—৩
চুংখুলীয়া কৈদৰ ধাৰাবাহিক ৰাজত্ব ... ৫৫
আধ্যা—৪
স্বৰ্গদেৱ চুখুংফা ওৰফে কৰশিংহ (১) ... ৭১

আধ্যা -৫
স্বৰ্গদেৱ চুহিত্‌পংফা বা গোপীনাথ সিংহ ... ৮৯
আধ্যা ৬
আহোমৰ ৰজাঘৰীয়া কথা ১১১

চতুৰ্থ খণ্ড

আধ্যা—১
কোঁচ ৰজা ১২৪
আধ্য —২
চুটিয়া ৰজা ১৩৮
আধ্যা—৩
কছাৰী ৰজা ১৪২
আধ্যা—৪
জয়ন্তাৰ ৰজা ১৫০
আধ্যা—৫
শ্ৰীহট্টৰ ৰজা ১৫২
আধ্যা—৬
মণিপুৰৰ ৰজা ১৫৩

পঞ্চম খণ্ড

আধ্যা -১
অসমত বৃটিচ্‌ গৱৰ্ণমেণ্টৰ পাতনি ... ১৫৬
আধ্যা—২
অসমত ভূ-ষবৰ নিয়মপ্ৰণালী ... ১৭৬
আধ্যা—৩
অসমত চাহ খেতি ১৭৯
আধ্যা—৪
পৰ্বতীয়া আৰু দাতিয়লীয়া জাতি ... ১৮১
ওপৰঞ্চি ... ১৮৫

অসমীয়া জাত-বিভাগ

ব্ৰাহ্মণ বা বামুণ—অতি পুৰণি কালত আৰ্য্য জাতি কামৰূপলৈ অহাৰেপৰা এই দেশত ব্ৰাহ্মণ বা বামুণৰ বসতি আছে। ভীষ্মক ৰজাৰ দিনত কুণ্ডিন্ নগৰ বা এতিয়াৰ শদিয়া অঞ্চলত ব্ৰাহ্মণৰ যাগ-যজ্ঞ, পূজা-সেৱা আদি চলাৰ চিন আছে। নৰকাসুৰৰ ৰাজত্বৰ কালত স্থাপিত বশিষ্ঠ মুনিৰ আশ্ৰমৰ চিন গুৱাহাটীত "বশিষ্ঠাশ্ৰম" এতিয়াও আছে। কমতেশ্বৰ দুৰ্লভ নাৰায়ণৰ দিনত কান্যকুব্জৰপৰা দুঘৰ বামুণ আৰু বাৰঘৰ কায়স্থ কামৰূপলৈ অহাৰ তথ্য পোৱা যায়। পিচত, আহোম আৰু কোঁচ ৰজাৰ ৰাজত্বত বঙ্গদেশৰপৰাও কেইঘৰমান বামুণ অনোৱা হৈছিল। আৰু, কোঁচবংশী যুৱৰাজ চিলাৰায়ে আহোম ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰোতে, তেওঁৰে সৈতে বামুণ বেশেৰে ৰণ কৰা মানুহৰ ৮ আঠঘৰ সেই বেশেৰেই থাকি বামুণ হোৱাৰ বিশ্ৰুতি আছে (১)। সামবেদী ব্ৰাহ্মণৰ সংখ্যা অসমত নিচেই তাকৰ; ইয়াত কাণ্ব আৰু যজুৰ্ব্বেদী ব্ৰাহ্মণৰ সংখ্যাহে সৰহ। যজন, যাজন, দান, অধ্যয়ন ইত্যাদিয়েই বামুণৰ ঘাই বৃত্তি।

গোস্বামী বা গোসাঁই—যিবিলাক ধৰ্ম্মপ্ৰচাৰকে দীক্ষা-মন্ত্ৰাদি দান কৰি শিষ্য প্ৰবৰ্ত্তায়, সিবিলাকক গোস্বামী বা গোসাঁই বোলা যায়। ইবিলাকৰ বৃত্তি অতি পুৰণি কালৰেপৰা অসমত চলি আহিছে। তথাপি, মহাৰজা ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনৰপৰাহে ইবিলাকৰ প্ৰতিপত্তি বাঢ়ি আহিল। অসমত ইবিলাকৰ সৰু-বৰ ভালেমান সত্ৰ আছে; সেই বিষয়ে পিচৰ একাধ্যাত বহলাই কোৱা হৈছে। গোসাঁই দুবিধ,—কেবলীয়া আৰু সংসাৰী।

আহম বা আহোম—ইবিলাক অসমৰ ৰাজবংশী টাই জাতীয় মানুহ। আদিতে ইবিলাক ব্ৰহ্মদেশৰ অন্তৰ্গত ইৰাৱতী উপত্যকাৰ শ্যাম প্ৰদেশৰপৰা আহিছিল। তেতিয়া ইবিলাক 'ফুৰালুং' বা 'মহাবিষ্ণু'-পূজক বৈষ্ণৱধৰ্মী লোক আছিল। ইবিলাকৰ সবিশেষ বিৱৰণ যথাঠাইত বহলাই দিয়া হৈছে। জয়ধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনত, ১৬৫৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা আহোম ৰজাসকলে শাক্ত হিন্দুধৰ্ম্ম গ্ৰহণ কৰে; আৰু মহাৰজা ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনৰপৰা আহোমসকলে বৈষ্ণৱ, শাক্ত আৰু শৈৱ্য তিনিও পন্থীয়া ধৰ্ম্ম সংক্ৰান্ত বিষয়ত ভাগ-ভাগ হ'বলৈ ধৰে। উত্তম শ্ৰেণীৰ আহোমসকল অসমীয়া ক্ষত্ৰিয়ৰূপে গণনীয়।

বৈশ্য—এই জাতি মানুহৰ বসতি অসমত আৰ্য্যবসতিৰ আৰম্ভণৰেপৰা আছে। উত্তৰ গুৱাহাটী আৰু বৰপেটাত এই জাতীয় অসমীয়া মানুহ অদ্যাপি আছে। বৰ্ত্তমান অৱস্থাৰ ফেৰত, সিবিলাকে আগৰ বাণিজ্য-ব্যৱসায় এৰি, এতিয়া খেতি-পথাৰত ধৰিছে।

মহন্ত বা মহাজন—মহাপুৰুষ ৺শঙ্কৰদেৱ আৰু ৺মাধৱদেৱে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্ম প্ৰৱৰ্ত্তন কৰাৰ লগে লগে অসমত কায়স্থ শূদ্ৰিৰসকলৰ ভিতৰতো এবিধ ধৰ্ম্মপ্ৰচাৰকৰ সৃষ্টি হয়। ইবিলাকক মহন্ত, বা মহাজন বোলা যায়। এই মহন্তসকলৰ সত্ৰ আৰু শিষ্য অসমত বহুত আছে।

---

(১) ৺কাশীনাথ তামুলীফুকনৰ "অসম বুৰঞ্জী", ২৫ আৰু ৩৩ পৃষ্ঠা।

কায়স্থ—ইবিলাক উত্তম শ্ৰেণীৰ শূদ্ৰ। কায়স্থসকলে নিজে নাঙ্গল ধৰি কৃষি ব্যৱসায় নকৰে। ইবিলাক আদিতে ব্ৰাহ্মণৰ লগে লগেই অসমলৈ আহে। কিন্তু, কেইঘৰমান কায়স্থ পৃথকেও আহিছিল। স্বৰ্গদেৱ গদাধৰসিংহ আৰু স্বৰ্গদেৱ ৰুদ্ৰসিংহৰ দিনতো কেইঘৰমান কায়স্থ অসমলৈ আহিছিল।

গণক বা দৈৱজ্ঞ—এই জাতিৰ মানুহ বহুকালৰ আগৰেপৰা অসমত আছে। ইবিলাক বামুণৰ সদৃশ উপবীতধাৰী। বামুণৰ দৰেই ইবিলাকে সন্ধ্যা-পূজা আদি কৰে। জ্যোতিষ গণনাই গণক আৰু দৈৱজ্ঞসকলৰ ঘাই বৃত্তি।

কলিতা—ইবিলাক অসমৰ আটাইতকৈ পুৰণিকলীয়া আদিবাসী। অসমত কলিতাৰ ৰজা আছিল, নৰকাসুৰ, ভগদত্ত, বজ্ৰদত্ত প্ৰভৃতি ৰজাসকলক কলিতা ৰজাৰ আদিপুৰুষ বুলি ধৰা হৈছে। পিচত, ক্ষত্ৰিয় কুলৰপৰা নমাৰ কাৰণে, ইবিলাকক কলিতা (কুললুপ্ত) বোলা হয়। বৰকলিতা আৰু সৰুকলিতা বুলি এইজাতৰ দুখেল আছে, দুয়ো খেলৰ মানুহে নাঙ্গল ধৰি কৃষি কৰে।

কেওঁট—এই জাতি মানুহ অসমত আদিৰেপৰা আছে। ভাটীৰ ফালে কেওঁটক কৈৱৰ্ত্ত নামে জনা যায়। তাত হালোৱা কৈৱৰ্ত্ত আৰু জালোৱা কৈৱৰ্ত্ত নামে এই জাতি দুখেল। হালোৱা খেলৰ ব্যৱসায় কৃষি আৰু জালোৱা খেলৰ মাছ ধৰা আৰু মাছ-বেচা বৃত্তি, অসমত শেহৰ খেলক নদীয়াল বা কৈৱৰ্ত্ত বোলা হয়। কেওঁট জাতি কলিতাৰ শাৰীৰপৰা অলপ নামনাচত গণনীয়।

কোঁচ—ইবিলাক কামৰূপ জিলাৰ আদিবাসী ৰাজবংশী মানুহ। মেছ বা কছাৰীৰপৰা হিন্দুৰ সংসৰ্গত এই জাতিৰ উৎপত্তি। ইবিলাক আজিকালি ভাল শূদ্ৰৰ লেখত উঠিছে, আৰু কেওঁট-কলিতাৰ নামনাচত গণনীয় হৈছে। সৰুকোঁচ আৰু বৰকোঁচ নামে এই জাতিৰ দুখেল আছে।

চুটিয়া—ইবিলাক উজনি অসমৰ ৰাজবংশী মানুহ আৰু সৌমাৰৰ এজাতি আদিবাসী। হিন্দুধৰ্ম্ম গ্ৰহণ কৰাৰপৰা ইবিলাক কোঁচ-কেওঁটৰ অলপ নামত গণনীয় হৈছে। হিন্দু-চুটিয়া, আহোম-চুটিয়া আৰু মিৰি-চুটিয়া নামে এইজাত মানুহৰ তিনি খেল আছে। মিৰি-চুটিয়াবিলাকৰ সৰহভাগ এতিয়াও পৰ্ব্বতীয়া জাতিৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰতে আছে।

মুছলমান বা মৰীয়া—খ্ৰীঃ ১২০৪ চনত গৌৰদেশৰপৰা মহম্মদ ঘোৰীৰ বণুৱা হৈ ইবিলাক অসমলৈ আহে। ইবিলাক ইছলাম ধৰ্মী মানুহ। আকৌ, খ্ৰীঃ ১৫৩২ চনত মুছলমানে অসম আক্ৰমণ কৰোতে কিছুমান সৈন্য ইয়াত বন্দী হৈ ৰৈ যায়। সিবিলাকে পাচলৈ কাহ-পিতলৰ সজুলি গঢ়ি তাকে সদাই জীৱিকা আৰ্জ্জিবলৈ ধৰিলে। সিবিলাকেই মৰীয়া নামে অভিহিত হয়। সিবিলাকৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ আৰু ধৰ্ম্ম মুছলমানৰ সদৃশ।

এইবিলাকত বাজেও নট, নাপিত, পটীয়া, কমাৰ, কুমাৰ, ধোবা, সূত, যুগী, শালৈ, কাটনী, কৈৱৰ্ত্ত, নদীয়াল, বৃত্তিয়াল, হাৰি, শুঁৰী, চণ্ডাল প্ৰভৃতি জাতৰ মানুহৰ অসমত বসতি আছে। সিবিলাকৰ নিজ নিজ বৃত্তি অনুসৰি জাতৰ নাম হৈছে; কিন্তু আচাৰ-ব্যৱহাৰত সিবিলাকৰ কোনো কোনো জাতি ওপৰ থাপৰ শূদ্ৰৰ জাতিৰ লগত চলিব হৈছে। ইয়াৰ উপৰিও লালুং, কছাৰী, ৰবাহী, মটক, খাম্‌তি, মিৰি, মিকিৰ, খাচী, গাৰো, আকা, ডফলা, নগা প্ৰভৃতি পৰ্ব্বতীয়া আদিজাতি অসমত পূৰ্ব্বৰেপৰা বাস কৰি আছে।

অসমীয়া ভাষা

অসমীয়া ভাষাৰ "অসমীয়া" নাম আধুনিক। বৰ্ত্তমান অসমবাসীবিলাকৰ ভাষা বুলিহে আজিকালি এই ভাষাৰ নাম অসমীয়া ভাষা হৈছে। কিন্তু, আদিতে এই দেশৰ নাম "কামৰূপ"হে আছিল; গতিকে, অসমীয়া ভাষাৰ পৌৰাণিক নাম "কামৰূপীয়া ভাষা" বুলিলে হে যুক্তিৰ ওচৰ চাপে। তথাপি, এই ভাষাৰ ওপৰত অসমীয়া নামৰ আৱৰণ নিচেই উপকৰা বুলিব নোৱাৰি। কামৰূপৰ সৌমাৰ খণ্ডৰপৰা আৰম্ভ কৰি এই গোটেই দেশত আহম বা আহোমসকলে অসীম প্ৰতাপেৰে ৰাজত্ব বিস্তাৰ কৰাৰ পিচৰপৰা যেতিয়া সিবিলাকৰ নামানুসাৰে এই দেশৰ, অৰ্থাৎ সমগ্ৰ কামৰূপৰ নাম "অসম" হ'ল, তেতিয়াৰপৰাই এই দেশবাসীৰ ভাষাও 'অসমীয়া ভাষা' নামে অভিহিত হ'ল।

যদ্যপি "অসম" বা "আহম" বা "আহোম" শব্দৰপৰা অসম দেশৰ নাম হৈছে, তথাপি 'অসমীয়া ভাষা' 'আহোম ভাষা' নহয়। আহোম ভাষা অসমীয়া ভাষাৰপৰা সম্পূৰ্ণ সুকীয়া,- আহোম ভাষাত লিখা বুৰঞ্জী আৰু ধৰ্ম্ম-পুথিবিলাকে এতিয়াও তাৰ প্ৰমাণ জিলিকাই ৰাখিছে। কিন্তু, দুখৰ কথা, আজিকালি আহোম ভাষা জনা মানুহৰ অভাৱত সেই অমূল্য ৰত্নস্বৰূপ বুৰঞ্জীবিলাক আন্ধাৰতে ডুবিছে! আহোম ৰাজবংশী মানুহৰ সংখ্যা নিচেই তাকৰ আছিল, গতিকে সিবিলাকে ৰাজ্যশাসনৰ সুচলাৰ্থে ৰাজকীয় কাৰ্য্যাদিত ৰজাৰ ভাষা নলগাই প্ৰজাৰ ভাষাকে ৰাজভাষা কৰিছিল, বুৰঞ্জী আৰু ধৰ্ম্ম-পুথিত মাথোন আহোম ভাষাৰ ব্যৱহাৰ ৰখা হৈছিল।

অসমীয়া ভাষা অতি পুৰাতনীয়া ভাষা। ইয়াৰ মূল সংস্কৃতৰপৰা ওলোৱা প্ৰাকৃত ভাষা। কামৰূপত আৰ্য্যবসতি স্থাপিত হোৱা দিনৰেপৰা অসমীয়া ভাষাৰ সৃষ্টি হোৱা বুলি ধৰিব লাগে। অতি পুৰণি কালত গোটেই আৰ্য্যাবৰ্ত্তত সংস্কৃতৰপৰা ওলোৱা প্ৰাকৃত ভাষা চলিছিল, পাচত সেই ভাষাৰপৰা হিন্দীকে আদি কৰি ভালেমান ভাৰতীয় ভাষাৰ সৃষ্টি হয়; পুৰণি অসমীয়া ভাষাও তাৰে এটা ঠাল-বিশেষ। কালক্ৰমত হিন্দী, কাশ্মীৰী, ব্ৰজাৱলী, অসমীয়া আৰু অসমৰ আদিবাসীবিলাকৰ ভাষাৰ শব্দৰ সৈতে মিহলি হৈ অসমীয়া ভাষাই বৰ্ত্তমান গঢ় লৈছে। তথাপি, এতিয়াও ইয়াত শতকৰা ৬৩ টাকৈ সংস্কৃতমূলক শব্দ ৰৈছে। অসমীয়া ভাষাত থকা সংস্কৃত শব্দ হিন্দী আৰু কাশ্মীৰী ভাষাৰ সংস্কৃত শব্দৰ লগত বেচি মিলে, আৰু বঙ্গভাষাৰ জন্মৰ বহুকালৰ পূৰ্ব্বেই অসমীয়া ভাষাৰ শব্দৰ সৃষ্টি হয়। ভাষাৰ ভিতৰুৱা মিল থকাৰ উপৰিও, বুৰঞ্জী লিখাৰ ৰীতিত অসম আৰু কাশ্মীৰৰ বাহিক মিলো অধিক। সেইপাকত অসমৰ আৰ্য্যবসতি পঞ্জাবৰে সৈতে সমসাময়িক বুলিব পাৰি। আৰু, সেই সম্পৰ্কত ভাৰতবৰ্ষৰ চেন্চচ্ কমিচনাৰ আৰু ভাষাবিদ পণ্ডিত মিষ্টাৰ বৰ্ণৰ (Mr. Burn) অনুমান মতে, ভাৰতবৰ্ষলৈ অহা ঠালৰ আৰ্য্যজাতিৰ মানুহ দুভাগ হৈ পছিমফালে খাইবাৰ দুৱাৰ আৰু পুবফালে পাটকাই দুৱাৰেদি একে সময়তে ভাৰতবৰ্ষত সোমোৱাটো যুক্তিযুক্ত যেন লাগে। তেনেহলে, অসমত আৰ্য্য-

বসতি নিচেই আদিৰেপৰা আছে, আৰু অসমীয়া ভাষাও কাশ্মীৰী, গুজৰাটী, হিন্দী প্ৰভৃতি ভাষাৰে সৈতে সমান বয়সীয়া ভাষা। বঙলাতকৈ অসমীয়া ভাষা বহুকালৰ পুৰণি।

অসমীয়া ভাষাৰ জীৱনকাল ঘাইকৈ তিনি ছোৱাত ভগাব পাৰি;—যেনে, (১) নিচেই আদিৰেপৰা ৺শঙ্কৰদেৱৰ দিনলৈকে; (২) ৺শঙ্কৰদেৱৰ পিচৰপৰা বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টৰ আগমনলৈকে; (৩) বৃটিচ শাসনৰ আৰম্ভণৰপৰা বৰ্ত্তমানলৈকে। আদিছোৱাৰ বিষয়ে বহল বৰ্ণনা পাবলৈ টান। সেই কালৰ লিখিত বৰ্ণনাও বিৰল। তথাপি, সেই ছোৱাত পুৰণি কামৰূপত এই ভাষাৰ যে বিশেষ প্ৰতিপত্তি আছিল, তাত সন্দেহ নাই। মাজছোৱাক অসমীয়া ভাষাৰ বৰ উন্নত অৱস্থা বুলিব লাগে। সেই সময়ত ক্ষণজন্মা মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ আৰু কবিবৰ অনন্ত কন্দলি, পুৰুষোত্তম ঠাকুৰ, ৰাম সৰস্বতী প্ৰমুখ্যে কেইবাজনো সুলিখকৰ প্ৰভাৱত অসমীয়া ভাষাৰ আশাতীত শ্ৰী-বৃদ্ধি হয়। স্বৰূপত, দ্বিতীয় ছোৱাতহে অসমীয়া ভাষাই ধাৰাবাহিক বৈয়াকৰণ গঠনৰে সৈতে প্ৰকৃত জীৱন লাভ কৰে। তৃতীয় বা শেহছোৱাৰ আদিভাগত অশেষ বাধা-বিঘিনি সহিব লগা হোৱাত, অসমীয়া ভাষাই ভালকৈ গা কৰিব পৰা নাই। বৃটিচ শাসন আৰম্ভ হ'লত, খ্ৰীঃ ১৮২৬ চনৰপৰা ১৮৩৬ চনলৈকে অসমীয়া ভাষা অসমৰ আদালত আৰু পঢ়াশালিবিলাকত চলিছিল। এনেতে, আচম্বিতে অসমত অসমীয়া ভাষাৰ সলনি বঙালী ভাষা আদালতত আৰু পঢ়াশালিত প্ৰচলিত হয়। ৰজাঘৰত অনাদৃত হৈ, অসমীয়া ভাষাৰ শ্ৰী বাঢ়িব নোৱাৰি সেই খিনিতে ঠিহিৰা মাৰি ৰয় (১)। পিচে, ৺আনন্দৰাম ঢেঁকিয়াল ফুকন, ৺হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, ৺গুণাভিৰাম বৰুৱা প্ৰভৃতি অসমৰ সুসন্তানসকল আৰু পৰোপকাৰী পাদ্ৰিসকলৰ (২) অহোপুৰুষাৰ্থৰ অব্যৰ্থ ফলস্বৰূপে, সেই কালৰ বঙ্গ আৰু অসম দেশৰ ছোটলাট চাৰ জৰ্জ কেম্বেল চাহাব বাহাদুৰে খ্ৰীঃ ১৮৭৩ চনৰপৰা অসমীয়া ভাষাক আকৌ অসমৰ আদালত আৰু পঢ়াশালিবিলাকত ঠাই দিয়ে। সেই অনুগ্ৰহৰ বলতে অসমীয়া ভাষা পুনঃ ঠন্ ধৰি উঠিল আৰু অসমৰ আদালত আৰু পঢ়াশালিত পুনঃ প্ৰচলিত হ'ল। ভূতপূৰ্ব্ব ছোটলাট চাৰ বেম্‌ফিল্ড ফুলাৰ চাহাব বাহাদুৰৰ অনুগ্ৰহৰ ফলত, ১৯০৪ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা অসমীয়া ভাষাই কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ কলেজতো ঠাই পায়; এতিয়া সি এফ-এ, বি এ, আৰু এম-এ মহলালৈকে পাঠ্য মনোনীত হৈছে। বিশেষ, ১৮৭৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ৰাজ-অনুগ্ৰহত আৰু অসমীয়া সাহিত্য-সেৱকসকলৰ সেৱা-শুশ্ৰূষাৰ বলত অসমীয়া ভাষা ক্ৰমাৎ চকিয়াল হৈ উঠিছে। এইখিনিতে ৰজাঘৰৰ শলাগ লৈ ক'ব লাগে যে সাহিত্যানুৰাগী গৱৰ্ণমেণ্টে অনুগ্ৰহ কৰি, খ্ৰীঃ ১৯০৯ চনত, অসমীয়া সাহিত্যৰ উন্নতিকল্পে, এই পুথিৰ লেখকক সাহিত্যিক পেঞ্চন এটি দান কৰাত, 'অসমীয়া ভাষা বঙলাৰ অপভ্ৰংশ' বোলা বায়-প্ৰতিবাদৰ অন্ত পৰি, ইয়াৰ উন্নতিত আহকাল লগোৱা এটা ডাঙৰ অপায় খণ্ডিল। তদুপৰি, অসমীয়া ভাষাৰ ৰত্নভৈটি স্বৰূপ, ৺হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা প্ৰণীত "হেমকোষ" অভিধানখন গৱৰ্ণমেণ্টে প্ৰচাৰ কৰি দিয়াত, আজিকালিৰ ন-লিখক-বিলাকৰ ভিতৰত আখৰ-জেঁটনিৰ বেমেজালি ভাঙিছে। "হেমকোষ"ৰ সাতনিত দিয়া

---

(১) "তেতিয়া স্কুলত বঙালী; কাছাৰীত বঙালী, কেকাৰ আলাপত বঙালী; চিঠিতো বঙালী ভাষা হে চলিছিল। সকলোৱেই বঙালী ভাষাৰ সঙ্গিনী কৰি লৈছিল।" —৺হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা।

(২) পাদ্ৰি ব্ৰনচনৰ অসমীয়া অভিধান আৰু এটি ব্যাকৰণ কীৰ্তিচিন্।

প্ৰকৰণ প্ৰচাৰ হোৱাৰ আগলৈকে অসমীয়া ভাষাৰ আখৰ-জোঁটনি আৰু বৰ্ণবিন্যাস পথাৰৰ মাজৰ জোপাৰ নিচিনা হৈ আছিল। এতিয়া, সকলো অসমীয়াই একেটা বাট ধৰি, মাতৃ ভাষাৰ উন্নতিৰ চেষ্টাত ধৰা দেখি আনন্দ লগা হৈছে। বৰ আনন্দৰ কথা যে, অসমীয়া সাহিত্যৰ চৰ্চ্চা বাঢ়ি অহাৰ লগে লগে তাৰ প্ৰতি উঠি-অহা সাহিত্যিকসকলৰ আসক্তি বাঢ়িব লাগিছে। তাৰ ফলস্বৰূপে, ৰায়বাহাদুৰ ৰাধাকান্ত সন্দিকৈৰ অৰ্থ-সহানুভূতিৰ বলত, তেওঁৰ প্ৰাণপ্ৰতিম পুত্ৰ ৺চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈৰ নামে আৰু এখন ডাঙৰ অসমীয়া অভিধান অসম-সাহিত্য-সভাৰ জৰিয়তে প্ৰচাৰিত হৈছে। এই "চন্দ্ৰকান্ত-অভিধান" পোহৰলৈ ওলোৱাত অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্য ভঁৰালত এটা বহুমূলীয়া সম্পদ বাঢ়িল।

পৌৰাণিক আৰু আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি সংগ্ৰহ কৰি, প্ৰত্নতত্ত্ববিদ্ পণ্ডিত ৺হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে "অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি" নামে যি এখন প্ৰকাণ্ড গ্ৰন্থ যুগুত কৰিছিল, কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ কৰ্ত্তৃপক্ষই তাক ছোৱা-ছোৱাকৈ ছপাই প্ৰচাৰ কৰাত, সেই 'চানেকি'য়ে অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰীয়া অস্তিত্বৰ বিশিষ্ট চিনাকি দিছে, যদ্যপি ইয়াত খ্ৰীঃ উনবিংশ শতিকাৰ সামৰণলৈকে বাটকটীয়া শ্ৰেণীৰ সাহিত্যিকৰ লিখিত চানেকিয়েহে ঠাই পাইছে। অসমৰ বৰ দুৰ্ভাগ্য যে, এই অমূল্য গ্ৰন্থ বৰ্ত্তমানলৈকে সম্পূৰ্ণ কৰিবলৈ নোপাওঁতেই, ১৮৫০ শঁকৰ ২৯ বহাগত, মুঠেই ৫৬ বছৰ বয়সত, গ্ৰন্থকাৰৰ অকালতে লোকান্তৰ ঘটিল। ১৮৮০ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৯০০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতিৰ বাটকটীয়া আৰু আগ-বঢ়ুৱা লেখকদলে বহু প্ৰযত্নে আৰু অহোপুৰুষাৰ্থেৰে ইয়াক বঙলা ভাষাৰ অপভ্ৰংশ বোলাবলৈ যত্ন কৰা দলক জিনি সুগম বাট লগাই দিয়াৰ ফলত, আৰু উঠি অহা অসমীয়া সাহিত্যিকৰ অহোপুৰুষাৰ্থত অসমীয়া সাহিত্যৰ ক্ৰমোন্নতি দেখি বৰ ৰং লগা হৈছে। ১৯১৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৬ ডিচেম্বৰত শিৱসাগৰত সদৌ অসমীয়া নবীন আৰু প্ৰবীণ সাহিত্যিকসকলৰ উদ্যমত, এই বুৰঞ্জী-লেখকৰ সভাপতিত্বত, যি "অসম-সাহিত্যিক-সম্মিলনী" পোনপ্ৰথমে প্ৰতিষ্ঠিত হৈছিল, সেই সম্মিলনীয়ে এই ক্ৰমোন্নতিত খৰতৰ গতি ধৰাব লাগিছে। তাৰপৰা বছৰ চেৰেকৰ পিচত, "চন্দ্ৰকান্ত অভিধান"-গ্ৰন্থৰ জন্মদাতা, উদাৰ দাতা ৰায়বাহাদুৰ ৰাধাকান্ত সন্দিকৈ ডাঙৰীয়াৰ প্ৰচুৰ আৰ্থিক দানেৰে, যোৰহাট নগৰৰ বক্ষঃস্থলত, "চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ হল" নামে "অসম সাহিত্য-সভা"ৰ এটি বিতোপন সাহিত্য-মন্দিৰ প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাত, অসমীয়া সাহিত্যৰ উন্নতি-আলোচনাৰ ভেটি দৃঢ়তৰ হৈছে। তদুপৰি, বুৰঞ্জীমূলক পুৰণি সাহিত্য-সম্ভাৰ উদ্ধাৰৰ সুচলাৰ্থে গুৱাহাটী চহৰৰ বক্ষঃস্থলত সেই একেজন দাতায়ে তেখেতৰ প্ৰিয়তমা ভাৰ্য্যা শ্ৰীযুতা নাৰায়ণী দেৱীৰ নামে উছৰ্গি "নাৰায়ণী সন্দিকৈয়িনী বুৰঞ্জী মন্দিৰ"* ("Narayani Handiqui Historical Institute") * এটি সজাই দিয়াত, অসমীয়া জাতীয় সাহিত্যৰ উন্নতি-পথ আৰু সুগম হৈছে।

---

* Bulletin No 3, compiled by Rai Bahadur S. K. Bhuyan, M. A., B. L., Honorary Provincial Director, D. H. A. S. Assam.

দ্বিতীয় খণ্ড

আধ্যা-১

দানৱ, কিৰাত আৰু অসুৰবংশী ৰজাৰ ৰাজত্ব

মহীৰঙ্গ দানৱ:—কামৰূপত পোন প্ৰথমে মহীৰঙ্গ দানৱ খ্ৰীঃ পূঃ ১৭০০ চনত ৰজা হয়। তেওঁৰ ৰাজত্বৰ সবিশেষ বিৱৰণ পাবলৈ টান। কালিকাপুৰাণ আৰু যোগিনীতন্ত্ৰত মহীৰঙ্গ আৰু তেওঁৰ বংশী ৰজাৰ নাম মাথোন পোৱা যায়। মহীৰঙ্গৰ মৃত্যুৰ পিচত, তেওঁৰ পুতেক হতকাসুৰ পিতাকৰ ৰাজ্যত ৰজা হয়; আৰু তেওঁৰ লোকান্তৰৰ পিচত, সম্বৰাসুৰ আৰু ৰত্নাসুৰ নামে ৰজাই কামৰূপত অলপকাল ৰাজত্ব কৰে।

ঘটক কিৰাত:-মহীৰঙ্গ দানৱৰ বংশ লোপ হোৱাৰ পিচত, ঘটক কিৰাত নামে এজন কিৰাতবংশী ৰজা কামৰূপত খ্ৰীঃপূঃ ১৬০০ চনত প্ৰখ্যাত হৈ উঠিছিল। সেই বংশৰ ৰজাই অলপকাল প্ৰবল প্ৰতাপেৰে ৰাজত্ব কৰাৰ পিচত, নৰকাসুৰ নামে এজন অসুৰবংশী ৰজাই কিৰাতবংশী শেষজনা ৰজাক বধ কৰি নিজে কামৰূপ ৰাজ্যৰ অধিপতি হয়।

নৰকাসুৰ:—কিৰাতবংশী ৰজাবিলাক পিচলৈ বৰ মদাহী, মাংস-লোভী আৰু অত্যাচাৰী হৈ উঠিছিল। সেই অত্যাচাৰ অসহনীয় হোৱাত, কামৰূপৰ প্ৰজাই এজন বৈষ্ণৱ ৰজা পাবলৈ কামনা কৰে। তাৰ ফলস্বৰূপে, বিদেহ বা উত্তৰ-বিহাৰৰপৰা নৰকাসুৰ নামে এজন বৈষ্ণৱ বীৰপুৰুষ আহি, খ্ৰীঃ পূঃ ১৫০০ চনৰ আদি ছোৱাত কামৰূপত ৰজা হয়; তেওঁ কিৰাতবংশী ৰজাক যুদ্ধত ঘটাই সেই বংশ নিৰ্মূল কৰিলে। তাৰপিচত, নৰকাসুৰে প্ৰাগ্জ্যোতিষপুৰত * (বৰ্ত্তমান গুৱাহাটী) ৰাজধানী পাতিলে, আৰু কামৰূপ ৰাজ্য কৰতোৱা নৈৰপৰা দিকৰাই নৈলৈকে বিস্তাৰ কৰিলে। তেওঁ সেই ৰাজ্য ৰচোৱাৰ সময়ত বিদৰ্ভ বা কুণ্ডিনৰ * ৰজাৰ সৈতে মিতিৰ পাতি, তেওঁৰ মায়া নামে কন্যাক বিয়া কৰায়। এইদৰে বহুকাল প্ৰবল প্ৰতাপেৰে ৰাজত্ব কৰাৰ পিচত, নিজৰ মহত্তালিৰ দোষত, তেওঁ ক্ৰমাৎ নিস্তেজ হ'বলৈ ধৰে। এনে ছেগতে, দ্বাৰকেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণই, নৰকাসুৰৰ আচৰণত কুপিত হৈ, খ্ৰীঃ পূঃ ১৫০০ চনৰ মাজছোৱাত তেওঁৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰেহি। যুদ্ধত নৰকাসুৰক বধ কৰি, শ্ৰীকৃষ্ণই অদিতিৰ কাণৰ থুৰিয়া আৰু নৰকৰ বন্দিত ভালেমান গোপিনীক উদ্ধাৰ কৰি, অনেক হাতী-ঘোঁৰা লুটি লৈ, নিজৰ ৰাজ্য দ্বাৰকালৈ উলটি যায়। গুৱাহাটীৰ ওচৰত নৰকাসুৰ আৰু অশ্বক্ৰান্ত নামে দুটা টিলাই নৰকাসুৰ আৰু শ্ৰীকৃষ্ণৰ মাজত হোৱা যুদ্ধ-বিগ্ৰহৰ চিন এতিয়াও মাৰ নোযোৱাকৈ ৰাখিছে।

---

* 'প্ৰাগ্' অৰ্থাত পূব, আৰু 'জ্যোতিষ্' অৰ্থাত নক্ষত্ৰ বুজায়। এতেকে, 'প্ৰাগ্জ্যোতিষপুৰ' অৰ্থাত পূবদেশীয় জ্যোতিষ-শাস্ত্ৰ চৰ্চালোচনাৰ প্ৰখ্যাত স্থান।

* এতিয়াৰ শদিয়া অঞ্চল। "কুণ্ডিলপানী" নামে এখন সৰু নৈয়ে অদ্যাপি সেই পুৰণি ৰাজ্যৰ পৌৰাণিক নাম জীয়াই ৰাখিছে।

ভগদত্ত—নৰকাসুৰৰ মৃত্যুৰ পিচত, ভগদত্ত আৰু বজ্ৰদত্ত নামে তেওঁৰ দুটি পুত্ৰ ৰৈ যায়। ইবিলাক দুজনৰ ভিতৰত জ্যেষ্ঠ ভগদত্তক শ্ৰীকৃষ্ণই, খ্ৰীঃ পূঃ ১৫০০ চনৰ মাজ-ছোৱাত, পিতৃৰ ৰাজ্যত ৰজা পাতি থৈ, দ্বাৰকালৈ প্ৰস্থান কৰে। ভগদত্ত নিজৰ পৰাক্ৰম আৰু বিদ্যা-বুদ্ধিৰ গুণত এজন প্ৰখ্যাত ৰজা আছিল। কৌৰৱ-পাণ্ডৱৰ শেহ যুদ্ধত ভগদত্তই এক অক্ষৌহিনী সৈন্য লগত লৈ, কুৰুক্ষেত্ৰত দুৰ্য্যোধন ৰজাক সহায় কৰিছিলগৈ, আৰু তাতে তেওঁ ৰণত পৰে। ভগদত্তৰ বিক্ৰমৰ কথা মহাভাৰতৰ দ্ৰোণ-পৰ্ব্বত বহলাই বৰ্ণোৱা আছে। তাৰ আগেয়ে, তৃতীয় পাণ্ডৱ অৰ্জ্জুনে ভগদত্তক যুদ্ধত ঘটাই কৰতলীয়া কৰিছিল বুলিও সভা-পৰ্ব্বত উনুকিওৱা আছে।

বজ্ৰদত্ত—ভগদত্তৰ মৃত্যুৰ পিচত, ভায়েক বজ্ৰদত্ত ৰজা হয়। তেওঁ এজন বৰ বাহুবলী আৰু প্ৰবল প্ৰতাপী ৰজা আছিল। তেওঁৰ পিচত, তেওঁৰ পুতেক বজ্ৰপাণি ৰজা হয়। বজ্ৰপাণিৰ পিচত, তেওঁৰ বংশৰ ৯ জনা ৰজাই কামৰূপত ৰাজত্ব কৰে। এই ৯ জনৰ ভিতৰত প্ৰলম্ভ নামে এজন ৰজা বৰ প্ৰতাপী আৰু প্ৰখ্যাত হৈ উঠিছিল। সেই বংশৰ শেহৰজা সুবাহুৱে নৰকাসুৰৰপৰা ১৯ পুৰুষৰ অন্তৰত জন্ম লয়, আৰু তেওঁ বিখ্যাত বিক্ৰমাদিত্য ৰজাৰ সমনীয়া ৰজা আছিল। তেওঁ অলপকাল সুখ্যাতিৰে সৈতে ৰাজত্ব কৰাৰ পিচত, বৈৰাগ্য ভাৱত তন্ময় হৈ, পুতেক সুপকৰাৰ হাতত ৰাজ্যভাৰ গতাই দি, নিজে তপস্যাৰ নিমিত্তে হিমালয় পৰ্ব্বতৰ নিজান গুহাত ঠাই ললেগৈ।

হৰ্ষবৰ্ম্মা—নৰকৰপৰা ২১ একৈশ পুৰুষৰ অন্তৰত, খ্ৰীঃ অষ্টম শতাব্দীৰ আগছোৱাত, হৰ্ষবৰ্ম্মাদেৱ কামৰূপৰ ৰজা হয়। তেওঁ মগধ, কোশল, উড়িষ্যা, কলিঙ্গ আদি দেশ জয় কৰি, কামৰূপ সাম্ৰাজ্য পূবে পৰশুৰাম কুণ্ডৰপৰা পছিমে অযোধ্যালৈকে, উত্তৰে হিমালয়ৰ পাদপ্ৰদেশৰপৰা দক্ষিণে বঙ্গোপসাগৰলৈকে বিস্তৃত কৰিছিল। ৭৫০ খ্ৰীষ্টাব্দত, মগধত বাহৰ পাতি থাকোঁতে, হৰ্ষবৰ্ম্মাদেৱক কনৌজৰ ৰজা যশোবৰ্ম্মনে আক্ৰমণ কৰি বধ কৰে।*

হৰ্ষবৰ্ম্মাৰ পিচৰ ৯ জন ৰজাৰ ভিতৰত প্ৰলম্ভ আৰু সুবাহুত বাজেও, এই কেইজন ৰজাৰ নাম আৰু সংক্ষেপ বিৱৰণ পোৱা যায় ;—যেনে, সালস্তম্ভ, পালকবিজয়, হৰ্জ্জৰ, বনমালদেৱ, বীৰবাহু, বলবৰ্ম্মদেৱ। ইয়াৰ ভিতৰত কেইজনমানৰ ৰূপ, গুণ, চৰিত্ৰ আৰু ক্ষমতাৰ বিষয়েও অলপ আভাস পোৱা যায়।†

সালস্তম্ভ—খ্ৰীঃ অষ্টম শতিকাত, অৱন্তীবৰ্ম্মা নামে ৰজাক ৰণত বধ কৰি, নৰকাসুৰৰ বংশৰ সালস্তম্ভ কৌৰৱে কামৰূপৰ ৰাজপাট লাভ কৰে। তেওঁ ৰজা হৈয়েই প্ৰাগ্-জ্যোতিষ্পুৰৰপৰা ৰাজধানী তুলি নি, শোণিতপুৰত পাতি, তাৰ নাম হাটকেশ্বৰপুৰ ৰাখি, তাত লোপখটোৱা শিলৰে সৈতে এটি শিৱ-মন্দিৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰে।

হৰ্জ্জৰ বৰ্ম্মা—খ্ৰীঃ ৮২০ চনৰপৰা ৮৩৫ চনলৈকে হৰ্জ্জৰ বৰ্ম্মাই হাটকেশ্বৰপুৰৰ ৰাজ-পাট খায়। এওঁ বৰ বিদ্যোৎসাহী ৰজা আছিল। এওঁৰ সভাপণ্ডিত কুমাৰিলাভট্ট এজন অগাধ্ পণ্ডিত আছিল। হৰ্জ্জৰ বৰ্ম্মাই কৰোৱা ভালেমান মহৎ কাৰ্য্যৰ ভিতৰত, তেজপুৰৰ

---

* এই বংশৰ প্ৰখ্যাত ৰজা বলবৰ্ম্মদেৱৰ প্ৰদত্ত এখন হাতীমুৰীয়া তামৰ ফলি সেইকালৰ কামৰূপ নিবাসী [illegible] ভট্ট নামে ব্ৰাহ্মণক ভূমিদানৰ নিদৰ্শন স্বৰূপে দিয়া হৈছিল। বছৰ দুই বছৰৰ আগতে নগাঁও জিলাত এটি পুৰাতন খাল সংস্কাৰ কৰোঁতে এই ফলি পোৱা যায়।

† ইবিলাক নৰকাসুৰৰ বংশধৰ। যদিপি শিক্ষা, জ্ঞান আৰু শক্তি প্ৰভাৱত ইবিলাক [illegible] এহাতে [illegible] উন্নত হৈ উঠিছিল, আনহাতে বল-বীৰ্য্য-পৰাক্ৰমত তেওঁলোক [illegible] হৈ পৰিছিল।

‘হুজবা পুখুবী’য়ে আজিও তাব চিন জিলিকাই বাখিছে। তেওঁব পিচত, তেওঁব পুতেক বনমালদেব বজা হয়।

বনমালদেব—এওঁ এজন শিবভক্ত বজা আছিল। বনমালদেবব বুকু বব বহল, ককাল কৃশ, কণ্ঠদেশ পুষ্ট, বাহুযুগল স্তম্ভাকৃতি আবু অস্ত্রব দবে দীঘল আছিল। এওঁ স্বভাবতো এজন আদর্শ পুবুষ আছিল। এওঁ কেতিয়াও ক্রোধ নকবিছিল, পাতলভাবে নাহাঁহিছিল, নীচ লোকব কথা নুশুনিছিল, কাবো অহিত নিচিন্তিছিল। এওঁ নিজব বাজ্যত ভালেমান বিলাস-ঘব সজাইছিল। বাস্তবতে, বনমালদেব বব ধার্ম্মিক পুবুষ আছিল। বৃদ্ধ বয়সত তেওঁ পুতেক জয়মালদেবক বজা পাতি, নিজে শাস্ত্রমতে আহাব-নিদ্রা পবিত্যাগ কবি, উমানন্দ মন্দিবত তপস্যা কবি থাকোতে তাতে জীবনলীলা সামবি স্বর্গী হয়।

বীববাহু—এওঁ বনমালদেবব নাতি। এওঁ পিতামহব দবে বব ধার্ম্মিক বজা আছিল। এওঁ সংসাব অসাব আবু পুবুষব জীবন ‘জলবিম্ব’ব নিচিনা অস্থায়ী ভাবি, মানবব শেষ কর্ত্তব্য কি তাকে চিন্তা কবিছিল। সদৌশেহত, শুভদিনত তেওঁ নিজব পুত্রব যথাবিধি বাজ্যভাব গতাই দি, নিজে ধর্ম্মচিন্তাত মগ্ন হয়।

বলবর্ম্মদেব—বনমালদেবব নাতি বীববাহু বজাব ঔবসত তেওঁব অম্বা নামে মহিষীব গর্ভত বলবর্মদেব বজাব জন্ম হয়। তেওঁ যেনে শ্রীমন্ত আবু ধনবন্ত, তেনে গুণবন্ত আবু বলবন্ত পুবুষ আছিল ; তেওঁ নিজ বাহুবলেবে পিতৃবাজ্যব শ্রীবৃদ্ধি কবি প্রখ্যাত হৈ উঠিছিল। খ্রীঃ দশম শতাব্দীত এইজনা বজা সুপ্রখ্যাত হৈ জিলিকি ছিল।

আধ্যা-২

বিবিধ বংশব বজা

ভীষ্মক বজা :—কামবূপত কিবাতবংশী বজাই বাজত্ব কবাব সময়তে সোমাবব অতি পূবভাগত কুণ্ডিন্ বা বিদর্ভ (১) বাজ্যত, খ্রীঃ পূঃ ১৫০০ চনত, ভীষ্মক (২) নামে এজন সুপ্রখ্যাত চুটিয়াবংশী বজাই বাজত্ব কবিছিল। এতিয়াব শদিয়া অঞ্চল আবু তাব আশে-পাশে বিস্তৃতভাবে এই বাজ্য অবস্থিত আছিল। কুণ্ডিল্য বা কুণ্ডিন্ নগব ভীষ্মক বজাব বাজধানী আছিল। বর্ত্তমান শদিয়া অঞ্চলব পূব দাতিয়েদি এতিয়াও কুণ্ডিল্পানী বুলি এখনি নদ নৈয়ে তাব চিনাকি দিছে। ভীষ্মক বজাব বুক্মবীব প্রমুখ্যে পাঁচজন পুত্র আবু বুক্মিণী নামে এটি পবম বূপবতী কন্যা আছিল। বুক্মিণীব বূপ-লাবণ্যব কথা শুনি, দ্বাবকেশ্বব শ্রীকৃষ্ণই তেওঁক বিয়া কবাবলৈ প্রস্তাব কবে। কিন্তু ভীষ্মক বজাব পুত্র বুক্মবীবে

---

(১) আধুনিক লেখক কোনো কোনোব মতে তেতিয়াব এই বিদর্ভ নগব এতিয়াব বেৰাব প্রদেশ। কিন্তু, যেহেতু কুণ্ডিল্পানী নামেবে নৈ খনি শদিয়াতহে আছে। আনহাতে, এই দৈব [illegible] বিদর্ভ নগবব আন এটা নাম কুণ্ডিল্য ; আবু ‘কুণ্ডিল্য নগব’ বা ‘কুণ্ডিন্ নগব’ [illegible] [illegible]। এতেকে, শদিয়াতহে সেই বিদর্ভ নগব, সেইটো ঠাবব। দ্বাবকেশ্বব শ্রীকৃষ্ণ [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] নহয়।

(২) কোনো কোনোব মতে, ভীষ্মক ভোজবংশীয় বজা ;—শ্রীকৃষ্ণ [illegible]। কিন্তু, আধুনিক [illegible]-[illegible] মতে, ভীষ্মক চুটিয়াবংশী বজাহে। চুটিয়া বজাব বুবঞ্জীত আবুও তেওঁব নাম পোৱা হৈছে।

উত্তৰ-পছিমাঞ্চলৰ চেদী ৰাজ্যৰ ৰজা শিশুপালৰে সৈতেহে ৰুক্মিণীৰ বিয়া পাতিবলৈ মনস্থ কৰিছিল। শ্ৰীকৃষ্ণই ৰুক্মিণীৰ পক্ষৰপৰা তাৰ সম্ভেদ গুপুতভাৱে পাই, যাৰকাৰপৰা সসৈন্যে আহি, বলেৰে ৰুক্মিণীক হৰণ (১) কৰি, গান্ধৰ্ব্ব প্ৰথামতে কুণ্ডিন্ নগৰতে চন্দন-গিৰিৰ নামঘৰত বিয়া কৰায়। এই কথা লৈ, তাতে ৰুক্মবীৰ আৰু তেওঁৰ মিত্ৰ-ৰজাসকলৰ লগত শ্ৰীকৃষ্ণৰ এখন ঘোৰতৰ যুদ্ধ হয়। যুদ্ধত শ্ৰীকৃষ্ণই জয়লাভ কৰি, ৰুক্মিণীক লৈ, যাৰকালৈ প্ৰস্থান কৰিলে। ৰুক্মিণীয়েই শ্ৰীকৃষ্ণৰ যাই বিবাহিতা প্ৰথমা পত্নী (২) আছিল। বলেৰে হৰণ কৰি পত্নী গ্ৰহণ কৰাটো সেই কালত বৰ গৌৰৱৰ প্ৰথা আছিল।

বাণ-ৰজা—কামৰূপৰ শোণিতপুৰত, দৈত্যবংশী হিৰণ্যকশিপুৰ পৰিণাতি সুপ্ৰখ্যাত বলি ৰজাই, খ্ৰীঃ পূঃ ১৫০০ চনত, ৰাজত্ব কৰিছিল। বলি ৰজাৰ মৃত্যুৰ পিচত, সেই শতাব্দীৰ শেহছোৱাত, তেওঁৰ পুত্ৰ বাণ-ৰজা ৰাজপাটত উঠে। বাণ-ৰজাৰ

বাণ-ৰজাৰ বংশাৱলী:

কশ্যপ
|
হিৰণ্যকশিপু
|
প্ৰহ্লাদ
|
বিৰোচন
|
বলি
|
বাণ
|
ইন্দ্ৰদমন
|
ভলুকা

ইন্দ্ৰদমন প্ৰমুখ্যে বহু পুত্ৰ আৰু উষা নামেৰে এটি পৰম ৰূপৱতী কন্যা আছিল। বাণ-নৰপতিয়ে নিজ নগৰৰপৰা (৩) দুৰি ক্ৰোশৰ আঁতৰত 'উষা-নগৰ' নামেৰে এখনি সুন্দৰ নগৰ অগ্নিগড়েৰে সুৰক্ষিতকৈ পাতি তাতে উষাদেৱীক পৰম যত্নেৰে ৰাখিছিল। এতিয়াৰ তেজপুৰেই সেই নগৰ; আৰু এতিয়া য'ত কাছাৰি-ঘৰ ৰহিছে, সেয়ে উষাদেৱীৰ অন্তঃপুৰৰ ভেঁটি আছিল। বাণ-নৰপতিৰ নিজ নগৰ

---

(১) ৺শংকৰদেৱৰ "ৰুক্মিণী-হৰণ" অসমীয়া নাটৰ এয়ে মূলভেটি।

(২) হৰিবংশ আৰু পুৰাণমতে, শ্ৰীকৃষ্ণৰ ৮ আঠ্ গৰাকী ভাৰ্য্যা আছিল; যেনে,—ৰুক্মিণী, জাম্বৱতী, সত্যভামা, মিত্ৰবিন্দা, কালিন্দী, ভদ্ৰা, নাগ্নজিতী আৰু লক্ষণা। কোনো কোনো আধুনিক সমালোচকৰ মতে, কৃষ্ণভাৰ্য্যা মুঠেই এগৰাকী,—ৰুক্মিণীহে।

(৩) বাণ-ৰজাৰ [illegible] সেই নগৰৰ নাম [illegible]। আৰুণাৰ [illegible] একেখনি কোনো-[illegible] এতিয়াও আছে।

তেজপুৰ টাউনৰপৰা ২০ ক্ৰোশ অন্তৰত ভালুকপুং নামে ঠাইত অৱস্থিত। দুয়ো নগৰতে ভগ্নাৱশেষৰ কীৰ্ত্তিচিন এতিয়াও ঠায়ে ঠায়ে পৰি ৰৈছে। ঊষাদেৱী যুৱতী হোৱাত, তেওঁৰ ৰূপ-লাৱণ্যৰ কথা ভাৰতৰ চৌদিশে বাত্ৰি হৈ পৰিল। পিচে, তেওঁৰ প্ৰিয়তমা সখী চিত্ৰলেখাৰ যোগবিদ্যাৰ অলৌকিক কৌশলত, শ্ৰীকৃষ্ণৰ নাতি অনিৰুদ্ধকুমাৰে গোপনে আহি ঊষাদেৱীক গান্ধৰ্ব্ব প্ৰথামতে বিয়া কৰায়; আৰু তেওঁ বাণ-ৰজাৰ হাতত বন্দী হয় (১)। সেই আপাহতে শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু বাণ-ৰজাৰ মাজত এখন ঘোৰতৰ ৰণ লাগে (২)। বাণ-নৰপতি এজন বৰ শিৱভক্ত ৰজা আছিল। তেওঁ প্ৰতিষ্ঠা কৰোৱা বৰ্ত্তমান ৰুদ্ৰপদ আৰু মহাভৈৰৱ (৩) দেৱালয়ত তেওঁ শিৱ-পূজা কৰিছিল। ঊষাদেৱীয়ে ভৈৰবী দেৱীৰ উপাসনা কৰিছিল। তেওঁৰ পিতাকৰ দ্বাৰাই প্ৰতিষ্ঠিত বৰ্ত্তমান ভৈৰবী দেৱালয়তে তেওঁ শক্তি-পূজা কৰিছিল। বাণ-ৰজাৰ পিচত, পুতেক ইন্দ্ৰদমন, আৰু তেওঁৰ পিচত, তেওঁৰ পুতেক ভলুকা ৰজা হয়। আজিকালি অঁকাবিলাকে বাণ-ৰজাৰ নাতি সেই ভলুকাৰ বংশৰ মানুহ বুলি চিনাকি দিয়ে।

অন্ধযুগ :—খ্ৰীঃ পূঃ ১৩০০ চনৰপৰা খ্ৰীষ্টাব্দৰ আৰম্ভণলৈকে এই ছোৱা পুৰণি অসম বা কামৰূপৰ বুৰঞ্জীৰ অন্ধযুগ। এই ছোৱাৰ উল্লেখযোগ্য তথ্য অদ্যাপি ওলোৱা নাই।

দেৱেশ্বৰ :—নৰকাসুৰৰ বংশাৱলীৰ শেহছোৱাত, খ্ৰীঃ শতাব্দীৰ প্ৰথম শতিকাত, দেৱেশ্বৰ নামে এজন শূদ্ৰ ৰজাই কামৰূপত ৰাজত্ব কৰাৰ তথ্য পোৱা যায়। তেওঁৰ ৰাজত্বৰ কালত, বৌদ্ধধৰ্ম্মৰ শ্ৰীবৃদ্ধিত বিশেষ বাধা জন্মাই, কামাখ্যাত শক্তি-পূজা অধিক বলৱতী কৰিবৰ অৰ্থে তেওঁ বৰ পুৰুষাৰ্থ কৰিছিল।

নৰশঙ্কৰ বা নাগাক্ষা :—খ্ৰীঃ ৩৭৮ চনত, স্বৰ্ণপীঠত, নৰশঙ্কৰ নামেৰে এজন ৰজা হয়। তেওঁৰ বংশধৰ ৰজাই প্ৰায় চাৰিশ বছৰমান প্ৰতাপগড়ত ৰাজত্ব কৰে। বিশ্বনাথৰ অন্তৰ্গত প্ৰতাপগড়ত নাগশঙ্কৰ দেৱালয়ৰ ওচৰতে প্ৰথমে তেওঁৰ ৰাজধানী পতা হৈছিল। শঙ্কৰ বংশৰ ৰজাই দান কৰা দেৱোত্তৰ মাটি এতিয়াও নাগশঙ্কৰ দেৱালয়ৰ নামত আছে। এই বংশৰ মিমং, গজং, শ্ৰীবং আৰু মৃগং নামে চাৰিজন ৰজাই ২০০ বছৰ লোহিত্যপুৰত ৰাজত্ব কৰে। বিশ্বনাথ লোহিত্যপুৰৰ ৰাজধানী আছিল।

সঙ্কল :—খ্ৰীঃ চতুৰ্থ শতাব্দীৰ আৰম্ভণত সঙ্কল নামেৰে এজন প্ৰবলপ্ৰতাপী ৰজাই কামৰূপত ৰাজত্ব কৰিছিল। তেওঁ কামৰূপৰ আদি অধিবাসী। সঙ্কল ৰজাই নানাফালে দিগ্বিজয় কৰি ফুৰিছিল। তাৰ ভিতৰত কেদাৰ ব্ৰাহ্মণ নামে আৰ্য্যাবৰ্ত্তৰ এজন প্ৰবল প্ৰতাপী ৰজাৰ ওপৰত কৰা আক্ৰমণেই প্ৰধান। সঙ্কলে প্ৰথমে বেহাৰ আৰু ভাগীৰথীৰ পূৰপাৰৰ দেশবোৰ জয় কৰি, তাৰপৰা বহুসংখ্যক সৈন্য-সামন্ত গোটাই লৈ, কেদাৰ ব্ৰাহ্মণক আক্ৰমণ কৰেগৈ। দুয়োপক্ষৰ মাজত ঘোৰতৰ যুদ্ধ হয়। পিচে,

---

(১) "ঊষাহৰণ" আখ্যানৰ এয়ে আঁতি-গুৰি।

(২) বৈষ্ণৱৰ শ্ৰীকৃষ্ণ আৰু শৈৱৰ বাণ-ৰজাৰ মাজত হোৱা ৰণ কাৰণে, ইয়াক "হৰি-হৰ যুদ্ধ" বোলা হয়। অৰ্থাৎ, এইখন বিষ্ণু (হৰি) আৰু শিৱ (হৰ) এই দুই ঐশ্বৰিক শক্তিৰ প্ৰতিনিধিৰ মাজত হোৱা ৰণ।

(৩) শোণিতপুৰত (এতিয়া তেজপুৰ) বাণ-ৰজাই এই মহাভৈৰৱ মন্দিৰত প্ৰতিষ্ঠা কৰা শিৱলিঙ্গ ভাৰতবৰ্ষৰ ভিতৰত আটাইতকৈ ডাঙৰ।

কেইবাবাৰো বিষমৰূপে ঘাটি, সদৌশেহত কেদাৰ ব্ৰাহ্মণ সঙ্কলৰ শৰণাগত হয়। এইদৰে দিগ্বিজয় কৰি ফুৰোঁতে, শেহান্তৰত সঙ্কল চিথিয়াৰ ৰজা আফ্ৰাছিয়াবৰ দ্বাৰাই আক্ৰান্ত হয়। প্ৰথমতে সঙ্কলে কেইবাবাৰো আফ্ৰাছিয়াবৰ আক্ৰমণ ওফৰাই পঠিয়াইছিল। তাৰ ভিতৰত ঘোঁৰাঘাটত লগা যুদ্ধই প্ৰধান। এই যুদ্ধতে সঙ্কল সম্পূৰ্ণে ঘাটি আফ্ৰাছিয়াবৰ হাতত বন্দী হয়। সঙ্কলেই বঙ্গদেশৰ গৌৰ নগৰ স্থাপন কৰে। তেওঁৰ পিচত, বঙ্গদেশৰ ৰজাবিলাকে বহুকাললৈকে গৌৰ নগৰত ৰাজধানী ৰাখিছিল। সঙ্কলৰ আমোলত বঙ্গদেশ কামৰূপৰ অন্তৰ্ভুক্ত আছিল।

কুমাৰ ভাস্কৰ বৰ্ম্মা:—খ্ৰীঃ ৬৪০ চনত চীনদেশী পৰিব্ৰাজক হিয়োনচাং প্ৰাগ্‌জ্যোতিষপুৰলৈ আহোঁতে, কুমাৰ ভাস্কৰ বৰ্ম্মা নামেৰে এজন ৰজা কামৰূপৰ অধিপতি আছিল। এইজনা ৰজা কুমাৰ-বংশী, আৰু তেওঁৰ বংশৰ ৰজাসকলে ১০০০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে কুমাৰ উপাধিধাৰী ৰজা হৈ কামৰূপ শাসন কৰিছিল। হিয়োনচাংৰ ভাৰত-ভ্ৰমণৰ টোকাত কামৰূপ সম্বন্ধে এই দৰে বৰ্ণোৱা আছে;—"কামৰূপ ৰাজ্যৰ পৰিস্থিতি ৮৩৭৫ লি (১৬৭৫ মাইল); ৰাজধানী প্ৰাগ্‌জ্যোতিষ্‌পুৰৰ বিস্তৃতি ৩০ লি (৬ মাইল। ৰাজধানীৰপৰা সীমান্তলৈ যাওঁতে দুমাহ লাগে। বাট বৰ দুৰ্গম। এই ৰাজ্যৰ ভূমি চাপৰ আৰু সাৰুৱা। কল, কঁঠাল, নাৰিকল আদি এই দেশত প্ৰচুৰকৈ পোৱা যায়। এই ৰাজ্যৰ পানী-বতাহ শীতল আৰু স্বাস্থ্যকৰ। ইয়াৰ অধিবাসীবিলাক তামবৰণীয়া, চকলামুৱা, বৰ বলী আৰু ভীষণাকৃতিৰ মানুহ; কিন্তু সিবিলাকৰ চৰিত্ৰ অতি উত্তম আৰু বিদ্যাৰ প্ৰতি অনুৰাগ প্ৰবল। সিবিলাকৰ ভাষা বঙ্গদেশ আৰু তাৰ ওচৰৰ ঠাইৰ অধিবাসীৰ ভাষাৰপৰা পৃথক; কিন্তু পছিম-ভাৰতৰ ভাষাৰ লগত তালেমান মিল আছে। ভাস্কৰ বৰ্ম্মা এজন বৰ বিদ্যানুৰাগী ৰজা। কামৰূপৰ মানুহবিলাক পূজা-সেৱাত বৰ অনুৰক্ত; কিন্তু সিবিলাকে বৌদ্ধধৰ্ম্ম নামানে। সিবিলাকৰ ঈশ্বৰ-ভক্তি সৰল আৰু গুপ্তভাৱৰ।"

সমসাময়িক ভাৰত-বুৰঞ্জীৰ কথা:—ভাৰতবৰ্ষত আৰ্য্যবসতি হোৱাৰ আগৰ দিনকে অতীজ বোলা হয়। তেতিয়া আৰ্য্য জাতিয়ে এচিয়া মহাদেশৰ মাজ-ভাগত বাস কৰিছিল। খ্ৰীষ্টাব্দৰ ৩৫০০ বছৰমানৰ আগেয়ে, সিবিলাক তিনিভাগ হৈ ফাটি, এভাগ ইউৰোপৰ ফালে, এভাগ পাৰস্যৰ ফালে, এভাগ পছিমে খাইবাৰ দুৱাৰেদি আৰু তাৰে এভাগ পূবে পাটকাই দুৱাৰেদি ভাৰতবৰ্ষত সোমায়হি। পশ্চিমে খাইবাৰ দুৱাৰেদি সোমোৱা ভাগ পোনপ্ৰথমে পঞ্জাবত থিতাপি হয়হি; তাৰ পিচত, আৰ্য্যবসতি দক্ষিণ ভাৰতলৈ বিস্তাৰিত হয়। সেই কালতে, খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৫০০ বছৰমানৰ আগেয়ে, আৰ্য্যাবৰ্ত্তত কোশল, বিদেহ আৰু কাশী এই তিনিখন ৰাজ্য আৰ্য্য জাতিয়ে স্থাপন কৰে। কোশল বা অযোধ্যাৰ ৰজা শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ, বিদেহৰ ৰাজৰ্ষি জনক আৰু কাশীৰ ৰজা অজাতশত্ৰু—এই কেইজন বৰ প্ৰখ্যাত ৰজা আছিল। সেই কালতে, শ্ৰীৰামচৰিত কীৰ্ত্তনেৰে মহাকবি বাল্মীকিয়ে ৰামায়ণ ৰচনা কৰে। তাৰ পিচত, খ্ৰীঃ পূঃ ১৫০০ চনৰপৰা ১০০০ চনলৈকে যাদৱ, পাণ্ডৱ, কৌৰৱ, পাঞ্চাল, ভাৰ্গৱ প্ৰভৃতি কেইবাটাও বংশৰ হিন্দু ৰজা আৰু বংশধৰ প্ৰখ্যাত হৈ উঠে। তাৰ ভিতৰত যাদৱ কৌৰৱ, দ্বাৰকেৰৰ শ্ৰীকৃষ্ণ, ইন্দ্ৰপ্ৰস্থৰ পাণ্ডৱ ৰজা যুধিষ্ঠিৰ, পাঞ্চালৰ ৰজা দ্ৰুপদ, মগধৰ ৰজা

জৰাসন্ধ, কামৰূপৰ ৰজা নৰকাসুৰ আৰু ভগদত্ত এইসকল প্ৰধান। সেই কালতে মহামুনি বেদব্যাসে আৰ্য্য-বুৰঞ্জী 'মহাভাৰত' প্ৰণয়ন কৰে, আৰু শ্ৰীকৃষ্ণ-কথিত 'গীতা' প্ৰচাৰিত হয়। খ্ৰীঃ পূঃ ১০০০ বছৰৰপৰা খ্ৰীষ্টাব্দৰ আৰম্ভণলৈকে মগধত নন্দ-পৰিয়াল, চন্দ্ৰগুপ্ত, বিন্দুসাৰ, অশোক এইবিলাক ৰজা প্ৰখ্যাত হৈ উঠে। খ্ৰীঃপূঃ ৩২৫ চনত গ্ৰীচ্ দেশীয় মহাবীৰ আলেকজেণ্ডাৰে ভাৰতবৰ্ষ আক্ৰমণ কৰেহি। ইয়াৰ ওপৰি, ২৩৭ বছৰমানৰ আগেয়ে খ্ৰীঃ পূঃ ৫৫৭ চনত, নেপালৰ দক্ষিণ সীমাত, কপিলাবস্তু নামে ৰাজ্যত, গৌতম বুদ্ধৰ আবিৰ্ভাৱ হয়; আৰু তেওঁ প্ৰবৰ্ত্তোৱা বৌদ্ধধৰ্ম্ম ক্ৰমাৎ বিস্তাৰিত হ'বলৈ ধৰে। অশোক ৰজাৰ দিনত বৌদ্ধধৰ্ম্মৰ প্ৰতিপত্তি বৰকৈ চৰিছিল।

আধ্যা-৩

জীতাৰিবংশী ৰজাৰ ৰাজত্ব

ধৰ্ম্মপাল:—সুমাৰ বংশ লোপ পোৱাৰ পিচত, কাশ্মীৰৰ ফালৰপৰা, জীতাৰি বংশৰ ধৰ্ম্মপাল ন্যামেৰে এজন ক্ষত্ৰিয় সন্ন্যাসী আহি, ১১০০ খ্ৰীষ্টাব্দত কামৰূপত ৰাজত্ব কৰে। তেওঁ পশ্চিম-ভাৰতৰপৰা কেইঘৰমান বামুণ অনাই কামৰূপত পাতিলে। ধৰ্ম্মপালে গুৱাহাটীৰপৰা ৰাজধানী তুলি নি, উত্তৰপাৰে দৰঙ্গত পাতিছিল। তাৰ পিচত, অলপ কাল মাথোন ৰাজত্ব কৰি, তেওঁ নিজে পতা নতুন নগৰতে স্বৰ্গী হোৱাত, পুতেক সোমপাল ৰজা হয়। সোমপালৰ পিচত, পুতেক ভালুকপেঙ ৰজা হয়। এওঁ আৰু পাঁচোটা নামেৰে জনাজাত; যেনে,—ৰামচন্দ্ৰ, প্ৰতাপচন্দ্ৰ, ৰত্নপুৰীয়া, মীনাঙ্ক আৰু মায়ামত্ত। জীতাৰি বংশৰ সুবলি, পদ্মনাৰায়ণ, মহেন্দ্ৰনাৰায়ণ, চন্দ্ৰনাৰায়ণ, প্ৰাণনাৰায়ণ, জয়নাৰায়ণ, ক্ষোভনাৰায়ণ নামেৰে আৰু কেইবাজনো ৰজাই কামৰূপত ৰাজত্ব কৰে।

জীতাৰি বংশাৱলী

ধৰ্ম্মপাল
সোমপাল
ৰামচন্দ্ৰ বা মীনাঙ্ক বা ভালুকপেঙ বা প্ৰতাপচন্দ্ৰ বা ৰত্নপুৰীয়া বা মায়ামত্ত
আৰিমত্ত
ৰত্নসিংহ
শৃকালঙ্ক
মৃগাঙ্ক বা জোঙালবলহু।

মীনাঙ্ক বা ৰামচন্দ্ৰ—ৰামচন্দ্ৰই ৰজা হৈয়েই তেওঁৰ ৰাজছত্ৰত মীন অংকিত ৰাজচিহ্ন লোৱাৰ কাৰণে, তেওঁৰ আন এটা নাম "মীনাঙ্ক" হয়। প্ৰতাপচন্দ্ৰ (১) বা ৰামচন্দ্ৰ

---

(১) তেজপুৰৰ অন্তৰ্গত বিশ্বনাথৰ উত্তৰে "প্ৰতাপগড়" নামে ৰাজগড় এটাৰ ভগ্নাৱশেষ হিলা-জলা হৈ এতিয়াও আছে; আৰু তাৰ কাষতে সেই নামেৰেই চাহ-বাগিচা এখনো আছে। এই প্ৰকাণ্ড গড়টোৱে মহা-প্ৰতাপী ৰজা প্ৰতাপচন্দ্ৰৰ প্ৰতাপৰ চিন অদ্যাপি জিলিকাই ৰাখিছে।

ৰজাৰ ৰাজ্য দৰঙৰ পছিম সীমাৰপৰা একেকষৈকে পুৰণি শোণিতপুৰৰ বিশ্বনাথলৈকে বিস্তৃত আছিল ; আৰু তেওঁৰ দ্বাৰাই বন্ধোৱা বিশ্বনাথৰ উত্তৰে “প্ৰতাপগড়” নামেৰে এটা ৰাজগড় ছিগা-ভগা অৱস্থাত অদ্যাপি আছে। ৰামচন্দ্ৰৰ ৰাজত্বৰ শেহভাগত সেই ৰাজ্য উজনিৰ মাজুলীলৈকে বিস্তাৰিত হৈছিল। মাজুলীত তেওঁ ৰত্নপুৰ নামেৰে ৰাজধানী এখনো পাতিছিল ; আৰু সেই আলমতে তেওঁৰ আন এটা নাম মায়ামত্ত আছিল।

গজাঙ্ক বা আৰিমত্ত—ৰামচন্দ্ৰ বা প্ৰতাপচন্দ্ৰ বা মায়ামত্ত ৰজাৰ ঔৰসত তেওঁৰ মহিষী নাম্নী (১) ৰাণীৰ গৰ্ভত, ১৩০০ খ্ৰীষ্টাব্দত, বিখ্যাত আৰিমত্ত ৰজাৰ জন্ম হয়। তেওঁ আৰিমূৰীয়া; আৰিকুঁজা আৰু আৰিবুকুৱা বীৰ সন্তান আছিল ; আৰু সেই আলমতে তেওঁৰ নাম ‘আৰিমত্ত’ হয়। কামৰূপৰ বেত্‌নাৰপৰা নগাঁৱৰ অন্তৰ্গত বহালৈকে (২) ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দুয়ো পাৰে তেওঁৰ ৰাজ্য বিস্তৃত আছিল। আৰিমত্তৰ অন্যতম ৰাজধানী এখন কামৰূপৰ অন্তৰ্গত বেত্‌না অঞ্চলৰ বৈদ্যগড়ত পতা হৈছিল। একে সময়তে তেওঁৰ ৰাজ্যৰ সমান্তৰালে, ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ পাৰে, পিতাক মায়ামত্তৰ (৩) ৰাজ্যও বিস্তৃত আছিল।

মহিষী নামেৰে মায়ামত্ত ৰজাৰ এগৰাকী দীপ-লিপ সুন্দৰী ভাৰ্য্যা আছিল। তেওঁ যেতিয়া সগৰ্ভা, তেতিয়া এদিন লুইত কোঁৱৰ নামেৰে এজন কছাৰী কোঁৱৰ মায়ামত্ত ৰজাৰ ভৱনত আলহী হয়হি। পিচে, কুঁৱৰী-টোলত মহিষী কুঁৱৰীৰ ৰূপত মুগ্ধ হৈ আলহী কোঁৱৰে নিলগৰপৰা ঠৰলাগি চাই আছে, এনেতে সেই দৃশ্য ৰজাৰ চকুত পৰিল। কুঁৱৰীৰ প্ৰতি কোঁৱৰৰ তন্ময় ভাৱৰ আসক্তিলৈ লক্ষ্য কৰি, মহাত্যাগী মায়ামত্ত ৰজাই মহিষী-ৰাণীক সেই আলহী কোঁৱৰকে সঁপি দিলে। (৪) স্বামীৰ আজ্ঞা শিৰোধাৰ্য্য কৰি কছাৰী কোঁৱৰৰ ঘৰলৈ গ’ল বুলিও, কুঁৱৰীয়ে সেই কোঁৱৰক পতি-ভজনা নকৰিলে। তাৰ পিচত, মহিষীয়ে কছাৰী গাঁৱত নীৰৱে বসতি কৰি আছিল। সেই সময়তে মহিষীৰ প্ৰসৱ হয় ; তাৰে ফল বিখ্যাত আৰিমত্ত ৰজা। অপমানিতা কুঁৱৰী মহিষীয়ে, আত্ম-অভিমানত, পুত্ৰ আৰিমত্তক তেওঁৰ পিতৃৰ পৰিচয় নিদিলে। কালত আৰিমত্তই কছাৰী ৰাজ্যৰ ৰজা হৈ চৌপাশে দিগ্বিজয় (৫) কৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। তাৰে এটা যাত্ৰাত তেওঁ

---

(১) মহিষী কুঁৱৰীৰ আন এটা নাম চন্দ্ৰপ্ৰভা।

(২) বহা চকীত আৰিমত্ত ৰজাৰ ৰাজধানী আছিল।

(৩) ৰামচন্দ্ৰৰ ৰাজধানীৰ নাম মায়াপুৰ আছিল ; সেই আপাহতে তেওঁক মায়ামত্ত বোলা হৈছিল। তেওঁ বৰ প্ৰতাপী আছিল হেতুকে তেওঁৰ ৰাজ্যৰ আন এটা নাম প্ৰতাপপুৰ হৈছিল। সেই আলমতে তেওঁক প্ৰতাপপুৰীয়া ৰজা নামেও জনা যায়।

(৪) আগৰদিনত সতীত্বৰ পবিত্ৰতাৰ আদৰ এনে গভীৰ আছিল যে, আনে অযাচিতে আসক্তিৰ ভাব দেখুৱালেও সতী কলুষিত বোধ হৈছিল।

(৫) ভাটিকালে কামৰূপৰ বেত্‌নালৈকে দিগ্বিজয় কৰি উঠি, আকৌ উজাই আহি, লুইতমুখৰ পোম্‌ ধৰি ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰ হৈ উত্তৰপাৰে দিগ্বিজয় কৰি, বীৰ ৰজা আৰিমত্তই অখণ্ড প্ৰতাপেৰে দিগ্বিজয় কৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁ ভটিয়াই আহি আহি এজন কলা মাটিশিৰীৰ এখন প্ৰকাণ্ড ৰাণীৰ লিচিবা সৰু জমিদাৰী দখল কৰি তাৰ নাম ‘কলাবাড়ী’ ৰাখিলে। এতিয়া তেজপুৰৰ এলাকাৰ ‘কলাবাৰী’ অঞ্চলেই সেই ‘কলাবাড়ী’। তাৰপৰা ভটিয়াই তেওঁ দিব্যা (এতিয়াৰ ঢুবিয়া), কুঁৱৰীনগৰ প্ৰভৃতি ঠাই দখল কৰি, এখন প্ৰকাণ্ড গভীৰ হাবি পালেহি। সেই হাবি ভঙাই তাত আৰিমত্ত ৰজাই ‘গহনপুৰ’ নামেৰে এখন গাওঁ পাতিলে। সেয়ে এতিয়াৰ ‘গহপুৰ’। তাৰপৰা ক্ৰমাৎ ভটিয়াই তাজনাৰ গাওঁ-ভূঁই অধিকাৰ কৰি, ‘গভিনী’ (এতিয়াৰ গভিৰী)‘ ‘কল্যাণপুৰ’ (এতিয়াৰ কলংপুৰ) প্ৰভৃতি ঠাই দখল কৰি লৈ, আৰিমত্তৰ পিতাক-ৰামচন্দ্ৰ বা

অপৰিচিত পিতৃ ৰামচন্দ্ৰৰ ৰাজধানী আক্ৰমণ কৰেগৈ। মায়ামত্ত আৰু আৰিমত্তৰ মাজত ভয়াময়া ৰণ লাগিল, আৰু সেই ৰণতে আৰিমত্তই পিতৃ ৰামচন্দ্ৰ বা মায়ামত্তক নিজহাতে বধ কৰে। পিচত, পিতা-পুত্ৰৰ সম্বন্ধ জনাজাত হোৱাত, আৰিমত্ত অত্যন্ত সন্তপ্ত হ'ল। তেওঁ পিতৃবধ-পাপ খণ্ডাবৰ অৰ্থে বিস্তৰ দান-যজ্ঞাদি (১) কৰি বিফল মনোৰথ হৈ, শেহান্তৰত পুতেক ৰত্নসিংহক ৰাজ্যভাৰ গতাই দি, নিজে বাণপন্থী হৈ জীৱনৰ শেহছোৱা কটাবলৈ বুলি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দাঁতিত গহীন বনত মুক্তিপন্থা চিন্তি তপস্যাত ৰহিলগৈ। সেই অৱস্থাতে, তেওঁৰ পৰিনাতি জোঙ্গালবলহুৱে মৃগয়ালৈ যাওঁতে, হৰিণা বুলি ভাবি, নিজৰ হাতৰ শৰেৰে বিদ্ধ কৰি ধ্যানমগ্ন আৰিমত্তক বধ কৰিলে। (২)

মায়ামত্তৰ ৰাজ্যৰ সমমাজ পালেগৈ। সিমানলৈকে যে আৰিমত্তই পিতৃৰাজ্য হে জয় কৰি আহিছে, তাৰ সম্ভেদ তেওঁ পোৱা নাই। সিমানতে মায়ামত্তৰ সগৰ নামে মন্ত্ৰীয়ে কেৰ পাতি ধৰিলে, আৰু তাতে এখন ভয়াময়া ৰণ লাগিল। উপায়ান্তৰ হৈ, সগৰ মন্ত্ৰীয়ে শত্ৰু বিনাশৰ অৰ্থে নৈত বিহ দি পানী বিষাক্ত কৰাইছিল। সেই আপাহতে সেই নৈৰ নাম 'বিষালি' হয়; এতিয়াৰ বিহালি নৈয়েই সেই নৈ। ইত্যৱসৰতে মায়ামত্ত চঁহকি গৈ আত্মৰক্ষাৰ্থে তেওঁৰ মায়াপুৰ নগৰৰ কোঁঠত সোমালগৈ। আৰিমত্তই তালৈকে খেদি গৈ, কোঁঠ অৱৰুদ্ধ কৰি, নিজ হাতৰ শেলেৰে মায়ামত্ত ৰজাক বিদ্ধ কৰিলে। প্ৰাণ যোৱাৰ আগতে, ৰাজনীতি অনুসৰি, আৰিমত্তই মৃত্যুমুখী মায়ামত্তৰ ওচৰত হিতোপদেশ গ্ৰহণ কৰেগৈ। সেই হেগতে, কথাপ্ৰসঙ্গত মায়ামত্ত আৰু আৰিমত্ত দুই ৰজাৰ মাজত পিতা-পুত্ৰ সম্বন্ধৰ তথ্য ব্যক্ত হৈ পৰে।

(১) পিতৃ-বধ পাপেৰে কলুষিত হৈ আৰিমত্ত উন্মত্ত হৈ উঠিল। সেই পাপ মোচনাৰ্থে তেওঁ উন্মাদৰ দৰে যেনি-তেনি চপলিয়াবলৈ ধৰিলে। উত্ৰাৱল হৈ ভটীয়াই আহি, বিশ্বনাথৰ ওচৰত এটা পুখুৰীলৈ তেওঁ হাতৰ ধনুখন দলিয়াই পেলালে; সেই প্ৰসঙ্গজনিত 'ধেনুপৰা' নামেৰে এটা পুখুৰী সেই ঠাইত এতিয়াও আছে। তাৰ পৰা আকৌ উৰাতু খাই ভটীয়াই গৈ, তেওঁ পিতৃ-বধ কৰা শেলডাল এখন নৈত পেলাই দিলেহি। তেতিয়াৰেপৰা সেই নৈৰ নাম 'শেলেৰ' হয়; এতিয়া সেই নাম হেলেৰ হৈছে। তাৰপৰা আঁতৰি গৈ এখন নৈত আৰিমত্তই তেওঁৰ পগীয়া বৰ পাটো খুলেগৈ; আৰু সেই দেখি সেই নদীৰ নাম 'বৰগাং' হয়; সেয়ে এতিয়াৰ বৰগাং নৈ। তেওঁ হাতৰ বলয় থোৱা নৈৰ নাম 'বলয়' হয়; এতিয়াৰ বলয় নৈয়েই সেই নৈ। তাৰ পিচত, মন্ত্ৰীৰ পৰামৰ্শমতে, আৰিমত্ত ৰজাই অতুল ধন-ৰত্ন দান আৰু যাগ-যজ্ঞাদিৰ আয়োজন কৰিলে; কিন্তু পৰৰ পিতৃবধ-পাপে চুব বুলি সন্ত-মহন্ত-সাধু-ব্ৰাহ্মণ কোনেও তাৰ ভাগ ল'বলৈ আগ নাবাঢ়িলে। শেহান্তৰত, নাৱত ভৰাই বশিষ্ঠ-গঙ্গা দিখৌ নৈত সেই ধন-ৰত্ন আৰু যাগ-যজ্ঞৰ সমলাদি অৰ্পণ কৰা হয়: কিন্তু দিখৌ-গঙ্গাই গ্ৰহণ নকৰি নিজৰ গতিকে সলালে; এতিয়াৰ 'মৰীদিখৌ' তাৰে এটা চিন। নাজিৰাৰ নামনিত গড়গাওঁ নগৰৰ কাষত কুঁৱৰীবালিৰ ওচৰৰ এছোৱা মৰীদিখৌত এতিয়াও সেই ধন-ৰত্নৰ নাও দুখন পোত গৈ আছে বুলি জনশ্ৰুতি আছে। তেজপুৰৰ 'মহাভৰলী'ও তাৰে আন এটা চিন বুলি প্ৰবাদ আছে। তাৰ পিচত, সাধুজনৰ উপদেশ অনুসৰি পিতৃ মায়ামত্তৰ ৰাজ্যত আৰিমত্তই বাৰ দিনৰ ভিতৰত বাৰ-শ পুখুৰী খন্দোৱা কাৰ্য্য হাতত লয়। কিন্তু নিৰ্দ্ধাৰিত সময়ৰ ভিতৰত সেই কাৰ্য্যও সমাধা কৰি উঠিব নোৱাৰি তেওঁ হতাশ হ'ল। কালাবাৰী আৰু বুঢ়ৰ মাজফালত সেই পুখুৰীবোৰ অদ্যাপি পোতা-পুখুৰী হৈ আছে। লক্ষীমপুৰ জিলাৰ নাখটকীয়া নামেৰে এখন গাৱঁতো একলাখমান তেনেকুৱা পোতা-পুখুৰী আছে। শেহান্তৰত, তেওঁ পণ্ডিত-সজ্জনৰ বিধানমতে, তুঁহ-দৌল এটা কৰাই আত্ম-পাপ-তাপ দহনৰ প্ৰয়াস পাইছিল; কিন্তু তুঁহৰ মাজত জুইখান ওলোৱাত সিও পৰিত্যাজ্য হ'ল। সৰ্ব্বোশেষত, ৰাইজৰ সহানুভূতি সংগ্ৰহৰ নিদৰ্শন স্বৰূপ, আৰিমত্ত ৰজাই প্ৰজাবৰ্গৰপৰা পিঠাগুড়ি মাগি আনি, এটা পিঠাদৌল বনাইছিল; পিচে, তাকো খৰচীয়া চাউল ওলোৱাত সিও ব্যৰ্থ হ'ল। এই দৌল দুটাৰ চিন দৰং জিলাৰ মহুৱাৰ আৰু দুহুৱাৰ অঞ্চলত অদ্যাপি আছে।

(২) কিংবদন্তী আছে, মুক্তি চেষ্টাত বিফল মনোৰথ হৈ আৰিমত্ত ৰজাই তুলা-পৰাচিত হ'বলৈ বিধিমতে সাত তিনি-শাৰী তুলা তিনি-শ-তিনি-কুৰি-সহ খেৰকানিৰে নৈতে মেৰাই বান্ধি তাত জুই লগাই দিয়াই আত্মবিসৰ্জ্জন কৰিছিল; যি নৈয়ে সেই বিসৰ্জ্জনৰ ভস্মৰাশি উটাই ব্ৰহ্মপুত্ৰলৈ নিব লগাত পাৰি নিজৰ গতি এৰিছিল, তাৰ নাম 'মৰ' নৈ' হয়, আৰু তাৰ মোহনাক অদ্যাপি 'আৰিকটামুখ' বোলা হয়।

শুকৰাঙ্ক বা ৰত্নসিংহ :—আৰিমত্ত ৰজাই, ৰাজ্যত্যাগী হৈ, তেওঁৰ পুত্ৰ ৰত্নসিংহক ৰাজ্যভাৰ গতাই দি যায়। সেই মতেই বৈদ্যগড়ত ৰত্নসিংহ ৰজা হয়। তেওঁ ৰজা হৈয়েই, পিতৃবৈৰী ফেঙ্গুৱা (১) নামেৰে কোঁচবেহাৰৰ ৰজাৰ লগত এখন ঘোৰতৰ যুদ্ধ পাতে। ফেঙ্গুৱাই মেছ, কোঁচ আদি বহুত সৈন্য গোটাই লৈ বৈদ্যগড়ৰ পছিমে কোঁঠ মাৰি বৈছিলহি। সেই কোঁঠৰ চিন্ আৰু ফেঙ্গুৱাগড়ৰ ভগ্নাৱশেষ কামৰূপ জিলাত এতিয়াও ভগা-ছিগা হৈ বৰ্ত্তমান আছে। ফেঙ্গুৱা সেই যুদ্ধত ঘাটে, আৰু তাতে তেওঁৰ মৃত্যু হয়। তাৰ পাচত, ৰত্নসিংহই আৰু অলপকাল প্ৰবল প্ৰতাপেৰে ৰাজত্ব কৰে। সৰ্ব্বশেষত, নিজৰ চৰিত্ৰৰ দোষত ৰাজ্যভ্ৰষ্ট হৈ, অকালত তেওঁৰ মৃত্যু হোৱাত, তেওঁৰ পুত্ৰ শুকালঙ্ক ৰজা হয়। তেওঁৰো অকাল মৃত্যু হোৱাত, তেওঁৰ পুতেক মৃগাঙ্ক ৰাজপাটত উঠে।

মৃগাঙ্ক বা জোঙ্গালবলহু :—এওঁ সৰুৰেপৰা বৰ বাহুবলী আৰু ৰণত নিপুণ আছিল। সেইবাবে তেওঁ পিতাকৰ বৰ আদৰৰ পাত্ৰ আছিল। শুকালঙ্ক ৰজাই পুতেক জোঙ্গালক লগত নোলোৱাকৈ এখোজো লৰচৰ নকৰিছিল। ৰজা হোৱাৰ পাচত, এদিন জোঙ্গালবলহু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দাঁতিত মৃগয়া কৰিবলৈ যায়। তাতে তেওঁৰ কাঁড়ত ধ্যানমগ্ন আৰিমত্তৰ মৃত্যু হয়। সেই ঠাইক আজিও "আৰিকটা মুখ" বোলে। আৰিমত্ত ৰজাই মৰণৰ কালত কুপিত হৈ, মৃগাঙ্কক এই বুলি শাপ দিলে বোলে, "তই মৰণৰ কালত গৰুমুখে পানী খাবি, আৰু তোক জোঙ্গাল বাঁহৰ জোঙ্গেৰে খুচি মাৰিব।" জোঙ্গালে সেই কথাত বিষম পাই, পিতৃ-পুৰুষৰ ৰাজ্য এৰি গৈ, সেই কালৰ কলিয়াবৰৰ চহৰি অঞ্চলত 'জোঙ্গালবলহু' নামেৰে নগৰ পাতি থাকিলগৈ। তেতিয়া কছাৰীপুৰত গজৰাজ নামে এজন ৰজা আছিল। তেওঁৰে সৈতে জোঙ্গালৰ মনোবাদ চলিছিল। তাকে গুচাবৰ অভিপ্ৰায়ে সেই ৰজাই জোঙ্গাললৈ নিজৰ জীয়েকক বিয়া দিয়ে। কিন্তু, গজৰাজৰ অন্তৰৰ হিংসানল জ্বলিয়েই ৰ'ল। কালত, সেই গজৰাজ আৰু তেওঁৰ জীয়েকৰ (জোঙ্গালৰ পত্নী) চক্ৰান্তৰ ফেৰত, আৰিমত্ত ৰজাই শাপ দিয়া মতে, গৰুমুখীয়াকৈ পানী খাই, মোকাল বাঁহৰ জোঙ্গৰ খোঁচত জোঙ্গালৰ অকালমৃত্যু ঘটিল। তাৰ পাচত, গজৰাজৰ মনোবাঞ্ছা পূৰ্ণ হোৱাত, তেওঁ জোঙ্গালৰ নগৰ নিজৰ ৰাজ্যৰ ভিতৰ কৰি লয়। কিন্তু, জোঙ্গালৰ মৰণৰ পাচতো, পিতৃ-পুৰুষৰ ৰাজ্যৰ এক অংশত, কামৰূপ জিলাৰ অন্তৰ্গত, আৰিমত্তই পতা বেত্‌না ৰাজধানীত, তেওঁৰ পুত্ৰ-পৌত্ৰাদিয়ে অলপকাল নাম-নিমিত্ত্‌কৈ ৰাজত্ব কৰিছিল। এই ফৈদৰ ৰজাই ১৪৭৮ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে ৰাজত্ব কৰাৰ তথ্য পোৱা যায়।

সমসাময়িক ভাৰত-বুৰঞ্জীৰ কথা :—খ্ৰীষ্টৰ ২৬ বছৰৰ তলৰপৰা ৪৩০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে ৪৫৬ বছৰ মগধত অন্ধ্ৰবংশী ভালেমান ৰজাই ৰাজত্ব কৰে; সিবিলাকৰ ভিতৰত কণিষ্ক নামেৰে এজন ৰজা বৰ প্ৰতাপী হৈ উঠিছিল। তেওঁৰেই ৭৮ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা আৰম্ভ

---

(১) আৰিমত্ত ৰজা দিগ্বিজয়লৈ ওলোৱাৰ সুযোগতে কোচবেহাৰৰ ৰজা ফেঙ্গুৱাই তেওঁৰ নগৰ আক্ৰমণ কৰেহি। সেই ছেগতে নগৰ-ৰক্ষীয়া ৰত্নসিংহ কোঁৱৰক ৰণত হৰুৱাই, ফেঙ্গুৱাই আৰিমত্ত ৰজাৰ লখাই আৰু ভগা নামে দুগৰাকী জীয়াৰীক হৰণ কৰি নিলে। পাচত, লখাই আৰু ভগাই কোচবেহাৰৰপৰা পলাই আহি বাটতে কামৰূপৰ এখন বিলত পৰি আত্ম-বিসৰ্জ্জন দিলে। সেই আক্ৰোশতে ৰত্নসিংহই ৰজা হৈয়েই ফেঙ্গুৱাৰ লগত এই যুদ্ধ পাতে। কামৰূপৰ বৰ্দ্ধিয়া মৌজাত সেই বিল অদ্যাপি এখন পোতা-বিল হৈ আছে। জয়ন্তী আৰু কাঞ্চনী নামেৰে আৰিমত্ত ৰজাৰ আৰু দুগৰাকী জীয়াৰী আছিল।

কৰি শঁকাৰ বা শঁক-চন প্ৰচলন কৰে। অন্ধ্ৰবংশী ৰজাৰ ৰাজত্বৰ শেহছোৱাত, ৪০০ খ্ৰীষ্টাব্দত, চীনদেশী প্ৰথম পৰিব্ৰাজক ফাহিয়ানে ভাৰত-ভ্ৰমণ কৰি যায়হি। অন্ধ্ৰবংশৰ পাচত, চাহবংশী আৰু গুপ্তবংশী ৰজাই আৰ্য্যাবৰ্ত্তত ৫১৬ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে ১৪০ বছৰ ৰাজত্ব কৰে। চন্দ্ৰগুপ্ত (২য়) আৰু তেওঁৰ পুত্ৰ সমুদ্ৰগুপ্ত—এই দুজন গুপ্তবংশী প্ৰতাপী ৰজা আছিল। তাৰ পাচত, ৫২৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ৫৫০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে সুপ্ৰখ্যাত বিক্ৰমাদিত্য মহাৰজাই উজ্জয়িনী প্ৰদেশত প্ৰবল প্ৰতাপেৰে ৰাজত্ব কৰে। 'নৱৰত্ন' নামেৰে বিক্ৰমাদিত্য ৰজাৰ ৯ জন সভাপণ্ডিত আছিল, মহাকবি কালিদাস সিবিলাকৰে এজন কবি-ৰত্ন। বিক্ৰমাদিত্যৰ পাচত, তেওঁৰ পুত্ৰ শিলাদিত্যই ৬০০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে ৰাজত্ব কৰে। তেওঁৰ পাচত, বিক্ৰমাদিত্যৰ বংশৰ ৰজাই আৰু ৫০ বছৰ ৰাজত্ব কৰে। সেই কালৰ ভিতৰতে, ৬৪০ খ্ৰীষ্টাব্দত সুপ্ৰখ্যাত চীনদেশী দ্বিতীয় পৰিব্ৰাজক হিয়েণচাং ভাৰত ভ্ৰমণলৈ আহে। তেওঁ পুৰণি অসম বা কামৰূপলৈকো আহিছিল। এই যুগৰ শেহছোৱালৈকে দাক্ষিণাত্যত অন্ধ্ৰবংশী ৰজাই ৰাজ্য বিস্তাৰ কৰিছিল। সেই সময়তে মহাৰাষ্ট্ৰ ৰাজ্য স্থাপিত হয়। এই যুগতে ৯৭৫ খ্ৰীষ্টাব্দত কৰ্ণাট প্ৰদেশ, ১০৪৪ খ্ৰীষ্টাব্দত বিজয়নগৰ, আৰু তাৰ আগতে পাণ্ড্য, মলবাৰ, ত্ৰিবাঙ্কুৰ এইবোৰ ৰাজ্য হিন্দু ৰজাৰদ্বাৰাই দাক্ষিণাত্যত স্থাপিত হয়। সদৌশেহত, ১৫৬৫ খ্ৰীষ্টাব্দত, এই হিন্দু ৰাজ্য আটাইবোৰ মুছলমানৰ হাতলৈ এখন এখনকৈ পাৰ হয়।

আধ্যা-৪

পালবংশী ৰজাৰ ৰাজত্ব

ব্ৰহ্মপাল :—খ্ৰীঃ ১০০০ চনৰপৰা ব্ৰহ্মপাল নামেৰে নৰকাসুৰৰ বংশৰ এজন ৰজাই কামৰূপৰ এক অংশত ৰাজত্ব কৰিছিল। ব্ৰহ্মপালৰ মহিষীৰ নাম কুলদেৱী। তেওঁ বৰ প্ৰজাবৎসলা ৰাণী আছিল। ব্ৰহ্মপাল অতি নম্ৰ, শান্ত আৰু ধাৰ্ম্মিক ৰজা আছিল। তেওঁ পুতেক ৰত্নপালৰ হাতত ৰাজ্যভাৰ গতাই দি, ধৰ্ম্মচিন্তাত জীৱনৰ শেহছোৱা কটাইছিল।

ৰত্নপাল :—ব্ৰহ্মপালৰ লোকান্তৰৰ পাচত, ১০১০ খ্ৰীষ্টাব্দত ৰত্নপাল ৰজা হয়। তেওঁ পিতাকৰ বিপৰীত চৰিত্ৰৰ লোক আছিল। তেওঁ বৰ বাহুবলী আৰু যুদ্ধপ্ৰিয় ৰজা আছিল। তেওঁ তালেমান ৰণত জয়লাভ কৰিছিল, আৰু নানা ঠাইত সেই বিলাকৰ স্মৃতিচিন্ ৰাখিছিল। তেওঁ তামৰ খনিৰপৰা বিপুল অৰ্থ-সম্পত্তি লাভ কৰিছিল। ৰত্নপালে নিজৰ কীৰ্ত্তিচিন্ ৰাখিবৰ নিমিত্তে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দাতিত "দুৰ্জ্জয় নগৰ" নামেৰে নতুনকৈ এখন ৰাজধানী পাতিছিল। এইজনা ৰজাৰ ৰাজত্ব বৰ দীঘলীয়া আছিল।

পুৰন্দৰপাল :—ৰত্নপালৰ পাচত, তেওঁৰ পুতেক পুৰন্দৰপাল ১০৭০ খ্ৰীষ্টাব্দত কামৰূপত ৰজা হয়। তেওঁ দুৰ্লভা নামেৰে এগৰাকী ক্ষত্ৰিয় ৰাজকুমাৰীক বিয়া কৰাইছিল। পুৰন্দৰপাল বৰ উদাৰ চৰিত্ৰৰ, ৰসিয়াল, ধাৰ্ম্মিক আৰু গুণৱন্ত ৰজা

আছিল। তেওঁ এহাতে যেনে অতি বিচক্ষণীয়া যোদ্ধা আৰু বাহুবলী বীৰ, আনহাতে তেনে এজন সু-কবি বুলি পৰিচিত। তেওঁ নিচেই অলপকাল মাথোন ৰাজত্ব কৰে।

ইন্দ্ৰপাল :—পুৰন্দৰপালৰ অকালমৃত্যু হোৱাত, পুতেক ইন্দ্ৰপালে, ১০৯০ খ্ৰীষ্টাব্দত, পিতৃৰ সিংহাসন লাভ কৰে। এই জন ৰজা বৰ বিদ্যানুৰাগী আছিল। তেওঁ যুদ্ধ-বিগ্ৰহাদিতকৈ লিখা-পঢ়াৰ চৰ্চ্চা হে অধিক ভাল পাইছিল। ইন্দ্ৰপালৰ ৰাজত্বত দেশত শান্তি আৰু ঐশ্বৰ্য্য বিস্তাৰ হৈছিল।

কুমাৰপাল :—ইন্দ্ৰপালৰ পাচত, তেওঁৰ কুটুম্ব কুমাৰপাল ১১২৫ খ্ৰীষ্টাব্দত কামৰূপৰ ৰাজপাটত উঠে। তেওঁৰ ৰাজত্বত তিম্যাদেৱ নামেৰে এজন তলতীয়া ৰজাই এটা বিদ্ৰোহ ঘটাইছিল। পিচে, কুমাৰপালে তেওঁৰ মন্ত্ৰী বৈদ্যদেৱক পঠিয়াই সেই বিদ্ৰোহ থমালে। আৰু, বৈদ্যদেৱে ৰণত তিম্যাদেৱক বধ কৰি, সেই ৰাজ্যতে কুমাৰপালৰ তলতীয়া ৰজা হৈ থাকিল।

ধৰ্ম্মপাল :—ইন্দ্ৰপালৰ বংশধৰ ধৰ্ম্মপাল ১১৫০ খ্ৰীষ্টাব্দত কামৰূপৰ ৰজা হয়। তেওঁ গৃহকন্দল লগাই যুদ্ধত আপোন ভায়েকৰ ভাৰ্য্যা মৌনৱতীৰ হাতত মৃত্যু হোৱাত, ভতিজাক দেৱপালে কামৰূপৰ ৰাজ্যভাৰ গ্ৰহণ কৰে। দেৱপালৰ লোকান্তৰ হোৱাত, সেই বংশৰ জয়পাল, বিগ্ৰহপাল (১ম), নাৰায়ণপাল, ৰাজ্যপাল, গোপাল, বিগ্ৰহপাল (২য় ', মহাপাল, ন্যায়পাল আৰু বিগ্ৰহপাল (৩য়), এই কেইজন ৰজাই কামৰূপত ৰাজত্ব কৰে। এওঁবিলাকৰ ৰাজত্বৰ কালত লেখত লবলগীয়া কোনো ডাঙৰ ঘটনা হোৱা নাই।

ওপৰত নাম দিয়া কেইজনত বাজেও, জয়ন্তাপাল, চক্ৰপাল, প্ৰেমপাল, পদ্মপাল, সুপাল, গন্ধপাল, মাধৱপাল, শ্যামপাল আৰু লক্ষ্মীপাল এই কেইজন পালবংশী ৰজাৰ নাম পোৱা যায়। লক্ষ্মীপাল ৰজাৰ পাচত, তেওঁৰ বংশৰ সুবাহু ৰজাই কামৰূপত ৰাজত্ব কৰে। তেওঁ বছৰচেৰেক সুখ্যাতিৰে সৈতে ৰাজ্য শাসন কৰি, অপুত্ৰক হৈ লোকান্তৰ হোৱাত, সুমতি নামেৰে তেওঁৰ ধাই মন্ত্ৰীজনাই ৰাজ্যৰ শাসনভাৰ লৈ অলপকাল ৰাজ্য চলাইছিল। কিন্তু স্বৰূপত সুবাহুৰ মৃত্যুৰ লগতে, ১২০০ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা পালবংশী ৰজাৰ ৰাজত্বৰ অন্ত পৰে।

আধ্যা-৫

বাৰ-ভূঞা

আগৰ দিনত ভাৰতবৰ্ষৰ উত্তৰ-পছিমাঞ্চলত ভূঞা নামে এবিধ মাটিগিৰী আছিল। তেতিয়া ভূঞা অৰ্থত ভাৰতবৰ্ষৰ উত্তৰ-পূৰ্ব্বাঞ্চলত জমিদাৰ, আৰু উত্তৰ-পূৰ্ব্বাঞ্চল অসমত ভূঞা অৰ্থে শাসনকৰ্ত্তাক বুজাইছিল। গতিকে, অসমৰ বাৰ-ভূঞা মানে বাৰজন শাসনকৰ্ত্তা। প্ৰীতাৰি বংশ লোপ পোৱাৰ পাচত, এই বাৰজন শাসনকৰ্ত্তাই ভাগে ভাগে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দুয়োপাৰে কামৰূপ ৰাজ্য শাসন কৰিছিল।

আৰিমত্তৰ পাচতো তেওঁৰ বংশৰ ৰজাই কিছুমান বছৰ কামৰূপৰ এক অংশত ৰাজত্ব কৰিছিল; কিন্তু, তাৰ সামৰণ ছোৱাত, শেহৰজনা ৰজাৰ আমোলত, ৰাজকাৰ্য্য সমুদ্ৰ নামেৰে মন্ত্ৰীয়ে হে চলাইছিল। সমুদ্ৰৰ পাচত, সেই ৰাজকীয় ক্ষমতা তেওঁৰ পুতেক মনোহৰৰ হাতত পৰে। তেওঁ সেই ৰাজক্ষমতা পায়েই পূৰ্ব্বৰ বিষয়াসকলক ভাঙি নিজৰ আত্মীয়-কুটুম্ব, বন্ধু-বান্ধৱ আদিক বিষয়-বাব দিবলৈ ধৰিলে। সেই নতুন বিষয়াবিলাকক কামৰূপ ৰাজ্যৰ সেই অংশত ঠায়ে ঠায়ে প্ৰতিনিধি শাসনকৰ্ত্তা পতা হ'লত, সিবিলাক ভূঞা নামেৰে জনাজাত হয়। সেই সময়ত মনোহৰৰ দখল বিশ্বনাথলৈকে বিস্তাৰিত হৈছিল। মনোহৰৰ মৃত্যুৰ পাচত, তেওঁৰ লক্ষ্মী নামে এটি কন্যা মাথোন থাকিল। আৰু, তেৱেঁই ৰাজসিংহাসনত বহি পিতৃৰ ৰাজ্যত ৰাণী হয়। লক্ষ্মী ৰাণীক আৰিমত্তৰ বংশৰ সূৰ্য্য নামে এজন কোঁৱৰে বিয়া কৰায়। তাৰ ফলত, সিবিলাকৰ শান্তানু আৰু সুমন্ত নামে দুটি যঁজা-পুত্ৰ লাভ হয়। কালত শান্তানুৰ ফৈদৰ লহকৰ, কাবাসী, পদ্ম, ৰায়, সনাল, শুক, টেটন, ধ্বজা, উজীৰ, সাবোল, ৰমাই আৰু শুমাই নামেৰে বাৰজন বংশধৰ প্ৰতাপী হৈ উঠে। কালত সিবিলাক "বৰ-বাৰভূঞা" নামেৰে অভিহিত হয়। সুমন্তৰ ফৈদৰ কণ্ঠধৰ, ৰঘু, মুকুন্দ, কন্দৰ্প, সুৰথ, সুন্দৰ, সুশম, গৌৰ, ৰত্ন, মহাৰথ, লেপ্ আৰু কেপ্ নামে বাৰজন বংশধৰ প্ৰখ্যাত হৈ উঠে। ইবিলাক "সৰু-বাৰভূঞা" নামেৰে জনাজাত হয়। বুঢ়ীমাক লক্ষ্মী ৰাণী জীয়াই থকা কালত সিবিলাকৰ দুয়ো ফৈদ একেলগে আছিল। কিন্তু, ৮৫ বছৰীয়া বয়সত, যেতিয়া লক্ষ্মী ৰাণীৰ পৰলোক হ'ল, তেতিয়াৰপৰা এই বংশ-পৰিয়াল ক্ৰমে বৈষ্ণৱ আৰু শাক্ত ধৰ্ম্মৰ মতভেদ হেতুকে পৃথক্ হয়। সুমন্তৰ মৃত্যুৰ পাচত, তেওঁৰ বংশধৰসকলে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মত প্ৰৱৰ্ত্তিত হৈ, মহা প্ৰতাপেৰে শাসনকাৰ্য্য চলাবলৈ ধৰিলে। তেওঁবিলাকে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দক্ষিণপাৰে, এতিয়াৰ নগাওঁ অঞ্চলত, ৰামপুৰ নামে ঠাইত ৰাজধানী পাতিলে। ইফালে ককায়েক শান্তানুৰ ফৈদৰ বংশ-পৰিয়াল ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰপাৰে বঙ্গগ্ৰাম নামে ঠাইত থিতাপিত হ'ল। কালত এই বৰ ফৈদে বুঢ়ীমাক লক্ষ্মী ৰাণীৰ নাম অনুসৰি সিবিলাকৰ ৰাজ্যৰ নাম লক্ষ্মীপুৰ ৰাখিলে। সেয়ে এতিয়াৰ উত্তৰ-লক্ষীমপুৰ। এই ফৈদ ঘোৰ শাক্ত আছিল। এই দৰেই "সৰু-বাৰভূঞা" আৰু "বৰ-বাৰভূঞা" দুয়ো ফৈদে নিজ নিজ বাহুবলেৰে ৰাজ্য শাসন কৰি, স্বৰ্ণপীঠৰ দক্ষিণ আৰু উত্তৰ দুয়োপাৰে "ভূঞা-পোৱালি" নামেৰে নিজৰ প্ৰভুত্ব বঢ়াবলৈ ধৰিলে।

দক্ষিণপৰীয়া বাৰ-ভূঞাৰ প্ৰবল প্ৰতাপ সহিব নোৱাৰি, কুণ্ডিন্ নগৰৰ চুটিয়া ৰজাই ৰামপুৰ নগৰ আক্ৰমণ কৰাইছিল, কিন্তু কৃতকাৰ্য্য হ'ব নোৱাৰিলে। সেইদৰেই কমতাপুৰৰ ৰজায়ো এবাৰ হাত মেলি চাই আকৌ কোঁচাই নিবলৈ বাধ্য হ'ল। তাৰ পাচত, বাৰ-ভূঞাসকলে নিজক অসম প্ৰতাপী ভাবি গা-চালি দি উঠি চাৰিওফালে দিগ্বিজয় কৰিবলৈ ধৰিলে। এনেতে, সৌমাৰৰ আহোম ৰজাই সেন পাতি ধৰি বিষম বিক্ৰমেৰে বাৰ-ভূঞাক যুদ্ধত ঘটাই বন্দী কৰালে; আৰু শদিয়াৰ তামাকালী গোসাঁনীৰ আগত সিবিলাকক বলি দিয়াবলৈ স্থিৰ কৰিলে। পিচে, বাৰ-ভূঞাই আহোম ৰজাৰ

বশ্যতা স্বীকাৰ কৰি, পাচলৈ আৰু কোনো উৎপাত নঘটাবলৈ অঙ্গীকাৰ কৰাত, সিবিলাকক মুক্তি দিয়া হয়। তাৰ পাচত, বাৰ-ভূঞাই, আহোম ৰজাৰ ফলীয়া হৈ, আকৌ দিগ্বিজয় কৰিবলৈ ধৰিলে। সেই আলমতে সিবিলাকে কমতাপুৰৰ ৰজাক এবাৰ আক্ৰমণ কৰি যুদ্ধত ঘটাই আহোম ৰজাৰ অধীন কৰিছিল। তাৰো পাচত, বাৰ-ভূঞাই, আহোম ৰজাৰ অনুমতি অনুসৰি, চুটিয়া ৰজাক আক্ৰমণ কৰেগৈ। আৰু, চুটিয়া সেনাপতি কুমাৰ ধীৰনাৰায়ণৰে সৈতে সাত দিন যুদ্ধ পাতি তেওঁক পৰাস্ত কৰি, বাৰ-ভূঞা আকৌ প্ৰখ্যাত হৈ উঠে। কিন্তু, তেতিয়াও সিবিলাক আহোম ৰজাৰ অধীনে হে চলিছিল।

ইফালে বৰ-বাৰভূঞাবিলাকো লক্ষীমপুৰত প্ৰতাপী হৈ উঠিছিল। কিন্তু, ইবিলাকৰ প্ৰতাপ সৰু-বাৰভূঞাৰ সমান প্ৰবল হোৱা নাছিল। গতিকে, চুটিয়া ৰজাই ঘনে ঘনে আক্ৰমণ কৰি সিবিলাকৰ পিট্‌ মৰাত ক্ৰমে দুৰ্ব্বল হৈ সিবিলাক দক্ষিণপাৰলৈ উঠি গৈ সৰু-বাৰভূঞাৰ লগত মিল হ'ল। এই দৰেই দক্ষিণপাৰে, এতিয়াৰ নগাওঁ অঞ্চলত, দুয়ো ফৈদ মিহলি হোৱাত, পিচলৈ সিবিলাকৰ ভিতৰত সৰু-বৰৰ চিন্ হেৰাই আহিল। সদৌশেহত, পুৰণি তথ্যজ্ঞ লোকসকলে মাথোন সিবিলাকৰ বৈষ্ণৱী দলক “সৰু-ভূঞা-পোৱালি” আৰু শাক্ত দলক “বৰ-ভূঞা-পোৱালি” বুলি নিৰ্দ্দেশ কৰিব পৰা হ'ল। বৰ্ত্তমান “ভূঞা-পোৱালি”ৰ নাম হুমাইছে। “ফটা হওক, ছিটা হওক, পাটৰ টঙালি; কণা হওক, কুঁজা হওক, ভূঞাৰ পোৱালি” এই প্ৰচলিত বচন ফাঁকিত মাথোন “ভূঞা-পোৱালি”ৰ চিন্ ৰৈছেগৈ।

আধ্যা-৬

খেন্‌বংশী ৰজাৰ ৰাজত্ব

নীলধ্বজ—পালবংশী ৰজাৰ ৰাজত্ব অন্ত পৰাৰ পাচত, বছৰদিয়েকলৈ কামৰূপ ৰাজ্য অৰাজক হয়। তাৰ পাচত, ত্ৰয়োদশ খ্ৰীষ্টাব্দৰ আৰম্ভণত খেন্‌বংশীয় কান্তনাথ নামেৰে এজন ডেকাৰ ভাগ্যলক্ষী প্ৰসন্ন হোৱাত, তেওঁ কামৰূপৰ অধীশ্বৰ হয়। কান্তনাথৰ পিতাকৰ নাম ভক্তেশ্বৰ আৰু মাকৰ নাম অঙ্গনা। ইবিলাক ম্লেছ জাতীয় এটি নিচেই টোকোনা পৰিয়াল আছিল। কান্তনাথৰ বয়স কথমপি দহবছৰ পাৰ হওঁতেই তেওঁৰ পিতাক ঢুকায়। তাৰ পাচত, সিবিলাকৰ অৱস্থা অতিকৈ হীন হৈ পৰে। শেহান্তৰত, বিধৱা অঙ্গনাই মাউৰা পুতেক কান্তনাথক এজন বামুণৰ ঘৰত গৰখীয়া থৈ জীৱিকা উলিয়াব লগাত পৰে।

পিচে, এদিন গৰু চৰাওঁতে ভাগৰ লগাত, মুকলি পথাৰৰ মাটিতে পৰি কান্তনাথ টোপনি গ'ল। দুপৰীয়া ভোজনৰ পৰ উকলি গ'ল, তথাপি গৰখীয়া ঘৰলৈ যোৱা নাই। পিচে, গৰাকী বামুণে বিচাৰি গৈ দেখে যে, টোপনিত লালকাল্ দি পৰি থকা গৰখীয়াৰ মুখত আৰু চকুত ৰ'দ নপৰাকৈ, মূৰৰ কাষৰপৰা এটা ফেঁটী সাপে ফেঁট তুলি আঁৰ কৰি ধৰি ৰখি আছে, আৰু ল'ৰাৰ ভৰিৰ তলুৱাত ৰাজলক্ষণ নিলগতে জিলিকিব লাগিছে।

বামুণে দেখি স্তম্ভিত হৈ, অনতিপলমে গৰখীয়াক অতি আদৰেৰে ঘৰলৈ আনি, তেওঁত সকলো কথা ভাঙি কলেহি। সময়ত গৰখীয়াই সেই বামুণৰ উদগনিত উৎসাহিত হৈ, তেওঁৰ পৰামৰ্শ মতে, ৰাজ্য লাভ কৰিবৰ অৰ্থে নানাৰূপে পুৰুষাৰ্থ কৰিবলৈ ধৰিলে। সেই সময়তে ওপৰত কৈ অহা পালবংশী ৰজাৰ ঘাই মন্ত্ৰী সমুদ্ৰৰ মৃত্যু হোৱাত, কামৰূপ ৰাজ্য বছৰদিয়েকলৈ অৰাজক হৈ পৰে। এনে ছেগতে কান্তনাথৰ মনোৰথ পূৰ্ণ হয়। কান্তনাথে ১২০১ খ্ৰীষ্টাব্দত কামৰূপৰ ৰজা হৈ নীলধ্বজ নাম গ্ৰহণ কৰে, আৰু পূৰ্ব্বৰ প্ৰতিশ্ৰুতি মতে তেওঁৰ পালক ব্ৰাহ্মণক নিজৰ প্ৰধান মন্ত্ৰী পাতি লয়। ৰজা হৈয়েই নীলধ্বজে প্ৰাগ্‌জ্যোতিষপুৰৰপৰা ৰাজধানী তুলি নি কমতাপুৰত পাতিলেগৈ। কমতাপুৰৰ ৰাজধানীখন তেওঁ অতি বিতোপনকৈ পাতিছিল, আৰু সেই আপাহতে তেওঁক কমতেশ্বৰ নামেও জনা যায়। নীলধ্বজ বৰ ধাৰ্ম্মিক ৰজা আছিল, আৰু তেওঁৰ ৰাজ্যত বৈদিক ধৰ্ম্মৰ চৰ্চ্চা বঢ়াবৰ অৰ্থে মিথিলাৰপৰা অনেক সু-ব্ৰাহ্মণ পণ্ডিত অনাই তেওঁ নিজে বহু সজ শিক্ষা লাভ কৰিছিল আৰু তেওঁৰ পাৰিষদবৰ্গকো শিক্ষা দিয়াইছিল। নীলধ্বজ ৰজাৰ ৰাজত্বৰ কালতে মুছলমানে তলত লিখা তিনিবাৰ একেৰাহে অসম দেশ আক্ৰমণ কৰে।

মুছলমানৰ ১ম আক্ৰমণ বা শিলসাঁকোৰ ৰণ :—দিল্লীৰ সম্ৰাট মহম্মদ গোৰীৰ অনুজ্ঞামতে, বঙ্গদেশৰ শাসনকৰ্ত্তা বক্তিয়াৰ খিলিজি খ্ৰীঃ ১২০৪ চনত কামৰূপ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলৈ উজাই আহে। তেওঁ কামৰূপ জয় কৰিবলৈ দহ দিন উজাই আহি, এখন শিলৰ সাঁকোৰ পছিম পাৰে পৰ্ব্বতৰ মাজত সোমোৱা মাত্ৰকে নীলধ্বজ ৰজাৰ প্ৰধান কৰ্ম্মচাৰীয়ে অলপীয়া সৈন্যেৰেই তেওঁক বিষমৰূপে আক্ৰমণ কৰিলেগৈ। বক্তিয়াৰে সেই আক্ৰমণ সহিব নোৱাৰি পলাই ফাট মাৰিলে, আৰু তেওঁৰ সৈন্য-সামন্তৰ এভাগ অসমত বন্দী হৈ ৰৈ গ'ল। এয়ে অসমত মুছলমান বসতিৰ সূত্ৰপাত। পাচত, সিবিলাক গৌৰদেশৰপৰা অহাৰ কাৰণে, অথবা মহম্মদ গোৰীৰ মানুহ বুলি, অসমত সেই মুছলমানবিলাকক "গৰীয়া" বোলা হয়।

মুছলমানৰ ২য় আক্ৰমণ :—বক্তিয়াৰ খিলিজিৰ মৃত্যুৰ পাচত, বঙ্গদেশত চুবাদাৰৰ বিষয়-বাব লৈ এটা মহা জঞ্জাল উপস্থিত হয়। সেই সময়ত কেইবাজনো চুবাদাৰক ভঙ্গা-পতা কৰাৰ পাচত, গিয়াছুদ্দিন নামেৰে এজনক চুবাদাৰ পতা হয়। তেওঁ নিজক বক্তিয়াৰত্‌কৈ কাজুৱা বোলাবৰ অভিপ্ৰায়ে, খ্ৰীঃ ১২২৮ চনত, অসমদেশ দ্বিতীয়বাৰ আক্ৰমণ কৰেহি। এই আক্ৰমণত তেওঁ নীলধ্বজ ৰজাৰ তলতীয়া জনচেৰেক সৰু সৰু শাসনকৰ্ত্তাক যুদ্ধত হৰুৱাই সিবিলাকৰপৰা কৰ-কাটল আদায় কৰিছিল।

মুছলমানৰ ৩য় আক্ৰমণ :—গিয়াছুদ্দিনৰ পাচত, চাৰিজন চুবাদাৰ হৈ যোৱাৰ পাচে, ইখ্‌টীয়াউদ্দিন মলিক যুজ্‌বেক বঙ্গদেশৰ চুবাদাৰ হয়। ১২৫৬-৫৭ খ্ৰীষ্টাব্দত, খৰালি তেওঁ অসমদেশ আক্ৰমণ কৰি, প্ৰাগ্‌জ্যোতিষ্‌পুৰত থকা নীলধ্বজ ৰজাৰ প্ৰতিনিধিক পৰ্ব্বতলৈ খেদি দি; আৰু ৰাজধানীত এটা মজিদ-মন্দিৰ তুলি, নিজক কামৰূপৰ অধিপতি বুলি ঘোষণা কৰিলে। পিচে, যেতিয়া বাৰিষা আহিল,

তেতিয়া ব্ৰহ্মপুত্ৰ গড়াটাকি বাঢ়ি উঠিল; আৰু বাট-ঘাটবিলাক দুৰ্গম হৈ পৰিল। খেদা-খোৱা প্ৰতিনিধিয়ে সেই ছেগতে পৰ্ব্বতৰপৰা নামি আহি ৰাতিয়েই ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰ কাটি দিলে। পাৰত শিবিৰ পাতি ৰই থকা মুছলমান সৈন্যবিলাক আৰু সিবিলাকৰ যুদ্ধৰ সজুলিবোৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ কোবাল সোঁতত উটি যাবলৈ ধৰিলে। মল্লিকৰ লগত যি অলপীয়া সৈন্য বল, সিহঁতো ভয়ত আতুৰ হৈ পৰিল। কামৰূপৰ সেনাপতিয়ে এনে ঠেকত পেলাই আক্ৰমণ কৰি মল্লিকক বিষম বিপদত পেলালে। সদৌশেহত, জনচেৰেক সৈন্যক মাথোন দেশলৈ উলটি যাবলৈ এৰি দি, বাকীবিলাক সৈন্যৰে সৈতে মল্লিক যুজ্‌বেকক বন্দী কৰি ৰখা হ'ল। যুদ্ধত মল্লিকে বিষমৰূপে আঘাত পাইছিল; ১২৫৭ খ্ৰীষ্টাব্দত সেই আঘাতৰ বিকাৰতে তেওঁৰ মৃত্যু হয়।

দুৰ্ল্লভ নাৰায়ণ :—নীলধ্বজৰ লোকান্তৰৰ পাচত, তেওঁৰ পুতেক দুৰ্ল্লভ নাৰায়ণ, ১২৯৫ খ্ৰীষ্টাব্দত, কমতাপুৰৰ ৰাজপাটত উঠে। তেওঁৰ দিনতে অসমলৈ ৺শঙ্কৰদেৱৰ আদিপুৰুষ চণ্ডীবৰ প্ৰমুখ্যে ৭ সাত ঘৰ কায়স্থ আৰু ৭ সাত ঘৰ বামুণ কনৌজপুৰৰপৰা আহি কামৰূপত খিতাপিত হয়। এইজনা অতিশয় ধাৰ্ম্মিক আৰু বিদ্যানুৰাগী ৰজা আছিল।

চক্ৰধ্বজ :—দুৰ্ল্লভ নাৰায়ণৰ লোকান্তৰৰ পাচত, তেওঁৰ পুতেক আৰু নাতিয়েকসকলে, খ্ৰীঃ ১৩৩০ চনৰপৰা ১৪২০ চনলৈকে ৰাজত্ব কৰে। তাৰ পাচত, সেই বংশৰে চক্ৰধ্বজ নামে এজন ৰজা প্ৰখ্যাত হৈ উঠে। তেওঁৰ দিনত মন্ত্ৰী আৰু বিষয়াসকলে পুৰুষানুক্ৰমিক বিষয়-বাব পোৱাৰ নিয়ম প্ৰচলন হয়। চক্ৰধ্বজৰ ৰাজত্বৰ কালতে অসমৰ মহাকবি মহাপুৰুষ ৺শ্ৰীশঙ্কৰদেৱে ১৪৪৯ খ্ৰীষ্টাব্দত জন্মগ্ৰহণ কৰে।

নীলাম্বৰ :—চক্ৰধ্বজৰ লোকান্তৰৰ পাচত, ১৪৫৫ খ্ৰীষ্টাব্দত, তেওঁৰ পুতেক নীলাম্বৰ কামৰূপৰ অধীশ্বৰ হয়। নীলাম্বৰ বৰ পৰাক্ৰমী ৰজা আছিল। ৰাজ্যভাৰ গ্ৰহণ কৰাৰ অলপ দিনৰ পাচতে তেওঁ নিজ পৰাক্ৰমেৰে পিতৃৰাজ্যৰ সীমা ভালেমানলৈকে বঢ়ালে। আন কি, তেওঁ বঙ্গদেশৰ কোনো কোনো অংশ পৰ্য্যন্ত নিজৰ ৰাজ্যৰ ভিতৰ কৰি লৈছিল। নীলাম্বৰ যেনে পৰাক্ৰমী, তেনে এজন অতি উদ্যোগী পুৰুষ আছিল। তেওঁ নিজৰ ৰাজ্যৰ সুচলাৰ্থে আৰু আন-আন ৰাজ্যৰে সৈতে চলাচল সুগম কৰিবৰ অৰ্থে আলি, গড়, সাঁকো প্ৰভৃতি বন্ধাই দেশৰ ভালেমান হিতকৰ কাৰ্য্য সাধি বিশেষ খ্যাতি লাভ কৰিছিল। নীলাম্বৰ ৰজাই তেওঁৰ ৰাজধানী কমতাপুৰৰপৰা ঘোঁৰাঘাটলৈকে এটি বিত্তোপন আলি বন্ধাই দিয়াইছিল; কোঁচবেহাৰ আৰু ভাটী-ৰংপুৰৰ মাজত তাৰ ভগা-ছিগা কোনো কোনো অংশই এতিয়াও তেওঁৰ সেই হিতকৰ্ম্মৰ চিনাকি দিব লাগিছে।

মুছলমানৰ ৪ৰ্থ আক্ৰমণ :—নীলাম্বৰ ৰজাৰ ৰাজত্বৰ কালত মুছলমানে চতুৰ্থবাৰ অসমদেশ আক্ৰমণ কৰে। তাৰ মূল কাৰণ হৈছিল আত্মকলহ। মন্ত্ৰী শচীপাত্ৰৰ পুতেক মনোহৰক নীলাম্বৰ ৰজাই এদিন অসময়ত তেওঁৰ সৰু কুঁৱৰীৰ অন্তঃপুৰলৈ সোমোৱা দেখা

পাই তেওঁৰ ওপৰত চোতা মানিবলৈ ধৰিলে। পিচে, সেই ভাব ক্ৰমাৎ প্ৰবল হৈ উঠাত, নীলাম্বৰ ৰজাই মনোহৰৰ অসৎ কাৰ্য্যৰ প্ৰতিশোধ লোৱাৰ উদ্দেশ্যে গোপনে তেওঁক বধ কৰালে। আৰু, সৰু কুঁৱৰীৰ হতুৱাই তেওঁৰ মাংস ৰন্ধাই পিতাক শচীপাত্ৰক নিমন্ত্ৰণ দি মতাই আনি খুৱালে। পাচত, শচীপাত্ৰ মন্ত্ৰীয়ে সেই কথাৰ সম্ভেদ পাই মৰণান্তিক বেজাৰ পালে, আৰু ৰজাক সেই প্ৰতিশোধৰ প্ৰতিশোধ দিয়াৰ অৰ্থে তেওঁ দৃঢ়-সংকল্প কৰিলে। সেই উদ্দেশ্যে মন্ত্ৰীয়ে, পুতেকৰ অঘাইত্ পাপ খণ্ডাবৰ অৰ্থে, গঙ্গাস্নানলৈ যোৱাৰ ছলেৰে গোপনে গৌৰ দেশৰ নবাব হোচেনচাহৰ শৰণাগত হ'লগৈ। তেওঁ নীলাম্বৰ ৰজাৰ মনৰ দুৰ্ব্বলতা আৰু ৰাজ্যৰ ভিতৰুৱা দুৰৱস্থা আদিৰ কথা পাত-বঢ়াই কৈ, অসমদেশ আক্ৰমণ কৰিবৰ নিমিত্তে তেওঁক বৰকৈ উদগাবলৈ ধৰিলে। হোচেনচাহে শচীপাত্ৰৰ কথাত প্ৰত্যয় মানি এজন সেনাপতিক, লগত ভালেমান সৈন্য দি, নীলাম্বৰ ৰজাৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলৈ পঠিয়ালে। খ্ৰীঃ ১৪৭৮ চনত, মুছলমান সেনাৰে সৈতে লগলাগি শচীপাত্ৰ নীলাম্বৰৰ ৰাজ্যৰ সীমাত উপস্থিত হ'লহি। দুয়োপক্ষৰ মাজত ঘোৰতৰ যুদ্ধ আৰম্ভ হ'ল। মুছলমান সেনাপতিয়ে ভালেমান দিন একেৰাহে যুদ্ধ কৰিও জিকিবৰ আন উপায় নেদেখি, শেহান্তৰত প্ৰৱঞ্চনা কৰি জিকিবলৈ ফান্দ পাতিলে। সেই অৰ্থে, মুছলমান- সেনাপতিয়ে নীলাম্বৰ ৰজাৰ ওচৰলৈ এনে ভাৱে কটকী পঠিয়ালে যে, তেওঁ উপস্থিত ৰণত পৰাজয় স্বীকাৰ কৰি নিজৰ দেশলৈ উলটিবলৈ স্থিৰ কৰিছে; কিন্তু উলটি যোৱাৰ পূৰ্ব্বে ৰজাৰ মহিষীৰে সৈতে তেওঁৰ বিবিয়ে (ভাৰ্য্যা) এবাৰ সাক্ষাত কৰি আহিবলৈ অনুমতি পায় যদি, তেওঁ পৰম বাধিত হ'ব। নীলাম্বৰ ৰজাই সেই কথাত পতিয়ন গৈ অনুমতি দিয়াত, ৰজাৰ অন্তঃপুৰত গৈ তিৰোতাৰ বেশধাৰী মুছলমান সৈন্যবিলাক ভৰি পৰিল, আৰু সিহঁতে তাতে ৰজাক অবাধে বন্দী কৰি, দেশলৈ লৈ যাবৰ কাৰণে এটা লোৰ সজাত ভৰাই ৰাখিলে। পিচে, ৰাতি এটা বিশ্বাসী লগুৱাৰ সহায়ত নীলাম্বৰ বন্দী-সজাৰপৰা মুকলি হৈ পলাই গ'ল। ৰজা পলাই যোৱাত, মুছলমান সেনাপতিয়ে কমতাপুৰ দখল কৰি, তাত ভালেমান সৈন্য-সামন্তৰে সৈতে নিজৰ পুতেকক নবাবৰ প্ৰতিনিধি পাতি থৈ, নিজ দেশলৈ ওলটা-যাত্ৰা কৰিলে।

আধ্যা-৭

শিৰোমণি ভূঞা*

শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ:—এওঁ এজন অসমীয়া মহাকবি সাহিত্যিক আৰু ধাৰ্ম্মিক মহাপুৰুষ। অসমীয়া ভাষাত শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ কেইবাখনো জীৱন-চৰিত আছে। সেই কেইখন গ্ৰন্থৰপৰা তেওঁৰ অসাধাৰণ জীৱনী সম্বন্ধে বহলকৈ জানিব পাৰি। তলত ৺শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ বংশাৱলীৰ টোকা এটিৰে সৈতে তেওঁৰ সুদীৰ্ঘ জীৱনীৰ আভাস মাথোন দিয়া গ'ল।

---

*কমতাপুৰৰ পূৰ্ব্বাঞ্চল ভোটৰ আক্ৰমণৰপৰা ৰক্ষা কৰাৰ উদ্দেশ্যে কমতেশ্বৰে চণ্ডীবৰ ভূঞাক 'শিৰোমণি-ভূঞা' উপাধি দি শাসনকৰ্ত্তা পাতিছিল। চণ্ডীবৰৰপৰা শঙ্কৰদেৱলৈকে, গৌড়ৰপৰা অহা ভূঞা কেইঘৰৰ ভিতৰত, শঙ্কৰদেৱৰ বংশধৰসকল পাচলৈ "শিৰোমণি ভূঞা" নামেৰে খ্যাত হ'ল।

৺শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ বংশবৃক্ষ—

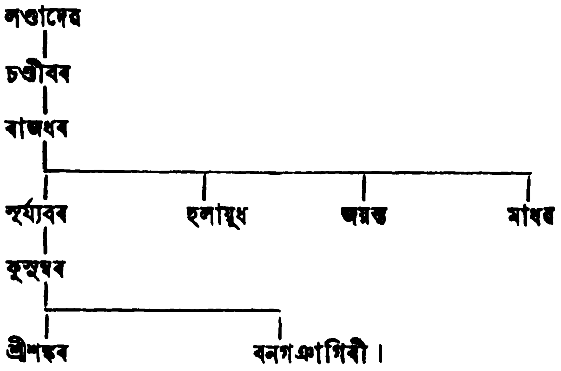

লণ্ডাদেৱ কনৌজৰ (কান্যকুব্জ) এজন ভূঞা বা মাটিগিৰী বা জমিদাৰ আছিল। তেওঁৰ আন এটা নাম বাণ্ডীদেৱ। লণ্ডাদেৱৰ পুত্ৰেক চণ্ডীবৰ। ত্ৰয়োদশ শতিকাত আফ্‌গানিস্থানৰ চুলতানে ভাৰতবৰ্ষৰ আৰ্য্যাবৰ্ত্তত দিগ্বিজয় কৰাইছিল। সেই আলমতে চাহাবুদ্দিনে কনৌজ আক্ৰমণ কৰাত, লণ্ডাদেৱ প্ৰমুখ্যে ১২ বাৰ ঘৰ কায়স্থ আৰু ৭ সাত ঘৰ বামুণ তাৰপৰা কমতাপুৰৰ ওচৰৰ গৌৰ ৰাজ্যলৈ উঠি আহে। তাৰ পাচত, গৌৰেশ্বৰ ধৰ্ম্মনাৰায়ণ আৰু কমতেশ্বৰ দুৰ্লভ নাৰায়ণৰ মাজত বিশেষ বন্ধুতা থকাৰ সুচলতে চণ্ডীবৰ প্ৰমুখ্যে ১২ বাৰঘৰ কায়স্থ ভূঞা আৰু ২ দুঘৰ বামুণ কনৌজীয়া মানুহ ১২২০ শকত কমতেশ্বৰ দুৰ্লভ নাৰায়ণৰ ৰাজ্যলৈ উঠি আহি খিতাপিত হয়। চণ্ডীবৰ আৰু দুই-চাৰিজনত বাজে, উক্ত ১৪ ঘৰ কনৌজীয়া মানুহৰ আটাইবিলাক ভূঞা (১) নামেৰেই জনাজাত হ'ল। সিবিলাকৰ ভিতৰত চণ্ডীবৰ সবাতকৈ চতুৰ আছিল কাৰণে, তেওঁক কমতেশ্বৰ দুৰ্লভ নাৰায়ণে 'শিৰোমণি ভূঞা' খিতাপ দি, কমতাপুৰৰ পূৰ্ব্বাঞ্চলৰ শাসনকৰ্ত্তা পাতিলে। সেই অনুসৰি, চণ্ডীবৰে উজাই আহি লেঙ্গামাগুৰি নামে ঠাইত ৰাজধানী পাতিলে। সেই আলমতে তেতিয়াৰপৰা চণ্ডীবৰৰ বংশধৰসকল 'শিৰোমণি ভূঞা' নামেৰে খ্যাত হ'ল। কিন্তু, তাত ভুটীয়াবিলাকৰ অত্যাচাৰ সহিব নোৱাৰি, সেই নতুনকৈ খিতাপিত হোৱা কনৌজীয়া মানুহ কেইঘৰ অলপ দিনৰ ভিতৰতে ঠান্ ঠান্ হৈ কোনোবা কৰবালৈ গ'ল। চণ্ডীবৰে পুনৰ কালে উজাই আহি, বৌটা নামে ঠাইত বসতি কৰিলে। সেই ঠাই ভোটানৰ নিচেই ওচৰ-সীমাত। গতিকে, তাতো তেওঁ বসতিৰ নিমিত্তে সুচল নাপাই, বছৰচেৰেকৰ পাচত টেম্বুৱানী বা বৰদোৱা (২) নামে ঠাইত খিতাপিত হ'লগৈ। তাতে সুচতুৰ চণ্ডীবৰে প্ৰজাবৰ্গৰ বল পাই, শাসন-সংক্ৰান্ত ক্ষমতাৰে সৈতে সোনকালে প্ৰতিপত্তি লাভ কৰি উঠিলে। এই বৰদোৱাতে, ১৪৪৯ খ্ৰীষ্টাব্দত, চণ্ডীবৰৰ পৰিনাতি

---

(১) সেই ছিদ্ৰতে অসমৰ নিজাপী বাৰ-ভূঞা এই ন-অহাবীয়া বাৰ-ভূঞাৰ লগত সানমিহলি হোৱাত, 'বাৰ-ভূঞা' দুই দলৰ মাজত বেমেজালি ঘটিল; সেই কাৰণে, আজিকালি 'ভূঞা' চিনিবলৈ টান হৈছে। তথাপি, "বাৰ-ভূঞা" আৰু "শিৰোমণি-ভূঞা" এই বিভিন্ন খিতাপে সিবিলাকৰ মাজত হকীয়াৰ ৰাখিছে।

(২) বৌটাতকৈ ৰ কাৰণে টেম্বুৱানীক "ডাঙৰ দোৱা" বোলা হয়। সেই আলমতে এই ঠাইৰ "বৰদোৱা" বোলা যায়।

কুসুম্বৰ ভূঞাই এটি অতি সুলক্ষণীয়া পুত্ৰ লাভ কৰে। তেৱেঁই অসমৰ গৌৰৱৰ ধন ৺শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ।

শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ জন্মৰপৰা ৩ দিনৰ পাচতে, তেওঁৰ মাতৃ সত্যসন্ধ্যাৰ পৰলোক হোৱাত, তেওঁ বুঢ়ীমাক খেৰসুতীৰ যত্নত ডাঙৰ-দীঘল হয়। ৺শঙ্কৰদেৱে সৰুৰেপৰা বল, বুদ্ধি, সাহ, জ্ঞান, ধৰ্ম্ম ইত্যাদিত অসাধাৰণ প্ৰতিভাৰ চিন্ দেখুৱাইছিল। তেওঁ চেমনীয়া কালত খেদি গৈ বনৰ হৰিণা ধৰিছিল; ভাদমহীয়া উৰপূৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদ সাঁতুৰি পাৰ হৈছিল। সজবুদ্ধি আৰু সৎসাহসতো তেওঁ এজন সেই কালত অদ্বিতীয় পুৰুষ আছিল। আন কি, তেওঁৰ জ্ঞানৰ চিনাকি পাই, সেই কালৰ লোকসকলে তেওঁক অৱতাৰী পুৰুষ বুলি মানিছিল। কালত, ৺শঙ্কৰদেৱৰ সেই অসাধাৰণ প্ৰতিভা ধৰ্ম্মৰ জ্যোতিৰে জিলিকি উঠিল। আজিও অসমীয়াৰ ঘৰে ঘৰে তেওঁৰ ৰচিত কীৰ্ত্তন-ভাগৱত আদি ধৰ্ম্মগ্ৰন্থই তেওঁৰ প্ৰতিভাৰ চিনাকি দিব লাগিছে। অসমত নিৰ্ম্মল ভাগৱতী ধৰ্ম্ম প্ৰৱৰ্ত্তোৱাটোৱেই শঙ্কৰদেৱৰ জীৱনৰ মহাব্ৰত আছিল। কামৰূপ আৰু সৌমাৰৰ কিয়দংশত সেই ধৰ্ম্ম বহলকৈ প্ৰচাৰ হোৱাৰ পাচত, তেওঁ চুটিয়া ৰাজধানী ৰত্নপুৰলৈ যাত্ৰা কৰে। সেই যাত্ৰাতে আগৰ দিনৰ ভীষ্মক ৰজাৰ ৰাজধানী কুণ্ডিন্ নগৰৰপৰা শঙ্কৰদেৱে বাসুদেৱৰ মূৰ্ত্তি এখন লাভ কৰি আনেগৈ। তাৰপৰা আকৌ ভটিয়াই আহি, শঙ্কৰদেৱে উত্তৰপাৰে কমলা মূদৈৰ মাটিত এপৰমান কাল বাহৰ পাতি আছিল। সেই ছেগতে তাত তেওঁ এখন শূদিৰীয়া সত্ৰ স্থাপন কৰিবলৈ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰে। কিন্তু, ৺শঙ্কৰদেৱৰ লোকান্তৰৰ পাচত হে তেওঁৰ সেই ইচ্ছা ফলৱতী হয়। পাচত, সেই কমলা মূদৈৰ মাটিতে "কমলাবাৰী সত্ৰ" স্থাপন কৰি, ৺শঙ্কৰদেৱৰ বংশৰ ৺পদ্মকান্ত ভূঞাক তাৰ অধিকাৰ পতা হয়। ইতিমধ্যত, শঙ্কৰদেৱে ১২ বছৰ কাল গঙ্গা, গয়া, কাশী, মথুৰা, বৃন্দাবন, প্ৰভাস, দ্বাৰকা,পুৰী বা শ্ৰীক্ষেত্ৰ, ৰামেশ্বৰ প্ৰভৃতি তীৰ্থ ভ্ৰমণ কৰি আহেগৈ। ইয়াত বাজেও, ৺শঙ্কৰদেৱৰ অক্ষয় কীৰ্ত্তি অলেখ আছে; বিস্তাৰিত জীৱন চৰিত্ৰত সেইবোৰ বিস্তৰকৈ পোৱা যাব। ৺শঙ্কৰদেৱে নিজৰ অসাধাৰণ প্ৰতিভাৰ প্ৰভাৱে অসমবাসীক জিলিকাই তুলিছিল। তেওঁ সেই বাবে অসমত আজিও অলেখ ভক্তবৃন্দৰপৰা পূজা পাব লাগিছে। সদৌশেহত, জীৱনৰ মহাব্ৰত সাধন কৰি উঠি, কোঁচবেহাৰৰ ওচৰৰ ভেলাদাৰা নামে ঠাইত, ১৫৬৯ খ্ৰীষ্টাব্দত জীৱন-লীলা সামৰি, ৺শঙ্কৰদেৱ স্বৰ্গী হ'ল; কিন্তু তেওঁৰ নাম অসমত যাৱতচন্দ্ৰদিবাকৰ অমৰ হৈ ৰ'ল।

মাধৱদেৱ:—৺শঙ্কৰদেৱৰ শিষ্যবৰ্গৰ ভিতৰত ৺মাধৱদেৱ সবাতকৈ প্ৰধান। এৱোঁ এজন অসমৰ অসাধাৰণ সাহিত্যিক মহাকবি আৰু আধ্যাত্মিক মহাপুৰুষ। মাধৱদেৱৰ ৰচিত 'নামঘোষা,' 'ভক্তি-ৰত্নাৱলী' প্ৰভৃতি গ্ৰন্থাৱলীয়ে আজিও তেওঁক এজন মহাপণ্ডিত আৰু মহাকবিৰূপে জীয়াই ৰাখিছে। ৺মাধৱদেৱ পোনতে ঘোৰ শাক্ত আছিল; পিচে, শঙ্কৰদেৱৰ লগত ধৰ্ম্মবাদত হাৰি, তেওঁ ৺শ্ৰীশঙ্কৰত শৰণ ভজি, ভাগৱতী বৈষ্ণৱধৰ্ম্ম গ্ৰহণ কৰিলে। পাচলৈ মাধৱদেৱকো অৱতাৰী পুৰুষৰূপে ভক্তবৃন্দে পূজিবলৈ ধৰিলে। ৺মাধৱদেৱে ১৫১৮ খ্ৰীষ্টাব্দত জন্মগ্ৰহণ কৰে, আৰু ১৫৯৬ খ্ৰীষ্টাব্দত তেওঁ স্বৰ্গী হয়। শঙ্কৰ-মাধৱৰ পূৰ্ব্ববৰ্ত্তী আৰু পৰবৰ্ত্তী ভাক, মাধৱ-কন্দলি, অনন্ত-কন্দলি,

আহোম ৰজাৰ বংশাৱলী

আৰম্ভ ৫০০ শকাব্দা

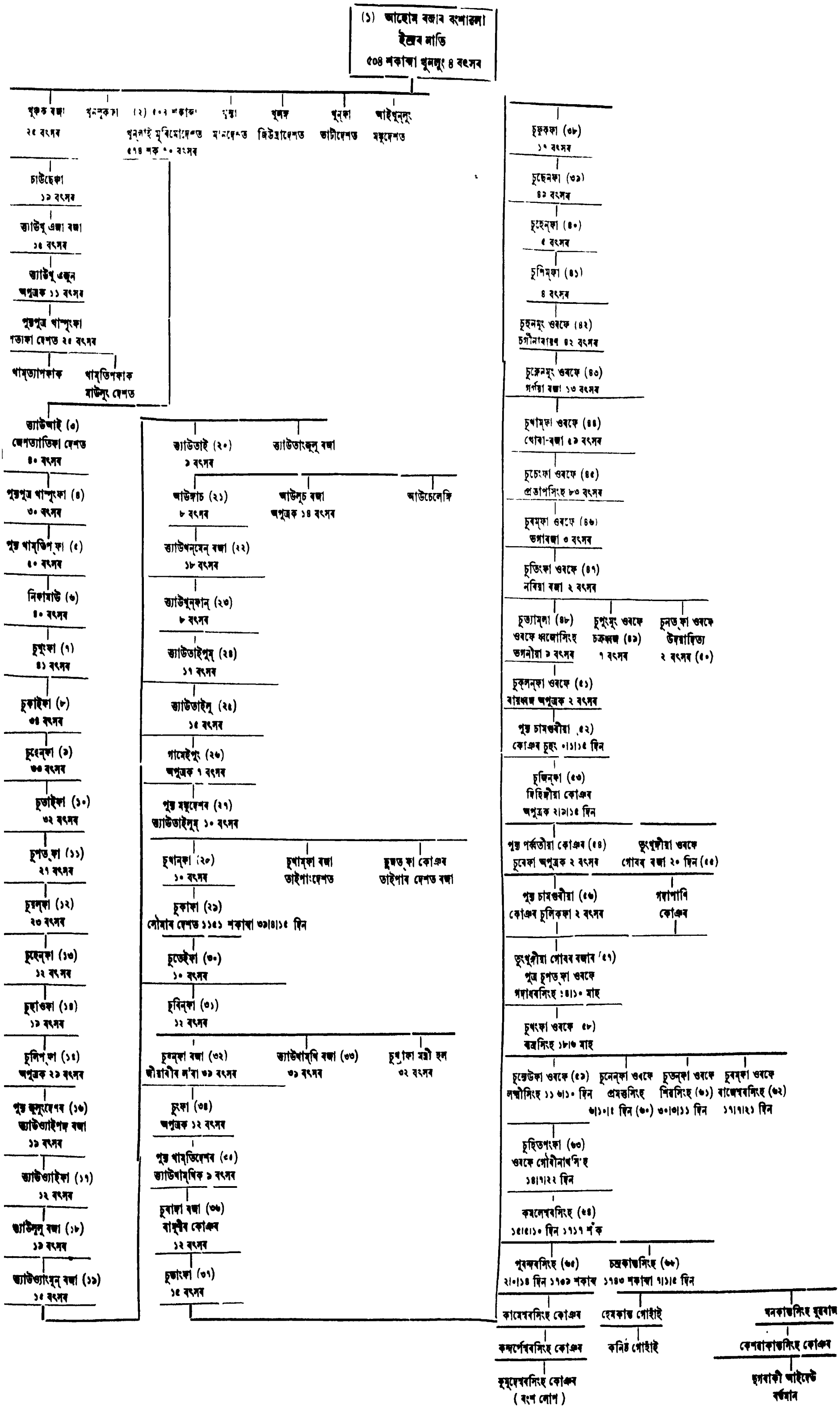

(১) আহোম ৰজাৰ বংশাৱলী
ইন্দ্ৰৰ নাতি
৫০৪ শকাব্দা খুনলুং ৪ বৎসৰ
খুকক ৰজা ২৫ বৎসৰ
খুনলুকা
(২) ৫০২ শকাব্দা খুনলাই মুংৰিমোংদেশত ৫৭৪ শক ৭০ বৎসৰ
খুন্মা মানদেশত
খুনক জিউগ্ৰাদেশত
খুন্কা ভাটীদেশত
আইখুনলুং মঙ্গুদেশত
চাউছেকা ১৯ বৎসৰ
ত্যাউখ্ এজা ৰজা ১৫ বৎসৰ
ত্যাউখ্ এজুন অপুত্ৰক ১১ বৎসৰ
পুত্ৰপুত্ৰ খাম্পুংকা নতাকা দেশত ২৫ বৎসৰ
খাম্ত্যাপকাক
খাম্তিপকাক মাউলুং দেশত
ত্যাউআই (৩) জেগত্যাতিকা দেশত ৪০ বৎসৰ
পুত্ৰপুত্ৰ খাম্পুংকা (৪) ৩০ বৎসৰ
পুত্ৰ খাম্তিপ্ কা (৫) ৫০ বৎসৰ
নিকামাউ (৬) ৪০ বৎসৰ
চুযুংকা (৭) ৪১ বৎসৰ
চুকাইকা (৮) ৩৪ বৎসৰ
চুংখন্কা (৯) ৩৩ বৎসৰ
চুতাইকা (১০) ৩২ বৎসৰ
চুপত্ কা (১১) ২১ বৎসৰ
চুৱলকা (১২) ২৩ বৎসৰ
চুহেনকা (১৩) ১২ বৎসৰ
চুহাওকা (১৪) ১৯ বৎসৰ
চুলিপ্ কা (১৫) অপুত্ৰক ২৯ বৎসৰ
পুত্ৰ কুলুংবেগৰ (১৬) ত্যাউওাইপঞ্জ ৰজা ১৯ বৎসৰ
ত্যাউওাইকা (১৭) ১২ বৎসৰ
ত্যাউলুং ৰজা (১৮) ১৯ বৎসৰ
ত্যাউওাংমুন ৰজা (১৯) ১৫ বৎসৰ
ত্যাউতাই (২০) ৯ বৎসৰ
ত্যাউতাংজুং ৰজা
আউক্লাচ (২১) ৮ বৎসৰ
আউলুচ ৰজা অপুত্ৰক ১৪ বৎসৰ
আউচেলেঙ্গি
ত্যাউখনমেন্ ৰজা (২২) ১৮ বৎসৰ
ত্যাউখুনকান্ (২৩) ৮ বৎসৰ
ত্যাউতাইপুম্ (২৪) ১৭ বৎসৰ
ত্যাউতাইন্ (২৫) ১৫ বৎসৰ
গামেইপুং (২৬) অপুত্ৰক ৭ বৎসৰ
পুত্ৰ মঙ্গুৰেগৰ (২৭) ত্যাউতাইলুম্ ১০ বৎসৰ
চুখান্কা (২৮) ১০ বৎসৰ
চুখাম্কা ৰজা তাইপাংদেশত
চুহুত্ কা কোঁৱৰ তাইপাৰ দেশত ৰজা
চুকাকা (২৯) নৌমাৰ দেশত ১১৫১ শকাব্দা ৩৯।৪।১৫ দিন
চুতেইকা (৩০) ১০ বৎসৰ
চুবিন্কা (৩১) ১২ বৎসৰ
চুখন্কা ৰজা (৩২) জীয়াবীৰ ন'বা ৩৯ বৎসৰ
ত্যাউখাম্থি ৰজা (৩৩) ৩১ বৎসৰ
চুখাংকা মন্ত্ৰী হল ৩২ বৎসৰ
চুংকা (৩৪) অপুত্ৰক ১২ বৎসৰ
পুত্ৰ খাম্তিবেগৰ (৩৫) ত্যাউখাম্থিক ৯ বৎসৰ
চুবাকা ৰজা (৩৬) বামুণীৰ কোঁৱৰ ১২ বৎসৰ
চুতাংকা (৩৭) ১৫ বৎসৰ
চুক্লকফা (৩৮) ১৭ বৎসৰ
চুছেনফা (৩৯) ৪৯ বৎসৰ
চুংহেন্ফা (৪০) ৫ বৎসৰ
চুপিম্ফা (৪১) ৪ বৎসৰ
চুহুমুং ওৰফে (৪২) চগীনাৰায়ণ ৪২ বৎসৰ
চুক্লেনমুং ওৰফে (৪৩) গৰ্গয়া ৰজা ১৩ বৎসৰ
চুখাম্ফা ওৰফে (৪৪) খোৰা-ৰজা ৫৯ বৎসৰ
চুচেংফা ওৰফে (৪৫) প্ৰতাপসিংহ ৮৩ বৎসৰ
চুৰম্ফা ওৰফে (৪৬) ভগাৰজা ৩ বৎসৰ
চুতিংফা ওৰফে (৪৭) নৰিয়া ৰজা ২ বৎসৰ
চুত্যাম্লা (৪৮) ওৰফে ধ্বজোসিংহ ভগনীয়া ৯ বৎসৰ
চুপুংমুং ওৰফে চক্ৰধ্বজ (৪৯) ৭ বৎসৰ
চুনত্ ফা ওৰফে উদয়াদিত্য ২ বৎসৰ (৫০)
চুক্লমফা ওৰফে (৫১) বায়ধ্বজ অপুত্ৰক ২ বৎসৰ
পুত্ৰ চামগুৰীয়া (৫২) কোঁৱৰ চুহুং ০।১।১৫ দিন
চুজিন্ফা (৫৩) দিহিঙীয়া কোঁৱৰ অপুত্ৰক ২।৯।১৫ দিন
পুত্ৰ পৰ্ব্বতীয়া কোঁৱৰ (৫৪) চুবেফা অপুত্ৰক ২ বৎসৰ
তুংখুঙীয়া ওৰফে গোবৰ ৰজা ২০ দিন (৫৫)
পুত্ৰ চামগুৰীয়া (৫৬) কোঁৱৰ চুলিকফা ২ বৎসৰ
গদাপাণি কোঁৱৰ
তুংখুঙীয়া গোবৰ ৰজাৰ (৫৭) পুত্ৰ চুপত্ ফা ওৰফে গদাধৰসিংহ ১৪।১০ মাহ
চুখংফা ওৰফে (৫৮) ৰুদ্ৰসিংহ ১৮।৩ মাহ
চুত্নেউফা ওৰফে (৫৯) লক্ষ্মীসিংহ ১১ ৬।১০ দিন
চুনেন্ফা ওৰফে প্ৰমত্তসিংহ ৬।১০।৫ দিন (৬০)
চুতন্ফা ওৰফে শিৱসিংহ (৬১) ৩০।৩।১১ দিন
চুৰম্ফা ওৰফে ৰাজেশ্বৰসিংহ (৬২) ১৭।৭।২১ দিন
চুহিতপংফা (৬৩) ওৰফে গৌৰীনাথসিংহ ১৪।৭।২২ দিন
কমলেশ্বৰসিংহ (৬৪) ১৫।৫।১০ দিন ১৭১৭ শক
পুৰন্দৰসিংহ (৬৫) ২।০।১৪ দিন ১৭৩৯ শকাব্দ
চন্দ্ৰকান্তসিংহ (৬৬) ১৭৪৩ শকাব্দা ৭।১।৫ দিন
কামেশ্বৰসিংহ কোঁৱৰ
কন্দৰ্পেশ্বৰসিংহ কোঁৱৰ
কৃমুদেশ্বৰসিংহ কোঁৱৰ (বংশ লোপ)
হেমকান্ত গোঁহাই
কনিষ্ঠ গোঁহাই
ঘনকান্তসিংহ যুৱৰাজ
কেশৱাকান্তসিংহ কোঁৱৰ
দুগৰাকী আইদেউ বৰ্ত্তমান

ৰাম-সৰস্বতী, হৃমাবিলা-ভট্ট প্ৰভৃতি অসমৰ আৰু ভালেমান জ্ঞানী পণ্ডিত-কবি আছিল। এই পুথিৰ কলেৱৰ চাই, ইয়াত সিবিলাকৰ নাম মাথোন উনুকিওৱা হ'ল।

সমসাময়িক ভাৰত-বুৰঞ্জীৰ কথা:—১০০১ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১০২৫ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে এই ২৪ বছৰৰ ভিতৰত গজনীৰ ৰজা চুলতান মামুদে ১২ বাৰ আৰ্য্যাবৰ্ত্ত আক্ৰমণ কৰেহি। তাৰ ফলস্বৰূপে লাহোৰ, পেচোৱাৰ, ভাটিয়া, মুলতান, উজ্জয়িনী, কনৌজ, দিল্লী, আজমীৰ, থানেশ্বৰ, কাশ্মীৰ, মিৰাট, মথুৰা, কালিঞ্জ, গুজৰাট, সোমনাথ প্ৰভৃতি ভালেমান চহৰ জয় কৰি, আৰু হিন্দুৰ ধৰ্ম্ম-মন্দিৰ লুটি তেওঁ বহু ধন-সম্পত্তি স্বদেশলৈ লৈ যায় হি। মামুদৰ পাচত আলাউদ্দিন, তেওঁৰ পাচত গিয়াচুদ্দিন বা মহম্মদ গোৰীয়ে, গজনীৰ ৰজা হৈ, ভাৰতবৰ্ষ কেইবাবাৰো আক্ৰমণ কৰেহি। সেই কালত কনৌজৰ ৰজা জয়চন্দ্ৰ আৰু আজমীৰৰ ৰজা পৃথুৰাজ আছিল। পৃথুৰাজ পাচত দিল্লীৰ ৰজা হয়। তেতিয়া আৰ্য্যাবৰ্ত্তত চোহান, তোমৰ, ৰাঠোৰ প্ৰভৃতি কেইবাটাও হিন্দু ৰাজফৈদে ৰাজত্ব কৰিছিল। পিচে, সিবিলাক আত্মকন্দলৰ দোষত ক্ৰমাৎ দুৰ্ব্বল হৈ পৰে; আৰু সেই ছেগতে মহম্মদ গোৰীয়ে আৰ্য্যাবৰ্ত্ত আক্ৰমণ কৰেহি। ফলত, হিন্দুৰাজ্য সম্পূৰ্ণে মুছলমানৰ হাতলৈ পাৰ হয়। সেই সময়ত কুতুবুদ্দিন দিল্লী আৰু গুজৰাটৰ, বক্তিয়াৰ খিলিজী বিহাৰৰ, আৰু বল্লালসেন বঙ্গদেশৰ ৰজা আছিল।

তৃতীয় খণ্ড

আধ্যা-১

আহোম ৰজাৰ ৰাজত্ব

টাই জাতি ব্ৰহ্মদেশৰ অন্তৰ্গত ইৰাৱতী উপত্যকা প্ৰদেশৰ মানুহ। আজিকালি সিবিলাকক অহম বা আহম কিম্বা আহোম নামে জনা যায়। হিন্দু ৰাজবংশ উৎপত্তিৰ বিধান মতে, সিবিলাক ইন্দ্ৰবংশী বুলি পৰিচিত; সেই কাৰণে, আহম জাতীয় ৰজাসকলক 'স্বৰ্গদেৱ'* বোলা হয়। খ্ৰীষ্টাব্দৰ দশম শতিকাত এই জাতিৰ

* "পুৰণি আহম-বুৰঞ্জী" মতে আহম স্বৰ্গদেৱৰ উৎপত্তি। "পূৰ্ব্বে বশিষ্ঠ মুনিএ এই দিখৌ নদীৰ আগাৰিত এক বাৰাণসীতুল্য পবিত্ৰ ক্ষেত্ৰ নিৰ্ম্মাণ কৰিবৰ ইচ্ছা কৰিলে। নদীকো বশিষ্ঠ-গঙ্গা নাম দিবলৈ ইচ্ছা কৰিলে। নৈৰ উজনি দেশত জলৰ সমীপতে দুই ক্ৰোশ পৰিমাণ স্থলত এক হাজাৰ শালগ্ৰাম পুতিলে, মধ্যতে লক্ষ্মী-নাৰায়ণ শালগ্ৰাম পুতিলে। চৌপাশে কুশ, তুলসী, আমলখী, অশ্বথ ৰুলে। এই প্ৰকাৰ কৰি পুৰশ্চৰণ কৰিবলৈ আৰম্ভিলে। পাচে ইন্দ্ৰ দেৱতাএ বিস্তৰ লোক তৰি স্বৰ্গলৈ যাব হেন জানি মেঘক আজ্ঞা কৰিলে। বৃষ্টি কৰাই নদীকো বঢ়াই বশিষ্ঠকো স্থানকো বুৰাই পূজাৰ সামগ্ৰীকো উটাই দিলে। পাচে বশিষ্ঠ কোপ কৰি ধ্যান কৰি ইন্দ্ৰৰ অকাৰ্য্যক দেখি ইন্দ্ৰক শাপ দিলে, বোলে, তোৰ ম্লেছ যোনিত জন্ম হৌক, যাতো দেৱতা হই ম্লেছৰ কৰ্ম্মক আচৰিলি। নদীকো শাপিলে, বোলে, তোৰ তীৰত ম্লেছ লোকে নিবাস কৰিব। তঞি মলমূত্ৰবাহিনী হৈবি, তোৰ তীৰত যি মৰে প্ৰাণ ছাড়িব সিও প্ৰেত হৈব। পাচে লক্ষ্মী-নাৰায়ণ শালগ্ৰাম যি পুতিছিল তেওঁক তুলি আনি বুলিলে, তোক ম্লেছ ৰজাগণে গো-মাংসেৰে শূকৰৰ মাংসেৰে সুৰাৰে পূজিব। পাচে এই শাপক শুনি ইন্দ্ৰেও নদীএও বিস্তৰ স্তুতি কৰি বশিষ্ঠৰ চৰণত পৰি শাপৰ সীমাক প্ৰাৰ্থনা কৰিলে। পাচে মুনি তুষ্ট হৈয়া ইন্দ্ৰক বুলিলে, তই ম্লেছ জাতিৰ নাৰীত বীৰ্য্যাধান কৰি পূৰ্ব্বমতে স্বৰ্গত থাকিবি, কিন্তু পুত্ৰৰূপে ম্লেছ শৰীৰক ধৰিবি। নদীক বুলিলে কলিযুগৰ দশ হাজাৰ বৎসৰ গৈলে তোৰ শাপ গুচিব। এই বুলি বশিষ্ঠ অসন্তোষ কৰি ক্ষেত্ৰ নাপাতি কামৰূপৰ ভগৱৰা নদীৰ তীৰত পৰ্ব্বতৰ মধ্যত আশ্ৰম কৰি থাকিল।

"অনন্তৰে ইন্দ্ৰ দেৱতাএ শ্যামা নামক বিদ্যাধৰীক আদেশ কৰিলে, বোলে, হে শ্যামা, বশিষ্ঠ মুনিয়ে মোক ম্লেছ শৰীৰ ধৰিবলৈ শাপিছে। তঞি পৰ্ব্বতত চেংডাম্ নামে নৰা ৰজাৰ ভাৰ্য্যা হই থাকগৈ। মই তোৰ উদৰত গৰ্ভাধান কৰি পুনৰ্ব্বাৰ স্বৰ্গক আহিম; পুত্ৰৰূপে মঞি ম্লেছৰ ৰজা হই ৰাজ্যক প্ৰতিপালন কৰিম। পাচে শ্যামা বিদ্যাধৰীয়ে ইন্দ্ৰৰ এই আজ্ঞাক পাই চেংডাম্ নৰা ৰজাৰ ঘৰত পৰম সুন্দৰী পদ্মিনী ভাৰ্য্যা হই থাকিলে। তেওঁৰ নাম হ'ল নাংকুক্ থান্‌চেন্। মাকৰ নাম কুংড়েমান্‌কা। বাপেক ৰাজমন্ত্ৰীৰ নাম চাংড়াম। পাচে, ১০৪০ শকত শুভ সময়ত ইন্দ্ৰে আসি স্বামীৰ বেশ ধৰি চেংডাম্ নড়া ৰজা পও মাৰিবলৈ গ'লত, ভাৰ্য্যাত বীৰ্য্যাধান কৰি নিশা স্বপ্ন দেখালে, বোলে, মঞি ইন্দ্ৰ দেৱতাএ তোত বীৰ্য্যাধান কৰিছোঁ, ই যি পুত্ৰ হ'ব তাক মোৰ কলা অৱতাৰ জানিবি। ই প্ৰতাপী ৰজা হৈব। ইহাৰ নাম স্বৰ্গনাৰায়ণ হৈব। আজি যদি পুত্ৰ নহই মানে তঞি স্বামীৰ সঙ্গলৈ নাযাবি, সাৱধানে থাকিবি। তোক উদৰত ধানত দিলগাই ৰহস্তে থব। পাচে পুত্ৰ জন্ম হৈলে ৰজন কৰি স্বৰ্গলৈ ৰজনা কৰা অৱস্থাতে তোক পুত্ৰৰ সহিতে নমাই আনিব। এই বুলি ইন্দ্ৰ গৈল।

"পাচে সেই কন্যাএ সেই সন্তোষৰ কথাবো কথা নড়া ৰজাত কহিলে। ৰজা শুনি নীলাচল পৰ্ব্বতৰ ওপৰত উদৰত চাৰেৰ সাধি বোজ-বাজ দি দাসী দি সাৱধানে গৰ্ভৱতী ভাৰ্য্যাক থলে দি।

খুন্‌লুং আৰু খুন্‌লাই নামে দুজন ৰাজকোঁৱৰ দেশ জয় কৰিবৰ অৰ্থে উত্তৰলৈ উজাই আহে। আহি আহি, বৰ্ত্তমান অসমৰ উত্তৰ-পূবে, পাট্‌কাই পৰ্ব্বতৰ সিপাৰে, মুংৰিমুংৰাম নামে প্ৰদেশত এখন ৰাজ্য পাতি তাতে দুয়ো বছৰচেৰেক ৰাজত্ব কৰি আছিল। পিচে, কিবা কাৰণত সিবিলাক দুজনৰ ভিতৰত আত্ম-কন্দল লাগি উঠিল। সেইবাবে, ককায়েক খুন্‌লুঙে খং কৰি উত্তৰফালে আঁতৰি গৈ, থেহ দেশত (চীন) এখন সুকীয়াকৈ ৰাজ্য পাতিলে। তাৰ পাচত, খুন্‌লায়ে ৭০ বছৰ মুংৰিমুংৰামত ৰাজত্ব কৰে। তেওঁৰ লোকান্তৰৰ পাচত, তেওঁৰ ফৈদৰ ৰজাই ৪০ বছৰ ৰাজত্ব কৰি নিৰ্ব্বংশ হোৱাত, থেহ দেশৰপৰা খুন্‌লুঙৰ ফৈদৰ এজন কোঁৱৰ আনি মুংৰিমুংৰামত ৰজা পতা হয়। সেই কোঁৱৰৰ পাচত, তেওঁৰ বংশৰ ৪০ জন ৰজা হৈ যোৱাৰ পাচত, সেই ফৈদৰে সুপ্ৰখ্যাত চুকাফা কোঁৱৰ ৰাজপাটত উঠে।

আদিতে টাই জাতি বৌদ্ধধৰ্ম্মী আছিল বুলি কোনোৱে অনুমান কৰে। ইবিলাকে ঈশ্বৰক "ফুৰা তাৰা আগং", অৰ্থাৎ জ্যোতিৰ্ম্ময় পূৰ্ণব্ৰহ্ম বুলি মানিছিল। টাই জাতিৰ আচল ধৰ্ম্ম-পুথি "ফুৰালুং" আৰু "মমিমাঙ্গত" যি মূল-ধৰ্ম্ম-শিক্ষা দিয়া আছে, সেইমতে "অহিংসা পৰমোধৰ্ম্ম" এয়ে সিবিলাকৰ ধৰ্ম্মৰ মূলমন্ত্ৰ। স্বৰূপত, সিবিলাক বৈষ্ণৱ ধৰমী মানুহ আছিল। কিন্তু, দেশ জয় কৰিবলৈ আহোঁতে, সোমাৰৰ আদি-অধিবাসী জাতিবোৰ প্ৰথম প্ৰজাৰূপে সিবিলাকৰ লগৰীয়া হোৱাত, টাই জাতীয় আহমসকলৰ বাহ্যিক ধৰ্ম্মাচৰণত সংসৰ্গ-দোষৰ ভাঁজ লাগিছিল।

টাই জাতীয় অহম বা আহম বা আহোমৰ সুকীয়া ভাষা আৰু চহকী সাহিত্য আছিল। দেওধাই, মহন, বাইলুং এই তিনি খেলৰ মানুহে আহোম ভাষাত লিখা-পঢ়াৰ চৰ্চ্চা ৰাখিছিল। আহোম ৰাজ-ভাষাৰ, বুৰঞ্জীত বাজে, প্ৰায় সমুদায় পুথি পয়াৰ ছন্দত লিখা; আৰু পুথিখনেপতি পাঠৰ সুকীয়া সুৰ। আহম ভাষাত উৎকৃষ্ট প্ৰামাণিক গণনাৰ জ্যোতিষশাস্ত্ৰ আছিল; আগৰ দিনত সেইমতে হে টাই জাতীয় আহোমসকলে জ্যোতিষ্ গণনা কৰিছিল। শিৱসাগৰ জিলাৰ ভিতৰত অভয়পুৰ, শিলাকুটী, চৰাইদেও আদি ঠাইৰ দেওধাই, মহন আৰু বাইলুং সকলে এতিয়াও সেই শাস্ত্ৰ ব্যৱহাৰত ৰাখিছে। আহোম ভাষাত সাধুকথাৰ পুথিও আছে, সেইবোৰ পয়াৰ ছন্দত লিখা। বুৰঞ্জী লিখাত আহোমসকল আহোম ৰজাৰ দিনত বৰ পৈণত আৰু পৃথিৱীৰ ভিতৰত এটা অগ্ৰগণ্য জাতি আছিল। "বুৰঞ্জী" শব্দৰ অৰ্থ

১০৪১ শকত শুভ সময়ত ৰাজমহিষীৰ পুত্ৰ জাত হৈল। ৰজাও পুত্ৰৰ জন্ম শুনি আনন্দ মঙ্গল কৰি, সুবৰ্ণৰে মলমা কৰা জখলা দি ভাৰ্য্যাক পুত্ৰক নমাই আনিলে। পাচে আপোনাৰ নামে সেহচুৰ্গ কৰি পুত্ৰৰ নাম থলে চাক্যাচক্যা। স্বপ্নত ইন্দ্ৰৰ আদেশে নাম দিলে স্বৰ্গনাৰায়ণ। পাচে অনুক্ৰমে সেই বালকে গুণৱন্ত, বলৱন্ত, তেজস্বী হয়া যুৱৰাজ হয়া নীতিধৰ্ম্মে প্ৰজা পালিলে। পাচে বাপেক চেংতাম ৰজা মৰিলত, স্বৰ্গনাৰায়ণ স্বতন্ত্ৰ ৰজা হ'ল ১০৫৯ শকত। স্বৰ্গনাৰায়ণৰ বেটা পাণিপুঙ জন্মিল ১০৭১ শকত। পাচে স্বৰ্গনাৰায়ণৰ ভোগ অৱসানত পাণিপুঙ ৰজা হ'ল ১০৯৮ শকত। স্বৰ্গনাৰায়ণৰ ভোগৰ বছৰ ৩৯। পাণিপুঙৰ দুই পুত্ৰ হ'ল। চিউৰণফা বড়; চিউকফা সৰু। পিচে পাণিপুঙ মৰিলত চিউৰণফা ৰজা হ'ল ১১৪৪ শকত। এক বৎসৰ পাচত চিউকফা বড় ভাইৰপৰা অসন্তোষ পাই ককায়েকক প্ৰণাম কৰি, সি ৰাজ্যত নাথাকো বুলি নামি আহিল।"

(বু—নজনা ; ৰঞ্—জনোৱা ; জী—ভঁৰাল); অৰ্থাৎ নজনা কথা জনোৱাৰ ভঁৰাল। বৰ্ত্তমান "ইতিহাস" শব্দৰ ঠাইত অসমীয়া ভাষাত এই "বুৰঞ্জী" শব্দ ব্যৱহৃত হৈছে।

টাই জাতীয় আহোমসকল বৰ বলী, সাহসী আৰু যুঁজাৰু জাতি আছিল। সিবিলাকৰ আত্মসন্মান ভাব বৰ প্ৰবল ; ৰজাক সিবিলাকে দেৱতাৰ সন্মান দিছিল। আহোম জাতি ৰণত বৰ পাকৈত ; সিবিলাকে পাথৰকলাই হিলৈ, বৰতোপ, ঢাল-তৰোৱাল, কাঁৰ-ধনু, যাঠী-বৰছা ইত্যাদি অস্ত্ৰেৰে ৰণ কৰিছিল। সিবিলাকে একেবাৰতে সমুদায় ৰণুৱা লৈ গৈ কোনো শত্ৰুৰে সৈতে ৰণ নকৰিছিল। ঠায়ে ঠায়ে ৰণুৱা ৰখাৰ কোঁঠ আছিল ; সময়ত এটা কোঁঠৰ মানুহে যাতে আন কোঁঠৰ মানুহক সহজে সহায় কৰিবগৈ পাৰে, সেই অৰ্থে যুগুত ব্যৱস্থা আছিল। এতিয়াৰ গুপ্তচৰৰ দৰে, তেতিয়া চোৰাংচোৱা আছিল। ঘোঁৰাৰ ডাকেৰে ৰণৰ বাতৰি ৰজাক অনতিপলমে জনাই থকাৰ নিয়ম চলিছিল।

সমসাময়িক ভাৰত-বুৰঞ্জীৰ কথা

১২০০ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা পূব-কোণেদি সোমাই টাই জাতিয়ে ভাৰতবৰ্ষত দিগ্বিজয় আৰম্ভ কৰাৰ সময়তে, পছিম-কোণেদি সোমাই ভাৰতবৰ্ষত মুছলমানে দিগ্বিজয় আৰম্ভ কৰে। আৰু, কামৰূপৰ সোমাৰত আহোম ৰজাৰ ৰংপুৰ নগৰ স্থাপিত হোৱাৰ লগে-লগেই, সিফালে আৰ্য্যাৱৰ্ত্তৰ দিল্লী চহৰত মুছলমানৰ ৰাজধানী স্থাপিত হয়।

সৌমাৰত টাই জাতীয় আহোম ৰজা *

স্বৰ্গদেৱ চুকাফা

চুকাফা স্বৰ্গদেৱে ১৮ বছৰ মুংৰিমুংৰামত ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, খ্ৰীঃ ১২২৯ চনত, ডিপামৰপৰা দিহিঙেদি ভটিয়াই দিখৌমুখ পাই, উজাই দিলিহমুখ পালেহি ; তাৰপৰা

---

* "পুৰণি আহোম-বুৰঞ্জী" মতে সৌমাৰত অহম ৰাজ্য স্থাপন। "ক্ষত্ৰিয়ৰ ৰজাসকল ভটিল। পৃথিৱীত গ্ৰহৰ ৰজাসকল হৈ দেৱতাসকলৰ পূজা-সেৱা এৰিলে। পূজা ভটিলত দেৱতাসকলে ইন্দ্ৰত গোচৰ দিলে, বোলে, আমাৰ পূজা ভটিল। পাচে ইন্দ্ৰে বিমৰষা কৰি আপোনাৰ দুই নাতি খুনলুং আৰু খুনলাই আৰু চোমচেংলেৰক দি, বোলে, তইঁত থাকমানে আৰু চাবি। পাচলৈ মন চকুএ চাব লাগাই। এই বুলি পণ্ডিত শূদ্ৰ পৰিচাৰক লগত দি সোণ-ৰূপৰ জখলাৰে পৃথিৱীলৈ পঠাই দিলে, বোলে, পণ্ডিতে আওবড় বোৱাব, সোণ-ৰূপ গছত আড়ি ৰজা পাতিব। পাচে নামি আহি মুংৰি-মুংৰাম দেশত ৰজা হৈল। ৰজা হবৰ সময়ত দুই ভায়েকৰ দন্দ লাগিল। বড়টে বোলে মঞি ৰজা হব পাওঁ। সৰুটে বোলে মঞিহে ৰজা হব পাওঁ। পাচে খাইলুং দেওধাইবোৰে বেল পাতি সুধিলে, বোলে, তোমালোকক ইন্দ্ৰ দেৱতাএ দন্দ কৰিবলৈ মানা কৰিছে। তেওঁ যে কৰিছা, ভাল, আওবড়ত কোনে ক'ত সোণ-ৰূপ আড়িছা? বড়টে বোলে মঞি ডালত আড়িছোঁ। সৰুটে বোলে মঞি ডালতো আড়িছোঁ শিপাতো আড়িছোঁ। পণ্ডিতে বোলে ডালত আড়িছা ভলুৱা হলা। একে ডালতো শিপাতো আড়িছে একে হে ৰজা হব পাই। এই বুলি সৰুটো খুনলাইক ৰজা পাতিলে। বড়টো খোহ কৰি বৰ্গলৈ গল।

"পাচে ৰাজ অভিষেক কৰিবলৈ দেও-হুদুৱা ভাৰে পাখিৰ চুঙী লাগে, তেহে ৰজা হব পাই। পাচে লগত অহা ৰঙাৰৱাক বৰ্গলৈ পঠালে। সি গৈ ইন্দ্ৰত কলে, বোলে, দেও-হুদুৱা লাগে। পাচে

গৈ ৰবাহী আৰু মৰাণৰ ৰজা থামিথুমাৰ লগত মিত্ৰতা কৰি মৰাণৰ কুঁৱৰী চাৰি গৰাকী বিয়া কৰাই সিবিলাকৰে সৈতে বৈবাহিক সম্বন্ধ লগালে (১)। সোমাৰত চুকাফাই সোমাওঁতে লগত থাওমুংক্লিংলুনমুং বুঢ়াগোহাঞি, থাওমুংকানঙন বৰগোহাঞি প্ৰমুখ্যে ৮ আঠজন বিষয়াৰে সৈতে, ১০৮০ জন মাটি-বণুৱা, ৩০০ ঘোঁৰা-বণুৱা আৰু দুটা হাতী আনিছিল; লগত তিৰোতা সমূলি অনা নাছিল। পিচে, স্বৰ্গদেৱ চুকাফাই নিজ পৰাক্ৰমেৰে সোমাৰৰ মটক, ৰবাহী, মৰাণৰ ৰজা আদি সৰু সৰু শাসনকৰ্ত্তাবিলাকক পৰাভূত কৰাৰ পাচত নামৰূপ, তিপাম, অভয়পুৰ, হাবুং, লিগিৰী গাওঁ, শিমলুগুৰি, নামডাং প্ৰভৃতি মৰাণ ৰাজ্য দখল কৰি, সদৌশেহত চৰাইদেওত নগৰ পাতি লৈ, তেওঁৰ ৰাজ্য ক্ৰমাৎ বঢ়াবলৈ ধৰিলে। তাত অলপ দিনৰ ভিতৰতে তেওঁৰ ক্ষমতা ইমান বাঢ়ি

তাৰ হাততে দেও-কুকুৰা দি পঠালে। বোলে, পাখি, ডেওনা, ঠোঁট, নখ, ছাল, হাড়ক ৰজাই খাব। মঙহ, আগমঙহ পাচত খাব। পাচে সি আহি এই বুলি কলে, পাখি, ঠোঁট, হাড়, আমাক খাব দিছে; মঙহ, আগ মঙহ তোমাক খাব দিছে। এই বুলি কলত ৰজাই খালে। আনবোৰ সি পুৰি খালে। পাচে ইন্দ্ৰে বোলে এই জখলা থাকিলে আগলৈকো এই ৰূপে আহিব বুলি জখলা গুচালে। পাচে খুন্লাই ৰজা হৈ অবাধবাক ৰাজাৰ দেশসকল ৰবাবলৈ পাঞ্চিলে। সি গৈ মানৰবা দেশত ৰজা হ'লগৈ। খুনলং স্বৰ্গলৈ গৈছিল তেঞোৰ ঘৈণীয়েকৰ গৰ্ভত থাকিল। সেই কন্যা ৰজাৰ ভয়ত পলাই আছিল। পাচে বালক এটি জন্মিল। সেই লৰাটি সামৰ্থ্য হই হাতীঘাস কাটি জীৱিকা কৰিছিল। খুন্লাই ৰজা হই ১০০ বছৰ ৰাজ্য ভোগ কৰিলে। পাচে পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সকলেৰে সমালোচনা কৰি, বোলে, মোৰ যে পুত্ৰ নাই, ককাইৰ ঘৈণীয়েকৰ পুত্ৰ থাকিল, কলৈ গল বিচাৰ কৰা যাওক। বিচাৰি নাপাওঁতে এটাএ কলে, বোলে, ঘাঁহৰ ভাৰ আনোতে কানত ভাৰ নালাগে, বড় সুন্দৰা দেখি। এই বুলি কলত বিচাৰি আনি বোলে তই কোন, তোৰ মাৰ-বাপেৰ বা কোন? পাচে মাককো বিচাৰি আনি সুধিলত ভ্ৰাতৃপুত্ৰ হেন জানি পুত্ৰৰূপে ৰাখিলে।

"পাচে খুন্লাই মৃত্যু হলত তেঞে ৰজা হল। তেঞেৰ ১০০ পুত্ৰ জন্মিল। পাচে অনেক দিন ভোগ কৰি ১০ পুত্ৰক ৰাজ্য বিভাগ কৰি দি, ৰৰ পুত্ৰেকক মধ্যত ৰজা পাতি এঞো স্বৰ্গী হ'ল। পাচে তিনি পিড়িৰ পাচত মূল ধাৰাৰে সন্ততি ত্যাওচংলৈও ৰাজাএ বোলে ই দেৱতাৰ ৰাজ্য। প্ৰজা বৃদ্ধি বহুৰ দেখি উত্তৰ পশ্চিম মুখামুংজা ৰাজ্যলৈ গল। তাৰোপৰা মৰাণে খেদিলে। পাচে নৰা ৰাজ্যলৈ আহিল। নৰা ৰজাৰ পুত্ৰ নাইকোতে পুত্ৰৰূপে ৰাখি জীয়েকক বিয়া দিলে। তেঞেতে হৰে চুকাফা জন্মিল। এক বছৰৰ পাচত নড়া ৰাজাৰ পুত্ৰ জন্মিল, চুক্ৰনফা নাম থলে।"

"পাচে ঘোড়া ২ দুটা, কৰ ৭ সাতখন, খৰ্চ্চি ৫ পাঁচ গজ, আগে বাপেকৰ লগতে অহা বুঢ়া গোহাঞি, পাকহাতীমুৰীয়া বড়ুৱা, চাখনলাক ৯, লাম্বাখৰ ১, কখ্ৰম ১, মুংজি ১, কাতুণ ১, খুনতু ১, এই ৯টা আৰু নড়া ৰজাকো অনুবৰ্ত্তী ৰখা হাগমানুহ গোটাচাৰেক চোমচেংলেও দেৱধান ২ খান (তাৰ প্ৰভাৱ এখানি টোক্টোকালে মাছ, পহ, চৰাই মাৰিব পাৰি, এখানি যি দেশলৈ যায়ে সেই দেশৰ লোক বশবৰ্ত্তী হয়)। দুই গোহাঞিৰ ২খন, পাচে হাতীমুৰীয়াৰ ৫ খন, তাত ৰজা তাৰৰ টেকেলি ৩০৬ (তিনি কঠাকৈ চাউল সিজে একোটাত, এই প্ৰমাণে মানুহ ১০৮০ বুজিব পাৰি)। এই সকল সহিতে নৰাৰপৰা ভটি আহি সোমাৰত ৰাজ্য পাতিলেহি। পাচে মৰাও খেদি আহি দেখিলে ৰমকলা কেতুৰি ৰাটত কটা একো ৰেগতকৈ কেওঁ বাঢ়িছে। অধিক দিন হ'ল, নপাওঁ হেন জানি উভতি গল। এতেকেহে সেই ঠাইক এতিআও মড়া-ভকতা বোলে।"

(১) ;—ডক্টৰ ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত "দেওধাই অসম বুৰঞ্জী," অন্তৰ্গত "খাৎলাখীয়া বুঢ়াগোহাঁইৰ বুৰঞ্জী," ২২, ২৩, ৩৭ আৰু "বিবিধ বস্তু বুৰঞ্জী" ১২৫ পৃষ্ঠা আৰু "মৰাণ বুঢ়াগোহাঁই আৰু মৰাণ গোহাঁই বৰুৱা বংশাৱলী।"

উঠিল যে, সৌমাৰত বাজেও কামৰূপৰ অন্যান্য খণ্ডৰ সৰু সৰু ৰজাবিলাক তেওঁৰ কৰ-কাটলীয়া হবলৈ বাধ্য হৈছিল। প্ৰবল প্ৰতাপী স্বৰ্গদেৱ চুকাফাৰ কোনো আক্ৰমণেই বিফল হোৱা নাছিল। তেওঁ যেতিয়াই যি ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিছিল, তেতিয়াই সেই ৰাজ্যৰ ৰজাক বশ কৰি তেওঁক কৰ-কাটলীয়া কৰিছিল। তেওঁৰ পূৰ্ব্বে সৌমাৰত ইমান পৰাক্ৰমী ৰজা নাছিল; গতিকে আন ৰজাসকলে স্বৰ্গদেৱ চুকাফাক অসম (অৰ্থাৎ, যাৰ সমান নাই) বংশৰ অসম প্ৰতাপী স্বৰ্গৰ ৰজা বুলি মানিবলৈ ধৰিলে। আৰু, যিমানলৈকে তেওঁ আৰু তেওঁৰ বংশৰ ৰজাই ৰাজ্য বঢ়াইছিল, সিমানলৈকে তেওঁৰ নাম অনুসৰি “অসম দেশ” নাম হবলৈ ধৰিলে। “আহম” বা “আহোম” আৰু এই দেশৰ “অসম” নামৰ আতি-গুৰি এয়ে। ইয়াৰপৰাই আহম বা আহোম নাম ওলায় (১)। টাই জাতীয় আহোমসকলে অসমদেশক পোনতে “মুংডুন্ চুন্খাম” (মুং—দেশ, ডুন্—পূৰ্ণ, চুন্—বাগিচা, খাম—সোণ) অৰ্থাৎ, মূল্যবান সুন্দৰ বাগিচাৰে পৰিপূৰ্ণ দেশ বুলিছিল।

আগৰ সৌমাৰ খণ্ডত এতিয়াৰ লক্ষীমপুৰ আৰু শিৱসাগৰ জিলা পৰিছিল। টাই জাতীয় আহমৰ ৰাজত্বৰ পূৰ্ব্বে এই খণ্ড বৰাহী, মটক, আৰু মৰাণ জাতিৰ দখলত আছিল; স্বৰ্গদেৱ চুকাফাই সৌমাৰ দেশ সম্পূৰ্ণকৈ অধিকাৰ কৰাত, সেই কেইজাতি তেওঁত প্ৰজাৰূপে শৰণাগত হ’ল।

মহাৰাজ চুকাফা এজন বিচক্ষণীয়া ৰাজনীতিজ্ঞ ৰজা আছিল। দেশ জয় কৰাত তেওঁ যেনে পাৰ্গত, শাসনকাৰ্য্যতো তেওঁ এজন তেনে পৈণত ৰজা আছিল। প্ৰজাশাসনৰ সুচলাৰ্থে তেওঁ অসাধাৰণ ভাৱে স্বাৰ্থ ত্যাগ কৰিব পাৰিছিল। আনকি, ৰাজকাৰ্য্যৰ সুচলাৰ্থে তেওঁ নিজৰ ভাষাকো এৰিবলৈ কাতৰ নহৈছিল। আহোমসকল সৌমাৰত ৰাজত্ব কৰিবলৈ আহোঁতে সিবিলাকৰ লোকসংখ্যা প্ৰজাতকৈ ভালেমান গুণে তাকৰ আছিল। আৰু, দেশ জয় কৰিবলৈ অহাৰ কাৰণে, সিবিলাকৰ লগত তিৰোতাও মুঠেই অহা নাছিল। অসম দেশৰ বাহিৰে আন দেশৰ লগত আহোম ৰাজভাষাৰে সৈতে বা-ৰাতৰি চলাবলৈকো সুচল নহৈছিল। সেই কাৰণে, স্বৰ্গদেৱ চুকাফাই নিজৰ ভাষাৰ চৰ্চ্চা ঢিলাই দি, ৰাজকীয় কাৰ্য্যত প্ৰজাৰ ভাষা চলাবলৈ নিয়ম কৰিলে। গতিকে, তেতিয়াৰপৰা বুৰঞ্জী আৰু ধৰ্ম্মপুথিত মাথোন আহোম ভাষাৰ প্ৰচলন থাকিল, আন সমুদায় ৰজাঘৰীয়া কাৰ্য্যাদি প্ৰজাৰ ভাষাত চলোৱা হ’ল। এতিয়া, আহোম ভাষাৰ চৰ্চ্চা সমূলি নোহোৱা হেতুকে তাৰ নাম পৰ্য্যন্ত হুমাবলৈ ধৰিছে! চুকাফা স্বৰ্গদেৱৰ লগত অহা আহোমসকলে বাধ্য হৈ সৌমাৰৰ আদিবাসীবিলাকৰ জীয়াৰী বিয়া কৰাই বংশ বঢ়াবলৈ ধৰিলে।

স্বৰ্গদেৱ চুকাফা সৌমাৰত টাই জাতীয় প্ৰথম আহোম ৰজা। তেওঁ ৩৯ বছৰ কাল ইয়াত ৰাজত্ব কৰি, নিজৰ অসম ক্ষমতাৰ অক্ষয় কীৰ্ত্তি ৰাখি, অতি বৃদ্ধ বয়সত, ১২৬৮ খ্ৰীষ্টাব্দত স্বৰ্গী হয়।

---

(১) “দেওধাই অসম বুৰঞ্জী” ৰ অন্তৰ্গত “ৰাজকীয়া মুঙ্গাগোহাঞিৰ বুৰঞ্জী”, ৯৩ পৃষ্ঠা :—“পাছে বৰাহী-মৰাণে বোলে, আমাৰ ৰজাহ মহৎ, দেও বংশৰ বুলি যি কয়, হয় এতেহে আহম। আৰু আমি সম হওঁতা নাই’। এইৰূপে অহা-যোৱাকে শাক-পাত-খৰি যোগান দিব ধৰিলে।”

স্বৰ্গদেৱ চুতেউফা

চুকাফা স্বৰ্গদেৱৰ তিনিজনা পুত্ৰ থাকিল। সিবিলাকৰ ভিতৰত ৰবপুত্ৰ চুতেউফা কোঁৱৰে খ্ৰীঃ ১২৬৮ চনত ৰজা হৈ, ১৩ বছৰ ৰাজত্ব কৰে। তেওঁৰ দিনত আগৰ থাওমুংক্লিংলুন্মুং বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া আৰু থাওমুংকানকন বৰগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ মৃত্যু হোৱাত, সিবিলাকৰ পুত্ৰ ক্ৰমে থাওকক আৰু চাওবিনক পিতৃৰ বিষয়-বাব দি নতুনকৈ ডাঙৰীয়া পতা হয়। এই ৰাজত্বতে কছাৰীবিলাকে দিখৌ নৈৰ পূবৰ সমুদায় ৰাজ্য আহোম ৰজাক এৰি দিয়ে।

স্বৰ্গদেৱ চুবিন্‌ফা

চুতেউফা স্বৰ্গদেৱৰ পাচত, তেওঁৰ ৰবপুত্ৰ চুবিন্‌ফা কোঁৱৰ খ্ৰীঃ ১২৮১ চনত ৰজা হয়। তেওঁ ১১ বছৰ মাথোন ৰাজত্ব কৰে। এই ৰাজত্বত থাওকক বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই ৰাজ্যৰ চাৰিওফালে ৰাজকীয় শাসন-তন্ত্ৰ প্ৰবৰ্ত্তাই ফুৰিছিল। সদৌশেহত, তেওঁ সেই কালৰ প্ৰতাপী আদিবাসী বৰাহী আৰু মৰাণৰ ৰাজ্যত বাহৰ পাতি ৰয়গৈ। তাতে বৰাহী-মৰাণৰ ৰজা থামিথুমাৰ তাবুকা নামেৰে ৰূপৱতী জীয়ৰী এগৰাকীৰ প্ৰেমত পৰি, তেওঁক ডাঙৰীয়াই তাতে বিয়া কৰাই ভাৰ্য্যা-ৰূপে গ্ৰহণ কৰে। তাৰ পাচত, সাত বছৰমান মৰাণ-ৰাজ্যত শাসন-সংক্ৰান্ত ৰীতি-নীতি প্ৰবৰ্ত্তাই থাকোঁতেই, থাবুক আৰু বকুল নামেৰে দুটি পুত্ৰ সন্তানেৰে সৈতে সেই ভাৰ্য্যাক তাতে এৰি, থাওকক বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া স্বৰ্গী হয়। (১) মৰণৰ আগতে ডাঙৰীয়াই বিষয়-বাবৰ নিদৰ্শনস্বৰূপ নিজৰ হেঙদানখন এতাল কানমাৰিৰ জোখাৰে দলৌবাহ এডোখৰৰ গাঁঠি ফুটাই তাৰ ভিতৰত সুমুৱাই তাক ওপৰচাঙত তোলাই থৈছিল। সময়ত যেতিয়া তেওঁৰ প্ৰথম পুত্ৰটি কাঁড়ীৰ লেখত পৰি ৰজাঘৰত খৰি যোগনিয়াৰ হ'ব, তেতিয়া সেই কানমাৰিৰে সৈতে খৰি যোগাই, কানমাৰিডাল সদায় ঘৰলৈ ঘূৰাই অনাবলৈ ডাঙৰীয়াই সেই ভাৰ্য্যাক উপদেশ দি থয়। কালত সেইমতে কাৰ্য্য কৰা হয়।

স্বৰ্গদেৱ চুখাংফা

চুবিন্‌ফা স্বৰ্গদেৱ স্বৰ্গী হোৱাত, তেওঁৰ ৰবপুত্ৰ চুখাংফা কোঁৱৰ খ্ৰীঃ ১২৯৩ চনত পিতৃসিংহাসনত বহে। এই জনা স্বৰ্গদেৱে কমতাপুৰৰ বিখ্যাত নীলধ্বজ ৰজাক যুদ্ধত ঘটাই, সন্ধিৰ সূত্ৰৰূপে তেওঁৰ ৰাজনী নামেৰে জীয়েকক বিয়া কৰাই, খেনবংশী ৰজাৰে সৈতে বৈবাহিক বান্ধোনৰ মিতিৰ পাতিছিল। তাত বাজেও, তালেমান দেশহিতকৰ সৎকাৰ্য্যৰ বাবে তেওঁৰ ৰাজত্ব প্ৰখ্যাত আছিল। ৩৯ বছৰীয়া সুদীৰ্ঘকাল সুখ্যাতিৰে ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, চুখ্ৰাংফা, চুতুফা, ত্যাওখামথি আৰু চাওপুলাই নামেৰে চাৰিজন কোঁৱৰ ৰাখি, খ্ৰীঃ ১৩৩২ চনত চুখাংফা স্বৰ্গদেৱ স্বৰ্গী হয়।

---

(১) "দেওধাই অসম বুৰঞ্জী"ৰ অন্তৰ্গত "ভাঙৰীয়া বুঢ়াগোহাঞিৰ বুৰঞ্জী", [illegible] পৃষ্ঠা।

স্বৰ্গদেৱ চুখ্ৰাংফা

স্বৰ্গদেৱ চুখ্ৰাংফা স্বৰ্গী হোৱাৰ পাচত, তেওঁৰ বৰপুত্ৰ চুখ্ৰাংফা স্বৰ্গদেৱে খ্ৰীঃ ১৩৩২ চনৰপৰা ১৩৬৪ চনলৈকে ৩২ বছৰ সুখ্যাতিৰে ৰাজত্ব কৰে। তেওঁৰ ৰাজত্বতে, আগৰেপৰা ভালেমান দিন শূন্য হৈ থকা বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ আসন আকৌ পূৰ্ণ কৰা হয়। নিৰুদ্দেশ ডাঙৰীয়াৰ মৰাণ-জীয়ৰী ভাৰ্য্যাৰ গৰ্ভজাত বৰপুত্ৰ থাবুক গোহাঞিদেৱে অজ্ঞাতভাৱে যেতিয়া কাঁড়ীৰ লেখত পৰি খৰি-যোগনিয়াৰ হয়, তেতিয়া মাকৰ উপদেশ মতে, তেওঁ কানমাৰিডাল ৰজাঘৰত এৰি নাহি সদায় অনা-নিয়া কৰা বাবে সন্দেহৰ ওপৰত সেই কানমাৰি ফলাই চোৱাত, তাৰ ভিতৰৰপৰা থাওকক বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ হেঙ্গদানখন ওলাই পৰিল। মৰাণ-ডেকা থাবুকে তাৰ তথ্য কব নোৱাৰাত, তেওঁৰ মাক মৰাণ-জীয়ৰী ভাবুকা গোহাঞিনীক যথা সন্মানেৰে ৰজাৰ বৰচৰালৈ অনাই সোধাত, থাওকক বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ সঠিক সম্ভেদ্ পোৱা গ'ল (১)। তাৰ পাচত ডাঙৰীয়াৰ বৰপুত্ৰ থাবুক গোহাঞিদেৱক চাওক্ৰুংভাম নাম দি বুঢ়াগোহাঞি-ডাঙৰীয়াৰ বিষয়-বাব দিয়া হ'ল; আৰু দ্বিতীয় পুত্ৰ বহুল গোহাঞিদেৱক কুন্‌কাই নামেৰে পিতৃৰ প্ৰতিনিধিত্ব বিষয়-বাব দি, মৰাণ-ৰাজ্যত মৰাণ-গোহাঞি-বৰুৱা পতা হ'ল (২)। চুখ্ৰাংফা স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজত্বৰ আগছোৱাত ভায়েক চাওপুলায়ে তেওঁৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ আচৰিছিল; আৰু শেহত ধৰা পৰি, তেওঁ মোমায়েক কমতাপুৰৰ ৰজাৰ আশ্ৰয় ললেগৈ। সেই বিদ্ৰোহৰ ষড়যন্ত্ৰত যোগ থকাৰ সম্ভেদ্ পাই স্বৰ্গদেৱে চাওৰিন বৰগোহাঞিক বধ কৰাই তেওঁৰে পুতেক তাক্ৰিখিনক বৰগোহাঞি ডাঙৰীয়া পাতিলে। সদৌশেহত, মিত্ৰৰজা কমতেশ্বৰৰে সৈতে যুগুতি কৰি, চাওপুলাই কোঁৱৰক নিজ ৰাজ্যলৈ অনাই, স্বৰ্গদেৱে তেওঁক চাৰিঙ্গীয়া ৰজা পাতিলে।

স্বৰ্গদেৱ চুতুফা

চুখাংফা স্বৰ্গদেৱ অপুত্ৰক আছিল। গতিকে, তেওঁ স্বৰ্গী হোৱাৰ পাচত, ভায়েক চুতুফা কোঁৱৰে ৰাজপাট পায়। তেওঁ নিজৰ ৰাজ্য বঢ়াবৰ অভিপ্ৰায়ে চুটিয়া ৰজাৰ ৰাজ্য অযাচিতে আক্ৰমণ কৰিছিলগৈ; পিচে সেই কাৰ্য্যত মন্ত্ৰী-ডাঙৰীয়াসকলৰ সহযোগ নথকাত তেওঁ কৃতকাৰ্য্য হ'ব নোৱাৰিলে। শেহাতৰত, তেওঁ চুটিয়া ৰজাৰে সৈতে 'সাজি-সখি' ৰখাই মিত্ৰতা কৰিবলৈ বাধ্য হয়; আৰু সদৌশেহত, সেই চুটিয়া ৰজায়ে স্বৰ্গদেৱক চক্ৰাই নৈত চৰানাও খেলাবলৈ নি, খ্ৰীঃ ১৩৭৬ চনত ছলকৈ বধ কৰে।

সমসাময়িক ভাৰত-বুৰঞ্জীৰ কথা

আহোম স্বৰ্গদেৱ চুকাফা মহাৰজাই ১২২৯ খ্ৰীষ্টাব্দত সৌমাৰপীঠ দখল কৰাৰ লগে লগে, সিফালে ১২২৮ খ্ৰীঃ চনৰ শেহভাগত জেকিচ্ খাঁ নামে এজন মোগল দিগ্বিজয়ীয়ে

---

(১) মিল:—"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী"ৰ অন্তৰ্গত ৰাজনীয়া বুঢ়াগোহাঞিৰ বুৰঞ্জী", ৬২—৬৬—৬৭ পৃষ্ঠা।

(২) "মৰাণ-বুঢ়াগোহাঞি আৰু মৰাণ-গোহাঞি বৰুৱা বংশাৱলী"।

সিন্ধু নদ পাৰ হৈ আহি পঞ্জাব জয় কৰে। স্বৰ্গদেৱ চুকাফাৰ সৌমাৰৰ শাসন-কালত, দিল্লীত দাসবংশী আল্টমাচ, ৰুকানুদ্দিন, ৰেজিয়া, ব্ৰেহাম, আলাউদ্দিন, নাজিৰুদ্দিন, বুল্বন এই কেইজন মুছলমান শাসনকৰ্ত্তাই ৰাজ্য ভোগ কৰিছিল। খ্ৰীঃ ১২৭০ চনৰপৰা ১৩৮০ চনলৈকে পাঁচজন স্বৰ্গদেৱৰ আমোলত উজনিৰপৰা নামনিৰ ফালে আহোম ৰাজ্য ক্ৰমাৎ বিস্তাৰ হোৱাৰ সময়ত, সিফালে আৰ্য্যাবৰ্ত্তত সঘনে মোগল আক্ৰমণ হবলৈ ধৰে। তেতিয়া দিল্লী ৰাজধানীত খিলিজী বংশৰ জেলাউদ্দিন আৰু আলাউদ্দিন বৰ পৰাক্ৰমী ৰজা আছিল। আলাউদ্দিনে ৰাজপুতনা জয় কৰি উঠি, চিতোৰ ৰাজ্যৰ অধিপতি ভীমসিংহক আক্ৰমণ কৰে। সেই আপাহতে, ভীমসিংহৰ কুঁৱৰী পদ্মিনী ৰাণী প্ৰমুখ্যে ভালেমান ৰাজপুত ৰমণীয়ে জলন্ত চিতাত পৰি তনুত্যাগ কৰে। সেই সময়তে দাক্ষিণাত্যতো মুছলমানৰ আধিপত্য বিস্তাৰ হবলৈ ধৰে, আৰু আলাউদ্দিনৰ সেনাপতি কাফুৰে কৰ্ণাট, মালোৱা, দেৱগিৰি এইবোৰ ৰাজ্য জয় কৰি মুছলমানৰ দখললৈ আনে।

১ম, বিষয়াতন্ত্ৰ-শাসন

চুতুফা স্বৰ্গদেৱে চুটিয়া ৰাজ্য আক্ৰমণ আৰু মন্ত্ৰীসকলৰ ইচ্ছা-বিৰোধী আন ভালেমান কাৰ্য্য কৰি ৰাজ্যত অন্যায়-উপদ্ৰৱ কৰাৰ কাৰণে, মন্ত্ৰী আৰু বিষয়াসকল তেওঁৰ ওপৰত অতিশয় অসন্তুষ্ট হৈছিল। সেইবাবে ৰাজকোঁৱৰসকলৰ ক্ষমতাত আশঙ্কা মানি, মন্ত্ৰীসকলে চুতুফা স্বৰ্গদেৱৰ পাচত, খ্ৰীঃ ১৩৭৫ চনৰপৰা ১৩৮০ চনলৈকে, ৰজা নপতাকৈয়ে ৰাজ্য শাসন কৰিবলৈ মনস্থ কৰিছিল। সেই পাঁচ বছৰ ৰজাৰ ভঁৰি নথকাত, শাসনৰ বান্ধ ঢিলা হৈ, ৰাজ্যত বহু উৎপাত-অশান্তি হৈছিল।

স্বৰ্গদেৱ ত্যাওখাম্থি

ওপৰত কোৱা পাঁচ বছৰকাল বিষয়া-তন্ত্ৰ শাসনৰ পাচত, মন্ত্ৰী আৰু আন-আন বিষয়া সকলোৱে মিল হৈ, চুখাংফা স্বৰ্গদেৱৰ সৰু-মাজিউ পুতেক ত্যাওখাম্থি কোঁৱৰক, খ্ৰীঃ ১৩৮০ চনত, ককায়েকৰ সিংহাসনত তুলি ৰজা পাতি লয়। পিচে, তেওঁ সিংহাসনত উঠাৰ বছৰ চাৰেকৰ পাচত, মন্ত্ৰী আৰু বিষয়াসকলৰ অসম্মতি থকাতো, ভ্ৰাতৃ-বৈৰী চুটিয়া ৰজাক প্ৰতিশোধ দিবৰ মনেৰে, তেওঁৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰেগৈ। স্বৰ্গদেৱে সেই আক্ৰমণলৈ যাওঁতে, নিজৰ ৰাজ্যৰ শাসনভাৰ তেওঁৰ বৰকুঁৱৰীৰ হাতত দি যায়। সেই সময়ত তেওঁৰ সৰুকুঁৱৰী সগৰ্ভা আছিল। বৰকুঁৱৰী নিজে অপুত্ৰকা হোৱাৰ কাৰণে, সৰুকুঁৱৰীক পেটে-পেটে তেওঁ হিংসা কৰিছিল। পাচলৈ সতিনীৰ ল'ৰা ৰজা হ'ব, সেই হিংসাত, ৰজাৰ অনুপস্থিতিৰ ছেগ লৈ, সৰুকুঁৱৰীক মিছাকৈয়ে কোনো এটা ডাঙৰ অপৰাধত পেলাই বৰকুঁৱৰীয়ে তেওঁৰ প্ৰাণদণ্ডৰ আজ্ঞা দিয়ে। পিচে, বধিবলৈ নিবৰ সময়ত সগৰ্ভা দেখি, বুঢ়া-গোহাঞি ভাণ্ডৰীয়াই গোপনে ভুৰত তুলি সৰুকুঁৱৰীক দিহিঙত উটাই দিলে;

তেওঁ উটি-উটি হাবুং পালেগৈ। তাতে এজন হাবুঙীয়া বামুণে কুঁৱৰীক তুলি নি মাহচাৰেক প্ৰতিপাল কৰাৰ পাচত, তেওঁৰ ঘৰতে এটি সুলক্ষণীয়া পুত্ৰ প্ৰসৱ কৰি প্ৰসূতা-ৰোগত কুঁৱৰী স্বৰ্গী হয়। সেই পুত্ৰটিয়েই কালত "বামুণী-কোঁৱৰ" নামেৰে জনাজাত হয়, আৰু সেই বিষয়ে পাচত বহলাই কোৱা হৈছে। স্বৰ্গদেৱে যুদ্ধত জয়ী হৈ আহি, সৰুকুঁৱৰীক বধ কৰা দুৰ্ঘটনাৰ কথা শুনি মৰ্মান্তিক বেজাৰ পালে। ত্যাওখাম্‌থি স্বৰ্গদেৱৰ দিনত চাওফ্ৰুংডাম মৰাণ বুঢ়াগোহাঞি আৰু তাক্ৰিখিন্ বৰগোহাঞি দুয়োজন ভাঙৰীয়াৰ মৃত্যু হোৱাত, সিবিলাকৰ পুত্ৰ ক্ৰমে চাওখাইথুম্ আৰু ত্যাতান্‌বিন বুঢ়াগোহাঞি ভাঙৰীয়া আৰু বৰগোহাঞি ভাঙৰীয়া হয়। এইজনা স্বৰ্গদেৱ মন্ত্ৰী আৰু আন-আন বিষয়াসকলৰ অপ্ৰিয় হোৱাত, খ্ৰীঃ ১৩৮৯ চনত, তেওঁক মন্ত্ৰীসকলে চক্ৰান্ত কৰি বধ কৰায়।

২য়, বিষয়াতন্ত্ৰ-শাসন

স্বৰ্গদেৱ ত্যাওআম্‌থি দেখাত অপুত্ৰক হৈ স্বৰ্গী হোৱাত, তেওঁৰ ভায়েক চাওপুলাই কোঁৱৰ ৰাজপাটত উঠিব লাগিছিল। কিন্তু, ইয়াৰ আগেয়ে তেওঁৰ ককায়েক দুজনাই মন্ত্ৰী আৰু বিষয়াসকলৰ ইচ্ছাবিৰোধী কাৰ্য্য কৰি ৰাজ্যত অন্যায়-উপদ্ৰৱ আদি কৰাত, মন্ত্ৰীসকলে এওঁকো বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰি ৰজা পাতিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিলে। তাৰ পাচত, মন্ত্ৰী আৰু বিষয়াসকলে ৰজা পাতিবৰ নিমিত্তে তলে-তলে আন এজন মনে ৰছা কোঁৱৰ বিচাৰোঁতেই, খ্ৰীঃ ১৩৮৯ চনৰপৰা ১৩৯৮ চনলৈকে, ৯ বছৰকাল আহোম ৰাজ্য দ্বিতীয়বাৰ বিষয়াতন্ত্ৰ-শাসনত চলিবলগীয়া হয়।

স্বৰ্গদেৱ চুডাংফা বা বামুণী-কোঁৱৰ

ভাঙৰীয়া বিষয়াসকলে ভাল উপযুক্ত কোঁৱৰ পাবলৈ পাজি-বিচাৰি থাকোঁতেই ৯ বছৰকাল পাৰ হৈ গ'ল। পিচে, ১৩১৮ শকত থাউখুন্‌চোং বুলিবৰ আহোম ডেকা এটাই লুইতৰ সিপাৰে গৰু কিনিবলৈ গৈ চুডাং কোঁৱৰক দেখি আহি ভাঙৰীয়াসকলত জনালে*। ভাঙৰীয়াসকলে সবিশেষ সম্ভেদ্ লৈ তেওঁক অতি আদৰেৰে নগৰলৈ অনাই, খ্ৰীঃ ১৩৯৮ চনত পিতৃসিংহাসনত তুলি ৰজা পাতে। এইজনা কোঁৱৰ বুজন হৈ উঠালৈকে তেওঁৰ পালক ব্ৰাহ্মণৰ ঘৰকে তেওঁ নিজৰ পৰিয়াল বুলি ভাবিছিল। সেই কাৰণে, ৰজা পাতিবলৈ অনাওঁতে অকলে আহিবলৈ তেওঁ অমান্তি হোৱাত, তেওঁৰ লগতে সেই বামুণৰ ঘৰোৱাহকে তুলি অনা হয়। সেই আপাহতে, বামুণৰ ঘৰত প্ৰতিপালিত হোৱাৰ কাৰণে, তেওঁ আৰু পালক ব্ৰাহ্মণৰ লৰাইত পাচলৈ "বামুণী-কোঁৱৰ" নামেৰে জনাজাত হয়। আহোমৰ ৰাজ্যত বামুণৰ প্ৰতিপত্তিৰ এয়ে সূত্ৰপাত।

---

* "দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ১০ পৃষ্ঠা।

নৰা-যুদ্ধ :—চুডাংফা কোঁৱৰক ৰজা নৌপাতোঁতেই সিফালে চাওপুলাই কোঁৱৰ ৰাজ্যলাভৰ আশাত নিৰাশ হৈ, নৰা-ৰজাৰ ওচৰত সহায়প্ৰাৰ্থী হলগৈ। নৰা-ৰজা আৰু আহোম-ৰজা পূৰ্ব্বৰ একে বংশৰ দুই ৰাজবংশধৰ। পিচে, নৰা-ৰজাক চাওপুলাই কোঁৱৰে এইদৰে বুজাই কলেগৈ যে মন্ত্ৰীসকলে কু-মন্ত্ৰণা কৰি, সোমাৰত আহোম বংশৰ ৰজা লোপ কৰি, বামুণীয়া ৰজা পাতিবলৈ আয়োজন কৰিছে। নৰা-ৰজা চুকণ্‌ফাই সেই কথাত বিষম পাই, তেওঁৰ চিন্‌পৌ নামেৰে বৰগোহাঞি-ডাঙৰীয়াক, এজাক তেজী সৈন্য লগত দি, আহোম ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলৈ পঠিয়ায়। নৰা-ৰজাৰ আগন্তুক আক্ৰমণৰ বাতৰি পাই, ইফালৰপৰা চুডাংফা স্বৰ্গদেৱৰ ত্যাতান্‌বিঙ্গ বৰগোহাঞি-ডাঙৰীয়ায়ো সৈন্য-সামন্ত লৈ আগবাঢ়ি গৈ, তিপামৰ কুঁহিয়াৰবাৰীৰ ওচৰতে নৰা-ৰজাৰ ফলীয়া মানুহৰে সৈতে ভেটা-ভেটি হলগৈ। তাৰ পাচে, চিন্‌পৌ বৰগোহাঞিয়ে আহোম ৰজাৰ ফালৰ মানুহৰ মুখে চুডাংফা স্বৰ্গদেৱৰ সম্বন্ধে সকলো বৃত্তান্ত শুনিলে। শুনি, আহোম ৰাজপাটত আহোম ৰাজবংশৰ ৰজা বিদ্যমান থকা জানি, তেওঁ যুদ্ধ দিবলৈ অমান্তি হ'ল। গতিকে, খ্ৰীঃ ১৪০১ চনত, দুয়োজনা বৰগোহাঞি ডাঙৰীয়াই পাট্‌কাই পৰ্ব্বতকে দুই ৰাজ্যৰ মাজ-সীমা পাতি, ভৱিষ্যতে কোনো পক্ষই সেই সীমা পাৰ নহবলৈ অঙ্গীকাৰ কৰিলে। আৰু, সেই সন্ধিৰ চিন্‌স্বৰূপে দুয়োজনা বৰগোহাঞিৰ দুটা শিলৰ প্ৰতিমূৰ্ত্তি ৰচাই তাতে স্থাপন কৰা হয়। ইয়াৰ পাচত, চাওপুলাই কমতেশ্বৰ ৰজাৰ ওচৰত সহায় প্ৰাৰ্থী হ'লগৈ। কিন্তু, কমতেশ্বৰৰ জীয়ৰী আহোম ৰজাৰ ৰাজনী কুঁৱৰীৰ কৌশলত, কমতেশ্বৰে স্বৰ্গদেৱ চুডাংফালৈ নিজৰ বংশৰ ভাজনী নামেৰে কুমাৰীক বিয়া দি, বৈবাহিক সূত্ৰেৰে পূৰ্ব্বৰ মিত্ৰতা দৃঢ়তৰ হে কৰিলে।* চুডাংফা স্বৰ্গদেৱে চৰগুৱাত নগৰ পাতি, পোন্‌-প্ৰথমে শিঙৰিঘৰ উঠি, আহোম বিধিমতে ৰাজপাট গ্ৰহণ কৰে। তেওঁ মুঠতে ৯ বছৰকাল ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, নিজে পতা চৰগুৱা নগৰত, খ্ৰীঃ ১৪০৭ চনত স্বৰ্গী হয়।

স্বৰ্গদেৱ চুজাংফা

স্বৰ্গদেৱ চুডাংফা বা বামুণী-কোঁৱৰ স্বৰ্গী হোৱাত, তেওঁৰ পুতেক চুজাংফা কোঁৱৰ ৰজা হয়। তেওঁ খ্ৰীঃ ১৪০৭ চনৰপৰা ১৪২২ চনলৈকে, ১৫ বছৰ ৰাজত্ব কৰি স্বৰ্গী হয়। তেওঁৰ ৰাজত্বৰ কালত লেখত লবলগীয়া কোনো ডাঙৰ ঘটনা হোৱা নাছিল। চুজাংফা স্বৰ্গদেৱৰ দিনত ত্যাতান্‌বিঙ্গৰ লোকান্তৰ হোৱাত, তেওঁৰ পুতেক মাংচুখাম্ বৰগোহাঞি ডাঙৰীয়া হয়।

স্বৰ্গদেৱ চুফকফা

চুজাংফা স্বৰ্গদেৱৰ পাচত, তেওঁৰ পুতেক চুফকফা কোঁৱৰ খ্ৰীঃ ১৪২২ চনত ৰজা হয়। তেওঁৰ দিনত খেন্‌লুং আৰু নাওনিয়্ ক্ৰমে বুঢ়াগোহাঞি-ডাঙৰীয়া আৰু

---

*দলিল :—প্ৰফেচাৰ ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত "দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ১১ পৃষ্ঠা।

বৰগোহাঞি-ডাঙৰীয়া হয়। তেওঁৰ ৰাজত্বৰ কালত এই সংক্ষেপ বুৰঞ্জীত ঠাই পাবলগীয়া ডাঙৰ ঘটনা হোৱা নাই। স্বৰ্গদেৱ চুফক্‌ফা, ১৭ বছৰ শান্তিপূৰ্ণ ৰাজত্বৰ পাচত, খ্ৰীঃ ১৪৩৯ চনত স্বৰ্গী হয়।

স্বৰ্গদেৱ চুচেন্‌ফা

চুফক্‌ফা স্বৰ্গদেৱৰ লোকান্তৰ হোৱাত, তেওঁৰ পুত্ৰ চুচেন্‌ফা কোঁৱৰ খ্ৰীঃ ১৪৩৯ চনত পিতৃ সিংহাসনত উঠে। তেওঁৰ দিনত টঙচু নগাৰে সৈতে এখন ঘোৰতৰ ৰণ লাগিছিল। নগাক ৰণত ঘটাই আহোম সেনাবিলাকে সিহঁতৰ চাঙলৈকে খেদি গৈ অনেক বয়-বস্তু লুটি আনে। তেওঁৰ দিনতে, ১৪৪৯ খ্ৰীষ্টাব্দৰ আহিন মাহত, অসমৰ মহাকবি মহাপুৰুষ ৺শ্ৰীশঙ্কৰদেৱে বৰদোৱাত জন্মগ্ৰহণ কৰে। প্ৰায় আঢ়ৈকুৰি বছৰ সুখ্যাতিৰে ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, স্বৰ্গদেৱ চুচেন্‌ফা খ্ৰীঃ ১৪৮০ চনত স্বৰ্গী হয়।

স্বৰ্গদেৱ চুহান্‌ফা

স্বৰ্গদেৱ চুচেন্‌ফাৰ পাচত, তেওঁৰ পুত্ৰ চুহান্‌ফা কোঁৱৰ খ্ৰীঃ ১৪৮৮ চনত ৰজা হয়। তেওঁৰ ৰাজত্বৰ কালতো কোঁচ-ৰজা বিশ্বসিংহই আহোম ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰায়। কিন্তু, যুদ্ধত কোঁচ ৰজাৰ যুঁজাৰুবিলাক ঘাটি নিজৰ দেশলৈ উলটি যায়। সেই যুদ্ধৰ পাচত, পুনৰ টঙচু নগাৰে সৈতে দ্বিতীয়বাৰ যুদ্ধ হয়। প্ৰথম খেপত আহোম সেনাই হেঁাহকা মৰাত ডাওকাংবান্‌ৰেক বৰগোহাঞি ৰণত পৰিল। কিন্তু পাচৰ খেপত নতুনকৈ হোৱা নাঙ্গাবাং বৰগোহাঞি-ডাঙৰীয়াই নগাক যুদ্ধত হৰুৱাই সিহঁতক সম্পূৰ্ণে আহোম ৰজাৰ তলতীয়া কৰে। আৰু, তাৰ চিন্‌স্বৰূপে সেই চাঙৰে কেইঘৰমান নগাক ঘৰোৱাহীকৈ বন্দী কৰি লৈ আহে। এই যুদ্ধ শেষ হোৱাৰ অলপ দিনৰ পাচতে, ১৪৯০ খ্ৰীষ্টাব্দত ডিখৌ নৈৰ পাৰত এখন আহোম-কছাৰী ৰণ লাগে; পিচে ভালেমান যৌতুকৰে সৈতে লাংজি নামেৰে আহোম কন্যা এটি কছাৰী ৰজালৈ বিয়া দি মিত্ৰিৰ পতাত কছাৰী হুঁহকি গ'ল। তাৰ পাচত, খেন্‌লুঙ্‌ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ চক্ৰান্ত অনুসৰি, খ্ৰীঃ ১৪৯৩ চনত টাই-তুকংবানৰ হৈদৰ এবাহ মানুহে স্বৰ্গদেৱ চুহান্‌ফাক, বাঁহৰ মাজত লুকুৱাই অনা যাঠিৰে খুচি মাৰিলে। (১)

স্বৰ্গদেৱ চুপিম্‌ফা

খেন্‌লুং বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ চক্ৰান্ত মতে; চুহান্‌ফা স্বৰ্গদেৱক বধ কৰাৰ কথা জনাজাত হোৱাত, আন কেইজন ডা-ডাঙৰীয়াই আলচ পাতি, বুঢ়াগোহাঞি-ডাঙৰীয়াৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধে, স্বৰ্গীয় ৰজাৰ পুত্ৰ চুপিম্‌ফা কোঁৱৰক খ্ৰীঃ ১৪৯৩ চনত ৰজা পাতে। তেওঁ সিংহাসনত উঠিয়েই পিতৃবৈৰী টাই-তুকংবানক সপৰিয়ালে শালত দি বধ কৰে; আৰু খেন্‌লুঙক ভাঙি ফন্‌লুংথামপেঙক প্ৰধান মন্ত্ৰীৰ বাব দি, বুঢ়াগোহাঞি-ডাঙৰীয়া পাতে।

লগা-কোঁৱৰ:—চুপিম্‌ফা স্বৰ্গদেৱে এদিন টঙচু নগাৰ খুন্‌বাও এটাৰে সৈতে ৰাজকীয় বিষয়ক কথাবাৰ্ত্তা পাতি আছিল। পিচে, তেওঁৰ চন্দ্ৰা কুঁৱৰী এগৰাকীয়ে সেই

---

(১) চিন :—শ্ৰীযুক্ত সূৰ্য্যকুমাৰ ৰায়বাহাদুৰ ভূঞা সম্পাদিত "দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ১৪ পৃষ্ঠা।

খুনৰাওটোক বৰ ৰূপহ দেখি, ৰজা অন্তঃপুৰলৈ সোমালত, তেওঁৰ আগত তাৰ ৰূপ বখানি প্ৰীতি-আলাপ কৰে। সেই আপাহতে, পেটে পেটে সেই খুনৰাওটোৰ প্ৰতি কুঁৱৰীৰ আসক্তি হৈছে বুলি ৰজাই সন্দেহ কৰি, কুঁৱৰীক তাৰৈলেকে এৰি দিলে। কুঁৱৰী সেই সময়ত সগৰ্ভা আছিল। পিচে, নগাৰ চাঙত গৈ এটি সুলক্ষণীয়া পুত্ৰ প্ৰসৱ কৰি, আই কুঁৱৰীৰ তাতে মৃত্যু হয়, ; কালত এই পুত্ৰটিয়েই "নগা কোঁৱৰ" নামেৰে জনাজাত হৈ, বৰপাত্ৰগোহাঞি-ডাঙৰীয়াৰ বিষয়-বাব লাভ কৰে (১)। স্বৰ্গদেৱ চুপিম্‌ফা, ৪ চাৰি বছৰ মাথোন ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, ৪৯৭ খ্ৰীষ্টাব্দত স্বৰ্গী হয়।

আধ্যা-২

স্বৰ্গদেৱ চুহুম্মুং বা স্বৰ্গনাৰায়ণ

স্বৰ্গদেৱ চুপিম্‌ফাৰ পুত্ৰ, চুহুম্মুং কোঁৱৰ, খ্ৰীঃ ১৪৯৭ চনত, চৰগুৱা নগৰত শিঙৰিঘৰ উঠি ৰজা হয়। চুহুম্মুং স্বৰ্গদেৱ বৰ পৰাক্ৰমী ৰজা আছিল, আৰু তেওঁৰ ৰাজত্বৰ কালত ভালেমান ডাঙৰ ডাঙৰ ঘটনা হৈছিল। দিহিঙীয়া ফৈদৰ কোঁৱৰসকলৰ ভিতৰত তেৱেঁই সবাতকৈ প্ৰধান হৈ উঠিছিল কাৰণে তেওঁক দিহিঙীয়া ৰজা বোলা হৈছিল। আৰু, হিন্দুমতে তেওঁ স্বৰ্গনাৰায়ণ নামেৰে প্ৰখ্যাত।

"বৰপাত্ৰগোহাঞি-ডাঙৰীয়া" :—ইয়াৰ আগেয়ে উল্লেখ কৰা হৈছে যে চুপিম্‌ফা স্বৰ্গদেৱে তেওঁৰ চমুৱা কুঁৱৰী এগৰাকীক সগৰ্ভা অৱস্থাত নগাৰ খুন্‌ৰাও এটালৈ এৰি দিয়ে; আৰু নগাৰ চাঙত গৈ কুঁৱৰীয়ে এটি পুত্ৰ প্ৰসৱ কৰে। কালত সেই পুত্ৰটি চুপিম্‌ফা স্বৰ্গদেৱৰ ঔৰসজাত ৰাজকোঁৱৰ বুলি জনাজাত হোৱাত, চুহুম্মুং স্বৰ্গদেৱে তেওঁক সমাদৰে চপাই আনি, কন্‌চেং নাম দি, বৰপাত্ৰগোহাঞি-ডাঙৰীয়া পাতিলে। তেতিয়াৰ-পৰা তেওঁৰ লৈতে তিনিজনা ডাঙৰীয়া ৰাজমন্ত্ৰী হোৱাৰ নিয়ম চলিত হয়।

স্বৰ্গদেৱ চুহুমুঙে ৰাজ্যৰ শাসনভাৰ নিজৰ হাতত লোৱাৰ পাচত, সমাজৰ উন্নতি সাধিবৰ অৰ্থে, তেওঁ তাৰ পূৰ্ব্বৰ গঢ়-গতি ভালেমান লৰচৰ কৰে। সেই উদ্দেশ্যেই তিপমীয়া আৰু চাৰিঙীয়া নামেৰে দুখন মেল নতুনকৈ পতা হয়। ৰজাৰ কোঁৱৰসকলক চাৰি ফৈদত ভগাই দিহিঙীয়া, তিপমীয়া, চাৰিঙীয়া আৰু তুংখুঙীয়া নাম দিয়া হয়। খেল আৰু যোগ্যতা অনুসৰি কেইবাবিধবো বৰুৱা, ফুকন, ডুৱৰা, ৰাজখোৱা ইত্যাদি বিষয়াই পুৰুষানুক্ৰমিক বিষয়-বাব খাবলৈ নিয়ম প্ৰচলন কৰা হয়। স্বৰ্গদেৱ স্বৰ্গনাৰায়ণৰ ৰাজত্বৰ কালতে অসমত পোন্-প্ৰথমে শকাদিত্যৰ শক চলাবলৈ আৰম্ভ কৰা হয়। এইজনা স্বৰ্গদেৱেই চৰগুৱাৰপৰা তুলি আনি পোন্-প্ৰথমে বকটাত নগৰ পাতেহি। স্বৰ্গনাৰায়ণ স্বৰ্গদেৱৰ দিনত কেইবাখনো ৰণ লাগিছিল; তলত তাৰ প্ৰধান প্ৰধান কেইখনৰ বিৱৰণ দিয়া যায়। যেনে—

১। আইতনীয়া-বিদ্ৰোহ আৰু নগা-ৰণ :—স্বৰ্গদেৱ চুহুমুঙে ৰাজ্যভাৰ

---

(১) "বৰপাত্ৰগোহাঞি বংশাৱলী"।

লোৱাৰ সাত বছৰৰ পাচত, ১৫০৪ খ্ৰীষ্টাব্দত, পূৰ্ব্বে চুকাফা স্বৰ্গদেৱৰ দিনত ভলতীয়া হোৱা আইতনীয়া নগা আৰু পানীনৰাবিলাকে বিদ্ৰোহ উপস্থিত কৰে। স্বৰ্গদেৱে চাৰিং-ৰজা, বৰগোহাঞি আৰু বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াক সসৈন্যে পঠিয়াই সেই বিদ্ৰোহ বহু প্ৰযত্নে থমালে; আৰু বৰকাঁহ, জাংফাই, নবা-দা প্ৰভৃতিৰে সৈতে কৰ শোধাই পালসেৱা কৰি থাকিবলৈ নিয়ম বান্ধি দি, সিহঁতক পুনৰ ভলতীয়া কৰিলে। চাৰিং ৰজাৰ অনুজ্ঞা অনুসৰি, খামজাঙৰপৰা ১০০ এশ মেথোন আনি নগাহঁতে পৰ্ব্বততে ৰজাদেৱক সেৱা কৰি বশ্যতা স্বীকাৰ কৰিলে।*

২। **চুটিয়া-ৰণ আৰু চুটিয়া-ৰাজ্য দখল** :—চুহুম্মুং স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজত্বৰ কালতে চুটিয়া ৰজা নীতিপালৰ ৰাজ্য আহোম সেনাই আক্ৰমণ কৰে গৈ। আহোম ৰজাই কেইবাবছৰৰ আগৰেপৰা নীতিপালৰ অন্যায় শাসনত চুটিয়া ৰাজ্যৰ দুৰৱস্থা ঘটাৰ কথা শুনি আহিছিল। খ্ৰীঃ ১৫১৩ চনত, চুটিয়া ৰজাৰ সেনাপতি ধীৰনাৰায়ণ কোঁৱৰে লগত কিছুমান সৈন্য-সামন্ত লৈ, শদিয়াৰপৰা, ৰাজাজ্ঞানুসাৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰইদি ভটিয়াই আহি, দিখৌমুখত পচলাৰ গড় বান্ধি থিতাপিত হৈছিল; এনেতে কন্‌চেং বৰপাত্ৰগোহাঞি ডাঙৰীয়াই লগপাই স্বৰ্গদেৱত জনালে। বিনা-অনুমতিৰে আৰু যুদ্ধৰ আয়োজনেৰে পৰৰ ৰাজ্যত সোমোৱাৰ বাবে চুটিয়া ৰজাৰ সেনাপতিক ধৰি আনিবলৈ স্বৰ্গদেৱে আদেশ দিয়ে। তাতে দুয়োপক্ষৰ চুৰ্‌চুৰীয়াকৈ এখন ৰণ লাগিছিল; তাৰ ফলস্বৰূপে, চুটিয়া ৰজাৰ অধিকাৰৰ মুথ্‌ৰাং আৰু নামডাং এই দুই ঠাই আহোম ৰজাৰ দখলত পৰিল। তাৰ পাচত, সন্ধিৰ সূত্ৰ অনুসৰি, কৰ-খুত্‌ (১) আদি শোধাবলৈ অপাৰগ হোৱাত, ১৫২৩ খ্ৰীষ্টাব্দত আহোম সেনাপতি কন্‌চেং বৰপাত্ৰগোহাঞি-ডাঙৰীয়াই, উক্ত মুথ্‌ৰাং দুৰ্গ ৰক্ষা কৰিবলৈ যোৱাৰ ছেগতে, চুটিয়া ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিলেগৈ। নীতিপালে সেই আক্ৰমণ সহিব নোৱাৰি, তেওঁৰ মন্ত্ৰীক ৰাজ্যৰখীয়া পাতি থৈ, চন্দনগিৰি নামেৰে পৰ্ব্বতত ঠাই ললেগৈ। তাৰেপৰা নীতিপালে দুজন সেনাপতিক কটকী পঠিয়াই আহোম সেনাপতিৰ ওচৰত শান্তি ভিক্ষা কৰি আহোম ৰজাৰ কৰ-কাটলীয়া ৰজা হৈ থাকিবৰ নিমিত্তে প্ৰস্তাৱ কৰে। সেই প্ৰস্তাৱত আহোম সেনাপতিয়ে এই সমিধান দিলে যে ১২টা হাতী, "কুবেৰদত্ত সম্পত্তি" (২) আৰু সাধনী ৰাণীক সমৰ্পণ নকৰেমানে কোনো প্ৰকাৰৰ সন্ধি হব নোৱাৰে। চুটিয়া ৰজা সেই প্ৰস্তাৱত মান্তি হব নোৱাৰাত, আহোম সেনাই চন্দনগিৰিলৈকে খেদি গৈ, তাতে তেওঁক আৰু নগৰত মন্ত্ৰীক বধ কৰি চুটিয়া ৰাজ্য দখল কৰে। সেই আপাহতে সাধনী ৰাণীয়ে, "কুবেৰদত্ত সম্পত্তি" বুকুত বান্ধি লৈ, চন্দনগিৰিৰ টিঙৰপৰা তলৰ কুণ্ডলৈ জাঁপ দি তনুত্যাগ কৰে। তাৰ পাচত, চুহুম্মুং স্বৰ্গদেৱে চুটিয়া ৰাজ্য হস্তগত কৰি, চুটিয়াবিলাকক আকৌ লগ লাগিব নোৱাৰাকৈ অসম-দেশৰ চাৰিওফালে সিঁচৰতিকৈ বসতি কৰিবলৈ আজ্ঞা দিলে। স্বৰ্গদেৱে ভাবিলে যে

---

*মিল :—"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ৩৩ পৃষ্ঠা।

(১) কৰ-খুত্‌ :—"সুণীয়া-কণীয়া দণ্ড, সুণীয়া-কণীয়া খাট দুখন, বৰ হাতী মহোটা, অলঙ্কাৰে সৈতে মাখুন্দী হাতী দি ৰাজকন্যা এজী"।—"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ১৬ পৃষ্ঠা।

(২) "কুবেৰদত্ত সম্পত্তি" :—চাল এখন, তৰোৱাল এখন, বাটি এপাট, সোণৰ কেৰুমী এটা আৰু ধন-বস্তু এখাৰাবি।—মিলঃ "দেওধাই অসম বুৰঞ্জী"ৰ অন্তৰ্গত "খণ্ড বুৰঞ্জী"।

ইবিলাকক একে ঠাইতে থলে আকৌ মূৰ জোকাৰি উঠিব পাৰে ; সেই কাৰণে সিমানতে তেওঁ সেই আশংকাৰ বীজ মাৰি পেলালে। ইয়াৰ পাচত, স্বৰ্গদেৱে চুটিয়া ৰজাৰ পো-ভাইবিলাকক পাকৰিগুৰিত আৰু ভৈৰবীৰ পূবে বিশ্বনাথৰ ওচৰত (১) আঁতৰাই পাতি, শদিয়াত তিনিটা হাতী আৰু তিনি হাজাৰ মানুহৰে সৈতে থাওমুং কাচেনমুন বৰগোহাঞিক "শদিয়াখোৱা গোহাঞি" খিতাপেৰে ৰাজপ্ৰতিনিধি-বিষয়া পাতে। তেতিয়াৰপৰা সেই নামেৰে এজন শাসনকৰ্ত্তা শদিয়াত নিগাজীকৈ ৰখাৰ নিয়ম প্ৰচলিত হয়।

৩। **মহঙৰ লোণ পুং অধিকাৰ** :—চুটিয়া ৰজাৰ দেশ আক্ৰমণ কৰাৰ পাচত, নগাইতে থামজাং, বৰকলা, তাৰলুং আদি ঠাইত সোমাই আকৌ বিদ্ৰোহ উপস্থিত কৰে। স্বৰ্গদেৱ চুহুমুঙে এটা অভিযান পঠিয়াই সিহঁতক যুদ্ধত ঘটাই এইবাৰ মহঙৰ লোণ-পুং দখল কৰিলে।

৪। খ্ৰীঃ ১৫২৪ চনত ছেগ বুজি বৰদেউনিয়াৰ গাৰঁত সোমাই নৰা ৰজাই ৰণ দিয়েহি। ৰণত নৰা-ৰজা ঘাটিলত ৰাংথামডেং নামেৰে নিজৰ ভনীয়েকক আহোম ৰজালৈ বিয়া দি তেওঁ স্বৰ্গদেৱৰে সৈতে মনোবাদ মিট্-মাট্ কৰিলে।

৫। **মুছলমানৰ ৫ম আক্ৰমণ বা কলিয়াবৰৰ ৰণ** :—খ্ৰীঃ ১৫২৫ চনত ভাটীৰপৰা বৰউজিৰৰ আক্ৰমণ পৰেহি, তেওঁ ৰণত ঘাটি একুৰি বৰ-হিলৈ এৰি পলাল (২)। আকৌ, খ্ৰীঃ ১৫২৭ চনত পাঠান তুৰ্ব্বক অসমদেশ আক্ৰমণ কৰিবলৈ আহে। সেই সময়ত স্বৰ্গদেৱ চুহুমুঙে আন আন যুদ্ধত লাগি থকাৰ কাৰণে, সেই কালে বৰকৈ মনকাণ দিব নোৱাৰাত, মুছলমানে সেই যাত্ৰাত নিৰ্ব্বিবাদে কলিয়াবৰলৈকে অসমদেশ জয় কৰি যায়হি। কলিয়াবৰত আহোম ৰজাৰ সেনাৰ লগত তেওঁলোকৰ এখন ৰণ লাগিছিল। সেই খেপত আহোম ৰজাৰ ফালৰ খুনলং থাম্পেঙ বুঢ়াগোহাঞি আৰু ফ্ৰাচেঙমুঙ বৰগোহাঞি (৩) প্ৰমুখ্যে ৮খন হেঙ্গদানে সৈতে ৮জন সেনাপতি ৰণত পৰিল। পিচে, ত্যাওচাং বুঢ়াগোহাঞি আৰু কিলিঙথাম্ বৰগোহাঞি এই দুজনক নতুনকৈ সেনাপতি পাতি পুনৰ ৰণলৈ পঠোৱা হয়। ইবিলাকে ৰজাৰ আদেশ অন্যথা কৰি, গোপনে শত্ৰুপক্ষৰে সৈতে মিত্ৰতা কৰিব খোজাত, দুয়োকো ভাঙি, লাঙিধুপুৰা বুঢ়াগোহাঞি আৰু তন্‌থাম্ বৰগোহাঞি এই দুজনক নতুনকৈ ভাৰৰীয়া পতা হয়। সিফালে সেই ছেগতে তুৰ্ব্বক ৰণত জিকি নিজৰ দেশলৈ উলটিল।

---

(১) সেই ঠাই এতিয়া দৰং জিলাৰ ভিতৰত। চুটিয়া জাতিৰ নামেৰেই এতিয়া তাৰ নাম 'চুটিয়া' বা 'চটিয়া' হৈছে।

(২) মিল—"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী," ২১ পৃষ্ঠা।

(৩) "ফ্ৰাচেঙমুঙ গোহাঞি ৰণলৈ আহোঁতে গাভৰুত (ফ্ৰাচেঙমুঙ বৰগোহাঞি ভাতৰীয়াৰ ভাৰ্য্যা মূলা গাভৰু) কাপোৰ খুজিলে। গাভৰুএ বোলে দিন সামান্য হৈছে, কাপোৰ দিব নোৱাৰোঁ। কাপোৰৰ লক্ষণ শুনা,—ৰাজ-নিশা-ৰাতি কপাহ নেউটিব, পাজি কাটিব, সূতাও কাটিব, কাপোৰ বব ; ৰাতি নোপুৱাওঁতে কাপোৰ ওলাব,—সেই কাপোৰ আহোম-শাস্ত্ৰ নিয়মে ৰণলৈ ভাল। সেই কাপোৰ নোহোৱাকৈও ৰণলৈ যাওঁতে পিন্ধিবলৈ নাপালে ; গাভৰুৰেও আহোঁতে ৰাখিলে, বাধা দুখুনি আছিল।" —"পুৰণি আহোম বুৰঞ্জী"।

৬। কছাৰী ৰণ:—১৫৩১ খ্ৰীষ্টাব্দত আহোম ৰজাই তিপাম-ৰজা, চাৰিং-ৰজা, নামৰুপীয়া ৰজা, সৰুজনা গোহাঞি আৰু ভা-ডাঙৰীয়াসকলক সসৈন্যে পঠিয়াই মৰঙ্গিত এটা কোঁঠ সবায়। সেই কথাত অসন্তুষ্ট হৈ, কছাৰী ৰজা খুন্‌খৰাই কোঁঠ ভাঙ্গি আহোমক ভাৰপৰা খেদি দিবৰ কাৰণে ভায়েক নেওচাক সসৈন্যে পঠিয়ায়। মৰঙ্গিত দুয়োপক্ষৰ মাজত এখন তয়াময়া ৰণ লাগে। ৰণত কছাৰী ঘাটিল। নেওচা চাৰিং ৰজাৰ হাতত কটা গ'ল। বাকী কছাৰী সেনাপতি আঠজনে আঠখন হেঙ্গদান এৰি ৰণত ঘাটি পলাবলৈ ধৰিলে। আহোম সেনাই সিবিলাকক খেদি নি কছাৰী ৰাজধানী ডিমাপুৰ সোমালেগৈ। তাতো এখন ডাঙৰ ৰণ লাগিছিল। কছাৰী ৰজা খুন্‌খৰা সেই ৰণত ঘাটি পলালত, আহোম সেনাপতিয়ে নেওচুং নামেৰে এজন কছাৰী কোঁৱৰক ডিমাপুৰত ৰজা পাতি, তেওঁক আহোম ৰজাৰ কৰ-কাটলীয়া ৰজা কৰিলে। (১)

৭। মুছলমানৰ ৬ষ্ঠ আক্ৰমণ বা দিকৰাইমুখৰ ৰণ:—যোৱা বাৰত জয়ী হৈ মন বঢ়াত, তুৰ্ব্বক, খ্ৰীঃ ১৫৩২ চনত, আকৌ অসমদেশ আক্ৰমণ কৰিবৰ উদ্দেশ্যে কলিয়াবৰলৈকে উজাই আহে। সেই ছেগতে পতিবৈৰীক প্ৰতিশোধ দিয়াৰ প্ৰতিজ্ঞাৰে ৺ফ্ৰাচেঙমুঙ বৰগোহাঞি-ডাঙৰীয়াৰ বিধবা ডাঙৰীয়ানী মূলাগাভৰু নিজে ৰণলৈ ওলাল (২)। মুছলমানে ডাঙৰীয়ানীৰ সাহ আৰু ৰণকৌশল দেখি বিস্ময় মানিছিল! শেহাস্তৰত, তেওঁ সেই ৰণতে প্ৰাণ দি মনৰ হেঁপাহ পূৰালে; আৰু তেওঁৰ জলন্ত উৎসাহৰ পটন্তৰে আহোম সেনাক চতুৰ্গুণে উৎসাহিত কৰিলে। স্বৰ্গদেৱেও এইবাৰ যুদ্ধৰফালে ভালকৈ মন দিছিল। আৰু, নতুনকৈ পতা কন্‌চেং বৰপাত্ৰ ডাঙৰীয়াক এজাক তেজী সৈন্যৰ সেনাপতি পাতি মুছলমানৰ লগত ৰণ দিবলৈ পঠিওৱা হ'ল। দিকৰাইমুখতে দুয়োদলৰ ভেঁটাভেঁটি হয়, আৰু তাতে কন্‌চেং ডাঙৰীয়াৰে সৈতে পাঠানইতৰ এখন ঘোৰতৰ ৰণ লাগিল। "এনেতে, বঙ্গৰপৰা হুচনখাঁ নবাবে তুৰ্ব্বকৰ লগত যোগ দিলেহি। স্বৰ্গদেৱে সলা আৰু দুইমুনিশিলাৰপৰা ৰণৰ দিহা দিলেহি। ইতিছেগত তুৰ্ব্বকৰ দাচু নামেৰে নবাব এটা ঘোঁৰা একৈহৰে সৈতে আগবাঢ়ি খেদি আহিল। পাচে, আমাৰ লোকে কাটি-খুঁচি কঁঢ়িয়াই বিস্তৰ ঘোঁৰা মাৰিলে; তাতে তুৰ্ব্বকৰ হুচন খাঁ ৰজাক পাই কাটিলে।" ৩) পিচে, মুছলমান সেনাই কন্‌চেং ডাঙৰীয়াৰ বিক্ৰমৰ আগত সৰহ পৰ ঠাৱৰিব

---

(১) জীয়েকো, হাতীকো, ৰণকো, কাপোৰ পাঁচ শ, সাকৈদা এশ, তাও কাপোৰ এশ, পানীমাকলি এখন—এইবোৰ দ্ৰব্য আনি কছাৰীৰ নেওচুং ৰজায়ে তায়েকে আহি 'স্বৰ্গদেৱৰ চৰণত সেৱা কৰিছোঁ। মুই ৰণীয়ে' এই বুলি উঠি-বহি সাত-সেৱা কৰিলেহি; পাছে চাপি আহি পাও চুই সেৱা কৰিলেহি। ৰজাদেৱে দুই চৰণ দাঙি দিলে, সিও তাৰ মাথাত তুলি ল'লে। ৰজাদেৱে সোণৰ আঙঠিটো তাক সোলোকাই দিলে।" —"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ২৫ পৃষ্ঠা।

(২) "পাচত, সিহঁতে দিনে দিনে ঘোঁৰা মেলি আমাৰ মানুহ-দুনুহ খালেহি। পাচে গৰ্গঞা ৰাজা আমোসকলে সহিতে গড় পাৰ হৈ দেওধাইৰ কথা শুণি তাক কচু-আতিলৈকে খেদি দিলে। পাচে তুৰ্ককে গড়ৰপৰা ওলাই ধৰিলেহি, আমাৰ মানুহ খেদি নি কপিলী গঙ্গাত পেলালে নি। গৰ্গঞা ৰাজাৰ গাতো কাণ্ড লাগিল; ঘোঁৰাও পৰিল। ক্লাচেঙমুঙ, খাওমুংক্লিংখাম, খিংচাং, মানুহ-দুনুহ বিস্তৰ পৰিল। গৰ্গঞা ৰাজাক দুৱৰা ফুকনৰ ৰঙ্গে ভাজৰপানিএ কাওঠৈক আনিলে। পাচে, গাভৰুএ ক্লাচেঙমুঙক পৰিবৰ শুনি খেদি আহি ৰণ ধৰিলেহি। গাভৰু ৰণত পৰিল।" —"পুৰণি আহোম বুৰঞ্জী"।

(৩) "তাতে (দিকৰাইমুখত) হাতী পোৱা হল ২৮টা, ঘোঁৰা ৮৫০টা, বৰ ঢিলৈ, খোকা ঢিলৈ বিস্তৰ

নোৱাৰি ফিৰিঙতি ওফৰাদি উফৰি পলাবলৈ ধৰিলে। সদৌশেহত, কন্চেং ডাঙৰীয়াই নিজৰ হাতৰ অস্ত্ৰেৰে তুৰ্ব্বকৰ মূৰ কাটি হাতত ললে, আৰু পাঠানবিলাকক কৰতোয়া নৈ পাৰ কৰি খেদি থলেগৈ। মুছলমানৰ বহুত হাতী, ঘোঁৰা, বন্দুক আদি বিস্তৰ যুদ্ধৰ আহিলা আহোম সেনাই হাত কৰিলে। এয়ে অসমলৈ বন্দুকৰ প্ৰথম আমদানী (১)। পলাব নোৱাৰা এহেজাৰমান পাঠান সেনা আহোমৰ হাতত বন্দী হল, কনচেং ডাঙৰীয়াই কৰতোৱাতে অস্ত্ৰ ধুই যুদ্ধত জয়ী হোৱাৰ চিন্ স্বৰূপে সেই নৈৰ পাৰত দৌল আৰু পুখুৰী কৰালে। ইয়াৰ পাচত, স্বৰ্গদেৱে নিজৰ পিতৃবীৰ্য্যৰ কন্চেং ডাঙৰীয়াৰ বীৰোচিত কাৰ্য্যত বৰ সন্তুষ্ট হৈ, তেওঁক অতি আদৰেৰে প্ৰধান মন্ত্ৰী পাতিলে।

মৰীয়া :—ওপৰত কোৱা মুছলমানৰ ৬ষ্ঠ, আক্ৰমণৰ যুদ্ধত বন্দী কৰি অনা পাঠান-বিলাকক পোন্-প্ৰথমে ৰজাৰ হাতী-ঘাঁহী পতা হয়। সিঁহতে আগেয়ে হাতী নেদেখাৰ কাৰণে নেকি, হাতীক নেগুৰৰ ফালৰপৰা ঘাঁহ গুজিবলৈ ধৰে। সেই কাৰণে, হাতীৰ কাম নাজানে বুলি ভাবি, ঘাঁহীৰপৰা নি, সিঁহতক ৰজাৰ খাতত কাম কৰিবলৈ লগোৱা হয়। তাতো, সিঁহতে নিলগৰপৰা বোকা আনি কঠীয়া কই এবছৰ খেতি কৰে। সেই এবছৰৰ ভিতৰত ৯০০ মানুহৰ খেতিত ৬০০ পূৰ্‌া মাথোন ধান পোৱা গ'ল (২)। সদৌশেহত, ৰজাই সিঁহতক একেবাৰে অকামিলা ভাবি এৰি দিলে। আৰু, পাচলৈ সিঁহতে পিতলৰ লোটা, কলহ, চৰিয়া আদি গঁজুলি গঢ়ি তাকে সলাই ভাত-মোকলাবলৈ ধৰিলে। অসম দেশৰ 'মৰীয়া' জাতিৰ উৎপত্তি এয়ে।

ওপৰত কোৱাবদৰে প্ৰবল প্ৰতাপেৰে ৩২ বছৰ ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, স্বৰ্গদেৱ চুহুম্মুং বা স্বৰ্গনাৰায়ণ খ্ৰীঃ ১৫৩৯ চনত স্বৰ্গী হয়। এইজনা স্বৰ্গদেৱৰ সুদীৰ্ঘ ৰাজত্বৰ কাল নানা ঘটনাপূৰ্ণ আছিল, আৰু তেওঁৰ ৰাজত্বৰ কালত আহোম ৰাজ্যৰ ভালেমান উন্নতি হৈছিল। "সৌমাৰেশ্বৰৰ কামৰূপ দখল" আৰু "গৌৰেশ্বৰৰে সৈতে মিত্ৰতা" এই দুটা চুহুম্মুং স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজত্বত বৰ লাগতিয়াল ঘটনা (৩)। সদৌশেহত, "পিতা-পুত্ৰৰ

পালে; সোণ পালে এপেৰা। পেৰাৰ জোখ—দীঘলে এহাত, পথালিয়ে এবেগেত ছুই আঙুল। ৰূপ পালে ৪০ চলা। তিপাম-ৰজা, চাৰিং-ৰজা, ও সকলো ডাঙৰীয়া সৈতে উজাই আহি বিশ্বনাথৰ শিলশিত এই দ্ৰব্যে ভেটি ৰজাদেৱক সেৱা কৰিলেহি।"—"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী," ৩১ পৃষ্ঠা।

(১) "লুপুত বঙ্গালৰ অভিযান:—লুপুত নামেৰে বঙ্গাল এটা আঠৈকুৰি নাৱেৰে নাৱতে লুইত ওলালহি। কংচেং, থাওমুং এই দুয়ে উজিৰক টেমনিত লগ পালেগৈ। তাতে বৰ যুদ্ধ লাগিল। উজিৰে যুদ্ধে নোৱাৰি নাও এৰি ঘোঁৰাত উঠি তৰে পলাল।** কনচেং বৰপাত্ৰ গোহাঁয়ে বঙ্গালৰ বিতআতি লৰাবক কাটিলে, ইবোৰ বঙ্গাল ভাগি পলাল। আমাৰ লোকে খেদি নি থাগবিজান ঠেকালেনি। ৰণ জিনি বৰপাত্ৰ প্ৰমুখ্যে ডাঙৰীয়াসকলে বঙ্গালৰ পালে ঘোঁৰা ১০০ জীয়াই, কাটিলে বিস্তৰ, হিলৈয়ো বিস্তৰ পালে।" —"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ২১ পৃষ্ঠা। —এয়ে বন্দুকৰ দ্বিতীয় আমদানী।

(২) "ন-শ মানুহে ছ-শ ধান আৰ্জিলে; হয় মহাৰাজ শুন হৰ, নহয় মহাৰাজ ধৰম হেন যত কৰৈ যাব?" "এই বচন কাকিৰ আঁতিগুৰিও ইয়াতেই।

(৩) "আত পাছে ১৪৫৩ শক। সেই সময়ত গৰ্গকা ৰাজা, ৰৰণোৱাকি অধ্যাস, দুৱানোৱাকি দুলংখাৰ কমতেশ্বৰৰ মিত্ৰতা অৰ্থে এক লাখ এক হাজাৰ টাকেৰে নাওএৰে সৈ কামৰূপক বশ কৰি মলে, বশ কৰি কৰতিয়া গধাত থাওা পৰাদিলে। তাৰেপৰা, গৌড়েশ্বৰলৈ তাৰুৱাং চেতিয়াক দূত পঠালে। সিবোৰেও এক হাজাৰ টাকেৰে অনেক সভাৰ দৈ গ'ল। পাছে গৌড়েশ্বৰে অপূৰ্ব্ব সম্পদ দেখি ভাল

বিৰোধ" লাগি পুতেক চুক্লেনফা তিপাম-ৰজাৰ চক্রান্তত চুহুমুং স্বৰ্গদেৱৰ অকাল-মৃত্যু ঘটে (১)।

সমসাময়িক ভাৰত-বুৰঞ্জীৰ কথা

অসমত স্বৰ্গদেৱ স্বৰ্গনাৰায়ণৰ দীঘলীয়া ৰাজত্বৰ কালত, সিফালে আৰ্য্যাবৰ্ত্তত টোগলক, লোডী আৰু পাঠান এই তিনিটা তুৰ্কী মুছলমান বংশীয় ৰজাৰ প্ৰতিপত্তি বাঢ়িবলৈ ধৰে। তাৰ ভিতৰত গিয়াচুদ্দিন টোগলক, মহম্মদ টোগলক, ফিৰোজ টোগলক, মোবাৰিক চাহ (পাঠান), আলমচাহ (পাঠান ', চেকেন্দৰ লোডী, ইব্ৰাহিম লোডী এই কেইজন প্ৰখ্যাত। এই তিনিটা বংশৰ মাজত ৰাজক্ষমতা লৈ অৰিয়া-অৰি লাগি সিবিলাক ক্ৰমাৎ দুৰ্ব্বল হ'বলৈ ধৰিলে। সেই ছেগতে, তাইমুৰ নামেৰে এজন মোগলবংশীয় দিগ্বিজয়ীয়ে তাতাৰ দেশৰপৰা আহি হিন্দুকুশ পৰ্ব্বত পাৰ হৈ দিল্লী নগৰ দখল কৰেহি। তেওঁ ভাৰতবৰ্ষত সৰহ দিন নাথাকিল; তেওঁৰ বংশধৰ আবু চৈয়দ নামেৰে এজনক দিল্লীত ৰজা পাতি থৈ, তেওঁ বিস্তৰ ধন-সম্পত্তি লৈ আকৌ স্বদেশলৈ গুচি গ'ল। পিচে, বাবৰ নামেৰে আবু চৈয়দৰ পৰিনাতি ১৫২৪ খ্ৰীষ্টাব্দত দিল্লীৰ ৰাজপাটত উঠে; স্বৰূপত, এৱেঁই দিল্লীত মোগলবংশীয় প্ৰথম ৰজা। আৰ্য্যাবৰ্ত্তত টোগলক আৰু পাঠান বংশী ৰজাৰ মাজত ৰাজ্য লৈ ৰণ-বিগ্ৰহ চলি থকাৰ ছেগতে, সিফালে দাক্ষিণাত্যত বাহমনি আৰু বিজয়নগৰ এই দুখন হিন্দুৰাজ্য পুনঃ স্বাধীন হৈ উঠে।

স্বৰ্গদেৱ চুক্লেন্‌ফা বা গড়গঞা ৰজা

১৫৩৯ খ্ৰীষ্টাব্দত চুহুমুং স্বৰ্গদেৱৰ পুত্ৰ তিপামৰ ৰজা চুক্লেন্‌ফা আহোম ৰাজপাটত বহে। ১৫৪০ খ্ৰীষ্টাব্দত তেওঁ "গড়গাঁও নগৰ" স্থাপন কৰি, তাত শিঙৰিঘৰ সজাই, আহোম প্ৰথা অনুসৰি ৰজা হয়। সেই আলমতে তেওঁক "গড়গঞা ৰজা" নামেৰেও জনা যায়। তেওঁৰ ৰাজত্বৰ কালত আইথেক্ বুঢ়াগোহাঞি, তন্‌থাম বৰগোহাঞি আৰু কন্‌চেং ডাঙৰীয়াৰ পুতেক কন্‌জাং বৰপাত্ৰগোহাঞি এই তিনিজনা ডাঙৰীয়া হয়।

লোকৰ মুখে শোধালে, বোলে, কোন ৰজাৰ ছত আহিছে বা কি লিখিছে?** পাচে চেতিয়া বোলে স্বৰ্গমহাৰাজাৰ সাত মাসৰ পথত নগৰ, তাতে থাকি পাতিছে।** কিন্তু আমাৰ স্বৰ্গমহাৰাজাৰো কন্যাৰ অৰ্থেহে বচন বুলি আহিছে। পাচে গৌৰেশ্বৰে হাসি বোলে, কন্যা হলে দ'তে ত'তে দিবকেহে লাগে; বিশেষতঃ গৌৰেশ্বৰ মহাৰাজক যদি মঞি জোৱাই পাও, তেবে আত্তপৰে ভালৰ কি আছে? এই বুলি মহাপাত্ৰক আজ্ঞা কৰিলে। মহাপাত্ৰয়ো অনেক বস্ত্ৰ-সম্ভাৰ, হস্তি-ঘোঁৰা, ভাল মানুহ লগত যৌতুক দি ৰজাৰ জীয়েকক আনি স্বৰ্গমহাৰাজাৰ থাই জোগালে নি। কন্যাৰ নাম ৰজনীকুমাৰী। কন্যাৰ লগত যৌতুক দিলে সেৰপুৰ, পাতিলাদহ, এবাৰেসেন্দুৰ, কামৰূপ, বাহিৰবন্দ এই পাকখান দিলে। বিশেষতঃ স্বৰ্গমহাৰাজাৰো ৰাজ্যত ইচ্ছা নাই; কমতেশ্বৰ মিত্ৰৰ কাৰণেহে সহায় হৈ গৌছিল। সেই সময় কমতেশ্বৰে দিলে কন্যা। গোহাঞিও কমতোৰা ৰজাৰ কোখত গোল বান্ধি পুখুৰী খন্দালে।"
—"পুৰণি আসামৰ বুৰঞ্জী"।

(১) "চুক্লেন্‌ফা তিপাম ৰজাই ৰাজমল নামেৰে কহাৰী জোহতোৰাক স্ত্ৰী বেশ ধৰাই পঠাই দি, বাপেক ৰজাদেৱক মুগৰ-বাড়ি দুখিৰে খুঁচি মাৰিলে।" —"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ৩০ পৃষ্ঠা।

কোঁচৰ ১ম আক্ৰমণ বা পিছলাপৰীয়া ৰণ: ১৫৪৬ খ্ৰীষ্টাব্দত কোঁচ ৰজা নৰনাৰায়ণৰ আদেশমতে, বিখ্যাত সেনাপতি যুৱৰাজ চিলাৰায়ে, ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰপাৰে, ভৈৰৱী নৈলৈকে উজাই আহি, আহোম ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰে। ইয়াতে চুৰচুৰীয়াকৈ এখন যুদ্ধ হয়, আৰু আহোম সেনা ৰণত ঘাটি পলাই যায়। বাকী আহোম সেনাবিলাক ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰ হৈ কলিয়াবৰত ৰলগৈ। কোঁচ সেনাপতিয়ে খেদি নি তাতো এখন ৰণ পাতিলেগৈ, আৰু সেই ৰণতো আহোম সেনা ঘাটিল। তাৰ পাচত, আহোম সেনাই ছলা নামেৰে ঠাইত আকৌ ফেৰপাতি ধৰিলেহি। কোঁচ সেনাপতি চিলাৰায়ে সেই ঠাইকো অধিকাৰ কৰি, কেইবাজনো আহোম সেনাপতিক ৰণত পেলালে। ইয়াৰ পাচত, কিছুমান দিন আহোমসকল নিটাল মাৰি থাকিল। আৰু সেই অৱসৰতে কোঁচবিলাকে নতুনকৈ জয় কৰা ৰাজ্য নিজৰ দখললৈ আনি, ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ পাৰে, কোঁচ-ৰাজধানী কোঁচবিহাৰৰপৰা নাৰায়ণপুৰলৈকে এটা আলি বন্ধাই লৈ, নাৰায়ণপুৰত কোঁঠ মাৰি থিতাপিত হলহি। সেই আলিয়েই "গোহাঞিকমলা আলি"। এইদৰে কোঁচ সেনা ক্ৰমাৎ আহোম ৰাজ্যৰ ভিতৰলৈ সোমাই অহাত আহোমৰ ওচৰ-ভৰিত ঘোৰ আজাৰ হৈ পৰিল; সেই কাৰণে, স্বৰ্গদেৱে সৈন্য-সামন্ত গোটাই লৈ, নিজে কোঁচ সেনাক আগভেটি ধৰি, পিছলা নৈৰ পাৰত কোঁঠ মাৰিলেহি। চিলাৰায়ে তাতে গৈ আহোম ৰজাক আক্ৰমণ কৰিলে। কিন্তু, এইবাৰ তেওঁৰ আক্ৰোশ নৰজিল; স্বৰ্গদেৱ চুক্লেনফাৰ হাতত চিলাৰায় সম্পূৰ্ণকৈ ঘাটি স্বৰাজ্যলৈ উলটিবলগীয়া হ'ল। সেই একেখন ৰণত জয়লাভ কৰিয়েই চুক্লেনফা স্বৰ্গদেৱে আগৰ কেউখন ৰণত হেৰোৱা নিজৰ ৰাজ্য সমূদায় পুনঃ উদ্ধাৰ কৰি ললে। এই ৰণকে "পিছলাপৰীয়া ৰণ" বোলে।*

১৫৪৮ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ভূমিকম্প:—স্বৰ্গদেৱ চুক্লেন্‌ফাৰ ৰাজত্বত, ১৫৪৮ খ্ৰীষ্টাব্দত এটা ভয়ঙ্কৰ ভূমিকম্প হৈছিল। তাৰ জোকাৰণিত মাটি ফাটি তলৰ ধাতুগুৰি, গন্ধকাদি আগ্নেয় পদাৰ্থ ওলাইছিল। তাৰ আগেয়ে আৰু পাচে, ১৮৯৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰ আগলৈকে, এনে ভূমিকম্প অসমত কেতিয়াও হোৱা নাই।

চুক্লেন্‌ফা স্বৰ্গদেৱে গড়গাঁৱ-নগৰ, নগা-আলি, গড়গাৱঁৰ পুখুৰী, কাঁহী-কুচী আৰু চাওনীমুখৰ মথাউৰি প্ৰভৃতি ভালেমান সৎকৰ্ম্ম সম্পাদন কৰে। তেওঁ ১৫৫২ খ্ৰীষ্টাব্দত স্বৰ্গী হয়।

স্বৰ্গদেৱ চুখাম্‌ফা বা খোৰা-ৰজা

স্বৰ্গদেৱ চুক্লেন্‌ফাৰ পুত্ৰ চুখাম্‌ফা কোঁৱৰ খ্ৰীঃ ১৫৫২ চনত ৰজা হয়। হাতীৰপৰা পৰি খোৰা হোৱাত, তেওঁক খোৰা-ৰজা নামেৰেও জনা যায়।

নাহৰ:—খোৰা-ৰজাৰ সোণাৰি খেলৰ দুগৰাকী লক্ষীমপুৰীয়া কুঁৱৰী আছিল। দুয়ো গৰাকী কুঁৱৰী অপুত্ৰকা হেতুকে সিবিলাকে ৰজাৰ অনুমতি অনুসৰি নিজৰ খেলৰ নাহৰ নামেৰে এজন ডেকাক তোলনীয়া পুত্ৰ কৰি লৈছিল। কালত, নাহৰে কুঁৱৰী, সকলৰ বলত বলী হৈ, ৰাজক্ষমতাৰে সৈতে ভালেমান শকত কাৰ্য্য কৰাই লৈছিল।

---

*চিন,—"গেইটৰ অসম বুৰঞ্জী" ৬৮ পৃষ্ঠা।

তেওঁৰ নামেৰে ভালেমান আলি, পুখুৰী আদিও কৰোৱা হৈছিল। তাৰ চিন্ এতিয়াও উত্তৰ-লক্ষীমপুৰ মহকুমাত দেখিবলৈ পোৱা যায় (১)। শেহান্তৰত, ডা-ডাঙ্গৰীয়াসকলে নাহৰৰ অযথা ক্ষমতা সহিব নোৱাৰি চক্রান্ত কৰি তেওঁক বধ কৰালে। সেই আপাহতে ৰজাৰ দুয়োগৰাকী কুঁৱৰী আত্মঘাতিনী হ'ল। তাৰ পাচত, স্বৰ্গদেৱে নৰা-ৰজাৰ বৰগোহাঞিৰ জীয়ৰীক বিয়া কৰায়, আৰু তেওঁৰপৰা স্বৰ্গদেৱ চুখাম্ফাই তিনিটি পুত্ৰ লাভ কৰে।

সলাল-গোহাঞি বিষয়-বাবৰ সৃষ্টি :—স্বৰ্গদেৱ চুখাম্ফাৰ ৰাজত্বত আইখোৱা বুঢ়াগোহাঞি আৰু বলিয়া বৰপাত্ৰগোহাঞি হয়। আৰু এইজনা স্বৰ্গদেৱেই "সলাল-গোহাঞি" বিষয় বাব সৃষ্টি কৰি, বৰগোহাঞি পৰিয়ালৰ লেচাইডাং বৰগোহাঞিক পোন্ প্ৰথমে সলাল-গোহাঞি খিতাপেৰে দৰঙ্গৰ শাসনকৰ্ত্তা পাতে।

কোঁচৰ ২য় আৰু ৩য় আক্ৰমণ, আৰু নাৰায়ণপুৰত কোঁঠ স্থাপন :—

চুখাম্ফা স্বৰ্গদেৱৰ দিনত কোঁচ ৰাজ্যৰ যুৱৰাজ বিখ্যাত চিলাৰায়, খ্রীঃ ১৫৬২ আৰু ১৫৬৩ চনত, দুবাৰ আহোম ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰেহি। প্ৰথমবাৰত স্বৰ্গদেৱৰ সেনাপতিয়ে তেওঁৰ সেনাবিলাকক লগুণ পিন্ধাই কপিলাৰ পিঠিত তুলি ৰণলৈ পঠোৱাত, চিলাৰায়ে গো-বধ আৰু ব্ৰহ্ম-বধ পাপলৈ ভয় কৰি ৰণ নিদি উলটি যায়। আহোম ৰজাৰ আজ্ঞানুসৰি লেকাই চেটিয়াই লগুণ গুচোৱাৰ পাচতো, সেই ছদ্মবেশী ব্ৰাহ্মণ সেনাবিলাকৰ কোনো কোনোৱে গুপুতে লগুণ পিন্ধি ব্ৰাহ্মণৰ বেশেৰেই থাকিল। তাৰে ৮ আঠঘৰ বামুণৰ নামৰ শেহত "আল" প্ৰত্যয় লগাই চিন্ থোৱা হৈছিল (২), কিন্তু আজিকালি সেই আল্ ভোটা হৈ, সেই চিন মৰিবলৈ ধৰিছে। চিলাৰায়ে নিজৰ দেশলৈ উলটি যোৱাৰ পাচত, আহোম ৰজাৰ সেনাপতিয়ে সেইদৰে ভুৱা দিয়াটো বুজিব পাৰি, পুনৰায় তেওঁ আহোম ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিলেহি। পাচে, কেইজনমান বিষয়াৰ লৰাৰে সৈতে, তিনিজনা গোহাঞি-ডাঙ্গৰীয়াৰ পুতেক তিনিজনাক লগ-কৰি দি, সন্ধিৰ প্ৰস্তাৱ কৰাত, চিলাৰায় তাতে মান্তি হৈ নিজ দেশলৈ উলটিল, কিন্তু বৰগোহাঞিৰ ঘৈণী নাংবক্ল গাভৰুৱে তাত মান্তি নহৈ পুতেক ত্যাউপেতক কাঢ়ি লৈ যোৱাত (৩), তেওঁৰ সলনি স্বৰ্গদেৱৰ ভায়েক চুগাম কোঁৱৰক পঠোৱা হয় (৪)। সেই আলমতে নাৰায়ণপুৰত কোঁচৰজাৰ কোঁঠ এটা নিগাজীকৈ পতা হ'ল। তাৰ পাচত, খ্রীঃ ১৫৮৫ চনত, কোঁচ ৰজা লক্ষ্মী-নাৰায়ণে তেওঁৰ সহলা নামে'ৰ জীয়েকক চুখাম্ফা স্বৰ্গদেৱলৈ বিয়া দি মিত্ৰতা কৰে।

---

(১) উত্তৰ-লক্ষীমপুৰত ন-কাৰী মৌজাৰ ন-কাৰী গাঁৱৰ আগকালৰ পথাৰত "নাহৰ-পুখুৰী", আৰু চুটিয়াকাৰী মৌজাত নাহৰৰ জেঠায়েকৰ নামেৰে খনোৱা "জেমী পুখুৰী" এতিয়াও আছে।

(২) "কাশীনাথ তামুলীফুকনৰ বুৰঞ্জী", ৩৩ পৃষ্ঠা; ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত হৰকান্ত-বৰুৱাৰ "আসাম বুৰঞ্জী", ৪২ পৃষ্ঠা।

(৩) বৰগোহাঞিৰ ঘৈণী নাংবক্ল গাভৰু দিহিঙ্গীয়া ৰজাৰ জীয়েক, খোৰা-ৰজাৰ পেহীয়েক। গাভৰুৱেৰে এইবুলি পুতেকক কাঢ়ি লৈ গল:—"মোৰ পোক ভাটিদেশলৈ কেলৈ দিম, দিদিও। কোঁচতে ৰণ হাৰিলি, ৰজা নো কি? ডা-ডাঙ্গৰীয়া নো কি? কিহৰ নো বৰগোহাঞি? তইতে যে হাৰিলি মই ৰণ কৰি চাওঁ। তইতৰ চুলী, চোলা, কুনবিন-কুন্ধা মহি পিন্ধি কোঁচক যুদ্ধ কৰোঁ। তিৰোতা নে পুতাপু এতেকে মোক জানিবি।" —"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ৪৪ পৃষ্ঠা।

(৪) "পাচে কোঁচ ৰজা বোলে, 'ভাই চুগাম। পাশা খেলো আহ'। এই বুলি পাশা খেলিলে। পাচে, চুগাম কোঁৱৰে হুৰি চাল পাশা জিকিল। এচালত মোৰ-বহ লাগি আছে। এনেতে কোঁচ ৰজাই

স্বৰ্গদেৱ চুখাম্‌ফাৰ দিনতে দিফালে কোঁচ ৰজা নৰনাৰায়ণৰ ৰাজ্যত মুছলমানৰ ৭ম আৰু ৮ম, বাৰৰ আক্ৰমণ পৰে। সেই সময়তে, প্ৰায় তিনিকুৰি বছৰ নামজলাই ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত; খ্ৰীঃ ১৬১১ চনত (১), চুখাম্‌ফা স্বৰ্গদেৱ অতি বুঢ়া বয়সত স্বৰ্গী হয়।

ওপৰত কোৱাৰ উপৰিও, স্বৰ্গদেৱ চুখাম্‌ফাৰ ৫৯ বছৰীয়া সুদীৰ্ঘ ৰাজত্ব নানা অশান্তিজনক আৰু অমঙ্গলীয়া ঘটনাপূৰ্ণ আছিল। তাৰ ভিতৰত, ১৫৬০ খ্ৰীষ্টাব্দত নগা-দমন (ক); ১০৬৩ আৰু ১৫৭২ খ্ৰীষ্টাব্দত চুটিয়া-বিদ্ৰোহ; ১৫৬৩ খ্ৰীষ্টাব্দত আহোম ৰাজকোঁৱৰেৰে লগ লাগি তোলা ঢেঁকেৰি-বিদ্ৰোহ (খ; ১৫৬২ খ্ৰীষ্টাব্দত কোঁচৰ ২য় আৰু ৩য় আক্ৰমণ (গ ১৫৬৪ খ্ৰীষ্টাব্দত চুটিয়াৰ

ক'লে, 'ভাই চুগাম, যদি ঘোৰ-দহ মাৰিব পাৰ, সত্যে সত্যে সত্যে যেই খোজ তাকে দিম'। পাচে চুগাম কোঁৱৰে বিনুখে ঢালি ঘোৰ-দহ পেলালে। পাচে কোঁচ ৰজাই বোলে, 'মই বচনে ঘাটিলোঁ; মই দিওঁ বুলিছোঁ, তই যি খোজ, খোজ'। পাচে চুগাম কোঁৱৰে বোলে, 'যদি দিবা, মো'ৰ লগত অহ' মানুহে সৈতে মোক আমাৰ ৰাজ্যলৈ পঠিয়াই দিয়া'। কোঁচ ৰজাই বোলে, 'ভাল, বিদায় দিলোঁ, তোমাৰ মানুহে সৈতে যোৱা, আৰু মোৰ মানুহ যি যাব ধৰিছে তোমাৰ লগত যক। পাচে চুগাম কোঁৱৰ মানুহে সৈতে উজাই আহি ৰজা দৰক সেৱা কৰি সপ্ৰপকে ৰাত-যাত্ৰা কৰেহি।" —"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ৫৫ পৃষ্ঠা। হৰকান্ত বৰুৱাৰ "আসাম বুৰঞ্জী"ত এই চুগাম কোঁৱৰক সোন্দৰ গোহাঁই বোলা হৈছে। আৰু, পাশা-খেলখন মুছলমানৰ হাতত বন্দী হৈ থকা চিলাৰায়ৰ সঙ্কেত মতে হোৱা বুলি কোৱা হৈছে। —৩৫ পৃষ্ঠা।

(১) চাৰ এডোৱাৰ্ড গেইটৰ বুৰঞ্জী মতে, এই চন ১৬০৩ হ'ব লাগে। আৰু, সেইমতে তেওঁ খোৰা-ৰজাৰ ৰাজত্ব ৫১ বছৰীয়া কৰি, জয়ধ্বজসিংহৰ ৰাজত্বলৈকে মাজৰ ৩ জনা ৰজাৰ ৰাজত্ব আঠ বছৰকৈ বঢ়াই ধৰিছে। কিন্তু, সেইটো মত আনবিলাক বুৰঞ্জীয়ে হুবহুকৈ সমৰ্থন নকৰে। "দেওধাই অসম বুৰঞ্জী" মতে খোৰা-ৰজাৰ ৰাজপাট ভোগ ৫২ বছৰ (৫১ পৃষ্ঠা); কাশীনাথ, ৰবিনচন আৰু গুণাভিৰাম বুৰঞ্জী মতে সেই ৰাজপাট-ভোগ ৫৯ বছৰীয়া।

(ক) 'স্বৰ্গদেৱে চাৰিং-ৰজা, বুঢ়াগোহাঞি আৰু বৰগোহাঞিক সৈন্য-সেনা দি নগা-দমনলৈ পঠিয়ালে। চাৰিং-ৰজা আৰু বৰগোহাঞে নামতুতকা নদী পাৰ হৈ গ'ল। বুঢ়াগোহাঞি মোমাইৰ বাটে গ'ল। আহোম সেনাই খেদি যোৱা দেখি আইতনীয়া ভাগি পাপুকীয়া নগাত সোমালগৈ। পাপুকীয়াও ভাগি খামডেঙ্গীয়াত সোমালগৈ। আহোম সেনাই খেদি নি খামডেং পালেগৈ। খামডেং ভাগি গ'ল। সেই ঠাইতে বৰগোহাঞি মৰিয়া পৰিল। বৰগোহাঞিক ওলোটাই আনোতে বাটত আইতনীয়া, পাপুকীয়া, খামডেঙ্গীয়া একেঠাই হৈ দইমুং পৰ্ব্বতত বেৰি ধৰি বৰগোহাঞিক লৈ অহা মানুহ কাটিলে। পাচে, তাচুপাম আৰু তাওতু এই দুই কুমাৰে খেদি গৈ দইমুং পৰ্ব্বতত যুদ্ধ ধৰিলে। তিনিও কৈল মগাযুদ্ধে নে'ৱাৰি ভাগিল। দুই কোঁৱৰে বৰগোহাঞিক একৰাই আ'নিলে।" —"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ৪০ পৃষ্ঠা।

(খ) চুটিয়াৰ উপদ্ৰৱৰ পাচতে ঢেকেৰি-বিদ্ৰোহ উঠে। প্ৰথমে "মাঘৰ দিনত পাতল নামেৰে ঢেকেৰি ৰজা যুদ্ধ কৰিবলৈ পালেহি। যুদ্ধত ঢেকেৰি বিভঙ পৰিল, বিভঙ ভাগি গ'ল। পাচে ৰজাদেৱে ফাগুনৰ দিনত বৰগোহাঁইকে, বৰপাত্ৰগোহাঁইকে, বুঢ়াগোহাঁইকে বপ সন্দিকৈকে ঢেকেৰিৰ ঢেঙ্গা ৰজাক ধৰিব দিলেগৈ। চাৰিয়ো গৈ ঢেলা ৰজাক ধৰি আনি ৰজাদেৱৰ ঠাইত দিলেহি।" —"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ৪৩ পৃষ্ঠা।

(গ) "লাক্নি মুংৰাও শকত (১৪৮৪ শক) কোঁচ ৰজা লুইতে উজাই আহি দিখৌমুখৰ পোনে লুইতৰ উত্তৰে ৰ'লহি। চাৰিং-ৰজা, বুঢ়াগোহাঞি, বৰপাত্ৰগোহাঞি এই সকলে আহোম সৈন্য-সেনা লৈ ইপাৰে কোঁঠ দি ৰ'লগৈ। তাৰপৰা চাৰিং-ৰজাই লাঙ্গিতাম, লেচাইলুং, লাঙ্গিফুন এই তিনিক কোঁচৰ ৰজাৰ ঠাইলৈ প্ৰীতিৰ কাৰণে পঠাই দিলে। কোঁচ ৰজাও ৰতিকৰা নামেৰে ভাল মানুহ এটা পঠাই দিলে। কোঁচ ৰজাই এই বুলি কৈ পঠালে, 'আমিও এতিয়াৰ মহন্ত, সিবিলাকো এতিয়াৰ মহন্ত। 'বিশেষতঃ স্বৰ্গী ৰজা ইন্দ্ৰৰ সন্তান, আমিও মহাদেৱৰ সন্তান; এতেকে তোমাৰে আমাৰ কলহ কৰা উচিত নহয়। পূৰ্ব্বতো তোমাৰে

উপদ্ৰৱ (ঘ) ; ১৫৬৯ খ্ৰীষ্টাব্দত মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ তিৰোভাৱ ; ১৫৭৪ খ্ৰীষ্টাব্দত ৰাজ্যজুৰি বসন্ত ৰোগৰ প্ৰকোপ ; .৫৭৬ খ্ৰীষ্টাব্দত নৰা-ৰজাৰ আক্ৰমণ (ঙ) ; ১৫৯৬ খ্ৰীষ্টাব্দত ভয়ঙ্কৰ ভূমিকম্প এইবিলাক ঘটনা প্ৰধান। ইয়াত বাজেও, স্বৰ্গদেৱৰ সাংসাৰিক জীৱনত সততে অসুখ-অশান্তি হুগুচিছিল।

চুচেংফা বা বুদ্ধিস্বৰ্গনাৰায়ণ বা প্ৰতাপসিংহ :—স্বৰ্গদেৱ চুখাম্ফাৰ পাচত, তেওঁৰ বৰপুত্ৰ চুচেংফা কোঁৱৰ, খ্ৰীঃ ১৬১১ চনত, আহোম ৰাজসিংহাসনত উঠে। তেওঁ স্বয়ং প্ৰচণ্ডভাৱে ৰণ-বিগ্ৰহাদি চলোৱাৰ বাবে তেওঁক প্ৰচণ্ডসিংহ বা প্ৰতাপসিংহ, আৰু মহা বুদ্ধিমন্ত আছিল কাৰণে, হিন্দুমতে তেওঁক বুদ্ধিস্বৰ্গনাৰায়ণ নাম দিয়া হৈছিল ; বুঢ়াকালত ৰজা হোৱা বাবে তেওঁক বুঢ়া-ৰজা নামেৰেও জনা যায়। তেওঁৰ ৰাজত্বৰ কালত থকবক্ বুঢ়াগোহাঞি ভাঙ্গৰীয়া আৰু মৰাণৰ বুঢ়াগোহাঞি পাওকক ভাঙ্গৰীয়াৰ দ্বিতীয় পুত্ৰ কন্কাই গোহাঞিবৰুৱাৰ বংশৰ লাকো বৰপাত্ৰগোহাঞি-ভাঙ্গৰীয়া এই দুজনাই ক্ৰমান্বয়ে প্ৰধান মন্ত্ৰীৰ বাব পাইছিল (১)।

মুছলমানৰ ৯ম আৰু ১০ম আক্ৰমণ :—বুদ্ধিস্বৰ্গনাৰায়ণ স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজত্বৰ কালতে মুছলমানৰ ৯ম আৰু ১০ম আক্ৰমণ হয়। এই দুই আক্ৰমণে কেনেকৈ কোঁচ ৰাজ্যত ভোলপাৰ লগাইছিল, আৰু অসমীয়া সেনাই মুছলমানক যুদ্ধত ঘটাই কেনেকৈ কৰতোৱালৈকে ৰাজ্য বিস্তাৰ কৰি, কোঁচ ৰজা বলিতনাৰায়ণক ধৰ্ম্মনাৰায়ণ নাম দি

আমাৰে অধিকাধিক প্ৰীতিগোট চলি গৈছে ; এই জানি তোমাৰ আমাৰ দুই ৰাজ্যে কুশলে যেনেৰূপে ৰহিব, সেইৰূপে আপুনি নিবন্ধ কৰি শাজ্য লওক, আমাকো দিওক। এই কথা শুনি যেমনে সৰ্ব্বজনে প্ৰশংসা কৰে, তাকে আচৰিব।' পাচে, কোঁচ ৰজাও প্ৰীতি হৈ লোহিতে আপোনাৰ দেশলৈ ভটিয়াই গ'ল ; আমাৰ সৈন্যেও ৰণৰ ঠাইৰপৰা উলটি আহিল।" —"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ৪২ পৃষ্ঠা।

(ঘ) "ৰজাদেৱে তিনজনা ডাঙ্গৰীয়াক পঠাই চিনাতালত গড় বান্ধিব দিলে ; আৰু বৰগোহাঞি পৰীয়া লাহু গুণমালাক ৰাজ-নেওগ পাতিলে। এনেতে চুটিয়াই আহি আমাৰ খেৰেম, নামৰুক দুই ৰাজ্য ভাঙ্গিলেহি। পাচে ৰজাদেৱৰ দদায়েক চুলেং তিপাম-ৰজা গৈ চুটিয়াৰে যুদ্ধ কৰিলেগৈ। তিপাম-ৰজা উঠা হাতীত চুটিয়াই তিনিপাত কাঁড় মাৰি লগালত বলে নোৱৰা হেন দেখি তিপাম-ৰজা দিহিং পাৰ হৈ হুঁহকি আহিল।" —"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ৪৬ পৃষ্ঠা।

(ঙ) "ৰজাদেৱে চিৰিংসকলৰ হাতত জোৰণ দি (জোৰণৰ বস্তু—সোণৰ খাৰু এযোৰ, কৰ্ণবালা এযোৰ, ৰাখৰপতা বিৰি দুধাৰ, ডিঙ্গিৰ চেও দুধাৰ, হাতৰ চেও দুধাৰ, ৰাখৰাম আঙ্গঠি ১০, উজন্টা ১৪, ভৰিৰ চেও ২, কাপোৰ দুসাজ) নৰা-ৰজাৰ ওচৰত জীয়ৰী খুজি পঠালে। নৰা-ৰজাই হাতী ১, ঘোঁৰা ১, বেটী ৪০, বন্দী ১২০, আৰু অনেক বস্তু যৌতুকত দি, নিজৰ ভনীয়েক গাভৰু-ৰজাক আহোম স্বৰ্গদেৱত বিয়া দিবলৈ পঠালে। এইভাৱে দুই ৰজাৰ মাজত মিত্ৰতা দৃঢ়তৰ হল। পিচে, ১৪৯৮ শকত আহোম স্বৰ্গদেৱে নৰা-ৰজাৰ জীয়েকক খুচুলাই আনিবলৈ তিনিজন চিৰিং পঠালে। নৰা-ৰজাই গম্ পাই সেই তিনি চিৰিং কটকীক মাতি আনি বুলিলে, 'পুলিন-পুখাওৰ দিনত এনে কথা নহ'ল, এতিয়া কিকি এনে কথা হব ? হাতীৰ দন্ত ওলালে হেঁচুকিলে কিকি সোমায় ? তাজৰ লোকৰ বচন এনে হব নালাগে। পূৰ্ব্বতো আপোনাৰ ভনীক দিছোঁ ; আকৌ যে জীক পলুৱাই নিবলৈ আহিছ। তোৰ ৰজা এনে অযোগ্য বচন শিকাব পাৰয়ে ! এই বুলি তিনি কটকীৰ মূৰু চিটৰ আগ-মাংস কোৱা-চিলাক দিলে। পাচে নৰা-ৰজাই আহোম ৰজাৰ কৰুম, খেৰেম, নামৰুক ভাঙ্গিলেহি। সেই আলমতে দিহিঙৰ কাষৰত এখন ভয়ানক ৰণ লাগিল ; নৰা-ৰজাৰ মানুহ বিস্তৰ পৰিল। নৰা-ৰজাও ভাগি গৈ পৰ্ব্বতত উঠিল।" —"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ৪৮, ৩৯, ৫০ পৃষ্ঠা।

(১) মিল :—হৰকান্ত বৰুৱাৰ "আসাম বুৰঞ্জী", ৩৪ পৃষ্ঠা।

আহোম ৰজাৰ কৰ-কাটনীয়া ৰজা পতা হৈছিল, আৰু ভায়েক গজনাৰায়ণক বেলতলাৰ ৰজা পতা হৈছিল, তাৰ সবিশেষ বিবৃতি কোঁচ ৰজাৰ ৰাজত্বৰ বিৱৰণৰ লগত বহলাই দিয়া হৈছে। সেই আলমতে, এই ৰাজত্বত মুছলমানৰ লগত ভালেমান যুদ্ধ-বিগ্ৰহ হৈ, সদৌশেহত ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰে বৰনদী আৰু দক্ষিণে অসুৰৰ আলিকে আহোম আৰু মুছলমান ৰাজ্যৰ মাজসীমা পাতি সন্ধি স্থাপন কৰা হয়। ইয়াত বাজেও, সত্ৰাজিতৰ অসম আক্ৰমণ, নিমিৰা গড়ৰ যুদ্ধ, হাজোৰ যুদ্ধ, পাণ্ডুৰ যুদ্ধ, আগিয়াঠুটিৰ যুদ্ধ, শোৱাল-কুচিৰ যুদ্ধ, কাজলীৰ যুদ্ধ, ভৰলীৰ যুদ্ধ, চামধৰাত যুদ্ধ, এইবোৰ ৰণত আহোম-মুছলমানৰ জয়-পৰাজয় চলিছিল (১)।

কছাৰী ৰণ :—জয়ন্তীয়াৰ ৰজা যশমাণিকৰ জীয়েকক আহোম স্বৰ্গদেৱে বিয়া কৰোৱা প্ৰসঙ্গত কছাৰী ৰজা প্ৰতাপনাৰায়ণৰ লগত মনোবাদ উপস্থিত হয়। সেই আপাহতে এখন কছাৰী ৰণ লাগে। ৰণত বৰগোহাঞি আৰু নাওবৈচা ফুকন পৰিল; কছাৰী জিকিল। সেই কথাত অতিকৈ কুপিত হৈ, লাকো বৰপাত্ৰক ঘাই সেনাপতি পাতি, ১৬০৬ খ্ৰীষ্টাব্দত স্বৰ্গদেৱ চুচেংফাই কপিলী নৈয়েদি উজাই ৰহালৈ সৈন্য পঠিয়াই, দৈয়াং-কপিলীমুখত এখন ঘোৰতৰ ৰণ পাতে। কছাৰীবিলাক ৰণত ঘাটি মায়ৰঙলৈ পলাই যায়। স্বৰ্গদেৱে ৰহাৰ ওচৰৰ কছাৰী ৰাজ্য দখল কৰি তাত সোন্দৰ মৰাণ-বুঢ়াগোহাঞিক শাসনকৰ্ত্তা পাতিলে। পিচে সোন্দৰ গোহাঞিৰ পুতেক আথেক গোহাঞিৰ কু-পৰামৰ্শত কাৰ্য্য-শিথিলতা হোৱাত, কছাৰীবিলাকৰ আকৌ গা উঠিল; কছাৰীয়ে ভীমদৰ্পক সেনাপতি লৈ, আহোমক আকৌ আক্ৰমণ কৰেহি। সোন্দৰ গোহাঞি ৰণত পৰিল। সেই সময়তে মুছলমানৰো আক্ৰমণৰ আগন্তুক জানি, আহোম ৰজাই কছাৰী-ৰজা প্ৰতাপনাৰায়ণলৈ এগৰাকী আহোম গাভৰুক বিয়া দি তেওঁৰে সৈতে মিত্ৰতা কৰিলে। (২)

কোঁচ ৰজাৰ লগত সম্বন্ধ :—কছাৰী-ৰণ অন্ত পৰাৰ পাচতে, মুছলমানৰ আক্ৰমণত সহায় পাবৰ আশাৰে, ১৬০৮ খ্ৰীষ্টাব্দত, কোঁচ ৰজা পৰীক্ষিত নাৰায়ণে তেওঁৰ মঙলদৈ নামেৰে জীয়েকক চুচেংফা স্বৰ্গদেৱলৈ বিয়া দি মিত্ৰতা কৰে।

বুদ্ধিস্বৰ্গনাৰায়ণৰ ৰাজত্বতে আহোম ৰজাৰ নামত "ৰজা-ৰূপ" আৰু সোণৰ মোহৰ পোন্প্ৰথমে শাঁচত মৰোৱা হয়। আহোম ৰজা আঠচুকীয়া সোমাৰ দেশৰ অধিপতি আছিল কাৰণে, সেই ৰূপ আৰু মোহৰ আঠচুকীয়াকৈ শাঁচত মৰা হৈছিল। ইয়াত বাজেও, স্বৰ্গদেৱে নিজৰ বুদ্ধি আৰু পৰাক্ৰমৰ বলত, নতুন বিষয়াদি পাতি আৰু ভালেমান লাগতিয়াল আলি, গড়, দ'ল, পুখুৰী আদি কৰাই সমাজ আৰু ৰাজ্যৰ অশেষ উন্নতি সাধি চিৰস্মৰণীয় কীৰ্ত্তি ৰাখিলে। তলত তাৰ প্ৰধান প্ৰধান কেইটামানৰ বিষয়ে চমুকৈ কোৱা যায় :—

নতুন বিষয়া :—আহোম কটকী স্বভাৱতে হোজা কাৰণে, বিদেশলৈ ৰাজবাতৰি নিয়া অনাৰ সুচল কৰিবৰ অৰ্থে, বামুণ কটকী পাতিবলৈ নিয়ম কৰা হয়; আৰু সেই

---

(১) চিন :—"মেজাই অসম বুৰঞ্জী", ৫৬—৭৭ পৃষ্ঠা।

(২) চিন :—Sir Edward Gait's "History of Assam" Page 106—7.

সময়তে "নৰঠা বৰাগীৰ খেল" (১) বুলি নতুনকৈ এটা খেল পতা হয়; নিলগৰ আক্ৰমণৰপৰা দেশ ৰক্ষা কৰিবৰ নিমিত্তে, ১৬১৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা গুৱাহাটীত "বৰফুকন" নামেৰে শাসনকৰ্ত্তা নিগাজীকৈ ৰখাৰ নিয়ম কৰা হয়; ৰাণী ৰজা প্ৰমুখ্যে লুকি, বনগঞা, ছয়গঞা, ৰগাই, পানতলীয়া, বৰ ছুবৰীয়া, ভোলাগঞা আৰু মকৰাপুৰীয়া এই ৯ ঘৰক "ৰজা-পোৱালি" নাম দিয়া হয়; বিখ্যাত মোমাইতামুলীক বৰবৰুৱা বিষয়া পতাত তেতিয়াৰপৰা নতুনকৈ "বৰবৰুৱা" বিষয়াৰ সৃষ্টি হয়; ৰাজভঁৰালৰ তত্বাৱধান কৰিবলৈ ভঁৰালী-বৰুৱা পতা হয়; আবৰ, মিৰি, ডফলা আদি পৰ্ব্বতীয়া জাতিবিলাকক বৰাই ৰাখিবৰ নিমিত্তে ঠায়ে ঠায়ে বহতা, কটকী আদি ৰাখিবলৈ নিয়ম কৰা হয়; কোঁচ আৰু আহোম ৰজাৰ সীমা ৰক্ষা কৰিবৰ নিমিত্তে মৰঙ্গিত "মৰঙ্গিখোৱা-গোহাঞি" বিষয়া পতা হয়; পূৰ্ব্বৰ বামুণী-কোঁৱৰবিলাকক আন-আন কোঁৱৰবিলাকৰে সৈতে একেলগ কৰি, "ছিলৈদাৰী" নামেৰে এটা নতুন খেল পতা হয়; ৰহাত কোঁচ-ৰজাৰ ফালৰ বাতৰি জনাই থাকিবলৈ এজন "ৰহিয়াল-বৰুৱা", জয়ন্তীয়াৰ বাতৰি জনাই থাকিবলৈ জাগিত "জাগিয়াল-গোহাঞি", আৰু কাজলীত জয়ন্তীয়া আৰু ডিমৰুৱাৰ বাতৰি জনাই থাকিবলৈ দুজন "কাজলীমুখীয়া-গোহাঞি" নামেৰে বিষয়া ৰখাৰ নিয়ম কৰা হয়।

প্ৰধান প্ৰধান আলি :—গড়গাঁৱৰপৰা শিঙৰিঘৰলৈ যোৱা "বৰআলি"; গজপুৰৰপৰা গড়গাঁৱলৈকে "বৰ-আলি"; "চতাই আলি"; "জৰকাৰ আলি"; "বকতাৰ আলি"; "পৰ্ব্বতীয়া আলি"; "হাবিপৰা-আলি" ইত্যাদি।

প্ৰধান প্ৰধান গড় :—মহঙ্গৰ গড়; চিনাতলি গড়; কটাবিথামৰ গড়; চামধৰা গড়; ৰাজগড় (২); লাহদৈ গড়; কোটোহা গড়; মেড়া গড়; চোৰাতল গড়; ৰাঙলী গড়; জামিৰগুৰি গড়; লখৌ গড় ইত্যাদি।

দৌল, পুখুৰী ইত্যাদি :—তাওকাকৰ পুখুৰী; ৰূপহী পুখুৰী; দেৰগাওঁ দেৱালয়ৰ দৌল; মলৌগুৰি বাহৰ; ছয়লী বাহৰ; ৰাঙলু বাহৰ; তাওকাক নগৰ; ৰূপহী নগৰ ইত্যাদি।

বুদ্ধিস্বৰ্গনাৰায়ণ স্বৰ্গদেৱৰ দিনতে দেৱোত্তৰ আৰু ব্ৰহ্মোত্তৰ মাটি দিয়াৰ নিয়ম পোন্-প্ৰথমে চলোৱা হয়। চমুকৈ ক'বলৈ গ'লে, এই জনা স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজত্বৰ কাল ভালেমান ডাঙৰ আৰু অতি লাগতিয়াল ঘটনাৰে পৰিপূৰ্ণ। ওপৰত কোৱাৰ উপৰিও, ভালেমান সৎকৰ্ম্মৰ দ্বাৰাই ৰাজ্যৰ ভিতৰুৱা অৱস্থা আৰু সমাজৰ বহুল উন্নতি সাধি, প্ৰতাপসিংহ নাম লৈ, খ্ৰী: ১৬৪৯ চনত, চুচেংফা স্বৰ্গদেৱ স্বৰ্গী হয়।

---

(১) বৰাগীৰ কৰ্ম্ম :—"দেশ-দেশান্তৰে বেশ-ছদ্ম কৰি বৰাগী বা সন্ন্যাসীৰ বেশ ধৰি যায়, সেই সেই দেশৰ কি প্ৰকাৰে লোক-পোহ ও দণ্ডবন্ধ কৰে আৰু স্ত্ৰী-পুৰুষে কি প্ৰকাৰ বস্ত্ৰ-অলঙ্কাৰ পৰিধান কৰে তাৰ নমুনা দেখাব লাগে ও কব লাগে।" —ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত, হৰকান্ত বৰুৱাৰ "আসাম বুৰঞ্জী", ৩৯ পৃষ্ঠা।

(২) "উত্তৰে-দক্ষিণে জুৰি ৰাজ্যখনকে বেৰাই ৰাজগড় বন্ধালে। এই গড়কে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দক্ষিণ পাৰে লাহদৈ ও কোটোহাগড় বোলে। মাজোলী পাৰে মেৰাগড় বোলে; উত্তৰপাৰে চোৰাতল গড় বোলে।" —হৰকান্ত বৰুৱাৰ "আসাম বুৰঞ্জী", ৪০ পৃষ্ঠা।

স্বৰ্গদেৱ চুৰম্ফা আৰু চুত্যিঙফা

স্বৰ্গদেৱ চুচেংফাৰ বৰপুত্ৰ চুৰম্ফা কোঁৱৰ খ্ৰীঃ ১৬৪৯ চনত ৰজা হয়। তেওঁৰ ৰাজত্বৰ আৰম্ভণতে প্ৰধান ৰাজনীতিজ্ঞ পুৰুষ বিখ্যাত মোমাইতামুলী বৰবৰুৱাৰ মৃত্যু হোৱাত, লাকো বৰপাত্ৰ গোহাঞি-ডাঙৰীয়াৰ পুতেক লাহো গোহাঞিদেৱক বৰবৰুৱা পতা হয় (১)। চুৰম্ফা স্বৰ্গদেৱ বৰ তিৰোতাসেকৰা লোক আছিল। তেওঁ নিজৰ কুঁৱৰীৰ কথা মতে ৰাজ্যত ভালেমান অন্যায়-উপদ্ৰৱ কৰাত ডাঙৰীয়াসকলে তেওঁক ভাঙ্গি পুতেক চুত্যিঙফা কোঁৱৰক ৰজা পাতে। সেই আলমতে চুৰম্ফা স্বৰ্গদেৱক "ভগা-ৰজা" নামেৰেও জনা যায় (২)। চুৰম্ফা স্বৰ্গদেৱে তিনি বছৰ মাথোন ৰাজত্ব কৰিবলৈ পায়। সেইদৰে ৰজা ভগাৰ পাচতো কেনেবাকৈ বিদ্ৰোহ ঘটায় বুলি, ডাঙৰীয়াসকলে তেওঁক চক্ৰান্তৰ ওপৰত বধ কৰালে। চুত্যিঙফা স্বৰ্গদেৱৰ দিনত কেইবাজনো ডাঙৰীয়া ভঙা-পতা কৰা হয়। সেই কথাত ডাঙৰীয়াসকল তেওঁৰ ওপৰত বৰ বিতুষ্ট আছিল। পিচে, তেওঁৰ নিজৰ পুতেক চুতাম্লা কোঁৱৰে গুকুগাহঁতু বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰে সৈতে ষড়যন্ত্ৰ কৰি, দুবছৰ মাথোন ৰাজত্ব কৰোঁতেই, ১৬৫৪ চনত তেওঁক ভাঙ্গি ৰাজপাট কাঢ়ি লয়। আৰু, ৰজা ভগাৰ পাচত, ভৱিষ্যতে বিদ্ৰোহ ঘটোৱাৰ আশঙ্কা কৰি, ডাঙৰীয়াসকলে তেওঁক চক্ৰান্তৰ ওপৰত বধ কৰায়।

ডফলা ৰণ :—চুত্যিঙফা স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজত্বত কেইবাখনো চুৰচুৰীয়া ৰণ আৰু বিদ্ৰোহ হৈছিল; তাৰ ভিতৰত ডফলা ৰণেই প্ৰধান। ১৬৫৩ খ্ৰীষ্টাব্দত, স্বৰ্গদেৱে সৈন্য-সামন্ত দি, বুঢ়াগোহাঞি আৰু বৰপাত্ৰগোহাঞি ডাঙৰীয়া দুজনাক দিক্ৰং (৩) নৈয়েদি উজাই ডফলা পৰ্ব্বত দখল কৰিবলৈ পাচিছিল। পিচে, ডফলাহঁতে ঠেকত পেলাই লৈ, বহুত অসমীয়া সেনা বধ কৰি, ডাঙৰীয়াসকলক উলটি আহিবলৈ বাধ্য কৰিলে। সেই বাবে স্বৰ্গদেৱে সিবিলাক দুজনক ভাঙ্গি আন দুজনক ডাঙৰীয়া পাতি আকৌ ডফলাহঁতক আক্ৰমণ কৰিবলৈ পাচিলে। ডফলাহঁতেও মিৰিহঁতৰে সৈতে লগ লাগি কেৰ পাতি ধৰিছিল; কিন্তু এইবাৰ ঠাৱৰিব নোৱাৰি ডফলা আৰু মিৰিহঁত আহোম ৰজাৰ শৰণাগত হ'লহি।

কছাৰী ৰজাৰ লগত মনোবাদ :—চুৰম্ফা স্বৰ্গদেৱৰ দিনত কছাৰী ৰজাৰে সৈতে যি মনান্তৰ ঘটিছিল, সি ক্ৰমাৎ বহল হৈ বাহিৰে ব্যাপ্ত হবলৈ ধৰিলে। সেই প্ৰসঙ্গত

---

(১) "কছাৰী ৰজাই ত্যাওফা চুৰম্ফা ৰজাদেৱ ৰজা হব শুনি সন্দেশ-পত্ৰ দি কটকী পঠালে। পূৰ্ব্বৰ দুকন চাৰ গুচাই সিংহ চাৰ দিলে। 'পূৰ্ব্বাপৰ ভইতৰ পত্ৰত দুকন-চাৰ হে দিয়ে, এতিয়া কিয় সিংহ-চাৰ দিব' এই দায় ধৰি লাকো বৰপাত্ৰ-গোহাঁয়ে কছাৰী মজিন্দাৰকে চেটীয়া দলৈকে গভিআই খেদিলে। তাৰেপৰা আমাৰে আৰু কছাৰীৰে অপ্ৰীতি হ'ল।" —"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ৭৯ পৃষ্ঠা।

(২) "ভৰালী চৌটীয়াৰ কৈৱৰ্ত পেটকামুৰীয়াৰ জীয়েক এটী চুটিয়া ৰজাত পৰিছিল। চুটিয়া ৰজাক মাৰি এই ছোৱালীটিকে ৰজাদেৱে আনি গৃহবাস কৰিলে। এই কুঁৱৰীৰে কিঞ্চিৎ বচন পেলাৰ নোৱাৰে আৰু কুঁৱৰীৰ খিখিতে ৰাজচৰ্চ্চাকো কৰিব নোৱাৰে। (সেই আপাহতে) মৰাণ-বৰুৱাৰ লাকো বৰপাত্ৰগোহাঁইৰ দিহিঙ্গিয়াল, ডকুলাহৰ বুঢ়াগোহাঁই, পৰ্ব্বতীয়া পিলিঙ্গা বৰগোহাঞি, তিপাম-ৰজা, কিনাৰ ভাই পানী দুকন, এই সকলে যুক্তি কৰি স্বৰ্গদেৱ চুৰম্ফাক ভাঙ্গি চুতিয়ংফা কোঁৱৰক ৰজা পাতিলে। —"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী", ৮০ পৃষ্ঠা।

(৩) দিক্ৰং নৈ উত্তৰ-লক্ষীমপুৰৰ লালুক আৰু বিহপুৰীয়া মৌজাৰ মাজেদি বৈছে।

কছাৰী ৰজা আৰু আহোম ৰজাৰ মাজত বিস্তৰ লিখা-লিখি চলিছিল। নমুনাস্বৰূপে তাৰে খনদিয়েক তলত তুলি দিয়া যায়:—

কছাৰী বীৰদৰ্প ৰজাই পত্ৰত লিখিলে, "তোমাৰ আমাৰ উকিল গতাগত প্ৰীতিৰ কাৰণে চলি গৈছে। তুমি এখন প্ৰীতিগোট ছেদ কৰি আমাৰ পত্ৰ অনাদৰ কৰি মজিন্দাৰক ফিৰাই পঠালা। আমি এখন পুনৰ নিৰ্ব্বন্ধত থাকি, ধৰমপথক স্মৰি, প্ৰীতিৰ কাৰণে উকিল-পত্ৰ পঠাওঁ। পূৰ্ব্ব নিৰ্ব্বন্ধে অভেদ প্ৰীতিৰ কাৰণে যেমনে দিনে দিনে প্ৰীতিক পাই তেমনধান কৰিবা।"—"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী," ৮৪ পৃষ্ঠা।

আহোম ৰজা চুতিংফা স্বৰ্গদেৱে প্ৰত্যুত্তৰত লিখিলে, "পূৰ্ব্বাপৰেও আমাৰ হেড়ম্বেশ্বৰ স্থাপিত-সঞ্চিত যেহেতু, সেইহেতু তোমাৰ আমাৰ প্ৰীতি গোট চলি গৈছে। এখন আমিও সেই অভেদ প্ৰীতিতে বৈছোঁ। তুমি যে উকিল অনাদৰ কৰি পঠাইল', হেন যে দেখিলা, স্থাপিত আৰু সঞ্চিত ব্যৱহাৰ পৰিত্যাগ কৰি পত্ৰ যেখন পঠালা, তেখন তুমি প্ৰীতি ছেদ কৰিলা। এখন ধৰ্ম্মপথক স্মৰি পূৰ্ব্ব নিৰ্ব্বন্ধেৰে ব্যৱহাৰ হৈলে কিহৰ প্ৰীতিগোট নচলিব?"—"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী," ৮৫ পৃষ্ঠা।

এই দৰে আৰু ভালেমান তৰ্ক-পত্ৰ আৰু কটকী চলাচল হোৱাৰ পাচত, সদৌশেহত, দুয়ো ৰজাৰ মাজত জীয়ৰী দিয়া-অনা হেতুবন্ধনেৰে কপটভাৱে বাহ্যিক মিলা-প্ৰীতি স্থাপিত হয়।

নগা-ৰণ:—১৬৫০ খ্ৰীষ্টাব্দত, লক্ষমা নগাবিলাকে বিদ্ৰোহ উপস্থিত কৰাত, সিহঁতক দমাবলৈ এবাৰ আহোম ফৌজ যাবলগীয়া হৈছিল। তাৰ পাচত, নগাহঁতে আকৌ আগধৰি আহি আহোমৰ ৰাজ্যত উৎপাত ঘটাবলৈ ধৰিলে। এইবাৰো সিহঁতক অসমীয়া সেনাই দমাই থৈ আহিলগৈ। কিন্তু, নগাহঁতে সিমানতো দাঁতি-কাষৰৰ আহোম ৰাজ্যত উৎপাত-উপদ্ৰৱ কৰিবলৈ নেৰিলে। সেই কাৰণে, বছৰ দিয়েকৰ পাচত, আহোম স্বৰ্গদেৱে, ভফলা যুঁজাক লগত দি, অসমীয়া সেনাপতিক নগাপৰ্ব্বত আক্ৰমণ কৰিবলৈ পঠিয়ালে। সেই ৰণত নগাহঁত ঘাটি পলাল। আৰু নগাৰ গাম বা ৰজা কিম্বা শাসনকৰ্ত্তাবিলাক আহোম ৰজাৰ শৰণাগত হ'লহি।

স্বৰ্গদেৱ চুতাম্লা ওৰফে জয়ধ্বজসিংহ

চুতাম্লা স্বৰ্গদেৱে, ১৬৫৪ (১) খ্ৰীষ্টাব্দত, সিংহাসনত উঠিয়েই হিন্দুমতে জয়ধ্বজসিংহ নাম লয়। তাৰ পাচত, তামৰ ফলিত লিখিত ভালেমান দেৱোত্তৰ মাটি দান কৰি, স্বৰ্গদেৱে আউনীআটীয়া আদি-অধিকাৰ গোস্বামী নিৰঞ্জন বাপুত শৰণ লয়। আহোম স্বৰ্গদেৱৰ এৱেঁই পোন্ প্ৰথমে হিন্দুমতে শৰণীয়া হয়; সেই আপাহতে, এওঁ 'শৰণীয়া ৰজা'

---

(১) অমিল,—চুখাম্ফা ওৰফে খোৰা-ৰজাৰ ৰাজত্বৰ কাল চাৰ এডোৱাৰ্ড গেইটৰ মতে ৫১ বছৰ; 'দেওধাই বুৰঞ্জী'ৰ লেখত ৫২ বছৰ; কাশীনাথ, ৰামচন্দ্ৰ, গুণাভিৰাম আৰু আমাৰ গণনা অনুসৰি ৫৯ বছৰৰ ওপৰ, অৰ্থাৎ ৬০ বছৰ। সেই মতভেদৰ ফলাফলত জয়ধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজত্বৰ কাল প্ৰথমপক্ষে ১৬৪৮ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা আৰু দ্বিতীয় পক্ষে ১৬৫৪ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ধৰিছে। কিন্তু ১৬৬৩ চনত জয়ধ্বজসিংহ মৰা হোৱাৰ পাচৰপৰা আকৌ দুয়ো পক্ষৰ সমিলমিল ঘটিছে।

নামেৰেও জনাজাত। এওঁৰ ৰাজত্বৰ কালত কেইবাজনো ডাঙৰীয়া ভঙা-পতা হোৱাৰ পাচত, থাওকক বুঢ়াগোহাঞিৰ ৰৰপুত্ৰ (১) চাওক্ৰুংতাম মৰাণৰ বুঢ়াগোহাঞি ফৈদৰ নাওবৈচা ফুকন ৰাজমন্ত্ৰী, লাঙ্গিচং বৰগোহাঞি আৰু ভগা-বৰপাত্ৰগোহাঞি এই কেইজনা নতুনকৈ ডাঙৰীয়া হয়।

মিৰজুম্লাৰ গড়গাওঁ দখল বা মুছলমানৰ ১১শ আক্ৰমণ :—যোগীঘোপাত ৰচিদ খাঁ পৰাস্ত হোৱাৰ সংবাদ পাই, সম্ৰাট আওৰেঙ্গজেবৰ প্ৰতিনিধি বঙ্গৰ শাসনকৰ্ত্তা নবাব মজুম-খাঁ মিৰজুম্লাই বিষম আক্ৰোশেৰে, খ্ৰীঃ ১৬৬১ চনত, আহোম ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰেহি (২)। মুছলমান সেনাপতিয়ে যোগীঘোপা, শ্ৰীঘাট আৰু গুৱাহাটী দখল কৰি, উজাই ছমলীগড় পালেহি। তাতে আহোম স্বৰ্গদেৱৰ এটা কোঁঠ আছিল। মুছলমানৰ সেনা চম্ চাপিব দেখি, সেই কোঁঠ ৰখীয়া ২০০০অসমীয়া সেনা ৰাতিয়েই পলাই ফাট্ মাৰিলে। মিৰজুম্লাই ৰণ নকৰাকৈয়ে সেই কোঁঠ হাত কৰি, গড়গাঁৱলৈ চোঁচা ললে। মুছলমান সেনা গৈ নগৰ সোমালত, জয়ধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱ চৰাইদেও পৰ্ব্বতলৈ 'ভাগি' যায়। নগৰৰপৰা ভাগি যোৱাৰ কাৰণে, তেওঁক "ভগনীয়া ৰজা" নামেৰেও জনা যায়। পিচে, মিৰজুম্লাই অবাধে নগৰ অধিকাৰ কৰি তাতে নিগাজীকৈ বাহৰ পাতিলে। খ্ৰীঃ :৬৬২ চনত যেতিয়া বাৰিষাই ঘোৰ মূৰ্ত্তি ধৰি দেখা দিলেহি, তেতিয়া মুছলমান সেনাক নানা তৰহৰ অসুবিধাই বেৰি ধৰিলে। তাৰ উপৰিও, জহনী ৰোগত ভালেমান মোগল সৈন্যৰ মৃত্যু হয়। সেই ছেগতে জয়ধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে কিছুমান সৈন্য লগত লৈ, মুছলমান সেনাক বেৰি ধৰিলেহি। মিৰজুম্লাই বিষম সঙ্কটত পৰি সন্ধিৰ প্ৰস্তাৱ কৰিলে (৩)। স্বৰ্গদেৱে তেওঁৰ প্ৰস্তাৱত মান্তি হৈ, ১০৫ বন্দী, ১০০ বেটী, ৪০টা হাতী, ২০০০০ কুৰি হাজাৰ তোলা সোণ, তাৰ ছগুণ ৰূপ, ছজন বিষয়াৰ ল'ৰা, এইবিলাক যৌতুকত দি, ৰাজ-জীয়ৰী ৰমণী গাভৰুক সালঙ্কৃতাকৈ দিল্লীৰ পাৎছাহত বিয়া দিবলৈ বুলি আগ বঢ়ালে। তাৰ ওপৰঞ্চিকৈ বছৰি ২০টা হাতী, পেচ্কচৰ বাবে তিনি লাখ টকা আৰু ৯০টা হাতী চই শোধাবলৈ গাত ললে। মিৰজুম্লাই তাতে সন্তুষ্ট হৈ, তেওঁ দখল কৰা কোঁঠ ৰাজ্য এৰি দি, আইদেউ ৰমণী গাভৰুক যথা সন্মানেৰে পাৎছাহত বিয়া দিবৰ কাৰণে লগত লৈ দিল্লীলৈ উলটি গ'ল। খ্ৰীঃ ১৬৬৩ চনৰ ৯ জানুৱাৰীত এই সন্ধি হয় (৪)। কিন্তু, তাৰ আগেয়েই আহোম স্বৰ্গদেৱসকলৰ মৈদাম খনাই মিৰজুম্লাই বিস্তৰ ধন-সম্পত্তি আহৰণ কৰি লয়। (৫)

হিন্দু গুৰুৰ শৰণীয়া হৈ, মুঠেই ৯ বছৰ কাল ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, খ্ৰীঃ ১৬৬৯ চনত, স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহ স্বৰ্গী হয়।

স্বৰ্গদেৱ চুপুংমুং বা চক্ৰধ্বজসিংহ

স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহৰ পাচত, তেওঁৰ পুতেকসকলৰ চৰিত্ৰ ভাল নেদেখি, ডাঙৰীয়াসকলে সিবিলাকৰ এজনকো ৰজা মনোনীত নকৰিলে। সেই কাৰণে, দেওৰজাৰ

---

(১) হৰকান্ত বৰুৱাৰ "আসাম বুৰঞ্জী", ১৫ পৃষ্ঠা।

(২) দিন :—Sir Edward Gait's "History of Assam", Page 128.

(৩) এই সন্ধি-প্ৰস্তাৱেই "শৰাইঘাটৰ ৰণৰ" ভিত্তি-ভূমি।

(৪) দিন :—Sir Edward Gait's "History of Assam," Page 128-29.

(৫) দিন :—"বিবিধ ৰজ-বুৰঞ্জী," Edited by Rai Bahadur S. K. Bhuyan, Page 147-48.

নাতি চুপুংমুং কোঁৱৰক খ্ৰীঃ ১৬৬৩ চনত ৰজা পতা হয়। আহোম ৰাজসিংহাসনত উঠাৰ পাচত, তেওঁ হিন্দুমতে চক্ৰধ্বজসিংহ নাম লয়। তেওঁৰ ৰাজত্বৰ কালত মৰাণ-বুঢ়াগোহাঞি ফৈদৰ নাওবৈচা ফুকনক মাৰি বাঁহগৰীয়া আতন গোহাঞিক বুঢ়াগোহাঞি ভাগৰীয়াৰ বিষয়-বাব দিয়া হয়।

নগা আৰু মিৰিৰ বিদ্ৰোহ :—১৬৬৫ খ্ৰীষ্টাব্দত বান্‌চঙীয়া নগাই বান্‌পৰীয়া নগাক আক্ৰমণ কৰেহি। বান্‌পৰীয়া বিলাকে সেই আক্ৰমণ সহিব নোৱাৰি, আহোম স্বৰ্গদেৱত সহায় ভিক্ষা কৰেহি। সেই প্ৰাৰ্থনা মতে, এদল অসমীয়া সেনা গৈ উলটি অহাৰ পাচতে, সিঁহতে পুনঃ বান্‌পৰীয়াক আক্ৰমণ কৰিলেহি। এইবাৰ বানচঙীয়াহঁতক একেবাৰে তলতীয়া কৰি, সিহঁতৰ চাং দখল কৰিবৰ নিমিত্তে অসমীয়া সেনা পঠিওৱা হয়। সিফালে নগাহঁতেও বিশেষ আয়োজন কৰি লৈ ফেৰ পাতি ধৰিলে। শেহান্তৰত, নগাহঁত ৰণত ঘাটি শৰণাগত হলহি, আৰু তেতিয়াৰপৰা বান্‌পৰীয়া আৰু বান্‌চঙীয়া নগা সম্পূৰ্ণকৈ আহোম ৰজাৰ তলতীয়া হ'ল। সেই উৎপাত থমাবলৈ আহোম ৰজা ব্যস্ত হৈ থকাৰ সুবিধা লৈ মিৰিহঁতেও ডফলা আৰু চুটিয়াৰে সৈতে লগ লাগি এটা বিদ্ৰোহ তুলিছিল। কিন্তু, তাৰ জোখাই ইফালে আহোম ৰজায়ো আয়োজন কৰাত, ৰণ-বিগ্ৰহ নোহোৱাকৈয়ে সেই বিদ্ৰোহ আপুনি মাৰ গ'ল।

মুছলমানৰ ১২শ আক্ৰমণ বা শৰাইঘাটৰ ৰণ

স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহই মিৰজুম্লাৰ লগত যুদ্ধত ঘাটি গড়গাঁৱত কৰা সন্ধিৰ সূত্ৰ মতে, ৰমণী গাভৰুৰ যৌতুকত দিয়া ধন-বস্তুত বাজেও, বছৰি ২০টা হাতী শোধাবলৈ আৰু পেচ্‌কচৰ বাবে তিনি লাখ টকা চই দিবলৈ স্থিৰ হৈছিল। পিচে, স্বৰ্গদেৱে তেতিয়াই পেচ্‌কচ আৰু হাতী সমুদায় উচল কৰি শোধাব নোৱাৰাত, ১৯০০০ টকা আৰু ৫০টা হাতী দিবলৈ বাকী থাকে। স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহৰ দিনত সেই বাকী থকা পেচ্‌কচ্ সাধি গুৱাহাটীৰপৰা মুছলমানৰ ফৌজদাৰ ফিৰুজখাই কটকীৰ মুখে আহোম ৰজালৈ টান কথা কৈ পঠিয়ালে। (১) চক্ৰধ্বজসিংহ ৰৰ সাহসী আৰু অভিমানী ৰজা আছিল ; তেওঁ মুছলমানৰ ৰৰকথা সহিব নোৱাৰি, বাকী থকা চই নিদিওঁ বুলি, যুদ্ধ দিবলৈ প্ৰস্তুত হোৱাত, আওৰেঙ্গৰ বাদচাহে তুৰন্তে আকৌ অসম দেশ আক্ৰমণ কৰিলে। পোনতে, এখন ৰণত মুছলমানৰ জয় হয়। তাৰ পাচত, চৈয়দ চানা আৰু চৈয়দ ফিৰুজ সেনাপতিক লগাই মুছলমানে বাঁহবাড়ী, কাঁজলিমুখ, ইটাখলি, ৰৰনদীমুখ আৰু গুৱাহাটী এই পাঁচ ঠাইত যুদ্ধ দিয়ে। সেই আটাইকেইখন যুদ্ধতে আহোমৰ হাতত মুছলমান বিষমৰূপে ঘাটিল। সেই ৰণৰ আহোম সেনাপতি মহাবীৰ লাচিত (২) যোঁৱা কোঁৱৰে মুছলমানক মানাহামুখলৈকে খেদি নি, তাৰপৰা চৈয়দ চানা আৰু চৈয়দ ফিৰুজক বন্দী

---

(১) "পৰে বাদসাহৰ ঠাইৰপৰা 'শিৰপাও বটা' অহাত অথচ পাগ এটাত আলতাৰে বাদশাহে পাত ওপৰে লিখি দিলে যে আমাৰ কৰতলীয়া হল, এ কাৰণে শিৰপাও মাথাত ধাৰণ কৰিব, নতুবা যুদ্ধকে কৰিব। এই কথাত স্বৰ্গদেৱে বৰ অপমান পালে।"—হৰকান্ত বৰুৱাৰ "আসাম বুৰঞ্জী", ৮০ পৃষ্ঠা।

(২) লাচিত "মোমাই-তামুলী বৰবৰুৱাৰ সৰুটো পুতেক"।—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ৪ পৃষ্ঠা।

কৰি ধৰি আনি গড়গাঁৱলৈ পঠিয়ালে। তাতে সিবিলাক দুইকো বধ কৰা হয়। মুছলমানৰ সকলো অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ বৰফুকনৰ হাতত পৰিল। ১৬৬৮ খ্ৰীষ্টাব্দত সেই ৰণৰ সামৰণি পৰে, ফলত গুৱাহাটী পুনঃ আহোম ৰজাৰ দখললৈ আহে। এই সংবাদত মহা অভিমানী আওৰেঙ্গেৰ বাদচাহ অগ্নিৰত জ্বলি উঠিল। অম্বৰাধিপতি ৰজা ৰামসিংহক ৩০০০ ঘোঁৰা-ৰণুৱা, ১৮০০০ মাটি ৰণুৱা, ১৫০০০ কোঁচবিহাৰৰ কাঁড়ী সৈন্য দি, আৰু নচৰত খাঁ, ৰঘুনাথ সিংহ, ৰচিদখাঁ প্ৰভৃতি কেইবাজনো সেনাপতিৰ ওপৰত তেওঁক প্ৰধান সেনাপতি পাতি, বিপুল আয়োজনেৰে অসম দেশ আক্ৰমণ কৰিবলৈ পাচিলে। ইফালে স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহয়ো বছা-বছা কাজুৱা আহোম সেনাপতি আৰু বিস্তৰ সৈন্য-সামন্তৰ ওপৰত লাচিত * ঘোঁৰা-কোঁৱৰক বৰসেনাপতি পাতি, মুছলমানৰ আক্ৰমণ ওকৰাবলৈ গুৱাহাটীত সাজু কৰি ৰাখিলে। বৰসেনাপতি লাচিত ঘোঁৰা-কোঁৱৰে শৰাইঘাটত এটা ভালকৈ কোঁঠ মৰাই সৈন্য-সামন্ত লৈ মুছলমানক প্ৰতীক্ষা কৰিলে। ৰামসিংহ ৰজা সসৈন্যে গুৱাহাটীৰ সীমা পালেহি। ইতিমধ্যতে লাচিতে শৰাইঘাটৰ কোঁঠ মেৰাই এটা গড় মৰাবলৈ আয়োজন কৰিলে। সেই গড় এক ৰাতিৰ ভিতৰতে উলিয়াব লগীয়া হৈছিল, কিয়নো পিচদিনা পুৱাতে মুছলমানে আহোম কোঁঠ আক্ৰমণ কৰিব। সেইকাৰণে, সেই গড় উলিয়াবলৈ তেওঁ নিজৰ মোমায়েকৰ গাত ভাৰ দিছিল। পিচে, শেহৰাতিলৈকে গড় মৰা হৈ নুঠা দেখি, লাচিত বীৰে এ:কঘাপে মোমায়েকক কাটি দোছোৱা কৰিলে। তেওঁৰ তেনেকুৱা তীক্ষ্ণমতিৰ বৈদ্যুতিক উত্তেজনাত উত্তেজিত হৈ, বাকী গড় মৰা মানুহবিলাকে মৰোঁ-জীওঁকৈ লাগি, ৰাতি নৌ-পুৱাওঁতেই গড়টো বান্ধি উলিয়ালে। সেই গড় এতিয়াও "মোমাই কটা গড়" নামে প্ৰখ্যাত। তাৰ পাচত, লাচিত বীৰে, একেৰাহে ছমাহ মাটি-যুদ্ধ, পানী-যুদ্ধ, ঘোঁৰা-যুদ্ধ তয়াময়াকৈ পাঁতি, মুছলমান সেনা-সেনাপতিক বিচেষ্টা কৰি পেলালে। পিচে, এনেতে, হঠাৎ জলসাৰ নৰিয়াত পৰি স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গী হোৱাত, তেওঁৰ ভায়েক উদয়াদিত্যই, ৰাজপাটত উঠি, সেই মহাৰণ চলাব লগাত পৰে। মুছলমানৰ ৰণবল ক্ৰমাৎ ক্ষয় হৈ আহিল; মুছলমান সেনাপতি এজন এজনকৈ ৰণত পৰিবলৈ ধৰিলে; আৰু সিহঁতৰ বহুত বাৰুদ, বন্দুক, তোপ, ৰণ-তৰি আহোমৰ

---

* কিম্বদন্তী আছে, লাচিত মোমাই তামুলী বৰবৰুৱাৰ সৰুঘৈণীৰ একেটি পুতেক। সাহ-পিত ওখ স্বভাৱেৰে তেওঁ বৰ চহকী। সেই চহকী স্বভাৱেই কালত তেওঁক মান-মৰ্য্যাদা আৰু ৰাজকীয় অৰ্থ-বিভূতিৰেও চহকী কৰিলে। মুছলমানৰ লগত ৰণ দি, প্ৰথমবাৰ ঘাটি, চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে এদিন মন মাৰি বহি আছে, এনে অৱস্থাত আহোম বীৰসন্তান লাচিত ডেকাই দেখি গল। তেওঁ ঘৰলৈ গৈ মাকৰে সৈতে এই যুক্তি কোৱামেলা কৰিছিলগৈ, "আই, আমাৰ স্বৰ্গদেৱক আজি মন মাৰি থকা দেখি আহি মোৰ মনত বৰ বেজাৰ লাগিছে। এই বেলত আমাৰ ৰজাৰ ৰণুৱাই মুছলমানক হকৱাব নোৱাৰিলে; সেই বাবেই স্বৰ্গদেৱৰ মনত বৰ বিষাদ লাগিছে। কিন্তু, মই যাবলৈ পোৱা হলে, মুছলমানক ওকৰাই পঠিয়ালোঁহেঁতেন।" মাকে কলে, "বুপাই, এনে কথা কৈ দুহুবিৰি, কোনোবা পৰীয়া-চৰীয়াই শুনিব। শুনিলে, ৰজাই তোক ৰণলৈ পাচিব!" লাচিতে সাহসৰ হাঁহি মাৰি এই যুক্তি সমিধান দিলে, "আই, ৰণলৈ মোক পঠিয়াব যদি, ভাল হে। তেতিয়াহে মোৰ মনৰ কামনা পূৰ হব। ৰণ দি জিকিবলৈ নাপালে, মোৰ এই জীৱন ধৰাই মিছা! আই, মোৰ মনেৰে এনেহে লাগে, যেন আমাৰ দেশৰ সেই শক্ৰ

হাতত পৰিল। শেহান্তৰত, ঘাই-সেনাপতি ৰজা ৰামসিংহই আহোমৰ পৰাক্ৰম সহিব নোৱাৰি পলাব লগাত পৰে। এই ৰণ-জয়ৰ পলম ঘটিছিল মাথোন দৈৱজ্ঞৰ গণনাৰ ফেৰত। উলটি যাবৰ সময়ত অসমীয়া সৈন্যৰ নিপুণতা দেখি, আওৰংজেৱৰ বাদচাহৰ সেনাপতি মীর্জা ৰাজা জয়সিংহৰ পুত্ৰ ৰজা ৰামসিংহে এই বুলি ৰখানিছিল,—“প্ৰত্যেক অসমীয়া সেনাই নাও বাব পাৰে, কাঁড় মাৰিব পাৰে, মাটি কাটিব পাৰে. বন্দুক মাৰিব পাৰে। এনেকুৱা সকলো কামত নিপুণ সেনা মই ভাৰতবৰ্ষৰ আন কোনো ঠাইত দেখা নাছিলোঁ।” ১৬৭০ খ্ৰীষ্টাব্দত শৰাই-ঘাটৰ ৰণত আহোমৰ জয় হোৱাত, মানাহ নৈলৈকে আহোম ৰাজ্য বহলাই, তাত চকী আৰু ঘাট পাতি, বঁটাস্বৰূপে লাচিত ঘোঁৰা-কোঁৱৰক বৰফুকন পাতি গুৱাহাটীত নিগাজীকৈ ৰখা হয়। অলপ দিনৰ পাচতে লাচিত বৰফুকনৰ অকাল-মৃত্যু হোৱাত, ককায়েক লালুক নিমাতী ফুকনক বৰফুকন পতা হয়।

চুন্যত্‌ফা, চুক্লন্‌ফা, চুহুং, গোবৰকোঁৱৰ আৰু চুজিন্‌ফা

স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহৰ পাচত, তেওঁৰ ভায়েক চুন্যত্‌ফা কোঁৱৰ, খ্ৰীঃ ১৬৪৯ চনত ৰজা হয়। তেওঁ শিঙৰিঘৰ উঠাৰ পাচত, হিন্দুমতে উদয়াদিত্য নাম লয়। (১) চুন্যত্‌ফা স্বৰ্গদেৱে গুৱাহাটীত ৰামগড়, পানীগড়, উজনিত ৰবাগী-আলি প্ৰভৃতি কৰাই কিছুমান কীৰ্ত্তিচিন্ ৰাখে। ডফলা-আক্ৰমণলৈ গৈ বিষমৰূপে ঘাটি অহাত সেনাপতিক ৰজাই বৰ লাজ দিয়ে; সেই আপাহতে স্বৰ্গদেৱৰ ভায়েক সৰু-গোহাঞিক লগাই, খ্ৰীঃ ১৬৭১ চনত, ডেবেৰা হাজৰিকাই ৰজাক বধ কৰালে; আৰু তেওঁৰ লোকান্তৰৰ পাচত, সেই ভায়েক সৰুগোহাঞি বা চুক্লন্‌ফা কোঁৱৰক খ্ৰীঃ ১৬৭২ চনত ৰজা পতা হয়। হিন্দুমতে তেওঁক ৰামধ্বজ নামেৰেও জনা যায়।

মুছলমানক খেদাৰি পেলামহঁক!” এনেতে, এটা চৰীয়াই শুনি গৈ ৰজাত জনালে। স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজে লাচিতক অনতিপলমে মতাই নি সুধিলে, “তই সঁচাকৈয়ে মুছলমানক জিনিব পাৰিবিনে?” লাচিতে এই বুলি উত্তালিকে সাহসেৰে প্ৰত্যুত্তৰ দিলে, “পাৰিম স্বৰ্গদেৱ-ঈশ্বৰ!” স্বৰ্গদেৱে সুধিলে, “কেনেকৈ পাৰিবি?” লাচিতে স্থিৰ, ধীৰ, গহীনভাৱে উত্তৰত এই বুলি নিবেদিলে, “ৰাজকীয় ৰণুৱাৰে সৈতে জিনিমহঁক স্বৰ্গদেৱ-ঈশ্বৰ!” ৰজাই লাচিতক মূৰৰপৰা ভৰিলৈকে এবাৰ একান্ত মনেৰে চাই লৈ, কাঁড়-মৰা, তৰোৱাল-ঘূৰোৱা, ঘোঁৰা-চলোৱা, হাতী-সৰকা এনে গোটাচেৰেক বিষয়ক বিদ্যাৰ পৰীক্ষা কৰি চালে। সেই পৰীক্ষাত লাচিতে এখনী তিৰোতাৰ কেক-পিন্ধা কাপৰ বিন্ধাই দি এপাত কাঁড় সৰকাই পঠিয়ায়; একেপাকতে এশটা খেলিমেলিকৈ পুতি দিয়া কলপুলি ছেই ছোৱা ছোৱা কৰে; চকৰত চেকুৰি থকা এজুৰি ঘোঁৰা, ইটোৰপৰা জঁপিয়াই সিটোলৈ উঠি, চলাদি দেখুৱায়; হাতীৰ শুঁৰেদি আৰু নেগুৰেদি উঠি-নামি, তল-সৰকা দি ৰণ কৰি দেখুৱায়। ৰজাই দেখি, নিশ্চয় হৈ কৈ উঠিল, “ওঁ, মোৰ মনে ধৰিছে; এই ডেকাই মুছলমানক জিনি মোৰ মান-মৰ্য্যাদা ৰক্ষা কৰিব পাৰিব। এওঁক মই আজিৰেই এজন সেনাপতি বিষয়াৰ ৰাখ দিলোঁ।।” সেই অনুসৰি, লাচিতক পোনেই “ঘোঁৰা-কোঁৱৰ” পতা হয়। তাৰ পাচত, তেওঁ নিজ বিদ্যা-বুদ্ধি, ৰাজনীতিজ্ঞান আৰু বাহুবলৰ চিনাকি দি উঠাই “বৰফুকন” বিষয়া হয়গৈ।

(১) “উদয়াদিত্য ৰজাৰেপৰা আহোম স্বৰ্গদেৱসকল পাত্ৰৰ অধীন হ'ল। শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ “তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী” ৮ পৃষ্ঠা।

ৰামধ্বজ স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজত্বত দেউৰী-চুটিয়া আৰু মিছিমিৰ বিদ্ৰোহ উঠিছিল। এই ৰাজত্বত লুখুৰাখনৰ লেচাই-ডেবেৰা বৰবৰুৱা আৰু চেঙমুন বৰগোহাঞি হয়। ডেবেৰা আগেয়ে হাজৰিকীয়া পদত আছিল; ৰামধ্বজ ৰজাই তেওঁক বিশ্বাসী বন্ধু ভাবি বৰবৰুৱা পাতি ললে। কিন্তু, দুবছৰ মাথোন ৰাজত্ব কৰোতেই, ডেবেৰা বৰবৰুৱাৰ লগত ৰামধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ মনান্তৰ ঘটে; আৰু সেই আপাহতে স্বৰ্গদেৱক নবিয়া অৱস্থাত ডেবেৰাই খৰমজু নামেৰে বেজ এটাৰ হতুৱাই বিহ খুৱাই মাৰে। তাৰ পাচত, তিপাম-ৰজা নাৰায়ণ গোহাঞিকে আদিকৰি চৈধ্য জনা ৰাজকোঁৱৰক ডেবেৰাই চক্ৰান্তৰ ওপৰত বধ কৰালে; তাৰো পাচত, নামৰূপীয়া ৰজাকো মৰালে। এই অনুক্ৰমে, ডেবেৰাৰ হাতত ৰামধ্বজ স্বৰ্গদেৱৰ বংশছেদ হোৱাত, সদোশেহত, তুংখুঙীয়া ফৈদৰ কোঁৱৰ এজনক তেওঁ ৰজা পাতি লয় (১)। কিন্তু, ১২ কুৰিদিন মাথোন ৰাজপাট খাওঁতেই, এই তুংখুঙীয়া কোঁৱৰজনকো অবাবত বধ কৰাই, ডেবেৰা বৰবৰুৱাই চামগুৰীয়া ফৈদৰ চুহুং কোঁৱৰক খ্ৰীঃ ১৬৭৩ চনত ৰজা পাতি, মোমাইতামুলী বৰবৰুৱাৰ জীয়েকক স্বৰ্গদেৱৰ বৰ-আইকুঁৱৰী পাতিলে। পিচে, চুহুং স্বৰ্গদেৱে ডেবেৰা বৰবৰুৱাৰ অধৰ্ম্ম-অত্যাচাৰ অন্ত পেলাবৰ অভিপ্ৰায়ে তেওঁক বধিবৰ উপায় চিন্তিছিল; কিন্তু স্বৰ্গদেৱৰ খাৰছাই এজনীৰ মুখে সেই কথাৰ সম্ভেদ পাই, ডেবেৰাই স্বৰ্গদেৱক, ডেৰমাহ মাথোন ৰাজপাট খাওঁতেই, গুপুত ব্যৱস্থাৰে বিহ খুৱাই মাৰিলে। তাৰ পাচত, ডেবেৰা বৰবৰুৱাই গড়গঞা ৰজাৰ নাতিয়েক তুংখুঙীয়া ফৈদৰ গোবৰ নামেৰে কোঁৱৰক খ্ৰীঃ ১৬৭৪ চনত ৰজা পাতি লয়। গোবৰ স্বৰ্গদেৱে ২০ কুৰি দিন মাথোন ৰাজপাটত বহিবলৈ পালে; তেওঁ ডেবেৰা বৰবৰুৱাৰ মনোনয়ন মতে গোৱা ৰজা কাৰণে, বাঁহগৰীয়া আতন বুঢ়াগোহাঞি ভাঙৰীয়া প্ৰমুখ্যে আনো আনো ডা-ডাঙৰীয়া, ফা-ফুকন, বৰুৱা-বিষয়াসকলে লগলাগি তেওঁক বধ কৰায়। সদোশেহত, ডেবেৰা বৰবৰুৱাৰ মইমতীয়া আচৰণ অসহনীয় হোৱাত, আৰু তেওঁৰ ষড়যন্ত্ৰত অকালত আৰু অবাবত ভালেমান ৰাজকোঁৱৰৰ অকাল-মৰণ সংঘটিত হোৱাত, বাঁহগৰীয়া আতন বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ নেতৃত্বত (২), বৰগোহাঞি ডাঙৰীয়া, লালুকসোলা বুঢ়াফুকন, পানীফুকন, ৰাজখোৱা, হাজৰিকীয়া প্ৰভৃতি ৰা-বিষয়াসকলে (৩) লগলাগি চাপি গৈ, বাঁহগড়ত ৰণ দি, ডেবেৰা বৰবৰুৱাক ধৰি নি, ৰজাহাটত বধ কৰালে (৪)। গোবৰ ৰজাৰ অকাল-মৃত্যুৰ পাচত, সেই চনতে দিহিঙীয়া ফৈদৰ চুজিন্‌ফা কোঁৱৰক ৰজা পতা হয়। স্বৰ্গদেৱ চুজিন্‌ফাই তিনি বছৰ মাথোন ৰাজত্ব কৰোঁতেই, আনো আনো ডা-ডাঙৰীয়া বিষয়া সকলেৰে যোগ

---

(১) এওঁকে তুংখুঙীয়া ফৈদৰ প্ৰথম ৰজা বুলি ধৰা যায়।—"তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী," ৫ পৃষ্ঠা।

(২) মিল,—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী," ৬ পৃষ্ঠা।

(৩) "শৰাইঘাটৰ ৰণ"ত জয়লাভ কৰা বাবে ইবিলাক "শৰাইঘটীয়া বিষয়া" নামেৰেও জনাজাত।

(৪) "বুঢ়াফুকনে অনেক বিকৰ্ষণা কৰি ৰজাহাটলৈ আনি তীৰ আওঁটাই ডেবেৰাক খেপিবলৈ দিওঁতে তীৰ ভাঙি দুটা মানুহ মৰিল। তাৰ পাচত, ৰজাহাটতে ডেবেৰাক হাবিয়ে ভৰিৰপৰা মূৰলৈকে কুৰিলে। এইদৰে, ৰজা-মৰা ডেবেৰা বৰবৰুৱাক শাস্তি দি মৰা হ'ল"।—"পুৰণি আসাম বুৰঞ্জী।"

হৈ, আতন বাঁহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই তেওঁক ঘূণ লগাই ৰাজপাটৰ অযোগ্য কৰাত, স্বৰ্গদেৱে মনৰ ধিকাৰত শিলত মূৰ আফালি, খ্ৰীঃ ১৬৭৭ চনত, আত্মহত্যা কৰিলে। সেই সময়ত ডা-ডাঙৰীয়া, ফা-ফুকন আৰু বৰুৱা-বিষয়াসকলৰ ভিতৰত অমিল থকাৰ কাৰণেই ৰাজকোঁৱৰসকলৰ এইদৰে অকালত আৰু অবাবত অপমৃত্যু ঘটিছিল।

স্বৰ্গদেৱ চুডৈফা

“এতেকে অৰাজ্য হ’ল। পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সবাৰে বাঁহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঞিকে আৱৰি আছিল। গোহাঞিয়েও তিনি পক্ষ ৰাজ্য ৰক্ষা কৰি আছিল। পাচে, গোহাঞে বোলে, ‘মন্ত্ৰীৰ ই কৰ্ম্ম অকাৰ্য্য’; এই বুলি বুঢ়াৰজাৰ মৈদামৰপৰা পৰ্ব্বতীয়া কোঁৱৰক আনিলে। ডেকা ৰজাৰ বংশ বুলি পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সবাৰে সেৱা কৰিলে (১)।”

স্বৰ্গদেৱক বধিবৰ চেষ্টা:—“ৰঙাচিলা ফুকনৰ পুতেক মেচা বৰবৰুৱাই লাহোৰ জী কুঁৱৰীক নিলে। স্বৰ্গদেৱে বুঢ়াগোহাঞিক সুধিব দিলে। পাচে সোধ-পোচ কৰি মেচাক ভাঙ্গি চক্ৰপাণিক বৰবৰুৱা পাতিলে। ভগা বৰবৰুৱা ভয়ত শৰাইঘাটলৈ পলাই গ’ল। তাৰ পাচত, ১৬০০ শকৰ বহাগ মাহত স্বৰ্গদেৱক চোৰে ঘালিলে, তথাপি মৃত্যু নহ’ল। বামহাতৰ বুঢ়া আঙ্গুলি ছেদ হ’ল, মূণ্ডত এঘা, হাততো এঘা, পিঠিতো এঘা, তলুৱাতো এঘা এই পাঁচ ঠাইত ঘালিলে, ৺দেৱ আয়ুসেহে জীলে। পৰভৰা দা-খন মৰংঘৰতে এৰি চোৰ পলাই গ’ল। এই কাৰ্য্যৰ মূলত ভগা-বৰবৰুৱাকে সন্দেহ মানি থকা হ’ল।” (২)

বুঢ়াফুকনৰ বঙ্গালৰ সহায় ভিক্ষা:—“উজনিত বাঁহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঞিৰ ক্ষমতালৈ ঈৰ্ষা কৰি, গুৱাহাটীত লালুকসোলা বৰফুকনে আপুনি শকত হৈ থাকিবৰ অভিপ্ৰায়ে বঙ্গালৰ কটিখোৱা বাহুলিৰ জৰিয়তে মনছুৰ খাঁ নবাবলৈ তিনিটা মানুহ পঠিয়ালে। সেই তিনিটাই ক’লেগৈ, বোলে, উত্তৰে-দক্ষিণে ছুশমান ঘোঁৰা, আৰু পানীয়ে ছুকুবিমান নাও আহি শৰাইঘাটত দেখা দিওকহি। বুঢ়াফুকনে গড় এৰি উজাই যাবগৈ। কিন্তু লালুকসোলা বুঢ়াফুকনক অচম ৰাজ্যৰ অধিকাৰী কৰিব লাগিব। এই কথা শুনি পাৎচাজাদাই বোলে, মই কবুল কৰিলোঁ অৱশ্যে মামুক (লালুক-সোলাক) অচমৰ ৰাজ্যৰ অধিকাৰী কৰিম। গুৱাহাটীৰ গড় এৰি দিবৰ নিমিত্তে চাৰিলাখ ৰূপকো দিব বুলিলে।” (৩)

চিন্তামণি গড়:—“বঙ্গাললৈ মানুহ পঠিওৱা কথা শৰাইঘটীয়া মানুহে বুঢ়াগোহাঞিলৈ জনাই পঠিয়ালে। শুনি, বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই বোলে; গুৱাহাটী আৰু চামধৰা এই দুই ঠাইত হাত-ভৰি পিছলিলে ৰহিবৰ ঠাই নেদেখোঁ। এই বুলি, স্বৰ্গদেৱক নিমিত্ত কৰি তুলসীজানৰ পৰ্ব্বতৰপৰা দিহিঙ্গত লগাই, লকলোৱে দোৱাল তুলি গড় এটা বান্ধিব দিলে। গড়ৰ নাম থলে লাইমতী; কিন্তু চিন্তামণি গড় বুলিহে প্ৰখ্যাত হ’ল।” (৪)

---

(১) (২) শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ “তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী”, ১২ পৃষ্ঠা।

(৩), (৪), “তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী,” ৭—৯ পৃষ্ঠা।

বিনাযুদ্ধে বঙালৰ গুৱাহাটী অধিকাৰ :—"লালুক-সোলা বুঢ়াফুকনে বোলে, আমি দেখোঁ গুৱাহাটীৰ গড়ত শত্রুক সমুখ হৈ ৰহিছোঁ; মাজ ৰাজ্যত গড় বান্ধে কালৈ? আমালৈকেহে বান্ধে। সেই আপাহত; লালুক বুঢ়াফুকন বঙালেৰে লৈতে বাঁহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঞিক ধৰিবলৈ আগীয়াঠুঁটি পালেহি। পানীফুকন আৰু মিৰি সন্দিকৈ ফুকনে ইয়াৰ সম্ভেদ্ বুঢ়াগোহাঞিলৈ দি পঠিয়ালে। সেই ছেগতে, ১৬০০ শকৰ ১৫ ফাগুনত লালুকসোলা বুঢ়াফুকনে মিত্রভাৱে বঙালক গুৱাহাটী গড় এৰি দি, উজাই গৈ কলিয়াবৰ পাই স্বয়ং প্রবর্ত্তিৰ ধৰিলে, বিষয়াও ভজা-পতা কৰিব ধৰিলে। পানীফুকনক ভাঙ্গি কাঁড়ী-ডেকাক ফুকন পাতিলে; মিৰি-সন্দিকৈক ভাঙ্গি চেটিয়া-ৰাজখোৱাক ফুকন পাতিলে; দীঘলা গোহাঞিক বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া পাতিলে।" (১)

বাঁহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঞি বধ :—"লালুকসোলা বৰফুকনে ৰজা হৈ জিলিকি উঠা দেখি, স্বৰ্গদেৱে তিনিওজনা ডাঙৰীয়াক গুৱাহাটীলৈ পাঁচিলে। সিবিলাক ভটিয়াই বিশ্বনাথত ৰলহি। শবাইঘটীয়াবোৰো উজাই আহি তাতে ৰ'ল। পাচে, লালুকসোলাই সম্ভেদ পাই, তেওঁৰ ফলীয়া মানুহ লৈ তাতে গোহাঞিসকলক বেৰি ধৰিলেগৈ। বাঁহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঞি গোপনে বামৰায় ৰাজখোৱাৰ ঘৰেদি নগাওঁলৈ যাবলৈ ধৰোতে, তাতে ধৰি তেওঁক বন্দী কৰা হ'ল। তাৰ পাচত, কলিয়াবৰত সলাল বৰগোহাঞিৰ বাৰীত বাঁহগৰীয়া আতন বুঢ়াগোহাঞিক লালুকসোলা বৰফুকনে স্বয়ম্ভু ৰজাৰ ক্ষমতাৰে খোনা গোহাঞি চাওডাং বৰুৱাৰ দ্বাৰাই বধ কৰালে।" (২)

চুডেফা স্বৰ্গদেৱ বন্দী :—বাঁহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঞি প্রমুখ্যে ডা-ডাঙৰীয়া আৰু বিষয়াদিক লালুকে নিজ ক্ষমতাৰে বধ কৰা শুনি, স্বৰ্গদেৱে গড়গঞা সন্দিকৈৰ পুতেকক ফুকন পাতি বুঢ়াফুকনক ধৰিবলৈ পাঁচিলে। পিচে, লালুকসোলা বৰফুকনে গড়গাঁৱলৈকে খেদি গৈ, তাতে স্বৰ্গদেৱ চুডেফাক বন্দী কৰি থলে।" (৩)

স্বৰ্গদেৱ চুলিক্ফা বা ল'ৰা-ৰজা

চুডেফা স্বৰ্গদেৱৰ লোকান্তৰৰ পাচত, চামগুৰীয়া ফৈদৰ চৈধ্য বছৰীয়া চুলিক্ফা কোঁৱৰক, খ্রীঃ ১৬৭৯ চনত ৰজা পতা হয়। হিন্দুমতে, চুলিক্ফা স্বৰ্গদেৱে ৰত্নধ্বজ নাম লয় (৪। তেওঁ ল'ৰাকালতে ৰজা হৈছিল কাৰণে, তেওঁক 'ল'ৰা-ৰজা' নামেৰেও জনা যায়। ল'ৰা-ৰজাক ৰজা পাতিয়েই লালুকসোলা বৰফুকনে তেওঁৰ হতুৱাই বন্দী চুডেফা স্বৰ্গদেৱক বধ কৰালে। এই ৰাজত্বত লাইথেপেনা বৰগোহাঞি ডাঙৰীয়া আৰু দীঘলা বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া হয়; লালুকসোলা বৰফুকনৰ ভায়েক মৰঙ্গীক বৰবৰুৱা, লানমাখৰু চেটিয়াৰ নাতি বন্দৰ ৰাজখোৱাক বৰফুকন পতা হয়; লালুকসোলা বৰফুকনৰ পাঁচবছৰীয়া জীয়েক বৰকুঁৱৰী, ভায়েক ভাৰধৰাৰ বাৰবছৰীয়া জীয়েক পৰ্ব্বতীয়া কুঁৱৰী হ'ল। (৫)

---

(১), (২), (৩),—"তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী," ১০—১২ পৃষ্ঠা।

(৪), (৫) দ্রি,—শ্রীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী" ৭ আৰু ১২ পৃষ্ঠা।

মুছলমানৰ ১৩শ আক্ৰমণ বা ৰঙ্গামাটি ৰণ:—স্বৰ্গদেৱ চুতৈকাৰ ৰাজত্বৰ কালত মুছলমানৰে সৈতে যি বিবাদ লাগে, সি চেঁচা হবলৈ নৌ পাওঁতেই, ইফালে এজন ৰজাৰ অপমৃত্যুত আন এজন সিংহাসনত উঠাৰ উৎপাত লাগিল। সেই ছেগতে মুছলমানে আকৌ আহোম ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰেহি। সিফালে লালুকসোলা বৰফুকনে ৰঙ্গামাটিৰ আজমতৰা নবাবক গুৱাহাটীৰ সৰ্ত্ত এৰি দি আহি, চক্ৰান্ত কৰি চুতৈকা স্বৰ্গদেৱক বধ কৰাত, আনো সকলো ভা-ভাঙ্গৰীয়া বিষয়াই তেওঁকো তেনে চক্ৰান্তেৰেই বধ কৰালে। এনে অৱস্থাত, ভাৰধৰাকে নতুনকৈ বৰফুকন পাতি মুছলমানৰ লগত যুঁজিবলৈ পঠিওৱা হৈছিল। পিচে, তেওঁ মুছলমানক খেদিবলৈ অক্ষম হোৱাত, তেওঁক ভাঙ্গি লানমাখৰ চেটিয়াৰ বন্দৰ ৰাজখোৱাক বৰফুকন পতা হ'ল। বন্দৰ বৰফুকন এজন বাহুবলী আৰু যুদ্ধবিদ্যাত পৈণত পুৰুষ আছিল। তেওঁ বিষম বিক্ৰমেৰে মুছলমানৰে সৈতে ৰঙ্গামাটিত ৰণ দিলেগৈ। বন্দৰ বৰফুকনৰ বিক্ৰম সহিব নোৱাৰি মুছলমান সেনা কামৰূপ এৰি পলাবলৈ বাধ্য হ'ল। সেই ৰণত সম্পূৰ্ণ জয়লাভ কৰাৰ বঁটাস্বৰূপে, বন্দৰক গুৱাহাটীত নিগাজিকৈ বৰফুকন পাতি ৰখা হ'ল।

জয়মতী কুঁৱৰী (১):—ভেবেৰা বৰবৰুৱাক বধ কৰাৰ পাচত, স্বৰ্গদেৱ চুলিকফা বা ল'ৰা-ৰজাক যদিও ভা-ভাঙ্গৰীয়া আৰু বিষয়াসকলোৱে ৰজা বুলি মানি লৈছিল, তথাপি তেওঁ আগৰ ৰজাসকলৰ ভাগ্যফল স্মৰণ কৰি, সততে নিজৰ অকাল মৃত্যু কল্পনা কৰি আছিল। সেই সময়ত ৰজা হ'ব পৰা ফৈদবিলাকত ভালেমান কোঁৱৰ আছিল। গতিকে, মন্ত্ৰীসকলে তেওঁলোকৰ খাটনি এৰাব নোৱাৰি, এজনক বধি আন এজনক ৰজা পাতি উৎপাত লগাইছিল। যোৱা ৯ বছৰৰ ভিতৰত সেইদৰেই কেইবাজনো কোঁৱৰৰ অকাল মৃত্যু হয়। সেই কাৰণে, ল'ৰা-ৰজাই এনে আশঙ্কাৰ সঁচ মাৰিবৰ নিমিত্তে ৰজা হ'বৰ যোগ্য কোঁৱৰবিলাকক চোৰাংচোৱা লগাই ঘুণীয়া কৰি ৰজাৰ অযোগ্য কৰিবলৈ ধৰিলে। পিচে, তুংখুঙীয়া ফৈদৰ গোবৰ-ৰজাৰ পুতেক (১) লাঙ্গিগদাপাণি এজন বৰ বাহুবলী কোঁৱৰ আছিল; আন আন ফৈদৰ কোঁৱৰৰ কঠিয়া মাৰি, ল'ৰা-ৰজাই গদাপাণিত চকু দিয়ে। তেওঁৰ ওচৰত কিন্তু চোৰাংচোৱাৰ কৌশল নৰজিল। তেওঁ এনে বাহুবলী আছিল যে দুজন চাৰিজনে তেওঁৰ কাষ চপাই টান। সেই কথাত ল'ৰা-ৰজা অতিশয় আশঙ্কিত হৈ, গদাপাণিক ধৰিবলৈ সৰহকৈ ৰণুৱা মানুহ পাচিলে। মহাবাহুবলী গদাপাণিয়ে সিমানতো কেৰেপ্ নকৰি ফেৰ পাতি ধৰিছিল; কিন্তু শেহান্তৰত, নিজৰ ভাৰ্য্যা আৰু আত্মীয়-কুটুম্বাদিৰ প্ৰেৰণাত তেওঁ অগত্যা অকলে নগৰ এৰি আঁতৰিবলৈ বাধ্য হয় (২)।

---

(১) "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী"ৰ ১৩ পৃষ্ঠাত "শ্ৰীশ্ৰীমৎ গদাধৰ সিংহ মহাৰজা ডিংখাং নামেৰে গ্ৰামত উত্তৰ হৈ দুই ভায়েকৰ অৰ্দ্ধ বাৰিৰ গ'ল" বোলা হৈছে; ইয়াৰপৰা অনুমান হয় যে গদাপাণিৰ ভায়েক বা ককায়েক এজন আছিল। আকৌ, ১৪ পৃষ্ঠাত "বুঢ়াফুকনৰ ভয়ত দুই জনা গোহাঁইক নগাচাকত থৈছিল" বোলা হৈছে; কোনোৱে জয়মতী গদাপাণিৰ দুই পুত্ৰ লাই আৰু লেচাই গোহাঞিদেৱৰকে সেই দুই গোহাঞি বুলি কয়।

(২) হৰকান্ত বৰুৱাৰ বুৰঞ্জীমতে, গদাপাণিয়ে তেওঁৰ ভাৰ্য্যা জয়মতীক লগত লৈ পলাইছিল; যেনে,—"পলাই গৈ তেওঁৰ ভাৰ্য্যা গাভৰু সহিতে আটৰা অৰণ্যত সোমাই আছিল; তাতে এটি সৰ

পোনতে কেইদিনমান তেওঁ মেটেকাত বগী বৰপোহাৰীৰ ঘৰত ৰৈছিলগৈ; তাৰ পাচত সহায় বিচাৰি তেওঁ নগা পৰ্ব্বতৰ ফালে যায়গৈ। গদা কোঁৱৰে তেওঁৰ ভাৰ্য্যা জয়মতী কুঁৱৰীক লাই আৰু লেচাই নামেৰে দুটি পুত্ৰৰে সৈতে ঘৰত এৰি গৈছিল (১)। ইফালে গদাপাণিৰ সন্ধান বাতৰি নাপাই ল'ৰা-ৰজা ভয়ত বিহ্বল হ'ল। পিচে, তেওঁৰ ভাৰ্য্যা জয়মতীয়ে অৱশ্যে সেই সন্ধান জানে বুলি ভাবি, তেওঁক বাৰম্বাৰ সোধা হয়, কিন্তু জয়মতীয়ে তাৰ সঙ্কেতো নিদিলে। গতিকে, জয়মতীক শাস্তি দি গদাপাণিৰ বাতৰি উলিয়াবলৈ ৰজাই আজ্ঞা দিলে। কিন্তু, সেই শাস্তিৰ ভয় দেখুৱাতো জয়মতীয়ে স্বামীৰ সন্ধান দিবলৈ সদৰ্পে অস্বীকাৰ কৰিলে। তাৰ পাচত, ৰাজাজ্ঞানুসৰি কুকুৰাচোৱা চাওদাঙে কুঁৱৰীক জেৰেঙা পথাৰলৈ নি, তাতে কেৰীয়া খুঁটাত বান্ধি, নানা শাস্তি কৰি গদাপাণিৰ বাতৰি সোধে। কিন্তু, জয়মতীয়ে নীৰৱে সকলো যন্ত্ৰণা সহি থাকে, তথাপি নিজৰ স্বামীৰ সম্পৰ্কে এবাৰো এটি কথাকে নকয়। নিতে ন-ন শাস্তি উলিয়াই চাওদাঙে জয়মতীক ছয়-সাতদিন একেৰাহে শাস্তি কৰিও তেওঁৰপৰা গদাপাণিৰ বাতৰি উলিয়াব পৰা নাই, জয়মতীয়ে গদাপাণিৰ কথা নকয়। পিচে, সেই শাস্তিৰ বাতৰি নগা পৰ্ব্বতত আঁতৰি থকা

ঘৰ গছৰ পাতৰে কৰি কাল যাপন কৰি আছিল।" * * (তাতে গৈ ৰজাৰ মানুহে বেৰি ধৰাত, ভাৰ্য্যাৰ কাকুতিমতে গদাপাণি অকলে আঁতৰ হোৱাত) "নিৰ্দ্দয় লোক সাতকক ধৰি শাস্তি কৰি বধ কৰিলে।"—হৰকান্ত বৰুৱাৰ "আসাম বুৰঞ্জী," ৫৩—৫৪ পৃষ্ঠা। কিন্তু, এই বিবৃতি আন কোনো বুৰঞ্জী বা জনশ্ৰুতিত পাবলৈ নাই।

(১) ছুতিৰাম হাজৰিকীয়াৰ "অসমৰ পদ্য-বুৰঞ্জীত" জয়মতী-গদাপাণিৰ জীয়ৰী এটিও ৰাজাজ্ঞানুসাৰে চাওদাঙে শাস্তিতে মাৰিলে; যেনে,—

"ৰাজা বোলে হোক নাপাইলিহি কিবি বুধি।
শীঘ্ৰ কৰি আন যাই ভাৰ্য্যা-পুত্ৰী ধৰি॥"

* * *

"একখানি জীয়া আছে বহু আদৰৰ।
পিতৃৰো আছিলা স্নেহ কন্যাতে সে বৰ॥"

* * *

"ৰাজকুমাৰীকো শাস্তি মাতৃৰ লগত।
দেখায়া দিয়োক তোমাসাৰ পিতৃ কৈত॥"

* * *

"নভৈলেক মায়া কিছু দণ্ড কৰে ধৰি।
সহিবে কিমতে তিনি দিনে গৈলা মৰি॥"

—ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত ৺ছুতিৰাম স্বৰ্ণকাৰ হাজৰিকীয়া বিৰচিত "অসমৰ পদ্য বুৰঞ্জী", ১৩—১৪ পৃষ্ঠা।

* * *

"পদ্য-বুৰঞ্জী"ত লাই-লেচাইকো বাদ দিয়া নাই। যেনে,—

"আয়ু পাত ভৈল পৰলোকে গদাধৰ।
লাই-লেচাই দুই পুত্ৰ ৰৈলা তাৰ॥"

—"পদ্য-বুৰঞ্জী", ৪০ পৃষ্ঠা।

এতেকে, 'গৰ্ভে সৈতে' ধৰি জয়মতী গদাপাণিৰ চাৰিটি সন্তান দেখত উঠে; কিন্তু ই কবিতাৰ কল্পনা নে বুৰঞ্জীমূলক তথ্য, ঠাৱৰকৈ ধৰ পৰা নাই এখোন।

গদাপাণিৰ কাণত পৰিলগৈ (১) তেওঁ নিজৰ পতিব্ৰতা ভাৰ্য্যাই তেনেকৈ লাঞ্ছনা-ভুগাৰ বাতৰি সহিব নোৱাৰি, মনৰ বেগত, পৰ্ব্বতৰপৰা নামি আহি ছদ্মবেশেৰে জয়মতীৰ কাষ চাপিল। গদাপাণিয়ে অচিনাকি ভাও জুৰি কেইবাবাৰো কুঁৱৰীক এই বুলি কয়, "হেৰ মাহুহজনী, তই কিয় যন্ত্ৰণা ভুঞ্জি মৰিছ, গিৰিয়েৰৰ কথা কৈ নিদিয়নো কিয়?" জয়মতীয়ে এনে হিত উপদেশ দিওঁতালৈ উলটিকে নাচায়! সাধ্বী জয়মতীয়ে পৰমেশ্বৰৰ আৰু স্বামী-গুৰুৰ চৰণ চিন্তি বেতৰ কোব, ভোম চোবাত, চমটা ইত্যাদি একোতে কেৰেপ্ নকৰি, সতীত্ব তেজেৰে তেজস্বিনী হৈ, ল'ৰা-ৰজাৰ নৰঘাতী পাষণ্ডবিলাকৰ মনত বিস্ময় জন্মায়ে থাকিল; কিন্তু গদাপাণিৰ প্ৰাণে নসহিলে! তেওঁ আকৌ কাষ চাপি কবলৈ ধৰিলে, "মাহুহজনী! তই গিৰিয়েৰৰ বাতৰি কৈ দি ৰক্ষা পৰ!" এইবাৰ কুঁৱৰীয়ে কোঁৱৰক চিনি পালে। যাৰ নিমিত্তে তেওঁ অতনা যন্ত্ৰণালৈকো কটাহি নকৰি নিজৰ জীৱন উচৰ্গা কৰিছে, তেওঁ এতিয়া নিজে ধৰা দি সকলো নাশ কৰে! এই ভাবি, জয়মতীয়ে মিছা ক্ৰোধ দেখুৱাই, অথচ কাকুতিৰ চেৰেৰে এই সমিধান দিলে, "মোৰ গৃহস্থৰ কথা মই নকওঁ, ইবিলাকৰ কি হৈছে? ইবিলাকক ইয়ালৈ কোনে মাতিছে? — গুচি বা নাযায় কিয়!"(২) মুখৰ কথাতকৈয়ো জয়মতীৰ চকুৰ কাতৰ ভাবৰ সঙ্কেতে গদাপাণিক বেচিকৈ টলালে। গদপাণিয়ে অগত্যা চন্দ্ৰ-সূৰ্য্যাদি দেৱতাক সাক্ষী কৰি, ভাৰ্য্যাৰ উদ্ধাৰৰ অৰ্থে সহায় বিচাৰিবলৈ বেগাবেগিকৈ তাৰপৰা আঁতৰ হ'ল। তাৰ পাচতো চাওডাঙ্গে জয়মতী কুঁৱৰীক ছয়-সাত দিন শাস্তি দিয়ে; কিন্তু স্বামীৰ কুশল চিন্তাই তেওঁৰ সকলো যন্ত্ৰণাৰ ওপৰত যেন শান্তি-পানী ঢালি দিয়ে,— জয়মতীয়ে কোনো বিধৰ আকাৰে-প্ৰকাৰেও স্বামীৰ সন্ধান নিদিবলৈ দৃঢ়কৈ হে মন বান্ধিলে। সদৌশেহত, চৈধ্য দিন নিৰ্য্যাতনৰ মূৰত, ১৬৭৯ খ্ৰীষ্টাব্দত, ১৬০১ শকৰ ১৩ চ'তত, বিগত জীয়ৰী জীৱনত প্ৰাণে-প্ৰাণ ধৰা দিয়া (৩) স্বামী-গুৰুৰ চৰণ

---

(১) গদাপাণি কোঁৱৰক ৰাজকীয় সেনাৰপৰা ৰক্ষা কৰা শিলভোখৰ এতিয়াও শিৱসাগৰৰ "লখিমীজান" বাগিচাৰপৰা দেখা পায়। সেই শিলৰ ওপৰৰ শুভ্ৰ দীৰ্ঘ খণ্ডকে 'গদাধৰ সোমোৱা ফাট' বুলি স্থানীয় লোকে নিৰ্দ্দেশ কৰে।

(২) "কৈৰ কোন লোক আসে এহেৰ তেহেৰ।
সিয়ো মোত কথা কহে ঠেহেৰ ঠেহেৰ॥"

—দুতিৰাম হাজৰিকীয়াৰ "পদ্য-বুৰঞ্জী।"

(৩) এদিন খিয়-দুপৰীয়া, বহদূৰৈ বাটকুৰিবাই ডেকা কোঁৱৰ গদাপাণি এখন গাওঁ পালেহি। সেই সময়ত তেওঁৰ হুতাশনীয়া ভোকটো লাগি, 'কি খাওঁ, কি বওঁ' লগালে। আছিল এঘৰত এক দীপ-লিপ্ গাভৰু। কোঁৱৰে কোঁ-কোঁ কৰে সোমাই গৈ এই বুলি মাত লগালে, "গাভৰু, কি আছে দিয়া খাওঁ।" গাভৰুয়ে সিমান ততাতৈয়াকৈ আন একো উপায় কৰিব নোৱাৰি, হাতীখোজীয়া বাতিৰে এবাটি পইতা ভাত মিঠা খালোনেৰে ৰখা ভজা কাটিয়া পাতেৰে দিলে। তাকে খাই বৰ তৃপ্তি লাগি গদাপাণিয়ে এই বুলি কৈ থলে, "লগ ললে, লম তোমাক; দিন আহিলে মিলাব আমাক।" সময়ত এই গাভৰুকে কোঁৱৰে বিয়া কৰাই আনিলে। তেওঁৱেই কুঁৱৰী জয়মতী। গাওঁখন আজিকো-পৰ্য্যন্ত "ভাজনী গাওঁ" নামেৰে শিৱসাগৰৰ লাকোৱা ষ্টেচনৰ সমীপত আছে।

চিন্তি, সাধ্বী-সতী জয়মতীয়ে ল'ৰা-ৰজাৰ নৰৰূপী দানৱ চাওডাঙৰ হাতত নশ্বৰ দেহা এৰি (১), অমৰবাঞ্ছিত নাম-গৌৰৱেৰে আহোম জাতি আৰু অসমীয়া জাতিৰ নাম ধন্য কৰি, পৃথিৱীৰ নাৰীসকলৰ পতি-প্ৰাণতাৰ জ্বলন্ত পটন্তৰ ৰাখি, সীতা, সাবিত্ৰী আৰু দময়ন্তীৰ শাৰীত আসন ল'বলৈ বৈকুণ্ঠপ্ৰয়াণ কৰিলে। এতিয়াও, শিৱসাগৰত "জয়সাগৰ" আৰু "জয়দৌল" জয়মতীৰ সতীত্বৰ চানেকিস্বৰূপ জিলিকি আছে। ১৯১৩ খ্ৰীষ্টাব্দ বা ১৮৩৫ শকৰপৰা বছৰি 'জয়সাগৰ'ৰ পুণ্যসলিলত স্নান আৰু দৌল-মন্দিৰত সভা-সংকীৰ্ত্তনাদিৰে সৈতে "জয়মতী-তিথি" পালনৰ ৰীতি চলিব লাগিছে।

সমসাময়িক ভাৰত-বুৰঞ্জীৰ কথা :—অসম বুৰঞ্জীৰ এই ছোৱাৰ, ১৫২৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৬৭০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে,—আহোম গৌৰৱৰ লগত ভাৰত-বুৰঞ্জীৰ মোগল গৌৰৱৰ বিজনি খাটে। এই যুগতে ভাৰতবৰ্ষত মোগল ৰাজক্ষমতাৰ চূড়ান্ত উন্নতি। ভাৰত-বুৰঞ্জীৰ এই ছোৱাত, আৰ্য্যাবৰ্ত্তত মুছলমানৰ প্ৰতিপত্তি বঢ়াৰ লগে-লগে, দাক্ষিণাত্যত সু-প্ৰখ্যাত হিন্দু বীৰ শিৱাজীয়ে হিন্দু ৰাজক্ষমতা পুনৰপি বিস্তাৰ কৰিবলৈ প্ৰয়াস পায়। সেই কালত মোগল বংশধৰ বাবৰ, হুমায়ুন, আকবৰ, জাহাঙ্গীৰ, চাহজাহান আৰু আওৰংজেব এই পাঁচজন ৰজাই দিল্লীৰ ৰাজপাট খাইছিল। বাবৰে তাতাৰৰপৰা আহি ভাৰতবৰ্ষত মোগল ৰাজ্য স্থাপন কৰে ; এওঁৰ দিনত পাণিপথৰ প্ৰথম যুদ্ধ আৰু কন্নুৱা-যুদ্ধ এই দুখন ডাঙৰ ৰণ লাগে। হুমায়ুনৰ ৰাজত্ব কালত আগ্ৰাৰ পুনৰুদ্ধাৰ আৰু কনৌজ যুদ্ধ এই দুটা প্ৰধান ঘটনা। আকবৰে 'দিল্লীশ্বৰ' নামেৰে সম্ৰাটৰ খিতাপ লাভ কৰিছিল। আকবৰ বাদচাহৰ আমোলত ভালেমান ডাঙৰ ডাঙৰ ঘটনা হৈছিল ; তাৰ ভিতৰত চিতোৰ আক্ৰমণ, জিজিয়া-কৰ ৰহিত, আইনী-আকবৰী আৰু আকবৰনামা প্ৰচাৰ, "পাণিপথৰ ২য়, যুদ্ধ" এইবোৰ ঘাই। জাহাঙ্গীৰ বাদচাহৰ দিনত বিখ্যাত "ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানি" আৰু "ফৰাচী কোম্পানি" নামেৰে ইংলণ্ড আৰু ফ্ৰান্স দেশৰ দুটা বেপেৰুৱা কোম্পানিৰ পোন্-প্ৰথম আগমন আৰু স্থাপন হয়। চাহজাহান বাদচাহৰ দ্বাৰাই তেওঁৰ প্ৰিয়তমা পত্নীৰ নামে পৃথিৱীৰ সপ্তম আচৰিত বস্তু "তাজমহল" নিৰ্ম্মিত হয়। আওৰংজেব সম্ৰাটৰ ৰাজত্বত শিৱাজীৰ বিক্ৰমৰ ফলস্বৰূপ বিখ্যাত "পুৰন্দৰ সন্ধি" স্থাপন, ইউৰোপীয় কোম্পানিৰ বাণিজ্য বিস্তাৰ, ভাৰতবৰ্ষত বৃটিচৰ স্থিতি বিস্তাৰ আৰু স্থায়ীকৰণ এইবোৰেই এই যুগত ভাৰত-বুৰঞ্জীৰ লেখত লবলগীয়া সমসাময়িক ঘাই ঘটনা।

ৰাজ্যবিপ্লৱ

(খ্ৰীঃ ১৬৭১—৮২ চন)

খ্ৰীঃ ১৬৭১ চনৰপৰা ১৬৮২ চনলৈকে এই এঘাৰ বছৰৰ ভিতৰত ভালেমান কোঁৱৰ-কুঁৱৰী-বধৰ অভিনয়ে অসমত এটা দোৰ্ঘোৰ ৰাজ্য বিপ্লৱ ঘটাইছিল। সেই অভিনয়ৰ নায়কৰ ভিতৰত এই তিনিজন ঘাই :—(১) লুখুৰাখনৰ লেচাই ডেবেৰা হাজৰিকীয়া, পাচত

---

(১) "গৰ্ভে সহিতে আইকুঁৱৰীদেৱক শাস্তিতে মাৰিলে।"—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী," ১৪ পৃষ্ঠা।

ডেবেৰা বৰবৰুৱা ; (২) বাঁহগৰীয়া আতন বুঢ়াগোহাঞি, পাচত বাঁহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া ; (৩) মেটেকা-তলীয়া লালুকসোলা বৰফুকন। ১ম, আৰু ৩য়, জনে ৰজা নহৈও, ৰাজক্ষমতা চলোৱাৰ দুৰাকাঙ্ক্ষা সিদ্ধিৰ উদ্দেশ্যে বিস্তৰ গৰ্হিত কাৰ্য্য কৰাৰ উপৰি, ভালেমান কোঁৱৰ আৰু কুঁৱৰীক অবাবত অকালত বধ কৰাইছিল। তাৰ ভিতৰত, খ্ৰীঃ ১৬৭১ চনত স্বৰ্গদেৱ উদয়াদিত্য, ১৬৭৩ চনত ৰামধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱ, ১৬৭৪ চনত চুহুং কোঁৱৰ, ১৬৭৫ চনত তিপামৰ ৰজা নাৰায়ণ গোহাঞি, ১৬৭৭ চনত গোবৰ-কোঁৱৰ, ১৬৭৬ চনত জয়ধ্বজসিংহ ৰজাৰ আইকুঁৱৰী, ১৬৭৭ চনত চুজিন্‌ফা স্বৰ্গদেৱ, ১৬৭৯ চনত চুদৈফা স্বৰ্গদেৱ, ১৬৮০ চনত মহাসতী জয়মতী কুঁৱৰী, ১৬৭৬ চনত চৈধ্যজন কোঁৱৰৰে সৈতে নামৰূপীয়া ৰজা, ১৬৭৭ চনত চাৰিঙ্গীয়া ৰজা, বানৰুকীয়া বৰগোহাঞি আৰু ঘোঁৰা-কোঁৱৰ, ১৬৮১ চনত চুলিক্‌ফা বা ল'ৰা-ৰজা এই সকলৰ সেই সংসৰ্গত অকাল-মৃত্যু ঘটে।

ডেবেৰা বৰবৰুৱা :—ওপৰত কোৱা অভিনয়ৰ আদিছোৱাৰ প্ৰধান নায়ক আছিল লুখুৰাখনৰ লেচাই ডেবেৰা বৰবৰুৱা। তেওঁ পোনতে এজন হাজৰিকীয়া বিষয়া আছিল। পিচে, উদয়াদিত্য স্বৰ্গদেৱক বধি, তেওঁৰ ভায়েক সৰুগোহাঞি -ওৰফে চুক্লম্‌ফা বা ৰামধ্বজসিংহক ৰজা পতা কাৰ্য্যৰ গুৰি ধৰি, লেচাই-ডেবেৰা বৰবৰুৱাৰ পদলৈ উঠি, স্বৰ্গদেৱৰ বৰ প্ৰিয়পাত্ৰ হৈ উঠিল। সেই সময়ত ঘোঁৰাকোঁৱৰ গুৱাহাটীত বৰফুকন (লাচিত বৰফুকন) হৈ বৈ যোৱাৰ ছেগতে, স্বৰ্গদেৱে ডেবেৰাক নিগাজিকৈ বৰবৰুৱা পাতি লয়। সেই বিষয়-বাব পাই ডেবেৰা একেদোপে ইমান মইৰৰ হৈ উঠিল যে পাচলৈ তেওঁ কাকো গণিতা নকৰা হ'ল ; ৰজা মাথোন নামত ৰজা থাকিল। আনকি, আগৰ স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহ ৰজাৰ আইকুঁৱৰীলৈকো ডেবেৰাৰ অসৎ কটাক্ষ পৰিল ; ডেবেৰাই ক'লে,—"আইকুঁৱৰীদেৱে মোৰ ঘৰতে থাকক।" সেই কথা শুনি একালৰ পাটমাদৈ আইকুঁৱৰীদেৱে জ্বলি উঠি ডেবেৰাক ক'লে,—"বন্দী, নিশ্চয় তোক কাটিম।" কিন্তু তাৰ ফলত, "ডেবেৰাই আইকুঁৱৰীক প্ৰাণে মাৰি জয়ধ্বজসিংহ ৰজাৰ মৈদামত থলেনি।" কিন্তু, "এশ গৰু মাৰিলে বাঘৰো মৰণ" এই বচন ফাঁকি ডেবেৰাৰ গাত ফলিয়ালে। শেহান্তত, বাঁহগৰীয়া আতন বুঢ়াগোহাঞি, লালুকসোলা বৰফুকন আৰু "শৰাইঘটীয়া" ফুকন, ৰাজখোৱা, হাজৰিকীয়া আদি লগলাগি ডেবেৰাক বন্দী কৰিবলৈ উজাই আহিল। ডেবেৰাই ৰণবল গোটাই লৈ গৈ ভেটা দি ধৰাত, বাঁহগৰত এখন ৰণ লাগে। ৰণত ঘাটি পলাই ডেবেৰা থুকুবিলৰ কাষৰত সোমাইছিলগৈ। পিচে; তাৰপৰা ধৰাই আনি, ডেবেৰাক শাকবাৰীৰ নাওশালিত ওপৰ-চাং সাজি থোৱা হয়। তাৰ পাচত, তাৰপৰা ৰজাহাটলৈ নি, তাতে বুঢ়াফুকনে (লালুকসোলা বৰফুকন) বিস্তৰ বিকৰ্থনা কৰি, আৰু নানা উৎকট্ট শাস্তি দিয়াই, ডেবেৰাক হাৰীৰ হতুৱাই ভৰিৰপৰা মূৰলৈকে কোৰেৰে চৰিয়াই-কোবাই বধ কৰিলে. এই দৰেই ৰজা বধি ৰজা পতা লেচাই ডেবেৰা-বৰবৰুৱা বধ অভিনয়ৰ অন্ত পৰিল।

সেই বিপ্লৱ অভিনয়ৰ উৎপতীয়া দুষ্টৰ প্ৰধান নায়ক আছিল ডেবেৰা বৰবৰুৱা, দীঘলা বুঢ়াগোহাঞি আৰু লালুকসোলা বৰফুকন। এই কেইজন অত্যাচাৰী আৰু

দুৰাকাঙ্ক্ষী ৰাজকৰ্ম্মচাৰীৰ উৎপাতত ৰাজ্যজুৰি অশান্তি বিস্তাৰ হৈছিল। আনকি, ইবিলাকৰ চক্ৰান্তৰ ফেৰত, মহাসতী জয়মতী কুঁৱৰীয়েও অকালত সগৰ্ভা অৱস্থাত দেহা এৰিব লগাত পৰে। ডেবেৰা বৰবৰুৱাক বধিবৰ সময়ত আতন বুঢ়াগোহাঞিয়ে ৰাজ্যত শান্তি স্থাপিব বুলি শালগ্ৰাম তাম-তুলসী চুই শপত খাইছিল ; কিন্তু সেই সংকল্প কাৰ্য্যত পৰিণত কৰিব নোৱাৰি, নিজে লালুকসোলা বৰফুকনৰ হাতত বন্দী হৈ দেহা এৰিব লগাত পৰে। তাৰ পৰিণামত দোৰ্ঘোৰ শাস্তি ভুঞ্জি ডেবেৰা বৰবৰুৱা আৰু লালুকসোলা বৰফুকন দুয়ো অকাল-মৃত্যুৰ গৰাহত পৰে।

আধ্যা-৩

তুংখুঙীয়া ফৈদৰ ধাৰাবাহিক ৰাজত্ব

স্বৰ্গদেৱ চুপাত্‌ফা বা গদাধৰসিংহ

পতিপ্ৰাণা প্ৰিয়তমা ভাৰ্য্যা জয়মতীৰ উদ্ধাৰাৰ্থে গদাপাণিয়ে পাকতে গৈ এজাক নগা-ৰণুৱা লৈ আহিছিল (১) ; কিন্তু তেওঁ আহি পোৱাৰ আগেয়েই সাধ্বী-সতী জয়মতীয়ে ইফালে তনু-ত্যাগ কৰিলে। পত্নী-বিয়োগৰ পাচত, গদাপাণিৰ মন উদাস হোৱাত, তেওঁ বিপদৰ ভয় এৰি, য'তে-ত'তে ঘূৰি ফুৰি (২) শেহত কলিয়াবৰত ওলালগৈ। তাতে ভিনিহিয়েক বন্দৰ বৰফুকনে তেওঁক লগ পায়। বৰফুকনে ইয়াৰ পূৰ্ব্বৰেপৰা ল'ৰা-ৰজাৰ অত্যাচাৰত বিৰক্ত হৈ আছিল ; গদাপাণিক লগ পোৱা মাত্ৰকে তেওঁৰপৰা আদ্যোপান্ত শুনি লৈ, আৰু নিজৰো মনোভাব ব্যক্ত কৰি, "কলিয়াবৰত থকা ডা-ডাঙৰীয়া, ফা-ফুকন, বৰুৱা-ৰাজখোৱা, বৰা-বুকক সকলো একযোগ হৈ, খ্ৰীঃ ১৬৮১ চনৰ ২০ শাওণত তুংখুঙীয়া বুঢ়াৰজা শ্ৰীশ্ৰীগদাধৰসিংহ মহাৰজাক কলিয়াবৰতে ৰজা পাতি, পিচদিনা গড়গাওঁ নগৰলৈ উজাই লৈ গলগৈ।" (৩)

তাৰ পাচত, গড়গাওঁ নগৰত, ১৬০৩ শক বা খ্ৰীঃ ১৬৮১ চনত, শাওণৰ ২২ দিন

---

(১) আত্মগোপনৰ কালত গদাপাণিয়ে নামচাং চাঙৰ কাকা নামেৰে নগা ৰাজকুমাৰী এগৰাকীৰ আশ্ৰমত বাস কৰে। জয়মতীৰ নিৰ্য্যাতনৰ কথা শুনি, তেওঁক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ ৰণুৱা সংগ্ৰহত সহায় কৰি দি, কাকাই গদাপাণিক লৰালৰিকৈ পঠিয়াই দিয়ে।

(২) গোসাঁইৰ জৰিয়তে বন্দৰ বৰফুকনৰ সাহায্য লাভাৰ্থে গদাপাণিয়ে উত্তৰ কোলৰ কলাবাৰীত দক্ষিণপতীয়া সৰু বনমালী বাপুৰ সত্ৰত দিনচাৰেক আলহীৰূপে বাস কৰিছিল ; "কিন্তু আপোনাৰ সেৱক চামগুৰীয়া স্বৰ্গদেৱ (ল'ৰা-ৰজা) নষ্ট হোৱা যেন জানি গোসাঁই বাপুৱে কথা ভৰসা নিদি, সামান্যৰূপে যোজ-বাজ দি সোধা-পোছা কৰি, উদাসীন হাটীৰ বাজে ৰাখিলে। পাচে, বুঢ়া ৰজাক (গদাপাণি) বিচাৰি নাপাই ঘৰিণীয়েকক পাই শাস্তিতে মাৰিলে।"—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ১৪ পৃষ্ঠা।

(৩) মিল,—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী" ১৫—১৬ পৃষ্ঠা।

যাওঁতে, মহাৰজা গদাধৰসিংহ শিঙৰিঘৰ উঠিল; ২৩ তাৰিখে সিংহপীৰাত বহিল ২৪ তাৰিখে মঙ্গলবাৰে সিংহাসনত উঠিল। সেইদিনাই স্বৰ্গদেৱে আহোম জাতিনা "চাওঁচুপাতফা" আৰু হিন্দুমতে "গদাধৰসিংহ" নাম গ্ৰহণ কৰে। সেই নাম মজুন্দা সুবৰ্ণৰ কাপেৰে লিখি পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সমস্তকে শুনালে। আৰু, ১৬০৪ শকৰ বহাগ আওৰৰ কলে (১)।

গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱ যেনে বাহুবলী, শাসন কাৰ্য্যতো তেওঁ তেনে এজন টানমুখীয় ৰজা আছিল। তেওঁ যদিও ডাঙৰীয়া কেইজন আৰু আন আন বৰমূৰীয়া বিষয়া সকলৰ সাহায্যত হে ৰাজপাট লাভ কৰে, তথাপি ল'ৰা-ৰজা বৰ্ত্তমান থাকোঁতে যিবিলাক বিষয়াই গদাপাণিক ৰজা পতা কাৰ্য্যত যোগ দিছিল, সিবিলাকক ৰাজদ্ৰোহী সাব্যস্ত কৰি ৰাজধৰ্ম্মমতে দণ্ড বিহিবলৈ তেওঁ অলপো কাতৰ নহৈছিল। গদাধৰসিং স্বৰ্গদেৱে সিবিলাকক স্বয়ং আগত থাকি শালত দিয়ালে। আৰু, সেই ঠাই আজিকালি "শালমৰামুখ" বুলি জনা যায়। আনকি, তেওঁক নিৰাশ্ৰয় অৱস্থাত আশ্ৰয় দি উপকা কৰোঁতা তিনিহিয়েক বন্দৰ বৰফুকনক, প্ৰাণে মাথোন এৰি দি, বিষয়া ভাঙি ৰাজ্যৰপৰা বাহিৰ কৰি খেদি দিয়ে। তাৰ পাচত, তেওঁ নিজৰ বাচনিমতে লক্কীয়া খাম্পেঙক বুঢ়াগোহাঞি, আচুকক বৰপাত্ৰগোহাঞি আৰু সন্দিকৈ ফুকনক বৰফুক পাতিলে। স্বৰ্গদেৱ গদাধৰসিংহই দেখিলে যে হিন্দুধৰ্ম্ম প্ৰবৰ্ত্তক মেধি-মহন্তসকল ভিতৰত বহুতৰ ভণ্ডামি আৰু কুটিল স্বভাৱৰ দোষত ৰাজ্যত ধৰ্ম্মৰ সলনি অধৰ্ম্ম আৰ অন্যায় উপদ্ৰৱ আদি হে বাঢ়িছে; সেই কাৰণে তেওঁ ভালেমান মহাজন-মহন্তৰ সিবিলাকৰ সত্ৰৰপৰা বাজ কৰি চেউনী, টোকোলাই আৰু নামৰূপত নিলগকৈ পাতিলে

বৈষ্ণৱ নিৰ্য্যাতন :—"বেজদলৈ ৰঙ্গাচৰণ ভণ্ডাৰী বৰুৱাই মহাৰাজত গোচৰ দিলে বোলে, 'ভকতৰ ঘৰত ধন কিলেই লাগিছে, চাউল কঠাহে লাগে; তাকো সেৱক শৰণীয়াই দিছে। যদি স্বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞা হয়, সেই ধন আনিব পাৰোঁ।' ৰজাদেৱে বোলে, 'ভকত-মহাজন, গোসাঁই মহন্তৰ কপট আচৰণৰ কথা মোৰো মনত আছে।' অৰ্থাৎ পূৰ্ব্বে ৰজাদেৱে পলাই ফুৰোঁতে দক্ষিণপাটৰ কলাবাৰী সত্ৰতে আছোঁতে, ডেকা গোসাঁয়ে এদিনা বঢ়াকৈ বাক্য বুলিলে। সেই কথা মনতে আছিল। আৰু যেতিয়া কলিয়াবৰত গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱক ডা-ডাঙৰীয়া, ফা-ফুকন, বৰুৱা-বিষয়া, বৰা-বুকৰ সকলে ৰজা পাতি শৰণ ললে, তেতিয়া গোসাঁয়ে ডাঙৰীয়া-বিষয়াসকলক কৈ ৺দেৱক ৰজা গুচাবৰ নিমিত্তে কলাবাৰীৰপৰা নাৱে লুইতে ভটিয়াই গৈছিল। স্বৰ্গদেৱ গদাধৰ সিংহই বিশ্বনাথ বাহৰৰপৰা দেখি দক্ষিণপাটীয় ডেকা গোসাঁইক মাতি পঠিয়ালে, বোলে, মোক আশীৰ্ব্বাদ কৰি যাওঁকহি। মানুহে নাও মেলি গৈ কলত গোসাঁই নাহিল। এই এক নিমিত্ত। আৰু বনমালী গোসাঁয়ে সুবৰ্ণৰ মূৰ্ত্তি এথান কৰালে এয়ো কথা মনতে আছিল। এইবোৰ আগ-পাচ সাত-পাঁচ গুণি স্বৰ্গদেৱে অনুমতি দিয়াত, বেজদলৈয়ে চাওতাং লগত লৈ গৈ মহাজনসকলক লঘুলাঞ্ছনা কৰি ভাঁৰি-বান্ধি ধন আনিলে। পূৰ্ব্বৰ অপৰাধক লৈ দক্ষিণপাটৰ সুবৰ্ণৰ মূৰ্ত্তিকো কাঢ়ি আনি সেই সত্ৰৰ বাম গোসাঁইৰো মৰ্য্যাদা

---

(১) মিল,—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী" ১৫—১৬ পৃষ্ঠা।

নষ্ট কৰিলে। ১৬১৫ শকৰ ভাদত আউনীআটীয়া বাপুক ধন ভাণ্ডি লৈ শদিয়াত থলে নি। আনো গোসাঁই-মহাজন, মেধি-মহন্ত সমস্তকে ধন ভাণ্ডি লৈ নিজ নিজ সত্ৰৰপৰা উচ্ছন্ন কৰি নামৰূপ, টোকোলাই, চেউনী আদি ঠাইত নিলগাই পাতি পুৰণি সত্ৰাদি জুই দি পুৰিলে।" (১)

মুছলমানৰ ১৪ শ বা শেহ আক্ৰমণ, বা ইটাখুলিৰ ৰণ :—শাসন পদ্ধতিৰ ভিতৰ-ব্যৱস্থা ঠিক কৰি লৈ উঠি, স্বৰ্গদেৱ গদাধৰসিংহই ভা-ভাঙৰীয়া, ফা-ফুকন, বৰুৱা-ৰাজখোৱা আৰু বৰা-বুককেৰে আলচ কৰি গুৱাহাটীৰ বঙালক মাৰিবৰ যুগুতি কৰিলে। সেই অৰ্থে গড়গঞা ভাঙৰীয়া, দিলিহিয়াল লাজি বুঢ়াগোহাঞি, সন্দাল গোহাঞি চেংথাম, দিহিঙীয়া আলুন বৰবৰুৱা, পিকচাই হলো ফুকন, লানমাথু ফুকন, ভাটীৰ লানমাথু বন্দৰ বৰফুকন, থামং পানীফুকন, চাৰিঙীয়া থাম্‌ৰাক ফুকন, আনো ৰাজখোৱা, হাজৰিকীয়া সকলেৰে ৰণ-যাত্ৰা কৰালে। সিবিলাকে পোনেই বাঁহবাৰী মাৰিলেগৈ। তাৰ পাচে কাজলী মাৰিলে। তাৰ পাচত আহোমৰ ৰণবল ভাগ ভাগ কৰি ফুকৰা', সাউদৰ কোঁঠ, বৰনদীমুখ প্ৰভৃতি ভিন্ ভিন্ কোঁঠত থাপ দিয়ালে। এনেতে, মুছলমানৰ ৰণবলে 'গছ-নাও' (পালতৰা পানচৈ নাও) আনি বৰনৈমুখত ফেৰ পাতি লাগিলেহি। অসমীয়া ৰণুৱায়ো আন আন কোঁঠৰপৰা খেদি গৈ যোগ দিলে। মুছলমান ৰণুৱাই ঠাৱৰিব নোৱাৰি পলাবলৈ ধৰিলে। ইতিছেগতে আলুন বৰবৰুৱাই ইটাখুলি দখল কৰি ললে। মঞ্জুৰ খাঁ নবাবো ভাগি পলাল। অসমীয়া ৰণুৱাই পিচে পিচে খেদি নি মানাহত ঠেকালেগৈ। পিতলীয়া বৰহিলৈ, বৰ-সৰু হিলৈ, আনো অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ অনেক পোৱা হ'ল। ধন-মানো, ঘোঁৰা, উট, বলধি, ম'হ বিস্তৰ পোৱা গ'ল। মুঠৰ ওপৰত, এই যুদ্ধত যিমান সম্ভাৰ পোৱা গ'ল, আগেয়ে কোনো যুদ্ধত ইমান পোৱা নাই। ১৬০৪ শকৰ শাওণত এই যুদ্ধ আহোমে জিনিলে। এয়ে অসমত মুছলমানৰো শেষ আক্ৰমণ। (২)

ইটাখুলি ৰণ-জয়ৰ ফলত, লালুকসোলা বৰফুকনে চক্ৰান্তকৈ এৰি দিয়া গুৱাহাটী পুনৰুদ্ধাৰ কৰা হ'ল। ইয়াৰ পাচত আৰু মুছলমান সম্ৰাটে আহোম সম্ৰাটক জোকাবলৈ সাহ কৰিব পৰা নাই। এই যুদ্ধৰ পৰিণতিয়ে গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ বাহুবলৰ পৰিচয় ভাৰতৰ চৌদিশে বহলকৈ বিস্তাৰ কৰে।

ভাঙৰীয়া আৰু বিষয়াৰ ষড়যন্ত্ৰ :—ইতিপূৰ্ব্বতে ভা-ভাঙৰীয়া আৰু বৰুৱা-ফুকনাদি বিষয়াসকলে যি ষড়যন্ত্ৰ কৰি স্বৰ্গদেৱসকলৰ অকাল পতন ঘটাইছিল, সেই বিদ্ৰোহৰ ষড়যন্ত্ৰ তলে তলে উকাবৰ আগন্তুক দেখা গ'ল। কিন্তু, সেই কু-অভিসন্ধি কাৰ্য্যত ফলিয়াবলৈ নাপালে; স্বৰ্গদেৱ গদাধৰসিংহই নিজ বাহুবল আৰু ৰাজনৈতিক জ্ঞানবলেৰে সেইবোৰ শাসনসংক্ৰান্ত অপায় দুপতীয়াতে মুচৰি জ'য় পেলাই নিষ্কণ্টক হৈ ললে। তাৰে গোটাচাৰেকৰ চমু বিবৃতি তলত দিয়া হ'ল :-

(ক) "১৬০৪ শকৰ ২৪ পুহত সম্ভেদ্ পোৱা গ'ল, বোলে, 'বন্দৰ বৰফুকনৰে ফুল

---

(১) শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী" ; ২৬—২৭ পৃষ্ঠা।

(২) মিল,—"তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ১৭ পৃষ্ঠা।

বৰুৱাৰ পুতেক পানীফুকনৰে মন বিধাৰণ।' স্বৰ্গদেৱৰ অনুজ্ঞা অনুসৰি বৰফুকন আৰু পানীফুকনক গুৱাহাটীৰপৰা ধৰাই গড়গাঁও নগৰলৈ অনোৱা হ'ল। দুই ফুকনক হোলোঙৰ আগৰ চৰালৈ আনি, তিনিজনা ডাঙৰীয়াই সোধা-পোছা কৰিলে। দুই ফুকনেও ঘাটি ললে, বোলে, 'আমাৰ অপৰাধক চহি মাৰি-কাটি পেলাবহে লাগে। ৺দেৱৰ লাতাম-পুকৰীয়া বন্দী, যেইথান কৰে।' পাচে, স্বৰ্গদেৱে শুনি ভাণ্ডৰূপে দায় ধৰিলে। বৰপাত্ৰগোহাঞি, বৰগোহাঞি, বুঢ়াগোহাঞি, বৰবৰুৱা, মৌপিয়া ফুকন, হলৌফুকন, তাকেং ফুকন এই সকলে স্বৰ্গদেৱৰ চৰণত মাতিলে। ১৬০৪ শকৰ বহাগৰ তিনদিন যাওঁতে স্বৰ্গদেৱে বৰফুকন আৰু পানীফুকন দুইৰো দায় ক্ষমা কৰি ঘৰলৈ খেদিলে। সন্দিকৈ নেওগক বৰফুকন পাতিলে। লালুকীৰ কৈদীয়া ভেৰাক ফুকন পাতিলে। দিহিঙীয়া লাথেং ফুকনৰ পুতেক ভকতিক পানীফুকন পাতিলে।" (১)

(খ) "১৬০৭ শকৰ আঘোণত সম্ভেদ্ পোৱা গ'ল, চেংবাই ফুকন, খামৰাক ফুকন, খেগোৰ খামচিন ফুকন আৰু পানীফুকন এই চাৰিয়ে স্বৰ্গদেৱক দ্ৰোহ কৰিবলৈ আলচিছে। দিলিহিয়াল বুঢ়াগোহাঞি; হলৌফুকন, আনো হাজৰিকীয়া দুই-চাৰি যোগ থকা জনা গ'ল। স্বৰ্গদেৱ গদাধৰসিংহই চাৰিংৰজা, বৰপাত্ৰগোহাঞি, বৰগোহাঞি, বৰচেটিয়া বৰবৰুৱা, দুৱৰা ফুকন, নাওবৈচা ফুকন এই সকলক লৈ বিদ্ৰোহীক ধৰিবলৈ স্বয়ং ভটিয়াই গ'ল। ডাঙৰীয়া-বিষয়াসকলক ঠায়ে ঠায়ে কোঁঠ পাতি ৰবলৈ দি, চামধৰা গড়ৰ উজনিত লুইতৰ দক্ষিণে বালিত বাহৰ পাতি স্বৰ্গদেৱ নিজে ৰলগৈ। তালৈকে বৰবৰুৱাৰ ভায়েক পানীফুকনকো বুদ্ধি কৰি মতাই আনিলে। খামৰাক ফুকন আৰু চেংবাই ফুকনক বৰফুকনে ধৰি আনি স্বৰ্গদেৱৰ বালি-বাহৰত ঠেকালেহি। তাৰপৰা কলিয়াবৰলৈ উঠি, দিলিহিয়াল বুঢ়াগোহাঞিক ভাঙ্গি, কুঁৱৈগঞা মৌ গোহাঞিক বুঢ়াগোহাঞি পাতিলে। বৰবৰুৱালৈ চাই, পানীফুকনক নামাৰি ঘৰলৈ খেদিলে। খামৰাক আৰু চেংবাই এই দুই ফুকনক স্বৰ্গদেৱ গদাধৰসিংহই আগত থাকি বধ কৰাই, কলাপটুৱাৰ ভুৰত শালত বহুৱাই ভিঙিত তামোল-হাঁচত দি লুইতত উটাই পঠিয়ালে।" (২)

(গ) ১৬০৭ শকৰ ভাদত ভগা-পানীফুকনে গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱক ভাঙ্গি চাৰিংৰজাক ৰজা পতাৰ উদ্দেশ্যে দ্ৰোহ আচৰা সম্ভেদ পাই, স্বৰ্গদেৱে ভগা-পানীফুকনক ঘৰৰপৰা ধৰাই আনি হাতীশালত বন্দী কৰি থোৱালে। তাৰ পাচত, স্বৰ্গদেৱে, বোলে, 'পূৰ্ব্বেই মোক অনিষ্টক আচৰিলে, তেতিয়াই আৰু মাৰিব লাগিছিল, নামাৰি ৰাখিলোঁ। এতিয়াও দেখোঁ আশয় সেইএহে।' এইবুলি আহিনৰ তিনদিন যাওঁতে ৰজাহাটত পানীফুকনক গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে আগত থাকি ছেপাই মৰালে; (৩)

(ঘ) **কোঁৱৰ-পোহা**:—দিলিহিয়াল ভগা-বুঢ়াগোহাঞিয়ে দিচৈয়াল কোঁৱৰক বোজ-বাজ দি পুহিছে বুলি সম্ভেদ্ পাই, বিচাৰ কৰি, সেই লাগি বুঢ়াগোহাঞিক

---

(১), (২), "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী" ১৮—১৯ পৃষ্ঠা।

(৩) মিল—"তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী." ২২—২৩ পৃষ্ঠা।

১৬১২ শকৰ বহাগত তেওঁৰ বৈ-ৰঙহে সৈতে তেওঁক ঘৰতে মাৰি নির্মূল কৰা হ'ল। (১)

মিৰি আক্ৰমণ :—১৬৮৭ খ্ৰীষ্টাব্দত মিৰিহঁতে ৰাতি শদিয়া আক্ৰমণ কৰি শদিয়াখোৱা গোহাঞি আৰু কণ-সন্দিকৈৰ ঘৰত জুই দিয়ে। সেই অপৰাধত গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে এদল অসমীয়া সৈন্যৰে সৈতে মৌপিয়া ফুকনক সেনাপতিকৈ পঠিয়াই মিৰিচাং আক্ৰমণ কৰায়। মিৰিহঁত ৰণত ঘাটি শৰণাগত হ'ল; আৰু ভৱিষ্যতলৈ উৎপাত গুচাবৰ অভিপ্ৰায়ে, মিৰি চাঙত দুটা কোঁঠ মৰাই, তাৰপৰা ইমূৰে-সিমূৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰত লগাই দুটা মাটি-গড় বন্ধোৱা হয়।

নগা-আক্ৰমণ :—১৬৯২ খ্ৰীষ্টাব্দত নগাহঁতে দৈয়াঙৰ গাওঁবিলাকত উপদ্ৰৱ কৰেহি। পিচে, মহাৰজা গদাধৰসিংহই সিহঁতক সমুচিত শাস্তি দিয়াৰ পাচত, ক্ষতিপূৰণ লৈ, সেইবাৰলৈ ক্ষমা কৰিলে। তাৰ অলপৰ পাচতে, নামচাঙৰ নগাবিলাকেও বিদ্ৰোহ তুলিছিল। কিন্তু; স্বৰ্গদেৱে দিহিঙ্গীয়া ফুকন আৰু চেটিয়া ভগা-বৰফুকনক লোকজন লগত দি পঠিয়াই সিহঁতৰ প্ৰধান প্ৰধান নেতাবিলাকক ধৰাই আনি বধ কৰোৱাত সকলো উৎপাত চেঁচা পৰিল। নগা-নেতাবিলাকে বন্দী-বেটীৰে সৈতে দুটি নাগিনী কুঁৱৰী স্বৰ্গদেৱক দি সেৱা কৰিলেহি।

স্বৰ্গদেৱ গদাধৰসিংহই শাসনকাৰ্য্যত যেনে সুখ্যাতি লাভ কৰিছিল, সেইদৰে তেওঁ ভালেমান সৎকৰ্ম্ম সাধন কৰিও কীৰ্ত্তিচিন্ ৰাখিছিল। তেওঁৰ ৰাজত্বৰ কালত গোটেই দৰং ৰাজ্যৰ মাটি পিয়ল কৰোৱা হয়; তাৰপৰাহে অসমত মাটি-পিয়ল কৰাৰ নিয়ম চলে। মহাৰজা গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে সেই সময়তে, খ্ৰীঃ ১৬৮৫ চনত, বিশ্বনাথৰ দৌল বন্ধায়। তাত বাজেও, স্বৰ্গদেৱে ভালেমান আলি, পুখুৰী, দৌল (২) আদি কৰাইছিল, তাৰ ভিতৰত ধোদৰ (৩) আলি, খঁকাৰ আলি, বৰবৰুৱা আলি, ফুকনৰ আলি, বহদৈ আলি, বহদৈ দৌল, ভোগদৈ পুখুৰী, ভোগদৈ দৌল, লঙ্কাকত সোণাদৈ পুখুৰী, খঁৰা গড়, গোটা দৌল, দিখৌৰ শিলৰ সাঁকো, বগী দৌল, বগী পুখুৰী, বহদৈৰ শিলৰ সাঁকো, উমানন্দ দৌল এইবিলাকেই প্ৰধান। স্বৰ্গদেৱ গদাধৰসিংহই ডাঙৰীয়া-বিষয়াসকলৰ অন্যায়-উপদ্ৰৱ গুচাই দেশত শান্তি বিস্তাৰ কৰে, আৰু তেতিয়াৰপৰা পুনৰপি ৰজাৰ ৰাজ-ক্ষমতা বাঢ়িবলৈ ধৰে। এইদৰে, ১৪ বছৰ ৮ মাহ ১ দিন সুখ্যাতিৰে ৰাজত্ব কৰি, খ্ৰীঃ ১৬৯৫ চনত,

---

(১) মিল,—"তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী", ২২, ২৪ পৃষ্ঠা।

(২) ১৬০৬ শকত তিংখাঙত পুখুৰী খনাই, আউনীআটীয়া, বেঙেনাআটীয়া, কাটনীপৰীয়া মহাজনসকলক অনাই যজ্ঞ কৰাই নাগ পুতিলে। উছৰ্গি নাম থলে 'বহদৈ'। ১৬১৩ শকত মাইবেলাত দৌল বন্ধাই পুখুৰী খনাই উছৰ্গি নাম থ'লে 'ভোগদৈ'। তাৰ পাচত লংকাকত পুখুৰী খনাই উছৰ্গি নাম থলে 'সোণাদৈ' —'শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী'—১৮ আৰু ২৫ পৃষ্ঠা।

(৩) ধোদ্ বুলিলে বহি খাবলৈ পায়। সেই চনতে যেয়ে-সেয়ে ধোদ্ হৈ ধোদৰ চাজে নথৰা কৰিছিল। পিচে, ধোদ্ পৰীক্ষাৰ্থে ধোদ্-ঘৰত জুই লগাই দিয়া হয়। ফাঁকিয়াল ধোদবোৰে ওলাই লৰ মাৰিলে; কিন্তু আচল ধোদটো পিয়ানতো নলৰিল, তাক আঁকুহী লগাই হে উলিওৱা হয়। তাৰ পাচত, ফাঁকিয়াল ধোদবিলাকক ৰাজ আলি বন্ধাবলৈ লগোৱা হয়। তাৰ ফলেই "ধোদৰ আলি"। ইয়াৰ সমান ওখ-বহল আলি আহোম ৰাজ্যত দ্বিতীয় নাছিল।

ডিঙ্গিত গাঁৱ এটা হোৱাত, তাৰ বেদনাতে মহাৰজা গদাধৰসিংহ স্বৰ্গী হয় (১)।

গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱ বৰ বাহুবলী আৰু অতি ৰূপহ (২) পুৰুষ আছিল। জনশ্ৰুতি আছে যে স্বৰ্গদেৱে বৰ বলৱন্ত বলিয়া হাতীকো খেদি আহোঁতে দাঁতত ধৰি বিমুখকৈ পঠিয়াব পাৰিছিল। তেওঁৰ ভোজনো সেই অনুপাতে প্ৰচুৰ আছিল। গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ নৈতিক চৰিত্ৰও অতি উত্তম আছিল; তেওঁৰ আগে-পাচে তেওঁৰ নিচিনা বলৱান আৰু চৰিত্ৰৱান কোনো ৰজাই অসমত ৰাজত্ব কৰা নাছিল। তেওঁ ৰাজদ্ৰোহী বুলি জানি, নিজক সহায় কৰাৰ স্থলতো, লৰা-ৰজাৰ বিৰুদ্ধে উঠা বিদ্ৰোহীবিলাকক সমুচিত দণ্ড বিহিলে। এই কৰ্ম্মটি যদিও এপিনে, ভাবি চালে, নিঠুৰতা আৰু অকৃতজ্ঞতাৰ চিন্ যেন লাগে, আনপিনে ই মনৰ ধৈৰ্য্যতা আৰু ৰাজোপযুক্ত দৃঢ়সংকল্পৰ পৰিচয় দিয়ে। বীৰবাহু গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱেই "অসমত মুছলমানৰ আক্ৰমণ"ৰ অন্ত পেলায় *। গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ জীৱনত বহু অপায়-অমঙ্গল গ'ল বুলিও, তেওঁ আনবিলাক স্বৰ্গদেৱতকৈ ভাগ্যৱন্ত আছিল;—যাৰ ভাগ্যত মহাসতী জয়মতীৰ নিচিনা ভাৰ্য্যা লাভ, তেওঁৰ সমান ভাগ্যৱান আৰু আছে কোন! তাত বাজেও, তেওঁ বহুত ষড়যন্ত্ৰী কু-মন্ত্ৰীৰ বিপদ-জাল কাটি, সুচাৰুৰূপে ৰাজকাৰ্য্য নিৰ্ব্বাহ কৰি, আহোম স্বৰ্গদেৱসকলৰ মাজত সৰ্ব্বোচ্চ স্থান অধিকাৰ কৰিছিল। স্বৰ্গদেৱ গদাধৰসিংহৰ শাৰীৰিক গঠন আৰু বল-শক্তি অনুযায়ীকৈ তেওঁৰ ভোজনো অসাধাৰণ আছিল (৩)। গদাপাণিয়ে নামনি অসমত আত্মগোপনকৈ ফুৰা কালত, মুছলমানে মাটি জৰিপ কৰা ব্যৱস্থা দেখি, তেওঁ মনতে যি শিকিছিল, সেই শিক্ষাৰ গুণেৰেই, ৰজা হোৱাৰ পাচত, সদৌ অসম ৰাজ্যৰ পিয়ল শিৱসাগৰৰপৰা আৰম্ভ কৰাইছিল; কিন্তু সেই পিয়ল সমাপন নৌহওঁতেই স্বৰ্গদেৱ গদাধৰসিংহ অকালত স্বৰ্গী হয়। মাটি-জোখা ৮ হতীয়া টাৰ বা 'নল' তেতিয়াৰপৰাহে ব্যৱহৃত হয়। (৪)।

---

(১) মহাৰজা গদাধৰসিংহ স্বৰ্গী হোৱাত, তেওঁৰ শৱটো চৰাইদেও পৰ্ব্বতৰ ওপৰলৈ তুলি, ধুনাই যথাবিধি সৎকাৰ কৰি, মৈদাম দিয়া হয়। সেই পৰ্ব্বতৰ ওপৰত থকা বৃহৎ পুখুৰীটোক "শ-ধোৱা-পুখুৰী" বোলে। তাৰ পাচত, শিলৰ কোশা-অৰ্ঘা-কুণ্ড আদি আজিকো পৰ্য্যন্ত আছে। সেই ঠাই অতি নিৰ্জ্জন আৰু গম্ভীৰ। চৰাইদেওত আহোমসকলৰ আদি নগৰ আছিল। কুকুৰা-কাটি দেও চৰোৱাৰ বাবেই সেই ঠাইক "চৰাইদেও" বোলা হয়।

(২) স্বৰ্গদেৱ গদাধৰসিংহৰ দেহাৰ লাৱণ্য আৰু সৌষ্ঠৱতাত মুগ্ধ হৈ অনেক নাৰীয়ে—পৰ্ব্বতীয়া নাগিনী আদিয়েও—তেওঁত আসক্তি ৰাখিছিল। 'গেলেকী' বাগিচাৰ দক্ষিণদিশত এতিয়াও এখন "কুঁৱৰী গাওঁ" আছে। তাতে গদাধৰসিংহৰ প্ৰেমাকাঙ্ক্ষিণীসকলে একে ঠাই হৈ বাস কৰিছিল।

*Inscription on a cannon at Dibrugarh ;—"King Gadadhar Singha, having vanquished the Musalmans at Gauhati, obtained this weapon in 1604 Sak (1682 A. D.)"—Sir Edward Gait's "History of Assam," page 167.

(৩) প্ৰবাদ আছে, গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ প্ৰত্যেক সাজত ২৯ খন ব্যঞ্জন আছিল। তাৰে সৈতে তেওঁ ন-কাঁহী ভাত ভোজন কৰিছিল।

(৪) মিল,—Sir Edward Gait's, "History of Assam,"" page 170-71.

আধ্যা-৪

স্বৰ্গদেৱ চুখ্ৰুংফা ওৰফে ৰুদ্ৰসিংহ (১)

ওপৰত উনুকিয়াই অহা হৈছে যে, লৰা-ৰজাৰ অত্যাচাৰত গদাপাণি কোঁৱৰে, নগৰ এৰি যাওঁতে, লাই আৰু লেচাই নামেৰে তেওঁৰ পুত্ৰ দুটিক সিবিলাকৰ মাতৃ জয়মতী কুঁৱৰীৰে সৈতে ঘৰত এৰি গৈছিল। মহাৰজা গদাধৰসিংহ স্বৰ্গী হোৱাত, তেওঁৰ বৰপুত্ৰ লাই গোহাঞিদেৱ, খ্ৰীঃ ১৬৯৫ চনত আহোম ৰাজপাটত উঠে। তেওঁ গড়গাওঁ নগৰত শিঙৰিঘৰ উঠি, আহোম প্ৰথামতে চুখ্ৰুংফা আৰু হিন্দুমতে ৰুদ্ৰসিংহ নাম লয়। তেওঁৰ ৰাজত্বৰ শেহছোৱাত লাইথেপেনা বৰগোহাঞিৰ পুতেক বৰগোহাঞি, কুঁৰৈগঞা ফুকন বুঢ়াগোহাঞি আৰু কেন্দুগুৰীয়া ডেকা-বৰপাত্ৰ-গোহাঞি এই তিনিজনা ভাঙৰীয়াই ঘাই মন্ত্ৰীৰ বাব পাইছিল।(২)।

লাই গোহাঞিদেৱৰ সৰুৰেপৰা হিন্দুধৰ্ম্মত বৰ আসক্তি আছিল। তেওঁ যেতিয়া ৰুদ্ৰসিংহ নামেৰে আহোম ৰাজপাটত উঠি দুপৰ-সূৰ্য্যৰ দৰে চাৰিওফালে নিজ ৰাজকীয় ক্ষমতাৰ দীপ্তি বিস্তাৰ কৰে, তেতিয়া তেওঁৰ অন্তৰৰ কুমলীয়া ধৰ্ম্মভাবৰ প্ৰবৃত্তিও সেই দীপ্তিৰ প্ৰভাৱত জিলিকি উঠে। তেওঁৰ ৰাজ্যত কেনেকৈ হিন্দুধৰ্ম্মৰ চৰ্চ্চা বাঢ়ি, প্ৰজাসকলৰ মনৰপৰা অন্যায়, অধৰ্ম্ম, ভণ্ডামি আদি কু-ভাব আঁতৰ হ'ব, তাৰে তেওঁ উপায় চিন্তিবলৈ ধৰিলে। সেই মতে, স্বৰ্গদেৱ গদাধৰসিংহই নামৰূপ, চেউনী, টোকোলাই আদি ঠাইত নিলগাই থিতাপিত কৰোৱা মহন্তসকলক ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে চপাই আনি পুনঃ পূৰ্ব্বৰ ঠায়ে-ঠায়ে থাপিলেহি, আৰু আউনীআটীয় গোস্বামীক নিজ-দীক্ষা-গুৰুৰূপে বৰণ কৰি, সবাতকৈ অধিক সন্মান প্ৰদান কৰিলে। * তাৰ পাচত, স্বৰ্গদেৱে খ্ৰীঃ ১৭০২ চনত গড়গাঁৱত "মহাজন-সন্মিলনী" পাতি. শাস্ত্ৰাদি আলোচনা কৰাই, বামুণ আৰু ভদিৰীয়া মহাজনসকলৰ মাজত ধৰ্ম্মাচৰণৰ সু-দিহা লগাই দিয়ে (৩)।

ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱ যেনে ধাৰ্ম্মিক, তেওঁৰ শাসন কাৰ্য্যও তেনে নিখুঁত আছিল। তেওঁৰ ৰাজত্বৰ কালত ৰাজ্যত, গোটাদিয়েক সৰুসুৰা বিদ্ৰোহত বাজে, বিশেষ কোনো অশান্তি নাছিল, বাহিৰতো বৰ উপদ্ৰৱ নাছিল। ৰজা আৰু ৰাইজ সকলোৱে, খ্ৰীঃ ১৬৯৫ চনৰপৰা ১৭১৪ চনলৈকে, এই উনৈশ বছৰ নিৰাপদে কটালে। স্বৰ্গদেৱে ধৰ্ম্ম-

---

(১) স্বৰ্গদেৱ ৰুদ্ৰসিংহ এজন বৰ ধনী আৰু গুণী পুৰুষ আছিল। সেইকালৰ জনৈক অসমীয়া কবিয়ে তেওঁৰ ৰূপ এইদৰে বখানিছিল:—"কামিনীজনৰ মন মীন হৰণৰ। ৰবিৰ সদৃশ যিটে মদন ব্যাধৰ।"

(২) মিল,—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী" ৩৫ পৃষ্ঠা।

*"The Auniati Gosain was specially honoured, as the king not only recalled him from his exile, but appointed him his spiritual preceptor"—Sir Edward Gait's "History of Assam," page 171.

(৩) মিল,—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী," ৩০ পৃষ্ঠা।

কৰ্ম আৰু সু-শাসনৰ লগে লগে, ভালেমান দেশহিতকৰ কাৰ্য্যৰ দ্বাৰাই খিলঞ্জীয়া কীৰ্ত্তিচিন্ ৰাখি চলিছিল। তেওঁৰ মাতৃ ৺জয়মতী কুঁৱৰীৰ সতীত্বৰ কীৰ্ত্তিচিন্ যুগমীয়া কৰিবৰ অৰ্থে, কুঁৱৰীক যতে বান্ধি শাস্তি দিছিল, ত'তে নাগ বহুৱাই তাকে সম মাজ কৰি, খ্ৰীঃ ১৬৯৭ চনত "জয়সাগৰ" নামেৰে সাগৰ যেন পুখুৰী খনাই, মহাজনসকলক আনি উছৰ্গি, খ্ৰীঃ ১৬৯৮ চনত তাৰ পাৰত 'জয়দৌল' নামেৰে দৌল বন্ধালে (১)। 'জয়সাগৰৰ' উত্তৰপাৰে মেটেকাত ৰংপুৰ নগৰ, কাৰেংঘৰ, ৰংনাথৰ দৌল, ফাকুৱা দৌল, দিমৌ আৰু নামডাঙৰ শিলৰ সাঁকো (২), খৰিকটীয়া আলি, দুৱৰীয়নী আলি, মেটেকাৰ আলি এইবোৰ তেওঁৰ সজকৰ্ম্মৰ ঘাই কীৰ্ত্তিচিন্। তেওঁৰ ৰাজত্বত মাটি শিল্পৰ বহুল উন্নতি হয়। স্বৰ্গদেৱে খ্ৰীঃ ১৭০০ চনত শিৱদৌল, বিষ্ণুদৌল আৰু জয়দৌল উছৰ্গা কৰাই; জয়সাগৰ পুখুৰীৰ উত্তৰপাৰে 'ৰংপুৰ' নামেৰে এখন বিতোপন নগৰ পাতিলে।

ঘনশ্যাম খনিকৰ :—ভাল পকী ইটাৰ পকীঘৰ আৰু নগৰ সজাবলৈ আগ্ৰহ কৰি, মহাৰজা ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে কৌচবিহাৰৰপৰা ঘনশ্যাম নামেৰে এজন সুনিপুণ খনিকৰ অনাই লৈ, ৰংপুৰত নতুনকৈ ন-ধৰণেৰে এখন পৰিপাটিকৈ নগৰ পাতে। নিজৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধি হোৱাৰ পাচত, স্বৰ্গদেৱে ঘনশ্যামৰ হাতৰ উত্তম কাৰুকাৰ্য্য দেখি সন্তুষ্ট হৈ তেওঁক সমুচিত বঁটা দি বিদায় দিয়ে। কিন্তু, ৰংপুৰ এৰি যাওঁতে বাটত ঘনশ্যামৰ হাতত গুপ্ত অভিসন্ধিৰ এখন কাকত ধৰা পৰে; তাত আহোম ৰজাৰ নগৰৰ চিত্ৰপট আৰু প্ৰজাবিলাকৰ ভিতৰুৱা কথাৰ বিষয়ে বিস্তাৰিত বৰ্ণনা লিখা আছিল। বিশেষ অনুসন্ধানৰ দ্বাৰাই জনা গ'ল যে মুছলমান ৰজাৰ দ্বাৰাই আহোম ৰাজ্য পুনঃ আক্ৰমণ কৰাবলৈ তেওঁ সেইবিলাক তথ্য যুগুত কৰি লৈছিল (৩)। সেই

---

(১) স্বৰ্গদেৱ ৰুদ্ৰসিংহই ৰাজপাটত উঠিয়েই ৺মাতৃ জয়মতীৰ কীৰ্ত্তিস্থাপনৰ দিহা কৰে। জয়মতী কুঁৱৰীয়ে ভগত কোৱৰ হেঁচোত যি জোপা কোট-কোৰা গছত হাউলি স্বৰ্গী হৈছিল, তাকে কেন্দ্ৰ কৰি তেওঁ এটা সাগৰ যেন পুখুৰী খনায়; "পুখুৰীটো হকুৰী পুৰাৰ; কোট-কোৰা গছতে নাগ বহুৱা হয়; সোণ-ৰূপ-তাম-কাঁহৰ ডাঙৰ-ডাঙৰ গাগৰী সজাই থলে। গাগৰীবোৰত সেই ধাতু ভৰালেও। হিন্দুমতে পুখুৰী উছৰ্গা হ'ল। দেওধাই সকলেও আহোম মতে উছৰ্গা কৰিলে। ব্ৰাহ্মণ, মহন্ত, দেওধাইক একোটা একোটা গাগৰী দান দিয়া হয়। এজন বাপুৱে এটা পাৰৰ সকলো ৰূপৰ গাগৰী পাবলৈ স্বৰ্গদেৱত জনালে। প্ৰাৰ্থনা মঞ্জুৰ হ'ল। কিন্তু, তেওঁৰ ঘৰক আজিও 'আক্ৰোহী ভট্টাচাৰ্য্য বোলে।" —"পুৰণি অসম বুৰঞ্জী।"

(২) জনশ্ৰুতি আছে, নামডাঙৰ শিলৰ সাঁকো একেৰাতিৰ ভিতৰত বন্ধাই উলিওৱা হয়। "According to Wade the bridge over the Namdang river was constructed by workmen imported from Bengal as the local masons did not posses the necessary skill (Annual Asiatic Register, 1805, quoted by Sir Edward Gait.)—Gait's "History of Assam," page 181.

(৩) "জয়সাগৰ" পুখুৰীৰ পশ্চিমপাৰৰ গড়খাৱৈৰ কাষত যি "ঘনশ্যাম-মন্দিৰ" (চিত্ৰালয়) ভগ্নাৱশেষ ৰৈছে, তাতে ঘনশ্যাম খনিকৰক মৰণৰ কাললৈকে বন্দী কৰি ৰখা হৈছিল। ঘৰটোৰ ভিতৰলুৱৈ বিচিত্ৰ খনিকৰী চিত্ৰেৰে চিত্ৰিত।

অপৰাধৰ বাবে ঘনশ্যামক নিজ দেশলৈ উলটি যাবলৈ এৰি নিদি, "জনমতৰ" বন্দী কৰি ৰখা হয় (১)।

নবাবৰ পৰিয়াল—খ্ৰীঃ ১৬৮৩ চনত ৰঙ্গামাটিৰ নবাব মকুলখাঁৰ আক্ৰমণ স্বৰ্গদেৱ গদাধৰসিংহই ওফৰাই পঠিওৱাৰ লগতে, উজনি অসমলৈ মুছলমানৰ সমাগম সম্পূৰ্ণে ৰহিত কৰা হৈছিল। কিন্তু, ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে মুছলমানৰ লগত ৰাজকীয় সম্বন্ধ একেবাৰে ছিঙ্গি পেলোৱাটো বিধেয় বোধ নকৰিলে; সেই কাৰণে, স্বৰ্গদেৱে গুৱালপাৰাৰপৰা নবাবৰ পৰিয়াল এটা গড়গাওঁ নগৰলৈ অনাই অভয়পুৰত থিতাপিত হ'বলৈ দিয়ে। তেতিয়াৰেপৰা আহোম ৰজাদিনীয়া বিষয়াসকলৰ থিতাপৰ তালিকাত "নবাব" থিতাপো ভুক্ত হয়, আৰু তাৰ পাচৰপৰা উজনি অসমৰ ঠায়ে ঠায়ে অসমীয়া নবাবৰ পৰিয়াল বাঢ়িবলৈ ধৰে। শিৱসাগৰ জিলাৰ অভয়পুৰ মৌজাত "নবাবৰ পুখুৰী"য়ে আজিকোপতি অসমত নবাবী বিষয়-বাবৰ চিনাকি দিব লাগিছে।

লেচাই বিদ্ৰোহ—১৬২২ শকৰ চত মাহত, লন্দিকৈ ভিতৰুৱাল ফুকন, লান-মাখৰুৰ বন্দৰ, মৰাণৰ বুঢ়াগোহাঞিৰ নাওবৈচা ফুকন, বাইলুং ডেকা ফুকন, ছিলৈদাৰীৰ চেথাম হাজৰিকীয়া, ঘোঁৰাচোৰাৰ লোচন বৰা এই বিলাকৰ ষড়যন্ত্ৰত যোগ দি, ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ আপোন ভায়েক লেচাই গোহাঞিদেৱে স্বৰ্গদেৱৰ প্ৰতি দ্ৰোহ আচৰিব খুজিছিল। গোহাঞিৰ ফালৰ মেচাগৰীয়া দামোদৰ ফুকনৰ মুখে এই কথাৰ সম্ভেদ পাই, স্বৰ্গদেৱে সকলোকে মাৰিবলৈ আজ্ঞা দিলে। সেই অনুসৰি, বিদ্ৰোহীবিলাকক ধৰাই আনি, ডাঙৰীয়া তিনি জনাই বিচাৰ কৰি সিবিলাকক দোষী প্ৰমাণ পাই স্বৰ্গদেৱত জনালে। স্বৰ্গদেৱে ফুকন তিনিজনক প্ৰাণে নামাৰি বিষয়া ভাঙি ঘৰলৈ খেদিলে; বৰা, হাজৰিকীয়া আৰু আনো দুই-চাৰিক প্ৰাণে মৰালে; সৰুজনা লেচাই গোহাঞিদেৱক নামৰুকলৈ নিয়ালে। এই অনুক্ৰমে বিদ্ৰোহ থমাই স্বৰ্গদেৱে শান্তি ৰক্ষা কৰিলে।

কাছাৰ-জয়ন্তা অভিযান আৰু বিশ্বনাথৰ দৰবাৰ *

খ্ৰীঃ ১৭০৮ চনত, ১৬৩০ শকত, কছাৰী ৰজা তাম্ৰধ্বজে কটকী পঠাই পাত্ৰসন্দেশ দি, স্বৰ্গদেৱ ৰুদ্ৰসিংহক জনালে, বোলে, "পূৰ্ব্বৰ আমাৰ মহৎ সীমা কৰি ৰাজ্য; স্বৰ্গমহাৰজাই মোক এৰি দিয়ক।" সেই কথাত স্বৰ্গদেৱে ভাবিলে যে কছাৰী ৰজাই আমাক আগতকৈ হীনবল ভাবিছে; এতেকে, কছাৰী ৰজা মাৰিবলৈ যোৱা হে যুগুত। সেই অৰ্থে, স্বৰ্গদেৱে তিনি জনা ডাঙৰীয়াৰে সৈতে বৰুৱা, ফুকন আদি বিষয়াবৰ্গক লৈ, ভটিয়াই বিশ্বনাথত কোঁঠ পাতি ব'লগৈ। তাৰেপৰা মৰঙ্গিৰ নগা চকীৰ বাটে দি, আৰু

---

(১) মিল,—Gait's "History of Assam", Page 171.

* "In the middle of April (1708 A. D.), Rudra Singha surrounded by all his chiefs and nobles, received Tamradhaj at a grand durbar in a tent supported by posts of gold and silver.

* * * Before setting out he was received at a second durbar. He also paid a visit to the temple of Biswanath, in order to worship the idol of Siva which it contained."—Gait's "History of Assam," Page, 180.

কপিলীৰ বাটেদি অভিযান পঠাই, ডেমেৰা আৰু মাইবাং এই দুই কছাৰী নগৰ দখল কৰালে। এনেতে, কছাৰী ৰজা তাম্ৰধ্বজ পলাই জয়ন্তাত সোমালগৈ। জয়ন্তাৰ ৰজা ৰামসিংহই "শৰণাগতক এৰিব নোৱাৰো" বোলাত, তেওঁকো ধৰিবৰ যুগুতি কৰা হ'ল। সেইমতে, আহোম অভিযানে কছাৰী ৰজা তাম্ৰধ্বজ সমন্বিতে জয়ন্তাৰ ৰজা ৰামসিংহক ধৰি, গোভাৰ বাটেদি নি, বিশ্বনাথত স্বৰ্গদেৱক অৰ্পণ কৰিলে। পাচে, দুয়ো ৰজাই স্বৰ্গদেৱৰ চৰণত শৰণ মাগিলে। স্বৰ্গদেৱ ৰুদ্ৰসিংহই কছাৰী আৰু জয়ন্তা ৰাজ্য আহোম ৰাজ্যৰ চামিল কৰি (*), বিশ্বনাথত, খ্ৰীঃ ১৭০৮ চনত, দৰবাৰ পাতি (২), মণিপুৰ, শ্ৰীহট্ট, কমতাপুৰ, দৰং প্ৰভৃতি আনো আনো ৰাজ্যৰ মিত্ৰ আৰু শৰণীয়া ৰাজন্যবৰ্গকো নিমন্ত্ৰণ দি আনাই লৈ, কাছাৰ আৰু জয়ন্তাৰ ৰজা সমন্বিতে সকলোৰেপৰা যথাবিধি ওলগ লৈ, সিবিলাকক মিত্ৰ আৰু শৰণীয়া ৰজা কৰিলে। তাৰ পাচত, তাম্ৰধ্বজ আৰু ৰামসিংহ ৰজাক লগত লৈ, স্বৰ্গদেৱ ৰংপুৰ নগৰলৈ উজাই আহিল। ৰংপুৰতে নৰিয়া পৰি ৰামসিংহ ৰজা ঢুকাল।

বঙ্গ অভিযান—স্বৰ্গদেৱ ঢাকালৈকে সীমা বঢ়াই বঙ্গাগড়াৰপৰা ভাটী ৰাজ্য মাৰিবলৈ মন কৰিলে। "বৰপাত্ৰগোহাঞে তাতে ভৰ দি ক'লে, বোলে, 'কৰতীয়া-গঙ্গা-সীমা কৰি আৰ্মাবেহে ৰাজ্য। নিজৰ সীমনা ৰাখি ৰাজ্য লোৱাহে যুগুত।' বুঢ়াগোহাঞে সেই কথাত আসোঁৱাহ দেখুৱায়। তথাপি, বৰুৱা-ফুকনাদিৰে সৈতে লোকজন লৈ স্বৰ্গদেৱে বঙ্গ আক্ৰমণ কৰিবলৈ বুলি অভিযান কৰিলে। * পাচে, বৰদুৱাৰমুখৰপৰা লুইতলৈকে আলিৰ দুয়ো কাষে খলা চিকনাই, ৰাইজৰ আশীৰ্ব্বাদ লৈ বাহৰ কৰি ৰওঁতেই, তাতে স্বৰ্গদেৱ নৰিয়া পৰাত, অভিযান স্থগিত থাকিল।" (১)

জয়ন্তীয়া বিদ্ৰোহ—১৭০৮ খ্ৰীষ্টাব্দত জয়ন্তীয়া ৰাজ্য আহোম ৰাজ্যৰ চামিল হোৱাৰ পাচত, খৈৰামৰ ৰজাক নেতা ৰূপে লৈ, জয়ন্তাৰ প্ৰধান প্ৰধান বিষয়াবিলাকে এটা বৰ ডাঙৰ বিদ্ৰোহ উপস্থিত কৰে। জয়ন্তাবাসীবিলাকে আহোমৰ বৰবৰুৱা আৰু বৰফুকনৰ কোঁঠ আক্ৰমণ কৰি সিবিলাকক এক প্ৰকাৰ পৰাস্ত কৰিছিল; এনে সময়তে স্বৰ্গদেৱে সসৈন্যে বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াক সহায় পঠিওৱাত, তিনিওজন আহোম সেনাপতিয়ে লগ লাগি বহু প্ৰযত্নেৰে বিদ্ৰোহ থমাই জয়ন্তাত আহোম ৰজাৰ প্ৰভুত্ব বাহাল ৰাখিলে।

বিদেশী সাজপাৰৰ প্ৰচলন—সাহিত্য আৰু সঙ্গীতত (২) স্বৰ্গদেৱ ৰুদ্ৰসিংহৰ

---

* "Envoys announcing that the kachari and Jaintia kingdoms had been annexed to dominions of Ahom Raja were sent to Mati Ulla, the Mahamadan Faujdar of sylhet, who, it is said, made a courteous reply."—Sir Edward Gait's "History of Assam", Page 177.

* "The Kachari and Jaintia Rajas joined his army with 14,000 and 10,000 followers, respectively, and 600 Daflas came from the hills north of the Darrang district." —Gait's "History of Assam", Page 181.

(১) শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ৩৫ পৃষ্ঠা।

(২) ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে নিজে ৰচনা কৰা দুৰ্গাদেৱীৰ গীত কেইটাও "গীতৰ ৰতনা" নামেৰে পুথিত পোৱা যায়।

বিশেষ বাপ্ আৰু ব্যুৎপত্তি আছিল। ধৰ্ম্ম, সমাজ, সাহিত্য আৰু শাসন-সংক্ৰান্ত ভিতৰ সংস্কাৰৰ লগে লগে স্বৰ্গদেৱে সাজ-পাৰ (১) আদিত বিদেশীয় বাহিৰা সংস্কাৰো সাধিছিল। তেওঁৰ দিনৰপৰা অসমীয়া মানুহৰ আগৰ সাজ-পাৰ আৰু গঢ়-গতি আদি ভালেমান সলনি হ'বলৈ ধৰে; বিদেশীৰ হাতে খনিকৰী আৰু কাৰুকৰী কাৰ্য্য কৰোৱা হয়। "বঙালৰ হাতে ৰংপুৰত হেৰালীঘৰ, টেঙাবাৰীত জলাতল-ঘৰ সজোৱা হল।" (২)

ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱ অতি ধীৰ স্বভাৱৰ সুদূৰদৰ্শী ৰজা আছিল। তেওঁ নিজৰ বিবেচনাৰে সঁচা বা মিছা ঠাৱৰ নকৰাকৈ আনৰ লগনীয়া কোনো কথাত পতিয়ন নগৈছিল। স্বৰ্গদেৱৰ ভায়েক লেচাই গোহাঞিদেৱৰ বিদ্ৰোহিতাত গঁড়িলা লৈ, তেওঁৰ বিৰুদ্ধে পাত্ৰ-মন্ত্ৰীসকলৰ অনেকে অনেক প্ৰকাৰে লগনীয়া কথা লগাইছিল; কিন্তু স্বৰ্গদেৱে সেইবোৰ কথাত পতিয়ন নগৈ, ভায়েকক মান-মৰ্য্যাদাৰে সৈতে নামৰূপীয়া ৰজা পাতি ৰাখিলে। ৰুদ্ৰসিংহ মহাৰজাৰ দিনৰপৰা বামুণৰ প্ৰতিপত্তি বিশেষকৈ বাঢ়ি উঠে। স্বৰ্গদেৱ যদ্যপি এজন প্ৰতাপী ৰজা আছিল, তথাপি আহোমৰ আগৰ ৰাজকীয় ৰীতি-নীতি লৰাই, পূজা-সেৱা আদি ধৰ্ম্ম-কৰ্ম্মত ৰজাৰ মনোযোগ প্ৰবল কৰাত, পাচলৈ ৰাজকাৰ্য্য শিথিল হ'বলৈ ধৰিলে; আহোম ৰাজক্ষমতা পতনৰ মূলত ইও এটা ঘাই কাৰণ।

স্বৰ্গদেৱ ৰুদ্ৰসিংহৰ চাৰি গৰাকী কুঁৱৰীৰপৰা শিৱসিংহ, প্ৰমত্তসিংহ, মোহনমালাদেৱ, ৰাজেশ্বৰসিংহ আৰু লক্ষ্মীসিংহ নামেৰে পাঁচজনা কোঁৱৰ আছিল। স্বৰ্গদেৱে বৰপুত্ৰ শিৱসিংহক যুৱৰাজ পাতি থৈ, গঙ্গানদী ভিতৰ কৰি নিজৰ ৰাজ্য বঢ়াবৰ অৰ্থে সসৈন্যে ভটিয়াই গৈছিল। পিচে, বাটতে নৰিয়া পৰি, গুৱাহাটীত, খ্ৰীঃ ১৭১৪ চনত, ১৬৩৬ শঁকৰ ভাদ মাহত, মহাৰজা ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গী হয়। বৰ্ত্তমান গুৱাহাটীত যিটো ৰুদ্ৰেশ্বৰ শিৱমন্দিৰ আছে, সেই মন্দিৰ ৰুদ্ৰসিংহ মহাৰজাৰ সোঁৱৰণী ৰখাৰ উদ্দেশ্যে, পাচত পুতেক প্ৰমত্তসিংহৰ দ্বাৰাই প্ৰতিষ্ঠিত হয়।

স্বৰ্গদেৱ চুতন্‌ফা বা শিৱসিংহ

মহাৰজা ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গী হোৱাত, তেওঁৰ বৰপুত্ৰ শিৱসিংহ কোঁৱৰ খ্ৰীঃ ১৭১৪ চনত, সিংহাসনত উঠি আহোম প্ৰথামতে চুতন্‌ফা নাম লৈ ৰজা হয়। এই ৰাজৰত পুৰণীপৰীয়া ৰজা মাউত গোহাঞিক বুঢ়াগোহাঞি, তেওঁৰে পুতেকক বড়গোহাঞি, পাতকৰ বৰহুকন,

---

(১) মোগল সম্ৰাটৰ আহিৰে "মোগলাই" পাগৰি ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে অসমত পোন্-প্ৰথমে ব্যৱহাৰ কৰে। বৰ্ত্তমান গাৱেঁ-ভূঞে ভাওনাদিত গায়ন-বায়ন আৰু সূত্ৰধাৰে ব্যৱহাৰ কৰা যুবৰ "জামা" তাৰেই আহি মাথোন।

(২) "আজি পৰে বঙালৰ হাতে ৰংপুৰত হেৰালীঘৰ সজালে। টেঙাবাৰীত জলাতলঘৰ সজালে। বঙালৰ গোসাঁই দোল সজালে। বঙালেৰে জামা, পাগ, ইজাৰ পিন্ধিলে। সকলকো সেইৰূপ দিলে। মজুমিৰাজ লাইথেপেনা বৰগোহাঞি, ছুঁইকেফা দলবৰা বুঢ়াগোহাঞি, কেন্দুকুছীয়া কৰচেং বৰপাত্ৰগোহাঞি এই তিনিজনা তাল্‌ৰীয়াই বোলে, 'আপোনাৰ দেশৰ আচাৰ এৰি, কেনে বঙালৰ আচাৰে কি পিন্ধিছে' এই বুলি বন্দোবাই দিলে।"—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ২৮-২৯ পৃষ্ঠা।

দুৱৰাৰ ভিতৰুৱাল ফুকন, মিৰি-সন্দিকৈৰ দিহিঙীয়া ফুকন, জগবজলৰ পুতেকক বৰচেটীয়াগোহাঞি এইসকলক নতুনকৈ ভাঙৰীয়া বিষয়া পতা হয়।

পিতৃৰ দৰেই স্বৰ্গদেৱ শিৱসিংহৰ হিন্দুধৰ্মত বৰ আসক্তি আছিল। সততে দীক্ষা-মন্ত্ৰ জপোঁতেই তেওঁ বহুত সময় নিয়াইছিল। বাস্তৱতে, শিৱসিংহ স্বৰ্গদেৱ এজন ঘোৰ শাক্ত ৰাজৰ্ষি আছিল। পিতৃ-অনুজ্ঞা অনুসৰি, তেওঁ শান্তিপুৰৰ কৃষ্ণানন্দ ন্যায়বাগীশ ভট্টাচাৰ্য্য গোসাঁইত শৰণ লয়। এই জনা গোসাঁইক উজনিত আৰু কামৰূপত ভালেমান ব্ৰহ্মোত্তৰ মাটি দান কৰি, স্বৰ্গদেৱে তেওঁৰ মনোমতকৈ গুৱাহাটীৰ নীলাচলত ঘৰ-বাৰী কৰাই দি, বসতি কৰিবলৈ দিয়ে সেই কাৰণেই, তেওঁক "পৰ্ব্বতীয়া গোসাঁই" বোলে, আৰু তেতিয়াৰপৰা অসমত পৰ্ব্বতীয়া গোসাঁইৰ শিষ্য বাঢ়িবলৈ ধৰে।

ফুলেশ্বৰী ৰৰকুঁৱৰী :—এওঁ চিনাতলীয়া নটৰ জীয়ৰী ; নাম ফুলমতী নাচনি আছিল। শিৱসিংহ স্বৰ্গদেৱে ছমাহমান ৰাজত্ব কৰোঁতেই, দৈৱজ্ঞ আৰু জ্যোতিষীয়া পণ্ডিতসকলে তেওঁৰ 'ছত্ৰভঙ্গ যুগ' পৰিছে বুলি কোৱাত, দৈৱিক যুগৰ হাত এৰাবৰ মনেৰে তেওঁ দেৱী-দেৱালয়ত আৰু ব্ৰাহ্মণ-মহন্তসকলক দান-দক্ষিণাদি দিবলৈ ধৰিলে ; সদৌশেহত, তেওঁ ৰাজ্যভাৰ এৰি, তেওঁৰ পাটমাদৈ ফুলেশ্বৰী কুঁৱৰীক সিংহাসনত বহুৱাই ৰৰকুঁৱৰী পাতি, নিজে মুকলিমুৰীয়া হৈ থাকিল। এই গৰাকী কুঁৱৰীক প্ৰমত্তেশ্বৰী নামেৰেও জনা যায়। আৰু এওঁৰ দুয়ো নামত ৰূপ আৰু সোণৰ মোহৰ মৰোৱা হৈছিল। এওঁৰ আমোলত ধাই-আলি, গৌৰীসাগৰ পুখুৰী আৰু দৌল, কালুগাৱঁত দৌল আৰু পুখুৰী কৰোৱা হয়। "এও ৰৰকুঁৱৰীয়ে ৰাজকমতা পায়েই তায়েকক ৰৰপাত্ৰ, ददায়েকক ভিগমীয়া ফুকন, ভতিজাকক ঢেঁকীয়াল বৰুৱা পাতিলে। আহোমৰ পূৰ্ব্বৰ ধাৰাণ গুচাই মৰাক পোৱালে। ঠাকুৰীয়া মহাজনসকলক আনি আউনীআটীত গড়মূৰত সেৱা কৰাই শ্ৰীমূৰ্ত্তি ভাগৱত শালগ্ৰাম, দেউৰী ভাগৱতী দি পূজা-সেৱা কৰিব দিলে। আৰু অনেক অপকাৰ কৰিলে, এই এক দোষ। ফুলবাৰীক ধৰি সমস্তো দেৱালয়ৰ মূৰ্ত্তিসকল অনাই সোণাৰীজানৰ বাহৰত থাকি লুইতত সেই মূৰ্ত্তিবিলাক পেলোৱালে ; পাচে শিলৰ পিতলৰ প্ৰতিমা কৰাই স্থানে স্থানে দিলে। এই এক দোষ! সেই দোষতে ললাট ভুঞ্জি মৰিল (১)।"

ডফলাৰ বিৰুদ্ধে ৰণ যাত্ৰা : ১৭১৭ খ্ৰীষ্টাব্দত ডফলাবিলাকে আকৌ ওচৰৰ গাওঁবোৰত উপদ্ৰৱ কৰেহি, আৰু আহোম ৰজাৰ অধীনতা নমনা হয়। সেই কাৰণে, ডফলাৰ বিৰুদ্ধে অসমীয়া সেনা পঠিয়াই সিহঁতক আকৌ বশ কৰি, এইবাৰ পৰ্ব্বতৰ দাঁতিয়েদি এটা গড় মৰোৱা হয়। সেই গড় মৰোৱাৰপৰা ডফলাহঁতৰ উপদ্ৰৱলৈ আৰু সুবিধা নাথাকিল।

মাটি-পিয়ল :—স্বৰ্গদেৱ শিৱসিংহৰ অনুজ্ঞানুসৰি কামৰূপ আৰু বকটাত মাটি-পিয়ল কৰোৱা হয়। তেতিয়াৰপৰা হে মাটিৰ "জমাবন্দী" আৰু "পেৰাৰকাকত" ৰখাৰ নিয়ম প্ৰচলিত হয়। সেই কাকতত, বৰ্ত্তীত বাজে, সকলো বিধৰ আবাদী আৰু নিৰুৰ মাটিৰ মাটি-কালিয়ে সৈতে বিস্তাৰিত বৰ্ণনা লিখা হৈছিল।

---

(১) শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী" ৩০, ৩৮ পৃষ্ঠা।

মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহৰ সূত্ৰপাত :—ওপৰত কোৱা শাক্ত গোসাঁইক মহাৰাণী ফুলেশ্বৰীয়ে বৰ ভক্তি কৰিছিল। ইহাতে মোৱামৰীয়া বৈষ্ণৱসকলে আকৌ গোসাঁনী নামানে। সেই কথাত ফুলেশ্বৰী বৰকুঁৱৰী বৰ অসন্তুষ্ট হৈছিল। ৰজাই যি ধৰ্ম্ম গ্ৰহণ কৰে, প্ৰজায়ো তাকে গ্ৰহণ কৰা উচিত ; এই ভাবি, তেওঁ এবাৰ দুৰ্গোৎসৱ পূজা পাতি, শূদ্ৰ মহন্তসকলক তালৈ নিমন্ত্ৰণ কৰালে। ৰাজাজ্ঞা শিৰোধাৰ্য্য বুলি পূজালৈ সকলো মহন্ত আহিল। তাতে ফুলেশ্বৰী কুঁৱৰীয়ে গোসাঁনী নমনা বৈষ্ণৱবিলাকৰ কপালত বলেৰে বলিকটা ম'হ-ছাগলীৰ তেজৰ ফোঁট দিয়ালে, আৰু সকলোকে গোসাঁনী সেৱা কৰোৱাই, গোসাঁনীৰ প্ৰসাদ কঁটিয়াই নগুৰশাস্তি কৰালে। এই কথা মহন্তসকলৰ পক্ষে অতি অসহনীয় হ'ল। গতিকে, কেনেকৈ ইয়াৰ প্ৰতিশোধ দিব পৰা যায়, মোৱামৰীয়া মহন্তই ভিতৰি ভাৰ আলচ পাতিবলৈ ধৰিলে। "মোৱামৰীয়া-বিদ্ৰোহৰ" এয়ে সূত্ৰপাত (খ্ৰীঃ ১৭১৬ চন)।

অম্বিকা দেৱী পৰ্ব্বতীয়া কুঁৱৰী :—মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহৰ সূত্ৰপাত হোৱাৰ পাচতে, ১৭১৭ খ্ৰীষ্টাব্দত ফুলেশ্বৰী কুঁৱৰীৰ পৰলোক হোৱাত, স্বৰ্গদেৱে সলাল গোহাঞিৰ ভাৰ্য্যা অম্বিকা দেৱীক (১) বিয়া কৰাই, তেওঁক মদাম্বিকা নাম দি, মহাৰাণী পাতে। তেওঁক দ্ৰৌপদী নামেৰেও জনা যায়। এই গৰাকী কুঁৱৰীৰ নামতো ৰূপ আৰু সোণৰ মোহৰ মৰোৱা হৈছিল। মদাম্বিকা কুঁৱৰীয়ে, খ্ৰীঃ ১৭২০ চনত "শিৱসাগৰ" পুখুৰী খনাই পাৰত "শিৱদৌল" বনাই, তাত দেৱালয় স্থাপন কৰালে। মদাম্বিকা কুঁৱৰী বা অম্বিকা দেৱী (২) এগৰাকী বিদ্যোৎসাহিনী পণ্ডিতা ৰাণী আছিল ; তেওঁৰ পাণ্ডিত্যিক উদ্যোগত "হস্তিবিদ্যা" বুলি এখন সচিত্ৰ বিচিত্ৰ পুথি প্ৰচাৰিত হৈছিল ; সি এতিয়া পৃথিৱীত

---

(১) "এওঁ বিবি-সন্দিকৈ সলাল গোহাঞিৰ ভাৰ্য্যা আছিল। তেওঁৰ ফালৰ দুটা ল'ৰাও হয়। এনেতে ৰজাদেৱে আনি পৰ্ব্বতীয়া কুঁৱৰী পাতিলে। এখেতৰো লৰা এটা হ'ল। তেওঁক তিপাম-ৰজা পাতিলে। আগৰ দুটাৰ এটাক বৰগোহাঞি আৰু আনটোক শদিয়াখোৱা গোহাঞি পাতিলে। কলুকপৰীয়া গোহাঞি গাঁৱৰ কাষত পুখুৰী এটা খনাই উছৰ্গি নাম থলে 'শিৱসাগৰ'। চিনাতলি বাহৰৰ যি ঠাইত কুঁৱৰী স্বৰ্গী হ'ল, তাৰ ওপৰত তেওঁৰ নামেৰে দৌল বন্ধোৱা হ'ল।" —শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ৩৮ পৃষ্ঠা।

(২) কোনো-কোনোৰ মুখে এনে আখ্যাও শুনা যায় যে শিৱসিংহ ৰজাৰ প্ৰথমা কুঁৱৰী অম্বিকা দেৱী হে ; ফুলেশ্বৰী বা ফুলমতী চিনাতলীয়া নটৰ জীয়ৰী আছিল। জয়দৌলত দেৱতাৰ আগত নাচ-গীত কৰি থাকোঁতে তেওঁ এদিন স্বৰ্গদেৱ শিৱসিংহৰ চকুত পৰিল। ফুলেশ্বৰীৰ অঙ্গৰ ললীয়ে, শৰীৰৰ সৌন্দৰ্য্যই আৰু অসীম প্ৰতিভাৰ আভাসে শিৱসিংহ ৰজাৰ মন বিশেষৰূপে আকৰ্ষণ কৰিলে। ৰজাই তেওঁক বিয়া কৰাবলৈকে মন মেলিলে ; কিন্তু মহাৰাণী অম্বিকা দেৱীৰ কাৰণে বিয়া কৰাব নোৱাৰি, জয়থামডাং খাতৰ বিশেষ বিশ্বস্ত মানুহ এঘৰত ফুলেশ্বৰীক থোৱালে। ৰজাই সেই ফালে মাজে-সময়ে যোৱা-অহা কৰোঁতে ফুলেশ্বৰীক চাবলৈ নাপাহৰিছিল। এনেতে, মহাৰাণী অম্বিকা দেৱী মৰামুঠা নৰিয়াত পৰে। তেওঁ মৃত্যু-শয্যাত স্বামী শিৱসিংহ ৰজাক স্নেহ-ভক্তি এই বুলি জনালে, "ৰজহৰ দেও, ফুলেশ্বৰীক বিয়া কৰাবৰ আপোনাৰ একান্ত মন যেতিয়া, মোৰ মৰণৰ পাচত আপুনি তেওঁক বিয়া কৰাব। নহলে, জানোচা আপোনাৰ মনত খেদ ৰৈ যায়।" সেই অনুসৰি, অম্বিকা দেৱীৰ মৃত্যুৰ পাচত, ফুলেশ্বৰীক শিৱসিংহ স্বৰ্গদেৱে বিয়া কৰায়। কিন্তু, এই বিবৃতি সম্পূৰ্ণ প্ৰকৃত বুলি ধৰিলে, ১৭১৪-১৭ খ্ৰীঃ চনৰ টকা, মোহৰ, খাই-আলি, গৌৰীসাগৰ পুখুৰী, কালুগঞা দৌল, মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহৰ সূত্ৰপাত এইবোৰ ১৭২০-৪৪ খ্ৰীঃ চনৰ শিৱসাগৰ পুখুৰী, শিৱদৌল, কেৰি ৰাজমাও দৌল ইত্যাদিৰ আগত থিয় হবহি।

অতুলনীয় বস্তু ; গোটেই ইউৰোপত এনে এখন গ্ৰন্থ নোলাব। স্বৰ্গদেৱে সৈতে চিনাতলিত মাছ-পহু মাৰি ৰং চাবলৈ যাওঁতে সেই বাহৰতে শূল ধৰি পৰ্ব্বতীয়া আইকুঁৱৰী স্বৰ্গী হ'ল।

অম্বিকা দেৱী বা মদাম্বিকা বা দ্ৰৌপদী কুঁৱৰী ১৭৩১ খ্ৰীষ্টাব্দত স্বৰ্গী হোৱাত, স্বৰ্গদেৱে খ্ৰীঃ ১৭৩৯ চনত, মাছৰিয়াল লাইথেপেনা বৰগোহাঞিৰ পুতেক ভগা-জনা সলাল বৰগোহাঞিৰ জীয়েক, কালুগঞা বৰপাতৰৰ ভাৰ্য্যা অনাদৰী গাভৰুক বিয়া কৰাই আনি বৰকুঁৱৰী পাতিলে (১)।

মহাৰাণী পতাৰ পাচত, অনাদৰীৰ নাম সৰ্ব্বেশ্বৰী হয়। তেওঁৰ সেই নামেৰেও ৰূপ আৰু সোণৰ মোহৰ মৰোৱা হৈছিল। সৰ্ব্বেশ্বৰী কুঁৱৰীৰ আমোলত "কেৰি-ৰাজমাও দোল" বন্ধোৱা হয়।

ওপৰত কোৱাৰ দৰে, নিজৰ কুঁৱৰীসকলক মহাৰাণী পাতি লৈ, ডেৰ কুৰি বছৰ ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, খ্ৰীঃ ১৭৪৪ চনত, মহাৰজা শিৱসিংহ স্বৰ্গী হয়। তেওঁৰ দিনৰপৰাই ৰাজকাৰ্য্যতকৈ পূজা-সেৱা আদি ধৰ্ম্ম কৰ্ম্মত ৰজাৰ ৰাপ্ চৰি উঠাত, আহোমৰ ৰাজকীয় শাৰীৰিক বল-বীৰ্য্য ক্ৰমাৎ পৰি আহিবলৈ ধৰিলে।

খ্ৰীঃ ১৭৩৯ চনত বিল, গড্‌উইন, লিষ্টাৰ আৰু মিল এই চাৰিজন বিশিষ্ট ইউৰোপীয়া পৰিব্ৰাজক চাহাবে ৰংপুৰ নগৰলৈ আহি, শিৱসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ চৰণত দীঘল দি পৰি সেৱা কৰি ওলগ লৈছিল।*

স্বৰ্গদেৱ চুনেন্‌ফা বা প্ৰমত্তসিংহ

স্বৰ্গদেৱ শিৱসিংহ স্বৰ্গী হোৱাত, তেওঁৰ অম্বিকা দেৱী কুঁৱৰীৰ গৰ্ভজাত পুত্ৰ, তিপাম ৰজাক ৰজা পাতিবলৈ কালুগঞা বৰপাত্ৰগোহাঞি, দিহিঙ্গীয়া বৰগোহাঞি আৰু দিহিঙ্গীয়া নাওবৈচা ফুকনে ভিতৰুৱাল মানুহে সৈতে এফলীয়া হৈ যত্ন কৰিছিল ; এনেতে পুখুৰীপৰীয়া বুঢ়াগোহাঞি আৰু বকতিয়ালৰ বৰবৰুৱাই মনাহি দি উঠিলে, বোলে, স্বৰ্গীৰজা ৰুদ্ৰসিংহ মহাৰজাৰ নিৰ্দ্দেশ মতে, তেওঁৰ পুতেকসকল হে ৰজা হ'ব পায়, সিবিলাকৰ জীৱিত কালত অপৰ ৰজা হ'ব নোৱাৰে। এই বাদ-বিসংবাদৰ ফলত মদাম্বিকা ব অম্বিকা দেৱীৰ পুত্ৰ তিপাম ৰজা আহোম ৰাজপাটত উঠিব নোৱাৰিলে ; স্বৰ্গদেৱ শিৱসিংহৰ পাচত, ৰজাৰ পুতেক ৰজা হ'ব নোৱাৰাত, মহাৰজা ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ পূৰ্ব্বৰ আদেশ অনুসৰি, ৰজাৰ ভায়েক প্ৰমত্তসিংহ হে ৰজা হ'ল (২)। তেওঁ ১৭৪৪ খ্ৰীষ্টাব্দত শিঙৰিঘৰ উঠি আহোম প্ৰথামতে চুনেন্‌ফা নাম লয়। স্বৰ্গদেৱ

---

(১) মিল :—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী,"—৩৯ পৃষ্ঠা, ১২ ছেদ।

* It is recorded that in 1739 four Europeans, whose names appear to have been Bill, Godwin, Lister, and Mill, visited Siba Singha at Rangpur. The king met them at the principal gate of the city where, it is said, they did him homage by falling prostrate at his feet."—Sir Edward Gait's "History of Assam," page 185, .

(২) মিল—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী," ৪০-৪১ পৃষ্ঠা।

প্ৰমত্তসিংহৰ ৰাজত্বত দিহিঙীয়া সোণাই বৰগোহাঞি, পুথুৰীপৰীয়া থাম্‌পেঙ বুঢ়াগোহাঞি আৰু কালুগঞা মৃত্যুঞ্জয় বৰপাত্ৰগোহাঞি আছিল; পিচে, ৰাজদ্ৰোহৰ অপৰাধত দিহিঙীয়া বৰগোহাঞিক ভাঙি লাইথেপেনা বৰগোহাঞিৰ পুতেক থামচং গোহাঞিক বৰগোহাঞি আৰু কালুগঞা বৰপাত্ৰক ভাঙি কেন্দুগুৰীয়া বৰপাত্ৰৰ পুতেকক বৰপাত্ৰগোহাঞি পতা হয়। প্ৰমত্তসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনত ভালেমান দৌল আৰু পকীঘৰ বন্ধোৱা হৈছিল; তাৰ ভিতৰত, খ্ৰীঃ ১৭৪৬ চনৰপৰা ১৭৫০ চনলৈকে এই সময়ত কৰোৱা ৰংপুৰৰ-ৰংঘৰ (১', গড়গাওঁ নগৰৰ সিংহ দুৱাৰ, গুৱাহাটীত শুক্ৰেশ্বৰ দৌল, মহাৰজা ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱ স্বৰ্গী হোৱা ঠাইত 'ৰুদ্ৰেশ্বৰ শিৱমন্দিৰ' এই বোৰেই প্ৰধান। এই ৰাজত্বতে আহোমৰ কামৰূপ ৰাজ্যত মানুহ-পিয়ল প্ৰথাৰ প্ৰচলন আৰম্ভ হয়।

স্বৰ্গদেৱ চুৰেমফা বা ৰাজেশ্বৰসিংহ

খ্ৰীঃ ১৭৫১ চনত প্ৰমত্তসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ লোকান্তৰ হোৱাত, ভায়েক ৰাজেশ্বৰসিংহ ৰজা হয়। তেওঁ শিঙৰিঘৰ উঠি, আহোম প্ৰথামতে চুৰেমফা নাম লয়। তেওঁৰ ৰাজত্বত কুঁৱৈগঞা বুঢ়াগোহাঞি, মাহুৰিয়াল বৰগোহাঞি, লেচেঙ্গিয়াল বৰপাত্ৰগোহাঞি, বকতিয়ালৰ গেন্ধেলা বা কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱা আৰু দুবৰাৰ বৰফুকন হয়। প্ৰমত্তসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ পাচত তেওঁৰ ভায়েক মোহনমালা কোঁৱৰে হে সিংহাসন পাব লাগিছিল; পিচে সৰুতে বসন্ত ৰোগত তেওঁ ঘুণীয়া হোৱা হেতুকে, তেওঁক ছাট্ পেলাই তেওঁতকৈ সৰু ভায়েক চুৰেমফা কোঁৱৰক ৰজা পতা হয়। আৰু, পাচলৈ সেই কথাত বিষম পাই জানোৱা বিদ্ৰোহ আচৰে, সেই আশঙ্কাত মন্ত্ৰীসকলৰ মন্ত্ৰণামতে স্বৰ্গদেৱে ককায়েক মোহনমালাক নগৰৰপৰা আঁতৰাই ৰাখিলে। মোহনমালা কোঁৱৰে, সেই বেজাৰতে, মৰাণৰ বিদ্ৰোহী দলৰ লগত যোগ দিয়েগৈ।

ডফলাৰ উপদ্ৰৱ:—১৭৫৮ খ্ৰীষ্টাব্দত ডফলাহঁতে আকৌ ঘিলাধাৰীৰ প্ৰজাবিলাকৰ ওপৰত উপদ্ৰৱ কৰেহি। স্বৰ্গদেৱ ৰাজেশ্বৰসিংহই এইবাৰ ডফলাহঁতক সমূলক্কে ছেদ কৰিবৰ অভিপ্ৰায়ে, ডফলা-দুৱাৰবোৰৰ প্ৰত্যেকত একোটাকৈ কোঁঠ মৰাই, তেতিয়াৰপৰা ডফলাহঁতক ভৈয়ামলৈ নামিব নিদিয়া কৰিলে। গতিকে, ডফলাহঁত বৰ আহুকালত পৰি, বিস্তৰ উপহাৰেৰে সৈতে আহোম ৰজাত শৰণাগত হয়হি। পিচে, স্বৰ্গদেৱে ভাঙৰীয়াসকলৰে সৈতে আলোচনা কৰি এই স্থিৰ কৰিলে যে, ভবিষ্যতে কোনো উপদ্ৰৱ নকৰে যদি, ডফলাহঁতে পৰ্ব্বতৰ নামনিবাসী আৰু ডফলা-দুৱাৰৰ ওচৰৰ প্ৰতিঘৰ ৰায়তৰপৰা বছৰি এপূৰা ধান আৰু ৩২০৲ কড়ি পচা পাব পাৰিব। ডফলাহঁত তাতে মান্তি হ'ল।

মিকিৰ দমন।—মিকিৰবিলাকে ভালেমান দিনৰেপৰা মাজে মাজে ভৈয়ামৰ প্ৰজাবিলাকক উপদ্ৰৱ কৰিছিলহি। সেইকাৰণে, সিহঁতক দমাবৰ নিমিত্তে, ৰাজেশ্বৰ-

---

(১) এই ঘৰৰ ওপৰ-মহলাত সিংহ-পীৰা পাতি বহি আহোম ৰজাই আগৰ দিনত মালযুঁজ, মহযুঁজ, হাতীযুঁজ, ভালুকযুঁজ, সেন-খেলা আদি ৰং চাইছিল। এই ঘৰৰ শিৱসাগৰ নগৰত আজি-কোপতি শিলৰ খুটি যেন হৈ জিলিকি আছে।

সিংহ স্বৰ্গদেৱে, ১৭৬৫ খ্ৰীষ্টাব্দত, দুফালৰপৰা দুজাক অসমীয়া সেনা পঠিয়াই মিকিৰ পৰ্ব্বত আক্ৰমণ কৰায়। পিচে, মিকিৰবিলাক ৰণত বিষমৰূপে ঘাটি আহোম ৰজাৰ ওচৰত শৰণাগত হ'লহি। তেতিয়াৰপৰা সিহঁতে আহোম ৰজাক কৰ শোধাবলৈ পাত লয়।

লতাকটা ৰণ :—ব্ৰহ্মদেশৰ ৰজাৰ সেনাপতি মানতৰাই, খ্ৰীঃ ১৭৫৮ চনত, মণিপুৰ দেশ আক্ৰমণ কৰেগৈ; তাকে সহিব নোৱাৰি মণিপুৰৰ ৰজা জয়সিংহই সপৰিয়ালে কছাৰী ৰজাৰ আশ্ৰয় লৈ, তাৰপৰা কছাৰী ৰজাৰ জৰিয়তে সন্দেশ-পত্ৰৰে সৈতে আহোম ৰজাৰ সাহায্য ভিক্ষা কৰি কটকী পঠিয়ালে, বোলে, অনুমতি পালে, দুয়ো ৰজাই স্বৰ্গদেৱৰ চৰণত শৰণাপন্ন হৰহি খোজে (১)। স্বৰ্গদেৱে ১৭৬৭ খ্ৰীষ্টাব্দত, হৰনাথ ভিতৰুৱাল ফুকনক সেনাপতি পাতি, মণিপুৰ ৰাজ্য উদ্ধাৰ কৰিবৰ নিমিত্তে এজাক সৈন্য পঠিয়ালে। আহোম সেনাপতিয়ে বিস্তৰ হাবি-লতা কাটি নগা পৰ্ব্বতেদি পোনাই যাওঁতে বাটতে 'দিঙমোহ' হৈ উজাই চৰাইদেও পৰ্ব্বতৰ পোন্ পালেগৈ। সিমানতে আহাৰ-পাটিৰ নাটনি পৰাত, খাবলৈ নাপাই, বনকলৰ ৰস-পানী খাই, আঠু-মুৰ ভাঙৰ হৈ, ভালেমান সৈন্যৰ মৃত্যু হয়। সেই বাতৰি পাই স্বৰ্গদেৱে হৰনাথ ফুকনক উলটি আহিবলৈ আদেশ দি ঘূৰাই আনি তেওঁক অপৰাধী কৰিলে। তাৰ পাচত, ১৭৬৮ খ্ৰীষ্টাব্দত, বকতিয়ালৰ কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাক বৰসেনাপতি পাতি পুনঃ যুদ্ধলৈ পঠোৱা হয়। ইয়াকে "লতাকটা ৰণ" বোলা হয় (২)। সিফালে মানতৰাই আহোমৰ অসংখ্য সেনা আহিছে বুলি উৰা বাতৰি পাই, ভয়ত মণিপুৰ ৰাজ্য এৰি গুচি গ'ল। মণিপুৰী ৰজা জয়সিংহই সেইবাবে কৃতজ্ঞ হৈ, নিজৰ জীয়েক কুৰঙ্গনয়নীক ৰাজযোগ্য যৌতুকেৰে সৈতে সালঙ্কৃতাকৈ স্বৰ্গদেৱলৈ বিয়া দি, আহোম ৰজাৰে সৈতে বৈবাহিক সূত্ৰেৰে মিতিৰ পাতিলে।

কুঁৱৰী কুৰঙ্গনয়নী :—কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাৰ কটকীয়ালিত (৩) স্বৰ্গদেৱ ৰাজেশ্বৰ সিংহই মণিপুৰী ৰাজকুমাৰী কুৰঙ্গনয়নীক যথামৰ্য্যাদাৰে সৈতে গৌৰীসাগৰলৈকে অনাই, সোণাই নৈৰপাৰত, স্বৰ্গদেৱে চকলং কৰি বিবাহ কৰে; এই বিবাহত কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাই কন্যাৰ পিতৃ হৈ কন্যাদান কৰিছিল। মণিপুৰীয়া কুঁৱৰীয়ে থনাত পুখুৰী খনালে, আৰু দিচৈৰ নামনিত সৰুচৰাই নামেৰে হাবিত মনাইমাজি গাৱঁত থাত পতালে। তাতে মুতকীয়া মগলুবোৰক (মণিপুৰী) বসতি কৰিবলৈ দিয়ালে। তাৰ পাচত তিনিওজনা ডাঙৰীয়াত সোধা-পোছা কৰি, কুৰঙ্গনয়নী কুঁৱৰীক স্বৰ্গদেৱে ৰজনা আইকুঁৱৰী পাতিলে। (৪)

স্বৰ্গদেৱ ৰাজেশ্বৰসিংহৰ আমোলত ভালেমান লাগতিয়াল আলি, দৌল, পকীঘৰ

---

(১), (২) মিল,—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ৪৯, ৫৫, ৫৬ পৃষ্ঠা।

(৩) বৰবৰুৱা কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰই স্বৰ্গদেৱক জনালে, বোলে, "মণিপুৰীয়া ৰজাৰ জীয়েক এটি আছে, নাম কুৰঙ্গনয়নী। পূৰ্ব্বতো মণিপুৰীয়া ৰজা বক্ৰবাহনৰ সন্তান হে,—ক্ষত্ৰিয়, আৰু সংশয় নাই। এতেকে স্বৰ্গদেৱে বিবাহ কৰাওক।" —"তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী," ৫১ পৃষ্ঠা, ৯৩ ছেদ।

৪) মিল :—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ৫১-৫২ পৃষ্ঠা।

ৰখোৱা হয়। তাৰ ভিতৰত, গড়গাঁৱৰ কাৰেং-ঘৰ (১), বশিষ্ঠাশ্ৰমৰ মন্দিৰ, নৱগ্ৰহ মন্দিৰ, মণিকৰ্ণেশ্বৰৰ মন্দিৰ, চিত্ৰাচল মন্দিৰ, নেঘেৰিটিঙৰ দৌল, হৰগৌৰী দেৱালয়, ৰংপুৰৰ তলাতল ঘৰ (২) এই বিলাকেই প্ৰধান। তেওঁৰ দিনত মোৱামৰীয়া মহন্তই মালো পথাৰত আৰু নেঘেৰিটিঙ্গত সকলো শিষ্য-সামন্ত গোটাই লৈ, স্বাধীনভাৱে মন্ত্ৰ পাতিবৰ অৰ্থে, 'ৰৰভেটি' বন্ধায়; আৰু তাতে এটা ডাঙৰ বিদ্ৰোহৰ কাৰণে সিবিলাকে সকলো আয়োজন কৰি লয়। এনে সময়তে, প্ৰায় ১৮ বছৰ ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, খ্ৰীঃ ১৭৬৯ চনত, নৰিয়া পৰি মহাৰাজ ৰাজেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গী হয়।

কীৰ্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱা :—এওঁ এজন বৰ বুদ্ধিমান আৰু সুচতুৰ ৰাজনৈতিক পুৰুষ আছিল। কীৰ্তিচন্দ্ৰই নিজৰ বিচক্ষণ বুদ্ধি-কৌশলৰ বলতে প্ৰকৃতপক্ষে কাৰ্য্যত হাত নিদিয়াকৈয়ো ভালেমান মহৎ কাৰ্য্য সাধন কৰাইছিল। কীৰ্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাই যুদ্ধক্ষেত্ৰত উপস্থিত নোহোৱাকৈয়ে 'নভা-কটা ৰণত' জয়লাভ কৰি যশস্যা লাভ কৰে। আৰু, স্বৰ্গদেৱে মণিপুৰীয়া কুঁৱৰীক বিয়া কৰাওঁতে তেওঁ কটকীৰ কাৰ্য্য কৰি, আহোম আৰু মণিপুৰী ৰজা দুইবো বিশ্বাসী মিত্ৰ হৈ উঠিছিল। এনে বিধৰ আৰু ভালেমান কাৰ্য্য কৰি, পাচলৈ তেওঁ স্বৰ্গদেৱৰ অতিপাত প্ৰিয়পাত্ৰ হৈ উঠাত, তেওঁৰ ৰাজকীয় মৰ্য্যাদা আৰু

---

(১) আহোম সম্ৰাটৰ এই কাৰেং-ঘৰ বৰ্ণনা কৰি, ইবন মহম্মদ ওৱালি নামেৰে মুছলমান লেখকে তন্ময় হৈ, এই বুলি হাবিয়াস প্ৰকাশ কৰিছিল, "হায়, এনেখন মনোহৰ বিতোপন নগৰ আমাৰ মোগল সম্ৰাটৰ ৰাজ্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত নহ'ল!" এই লেখকৰ এই বৰ্ণনা এই পুথিৰ পঞ্চম আধ্যাত বহলাই দিয়া হৈছে।

(২) আহোম সম্ৰাটৰ এই তুতলীয়া কাৰেং বা তলাতল-ঘৰ এটা সাতমহলীয়া অদ্ভুত কৌশলৰ পকী-ঘৰ। ইয়াৰ সমথলত এতলা, ওপৰে তিনি তলা, আৰু তললৈ তিনি তলা। সমথলৰ তলাত সোমাই বাওঁপাকে ঘূৰিলে সোঁ-দুৱাৰেদি ওপৰ তিনি তলালৈ উঠা যায়, আৰু সোঁ-পাকে বাওঁ দুৱাৰেদি তলৰ তিনি তলালৈ নমা যায়। সোমাই গৈ, আকৌ নামিবৰ আৰু উঠিবলৈ দুকীয়া দিহা আছে; দৈবাৎ দিহা হেৰালে, সোমোৱা মানুহে ওলাবলৈ সতকায় দিহা নাপাই, পাকঘূৰণি খাই, চক্ৰ-বেহুত ঘূৰাদি ঘূৰি থাকে। কোনো অনাতুৰা মানুহে কেতিয়াবা ওলাবলৈ বিচাৰি সোমাই হে যায়, আৰু সোমাবলৈ বিচাৰি ওলাই হে আহে। তলৰ তৃতীয় তলাৰপৰা পূৱমুখে এটা পতালী-নলা দিখৌ নৈত ওলাইছেগৈ; উদ্দেশ্য, কোনো শত্ৰুৰ আক্ৰমণ এৰাবলৈ হ'লে, সেই সুৰঙ্গেদি ৰজাই ওলাই গুচি যাব পাৰে; এনে অদ্ভুত কৌশলৰ ঘৰ ভাৰতবৰ্ষৰ ভিতৰত দ্বিতীয় নাই। ই পৃথিবীৰ অষ্টম অদ্ভুত বা আচৰিত বস্তুৰ লেখত পৰিবৰ যোগ্য আছিল। কাৰেঙৰ সমথলৰ মজিয়াৰ সমানে পূৱলৈ উত্তৰা-দক্ষিণাকৈ দীঘে ন-কুৰি হাত, পথালিয়ে তিনি কুৰি হাত পৰিমাণৰ এটা সুদীৰ্ঘ প্ৰকাণ্ড ১৮ ওঠৰ খোঁটালীয়া পকী ঘৰ; তাত ৰজাৰ গা-চোৱা সিপিৰা আৰু সৈন্যদল থকাৰ সুবিধা আছিল। ইয়াৰপৰা সিমুৰলৈকে পৰীয়াই পহৰা দিয়া এটা দীঘলীবাটে সন্মুখে দুৱাল কৰি ঘৰটো ৩৬ খোঁটালীয়া কৰিছে। হঠাৎ আক্ৰমণকাৰী শত্ৰুৱে এই ঘৰৰ উৱাদিহ নাপাই উলটি নিজে ধৰা দিয়েগৈ। এতিয়া পুৰণি ৰংপুৰত (শিৱসাগৰ টাউনৰ সমীপত) সেই বিতোপন ৰাজগৃহৰ ভগ্নাৱশেষ মাথোন ৰৈছেগৈ। ওপৰৰ দুতলা ভাগি খহি পৰিল; তললৈ দুতলা গৈয়ে মাটি-খনা; কোনোৱা ধন-খনা মানুহে খহাই পেলোৱাত পোহৰ যোৱা সুৰুঙা বন্ধ হোৱাত, এতিয়া সোমাব পৰালৈকে নিচেই তলৰ তলা ঘোপমৰা আন্ধাৰ, বাদুলিয়ে ছাটি আছে, হাতত [illegible]-বন্তি লৈ মাথোন কোনোমতে যোৱা যায়।

কৰতাও অপৰিমিতকৈ বাঢ়িবলৈ ধৰিলে (১)। সেই কথাত ডা-ডাঙ্গৰীয়া, কা-ফুকন, বৰুৱা-ৰাজখোৱা আৰু আন আন বিষয়া সকলো পেটে পেটে অসন্তুষ্ট হৈছিল। সেই আপাহতে কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাক বধ কৰিবলৈ ষড়যন্ত্ৰ চলিবলৈ ধৰে। ৰংপুৰ নগৰত ১৬৮৫ শকৰ কাৰ্ত্তিক মাহত কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰক কোনোবা চোৰে পিচৰপৰা ডিঙ্গিত দাৰে ঘা মাৰিলে, কথমপি নলি নিছিগিল। টেকেলা বৰাই সেই চোৰক সাৰট মাৰি ধৰি ৰাখিলে; সি এটা নাজিৰাহটীয়া গণক, নাম ৰতিকান্ত। (২) স্বৰ্গদেৱে তন্ন-তন্নকৈ ইয়াৰ বিচাৰ কৰিলে। মৰাণ বুঢ়াগোহাঞি ফৈদৰ নাওবৈচা ফুকন, ঘৰফলীয়া বৰুৱা, লুখুৰাখনৰ টেকীয়াল বৰুৱা প্ৰমুখ্যে ভালেমান বিষয়াক অপৰাধী পাই আটাইকে স্বৰ্গদেৱে সমুচিত দণ্ড বিহিলে। তাৰ পাচত, সেই আপাহতে, মাহুৰিয়াল বৰগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়াই "চকৰি ফেটী" নামেৰে এখন বুৰঞ্জী উলিয়াই তাত ৰকতিয়ালৰ ঘৰ 'জলমৰটা' বুলি প্ৰচাৰ কৰে (৩)। তদুপৰি, এদিন কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাই কাঁড়ীৰ-কাকত পৰীক্ষা কৰোঁতে এটা কাঁড়ী লেখত নাপাই বিচাৰ আৰম্ভ কৰালে, কিয়নো কাঁড়ী গোপন গুৰুতৰ অপৰাধ। পিচে, এনেতে এজন বৰাই মৰণত শৰণ দি এই বুলি আঁঠু ললে, "দেউতা ঈশ্বৰে ছাঁ লেখিছে; গা লেখিলেই হেৰোৱা কাঁড়ী ওলাব।" বুদ্ধিমান বৰবৰুৱাই বুজি উঠিল যে তেওঁ নিজেই সেই কাঁড়ী; তেওঁ কাঁড়ী-কাকতৰপৰা নাম নকটোৱাকৈ, আৰু চমুৱা নোহোৱাকৈয়ে কাঁড়ীৰপৰা জঁপিয়াই বিষয়ালৈ উঠিছিল। এইবোৰ কথাত অপমান পাই, আগলৈকো তাৰ জইন্ মাৰিবৰ অৰ্থে, কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাই, ৰাজ-আজ্ঞাৰে সৈতে, যাৰ ঘৰত যি বুৰঞ্জী আছিল, আটাইবোৰ অনাই গোটাই লৈ ভালেমান লাগতিয়াল বুৰঞ্জী পুথি পুৰি ছাই কৰিলে! কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱা যদিও নিজৰ বুদ্ধি বলেৰে বৰ মানুহ হোৱা এজন বিচক্ষণীয়া ৰাজনৈতিক পুৰুষ আছিল, তথাপি এই বুৰঞ্জী পোৰা আখ্যাতিৰ ছাই-চেকা তেওঁৰ জীৱন-চৰিতৰপৰা মচিলেও মচা নাযায়!

সমসাময়িক ভাৰত বুৰঞ্জীৰ কথা :—এই যুগতে মোগল ৰাজক্ষমতাৰ অধঃপতন হয়। সম্ৰাট আওৰংজেবৰ মৃত্যুৰ পাচত, ৰাজপাট লৈ মোগল উত্তৰাধিকাৰীবিলাকৰ মাজত খোৱাকামোৰা লাগি সিবিলাক ক্ৰমাৎ দুৰ্ব্বল হৈ পৰে। সেই ছেগতে শাহু, ২য় শিবাজী, বালাজী বিশ্বনাথ, বাজীৰাও প্ৰভৃতি হিন্দু ৰাজকোঁৱৰসকলে মুছলমানৰ বিৰুদ্ধে উঠি, কোলাপুৰ, চেতাৰ, হায়দৰাবাদ, মহাৰাষ্ট্ৰ এইবোৰ ৰাজ্য স্বাধীন কৰি তোলে; সিবিলাকৰ সহানুভূতিৰ বলতে পছিম ভাৰতো গুজৰাট, গোৱালিয়ৰ প্ৰভৃতি ৰাজ্যবোৰো স্বাধীন হৈ উঠে। ইতিমধ্যত পাৰস্যদেশৰ ৰজা নাদীৰচাহে ভাৰতবৰ্ষ আক্ৰমণ কৰি মোগল ৰজাৰ হাতৰপৰা দিল্লীকে আদি কৰি ভালেমান ৰাজ্য কাঢ়ি লয়হি। ইতিছেগতে ইউৰোপীয় বেপেৰুৱা ৰাজক্ষমতাৰে সৈতে ইংৰাজ আৰু ফৰাচী কোম্পানিয়ে সিবিলাকৰ

---

(১) "কুবিয়েপতি একোডাঙৰকৈ কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাৰ লগত উজাৰ হ'ল; মিত্ৰভাৱো হ'ল। * * * মহাদেৱে বৰবৰুৱাক মৰ্য্যাদা দিলে,—এক চটীয়া মখমলৰ জলা এখনি, সোণৰ জাপিৰ চুলা, আৰু বৰহুৱাৰৰ মুখৰপৰা বহাৰলৈকে আগত বাজন, পেন্না, আৰৌতে-বাউজৰ বাৰ-বাৰ দিলে।"—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "টুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ৩৮, ৫০, ৫১ পৃষ্ঠা।

(২) মিল—"টুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ৪৭—৪৮ পৃষ্ঠা।

(৩) মিল—মাহুৰিয়াল বৰগোহাঞিৰ "চকৰি ফেটী বুৰঞ্জী পুথি"।

দখল বিস্তাৰ কৰিবলৈ আগ বাঢ়িলে ; তাৰ ফলস্বৰূপে ইংৰাজ কোম্পানিয়ে ("ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানি") বোম্বাই, মাদ্ৰাজ, কলিকতা, কাচিম বজাৰ প্ৰভৃতি ঠাইত তালকৈ খোপনিপিটি ললে। আৰু, সেই সোণাময় সুযোগতে ফৰাচী কোম্পানিয়েও লাহেতে চন্দননগৰ, মাহী, পণ্ডিচেৰি আদি ঠাইত সিবিলাকৰ প্ৰভুত্ব স্থাপন কৰি ললে। এনেতে, বঙ্গদেশৰ প্ৰখ্যাত নবাব চিৰাজুদ্দৌলাই বঙ্গদেশৰপৰা বিদেশীক বাজ কৰিবৰ অভিপ্ৰায়ে, ইংৰাজ কোম্পানিক কাচিমবাজাৰৰপৰা ৰণত হৰুৱাই খেদি নি, কলিকতাত হেঁচি ধৰিলেগৈ। কোম্পানিৰ সৈন্য ৰণত ঘাটি সৰহভাগ পলাই সাৰিল ; বাকী ১৪৬ জন ইংৰাজক বায়ু নসৰকা আন্ধাৰ কুঁঠৰী এটাৰ ভিতৰত ঠাহখুৱাই সুমাই থোৱা হয় ; পিচদিনা পুৱা তাৰ ভিতৰত ২৩ জন মাথোন জীয়াই আছিল। ইয়াকে "অন্ধকূপহত্যা" বোলে। এই যুগত "কৰ্ণাটৰ যুদ্ধ", "পলাশীৰ যুদ্ধ", "পাটনাৰ যুদ্ধ", "পাণিপথৰ যুদ্ধ"* এইবোৰ প্ৰধান ঘটনা। এই যুগতে বুদ্ধিবীৰ কৰ্ণেল ক্লাইৰ ভাৰতবৰ্ষলৈ আহি প্ৰখ্যাত হৈ উঠে। পাচত, তেওঁ লৰ্ড খিতাপধাৰী হৈ, বঙ্গৰ গৱৰ্ণৰৰ পদলৈ উঠিছিল। বাস্তৱতে, লৰ্ড ক্লাইৰ এজন অসাধাৰণ ৰাজনৈতিক পুৰুষ আছিল।

স্বৰ্গদেৱ চুন্যেউফা বা লক্ষ্মীসিংহ

স্বৰ্গদেৱ ৰাজেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গী হোৱাত, লেচেঙ্গিয়াল বৰপাত্ৰ গোহাঞি, কুঁৱৈগঞা বুঢ়াগোহাঞি, মাজুবিয়াল বৰগোহাঞি (১), বকতিয়ালৰ গেন্ধেলা (পাচত কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ) বৰবৰুৱা, দিহিঙ্গীয়া ঢোলপেটা নাওবৈচা ফুকন, দুয়ৰাৰ কঙ্কঙ্গীয়া তিতকুৱাল ফুকন, পুথাও ডেকাফুকন, ৰূপ-সন্দিকৈৰ দিহিঙ্গীয়া ফুকন, মাজুবিয়ালৰ বলিয়া ন-ফুকন, মৰাণৰ গোহাঞিবৰুৱা, বকতিয়ালৰ ৰাজনেওগ এই সকল পাত্ৰ-মন্ত্ৰীয়ে পৰ্য্যালোচনা কৰি, ৰাজেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ ভায়েক নামৰূপীয়া ৰজা গোহাঞিদেৱক দেৱগাঁৱৰ বাহৰতে ৰজা পাতিলে। তেওঁ কালশিগীয়া গোহাঞিদেৱ নামেৰেও জনাজাত। তাৰ পাচত, সেই ১৬৯১ শঁক বা খ্ৰীঃ ১৭৬৯ চনত নামৰূপীয়া ৰজা গোহাঞিদেৱে শিঙৰিঘৰ উঠি, আহোম ৰাজপাটত বহি, আহোম মতে চুন্যেউফা আৰু হিন্দুমতে লক্ষ্মীসিংহ নাম লয়। ৰজা হৈ স্বৰ্গদেৱে মাজিউজনা গোহাঞিদেৱ আৰু সৰুজনা গোহাঞিদেৱ এই ভায়েক দুজনাক, ভবিষ্যৎ উৎপাত-অশান্তিৰ বীজ মাৰি থোৱাৰ উদ্দেশ্যে, নামৰূপলৈ খেদি তাতে দুইকো খুণ লগাই থলে (২)।

ন-গোসাঁই :—লক্ষ্মীসিংহ কোঁৱৰ ক'লা বৰণীয়া বাবে পিতৃবাজ আৰু ভা-ভাজৰীয়া সকলৰ অনাদৃত হৈ, ৰামানন্দ ভট্টাচাৰ্য্য নামেৰে অধ্যাপকৰ ঘৰত ডাঙৰ-দীঘল হৈছিল।

---

* "পাণিপথৰ যুদ্ধ"ৰ ফলেই হিন্দুৰাজ্যৰ পতনৰ কালে প্ৰত্যক্ষে চাল ধুৱায়।

(১) লক্ষ্মীসিংহ কোঁৱৰক ৰজা পতা প্ৰস্তাৱত বৰগোহাঞি ডাঙৰীয়া পোনতে অমত হৈছিল ; তেওঁ ৰাজেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ ৰৰপুত্ৰক হে মনোনীত কৰিছিল। কাৰণ, ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে যে তেওঁৰ আঁটাইকেইজনা পুত্ৰই ৰাজপাট ক্ৰমান্বয়ে পাব লাগিব বুলি সিদ্ধান্ত দি গৈছিল, সেই কথা বৰগোহাঞি ডাঙৰীয়াই নপতিয়াইছিল।—Gait's "History of Assam", Page 189.

(২) বিজ—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী", ৫৬—৫৭ পৃষ্ঠা।

সেই কাৰণে, ৰজা হোৱাৰ পাচত, তেওঁ পৰ্ব্বতীয়া গোসাঁইত শৰণ লৈ, সেই অধ্যাপকত দীক্ষিত হয়। এইজনা গোসাঁই নতুনকৈ ৰাজগুৰু হোৱাৰ কাৰণে, এওঁক ন-গোসাঁই নাম দিয়া হয়। তেতিয়াৰপৰা অসমত "ন গোসাঁইৰ" শিষ্য বাঢ়িবলৈ ধৰে।

মৰাণৰ ১ম বিদ্ৰোহ ঃ—ইয়াৰ আগেয়ে উনুকিয়াই অহা হৈছে যে মোহনমালা গোহাঞিদেৱে ভায়েকৰ হাতত অপমান পাই বিদ্ৰোহী মৰাণৰ ফন্দত (১) যোগ দিয়েগৈ। তাৰ আগেয়েই নেঘেৰিটিঙত 'ৰৰডেঁটি' (২) কৰাওঁতেই ৰাজেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনত মোৱামৰীয়া মহন্তই বিদ্ৰোহৰ আয়োজন কৰি থয়। মোৱামৰীয়াবিলাকে সেই ষড়যন্ত্ৰ কৰি থাকোঁতেই ইফালে মহাৰজা ৰাজেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গী হয়। লক্ষ্মীসিংহ স্বৰ্গদেৱ ৰজা হোৱাৰ পাচত, মোৱামৰীয়া মহন্তবিলাকে কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাৰ দ্বাৰাই কোনো কাৰণত আকৌ অপমানিত হয়। মোৱামৰীয়াবিলাকৰ আগেয়েই গা জ্বলি আছিল; তাতে ৰজাৰ বিষয়া এজনৰপৰাও অসহনীয় লাঞ্ছনা! গতিকে, মোৱামৰীয়া মহাজনে মৰাণক উদগনি দিলে; তাৰ লগতে মোহনমালা গোহাঞিদেৱৰ উদগনিও লগ লাগিল। এইবোৰ উত্তেজনাই পাই মৰাণবিলাকক মতলীয়া কৰি তুলিলে। সিহঁতে মোহনমালা গোহাঞিদেৱক প্ৰধান সেনাপতি পাতি, তেওঁৰ তলত, লক্ষ্মীসিংহ স্বৰ্গদেৱে নামৰূপত ঘুণ লগাই নজৰ-বন্দীকৈ ৰখা মাজিউজনা আৰু সৰুজনা গোহাঞিৰে সৈতে, ৰাঘৱ আৰু নাহৰ খোৱা নামেৰে দুজন মৰাণক পালি-সেনাপতিৰ বাব দি, খ্ৰীঃ ১৭৬৯ চনত, দেখাদেখিকৈয়ে ৰজাৰ নগৰৰ সমূখতে বিদ্ৰোহ উপস্থিত কৰিলেগৈ। "কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাই ৰাজাজ্ঞা লৈ, চুটিয়া কাঁড়ী আৰু হিলৈদাৰী হাজৰিকীয়াৰে সৈতে টেকেলা-বৰা বেজক মূৰ কৰি ৰণলৈ পাঁচিলে। ৰণত দুই হাজৰিকীয়া পৰিল; বেজবৰাই এৰাই আহি বৰবৰুৱাত জনালেহি, বোলে, ৰণ টান, আৰু অল্প সৈন্যে বলে নোৱাৰি" (৩)।

"মৰাণৰ জিন" ঃ— ৰাজকীয় সৈন্যৰ পৰাজয় শুনি স্বৰ্গদেৱে তিনিওজনা ডাঙৰীয়া, বৰবৰুৱা, আনো বৰুৱা, ফুকন, ৰাজখোৱাৰে সৈতে সমালোচন কৰি, দুৱৰাৰ হৰনাথ ভিতৰুৱাল ফুকনক সেনাপতি পাতি, কেইবাজনো বৰা, হাজৰিকীয়াৰে সৈতে ৮০০০ বণুৱা, ৮টা দঁতাল হাতী, ১২টা ঘোঁৰা, বিবিধ ৰণৰ আহিলা আৰু সুণীয়া হেংদান দি, মৰাণৰ লগত ৰণ দিবলৈ পঠিয়ালে। হৰনাথ সেনাপতিয়ে ডিক্ৰনৈৰ দক্ষিণ পাৰে কোঁঠ দি ৰ'লগৈ; আৰু দলং দি ডিক্ৰ পাৰ হৈ, মনচোকা টেকেলাৰ বাৰীত কোঁঠ দিবলৈ ধৰোঁতেই মৰাণে কেইওফালৰপৰা বেৰি ধৰিলেগৈ। মানুহ-দুনুহ, চাউল-সমলীয়া যাব

---

(১) চতুৰ্ভুজ মোৱামৰীয়াৰ মহাজন আছিল। তেওঁৰ নাম লৈ, মৰাণহঁতে হাতত টোকন লৈ মাটিত খুন্দিয়াই শব্দ কৰি, "অষ্টভুজে সপ্তভুজে চতুৰ্ভুজে ৰাখে। তাৰ দাই তাকে কাটে, তাৰে হিলৈ তাকে মাৰে, চতুৰ্ভুজে ৰাখে" এই বুলি নাম গাই ৰাজকীয় সেনাক তাবুকি দি খেদিছিল।—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ৬১ পৃষ্ঠা।

(২) চতুৰ্ভুজ মহাজনৰ পুতেক ৰামন ডেকাৰ মন্ত্ৰণামতে মোৱামৰীয়া শিষ্যহঁতৰপৰা নামমুলি শেষ এটা, কাদি এটা এইদৰে তোলা হয়; নাম মূৰে মুঠি এচপৰা চুলি "ৰৰডেঁটি" বজোৱা হয়; আৰু সেই শেষ, কাদি আৰু বেৰেৰে এটা ঘৰ সজোৱা হয়। ইয়াৰপৰাই মহন্তই অনুমান কৰিব পাৰিলে মোৱামৰীয়াৰ প্ৰজাশক্তি কিমান।—বিল,—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ৬২ পৃষ্ঠা।

(৩) উদ্ধৃত,—"তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ৫৮ পৃষ্ঠা, ১০৯ শ্লোক।

নোৱাৰা হ'ল। সৈন্যবিলাকে ভাতৰ অভাৱত ঔ-টেঙা, ঢেঁকিয়া, কচু, কাক-গাজ খাই খাঠু ভাঙৰ হৈ জৰ-গ্ৰহণীত পৰি মৰিবলগীয়া হ'ল। ইহাতে, সেই ৰণত ৰাঘৱ মৰাণৰ ৰাধা আৰু ৰুকুণী নামেৰে দুই ঘৈণীয়েকেও পুৰুষৰ লগত কাঁড়-ধনু লৈ ৰণ দিছিল। এই তিৰোতা দুগৰাকী বৰ চতুৰা আছিল। আৰু, গুপুতে ৰণৰ কৌশল জনাৰ কাৰণে, সিবিলাকৰ গাত কেৰেঁ ধনুৰ কাঁড় কিম্বা হিলৈৰ গুলী লগাব নোৱাৰিছিল। সেই আপাহতে ৰাজকীয় সৈন্যৰ মাজত বিপক্ষৰ কোনোবা চোৰাংচোৱাই এনে জনৰৱ তুলি দিলে যে ৰাধা ৰুকুণীয়ে আঁচল পাতি উৰি অহা বন্দুকৰ গুলী ধৰে ;—সাক্ষাৎ ৰণচণ্ডীয়ে ৰাধা-ৰুক্মিণীৰ ৰূপ ধৰি আহোম সৈন্যৰ লগত ৰণ দিছেহি! এই কুসংস্কাৰৰ ভয় বিয়পি পৰাত, ৰাজকীয় সেনা ভয়ত ভাগিবলৈ ধৰিলে (১) ; আৰু নিঃসহায় সেনাপতি ফুকনক মৰাণে বন্দী কৰি থলে নি। তাৰ পাচত, ৰাজাজ্ঞাৰে সৈতে বিস্তৰ সৈন্য-সামন্ত গোটাই লৈ, বৰবৰুৱা নিজেই ৰণলৈ ওলাল। কিন্তু, প্ৰথম হেঁচাত কৃতকাৰ্য্য হৈ উৎসাহিত হৈ থকা মৰাণৰ বিষম আক্ৰমণত সৰহ পৰ ঠাৰৰিব নোৱাৰি ৰাজকীয় সেনাবিলাক ভাগিবলৈ ধৰিলে। বৰবৰুৱা শত্ৰুৰ হাতত বন্দী হ'ল। মোহনমালা গোহাঞিদেৱে পূৰ্ব্বৰ শত্ৰুতা মনত কৰি, ততালিকে কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাক নিজ হাতে বধিলে। তাৰ পাচত, বৰৈহুৱলীয়া পানীফুকনে মৰাণৰে সৈতে প্ৰাণটাকি যুঁজিবলৈ ধৰিলে। বিস্তৰ কঁড়িৱা-কঁড়ি লাগিল ; এনেতে ফুকনৰ কাঁড় চুকাল, ফুকন ৰণত পৰিল (২)। ৰণত জিনি মৰাণে নাহৰ খোৱা মৰাণৰ পুতেক ৰমাকান্তক * ৰজা পাতি, ১৬৯১ শকত (১৭৬৯ খ্ৰীষ্টাব্দত) আহোমৰ আঠচুকীয়া মোহৰৰ সলনি তেওঁৰ নামেৰে ন-চুকীয়া মোহৰ মৰালে ; নাহৰ খোৱাক 'দেওগোসাঁই' আৰু ৰাঘৱ মৰাণক বৰবৰুৱা পাতিলে (৩)। মৰাণে ৰণত জয়লাভ কৰি, আনন্দত মত্তলীয়া হৈ, সিবিলাকৰ প্ৰধান সহায়কাৰী খাই সেনাপতি মোহনমালা গোহাঞিদেৱৰ ফালে একেবাৰে পিঠি দিলে। সেইকথাত মৰ্ম্মান্তিক বেজাৰ পাই, মনৰ খিকাৰত মোহনমালা গোহাঞিদেৱ গুৱাহাটীৰ ফালে ভটিয়াই গুচি গ'লগৈ। মাজিউ গোহাঞিদেৱ আৰু সৰু গোহাঞিদেৱক মৰাণে বিহ খুৱাই মাৰিলে।

ৰাজকীয় সেনাৰ পৰাজয় শুনি, স্বৰ্গদেৱে ডাঃ-ডাঙৰীয়া সকলেৰে সমালোচন কৰি, নগৰ এৰি গুৱাহাটীলৈ ভটিয়াই যোৱাটো স্থিৰ কৰিলে। সেই অনুসৰি, ১৬৯১ শকৰ আঘোণৰ ৮ দিন যাওঁতে, স্বৰ্গদেৱ লক্ষ্মীসিংহ সোণাই নৈৰ মাহৰ পালেগৈ, আৰু পাৰ-

---

(১) বৰবৰুৱাৰ টেকেলা মন চোকাই বাৰ্ত্তা দিলেহি, যোলে, "হাতীচুঙি মৰাণে অৰীতিয়া মতে প্ৰবৰ্ত্তি ৰজা, বৰবৰুৱা পাতি, বৰতীয়া ভুলি ৰাধাৰুকুণী পাতি, আহুৰী মেল পাতি, ৰণ উলিয়াইছে"—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ৫৭ পৃষ্ঠা, ১০৮ ছেদ।

(২) মৰাণৰ বিদ্ৰোহ সংক্ৰান্ত ৰণত এই তিনিজন অতি বিচক্ষণীয়া অসমীয়া বীৰৰ চিনাকি পোৱা যায় :—(১) হৰনাথ তিৰুৱাল ফুকন, (২) দিহিঙীয়া বুঢ়াপানীফুকনৰ পুতেক বৰৈহুৱলীয়া পানীফুকন, (৩) বৰৈহুৱলীয়া পানীফুকনৰ তামোল-কটা সিপিনা। ইবিলাকৰ বীৰত্ব আৰু প্ৰভুভক্তি পৃথিৱীৰ আদৰ্শ বস্তু।

* সোনতে মোৱামৰীয়া গোসাঁইৰ পুতেক ৰমনক হে ৰজা পাতি থোৱা হৈছিল ; পিছে, নিজৰ পুতেকক ৰজা পাতিবলৈ খোজাঁই অসাধি হোৱাত হে ৰমাকান্তক ৰজা পতা হয়।—Gait's "History of Assam" Page 191.

(৩) মিল—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ৬০ পৃষ্ঠা, ১১৫ ছেদ।

নাও যুগুত হৈ হঠাত সেই ৰাতি তাতে থাকিল। এনেতে, মৰাণৰ খবৰ যোগনিয়াৰ অঘৰিবে মানুহ পঠাই ৰাঘৱ মৰাণত কোৱালে, বোলে, 'ৰজা নগৰ এৰি ভটিয়াই গ'ল; সিহঁতে শীঘ্ৰে আহি নগৰ লওকহি'। এই বাৰ্ত্তা পাই ৰাঘৱ মৰাণে সসৈন্যে আহি ৰাতি দুপৰত নগৰ উঠি হিলৈ জাঁই কৰিলে, আৰু সেই ৰাতিয়েই বৰতীয়া ৪০০ চাৰি-শ পঠাই স্বৰ্গদেৱক সোণাৰি নগৰৰ বাহৰৰপৰা ধৰাই অনাই জয়সাগৰৰ বৰদ'লত ৰখীয়া দি থলে। তাৰ পাচত, ৰাঘৱ বৰবৰুৱাৰ দিহা মতে, ৰজা ৰমাকান্তই বাপেক নাহৰ খোৱা আৰু ৰাঘৱৰ দুই ভৈণীয়েক ৰাধা-ৰুকুণীৰে সৈতে নগৰ সোমালেহি। মৰাণে পতা বৰুৱা-ফুকনে ৰাজকীয় বৰুৱা-ফুকনক ঘৰৰপৰা উলিয়াই খেদি সেই ঘৰে-ঘৰে সোমাই ৰলহি। মৰাণ ৰাজ্যৰ ৰাজপ্ৰতিনিধি মৰাণৰ বুঢ়াগোহাঞি ভাঙৰীয়াৰ বংশধৰ আজোখা মৰাণৰ গোহাঞিবৰুৱাক ঘৰৰপৰা উলিয়াই খেদি, তেওঁৰ ঘৰত মৰাণে পতা মৰাণৰ বৰুৱা সোমাল; ৰাঘৱ বৰবৰুৱা সোমাল বকতিয়ালৰ কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাৰ ঘৰত। এইৰূপে ৰণজয়ী হৈ, ৰাঘৱ মৰাণৰ বৰবৰুৱাই অহঙ্কাৰত ওফন্দি ক'লে, বোলে, 'মই এশ ভাৰ্য্যা আনিম', এই বুলি মণিপুৰীয়া ৰজাৰ জী কুৰঙ্গনয়নী আইকুঁৱৰীকো নিলে, আনো ফুকন-বৰুৱাৰ জীয়ৰীকো নিলে। ৰজা ৰমাকান্তই ভণ্ডাৰীবৰুৱা টাৰিমূৰাৰ জীয়েকক আনি কুঁৱৰী পাতিলে। (১)

মৰাণৰ বিষয়া বাচনি :– নগৰ দখল কৰি লৈ, মৰাণৰ ৰজা ৰমাকান্তই "মৰাণৰে এটাক বুঢ়াগোহাঞি, এটাক বৰগোহাঞি, এটাক বৰপাত্ৰগোহাঞি, আনো-আনোক বৰুৱা, ফুকন, ৰাজখোৱা পাতি ললে। তাৰ পাচত, লিগিৰি-কাঁড়ীক বৰফুকন পাতি গুৱাহাটীলৈ পাঁচিলে; গুৱাহটীয়া ছয়-ফুকন, চৌধ-ৰাজখোৱা মৰাণৰে পাতিলে। শদিয়াখোৱাও গৰুধৰীয়াৰ এটা হ'ল। কছাৰীযোৱা চেটিয়াৰ এটা মৰঙ্গিখোৱা হ'ল, সিও মোৱামৰীয়া। ইয়াৰ পাচত, মোৱামৰীয়া মহাজনৰে সৈতে মিত্ৰতা কৰি, মৰাণৰ ৰাজকীয় বল বঢ়াবৰ অভিপ্ৰায়ে, নগৰত ৰাঘ বৰবৰুৱাক থৈ, মৰাণৰ ফুকন, বৰুৱা, ৰাজখোৱা, ভা-ভাঙৰীয়া, ফা-ফুকন সমন্বিতে ৰজা ৰমাকান্ত খুটিয়াপোতাত মোৱামৰীয়া মহাজনৰ ঘৰলৈ গ'ল। ৰুকুণীৰে সৈতে ৰাঘ ৰংনাথতে ৰল; ৰাধা গৌৰীসাগৰত থাকিলগৈ। সেই ছেগতে সেনাপতি হৰনাথ ফুকন পলাই ভটিয়াই গ'ল; তাৰ পাচত তেওঁ মানাস পাৰ হৈ চিলমাৰীত সোমালগৈ (২)।

বামুণীয়া মহন্তৰ নিৰ্য্যাতন :—"পাচে ৰজা ৰমাকান্তই খুটিয়াপোতালৈ গৈ, আউনীআটীয়া, দক্ষিণপটীয়া, গড়মূৰীয়া, কুৰুৱাবহীয়া, আনো বামুণীয়া, ঠাকুৰীয়া সকলো মহন্তক আনি বন্দী কৰি ধন ললে। আউনীআটীৰ ললে ৮০০০ টকা, দক্ষিণ পাটৰ ৮০০০ টকা, গড়মূৰৰ ৪০০০ টকা, কুৰুৱাবাহীৰ ৪০০০ টকা এইৰূপ সকলো মহন্তৰ তাৰতম্যৰূপে ধন ভাঁৰি ললে। আউনীআটীয়বাগীশ বাপুৰ নাক, কাণ, চকু গুচাই দণ্ড কৰিলে। মোৱামৰীয়া মহন্তে চহৰৰ মানুহ যুথে-যুথে অনাই শৰণ লগালে। মোৱামৰীয়া মহাজনেও কেঁকোৱা দোলা ললে।" (৩

---

(১), (২), শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী", ৬৫ পৃষ্ঠা, ১২৭-১২৮ ছেদ; আৰু "মৰাণ-বুঢ়াগোহাঞি আৰু মৰাণ-গোহাঞিবৰুৱা বংশাৱলী"।

(৩) শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী" ৬৬, ৬৭, ৬৮ পৃষ্ঠা।

আহোমৰ চেতন :—"ইমানতে আহোমৰ চেতন উদয় হ'ল। স্বৰ্গদেৱৰ লগ নেৰা ডঃ-ডাঙ্গৰীয়া, ফা-ফুকন, বৰুৱা-ৰাজখোৱা সদৌ বিষয়াই মৰাণ মাৰি নগৰ উদ্ধাৰ কৰিবলৈ গুৰুঘৰলৈ চাই অঙ্গীকাৰ কৰিলে। সেই আলোচনা মতে, প্ৰথমতে ৰাঘ মৰাণক ধৰিবৰ কাৰণে, লোকজন লগত দি, যাদৱ তামুলীৰ পুতেক ৰামকৃষ্ণাইক পাঁচিলে। ৰামকৃষ্ণায়ে গুপুতে মগলু কুঁৱৰী কুৰঙ্গনয়নীৰে সৈতে আলচ পাতিলে।" (১)

কুৰঙ্গনয়নীৰ হাতত ৰাঘ-বধ :—"এইৰূপে আলচ কৰি, ১৬৯২ শকৰ বহাগৰ সংক্ৰান্তি দিনা, ৰামকৃষ্ণায়ে বছা বছা মানুহ লৈ ৰাঘৰ ভিতৰ দুৱাৰত ৰলগৈ। ৰাঘই বাৰ্ত্তা পাই, বোলে, 'শগুণ মূৰিৰ গোবিন্দ গাওঁবুঢ়া সেনাপতি, চেকণী-কোবোৱা ৰণুৱা আহিছে'। এই বুলি শৰায়েৰে তামোল-পাণ লৈ আগবাঢ়ি ওলাই আহিল। পাচতে, কতোবোৰ তিৰোতাৰ হাতে হাতে দা দি, মণিপুৰী আইকুঁৱৰী কুৰঙ্গনয়নীয়ে পিচ লাগিলে। এনেতে, ৰামকৃষ্ণায়ে মাত লগালে। তেওঁৰ মাত বুজি পাই, সেই ছেগতে কুৰঙ্গনয়নীয়ে ৰাঘৰ ফান্দনিত তৰোৱালেৰে ঘা মাৰিলে; ৰাঘ হাম্খুৰি খাই পৰিল। পৰোঁতেই ৰামকৃষ্ণায়েও এঘাপ মাৰিলে। তাৰ পাচত, লগৰীয়াবিলাকে আধামৰা ৰাঘক নানা শাস্তি দি বধিলে।"

ৰাধা-হত্যা :—"ৰাঘবৈৰী মানুহেই গৈ হৰ-গৌৰীৰ দ'লত বেৰি ধৰি 'ৰণচণ্ডী' ৰাধাক খুঁচি মাৰিলে। তাৰ পাচত, সেই মানুহেই হাতীৰে বৰদুৱাৰ ভাঙ্গি দাঁৰিকা-দুৱাৰেদি গড় সোমাই ৰমাকান্ত ৰজাক ধৰিবলৈ চোচা ললে। পিচে, ধোন্দে সৰকি ৰমাকান্ত পলাই গ'ল।" (২)

ককুণী বধ :—ইয়াৰ আগতে, গুৱাহাটীত মৰাণ-মৰাৰ আয়োজনৰ গম্ পাই ককুণীয়ে তাত ৰণ দিবলৈ যাত্ৰা কৰিছিল। পিচে, ৰংপুৰৰপৰা পঠোৱা স্বৰ্গদেৱৰ ফলীয়া ধনেশ্বৰ বৰকটকী গুৱাহাটীলৈ গৈ, মৰাণৰ কাঁড়ী-বৰফুকন সমন্বিতে মৰাণ-বিষয়াবিলাকক বেৰি ধৰি মাৰি, একেলগতে 'ৰণচণ্ডী' ককুণীকো বধ কৰিলে।" (৩)

খোৱা মৰাণৰ মৰণ :—পাচে, পলটীয়া ৰমাকান্ত ৰজাক ধৰিবলৈ ৰাজকীয় সেনাই পিচে পিচে খেদিলে। পিচে, কচুদোপত বাপেক-পুতেক দুয়ো ধৰা পৰিল। তাৰপৰা আনি ৰংপুৰ নগৰত নাহৰ খোৱা মৰাণ আৰু পুতেক ৰমাকান্ত ৰজাক নানা শাস্তি দি বধ কৰা হ'ল।" (৪)

ৰংপুৰ উদ্ধাৰ :—"এই অনুক্ৰমে মৰাণ মাৰি ৰংপুৰ নগৰ উদ্ধাৰ কৰা হ'ল। তাৰ পাচত, কুঁৱৈগঞা বুঢ়াগোহাঞিৰ ঘৰৰ ঘনশ্যাম গোহাঞিহাজৰিকীয়াক মুখ্য কৰি, ফা-ফুকন, বৰুৱা-বিষয়া, বৰা-বুকক সমন্বিতে অনেক লোকজন গৈ দোলাত তুলি স্বৰ্গদেৱ লক্ষ্মীসিংহক জয়সাগৰৰ বৰদ'লৰপৰা মহা আড়ম্বৰেৰে নি পুনঃ ৰাজপাটত বহুৱালে। সেই দিনাই বকতিয়ালৰ ৰাজনেওগৰ পুতেক উগ্ৰসেনক বৰবৰুৱা, দলবন্ধা বৰগোহাঞিৰ পুতেক ৰাইলুঙ্গক বৰগোহাঞিৰ, কুঁৱৈগঞা বুঢ়াগোহাঞিৰ ঘৰৰ ঘনশ্যাম গোহাঞিহাজৰিকীয়াক বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়া, মৰাণ পাতৰ কৈদৰ বৰপাত্ৰগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়া,

---

(১)—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী", ৬৬, ৬৭, ৬৮ পৃষ্ঠা।

(২), (৩), (৪) মিল.—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী"—ক্ৰমে ৭১, ৭০, ৬৯, আৰু ৬৮ পৃষ্ঠা।

লাই সন্দিকৈৰ ঘৰৰ বাৰমুৱাক নাওবৈচা ফুকন ইত্যাদি নতুনকৈ কিছুমান আহোম বিষয়া পতা হ'ল। (১)

মিৰহং বা কলিতা-ফুকনৰ বিদ্ৰোহ:—মৰাণ বিদ্ৰোহৰ সময়ত মিৰহং নামেৰে নাৰায়ণপুৰত এজন কলিতা বিষয়া আছিল। তেওঁ মৰাণ-দমনত বৰ কাম দিছিল। সেই কাজুৱা গুণৰ বাবেই স্বৰ্গদেৱে ডাঙ্গৰীয়াসকলৰ কথা মতে তেওঁক ফুকন পাতে। আদিতে তেওঁ বৰগোহাঞি মেলৰ বিলতীয়া পাইক আছিল। সেই আপাহতে কলিতা-ফুকন স্বৰ্গদেৱৰ ওচৰত অতি বল্লভ খাটনিয়াৰ হৈ উঠিল। ডাঙ্গৰীয়াসকলক তেওঁ গণিতাকে নকৰা হ'ল। পিচে, তিনিওজনা ডাঙ্গৰীয়াই একেলগে ৰৰচৰাত বহি গোচৰ কৰাত, স্বৰ্গদেৱে খ্ৰীঃ ১৭৭৪ চনত কলিতাক ফুকন ভাঙ্গি লোহিতৰ উত্তৰ পাৰে তাম্ৰোল বাৰীত থোৱালে। কলিতাই বিস্তৰ কাকূতি কৰিও ডাঙ্গৰীয়াসকলৰপৰা ক্ষমাভিক্ষা নাপালে। শেহত, কলিতাই বিদ্ৰোহৰ ষড়যন্ত্ৰত ধৰিলে। তাতে কোনো কোনো ভগা-ফুকন বৰুৱাৰ ল'ৰাও সোমালগৈ। ৰাজঘৰীয়া টেকেলা গলেও ধৰি ৰখা হয়। গতিকে, অগত্যা, কলিতা-ফুকনৰ বিৰুদ্ধে অভিযান পঠাবলগীয়া হ'ল। ৰাজকীয় সেনাই গৈ বেৰি ধৰাত কলিতা পলাই কেচামাটি পৰ্ব্বতত সোমাল গৈ। তাৰপৰা ধৰি আনি কলিতাক বন্দী কৰি থোৱা হয়। বাপেক-পুতেক দুইকো বন্দী কৰা হৈছিল। মিৰহঙ্গে কূট-কৌশলেৰে বন্দীশালৰপৰা পলাই যাওঁতে ঢেকেৰেজুৰি নামে ঠাইত ধৰা পৰিছিল; কিন্তু কোনো কৌশল কৰি তেওঁ তাৰপৰাও এৰাই গৈ ডফলা-পৰ্ব্বতত উঠিল গৈ। পিচে, ডফলাইতে আশ্ৰয় দিবলৈ মান্তি নোহোৱাত, মিৰহং ভটিয়াই যাবলৈ ওলাইছিল; এনেতে ৰাজকীয় সেনাই ধৰা পেলাই বাপেক-পুতেক দুইকো সাঙ্গোৰ লগাই নগৰলৈ আনিছিল, এনেতে বাটতে ৰাতি চোৰে কাটিলে। *

মৰাণৰ দ্বিতীয় বিদ্ৰোহ:—প্ৰথমবাৰ মৰাণ-বিদ্ৰোহ উঠাৰ আগতে কুণ্ডিলত বাহৰ এখন সাজিবলৈ ৰাজকীয় মানুহ হাজাৰদিয়েক লগোৱা হৈছিল; প্ৰথম বিদ্ৰোহৰ ফলাফল শুনি, হাতীচুঙ্গি মৰাণে সেই মানুহ ফন্দকৈ কাটিলে; কিছুমান এৰাই আছিল। সেই আলমতে ৰজাৰ গোলাগঞ্জ ভাঙ্গি অলঙ্কাৰাদি অনেক বস্ত্ৰ-বস্তু মৰাণে লুটি নিলে। সেই সংবাদ পাই, স্বৰ্গদেৱৰ আদেশ অনুসৰি, ন-ফুকন, ন্যায়সোধা-ফুকন আৰু ভগা-দুৱলীয়া ফুকন এই তিনিক সসৈন্যে মৰাণৰ লগত ৰণ দিবলৈ পঠোৱা হয়। ৰণ টান। সিবিলাকে বলে নোৱাৰা যেন দেখি, নগৰলৈ বাতৰি দিলে। পিচে, স্বৰ্গদেৱে তিনিজনা ডাঙ্গৰীয়াৰে সৈতে সমালোচন কৰি, মহামন্ত্ৰী কুঁৱৈগঞা ঘনশ্যাম বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়াক বিপুল আয়োজনেৰে ৰণত যোগ দিবলৈ পঠিয়ালে। আগেয়ে যোৱা ফুকন সেনাপতি-সকলৰ ওপৰত থাই সেনাপতি হৈ, ডাঙ্গৰীয়াই ৰণত যোগ দিলেগৈ। পোনেই হোলোঙ্গাগুৰীয়া মৰাণ গাওঁ, তাৰ পাচত সৰুচকৰী, ৰৰচকৰী প্ৰভৃতি গাওঁ মাৰি ডাঙ্গৰীয়াই আলিকেঁকুৰীত গড় দি ৰ'লগৈ। মৰাণ ভাগি হাবি সোমালগৈ। শেহান্তত মৰাণে খাবলৈ নাপাই ওলাই আহি আপুনি ধৰিলেহি (২)। ইয়াৰ পাচত,

---

(১) মিল—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী"—৬৮ পৃষ্ঠা।

* মিল,—Sir Edward Gait's "History of Assam," page 193.

(২) মিল—"তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী," ৭৩, ৭৪, ৭৫ পৃষ্ঠা।

মৰাণবিলাকক নিজ নিজ গাঁৱৰপৰা খেদি আতবাই আন ঠায়ে ঠায়ে সিঁচৰতিকৈ পতা হ'ল।

স্বৰ্গদেৱ লক্ষ্মীসিংহৰ ৰাজত্বত যিবোৰ দৌল, পুখুৰী, আলি কৰোৱা হৈছিল, তাৰ ভিতৰত ঘাইকৈ ১৭৭৫ খ্ৰীষ্টাব্দত বন্ধোৱা ৰাজমাও-দৌল, গৌৰীবল্লভ দৌল আৰু পুখুৰী, কদ্ৰসাগৰ পুখুৰী এইবোৰেই প্ৰধান। লক্ষ্মীসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ জীৱনত ভালেমান বিপদ যায়; অন্তিমত গ্ৰহণী নৰিয়াত পৰি, ১২ বছৰমান ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, পুতেক গৌৰীনাথসিংহক যুৱৰাজ পাতি থৈ, খ্ৰীঃ ১৭৮০ চনত স্বৰ্গদেৱ অকালত স্বৰ্গী হয়। স্বৰ্গদেৱ লক্ষ্মীসিংহৰ দিনৰপৰা আহোম-ৰাজক্ষমতা দেখাদেখিকৈ পৰিবৰ লক্ষণ ক্ৰমাৎ বাঢ়িবলৈ ধৰে। ৰাজ-কৰ্ম্মতকৈ পূজা সেৱা আদি ধৰ্ম্ম-কৰ্ম্মত ৰজাৰ আসক্তি অধিক প্ৰবল হোৱাটোৱেই তাৰ মূল কাৰণ। তদুপৰি, মৰাণৰ বিদ্ৰোহে ৰাজকীয় ক্ষমতাৰ ভিতৰুৱা দুৰ্ব্বলতা আৰু দেশৰ দুৰৱস্থা উদঙাই দেখুৱাটোও তাৰ এটা ঘাই কাৰণ।

আধ্যা-৫

স্বৰ্গদেৱ চুহিত্‌পঙ্‌ফা বা গৌৰীনাথসিংহ

স্বৰ্গদেৱ লক্ষ্মীসিংহৰ ৰাজত্বৰ কালতে পুতেক গৌৰীনাথসিংহ কোঁৱৰক যুৱৰাজ পতা হৈছিল। পিতৃৰ লোকান্তৰৰ পাচত, তেওঁ শিঙৰিঘৰ উঠি, আহোম প্ৰথামতে চুহিত্‌পঙ্‌ফা নাম লৈ, খ্ৰীঃ ১৭৮০ চনত আহোম ৰাজপাটত উঠে। তেওঁৰ ৰাজত্বত মহামন্ত্ৰী কুঁৱৰিগঞা ঘনশ্যাম বুঢ়াগোহাঞিৰ মৃত্যুত তেওঁৰ পুতেক পূৰ্ণানন্দ লড়ি গোহাঞিদেৱ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া হয়; বকতিয়ালৰ ন্যায়সোধা ফুকনৰ পুতেক মঞ্জয় বৰবৰুৱা হয়; মাজ আৰু শেহছোৱাত চোলাধৰাফুকন গেন্ধেলা আৰু কছাৰী কুমাৰ চেটিয়া বৰফুকন হয়।

মোৱামৰীয়াৰ ১ম বিদ্ৰোহ :—গৌৰীনাথসিংহ স্বৰ্গদেৱে সিংহাসনত বহি, নিটাল মৰা মোৱামৰীয়া মহাজনবিলাকক আকৌ উপদ্ৰৱ কৰিবলৈ ধৰে। তেওঁ পূৰ্ব্বৰ শত্ৰুতালৈ মনত কৰি, মোৱামৰীয়া মহন্ত বিলাকক ধৰাই আনি নানা প্ৰকাৰে শাস্তি দি অত্যাচাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। সোধ-পোছ নাই, মোৱামৰীয়া মহাজন বুলিলেই ধৰি-বান্ধি শাস্তি-লাঞ্ছনা আদি কৰি উপদ্ৰৱ কৰা হয়। মোৱামৰীয়া মহাজনৰ পক্ষে এনে অত্যাচাৰ অসহনীয় হৈ উঠাত, সিবিলাকে তলে তলে বিদ্ৰোহ উপস্থিত কৰিবলৈ ষড়যন্ত্ৰ কৰিলে। প্ৰথমতে, এদিন নাজিৰাঘাটৰপৰা ৰাতি জোৰ ধৰি ৰজাক গড়গাঁৱৰ ভিতৰলৈ নিয়া জোৰ-ধৰা মানুহৰ মাজত মিহলি হৈ সোমাই, এদল মোৱামৰীয়াই শিঙৰিঘৰত জুই লগাই দিয়ে। তাৰপৰা ওলাই আহি, মোৱামৰীয়াই ৰংঘৰত জুই লগালে, তাৰ পাচত হোলোংঘৰত জুই দিলে। তাৰোপাচত, মাজুবিয়াল বৰগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ ঘৰত, কেন্দুগুৰীয়া বৰপাত্ৰ গোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ ঘৰত, ন-গোসাঁই,

তিতকৰাল ফুকন, বৰফুকন, পৰ্ব্বতীয়া ভট্টাচাৰ্য্য গোসাঁই এইসকলৰ ঘৰত মোৱামৰীয়াই জুই দিবলৈ ধৰিলে। সেই ঘটনাই নগৰত তোলপাৰ লগালে। ঘাইমন্ত্ৰী ৰুদ্ৰেশ্বৰ বৰপাত্ৰগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়াই আকৌ মোৱামৰীয়াৰ বিদ্ৰোহৰ আগন্তুক জানি, আৰু পূৰ্ব্বে মৰাণ বিদ্ৰোহত ডাঙ্গৰীয়া বিষয়াৰ দুৰ্দ্দশাৰ কথালৈ সুঁৱৰি চাই, ভয়ত ভটিয়াই পলাই আত্মৰক্ষা কৰিলে। তেওঁ ভটিয়াই যোৱাত, ঘনশ্যাম বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়াই, খ্ৰীঃ ১৭৮২ চনত, ঘাই-মন্ত্ৰীৰ বাব লৈ, নানা কৌশলেৰে বিদ্ৰোহী বিলাকক দমন কৰি আকৌ ৰাজ্যত শান্তি স্থাপন কৰিলে।

মোৱামৰীয়াৰ ২য় বিদ্ৰোহঃ—প্ৰথমবাৰৰ বিদ্ৰোহত মোৱামৰীয়াবিলাকে ঘনশ্যাম বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়াৰ কৌশল ভেদিব নোৱাৰি উলটি পলাল যদিও, সিবিলাকৰ মন নাভাগিল; সিবিলাকে তলে তলে আকৌ ষড়যন্ত্ৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। মোৱামৰীয়াবিলাকে গৌৰীনাথসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ অত্যাচাৰৰ প্ৰতিশোধ দিবৰ নিমিত্তে দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ হৈ এইবাৰৰ আয়োজনত একাগ্ৰপতীয়া মনোযোগ দি লাগিলে। এনে সময়ত, ঘনশ্যাম ডাঙ্গৰীয়াৰ মৃত্যু হোৱাত, তেওঁৰ ডেকা পুত্ৰ পূৰ্ণানন্দ গোহাঞিদেৱ নতুনকৈ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়া হয়। এই কথাত অধিক বল পাই, মোৱামৰীয়াবিলাক চালি ধৰি উঠিল,- আৰু খ্ৰীঃ ১৭৮৭ চনত, দেখাদেখিকৈয়ে বিদ্ৰোহ উপস্থিত কৰি, মোৱামৰীয়াবিলাকে চাৰিওফালৰপৰা নগৰ বেৰি ধৰিলেহি। * ডেকা মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়া এজন বৰ বিচক্ষণীয়া বুদ্ধিৰ পুৰুষ আছিল। হঠাৎ বিপদে গ্ৰাস কৰিবলৈ ধৰা যেন দেখিও, তেওঁ বিচলিত নহল। তেওঁ ধীৰভাৱে এজাক ৰণুৱা সজাই মোৱামৰীয়াবিলাকৰ লগত ৰণ দিবলৈ পঠিয়ালে। কিন্তু মোৱামৰীয়াবিলাক এইবাৰ বিষম বিক্ৰমেৰে আহিছিল; ৰাজকীয় সেনাই সিবিলাকৰ আগত সৰহপৰ ঠাৰিব নোৱাৰিলে। মহামতি পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়া ইমানতো চঞ্চল নহল, তেওঁ নানা ঠাইত আহোম কোঁঠ মৰাই মোৱামৰীয়াৰে সৈতে ৰণ দিবলৈ ধৰিলে (১); ইতিমধ্যত স্বৰ্গদেৱক গুৱাহাটীৰ ফালে সৈন্য-সামন্ত যোগাৰ কৰিবৰ অৰ্থে পঠিয়াই লৈ, নিজে নানা কৌশলেৰে নগৰ ৰক্ষা কৰিবলৈ ধৰিলে। ইফালে নগৰৰ বাহিৰত মোৱামৰীয়াবিলাকে যুদ্ধত জয় হোৱাৰ ঢৌ তুলি দি, ভৰতসিংহ নামেৰে মটক এটাক ৰজা বুলি ঘোষণা কৰিলে; আৰু সৰ্ব্বানন্দ নামেৰে আন এটা মটকক মোৱামৰীয়াৰ ৰাজ্যৰ গৰাকী পাতিলে। স্বৰ্গদেৱ গুৱাহাটীলৈ ভটিয়াই যোৱাৰ বাতৰি পাই, পূৰ্ব্বে তলতীয়া হৈ থকা কছাৰী, জয়ন্তা আৰু দৰঙ্গৰ ৰজা এই সকলেও মূৰ জোকাৰি উঠিলে। এইদৰে চাৰিওফালৰপৰা বিপদে বেৰি ধৰাত, স্বৰ্গদেৱে অগত্যা বৰফুকনৰে সৈতে যুগুতি কৰি, গুৱাহাটীৰপৰাই পানীফুকন আৰু ঢেঁকীয়াল ফুকনৰ লগত কিছুমান সৈন্য

---

* মিল,—Sir Edward Gait's "History of Assam," Page 195.

(১) দিচৈ-কোঁঠ (বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়াৰ ঘাই কেন্দ্ৰ-কোঁঠ), জাপৰিভিটা, ফুকন-হাট, খৰাবৰৰী, গড়মূৰ, সোণাই নৈ, গৌৰীসাগৰ, শগুণমুৰী, ভটিয়াৰপাৰ, মাছখোৱাগড়, জয়সাগৰ, আলিকেঁচুৰী, মিতংজান, মেলেং, কপৌথাট, নামডাং, গোলাঘাট, দেওবিল, চাৰগুৰি, কছাৰীহাট, ৰণথাম, কলিয়াবৰ, চুঙ্গিঘাট, চৰাইবাহী, যোৰহাট, টীয়ক, বচা, দৈয়াং, চেঙনীআলি, দবিকা, মৰঙ্গি, কাজলী, আক্ৰোহী ভট্টাচাৰ্য্যৰ বালি, ইত্যাদি।

দি বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়াক সহায় কৰিবৰ অৰ্থে নগৰলৈ পঠিয়াইছিল; কিন্তু মোৱামৰীয়াবিলাকে বাটতে ধৰি সিবিলাকক কাটি মাৰি অন্ত কৰিলে। তাৰ পাচত, বাঁহবৰীয়াৰ কটকী বিষ্ণুৰামক মণিপুৰৰ ৰজাৰ ওচৰলৈ পঠিয়াই সহায় বিচৰা হ'ল। মণিপুৰৰ ৰজাই পূৰ্ব্বৰ উপকাৰ সুঁৱৰি স্বৰ্গদেৱক সহায় কৰিবলৈ কিছুমান সৈন্য লৈ আহিছিল; কিন্তু মোৱামৰীয়াৰ বিষম আক্ৰমণ সহিব নোৱাৰি, মণিপুৰীয়া সেনা বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়াৰ জিম্মাত দি, মণিপুৰী ৰজা জয়সিংহ উলটি গ'লগৈ। এনে অৱস্থাতে ৬ ছবছৰমান মোৱামৰীয়াৰ উপদ্ৰৱ আৰু অধিকাৰ চলি থকাৰ পাচত, স্বৰ্গদেৱে আন উপায় নেদেখি, বিকা মজুমদাৰ আৰু ভৱ কটকী নামেৰে দুজন উকীলক "ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানিৰ" ওচৰত সাহায্য ভিক্ষা কৰিবৰ অৰ্থে কলিকতালৈ পঠিয়ালে। সেই সময়ত ভাৰতবৰ্ষত বৃটিচ ৰাজপ্ৰতিনিধি লৰ্ড কৰ্ণওৱালিচ্‌ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল আছিল। তেওঁ, খ্ৰীঃ ১৭৯২ চনত, কাপ্তান ওৱেলচ্‌ চাহাবক 'সাত কোম্পানি' চিপাহীৰ সেনাপতি পাতি আহোম ৰজাক সহায় কৰিবলৈ পঠিয়ায়। ওৱেলচ্‌ চাহেবে গুৱাহাটীত স্বৰ্গদেৱৰে সৈতে দেখা-সাক্ষাৎ কৰি, তেওঁৰপৰা সমুদায় বৃত্তান্ত জানি লৈ, পোন্‌প্ৰথমে জয়ন্তাৰ ৰজাক ৰণত ঘটাই পুনঃ আহোম ৰজাৰ বশ্যতা স্বীকাৰ কৰালে। তাৰ পাচত, দৰঙ্গৰ ৰজা কৃষ্ণনাৰায়ণক দমাই আকৌ আহোম ৰজাৰ তলতীয়া কৰিলে। তাৰ পাচত কাপ্তান ওৱেলচ্‌ স্বৰ্গদেৱৰে সৈতে নগৰলৈ উজাই আহিল।

তেতিয়ালৈকে মহামন্ত্ৰী মহামতি পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়াই তেওঁৰ অভেদ্য কৌশলৰ বলেৰে ৭ সাত বছৰ নগৰ ৰক্ষা কৰি আছিল। পূৰ্ব্বে কেইবাৰাৰো জয়লাভ কৰি মন বাঢ়ি থকা মোৱামৰীয়াবিলাকে অলপীয়া সৈন্যৰে সৈতে অহা চাহাবক দা-যাঠি জোকাৰি ভাবুকি দি খেদিবৰ অৰ্থে, হাজাৰে-হাজাৰে আহি বেৰি ধৰিলে। কিন্তু, বৃটিচৰ সুশিক্ষিত সৈন্যৰ বন্দুকৰ গুলীৰ আগত তেনে দা-জোকাৰণি কিমান পৰ ঠাৰিব! —বৃটিচ সৈন্যৰ কৌশল অদ্ভুত মানি অলপ সময়ৰ ভিতৰতে মোৱামৰীয়াবিলাক মূৰ নেদেখুৱাত পৰিল! এইদৰে মোৱামৰীয়াক সম্পূৰ্ণে বশ কৰি, কাপ্তান ওৱেলচ্‌ চাহাবে অসম ৰজাৰপৰা বিস্তৰ ধন-বস্তুৰ উপহাৰ লৈ (১), বঙ্গদেশলৈ উলটি গ'ল। স্বৰ্গদেৱে, খ্ৰীঃ ১৭৯৩ চনত, নিজৰ নগৰ আকৌ হাত কৰি ললে। কাপ্তান চাহাবে পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডেকা ডাঙ্গৰীয়াক দেখি, এই বুলি ৰহস্যকৈ কৈছিল, "বুঢ়াগোহাঞি বুঢ়া বুলিহে জানিছিলোঁ, এতিয়া দেখোঁ ডেকাহে" (২)।

"নপতা-ফুকন" বা স্বয়ম্ভু ৰজা:—মোৱামৰীয়াৰ বিদ্ৰোহ চলি থাকোঁতেই সিফালে গোটেই ৰাজ্যত ভাগে ভাগে অলেখ স্বয়ম্ভূ ৰজা বা 'ৰজা' নামধাৰী ক্ষুদ্ৰ ক্ষুদ্ৰ শাসনকৰ্ত্তাই প্ৰভুত্ব চলাবলৈ ধৰিলে। লোহিতৰ উত্তৰ পাৰে জাপৰীভিটাত তাঁতী নামেৰে যুগী মানুহ এটাই ৰজা বোলাই গা-চালি দি উঠিছিল; দিহিঙ্গৰ পূবে বেঙমৰা

---

(১) —"বস্তুৰ লেখা,—সোণৰ অলঙ্কাৰ ৪,০০০০ টা, ৰূপৰ ৪০০০০ টা, সোণ ২০০০০০০ টকা। আৰু তাম, কাঁহ, পিতল, বস্ত্ৰ-অলঙ্কাৰ যিমান নিলে তাৰ লেখি কোনে অন্ত পাৰ? নাও ২০০০ খন, দঁতাল হাতী ১টা, মাথুন্দী ১টা, ছিলৈ ৪০০০ টা, এইবোৰ লৈ ১৭১৬ শকৰ জেঠ মাস সকল চাহাব চিপাহী সৈতে উটিয়াই কলিকতালৈ গ'ল।" —ৰায়বাহাদুৰ ভূঞা সম্পাদিত "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী," ১২৯ পৃষ্ঠা ২৪৪ ছেদ।

(২) শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ—"তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী," ১২৭ পৃষ্ঠা, ২৪১ ছেদ।

নামে ঠাইত সৰ্ব্বানন্দ নামেৰে মৰাণ এটা প্ৰধান শাসনকৰ্ত্তা হৈছিল। মাজুলীত হাউহা নামেৰে এটা 'ওস্তাজ' মানুহ ৰাজকীয় ক্ষমতাৰে সৈতে বলৱত হৈ উঠিছিল; শদিয়াত খাম্‌তিবিলাকে নিজৰ ৰজা পাতি অখণ্ড প্ৰতাপেৰে ৰাজ্য শাসন কৰিবলৈ ধৰিছিল; ৰংপুৰ নগৰত ভৰথি বা ভৰতসিংহ নামেৰে মটক এটা ঘাই ৰজা হৈ বহিছিল; ইত্যাদি। ভৰতসিংহে ১৭৯২ শকৰপৰা আৰম্ভ কৰি নিজৰ নামত ৰূপ আৰু মোহৰ মৰাবলৈকো বাকী নাৰাখিছিল। সেই কালত এইবিলাক ৰাজকীয় ক্ষমতাধাৰী মানুহৰ অখণ্ড প্ৰতাপ চলিছিল। পিচে, ৰাজ্যত পুনঃ শান্তি স্থাপিত হোৱাত, সিবিলাকক "নপত-ফুকন" নাম দি পাচলৈ বিদ্ৰূপ কৰা হয়।

আকাল:—মোৱামৰীয়াৰ ভয়ঙ্কৰ বিদ্ৰোহৰ উৎপাতত আহোম ৰাজ্যৰ ৰাজশক্তি নিতান্ত দুৰ্ব্বল হল, আৰু প্ৰজাৰ অৱস্থা অতি শোচনীয় হৈ পৰিল। ৰাজ্যত শান্তিৰক্ষক নোহোৱাত, প্ৰজাই খেতি-বাতিত হাত দিব নোৱাৰা হ'ল। গতিকে, ৰাজ্যজুৰি ভয়ানক আকাল লাগি উঠিল। এনে কি, সেই সময়ত একঠা চাউলৰ বেচ এটা সোণৰ মোহৰ হৈছিল। পেটৰ ভোকত মানুহে অখাদ্য খাবলৈকো কুণ্ঠিত নহৈছিল। পাচলৈ কঠা এৰি টেমীৰে চাউল জুখি দিয়াত পৰিছিল; আৰু এটেমী চাউলৰ বেচ এটকা হৈছিল। এই হেন আকাল-আপদত দয়াময় পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি মহামন্ত্ৰীয়ে ৰাজ্যৰক্ষাৰ লগে লগে প্ৰজাবৰ্গক পুত্ৰৱত পালন কৰিছিল। (১)

আহোম ফৌজ গঠন:—"ইষ্ট-ইণ্ডিয়া কোম্পানিৰ" বৃটিচ ফৌজৰ আৰ্হিৰে নগৰ ৰক্ষাৰ নিমিত্তে মহামতি ৰাজনৈতিক পুৰুষ পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়াৰ দিহামতে, স্বৰ্গদেৱ গৌৰীনাথসিংহই, ১৭৯৪ খ্ৰীষ্টাব্দত কিছুমান আহোম সেনাৰে সৈতে নতুনকৈ এটা ফৌজ গঠন কৰায়। কাপ্তান ওৱেলচৰ লগত অহা দুজনে (২) 'নেটীভ অফিচাৰ' (দেশী কৰ্ম্মচাৰী) ৰাখি সেই ফৌজৰ 'কাপ্তান' আৰু 'লেফটেনেণ্ট' (ঘাই আৰু পালি) সেনাপতি পতা হয়। এয়ে অসমত বৃটিচৰ আৰ্হিৰে গঠিত হোৱা প্ৰথম ফৌজ। কাপ্তান ওৱেলচ্ চাহাব উলটি যোৱাৰ পাচত, মোৱামৰীয়াবিলাকে আকৌ মূৰ তুলিবলৈ তলে তলে আয়োজন কৰিছিল; কিন্তু নতুনকৈ গঠিত হোৱা আহোম পল্টনৰ ভয়ত সিবিলাকে নিটাল মাৰিলে।

চেটিয়া বৰফুকনৰ দ্ৰোহ:—বিপদবন্ধু কাপ্তান ওৱেলচ্ চাহাবৰ অনুৰোধ মতে, স্বৰ্গদেৱে কছাৰী-কুমাৰ চেটিয়াক বৰফুকন পাতি, ডাঙ্গৰীয়াসকলৰ শাৰীত বহিবলৈ এত্তপৰীয়া তলগা দি তেওঁৰ মৰ্য্যাদা বঢ়ালে। পিচে চেটিয়া বৰফুকনে সেই ওখ মৰ্য্যাদা পাই মইবৰ ভাবত ওফন্দি পৰি, উলটি স্বৰ্গদেৱৰ প্ৰতি দ্ৰোহ আচৰিবলৈ ষড়যন্ত্ৰ কৰিলে। সেই অৰ্থে, তেওঁ হাজাৰাচিং নামেৰে বঙ্গাল জামাদাৰ এটাক কিছুমান চিপাহীৰে সৈতে আনি লগত ললে। সেই বলেৰেই চেটিয়া বৰফুকনে গুৱাহাটীত মুকীয়াকৈ ৰাজ্য

---

(১) "সেই বেলা মহামন্ত্ৰী বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া পক্ষীয়ে যেনেকৈ শিশু-চটকক পখাৰে আবৰি ৰাখে, সেইৰূপে ডাঙৰীয়াই ৰক্ষা কৰিছিল।"—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী," ১১৬ পৃষ্ঠা।

(২) "কুঁৱৰীয়াকো মহামন্ত্ৰী বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া মন্ত্ৰণা কৰি কাপ্তানৰ লগৰ চিপাহী দিনা আৰু ৰুকিৰচন্দ এই দুইক ৰাখিলে"। —"তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী," ১২৯ পৃষ্ঠা।

পাতিবৰ উদ্দেশ্যে তুংখুঙীয়া ৰাহৰৰ বাপী গোহাঞিৰ পুতেকক ৰজা বুলি ঘোষণা কৰিলে। এই ষড়যন্ত্ৰত কলিয়াবৰৰ হেলমেলি সন্দাল গোহাঞিও যোগ আছিল। এই কথাৰ সন্ধেদ পাই, স্বৰ্গদেৱে লুখুৰাখনৰ ভেকাফুকন, লানমাখৰুৰ থাৰঘৰীয়া ফুকন, ব্ৰাহ্মণ তামুলী ফুকন এই তিনি ফুকনক সসৈন্যে পঠিয়াই চেটিয়া বৰফুকনক আৰু হেলিমেলি সন্দাল গোহাঞিক ধৰিবলৈ পাঁচিলে। ইতিমধ্যাত স্বৰ্গদেৱৰ গুৰু পহুমৰীয়া ন-গোসাঁইৰ দিহামতে, এহেজাৰ টকা দি, হাজাৰাচিং জামাদাৰক হাত কৰি লোৱা হ'ল। এই আয়োজনেৰে গৈ ৰাজকীয় সেনাই চেটিয়া বৰফুকনক গুৱাহাটীত, আৰু হেলিমেলি সন্দাল গোহাঞিক 'আক্ৰোহী ভট্টাচাৰ্য্যৰ বাপিত' ধৰি বন্দী কৰি বধ কৰাত, বিদ্ৰোহ মাৰ গ'ল।

জোগানগিৰিৰ গুৱাহাটী দখল:—চেটিয়া বৰফুকনৰ দ্ৰোহ মাৰ যোৱাৰ পাচত, জোগানগিৰি নামেৰে বঙ্গাল এটাই কিছুমান চিপাহী লগত লৈ গুৱাহাটী বলেৰে দখল কৰেহি। বৰফুকন ঠাৱৰিব নোৱাৰি হুঁহকি কাজলীত ৰলহি। এই বাতৰি পাই, স্বৰ্গদেৱে মৰঙ্গিখোৱা গোহাঞি আৰু দৈয়ঙীয়া ৰাজখোৱা ভোমোৰাকলীয়াক সসৈন্যে গুৱাহাটীলৈ যাত্ৰা কৰালে। এনেতে, এই বাতৰি কলিকতাত পাই, কাপ্তান ওৱেলচ্‌ চাহাবক আগবঢ়াই থবলৈ যোৱা কটকী বেজীয়া আৰু বৰাগী দত্তই কিছুমান চিপাহীৰে সৈতে নিয়ামৎউল্লা নামেৰে চুবাদাৰক লৈ গুৱাহাটী পালেহি। তাতে চুৰচুৰীয়াকৈ এখন ৰণ লাগিল। ৰণত জোগানগিৰি পৰিল। আনো বঙ্গাল বিস্তৰ মৰিল। বৰফুকনে কাজলীৰপৰা উলটি গৈ গুৱাহাটী পুনৰ অধিকাৰ কৰিলে। তাৰ পাচত, বেজীয়া কটকী আৰু বৰাগী দত্তই কলিকতাৰপৰা কিনি অনা হিলৈ, বাৰুদ্‌ আদি যোগ দি, বচা-দৈয়ঙীয়াই শিকোৱা অসমীয়া চিপাহীক "কুৰ্ত্তি টুপী" দি, স্বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞাৰে, মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই নতুনকৈ অসমীয়া চিপাহী ফৌজ এটা গঠন কৰালে।

তিনিৰতীয়া মোহৰ:—মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ বিচক্ষণীয়া ৰাজনৈতিক জ্ঞান-বুদ্ধি-কৌশলৰ ফলত, আৰু যথাসাময়িক বৃটিচ্‌ সাহায্যৰ গুণত, আহোম সাম্ৰাজ্যত পুনঃ শান্তি স্থাপিত হোৱাত, গৌৰীনাথসিংহ স্বৰ্গদেৱে প্ৰজাবৰ্গক আনন্দ দিয়াৰ অভিপ্ৰায়ে, দিচৈৰ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ কেন্দ্ৰ-কোঁঠত, সাত দিন ব্যাপী বিবিধ আনন্দ-উৎসৱেৰে যাগ-যজ্ঞ পতালে; সেই উপলক্ষে সন্ত-মহন্তসকলক দান-দক্ষিণা আৰু দুখীয়া-মগনীয়াক অৰিহণা দিবলৈ কড়িৰ নাটনি পৰাত, স্বৰ্গদেৱে 'তিনিৰতীয়া' মৰালে। তেতিয়াৰপৰাহে 'তিনিৰতীয়া' প্ৰচলিত হয়।

ওপৰত কোৱা বিদ্ৰোহ অন্ত পৰাৰ পাচৰ বছৰতে, ১৭৯৪ খ্ৰীষ্টাব্দত, স্বৰ্গদেৱ গৌৰীনাথসিংহই যোৰহাটলৈ ৰাজধানী তুলি আনিলে। তাতে গ্ৰহণী নৰিয়া পৰি ১৫ বছৰমান ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, খ্ৰীঃ ১৭৯৫ চনত তেওঁ স্বৰ্গী হয়। তেওঁৰ ৰাজত্বৰ কালত মহামতি পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া ৰাজ্যৰ ঘাই ধৰণী স্বৰূপ আছিল। ডাঙৰীয়াৰ বুদ্ধি আৰু কৌশলৰ বলতে স্বৰ্গদেৱ গৌৰীনাথসিংহই অশেষ অপায়-অমঙ্গল এৰাই, ১৫ বছৰ কাল অশান্তিপূৰ্ণ ৰাজত্ব কৰিলে। ধৰ্ম্মবিপ্লৱৰপৰা উৎপন্ন হোৱা আত্মকন্দলেই এই ৰাজত্বত আহোমৰ ৰাজক্ষমতা প্ৰত্যক্ষ্যে পতনোন্মুখী কৰিলে।

সমসাময়িক ভাৰত-বুৰঞ্জীৰ কথা :—অসম বুৰঞ্জীৰ এই ছেদত ভাৰত-বুৰঞ্জীৰ বৃটিচ ৰাজ্যৰ প্ৰতিপত্তি বিশেষকৈ বাঢ়ে। কৰ্ণেল ক্লাইৱে বিলাতৰপৰা লৰ্ড খিতাপ লৈ ভাৰতবৰ্ষলৈ ঘূৰি আহেগৈ। তেওঁ বঙ্গদেশৰ গৱৰ্ণৰী কাম চলাই অৱসৰ লৈ বিলাতলৈ যোৱাত, তেওঁৰ ঠাইত ওৱাৰেণ হেষ্টিংচ্ বঙ্গৰ গৱৰ্ণৰ হৈ আহে। এওঁৰ আমোলত "ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ" শাসনপদ্ধতিৰ ভালেমান লৰচৰ ঘটে। ১৭৭৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ 'ৰেগুলেটিং এক্ট' নামে বৃটিচ্ আইনমতে ভাৰতবৰ্ষত সদৌ বৃটিচ্ সাম্ৰাজ্যৰ শাসনকৰ্ত্তাৰূপে এজন গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ পদ সৃষ্টি কৰা হয়; আৰু ১৭৭৪ খ্ৰীষ্টাব্দত বঙ্গৰ গৱৰ্ণৰ ওৱাৰেণ হেষ্টিংচকে পোন্‌প্ৰথম গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল পাতি, তেওঁৰ তলতীয়াকৈ বোম্বাই, মাদ্ৰাজ আৰু বঙ্গপ্ৰদেশত তিনিজন গৱৰ্ণৰ পতা হয়। এই প্ৰসঙ্গতে ভাৰতবৰ্ষত বৃটিচ্ 'চুপ্ৰিম কোৰ্ট' বা চূড়ান্ত আদালত, আৰু 'চুপ্ৰিম কাউন্সিল' বা চূড়ান্ত ব্যৱস্থাপক সভা স্থাপিত হয়। ওৱাৰেণ হেষ্টিংচ্ এজন বৰ অৰ্থলোভী শাসনকৰ্ত্তা আছিল। সেই অৰ্থে তেওঁ ভালেমান ভাৰতীয় ৰাজকোঁৱৰ আৰু বিধবা ৰাণীসকলৰ প্ৰতি অত্যাচাৰ কৰিছিল। অযোধ্যাৰ নবাব চুজাউদ্দৌলাই হেষ্টিংচৰ মনোমতকৈ ধন দিব নোৱাৰাত, তেওঁৰ মাক আৰু বুঢ়ীমাকৰপৰা ওৱাৰেণ হেষ্টিংচে বলেৰে এক কোটিমান টকা উলিয়াই লয়। হেষ্টিংচৰ কুচক্ৰৰ ফেৰত কৃষ্ণনগৰৰ ৰজা নন্দকুমাৰৰ অবিচাৰকৈ ফাঁচী হয়। হেষ্টিংচৰ উৎপাত-অত্যাচাৰ আৰু অনীতি-অধৰ্ম্মাচৰণ অসহনীয় হৈ উঠাত, চুপ্ৰিম কাউন্সিলৰ অনুমোদন মতে, তেওঁক বৰ্খাস্ত কৰি, ১৭৮৬ খ্ৰীষ্টাব্দত লৰ্ড কৰ্ণৱালিচক বৃটিচ সাম্ৰাজ্যৰ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল পাতি ভাৰতবৰ্ষলৈ পঠিওৱা হয়। এই ছেদত, ইয়াত বাজেও, ৰোহিলা-যুদ্ধ, মহীশূৰ যুদ্ধ, টিপু চুলতানৰ উত্থান, চেঠসিংহৰ প্ৰতি অত্যাচাৰ, এইবোৰ ঘটনা প্ৰধান। ইফালে ভাৰতবৰ্ষত ওৱাৰেণ হেষ্টিংচে এইবোৰ অত্যাচাৰ কৰি থাকোতে, সিফালে ইংলণ্ডত বাৰ্ক নামেৰে বিখ্যাত বাগ্মী মন্ত্ৰীয়ে তেওঁৰ বিৰুদ্ধে বৰ তেজী ভাৱে পাৰ্লিয়ামেণ্ট ৰাজসভাত বক্তৃতা দিছিল; তাৰ ফলস্বৰূপে ওৱাৰেণ হেষ্টিংচে কামৰপৰা অৱসৰ লৈ, কথমপিহে ৰক্ষা পৰে।

স্বৰ্গদেৱ কমলেশ্বৰসিংহ

স্বৰ্গদেৱ গৌৰীনাথসিংহ স্বৰ্গী হোৱাৰ পাচত, আহোমৰ ৰাজকোঁৱৰসকলৰ মাজত ৰাজপাট লৈ ভীষণ কোঢ়াল লাগি উঠিছিল। কিন্তু সুদূৰদৰ্শী ৰাজনৈতিক পুৰুষ মহামতি পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া সেই সময়ত ঘাইমন্ত্ৰী থকাত, সেই কোঢ়াল তেওঁ অতি সোনকালে মাৰ নিয়ালে। আগেয়ে কৈ অহা হৈছে যে গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ সৰু পুতেক লেচাই গোহাঞিদেৱক নামৰূপীয়া ৰজা পতা হৈছিল। লেচাই গোহাঞিদেৱৰ পুতেক আয়ূৰ্হ'ত গোহাঞিদেৱৰ কদম-দীঘলা গোহাঞিদেৱ নামেৰে এটি পুত্ৰ আছিল। কদম-দীঘলা গোহাঞিদেৱৰ আকৌ কিনাৰাম আৰু চন্দ্ৰকান্ত নামেৰে দুটি পুত্ৰ আছিল। জ্যেষ্ঠ কিনাৰাম গোহাঞিদেৱকে আহোম ৰাজপাটৰ নিমিত্তে কূঁৱৈগঞা বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া, মাছুবিয়াল বৰগোহাঞি ডাঙৰীয়া আৰু কেন্দুগুৰীয়া বৰপাত্ৰগোহাঞি ডাঙৰীয়াই মনোনীত কৰিলে। তেওঁ শিঙবিষৰ ছুঠাৰ কাৰণে, আহোম

নাম পোৱা নাছিল; ৰজা হোৱাৰ পাচত, হিন্দুমতে তেওঁ কমলেশ্বৰসিংহ নাম লয়। কমলেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে, ১৭৯৫ খ্ৰীষ্টাব্দত ৰাজপাটত উঠি, তেওঁৰ পিতৃ কদম-দীঘলা গোহাঞিদেৱক চাৰিঙীয়া ৰজা পাতি লয়। কিন্তু, তাৰপৰা দুবছৰমানৰ পাচতে তেওঁৰ পৰলোক হোৱাত, স্বৰ্গদেৱৰ ভায়েক চন্দ্ৰকান্ত গোহাঞিদেৱক নিচেই কুমলীয়া বয়সতে চাৰিঙীয়া ৰজা পতা হয়।

পাইকৰ ঘাৰাই বিষয়া ভঙা:—কমলেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজত্বত পাইকে গোচৰ দি মাজুৰিয়াল বৰগোহাঞিক ভাঙিলত, তেওঁৰ পাচত, গঙ্গাৰাম আৰু নৰহৰিক অগাপিচাকৈ বৰগোহাঞি পতা হয়; কেন্দুগুৰীয়া বৰপাত্ৰগোহাঞিক খেলুৱাসকলে গোচৰ দি ভঙাত, দুৰ্গেশ্বৰ গোহাঞিৰকৰা বৰপাত্ৰগোহাঞি হয়; সন্দিকৈৰ ভদৰি আৰু দুৱৰাৰ শ্ৰীনাথ অগা-পিচাকৈ বৰবৰুৱা হয়; সন্দিকৈৰ ভোমোৰাকলীয়া গেন্ধেলা ওপৰদৈয়ঙীয়া ৰাজখোৱাক কলিয়াভোমোৰা নামেৰে বৰফুকন পতা হয়।

ডুমডুমীয়া বিদ্ৰোহ:—১৭৯৬ খ্ৰীষ্টাব্দত হৰদত্ত আৰু বীৰদত্ত নামেৰে দুজন ককাই-ভাইয়ে বিজনী আৰু কোঁচবিহাৰৰ ৰজাৰপৰা গুপ্ত সহায় লৈ, গুৱাহাটীত এটা ভয়ানক বিদ্ৰোহ উপস্থিত কৰে। সেই বিদ্ৰোহত ভালেমান হিন্দুস্থানী আৰু পঞ্জাবী মানুহেও যোগ দিছিল; আৰু গুৱাহাটীৰ প্ৰায় গোটেই উত্তৰভাগ সিবিলাকে অধিকাৰ কৰিছিল। সিকালে ৰংপুৰ নগৰত মোৱামৰীয়াৰ বিদ্ৰোহ আৰু নানা উৎপাত থমাই শান্তি স্থাপিব লগীয়া হোৱাত, পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই সৈন্যৰে সৈতে বৰফুকনক একো সহায় কৰিব নোৱাৰিলে। এনে অৱস্থাত, বৰফুকন কলিয়াভোমোৰাই ইফাল-সিফালৰপৰা কিছুমান সেনা গোটাই লৈ, বেলতলা আৰু ডিমৰুৱা ৰজাৰ সহায়েৰে বিদ্ৰোহী দলক আক্ৰমণ কৰিলেগৈ। শত্ৰুপক্ষে কলিয়াভোমোৰা বৰফুকনৰ বিক্ৰম সহিব নোৱাৰি পলাই ফাট্ মাৰিলে; হৰদত্ত আৰু বীৰদত্তক ধৰি আনি বধ কৰা হ'ল। ইয়াৰ লগতে ইয়াৰে পোখা দুন্দীয়া দ্ৰোহৰো অন্ত পৰিল। ফিৰিঙ্গি বোষ চাহাবে মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহত আহোম ৰজাক বিস্তৰ সহায় কৰিছিল। সেই আপাহতে তেওঁ স্বৰ্গদেৱৰ প্ৰিয়পাত্ৰ হৈ, দৰঙত বেপাৰ কৰি আছিল। পিচে, হৰদত্ত চৌধাৰীৰ লগত যোগ হৈ, দুন্দীয়া নাঙঠা বঙালে বোষ চাহাবক মাৰি তেওঁৰ নাও লুট কৰিলে। সেই আলমতে, স্বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞা লৈ, কলিয়াভোমোৰা বৰফুকনে নিয়ামৎউল্লা চুবাদাৰ, বজুচিং আৰু আলোচিং জামাদাৰৰে সৈতে উত্তৰ গুৱাহাটীৰ কামাখ্যাঘাটত ৰণ দি, দুন্দীয়াক জিনিলেগৈ। স্বৰ্গদেৱে সেইবাৰে সন্তুষ্ট হৈ কলিয়াভোমোৰা বৰফুকনক প্ৰতাপবল্লভ নাম দিলে।

শান্তি বিস্তাৰ:—নামনিতকৈ উজনি অসমত বিদ্ৰোহৰ উৎপাত প্ৰবল হৈছিল। গড়কে, মোৱামৰীয়া, ডফলা, খামতি, চিংফৌ ইত্যাদিক দমাবলৈ মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই নিজে সেনাপতিৰূপে ঘূৰি বহু পৰিশ্ৰম কৰিব লগাত পৰিছিল। সেইবিলাক দমাই লৈ, ডাঙৰীয়াই ভাগি যোৱা খেতিয়কবিলাকক মতাই আনি আকৌ পূৰ্ব্বৰত খেতি-বাতিৰ উন্নতিৰ বাট লগাই দিলে। আৰু, আগৰ বিদ্ৰোহীবিলাকৰো অনেকক ক্ষমা কৰাত, সকলো চাপিহুটি আহি দেশত শান্তিৰে সৈতে বাস কৰিবলৈ ধৰিলে।

কলিয়াভোমোৰা :—এইজনা বৰফুকন বৰ বুদ্ধিমন্ত, বহুদৰ্শী আৰু ৰাজনীতিজ্ঞ শাসনকৰ্ত্তা আছিল। ৰজাৰ নগৰত পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া ঘাইমন্ত্ৰী, আৰু গুৱাহাটীত কলিয়াভোমোৰা বৰফুকন ৰাজ প্ৰতিনিধি, এই দুজনা প্ৰধান প্ৰধান বিষয়াৰ বিচক্ষণীয়া বুদ্ধিৰ বলতে কমলেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজত্বত শাসনকাৰ্য্য অতি সুচাৰুৰূপে চলিছিল। বৰফুকন কলিয়াভোমোৰাই ভালেমান মহৎ কাৰ্য্য সাধন কৰি সুখ্যাতি লাভ কৰিছিল। তেওঁৱেই পোন্‌প্ৰথমে বিদেশী চিপাহী অনাই বৃটিচৰ আৰ্হিৰে ১৭৯৬ খ্ৰীষ্টাব্দত গুৱাহাটীত আৰু যোৰহাটত দুটা "পল্টন" গঠন কৰে; আৰু বুঢ়াগোহাঞি পৰিয়ালৰ চন্দ্ৰ গোহাঞিদেৱ আৰু থঙ্গীয়া ফুকনক সেই দুই পল্টনৰ "কাপ্তান" বা সেনাপতি পাতে। বৰফুকনে স্বৰ্গদেৱৰ অনুজ্ঞানুসৰি গুৱাহাটীৰ কামাখ্যাত এটি বিতোপন তামৰ ঘৰ সজায়, আৰু ছত্ৰাকাৰ দেৱালয় বন্ধায়। বৰফুকন কলিয়াভোমোৰা যেনে বুদ্ধিমন্ত আৰু ওখ মনৰ পুৰুষ আছিল, তেওঁ কৰা কাৰ্য্যবিলাকো তেনে পৰিপাটি আৰু ওখ থাপৰ হৈছিল। শেহছোৱাত, বৰফুকন কলিয়াভোমোৰাই বৰ্ত্তমান তেজপুৰ নগৰৰ পূবে ভোমোৰাগুৰি পৰ্ব্বতীয়া টিলাৰপৰা শিলঘাটৰ পৰ্ব্বতীয়া টিলাত লগাই ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ ওপৰেদি এখন সাঁকো বন্ধাবলৈ এটা মহৎ অনুষ্ঠান হাতত লৈছিল; কিন্তু তেওঁৰ সেই সংকল্প কাৰ্য্যত পৰিণত হ'বলৈ নৌ পাওঁতেই, তেওঁ মানৱ-লীলা সামৰিব লগাত পৰিল। এতিয়াও তেওঁৰ নাম অনুসৰি খ্যাত "ভোমোৰাগুৰিৰ" ওচৰত এখন পোতাবিলত পোত্‌ গৈ থকা ভালেমান প্ৰকাণ্ড প্ৰকাণ্ড শাল কাঠ আৰু পৰ্ব্বতাকাৰ হৈ থকা 'চূণ-চুৰ্কী' আদিয়ে তেজপুৰত তেওঁৰ সেই মহৎ অনুষ্ঠানৰ চিনাকি দিব লাগিছে। কলিয়াভোমোৰা বৰফুকন যুদ্ধ বিদ্যাতো এজন সুনিপুণ সেনাপতি আছিল; আৰু কমলেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনত কেইবাখনো যুদ্ধত তেওঁ জয়লাভ কৰিছিল। এইবোৰ কাৰণত বৰ সন্তুষ্ট হৈ, কমলেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে বৰফুকন কলিয়াভোমোৰাক "প্ৰতাপবল্লভ" নাম দিছিল।

খ্ৰীঃ ১৭৯৬ চনত খামতি ৰজাৰে সৈতে চুৰচুৰীয়াকৈ এখন ৰণ লাগিছিল। বৰফুকন কলিয়াভোমোৰাৰ নতুন "পল্টনে" ৰণত খামতিহঁতক ঘটাই খামতিৰ বুঢ়া ৰজাক বন্দী কৰি আনিলেগৈ; খ্ৰীঃ ১৮০২ চনত দৰঙ্গী ৰজাই আহোম ৰজাৰ অধীনতা যুৰঁলি পেলাই পুনঃ মূৰ দাঙিবলৈ আয়োজন কৰা যেন গম পোৱাত, গুৱাহাটীৰ নতুন "পল্টনে" তেওঁক ৰণত জিনি আকৌ আহোম ৰজাৰ তলতীয়া কৰি থৈ আহিলগৈ। এই ৰাজত্বত ডফলাবিলাকে দৰঙ্গী প্ৰজাক উপদ্ৰৱ কৰি, শিলঘাটত ৰাজকীয় সেনাক আক্ৰমণ কৰিছিলগৈ; বৰফুকনে 'তিনি কোম্পানি' চিপাহী পঠিয়াই দুইমুনিশিলৰ ঘাটত এখন ৰণ পাতে; ৰণত ঘাটি নদুৱৰীয়া, ছয়দুৱৰীয়া দুয়োখেলৰ ডফলাই ৰবিলেহি। "নাঙঠা বঙ্গাল" বুলি এজাক বেপেৰুৱা বঙ্গালে তেতিয়া উত্তৰ গুৱাহাটীত বৰ প্ৰভুত্ব চলাইছিল। তাৰ পাচত, দক্ষিণপাৰলৈকো সিহঁতে হাত মেলিছিল; এনেতে পাণ্ডুঘাটৰ ওচৰত কামাখ্যাঘাটত কলিয়াভোমোৰা বৰফুকনৰ ৰাজকীয় সেনাই সিহঁতক ভালকৈ এপালি দি, আহোম ৰাজ্যৰ বাজ কৰি খেদিলে।

কোকাই সেনাপতিৰ দ্ৰোহ :—"১৭১৮ শকত, উত্তৰপাৰে বাচকটাত ডফলা-বহতীয়া, ভগনীয়া, আনো আনো দাতি-কাষৰীয়া জাতীয় মানুহে গোটখাই বহতীয়াৰে

ফোফাই নামেৰে এটাক সেনাপতি পাতি লৈ, মূঠ বান্ধি স্বৰ্গদেৱক দ্ৰোহ আচৰিবলৈ ষড়যন্ত্ৰ কৰি, তাৰেপৰা মধুৰাম বৈৰাগীক বঙ্গাললৈ পঠাই ৰৰকান্দাৰী বঙ্গাল চিপাহী কিছু অনাই লগত লৈ গাওঁ ভাঙ্গিছিল; স্বৰ্গদেৱে এই বিদ্ৰোহৰ সম্ভেদ্ পাই, গুৱাহটীয়া ডেকাফুকনক কিছুমান চিপাহীৰে সৈতে উজাই আহি ফোফাইক ধৰিবলৈ আজ্ঞা দিলে। সেইমতে ফুকন উজাই আহি উত্তৰে ভৰলী পাওঁতেই বাচকটীয়া বিদ্ৰোহী দলে ভটিয়াই গৈ ভৰলী কোষতে ফুকনৰে সৈতে ৰণ পাতিলে। পিচে, ফুকনৰ পৈণত চিপাহীৰ বন্দুকৰ গুলী খাই ৰব নোৱাৰি বাচকটীয়াবোৰ ভাগি গৈ আকৌ বাচকটাত মূঠ ধৰিলেহি। তাৰ পাচত, স্বৰ্গদেৱৰ আদেশ মতে, কুৰৈঁগঞা মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়াই শান্তি স্থাপনৰ অৰ্থে উত্তৰপাৰলৈ গৈ, ৰৰসেনাপতি ফোফাইকে মূখ্য কৰি, বিদ্ৰোহীবিলাকক বুজালেগৈ ৰণ নকৰিবৰ কাৰণে। কিন্তু সিহঁতে নামানিলে। গতিকে, সেনাপতি ফোফাইক ধৰিবলৈ ডাঙ্গৰীয়াৰ আজ্ঞা হ'ল। সেই মতে 'তুই কুম্পানি' চিপাহী গৈ ফোফাইক গুলীয়াই মাৰি, আনো বিদ্ৰোহী বিলাকক ধৰি আনি ডাঙ্গৰীয়াৰ আগত দিলেহি। মহামন্তি পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়াই দোষীক সমূচিত দণ্ড বিহি ৰাজ্যৰ সেই অঞ্চলত শান্তি স্থাপন কৰিলে।" (১)

মোৱামৰীয়াৰ পুনৰ্দ্ৰোহ:—১৭২০ শঁকত তলে-তলে লম্বৰ কছাৰী, ভগনীয়া এনে কিছুমান মানুহৰে সৈতে লগলাগি মোৱামৰীয়াই পুনঃ দ্ৰোহ আচৰিবলৈ ষড়যন্ত্ৰ কৰাৰ সম্ভেদ্ পাই, স্বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞাৰে বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়াই গুৱাহাটীৰপৰা আহোম চিপাহী ফৌজৰে সৈতে গুৱাহটীয়া ডেকাফুকনক অনাই চকীহাটত মোৱামৰীয়াৰ লগত ৰণ দিবলৈ পঠিয়ালে। সেই মতে ৰণ লাগিল। ৰণত ঠাৱৰিব নোৱাৰি মোৱামৰীয়া ভাগি পলাল। মোৱামৰীয়াৰ নেতা পীতাম্বৰ ঠাকুৰক ধৰাই আনি খুঁটিয়াপোতাত নজৰ-বন্দীকৈ ৰখা হ'ল। পলৰীয়া মোৱামৰীয়াবিলাকেও থাবলৈ নাপাই ৰব নোৱাৰি হাবিৰপৰা ওলাই ডাঙ্গৰীয়াত ৰবিলেহি। ডেকাফুকনে আকৌ ভটিয়াই আহি, আনো-আনো কছাৰী, লম্বৰ, মোৱামৰীয়া, ভগনীয়া, বিদ্ৰোহীবিলাকক ধৰিবৰ মনেৰে কলং পাৰ হৈ কছাৰীগাওঁ সোমাই তাতে কোঁঠ কৰি ৰল। তাৰ পাচত, বাঁহবৰীয়াৰ কটকী ধীৰেশ্বৰৰ মূখে ডাঙ্গৰীয়াৰ আদেশ পাই, গুৱাহাটীৰপৰা আৰু এটা আহোম ফৌজে জাগীৰ বাটেদি সোমাই ডেকাফুকনৰ লগত যোগ দিলেহি। এনেতে, মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহীদলে চাং-চকীলৈকে খেদি আহি ৰণত ধৰিলে। ৰণ ভয়ানয়াকৈ চলিল। অন্তত মোৱামৰীয়া পৰাস্ত হৈ পলাল। ডেকাফুকনে ৰৰথললৈকে সিহঁতক খেদি, গাওঁ-ভূঁই জুই লগাই পুৰি, লম্বৰ, কছাৰী, মোৱামৰীয়া, ভগনীয়া এনে মানুহ কিছুমান ধৰি আনি বন্দী কৰিলে, কেতবোৰ ভাগী থাচপুৰ আৰু জয়ন্তীপুৰত সোমালগৈ। এই ৰণত ফলাফলত মোৱা-মৰীয়াবিলাক মূৰ দাঙ্গিব নোৱাৰাকৈ জঁয় পৰিল; দেশত শান্তি স্থাপিত হ'ল। (২)

মৰাণ-চিংফৌৰ ৰণ আৰু ভৰথি ৰজাৰ পতন:—১৭২৩ শঁকত, মৰাণৰ বুঢ়াগোহাঞি কৈফীয়া ডেকাফুকনক উজনিৰ জঞ্জাল ভাঙ্গিবৰ নিমিত্তে স্বৰ্গদেৱে আজ্ঞা

---

(১) মিল—"তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী," ১৪১, ১৪৪ পৃষ্ঠা।

(২) মিল—"তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী," ১৫১, ১৫৪ পৃষ্ঠা।

কৰিলে। ভেকাফুকনে 'পাঁচ কুম্পানি' আহোম চিপাহী লৈ মৰাণ মাৰিবলৈ খেদি গ'ল। মৰাণ আৰু চিংফৌহঁতেও ফেৰ পাতি ধৰাত, বেংমৰা চাপৰিত এখন ভয়াময়া ৰণ লাগিল। পাচে, চিপাহীৰ গুলীৰ আগত ঠাৰৰিব নোৱাৰি, মৰাণ ভাগি গৈ নামৰূপত সোমাই, মটকত চিংফৌৰে সৈতে মিলি ৰল। আহোম ফৌজে খেদি গৈ তাতো এখন ৰণ দিলে। মৰাণ-চিংফৌ দুয়ো দুদল হৈ দুফাললৈ ভাগি পলাল। মৰাণ ৰাইজ ভাগি ঘৰ-বাৰী এৰি হাবি সোমাল। আহোম চিপাহীয়ে সিহঁতক হাবিতে বেৰি ধৰিলেগৈ। সেইখিনিতে, মনৰ বেগত, পাঁচোটামান মৰাণৰে সৈতে ওলাই আহি, মৰাণৰ ভৰথি ৰজাই হাউহি মাৰি ধৰিছিলহি। এনেতে, যোগীসিং চিপাহীয়ে গুলী দিলে। ভৰথিৰ কৰঙণত গুলী লাগিল। তথাপি, পিচমুখ নকৰি ভৰথিয়ে হিলৈত থামোচ্ মাৰি ধৰিছিলহি; পিচে; সিমানতে চিপাহীয়ে তেওঁক চাঙ্গিনেৰে খুঁচি মাৰিলে। এই ৰণৰ ফলত মৰাণহঁত মূৰ দাঙ্গিব নোৱাৰাকৈ বশ হ'ল। (১)

"পানীমুৱাৰ খবৰ":—১৭২৪ শকৰ ফাগুন মাহত লক্ষীম্‌পুৰীয়া জাবৰে ৰীতিয়ামতে প্ৰবৰ্ত্তি, কিছুমান বিষয়াৰে সৈতে লগ-লাগি স্বৰ্গদেৱক দ্ৰোহ চিন্তিব খুজিছিল। সেই লালসৰ লোক,—মিৰি-সন্দিকৈৰ দোলাধৰীয়া বৰুৱা, চাওডাং খেলৰ লেফেৰাৰ ঘৰৰ চাওডাঙৰ বৰুৱা, মৰাণৰ গোহাঞি বৰুৱাৰ ঘৰৰ তিপমীয়া ফুকন, জৰাধৰা খেলৰ জৰাধৰা বৰুৱা, বাকলি চাংমাই খেলৰ চাংমাই খুটিখোৱা, হৰগৌৰীৰ দেৱলীয়া ওজা লিগিৰা হালোৱা, কলিতা হাজৰিকীয়া, মলধুৰচাৰ লিগিৰা লুটুম, থামনৰ হাজৰিকীয়া, লেৰাং হাতীমূৰীয়া, কটকী বৰ', বৰবৰুৱাৰ যেগৰ লিকচন বৰা কৃষ্ণাই, আনো আনো পাঁচ-শ মানুহ। এই সবাৰো উপৰি গজপুৰীয়াৰ খেলৰ পানীমুৱা নেতা। পানীমুৱাই বাতুলৰ দৰে পোনেই স্বৰ্গদেৱৰ বাহৰত জুই দিবলৈ আহোঁতে তাক তাতে ধৰি বন্দী কৰা হয়। তাৰ পাচত, আলচত থকা লোকবিলাক ধৰাই আনি পানীমুৱাৰে সৈতে একলগে বিবিধ বিধানেৰে বধ কৰা হয়। সেই সময়তে কাটনিপাৰৰ মহন্ত ব্ৰাহ্মণ সুনন্দক ৰীতিয়া মতে প্ৰৱৰ্ত্তা বাবে গাধত তুলি মদ ঢালি আপচু কৰি খেদা হয়। (২)

কটকী-তোলা:— দেশত শান্তি বিস্তাৰ স্থায়ী কৰিবৰ উদ্দেশ্যে মহামতি পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া মহামন্ত্ৰীৰ মন্ত্ৰণামতে স্বৰ্গদেৱে মিত্ৰ আৰু কৰ-কাটলীয়া ৰজা-সকলৰে সৈতে সন্দেশ-পত্ৰ দিয়া-দিয়ি কৰি, কটকী তোলা ব্যৱস্থাত ধৰিলে। সেই অৰ্থে, ভোটৰ ৰজা, জয়ন্তাৰ ৰজা, কছাৰী ৰজা, মুন্‌কাঙৰ ৰজা এই সকলৰ সন্দেশ-পত্ৰই সৈতে কটকী-তোলা কাৰ্য্য স্বৰ্গদেৱে স্বয়ং আৰু বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ অবিয়তে সম্পাদন কৰে। তাৰ দ্বাৰাই সদৌ ৰাজ-ৰাজোৱাৰৰ পৰা সদ্ভাৱ-সম্প্ৰীতি লাভ হোৱাত দেশজুৰি শান্তি বিস্তাৰিত হয়। (৩)

'ভোগদৈ' নামৰ উৎপত্তি:—কছাৰী, ভগনীয়া, মৰাণ আৰু মোৱামৰীয়াৰ সম্মিলিত ৰণ-বিদ্ৰোহৰ পাচত, যেতিয়া সিহঁতে স্বৰ্গদেৱত ৰবিলেহি, তেতিয়া সেই সম্প্ৰীতি স্থায়ী কৰিবৰ অভিপ্ৰায়ে, ভৌগোলিক ৰাজনীতি অনুসৰি, মহামতি পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি

---

(১) মিল—"তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী," ১৪২—১৮২ পৃষ্ঠা।

(২), (৩) মিল—"তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী" ১৪১, ১৪৫, ১৪৪ পৃষ্ঠা।

ডাঙৰীয়াই দিচৈৰপৰা কলিয়নীলৈকে নতুনকৈ এখন নৈ খনালে। সেই নৈ খনাত অধিকাৰবিলাকে খেলে খেলে ৰাইজক চাউল-পিঠা খুৱাইছিল; তাৰ লগতে স্বৰ্গদেৱ, ডাঙৰীয়া আৰু বৰবৰুৱায়ো ৰাইজক জলপান দিছিল। সেই আপাহতে সেই নৈৰ নাম 'ভোগদৈ' হ'ল। (১)

কমলেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনৰ বিষয়া আৰু পাত্ৰ-মন্ত্ৰী:—স্বৰ্গদেৱ গৌৰীনাথসিংহৰ দিনৰপৰাই দেশৰ বিবিধ বিদ্ৰোহ সংসৰ্গত আহোম ৰজাৰ ডা-ডাঙৰীয়া, ফা-ফুকন, বৰুৱা ৰাজখোৱা, কটকী, কাকতী, দলৈ আদি বিষয়া ভালেমান ভঙ্গা-পতা হৈ, সিবিলাকৰ ঠাইত কমলেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজত্বৰ শেহছোৱাত এই সকল বিষয়া আৰু পাত্ৰ-মন্ত্ৰী বিষয়-বাবত বৈছিল: কুঁৱৈগঞা ৰাজমন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া; ভায়েক দোলাখৰীয়া বৰুৱা, নিচাৰেকৰ পুতেক ৰাজনেওগ ফুকন; পুথাও বেলেগতীয়া পানীফুকন; বচা ৰাজখোৱা; নামডাঙ্গীয়া ৰাজখোৱা; মৌ গোহাঞিৰ কাপ্তান গোহাঞি; দিলিহিয়াল ভিতৰুৱাল ফুকন; জবকিয়াল চেটিয়া-পাতৰ বৰুৱা, ঘৰফলীয়া বৰুৱা; লংকেকীয়া ৰংপুৰীয়া ন্যায়সোধা ফুকন; কুঁৱৈগঞা ডেকাফুকন, কেন্দুগুৰীয়া বৰপাত্ৰ ডাঙৰীয়া; মৰাণৰ বুঢ়াগোহাঞি ফৈদীয়া নাওবৈচা ফুকন; মাহুৰিয়াল সলাল গোহাঞিৰ ভতিজাক বৰগোহাঞি ডাঙৰীয়া; দৈজনীয়া চেতিয়াপাতৰ বৰুৱা; বাৰুকীয়া সলাল গোহাঞি; দুবৰাৰ বৰবৰুৱা; হাঁহচৰীয়া দিহিঙ্গীয়া ৰাজখোৱা; দোৱাৰজীয়া ৰাজখোৱা; সন্দিকৈৰ এদাবৰীয়া বাহৰ বৰফুকন; বেতিয়নীয়া বাহৰ ন্যায়সোধা ফুকন; উপৰ দৈয়ঙ্গীয়া ৰাজখোৱা; নাফুকীয়া বাহৰ হুলীয়া বৰুৱা; ঘিলাধৰীয়া ৰাজখোৱা; বাইডঙ্গীয়া ফুকন; দিহিঙ্গীয়াৰ ন-ফুকন; পানীদিহিঙ্গীয়া ৰাজখোৱা; লাহনৰ ঢেঁকীয়াল ফুকন; শলগুৰীয়া ৰাজখোৱা; চেটিয়া ফুকন; মিৰি সন্দিকৈৰ দিহিঙ্গীয়া ফুকন; কুকুৰাচোৱা ঘৰৰ নিবুকিয়াল ৰাজখোৱা; বুঢ়াগোহাঞিপৰীয়া ডেকাফুকন; গন্ধীয়া বৰুৱা; লানমাখুৰ খাৰঘৰীয়া ফুকন; শেনচোৱা বৰুৱা; পানী অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱা; টিপমীয়া ফুকন খেলৰ চেটিয়া-পাতৰ; গুৱাহটীয়া দিহিঙ্গীয়া ফুকন; চিৰিঙ্গৰ চোলাধৰা ফুকন; চিৰিং ফুকন; নাওশলীয়া ফুকন; ঘোৰা বৰুৱা; বকতিয়ালৰ শলগুৰীয়া ৰাজখোৱা; কাঠকটীয়া বৰুৱা; পাতৰৰ বৰফুকনৰ সৰু অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱা; মৰাণৰ গোহাঞিবৰুৱাৰ ঘৰৰ টিপমীয়া ৰাজখোৱা; কামস্তানৰ দোলাখৰীয়া বৰুৱা; চাওডাঙৰ চাওডাং-বৰুৱা; সোনোৱাল কছাৰীৰ বাইডঙ্গীয়া বৰুৱা; ভায়েক মাজিউমেলীয়া বৰুৱা; ব্ৰাহ্মণ কাকতীয়াৰ ঘৰৰ তামুলী ফুকন; ভায়েক আলভাৰী ফুকন; পুতেক মলীয়া বৰুৱা; ভতিজাক খঙ্গীয়া ফুকন; ভতিজাক পৰ্ব্বতীয়া ফুকন; শূলপাণিৰ পুতেক বৰ-ভণ্ডাৰী বৰুৱা; দলৈ নাতিয়েক ভণ্ডাৰী-বৰুৱা ব্ৰাহ্মণ; দেৱৰগঞা খঙ্গীয়া বৰুৱা; বেজ গাভৰু-মেলৰ বৰুৱা; ৰসেন্দ্ৰৰ ঘৰৰ পুৰণি-মেলীয়া বৰুৱা; কলীচেঙৰ মেলৰ বৰুৱা; পাথীমৰীয়াৰ গজপুৰীয়া ৰাজখোৱা; তংচুৰ দিখৌমুখীয়া ৰাজখোৱা; গায়নৰ ন-মেলীয়া বৰুৱা; বৰাহীৰ খনিকৰ বৰুৱা; চেটিয়াৰ

---

(১) মিল—"টুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী," ১৪১, ১৪৪, ১৫৪ পৃষ্ঠা।

চাংকণ ফুকন; হেন্দু সলালৰ টিপমীয়া বৰুৱা; গণকৰ মজিন্দাৰ বৰুৱা; ভায়েক গজপুৰীয়া বৰুৱা; লুখুৰাখনৰ গুৱাহটীয়া ডেকাফুকন। (১)

পূব সীমান্তলৈ যুদ্ধ যাত্ৰা :—নামনি অসম, মাজ অসম আৰু উজনি অসমত শান্তি স্থাপিত হোৱাৰ পাচত, শদিয়াৰ খাচ দখল লবৰ উদ্দেশ্যে, তিনিজনা ডাঙৰীয়া, বৰবৰুৱা, বৰফুকন, আনো বৰুৱা, ফুকন, ৰাজখোৱা আদি বিষয়া সকলেৰে আলোচনা কৰি, ১৭২৮ শকত, স্বৰ্গদেৱে পূব সীমান্তলৈ ৰণ যাত্ৰা কৰালে। সেই ৰণলৈ যাবলৈ ছুৰবাৰ ডেকাজনা বৰবৰুৱাই স্বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞাৰে তিনিজনা ডাঙৰীয়া, বৰুৱা, ফুকন, মেলভগীয়া বৰুৱা, ফুকন, আউনীআটী, দক্ষিণপাট প্ৰমুখ্যে সকলো মহন্তৰ ডাঙৰ নাও এখনীয়া, ছখনীয়া, তিনিখনীয়া এইদৰে তাৰতম্যৰূপে লৈ দিলে। সেই আয়োজনেৰে '৫ কুম্পানি চিপাহী' লগত লৈ আহোম ফৌজ পচলাখোৱা মুখত বাগিত কোঁঠ মাৰি ৰলগৈ। পাচত, মহামতি পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই স্বয়ং তালৈ গৈ, আহোম ফৌজ তিনি দল কৰি পঠিয়াই, তিনি ফালৰপৰা শদিয়াৰ খাম্‌তি, চিংফৌ, ভগনীয়া, মোৱামৰীয়া এই বিলাকক আক্ৰমণ কৰালে। ৰণত আহোম ৰজাৰ সম্পূৰ্ণ জয় হোৱাত, খাম্‌তি, চিংফৌ আদি পূৱপ্ৰান্তৰ সদৌ জাতিয়ে চাপি কুচি ডাঙৰীয়াত বৰিলেহি। তাৰ ফলত, খ্ৰীঃ ১৮০৬ চনত শদিয়া অঞ্চল আহোম ৰজাৰ খাচ দখলৰ অন্তৰ্ভুক্ত হ'ল। (২)

স্বৰ্গদেৱ কমলেশ্বৰসিংহৰ দিনত যিবোৰ আলি, পুখুৰী, দৌল আদি কৰোৱা হৈছিল, তাৰ ভিতৰত ন-আলি, ৰজাবাহৰৰ আলি, মহবন্ধা আলি, কমাৰবন্ধা আলি, চেউনী আলিৰ পুখুৰী, কামাখ্যাত তামৰ ঘৰ, ছত্ৰাকাৰত দেৱালয় এইবোৰেই প্ৰধান। ওপৰত কোৱাৰ দৰে, মন্ত্ৰী আৰু বিষয়াসকলৰ বুদ্ধি আৰু কাৰ্য্যৰ বলত, ১৬ বছৰমান সুখেৰে আৰু সুখ্যাতিৰে সৈতে ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, খ্ৰীঃ ১৮১০ চনত, স্বৰ্গদেৱ কমলেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গী হয়। তেওঁৰ পাচৰপৰা আহোম ৰজাৰ ক্ষমতা বেগেৰে নিস্তেজ হবলৈ ধৰে।

স্বৰ্গদেৱ চন্দ্ৰকান্তসিংহ

স্বৰ্গদেৱ কমলেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গী হোৱাত, তেওঁৰ ভায়েক চাৰিঙীয়া ৰজা চন্দ্ৰকান্তসিংহই আহোম ৰাজপাট লাভ কৰিলে। তেবোঁ ককায়েকৰ দৰে শিঙৰিঘৰ উঠিবলৈ নহল কাৰণে, আহোম নাম নাপালে। ৰাজপাটত উঠাৰ সময়ত চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ বয়স নিচেই কোমল,—১২ বছৰ মাথোন হৈছিল। পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই, সেই কাৰণে, নিজৰ মূৰতে ৰাজকাৰ্য্যৰ সকলো ভাৰ লৈ, সুচাৰুৰূপে ৰাজ্য শাসন কৰিছিল। চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজত্বৰ শেহভাগত, পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ পাচত, তেওঁৰ পুতেক ৰুচিনাথ বুঢ়াগোহাঞি, নিৰ্ভয়নাৰায়ণ বৰগোহাঞি, অনিৰ ভায়েক ধনী বৰপাত্ৰগোহাঞি, সন্দিকৈৰ ধনী বৰবৰুৱা, আৰু বদনচন্দ্ৰ বৰফুকন এই কেইজন নতুনকৈ ডাঙৰীয়া আৰু বিষয়া হৈছিল।

---

(১) মিল—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী"—১৮২-১৮৩ পৃষ্ঠা।

(২) মিল—শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ "তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী" ১৮৬ পৃষ্ঠা।

“কুকুৰাচোৰা ভুতৰ পুতেকৰ খবৰ” :—চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱ নিচেই কুমলীয়া বয়সতে ৰজা হোৱাৰ কাৰণে, ভালেমান দিনলৈকে তেওঁ পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰি সুকলমে ৰাজপাট ভোগ কৰিছিল। সেই সময়ত তেওঁ আন আন ল'ৰা-ছোৱালীৰ লগত ৰং-ধেমালি কৰিয়েই কাল কটাইছিল। যেতিয়া ডেকা হলহি, তেতিয়াও স্বৰ্গদেৱে লৰাকালৰ লগৰীয়াবিলাকক নাপাহৰিলে। সেই আপাহতে ভুত নামেৰে কুকুৰাচোৰা বৰাৰ পুতেক শতৰাম তেওঁৰ বৰ খাটনিয়াৰ আৰু প্ৰিয়পাত্ৰ হৈ উঠে। স্বৰ্গদেৱৰ অনুগ্ৰহত এই শতৰাম লাহে লাহে চাৰিঙীয়া ফুকনৰ পদলৈ উঠিল। ৰজাৰ লাই পাই, ইয়াৰ পাচত শতৰামৰ মন দোপত্‌দোপে উধাবলৈ ধৰিলে। আনকি, মহামতি পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ ক্ষমতাৰ ফালেও শতৰামে ঈৰ্ষাভাৱে চকু দিয়া হলগৈ; আন আন ডাঙৰীয়া বিষয়াসকলক যে তেওঁ গণিতা নকৰাই হ'ল। শতৰামে যিমান পাৰে বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ বিপক্ষে নানা তৰহৰ লগনীয়া কথা লগাই, লাহে লাহে ৰজাক ডাঙৰীয়াৰে সৈতে আতাৰি কৰিবলৈ ধৰিলে। দুৰদৰ্শী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই ইয়াৰ সম্ভেদ পাই, ৰজাক সাৱধান কৰিবৰ অৰ্থে, সকলো কথা ৰাজমাও আইচুদেৱত জনাই থলে। পিচে, শতৰামে তাৰ গম পাই, পাচলৈ দেখাদেখিকৈয়ে ডাঙৰীয়াৰ বিপক্ষে লৰিবলৈ কঁকালত টঙালি বান্ধিলে। ইফালে চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱ ৰজা হোৱাৰ বছৰেকৰ পাচতে, খ্ৰীঃ ১৮১২ চনত, কলিয়াভোমোৰা বৰফুকন মৃত্যু হোৱাত, প্ৰথমতে তেওঁৰ ককায়েকক, পাচত বদনচন্দ্ৰক বৰফুকন পতা হয়। ইয়াৰ অলপ পাচতে, বদনচন্দ্ৰৰে সৈতে বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ কোনো ঘৰুৱা কথাপ্ৰসঙ্গত মনান্তৰ ঘটে। সেই আপাহতে বদনচন্দ্ৰই ডাঙৰীয়াৰ অহিত চিন্তি, শতৰামৰ ষড়যন্ত্ৰত যোগ দিয়ে। ৰজাৰ বলতে শতৰামক অকলেই ৰাইজখনেও বলে নোৱাৰে, তাতে বদনচন্দ্ৰ বৰফুকনৰ বল পাই মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াক শতৰামে তৃণ এডালৰ সমানো নগণা হ'ল,—ডাঙৰীয়াক নানা প্ৰসঙ্গত ৰজাৰ আগতে অপমান কৰিবলৈ ধৰিলে। সাগৰ যেন গভীৰ-গম্ভীৰ প্ৰকৃতিৰ সুদূৰদৰ্শী ৰাজনৈতিক মহাপুৰুষ মতিমান পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি মহামন্ত্ৰী ডাঙৰীয়াই স্থিৰভাৱে ভাবি চালে যে ৰজাক এইদৰে হাতৰ মুঠিত লব লাগিলে, শতৰামে ৰাজ্যত মহা অমঙ্গল ঘটাব। এই ভাবি, তেওঁ আন আন ডা-ডাঙৰীয়া ফা-ফুকন আৰু বৰুৱা বিষয়াসকলৰে সৈতে মন্ত্ৰণা কৰি, এদিন প্ৰকাশ্য-ভাৱে তিনিওজনা ডাঙৰীয়া শতৰামৰ বিৰুদ্ধে ৰজাৰ চৰাত বহিলগৈ (১)। তাৰ পাচত, বিচাৰত শতৰামক দ্ৰোহী বুলি থিৰাং কৰা হয়। তাৰ লগতে, সেই ৰাজদ্ৰোহত যোগ দিয়া আন আন সকলোকে সমুচিত দণ্ড বিহি, শতৰামক দেশান্তৰ কৰা হয়। ৰাজদ্ৰোহীৰ ভিতৰত বহুত ডাঙৰ ডাঙৰ বিষয়াৰ ল'ৰাও পৰিছিল। সেই কাৰণে, সেই সময়ত উজনিত এখন ভয়ানক হুলস্থুল লাগিছিল। এই বিদ্ৰোহকে “কুকুৰাচোৰা ভুতৰ পুতেকৰ খবৰ” বুলি জনা যায়। আৰু, এয়ে অসময়লৈ মান অনা কাৰ্য্যৰো পাতিগুৰি।

---

(১) বুঢ়াগোহাঞি, বৰগোহাঞি, বৰপাত্ৰগোহাঞি এই তিনিওজনা ডাঙৰীয়া একে সময়তে ৰজাৰ চৰাত ৰজা-তজা-পতা আৰু অনুৰূপ গুৰুতৰ বিষয়ক আলোচনাৰ অৰ্থেহে বহে; নহলে; সততে দুজনাতকৈ অধিক নবহে।

মানৰ ১ম আক্ৰমণ:—"কুকুৰাচোৱা ভূতৰ পুতেকৰ খবৰ" যেতিয়া গুৱাহাটী পালেগৈ, তেতিয়া তাৰ আদিৰেপৰা অন্তলৈকে সকলো বৃত্তান্ত শুনি, বদনচন্দ্ৰ বৰফুকন মনে মনে নানা আশঙ্কাত বিহ্বল হবলৈ ধৰিলে। সেই সময়ত বৰফুকনে গুৱাহাটীয়া প্ৰজাবিলাকক বৰ উপদ্ৰৱ কৰিছিল। সেই বিষয়ে মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়ালৈ কেইবাবাৰো গুৱাহাটীৰ বাতৰি গৈছিল। কিন্তু, ডাঙৰীয়া শতৰামৰ বিদ্ৰোহত বৰকৈ লাগি থকাত, আৰু বৰফুকন সেই বিদ্ৰোহত যোগ থকাটো জানি, তেওঁ সেইফালে বৰকৈ মন দিব নোৱাৰিছিল। পিচে, ইফালৰপৰা আজৰি পাই, মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই বদনচন্দ্ৰ বৰফুকনক ধৰি আনিবৰ কাৰণে মহেশ্বৰ পৰ্ব্বতীয়া ফুকনক গুৱাহাটীলৈ পঠিয়ালে। কিন্তু ইতিমধ্যত বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ বোৱাৰীয়েক, বৰফুকনৰ জীয়েক, পিজৌ গাভৰুৱে সেই কথাৰ সন্তেদ্ পাই তলে তলে বৰফুকন দেউতাকলৈ আত্মোপান্ত কথা ভাঙ্গি লিখাই পঠিয়ালে (১)। জীয়েকৰপৰা আগন্তুক বিপদৰ বাতৰি পাই বদনচন্দ্ৰ আগধৰি সতৰ্ক হৈ আছিল। মহেশ্বৰ ফুকন যি দিনা গুৱাহাটীত উপস্থিত হয়গৈ, তাৰ আগ-ৰাতিয়েই, জন্মি আৰু পিয়লি নামেৰে পুতেক দুজনক লৈ, বদনচন্দ্ৰ বঙ্গদেশৰ ফালে ভটিয়াই পলাই গ'ল। সেই বাতৰি পাই মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোঁহাঞি ডাঙৰীয়াই ঘনশ্যামক গুৱাহাটীত বৰফুকন পাতি বদনচন্দ্ৰক সপুত্ৰে ধৰি আনিবলৈ আদেশ দিলে। ঘনশ্যাম বৰফুকনৰ মানুহে কোবাকুবিকৈ বিচাৰি গৈ বদনচন্দ্ৰক চিল্মাৰিত পাইছিল; কিন্তু সেই দেশত আহোম ৰজাৰ অধিকাৰ নথকাত, তাৰপৰা তেওঁক ধৰি আনিব পৰা নহ'ল। তাৰ পাচত, বদনচন্দ্ৰই কলিকতালৈ গৈ, গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল লৰ্ড মেয়োৰ ওচৰত বিপদৰ বিবৃত্তি বহলাই কৈ সহায় ভিক্ষা কৰে। পিচে, সেই সময়ত বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টৰ "অন্তৰ ৰাজ্য সম্পৰ্কীয় কাৰ্য্যত হস্তক্ষেপ নকৰা নীতি" (Non-intervention Policy) আছিল। সেই কাৰণে, গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলে বদনচন্দ্ৰৰ প্ৰাৰ্থনা দলিয়াই পেলালে। কিন্তু, ঠিক সেই সময়তে কলিকতালৈ ব্ৰহ্মাদেশৰ এজেণ্ট বা কটকী এজন আহিছিল; বদনচন্দ্ৰই সেই এজেণ্টজনৰ কাষ চাপি, তেওঁৰ আগত তিলকে তাল কৰি অসম দেশৰ দুৰবস্থাৰ কথা জনোৱাত, তেওঁ বদনচন্দ্ৰক সহায় কৰিবলৈ প্ৰতিশ্ৰুতি দিয়ে, আৰু সৈন্য-সামন্ত যুগুত কৰি দিয়াৰৰ নিমিত্তে তেওঁক লগতে ব্ৰহ্মাদেশলৈ লৈ যায় (২)। তেওঁৰ সাহায্যত বদনচন্দ্ৰৰ আশা-লতাত ফুল মেলিলে; ব্ৰহ্মা ৰজাই ৬০০০মান-সেনা দি, তেওঁক সহায় কৰিলে। সেই সেনা-বল আগ্ৰহেৰে লগত লৈ, বদনচন্দ্ৰই, খ্ৰীঃ ১৮১৬ চনত, মুংকুং, হুকুং আৰু মণিপুৰেদি যুদ্ধযাত্ৰা কৰি অসমৰ নামৰূপত সোমায়হি। ইয়াতে আৰু হাজাৰচেৰেক বাৰেৰৰণীয়া সেনা গোটাই লৈ, বদনচন্দ্ৰ অসম-ৰজাৰ নগৰৰ ফালে আগ বাঢ়িল। মহামতি পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ সেই সময়ত শাৰীৰিক অৱস্থা

---

(১) পিজৌ গাভৰুৱে সেই বাতৰি তেওঁৰ স্বামী ওৰেষানাথ ঢেকীয়াল ফুকনৰ হতুৱাই লিখায়; ওৰেষানাথ পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি-ডাঙৰীয়াৰ মাজিউ পুতেক।

(২) মান-ৰজা বভোৱাকাৰ আহোম কুঁৱৰী এগৰাকীয়ে বদনচন্দ্ৰক মান-ৰজাৰ লগত সাক্ষাৎ কৰাই দি, তেওঁৰপৰা সৈন্য-সামন্তৰ সহায় লোৱা কাৰ্য্যত সহায় কৰিছিল। সৰুতে এই কুঁৱৰী আহোম-দুৱৰা-ঘৰৰ জীয়ৰী আছিল, বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই তেওঁক মানলৈ তুলি দিছিল। কুঁৱৰীৰ কথা পেলাব নোৱাৰিহে মান-ৰজাই বদনক সৈন্য-সাহায্য দিয়ে।

বৰ বিষম আছিল। তথাপি, তেওঁ লৰালৰিকৈ মানৰ লগত ৰণ দিবলৈ এজাক ৰণুৱা যুগুতকৈ পঠিয়ালে। প্ৰথমতে ঘিলাধাৰীত এখন যুদ্ধ হয়, মান-আহোমৰ সেই যুদ্ধত ৰাজকীয় সেনা ঘাটিল। সেই ছেগতে মানইত নগৰ সোমালহি। সেই বাতৰি পাই মহামন্ত্ৰী বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই মহা চিন্তিত হৈ, আকৌ নৰীয়া-গাৰেই ভাল ভাগ সৈন্য বাছি যুদ্ধলৈ পঠিয়াবৰ নিমিত্তে আয়োজন কৰিছিল; কিন্তু, ঈশ্বৰৰ ইচ্ছা, অসমৰ অধঃপতন অনিবাৰ্য্য,—পূৰ্ব্বৰ নৰিয়া টান হোৱাত (১), আহোম ৰাজ্যৰ ঘাই ধৰণী মহামতি পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই এনে সঙ্কটৰ সময়ত হোজা অসমীয়া প্ৰজাক বাঘৰ মুখত সোমালি এৰাৰ দৰে এৰি, ইহ সংসাৰৰপৰা বিদায় ললে! ৰজা, প্ৰজা সকলোৰে ডাঙৰীয়াৰ বলবুদ্ধিৰ ওপৰত অটল বিশ্বাস আছিল। গতিকে, ডাঙৰীয়াৰ অকাল-মৃত্যুত সকলো নিৰাশ হ'ল, সকলোৰে মন ভাগিল! মানইতে যিমান আগুৱাবলৈ ধৰিলে, সিমান নায়ক-নোহোৱা সেনাৰ দল ভগাৰ দৰে অসমীয়া প্ৰজা ছিটিকি পলাবলৈ ধৰিলে। মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ কুঁৱৈগঞা বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ পৰলোক হোৱাত, তেওঁৰ পুতেক ৰুচিনাথ গোহাঞিদেৱক বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া পাতি আগ কৰি দিয়া হৈছিল; কিন্তু কেঁচা তেজৰ সোৱাদ পোৱা বাঘৰ নিচিনা মানইতৰ বিক্ৰমৰ আগত নতুন ৰাজমন্ত্ৰী ৰুচিনাথ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ সকলো চেষ্টা 'লুইতত বালিভেটা'ৰ নিচিনা হল! শেহত, ৰুচিনাথ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই আন উপায় নাপাই, ৰজাক গুৱাহাটীলৈ ভটিয়াই পলাবলৈ পৰামৰ্শ দিয়ে। স্বৰ্গদেৱ পলাবলৈ অসম্মত হোৱাত, তেওঁৰ ওপৰতো সন্দেহ মানি, ৰুচিনাথ ডাঙৰীয়া নিজেই সপৰিয়ালে গুৱাহাটীলৈ ভটিয়াই গলগৈ। এনে ছেগত পাই, বদনচন্দ্ৰই নগৰ সম্পূৰ্ণৰূপে হাত কৰি ললে; আৰু পূৰ্ব্বশত্ৰু পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াক নাপাই, তেওঁৰ বংশ পৰিয়ালৰ আন-আন মানুহক নানা তৰহৰ অত্যাচাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। ইফালে ধনলোভী মানইতৰ পাশৱিক অত্যাচাৰ-উৎপাতত দেশত হাহাকাৰ লাগি উঠিল। সদৌশেহত, স্বৰ্গদেৱৰ সন্ধি প্ৰস্তাৱত মান্তি হৈ, বদনচন্দ্ৰই তেওঁক অভয় দান দি, নিজে 'মন্ত্ৰীফুকন' হৈ ৰাজ্য শাসন কৰিবলৈ স্থিৰ কৰিলে। তাৰ পাচত, তুংখুঙীয়া ফৈদৰ ৰঙা কোঁৱৰৰ আইদেউ এগৰাকীক, ৰজাৰ নিজৰ জীয়েক বুলি, সালকতাকৈ ব্ৰহ্মা-ৰজাৰ লগত বিয়া দিয়া হয়। ভেঁটী পঠিয়াই, আৰু বহুত ধন বস্ত্ৰ দি, মানইতক বিদায় দিয়া হয়। এয়ে উজনি অসমত মানৰ প্ৰথম আক্ৰমণ, আৰু এই আপাহতে বদনচন্দ্ৰক "মান-অনা-বৰফুকন" বুলি গৰিহণা দিয়া হয়।

মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া :—এওঁ আহোমৰ এজন মহামন্ত্ৰী পুৰুষ আছিল। মহামতি পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞিৰ তুল্য অসাধাৰণ ৰাজনীতিজ্ঞ পুৰুষ সেই সময়ত ভাৰতবৰ্ষত দ্বিতীয় নাছিল বুলিলে বঢ়াই কোৱা নহ'ব। আন কি, ইংৰাজ ৰাজনীতিজ্ঞ পুৰুষেও তেওঁৰ বিচক্ষণ বুদ্ধি আৰু ৰাজনীতিজ্ঞানৰ অশেষ গুণবাদ কৰিছিল। বুঢ়াগোহাঞি পূৰ্ণানন্দ মহামন্ত্ৰীৰ মূৰেদি ভয়ঙ্কৰ বিদ্ৰোহ-ধুমুহা পাৰ হয়। কিন্তু তেওঁ জীৱনৰ তেনেকুৱা অশেষ অপায়-বিঘিনি গুচাই, কি যে অতুলনীয় অসাধাৰণ

---

(১) কোনো-কোনোৰ মতে, নিজৰ হাতৰ আঙুলিৰ হীৰা পতা আঙঠি চেলেকি বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া আত্মঘাতী হয়।

জীৱন যাপন কৰিছিল, সেই বিষয়ে মোৱামৰীয়াৰ দ্বিতীয় বিদ্ৰোহৰপৰা মানৰ প্ৰথম আক্ৰমণলৈকে অসমৰ বুৰঞ্জীৰ এই মহা বিপ্লৱপূৰ্ণ বিৱৰণছোৱাই বিশিষ্ট সাক্ষ্য দিয়ে। ডেকা (১) পূৰ্ণানন্দ গোহাঞিদেৱে বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ আসন গ্ৰহণ কৰি উঠিয়েই মোৱামৰীয়াৰ ভীষণ বিদ্ৰোহৰ উৎপাত খণ্ডাৰ লগাত পৰে। তাৰ পাচতো নানা উৎপাতত ছাৰখাৰ হোৱা অসমদেশত তেওঁ অহোপুৰুষাৰ্থ কৰি শান্তি স্থাপিব লগীয়া হয়। লগৰীয়া মন্ত্ৰী-বিষয়া আদি সকলোৰে গা-এৰা দিয়াৰ স্থলতো, ৰজাৰ অনুপস্থিতিত মোৱামৰীয়াৰ বিদ্ৰোহত সাত বছৰলৈকে মহা উৎপাতৰ মাজত নগৰ ৰক্ষা কৰালৈ চাই, মহামতি পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ ৰাজনীতি-জ্ঞান পৃথিৱীৰ প্ৰথম শ্ৰেণীৰ সভ্য জাতিয়েও বখানিব লাগিছে। মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ ডাঙৰীয়া মন্ত্ৰীত্বত যেনে এজন অসাধাৰণ বুদ্ধিমান পুৰুষ আছিল, যুদ্ধ বিদ্যাতো তেওঁ তেনে এজন সুনিপুণ সেনাপতি বুলি চিনাকি দিছিল। অসমৰ দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে তেওঁ অকালত কালপ্ৰাপ্ত নোহোৱা হলে, স্বাৰ্থপৰ দুৰ্ম্মতি বদনচন্দ্ৰৰ দেশদ্ৰোহিতাৰ ফলস্বৰূপ মানইতৰ আসুৰিক উৎপাতত অসমদেশ ছাৰখাৰ হবলৈ নাপালেহেঁতেন। "যি লাই বাঢ়িব, তাৰ দুপতীয়াতে চিন্" এই কথা প্ৰতিভাপন্ন পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াত নিভাঁজকৈ খাটিছিল। তেওঁ পৈণত বয়সত যি এজন অদ্বিতীয় ৰাজনৈতিক মহাপুৰুষ হৈ উঠিছিল, নিচেই কুমলীয়া বয়সৰেপৰা তেওঁৰ কাৰ্য্যত সেই মহত্বৰ চিনাকি পোৱা গৈছিল; পূৰ্ণানন্দ সৰুৰেপৰা চিন্তাশীল, বাহুবলী, দয়ালু আৰু কাৰ্য্যপ্ৰিয় ল'ৰা আছিল। ভৰবয়সত পূৰ্ণানন্দৰ সুপ্ৰশস্ত হিয়া এখন কৰুণাৰ মহাসাগৰ যেন হৈ জিলিকিছিল (২)।

মান উলটি যোৱাৰ পাচত, দেশত বদনচন্দ্ৰ মন্ত্ৰী-ফুকন প্ৰায় এদনীয়া অধিপতিৰ দৰে হ'ল। আৰু ক্ষমতা বঢ়াৰ লগে লগে বদনীয়া অত্যাচাৰৰ মাত্ৰাও চৰি আহিল। ইতিপূৰ্ব্বতে মান আনি দেশত উৎপাত লগোৱাৰ বাবে ৰজা, ডাঙৰীয়া, বিষয়া আৰু ৰাইজৰ সকলোৱে বদনক আন্তৰিক গৰিহণা দিছিল, এতিয়া বদনৰ অন্যায়-অত্যাচাৰ চৰি অহাত, তেওঁ সকলোৰে চকুৰ হুলৰ দৰে হৈ উঠিল। বিশেষকৈ, ৰাজমাওদেৱতাৰ পক্ষে বদনৰ অত্যাচাৰ অতিকৈ অসহনীয় হ'ল। মহাজ্ঞানী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ প্ৰতি ৰাজমাওদেৱতাৰ বৰ শ্ৰদ্ধা আছিল (৩)। এতিয়া সেই মহাধাৰ্ম্মিক মহামন্ত্ৰী ডাঙৰীয়াৰ

---

(১) "কাপ্তানে (কাপ্তান ওৱেলচ্ চাহাবে) ডাঙৰীয়াক দেখি আনন্দযুক্ত হৈ বহিবলৈ চকী-পীৰা দিলে। পাচে কাপ্তানে বোলে,—'বুঢ়াগোহাঁইক বুঢ়া বুলিহে জানিছিলোঁ', এতিয়া দেখোঁ ডেকা হে।"—"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী," ১২৭ পৃষ্ঠা।

(২) ১৭২৫ শকত এজন অসমীয়া জাতীয় বুৰঞ্জী লিখকে কৈছিল,—"সেইবেলা মহামন্ত্ৰী বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই পক্ষীয়ে যেনেকৈ পখাৰে আৱৰি ৰাখে, সেইৰূপ ডাঙৰীয়াই প্ৰজাক ৰক্ষা কৰিছিল।"

(৩) মহামতি মহাবাহু পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি মহামন্ত্ৰী ৰূপহ পুৰুষৰ গুণ-যশ সেই কালৰ এজন সুকবিয়ে এইদৰে গাইছিল :—

"জয়তি কমলেশ্বৰসিংহ মহাৰাজ। যাৰ কীৰ্ত্তি-ইন্দু বাজে পৃথিৱীৰ মাজ॥
তান মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ মহাবীৰ। বুঢ়াগোহাঞি পাত্ৰহিত পৰম সুধিৰ॥
মহামন্ত্ৰী কুলে অতি প্ৰবীণতা ভৈল। ৰাজমন্ত্ৰী হুয়া তেনে প্ৰকাশিয়া ভৈল॥
অগাধ জলত মগ্ন নৌকা বিতোপন। যেন কোন সুবুদ্ধে কৰিলা উত্তাৰণ॥

বংশত বদনচন্দ্ৰই অধৰম-অত্যাচাৰ কৰা দেখি ৰাজমাও আইচুদেউতা বৰ ব্যথিত হ'ল। সদৌশেহত, ৰাজমাওদেৱতাৰ কৌশলমতেই, ৰূপচিং নামেৰে হিন্দুস্থানী চুবাদাৰ এজনে দেশদ্ৰোহী বদনচন্দ্ৰক, শৌচ কৰিবলৈ যাওঁতে, হলেৰে বধ কৰিলে (১)। তাৰ পাচত, ৰাজমাওদেৱতাই কচিনাথ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াক নগৰলৈ মাতি পঠিয়ালে। কিন্তু ডাঙৰীয়াই চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ ওপৰত সন্দেহ মানি, তেওঁ ৰজা থকা কালত উজাই আহিবলৈ মান্তি নহ'ল। তাৰ কিছুমান দিনৰ পাচত হে তেওঁ চিলমাৰিত ভাগি গৈ থকা, ৰাজেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ বংশৰ, পুৰন্দৰসিংহ কোঁৱৰক ৰজা পাতিবৰ মনেৰে, তেওঁক লগত লৈ ৰজাৰ নগৰলৈ আহিল। সেই বাতৰি পাই, চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱে লুকু-ডেকাফুকনক নগৰ গতাই দি, আনঠাইলৈ গতি কৰিলে। যথাসময়ত ডেকাফুকনৰ লগত কচিনাথ ডাঙৰীয়াৰ চুৰচুৰীয়াকৈ এখন ৰণ লাগে, ৰণত ডেকাফুকন কটা যায়। তাৰ পাচত কচিনাথ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই সকলোৰেপৰা সম্মতি লৈ, খ্ৰীঃ ১৮১৮ চনত, পুৰন্দৰসিংহ কোঁৱৰক যুৱৰাজ পাতি, চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱক মহাৰজা পাতিবলৈ বুলি তেওঁক মাতি পঠিয়ালে; কিন্তু চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱে সেই কথাত সন্দেহ মানি আহিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিলে। সেই কাৰণে, তেওঁক ৰংপুৰতে সুবন্দবস্তেৰে ৰাখি, পুৰন্দৰসিংহ কোঁৱৰক সকলোৱে মিলি ৰাজপাটত তুলি নিগাজীকৈ ৰজা পাতিলে। এই ৰাজত্বৰ পৰাই প্ৰত্যক্ষে আহোম ৰজাৰ অস্তিত্ব লোপ পোৱাৰ আগন্তুক দেখা যায়।

স্বৰ্গদেৱ পুৰন্দৰসিংহ:—কচিনাথ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ প্ৰস্তাৱ অনুসৰি পুৰন্দৰসিংহ কোঁৱৰে, খ্ৰীঃ ১৮১৮ চনত, ৰাজপাট লাভ কৰে। কিন্তু, ৰজা হ'ল বুলিও পুৰন্দৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে, তেওঁৰ এবছৰ মাথোন ৰাজত্বৰ কালত, ডাঙৰীয়াসকলৰ ভঙ্গা-পতা আৰু মানৰ আক্ৰমণৰ বাবে এদিনো সুখেৰে নিয়াবলৈ নাপালে। তেওঁৰ ৰাজত্বৰ কালত নিৰ্ভয়নাৰায়ণক ভাঙি ৰাককিয়ালৰ মালভোগক বৰগোহাঞি; ঘনশ্যামক ভাঙি পুতেক নিৰ্গুণক বৰফুকন. ধনীক ভাঙি সন্দিকৈৰ ঘিনাইক বৰবৰুৱা, আনিৰ ভায়েক ধনীক ভাঙি দণ্ডেশ্বৰক বৰপাত্ৰগোহাঞি; মটকৰ মাটিবৰ বৰসেনাপতিৰ ভায়েক কপিবৰক বুঢ়াগোহাঞি পতা হয় (২)।

যেনমতে ভগ্নৰাজ্য কৰিলা বিচাৰ। বুদ্ধিবলে ইটো দেশ কৰিলা উদ্ধাৰ॥
পূৰুব উত্তম বৰ গুণৰ সাগৰ। ৰঞ্জন সবাৰ চিত্ত কৰিয়া বিচাৰ॥
নাহি কতো তান সম গুৰু ভজনত। নকৰয়ো ক্ৰোধ অতি সদায়ে মনত॥
নকৰে নৈৰাশ মন লোক সমস্তৰ। লাৱণ্য শৰীৰ চাৰু বচন মধুৰ॥
যাৰ যশৰাশি সুধা দেশ-দেশান্তৰি। আনন্দ লভিয়া ঘোৰে তাক পান কৰি॥
এই মতে প্ৰকাশন্ত মহামন্ত্ৰী ৰাই। ন্যায় বিবেচনা কৰি তিনি পথ চাই॥"

(১) "বদনচন্দ্ৰৰ গাত বোলে কেইআঁৰামান বিৰি আছিল। সেই বিৰিৰ প্ৰভাৱত ক'তো একো বিষিনি নোহোৱাকৈ বৰফুকন সুদূৰ মানদেশৰপৰা উভতি আহেগৈ। কথিত আছে যে এই বিৰি গাত থাকে মানে বৰফুকনক দা-যাঠিৰে কুৰিয়াই-খুঁচি মাৰিব নোৱাৰি, অথাই পানীত পৰিলেও তেওঁ নুবুৰে। ৰাজমাওৱে ছল কৰি জানিব পাৰিলে যে পুৱা শৌচৰ সময়ত ফুকনে সেই বিৰি কেইআঁৰা শৰাইত থৈ দিয়ে। সেই হেলাতে তেওঁক মাৰিব-কাটিব পাৰি। ৰূপচিং নামে ভোজপুৰীয়া হিন্দুস্থানী চিপাহী এটা সেই কামত নিযুক্ত হয়। ১৭৪০ শকৰ শাওণত ৰূপচিঙে হেনো চাই ফুকনৰ প্ৰাণ হত্যা কৰে। —ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সঙ্কলিত "বৰফুকনৰ গীত।"

(২) জিল,—ৰায়বাহাদুৰ ভূঞা সম্পাদিত হৰকান্ত বৰুৱাৰ "আসাম বুৰঞ্জী," ৮৯—৯০ পৃষ্ঠা।

মানৰ ২য় আক্ৰমণ:—ৰুচিনাথ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই যদিও চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱক আন একোকে নকৰাকৈ ৰংপুৰতে সুকলমে এৰিলে, ডাঙৰীয়াৰ ভায়েক মৰঙ্গিখোৱা গোহাঞি কিন্তু সিমানতে সন্তুষ্ট নহ'ল; তেওঁ কোনো এটা উপায় কৰি চন্দ্ৰকান্তসিংহক ভৱিষ্যতলৈ ৰাজপাটৰ অযোগ্য কৰিবৰ মনেৰে তেওঁৰ কাণ এখনত ঘূণ লগালে। ৰাজ্যৰ আশা এৰি নিটাল মাৰি থকা চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ পক্ষে এনে অপমান অতিকৈ অসহনীয় হ'ল। প্ৰথমবাৰ মান আহোঁতেই তেওঁৰে সৈতে ব্ৰহ্মাৰ ৰজাই বৈবাহিক সূত্ৰেৰে মিত্ৰতা কৰিছিল। মৰঙ্গিখোৱা গোহাঞিৰ অন্যায় ব্যৱহাৰত মৰ্ম্মান্তিক বেজাৰ পাই, চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱে আগৰ বদনচন্দ্ৰ বৰফুকনৰ ফলীয়া জনচাৰেক মানুহক গোপনে ব্ৰহ্মাদেশলৈ পঠিয়ালে, আৰু নিজৰ দুৰ্দ্দশা আৰু বদনচন্দ্ৰ বৰফুকনৰ অপমৃত্যুৰ বাতৰি জনাই ব্ৰহ্মা ৰজাৰপৰা সাহায্য ভিক্ষা কৰিলে। মান ৰজাই এই বাতৰিত কুপিত হৈ, ৩০০০০ মান সেনা দি, আলামিঙ্গি নামেৰে মান-বৰগোহাঞিক সেনাপতি পাতি, ১৮১৯ খ্ৰীষ্টাব্দত আহোম ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলৈ পঠিয়ালে। সিবাৰ অসমীয়া মান-সেনাৰ লগতেই মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ শিক্ষিত সৈন্যও হাৰ মানিলে; এইবাৰ ডেৰকুৰি হাজাৰ মান-সেনাৰ লগত যুঁজিবলৈ নতুন ৰজা আৰু নতুন মন্ত্ৰীয়ে ক'ৰ মানুহ পায়! তথাপি, এজাক অসমীয়া ৰণুৱা মানৰ লগত ৰণ দিবৰ নিমিত্তে নাজিৰালৈকে পঠিওৱা হয়। কিন্তু, সিহঁতক মান-সেনাই হতাহতি কৰিবলৈকে নাটিলে! পিচে, ৰণত পৰাজয় হোৱাৰ বাতৰি পাই, পুৰন্দৰসিংহ স্বৰ্গদেৱক লৈ, ৰুচিনাথ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া আকৌ সপৰিয়ালে গুৱাহাটীলৈ ভটিয়াই গ'ল। গতিকে, নগৰ পুনঃ মান-সেনাৰ হাতত পৰিল। মান সেনাপতিয়ে খ্ৰীঃ ১৮১৯ চনত, চন্দ্ৰকান্তসিংহক পুনৰ ৰাজপাটত বহুৱাই, পুৰন্দৰসিংহক ধৰিবৰ কাৰণে মানুহ পাঁচিলে। পুৰন্দৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে সেই বাতৰি পাই আকৌ চিলমাৰিত আশ্ৰয় ললেগৈ। ইফালে পূৰ্ব্বে নটা পাই যোৱা মান সেনাই হোজা অসমীয়া প্ৰজাক নকৰিবৰ-চকৰি কৰি ধন-বস্তু লুটিবলৈ ধৰিলে। সদৌশেষত, চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱক মান সেনাপতিয়ে ব্ৰহ্মাদেশৰ ৰজাৰ তলতীয়া ৰজা পাতি, আৰু আহোমৰ ৰাজ্যত কিছুমান সৈন্য ৰাখি, বাকী সৈন্যবিলাকৰে সৈতে তেওঁ স্বদেশলৈ উলটি গ'ল। চন্দ্ৰকান্ত আৰু পুৰন্দৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনত ৰজাৰ নাম-মাত্ৰ সাৰ আছিল।

চন্দ্ৰকান্তসিংহ (২য় বাৰ); যোগেশ্বৰসিংহ; "মানৰ দিন";

বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টৰ আগমন:—মান সেনাপতি আলামিঙ্গিয়ে পাতি থৈ যোৱা মতেই চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱে, খ্ৰীঃ ১৮১৯ চনত, দ্বিতীয়বাৰ ৰাজপাটত উঠি পুনঃ ৰাজত্ব আৰম্ভ কৰে। তেওঁৰ এই ৰাজত্বত মটকৰ মাটিবৰ সেনাপতিৰ ভায়েক কলিবৰ বুঢ়াগোহাঞি; দিহিঙীয়া কৈৰব গোবিন্দ, বৰগোহাঞিপৰীয়া মিৰি সন্দিকৈৰ ধনঞ্জয় বৰগোহাঞি; ধনী আৰু খৰাসন বৰপাত্ৰগোহাঞি; দুৱৰাৰ যুতকীয়া বৰুৱা, খেৰমিয়াল কছাৰীৰ পতাল, সন্দিকৈৰ ধনী এই কেইজন ক্ৰমে বৰবৰুৱা; দুৱৰাৰ বদনচন্দ্ৰৰ

পুতেক জন্মি, বকতিয়াৰৰ জয়চন্দ্ৰ আৰু লানমাথৰৰ লথোৰৰ এই কেইজন বৰফুকন হয়।

মানৰ ৩য় আক্ৰমণ :—আগৰ দুবাৰত অহা মান সেনাবিলাকৰ মুখে অসমদেশৰ নিচেই দুৰ্ব্বল অৱস্থা আৰু অসমীয়া গাভৰুবিলাকৰ ৰূপ-লাৱণ্যৰ কথা শুনি ব্ৰহ্মদেশৰ ৰজাই অসম দেশ এইবাৰ উপযাচি আক্ৰমণ কৰিবলৈ মন মেলিলে। ইফালে চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱে, আলামিঙ্গিয়ে এৰি যোৱা অলপীয়া মান সেনাবিলাকক বলে পৰা যাব বুলি ভাবি, আগলৈ আৰু মান আহিব নোৱাৰাকৈ উজনিৰ দীঘলীঘাটত জয়পুৰ নামেৰে ভালকৈ এটা গড় বা 'কিল্লা' মাৰিবৰ নিমিত্তে পতাল বৰবৰুৱাৰ গাত ভাৰ দিয়ে। সেই গড় মাৰোঁতে লগত কিছুমান মান সেনাও নিয়া হৈছিল। মান সেনাবিলাকে ৰজাৰ গড় মৰাৰ উদ্দেশ্য বুজিব পাৰি, তাতে ছলকৈ বৰবৰুৱাক বধ কৰি, গোপনে ব্ৰহ্মদেশৰ আগত সংবাদ দিলেগৈ। সেই বাতৰি পাই ব্ৰহ্মদেশৰ ৰজা খঙত জ্বলি উঠিল। আৰু, যিমান সোনকালে পাৰে, অসম দেশ আক্ৰমণ কৰিবলৈ বুলি ৰজাই মিঙ্গিমাহা তিলোৱা নামেৰে এজন সেনাপতিৰ অধীনত এদল সৈন্য পঠিয়ালে। মান সেনা অহা বাতৰি পাই, চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱে কলিবৰ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়াৰ হাতত নগৰ গতাই দি, নিজে গুৱাহাটীলৈ গুচি যায়। মিঙ্গিমাহা তিলোৱাই নগৰ সোমাব খোজাত বুঢ়াগোহাঞি ডাঙ্গৰীয়াৰ সৈন্যৰে সৈতে তেওঁৰ এখন ৰণ লাগে। ৰণত মান জিকিল। মান সেনাপতিয়ে ইয়াৰ পাচত, চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱক নগৰলৈ মাতি পঠিয়ালে। কিন্তু স্বৰ্গদেৱে বিপদৰ আশঙ্কা কৰি আহিবলৈ অমান্তি হোৱাত, মিঙ্গিমাহা তিলোৱাই নিজৰ ৰজাৰ জেঠেৰীয়েক, বগা কোঁৱৰৰ (১) পুতেক যোগেশ্বৰ কোঁৱৰক, খ্ৰীঃ ১৮২১ চনত, ব্ৰহ্মৰজাৰ তলতীয়া ৰজা পাতিলে। (২)

মহগড়ৰ ৰণ :—মিঙ্গিমাহা তিলোৱাই যোগেশ্বৰসিংহক নাম মাত্ৰকৈ লোকদৰ্শক ৰজা পাতি, গোটেই দেশত এইবাৰ নিজৰ এক্তিয়াৰ চলাবলৈ ধৰিলে; আৰু চাৰিও-ফালে "মানৰ দিন" বুলি ৰাষ্ট্ৰ হৈ পৰিল। তাৰ পাচত, টেপৰতলীয়া ৰূপেশ্বৰ আৰু কলিমন বুঢ়াগোহাঞি; জাইৰৌ ফলীয়া ফৈদৰ কোটালৰ পুত্ৰ বৰগোহাঞি; পিজলি বৰপাত্ৰগোহাঞি; বদন বৰফুকনৰ দ্বিতীয় পুত্ৰ পিয়ালি, সন্দিকৈৰ বালি আৰু জয়চন্দ্ৰ বৰবৰুৱা; লুথুৰাখনৰ বগাদমৰা, দুৱৰাৰ পিয়ালি বৰফুকন; এই বিলাক মান-সেনাপতিৰ বাচনিমতে নতুনকৈ বিষয়া হয় (৩)। সেই সময়ত দেশ অৰাজকৰ দৰে হোৱাত, ৰাইজ ভাগিবলৈ ধৰিলে। মিঙ্গিমাহা তিলোৱাৰ অধীনত দহ হাজাৰ মান-সেনা আছিল। সেই বিলাকক পোহ-পাল যোগান দিয়াটো তেওঁৰ পক্ষে টান হলহি। সেই কাৰণে, তেওঁ সেনাবিলাক তিনি ভাগ কৰি, এভাগ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ পাৰে, এভাগ দক্ষিণ

(১ মানৰ প্ৰথমবাৰৰ আক্ৰমণতে তুংখুঙীয়া ফৈদৰ বগা কোঁৱৰৰ জীয়ৰী ভামো আইদেউক শালকুভাকৈ মান-ৰজাক সম্প্ৰদান দিয়া হৈছিল। যোগেশ্বৰ কোঁৱৰ ভামো আইদেউৰ ককায়েক। ভামো আইদেউ হেমো নামেৰেও জনাজাত।

(২) সেই সময়তে মানৰ "শাহৰি মোহৰ" মৰোৱা হয়। (Stapleton's paper on the 'History and Ethnography of N. E. India, Gait's "History of Assam," Page 228.)

(৩) মিল—হৰকান্ত বৰুৱাৰ "আসাম বুৰঞ্জী," ১৫ পৃষ্ঠা।

পাৰে আৰু এভাগ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ মাজেদি ভটিয়াই দেশত লুটপাট লগাবলৈ এৰি দিলে। সিহঁত যি ফালেদি গ'ল, সেই ফালে দেশত মহামাৰী হোৱাৰ দৰে হ'ল। লগে লগে প্ৰজাৰ ওপৰত অত্যাচাৰৰ সীমা নথকাত পৰিল। সেই উৎপাত লগাই, মান-সেনা উত্তৰ পাৰে দৰঙৰ সীমা আৰু দক্ষিণ পাৰে গুৱাহাটীৰ সীমা পালেগৈ। এনেতে চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱে মানহঁতক আকৌ ওচৰ চাপিবৰ দেখি, অলপীয়া সৈন্যেৰেই যথাৰন্তকৈ আগভেটা দিবৰ অৰ্থে আয়োজন কৰিছিল। কিন্তু, সেই সময়তে মানৰ তিনিওজাক সেনা গৈ আকৌ একে ঠাই হোৱাত, সিহঁতৰ গতি ভেটা দি ৰখা অসম্ভৱ হ'ল। গতিকে, চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱ ভটিয়াই বৃটিচ ৰাজ্যত সোমালগৈ। মানহঁতে গুৱাহাটী নগৰ হাত কৰি লৈ, আকৌ উলটি উজাবলৈ ধৰিলে। ভটিয়াই যাওঁতে মানহঁতে ঢলিয়াই থোৱা অসমীয়া প্ৰজা পুনঃ ঠন্ ধৰিবলৈ নৌ পাওঁতেই, আকৌ সিহঁতে উজাই আহোঁতে কৰা অত্যাচাৰত সমূলি জঁয় পৰিল। এনে ওপৰা-উপৰি পীড়নত অসমীয়া প্ৰজাৰ একেবাৰে পিত্ মৰিল! প্ৰজাৰ দুৰ্গতিৰ সীমা নোহোৱা হ'ল! চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ পক্ষে এই কথা অসহনীয় হোৱাত, তেওঁ ইফালে-সিফালে বিচাৰি ৪০০০ বাৰেৰবণীয়া সেনা গোটাই লৈ, মৰসাহ দি, মানসেনাক আক্ৰমণ কৰিবলৈ উজাই গ'ল। ইফালে পুৰন্দৰসিংহ স্বৰ্গদেৱ আৰু ৰুচিনাথ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়ায়ো বেজিনী আৰু ভোটানৰপৰা কিছুমান সৈন্য গোটাই লৈ চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱক সহায় কৰিবলৈ গাত ললে। এনে বন্দবস্তত অলপীয়া সেনাৰেই স্বৰ্গদেৱ চন্দ্ৰকান্তসিংহই মৰোঁজীওকৈ বিষম বিক্ৰমেৰে, খ্ৰীঃ ১৮২১ চনত যোৰহাটৰ উত্তৰে 'মহগড়' নামে ঠাইত মান-সেনাৰে সৈতে ৰণ পাতিলেগৈ। চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱে মনৰ বেজাৰত প্ৰাণটাকি যুঁজিলে। আৰু মান-সেনা পাচলৈ ঠাৱৰিব নোৱাৰা হৈছিলগৈ। এনেতে, ১৮২২ খ্ৰীষ্টাব্দৰ আৰম্ভণত বহুত সৈন্য লৈ মান-সেনাপতি মিঙ্গিমাহা বন্দুলা বৰগোহাঞিয়ে যোগ দিলেহি। এই যুদ্ধত স্বৰ্গদেৱ যদিও ঘাটিল, তথাপি মানেও এপালি ভালকৈ পালে। চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱ ৰণত ঘাটিলত, পুৰন্দৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে গোটোৱা সৈন্যৰে সৈতে আৰু তেওঁ একো কৰিব নোৱাৰিলে। 'মহগড়ত' চন্দ্ৰকান্তসিংহৰ হাতত সেকা পাই মানহঁতে নেগুৰত গছকা সাপৰ দৰে থঙত যাকে যতে পালে তাঁকে ততে নানা অসহনীয় অত্যাচাৰ কৰি নিৰ্জু অসমীয়া প্ৰজাবোৰৰ ওপৰত খং সাৰিবলৈ ধৰিলে। মহগড়ৰ ৰণত জয়লাভ কৰি মানহঁতে দুগুণ উৎসাহেৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ আৰু দক্ষিণ দুয়োপাৰে গোটেইখন অসমদেশ সম্পূৰ্ণৰূপে হাত কৰি ললে।—চাৰিওফালে 'মানৰ দিন' বুলি অত্যাচাৰৰ ঢৌ বিয়পি পৰিল! এনেতে, মিঙ্গিমাহানান্দক্যাডেঙ্গ মগউন আহি বদলি দিয়াত, খ্ৰীঃ ১৮২৩ চনৰ আহিনত মিঙ্গিমাহাবন্দুলাই অপাইকান চমুৱাৰ ঘৰমূৰি আৰু পাইকানৰ পোৱামূৰি ৫ টকাকৈ ৰবগণি ধন তোলাই লৈ স্বদেশলৈ গুচি গ'ল। তেওঁৰ পাচতে মিঙ্গিমাহা তিলোৱাও ঘৰমুৱা হ'ল। (১)

মানৰ দিনৰ উৎপাত :—অসমীয়া প্ৰজাৰ ওপৰত মানৰ অমানুষিক অত্যাচাৰৰ বিষয়ে ক'বলৈ কথা নোলায়, লিখিবলৈ কাপ নচলে! মুনিহৰ ওপৰত অত্যাচাৰতকৈ

---

(১) মিল—হৰকান্ত বৰুৱাৰ "আসাম বুৰঞ্জী," ৯২ পৃষ্ঠা।

নিৰ্দ্দোষী ল'ৰা-ছোৱালী আৰু তিৰোতাবিলাকৰ প্ৰতি মানহঁতৰ পাশৱ ব্যৱহাৰৰ বিষয় অকথনীয়! মানহঁতে সৰু ল'ৰা-ছোৱালীক গছলৈ কম্‌টিয়াই গুটি পাৰি খাইছিল! গৰ্ভ্ভাৱতীৰ গৰ্ভ ছিৰি সন্তান উলিয়াই বং চাইছিল। ল'ৰা-তিৰোতাক পিচলৈ হাত জঁপাই শলা মাৰি থৈ এৰি গৈছিল! কুমলীয়া বাঁহ-গাজেৰে মৰিয়াই তাৰ মুং লগাই কিমানক লেলাত ভুক্লাই এৰিছিল। কিমান ল'ৰা-ছোৱালী-তিৰোতাক ঘৰৰ ভিতৰত সুমাই লৈ দুৱাৰ বান্ধি জুই লগাই দি বং চাইছিল! কোনো কোনো ঠাইত বাঁহৰ চাং পাতি তাৰ ওপৰত ল'ৰা-ছোৱালী, কেঁচুৱা-পোৱালীক তুলি তলত ধোঁৱা দি শাস্তি দি বধিছিল! ইত্যাদি। মানহঁতৰ এনে উৎপাতৰ উপৰিও, কিছুমান দাঁতি-কাষৰীয়া পৰ্ব্বতীয়া জাতিয়েও লুটপাট আদি নানা অত্যাচাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। আনকি, পেটৰ দায়ত পৰি অসমীয়া মানুহেও মানৰ বেশ ধৰি গাওঁৱে-ভূঞে ডকাইতি কৰিবলৈ এৰা নাছিল। মুঠকৈ কবলৈ গলে, সেই দুৰ্দ্দিনত ইতৰ জন্তুৱেও সহিব নলগা দুখ-কষ্ট-যন্ত্ৰণা-লেলাতৰ নিৰ্য্যাতন অসমীয়া প্ৰজাই ভুঞ্জিব লগাত পৰিছিল। আজিকালি "মানৰ দিন" বুলিলে অসমীয়া জনসাধাৰণৰ মানত অঘাইত অত্যাচাৰ বুলি বোধ হয়।

"মানৰ শ্যাম ফুকনৰ একৰাৰ" :—আহোম ৰাজ্যত নানা অত্যাচাৰ কৰি গৈ গৈ মান-সেনা বৃটিচ সীমা হাদিৰাচকী পালেগৈ। তাতে ১৮২৩ খ্ৰীষ্টাব্দত ডেভিদ স্কট চাহাবৰ লগত এখন ৰণ লাগিল। সেই ৰণত হাৰি মান হটিল। স্কট চাহাবে ক্ৰমাৎ উজাই আহি গুৱাহাটী, দৰং, নগাওঁ, কলিয়াবৰ এইকেইখন ঠাই দখল কৰি, ১৮২৫ খ্ৰীঃ চনৰ ২ ফেব্ৰুৱাৰী তাৰিখে মানৰ শ্যাম ফুকনৰপৰা 'একৰাৰ' লৈ ৰংপুৰ নগৰ সোমালগৈ। (১)

হাটবৰৰ ৰণ : - দেশত মানৰ সম্পূৰ্ণ অধিকাৰ চলিব দেখি, পুনঃ ৰাজপাটলৈ আশা কৰি, চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱে অকলশৰীয়াকৈ ৰংপুৰ সোমাই মান-সেনাপতিৰ লগ লৈছিলগৈ। কিন্তু তেওঁৰ এই আশাত গুটি নধৰিল। মানহঁতে তেওঁক ৰংপুৰতে যোগান দি বন্দী কৰি ৰাখিলে। ইয়াৰ পাচত, মানহঁতৰ মন দোপত্-দোপে উঠিবলৈ ধৰিলে। সিহঁতে অসম দেশৰ লগত চামিল কৰি লবৰ মনেৰে, খ্ৰীঃ ১৮২৩ চনত, কাছাৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিলেগৈ। কাছাৰৰ ৰজা চৰজিতসিংহই সেই আক্ৰমণ সহিব নোৱাৰি বৃটিচৰ শৰণাগত হলগৈ। বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টে মান-ৰজাৰ সেনাপতিক কাছাৰ আক্ৰমিবলৈ হাক দিলে। কিন্তু, মানহঁতে তালৈ কটাহি নকৰি ক্ৰমাৎ আগুৱাবলৈহে ধৰিলে। সদৌশেহত, বৃটিচসিংহৰ গাতো মানহঁতে হাত দিলেগৈ; চট্টগ্ৰামৰ ওচৰত ইংৰাজৰ খাচ-দখলৰ চাহপুৰ নামে এডোখৰ ঠাই সিহঁতে বলেৰে দখল কৰিলেগৈ। বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টে ইয়াৰ আগৰেপৰা অসমত মানহঁতৰ অমানুষিক অত্যাচাৰৰ বিষয়ে বাৰ্ত্তা পাই আছিল। এইবাৰ নিজৰ গাতে হাত পৰাত বৃটিচসিংহ গৰজি উঠিল। গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল লৰ্ড আমহাৰ্ষ্ট, খ্ৰীঃ ১৮২৪ চনত মানৰে সৈতে যুদ্ধ কৰিবলৈ আদেশ দিলে। সেই আদেশ অনুসৰি, স্কট আৰু মেক্‌মৰিণ চাহাবে লগত কিছুমান সৈন্য লৈ, দুয়ো দুফালৰপৰা মানক বেৰি ধৰিলেগৈ। মানহঁতে সেই আক্ৰমণ সহিব নোৱাৰি উজাই পলাবলৈ ধৰিলে; বৃটিচ সেনায়ো ছেগ বুজি সিহঁতক পিচে পিচে খেদি নিলে। সেই খেদাত মানৰ সেনা আক-

---

(১) মিল—হৰকান্ত বৰুৱাৰ "আসাম বুৰঞ্জী", ৯৩ পৃষ্ঠা।

ভগা গৰুৰ দৰে হ'ল। মানৰ দুৰ্গতি দেখি, পলাই থকা অসমীয়া প্ৰজাবিলাকেও ওলাই আহি বৃটিচ সেনাক সহায় কৰিবলৈ ধৰিলে। পিচে, হাটবৰ নামে ঠাই এডোখৰত মানহঁতে উভতি ধৰাত, সিহঁতৰে সৈতে, ১৮২৫ খ্ৰীষ্টাব্দত, কাপ্তান বিচাৰ্ডৰ এখন যুদ্ধ লাগে; সেই যুদ্ধত মান-সেনা দুভাগ কটা গ'ল। এভাগ নৈ পাৰ হওঁতে মাজতে নাও বুৰি মৰিল। তাৰ পাচত, বৃটিচ সেনা ক্ৰমাৎ উজাই নগৰ সোমালগৈ। মান-সেনাপতিয়ে উপায় নাপাই সন্ধিৰ প্ৰস্তাৱ কৰিলে। বিচাৰ্ড চাহাবেও নিজৰ ফৌজৰ গুলী-বাৰুদ আৰু আহাৰ-পাতিৰ নাটনি পৰাৰ আশঙ্কাত সেই প্ৰস্তাৱত সন্মত হ'ল। সেই সন্ধিমতে এয়ে স্থিৰ হয় যে মানহঁতে আৰু অসম দেশত উপদ্ৰৱ নকৰিব। যিবিলাক মানে দেশলৈ উলটি যাব খোজে, সিবিলাকে যাব পাৰে; যিবিলাকে অসমতে থাকিবলৈ মন কৰে, সিবিলাকে শান্তভাৱে বসতি কৰি থাকিব। সেই অনুসৰি, মানবিলাকৰ কিছুমান বেজাৰ মনেৰে ঘৰলৈ উলটিল, কিছুমান অসমৰ দাঁতিয়ে-কাষৰে বৈ গ'ল। ইয়াৰ পাচত, স্কট্ চাহাবে দেশত শান্তি থাপিবলৈ মন কৰিলে। চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱ তেতিয়ালৈকে ৰংপুৰতে আছিল। স্কট্ চাহাবৰ আদেশ অনুসৰি, তেওঁ গুৱাহাটীত বৃটিচ কোম্পানী চৰকাৰৰপৰা "মোছাহেৰা" বা 'পেন্‌চন' ভোগ কৰি থকাটো স্থিৰ হ'ল (১); যোগেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱ যোগীঘোপাত গৈ স্বৰ্গী হয়। পুৰন্দৰসিংহ স্বৰ্গদেৱকো বৃটিচ চৰকাৰৰপৰা 'পেনচন্' ধাৰ্য্য কৰি দিয়া হয় (২)। এইদৰে, ৩ বছৰ ১০ মাহ ১৯ দিন ব্যাপী "মানৰ দিনৰ" দোৰ্যোৰ দুখৰ কাহিনীয়ে অসমত ইন্দ্ৰবংশী আহোম ৰজাসকলৰ ৬০০ বছৰীয়া ৰাজত্বৰ অন্ত পেলালে। সেই ছেগতে অসমদেশ আহোমৰ হাতৰপৰা বৃটিচৰ হাতলৈ পাৰ হয়।

"ইয়াণ্ডাবু সন্ধি":—কৰ্ণেল বিচাৰ্ড্ আৰু কাপ্তান স্কট চাহাবৰ হাতত অসমৰ শাসন ভাৰ অৰ্পণ কৰি, লৰ্ড আম্‌হাৰ্ষ্টে চাৰ আৰ্চিবল কেম্বেল চাহাবক, কিছুমান সৈন্য দি, ব্ৰহ্মদেশ আক্ৰমণ কৰিবলৈ পঠিয়ালে। খ্ৰীঃ ১৮২৫ চনত, বৃটিচ সৈন্যই পোন্-প্ৰথমে ডনাবু নামেৰে এডোখৰ ঠাই অধিকাৰ কৰোঁতেই অসমলৈ অহা মান-সেনাপতি মিঙ্গিমাহা বন্দুলা ৰণত পৰিল। তাৰ পাচত, মান-সেনা ক্ৰমাৎ পলাই দেশৰ ভিতৰৰ ফালে পিচুৱাবলৈ ধৰিলে। বৃটিচ সেনাই ইয়াণ্ডাবু নামে ঠাইলৈকে মান-সেনাক খেদি নিলে। ব্ৰহ্মদেশৰ ৰজাই সিমানতে বৰ ভয় পাই, খ্ৰীঃ ১৮২৬ চনত ২৪ ফেব্ৰুৱাৰীত, সেই ঠাইতে বৃটিচৰে সৈতে সন্ধি কৰে। সেই সন্ধি অনুসৰি, বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টে মানৰ হাতৰপৰা আৰাকান, মাৰ্টাবান, টেনাচেৰিম এই কেইখন ব্ৰহ্মদেশৰ ৰাজ্য লাভ কৰিলে আৰু সেই আলমতে অসমদেশ আহোমৰ হাতৰপৰা বৃটিচৰ হাতলৈ থাটাংকৈ পাৰ হয়। ইয়াকে "ইয়াণ্ডাবু সন্ধি" বোলে।

---

(১) চন্দ্ৰকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ পুতেক ধনকান্তসিংহ; তেওঁৰ পুতেক কেশৱাকান্তসিংহ। কেশৱাকান্তসিংহ স্বৰ্গী হোৱাত, তেওঁৰ বিধৱা ৰাণী ৺মাহিত্ৰী দেৱীয়ে খ্ৰীঃ ১৯২৪ চনলৈকে বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টৰ পেঞ্চন ভোগ কৰিছিল। তেওঁৰ পাচত, এতিয়া সেই আহোম ৰাজ-পৰিয়ালৰ চিন্ লোপ পোৱাৰ দিচিয়া হৈছেহি; মাথোন আইদেউ দুজনাকী আছেহে।

(২) পুৰন্দৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ পুতেক কামেশ্বৰসিংহ; তেওঁৰ পুতেক কন্দৰ্পেশ্বৰসিংহ; তেওঁৰ পুতেক নৰেশ্বৰসিংহ আৰু কুমুদেশ্বৰসিংহ। পুৰন্দৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ বংশ এতিয়া লোপ পাইছে।

সমসাময়িক ভাৰত বুৰঞ্জীৰ কথা

খ্ৰীঃ ১৭৯৮ চনৰপৰা ১৮২৮ চনলৈকে এই ডেৰকুৰি বছৰত "ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ" তৰফে লৰ্ড ওৱেলচলি, লৰ্ড কৰ্ণৱালিচ (২য় বাৰ), লৰ্ড মিণ্টো (১ম), লৰ্ড ময়ৰা আৰু লৰ্ড আমহাৰ্ষ্ট এই কেইজন গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল ভাৰতবৰ্ষত বৃটিচ ৰাজ-প্ৰতিনিধি আছিল। সেই কালত, পোনতে মোগল-পাঠান আদি মুছলমান ৰাজক্ষমতা অধঃপাতে যোৱাৰ ছেগতে, ভাৰতবৰ্ষৰ দক্ষিণ-পছিম আৰু উত্তৰ-পছিম অঞ্চলত ভালেমান ভাৰতীয় ৰাজক্ষমতাৰ পুনৰুত্থান হয়; তাৰ ভিতৰত নিজাম, মহাৰাষ্ট্ৰ, পেচোৱা-ভোঁচলা, হুলকাৰ, চিন্ধিয়া, বৰোদা গেইকাৰ, মহীশূৰ, পঞ্জাব, ৰাজপুতনা, ভৰতপুৰ এইবোৰ প্ৰধান। কিন্তু সুচতুৰ বৃটিচ প্ৰতিনিধি লৰ্ড ওৱেলচ্লিয়ে ভাৰতীয় ৰাজক্ষমতাবোৰ সৈতে "সহযোগী সন্ধি" স্থাপন কৰি লৈ, তদ্ভূত কৌশলেৰে এটি-এটিকৈ ওপৰত উনুকিউৱা আটাইকেইওটি ভাৰতীয় ৰাজক্ষমতা অনতিপলমে মিত্ৰৰাজ্যৰূপে বৃটিচৰ তলতীয়া কৰিলে। তাৰ পাচত, এখন দুখনকৈ তেওঁ আৰু ভালেমান ভাৰতীয় ৰাজ্য বৃটিচ সাম্ৰাজ্যৰ চামিল কৰি ললে; তাৰ ভিতৰত অযোধ্যা, ফৰাক্কাবাদ, তাঞ্জোৰ, চুৰাট, কৰ্ণাট এই কেইখন প্ৰধান। কিন্তু, এই যুগৰ শেহছোৱাত, আৰ্য্যচূড়ামণি পঞ্জাবকেশৰী ৰণজিত্ সিংহ পঞ্জাবত স্বাধীন ৰজা হৈ উঠে; তেওঁৰ ৰাজমুকুটত পৃথিবীৰ সৰ্ব্বোৎকৃষ্ট উজ্জ্বল ৰত্ন 'কহিনুৰ' বা 'স্যমন্তকমণি' জিলিকিছিল। পিচে, তেওঁৰ মৃত্যুৰ পাচত, সেই অমূল্য ৰত্নই এতিয়া ইংলণ্ডত বৃটিচ ৰাজমুকুট শোভা কৰিছেগৈ। অসমত 'মানৰদিন' হওঁতে লৰ্ড আমহাৰ্ষ্ট ভাৰতবৰ্ষত গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল বৃটিচ ৰাজপ্ৰতিনিধি আছিল।

আধ্যা—৬

আহোমৰ ৰজাঘৰীয়া কথা

ৰাজধানী :—অসমত আহোম ৰজাৰ ৰাজধানীয়ে পৃথিবীৰ সুসভ্য ৰাজক্ষমতাৰ চিনাকি দিছিল। ৰাজনগৰ আৰু ৰাজধানীৰ পকী ঘৰদুৱাৰৰ আৰ্হিয়ে আৰু কাৰু-কাৰ্য্যাদিৰ চিন্-মোকামে তাক ভাঠি সমৰ্থন কৰে। পৃথিবীৰ দূৰৈৰ সভ্য ঠাইৰ কথা এৰিলেও, ভাৰতবৰ্ষৰ ভিতৰত আহোম ৰাজধানী আৰু আহোম ৰাজনগৰ অতুলনীয় বুলি আততৈৰীৰ কাপেও বৰ্ণনা কৰি গৈছে। এই বিষয়ে বহলাই বৰ্ণাবলৈ এই ক্ষুদ্ৰ পুথিত ঠাইৰ নাটনি। গতিকে, মিৰজুম্লাৰ অসম আক্ৰমণৰ সময়ত তেওঁৰ লগত অহা এজন মুছলমান কাকতীয়ে পাৰস্য ভাষাত আহোম ৰাজনগৰৰ বিষয়ে যি স্বৰূপ বৰ্ণনা কৰি গৈছে, তাৰ সাৰাংশৰ ভাঙনি মাথোন দিয়া হ'ল;—ইবন মহম্মদ ওৱালি নামেৰে সেই মুছলমান লেখকে, স্ব-চকুৰে দেখি গৈ, তেওঁৰ 'ফঠীয়া-ই ইব্ৰীয়াহ' (Fathi-I-Ibriah) নামেৰে পুথিত আহোম ৰজাৰ গড়গাঁও নগৰখন এইদৰে বৰ্ণাইছে :—"গড়গাঁও নগৰৰ চাৰিখন পকী দুৱাৰ। প্ৰত্যেকখন দুৱাৰ ৰাজভৱনৰ (কাৰেং) পৰা তিনি ক্ৰোশকৈ অন্তৰত। নগৰৰ চৌপাশে মেৰাই এটা বৰ ওখ আৰু বহল আলি। সেয়ে

ৰাজদুৰ্গৰ পৰিধি। আলিৰ বাহিৰে কাষে-কাষে বেপাৰীদিৰ দোকান-কাৰখানা; ভিতৰে আলিৰ কাষে-কাষে নগৰীয়া বাসিন্দাবিলাক আৰু বিষয়াসকলৰ ঘৰ-বাৰী। প্ৰতি ঘৰৰ সন্মুখত ৰাজ-আলিবাটত লগাই একোখনি ফল-ফুলৰ বাগিচা। এই দুৰ্গ আলিৰ ভিতৰত ৰজাৰ কাৰেঙৰ চৌপাশে মেৰাই আৰু এটা ধুনীয়া পকী আলি। তাৰ বাহিৰ ফালে কাষে-কাষে এটা পানীৰে চপ্‌চপীয়া হৈ থকা দ গড়খাৱৈ। এই আলি বেৰৰ পৰিধি এক ক্ৰোশ চৈধ্য জৰিপ। এই ভিতৰ-গড়ৰ মাজত আলিমুখীয়াকৈ আৰু কাৰেংমুৱাকৈ দুখন-দুখন আগফালে আৰু পিচফালে ফল-ফুলৰ বাগিচাৰে সৈতে ফুকন-বিষয়াসকলৰ ঘৰ-বাৰী। ইবিলাক প্ৰায় সকলোটি ৰজাৰ জোঁৱায়েক বা ৰাজ-পৰিয়ালৰ লোক। ৰজাৰ চোলং (দেৱানখানা) দীঘে ১২০ হাত, পথালিয়ে ৩০ হাত। এই ঘৰৰ ৬৬টা স্তম্ভ; প্ৰত্যেকটো বিতোপন স্তম্ভৰ বেৰ বা পৰিধি ৪ হাতকৈ। ঘৰটিৰ চালবোৰ আচৰিত কৌশল খটাই কাঠৰ কাৰুকাৰ্য্যেৰে সুশোভিত কৰা হৈছে। ভিতৰ বাৰত পিতলৰ বাও-লগোৱা ডাঙৰ ডাঙৰ দাপোণ শাৰী শাৰী; তাত সূৰ্য্যৰ ৰশ্মি পৰি তাৰ অপূৰ্ব্ব জেউতি চৰায়। ৰজা বহা থোটালিত সন্মুখা-সন্মুখী চাৰিটা চকচকীয়া স্তম্ভ। প্ৰত্যেকটোত ১ টাকৈ সোণৰ উজ্জ্বল আঙঠি মেৰোৱা। এই থোটালিত বিতোপন চক্‌চকীয়া পাথৰৰ সাত-খলপীয়া ভেঁটিৰ ওপৰত ৰাজসিংহাসন পতা হয়। তাৰ ওপৰত হৰেক ৰকমৰ সোণ, ৰূপ আৰু মূল্যবান ধাতুৰ আঙঠিৰে সৈতে ভৰা ৯ খলপা চাঙটি-চান্দোৱাৰ। নানাবিধ বহুমূলীয়া অলঙ্কাৰ আৰু অতুলন সাজ-সমলেৰে গোটেই ঘৰটি পৰিপূৰ্ণ। তাৰ সৌন্দৰ্য্য ভাষাৰে বৰ্ণোৱা অসাধ্য। চমুকৈ কবলৈ হলে, এই পৃথিৱীত তুমি এনেকুৱা ধুনীয়া অলঙ্কাৰপূৰ্ণ ঘৰ দ্বিতীয় বুলিবলৈ আন এটা বিচাৰি নাপাবা। বাৰ হাজাৰ বাঢ়ৈয়ে এবছৰে এই অট্টালিকাটি বহু প্ৰযত্নেৰে নিৰ্ম্মাণ কৰি উলিয়াইছিল। ইয়াকে চাই ৰজাৰ শয়ন-মন্দিৰ। ইয়াৰ সৌন্দৰ্য্যত মানুহ আপোন-পাহৰা হয়। ইয়াত বাজেও, ভালেমান আহল-বহল সুশৃঙ্খলিত আৰু সুসজ্জিত মজবুট অট্টালিকাৰে সৈতে ৰজাৰ টোলটি জিলিকি আছে। হায়! এনেখন বিতোপন নগৰ আমাৰ সম্ৰাটৰ (মোগল সম্ৰাট) সাম্ৰাজ্যৰ ভিতৰ নহল!"—কিন্তু, কালৰ কি বিচিত্ৰ গতি, এতিয়া সেই বিতোপন নগৰৰ চিন-মোকাম্ পৰ্য্যন্ত নোহোৱাত পৰিছেগৈ।– কাৰেংঘৰৰ ভগ্নাৱশেষ মাথোন সেই ৰজাদিনীয়া সভ্যতাৰ চিনাকি দিব লাগিছে।

ৰাজকৰ্ম্মচাৰী:—অসম ৰাজ্য সুশৃঙ্খলাকৈ শাসন কৰিবৰ অৰ্থে আহোমৰ সুগঠিত শাসন-প্ৰণালী নিবদ্ধিত আছিল। শাসনৰ ঘাই ক্ষমতা ৰজাৰ হাতত; কিন্তু ৰজাক বুঢ়াগোহাঞি, বৰগোহাঞি আৰু বৰপাত্ৰগোহাঞি এই তিনিজনা গোহাঞিডাঙৰীয়া ঘাই ৰাজমন্ত্ৰীয়ে বৰফুকন আৰু বৰবৰুৱা এই দুজন পালি-মন্ত্ৰীৰে সৈতে ৰাজকাৰ্য্য পৰ্য্যালোচনাত মন্ত্ৰণা দিয়াৰ নীতি-নিয়ম প্ৰচলিত আছিল। সকলো লাগতিয়াল কথাত ঘাই মন্ত্ৰী তিনিজনেৰে সৈতে ৰজাই পৰামৰ্শ কৰিব লাগে; আৰু ইবিলাকৰ সন্মতি নোলোৱাকৈ ৰজাই কোনো যুদ্ধ-বিগ্ৰহাদিও চলাব নোৱাৰে। এই তিনিজনা ডাঙৰীয়া একমত হলে, সিবিলাকে ৰজাকো ভাঙিব আৰু পাতিব পাৰিছিল। চৰাৰ চাৰিজন মন্ত্ৰীত বাজেও, শদিয়াত শদিয়াখোৱা গোহাঞি, মৰঙিত মৰঙিখোৱা গোহাঞি, কলিয়াবৰত সলাল

গোহাঞি, জাগীত জাগিয়াল গোহাঞি, গুৱাহাটীত বৰফুকন, আৰু দাতি-কাষৰত বাৰজনা ৰাজখোৱা উপাধিধাৰী আহোম ৰাজকৰ্ম্মচাৰীয়ে আহোম মহাৰজাৰ প্ৰতিনিধিস্বৰূপে শাসনৰ ভাৰ পাইছিল। এইসকল বিষয়াত বাজেও, ৰাজকাৰ্য্যৰ ভাগ অনুসৰি, ভাগে ভাগে বৰুৱা, ফুকন, বৰা, শইকীয়া, হাজৰিকীয়া, কাকতী, কটকী আদি বিষয়া আৰু ৰাজ-কৰ্ম্মচাৰী আছিল। সিবিলাকৰ তালিকা চমুকৈ তলত দিয়া হৈছে। আহোম ৰজাৰ বিচাৰ-প্ৰণালী বৰ পকা আৰু কটকটীয়া আছিল। বিচাৰকে বাদী, বিবাদী আৰু সাক্ষীৰ 'জবানবন্দী' লিখি লোৱাৰ নিয়ম চলিছিল। প্ৰাণদণ্ড বিহিবৰ ক্ষমতা কেৱল ৰজা আৰু ঘাইমন্ত্ৰীৰ হাতত ৰখা হৈছিল। আহোম ৰজাসকলৰ দিনত হোৱা বুলি যি উগ্ৰদণ্ডৰ কথা এতিয়া অতিৰঞ্জিতকৈ বৰ্ণোৱা শুনা যায়, প্ৰকৃততে সি তেনেকুৱা নাছিল। আহোম ৰাজত্বৰ শেহছোৱাত, যেতিয়াৰপৰা দেশত বিদ্ৰোহাদিৰ উৎপাত হ'বলৈ ধৰিলে, তেতিয়াৰপৰাহে উগ্ৰ শাস্তি দিয়াৰ নিয়ম চলিবলৈ ধৰে। মুঠতে, ক'বলৈ গ'লে, আহোম ৰজাসকলৰ ৰাজত্বৰ কালত এই দেশৰ কোনো দুখ-কষ্ট নাছিল, আৰু শেহছোৱাত যেনে অন্যায়, অধৰম, অত্যাচাৰ আদি হৈছিল, সেইবোৰ আগেয়ে একোৱেই নাছিল। প্ৰজা-সকলে মাটি-বাৰীৰ ৰাজহৰ সলনি গতে ৰজাঘৰত খাটি দিয়াৰ নিয়ম চলিছিল; ৰজায়ো প্ৰজাৰ দুখ-অভাৱ গুচাবৰ কাৰণে যি যি কৰিব লাগে সকলো কৰিছিল। ৰাজকৰ্ম্মচাৰী বা বিষয়াসকলেও ৰজা-ঘৰৰপৰা অৰ্থ-কড়িৰে সৈতে দৰমহা বানচ্ নাপাইছিল; তাৰ সলনি সিবিলাকে পাইক, বা সিবিলাকক আৰ্জ্জি খুৱাবলৈ এবিধ প্ৰজা পোৱাৰ নিয়ম চলিছিল। ৰজা আৰু বিষয়াৰ ঘৰত বৈ দিবলগীয়া প্ৰজা-শ্ৰেণীক কাঁড়ী বা পাইক বোলা হৈছিল। সেই পাইক চাৰি-চাৰিটাই একগোট বুলি লেখ হৈছিল; আৰু এটাক গুটীয়াকৈ এপোৱাৰ লেখত ধৰা হৈছিল। প্ৰতি কুৰিগোটৰ ওপৰত এজন 'বৰা'; পাঁচজন বৰাৰ ওপৰত এজন 'শইকীয়া'; দহজন শইকীয়াৰ ওপৰত এজন 'হাজৰিকীয়া'; দহজন টেকেলাৰ ওপৰত এজন 'টেকেলা-বৰা'; এই নিয়মে পাইক চলোৱা কৰ্ম্মচাৰী আছিল। পাইক বা কাঁড়ী-শ্ৰেণীৰ-পৰা চমুৱালৈ উঠিব লাগে; তাৰপৰাহে কোনো উপযুক্ত লোক যোগ্যতাৰ কেৰত বিষয়ালৈ উঠিব পাৰিছিল।

ডাঙৰীয়াসকলক ৰজাঘৰৰপৰা সুকীয়া আহিলা-পাতি দি, গতি-বিধিৰ নিয়ম-নিৰ্ব্বন্ধ কৰি দিয়া হৈছিল। সেই সকলে ৰাজকীয় মৰ্য্যাদা অনুসৰি হে নিৰ্দ্ধাৰিত আহিলা-পাতি ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ পাইছিল। চাল-চলনতো ৰাজকীয় নীতি-নিয়ম পালন কৰি চলিবলৈ সিবিলাক বাধ্য আছিল। বুঢ়াগোহাঞি, বৰগোহাঞি আৰু বৰপাত্ৰগোহাঞি এই তিনিজনা ডাঙৰীয়াৰ সমান মৰ্য্যাদা। গতিকে, সিবিলাক তিনিও কেঁকোৰা-দোলা, সোণৰ চুলাৰে পানী-জাপি, পাখি-বিছনি, কেপ্‌কৰা তলিচা ইত্যাদি আহিলা-পাতি সমানে ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ পাইছিল।\ চাল-চলনতো তেনেকুৱা নিয়ম-নিৰ্ব্বন্ধ আছিল। ডাঙৰীয়াসকল বাহিৰলৈ ওলালে, আগত বিলতীয়া গায়নে গাই যায়, কালীয়াই কালি মাৰি যাব লাগে, বদা চুলিৰে ৰবছি আৰু চুলিলগা দাৰে লগত পালি যাবৰ নিয়ম আছিল। বাটত ৰজাৰে সৈতে ভেটা-ভেটী হ'বৰ সময়ত, স্বৰ্গদেৱ যি বাহনত আছে, তেনে বাহনত উঠি ডাঙৰীয়াসকলে বাবেঁদি দেখা দি যাব

লাগে। ৰজাৰ চৰাত মেল সুধিবলৈ, বা ৰাজকীয় কাৰ্য্যত ৰজাৰ ৰহচৰালৈ যাবলগীয়া হলে, স্বৰ্গদেৱে কটকীৰ মুখে নিমন্ত্ৰণ পঠিয়াব লাগে; ৰজাৰ বিনা অনুমতিৰে কোনো বৰুৱা, ফুকন, ৰাজখোৱা আদি বিষয়াই ডাঙৰীয়াসকলৰ ঘৰলৈ যাব নোৱাৰে। দাঙিৰণীয়া গোহাঞি তিনিজনাৰ ভিতৰতো সেইদৰে সমান মৰ্য্যাদা। ইবিলাকৰো সুকীয়া আহিলা-পাতি আৰু চাল-চলনৰ গতি-বিধি বন্ধা আছিল। পালি কেইজনাই যাই তিনিজনা গোহাঞি-ডাঙৰীয়াৰে সৈতে ভেটা-ভেটী হলে, পালিয়ে ঘাইক বাট এৰি দিব লাগে। সেইদৰেই বৰবৰুৱা আৰু বৰফুকন এই দুজনাৰ মৰ্য্যাদা সমান। ইবিলাকৰো সুকীয়া আহিলা-পাতি, চাল-চলনৰ গতি-বিধি বন্ধা আছিল। এওঁবিলাকে যাই ডাঙৰীয়াসকলেৰে সৈতে ভেটা-ভেটী হলে, চাঙ্গিৰপৰা নামি দেখা দিব লাগে। ইত্যাদি নিয়মেৰেই অন্যান্য বেলেগ বেলেগ বিষয়াৰ বেলেগ বেলেগ মৰ্য্যাদা, সুকীয়া আহিলা-পাতি আৰু চাল-চলনৰ গতি-বিধি সুন্দৰকৈ নিৰ্দ্ধাৰিত আছিল।

ৰণ-বল:—যুদ্ধ-বিগ্ৰহাদিৰ বিষয়তো আহোম ৰজাৰ অতি উত্তম ব্যৱস্থা আছিল। আদিছোৱাত পাইক শ্ৰেণী মানুহকে সময়মতে যুদ্ধ কাৰ্য্যতো লগোৱা হৈছিল। কিন্তু, কুঁৱৈগঞা মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ বিধানমতে, কলিয়াভোমোৰা বৰফুকনে, ১৭৯৬ খ্ৰীষ্টাব্দত, বৃটিচৰ আৰ্হিৰে পল্টন গঠন কৰিবৰপৰা যুদ্ধ কাৰ্য্যৰ নিমিত্তে এশ্ৰেণী মানুহ সুকীয়াকৈ ৰখা হৈছিল। পাচলৈ ৰাজ্যৰ ভিতৰত নানা প্ৰকাৰ বিদ্ৰোহাদি হ'বৰপৰা দুৰ্ব্বল হ'ল বুলিও, আগভোণৰত আহোম ৰজাৰ ৰণ-বল বৰ তেজী, পৈণত আৰু কাজুৱা আছিল। মাটি-যুদ্ধ আৰু পানী-যুদ্ধত অসমীয়া সেনা বৰ পাকৈত থকাৰ প্ৰমাণ মিৰজুম্লাৰ অসম আক্ৰমণৰ সময়ত আৰু শৰাইঘাটৰ ৰণত ভালকৈ পোৱা গৈছিল। অশ্বাৰোহী বা ঘোঁৰা-বণুৱাদল বৰ কাজুৱা নাছিল; পাচলৈ এই বিধ সৈন্য একেবাৰে অকামিলা হোৱাত, ক্ৰমাৎ তাৰ অস্তিত্ব নথকাৰ দৰে হয়গৈ। আহোমৰ ৰাজত্বত কোনো কোনো তিৰোতাও যুদ্ধ-বিদ্যাত পাকৈত আছিল আৰু ৰণক্ষেত্ৰত সেনানেতৃ হৈছিল। বৰগোহাঞিৰ ভাৰ্য্যা মূলা গাভৰু, আৰু বাঘ মৰাণৰ ঘৈণীয়েক ৰাধা আৰু ৰুকুণী তাৰ বিশিষ্ট প্ৰমাণ। ৰণৰ খাৰ-গুলী হিলৈ আহোমে নিজে প্ৰস্তুত কৰি লৈছিল *।

বন্দী-বেটী:—আহোম ৰাজত্বত বন্দী বা গোলাম আৰু বান্দী ৰখাৰ প্ৰথা প্ৰচলিত আছিল। সেইবিলাক গোলাম যুদ্ধত বন্দী হোৱা মানুহৰপৰা ৰখা হৈছিল; কিম্বা কোনো পৰ্ব্বতীয়া বা দাঁতি-কাষৰীয়া মানুহৰপৰা কিনি লোৱা গৈছিল। সচৰাচৰ বন্দী-বান্দীৰ বেচ, ভাল কুলীয়া মতাত ২০ কুৰি টকাৰপৰা নীহ কুলীয়া তিৰোতাত ৩৲ তিনটকালৈকে প্ৰচলিত আছিল। সেই বন্দী-বান্দীবিলাক গৰাকীৰ সুকীয়া সম্পত্তিস্বৰূপ আছিল; সিঁহতৰ ওপৰত ৰজাৰৰ এক্তিয়াৰ নাছিল। ডাঙৰীয়া বিষয়াসকলৰ বন্দী-বান্দীবিলাক ৰণলৈকো যাব নালাগিছিল। সেই কাৰণে, তেতিয়াৰ নীহ শ্ৰেণীৰ প্ৰজা-বিলাকে পাইক বা কাঢ়ীৰ শ্ৰেণীত ভুক্ত হোৱাতকৈ বন্দী-বান্দী সোমাবলৈ ভাল পাইছিল। গতিকে, বহুতে আপোন ইচ্ছাৰেও বন্দী সোমাইছিল। আহোমৰ ৰাজত্বত বন্দী-বান্দীৰ সংখ্যা নিচেই তাকৰ নাছিল। এনে' কি, বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টৰ আগমনৰ পাচত, তেতিয়্

---

* Travernier; London. 1678, Pt. II, Bk III, Page 187.

স্কট্ চাহাবে অকল গুৱাহাটীৰপৰাই ১২০০০ বাৰ হাজাৰ বন্দী-বান্দীক মুক্তি দিয়ে। আহোম ৰাজত্বৰ পাচতো তালৈমান দিনলৈকে ডাঙৰীয়া, বিষয়া আৰু ভদ্ৰ শ্ৰেণীৰ মানুহৰ ঘৰত, অন্ততঃ দুই-চাৰিকৈ বন্দী-বান্দী আছিল, কিন্তু আজিকালি কৰবাত কেনেবাকৈহে তাৰ চিন্ মাথোন ৰৈছেগৈ।

আহোম-ৰজাদিনীয়া ডাঙৰীয়া-বিষয়াসকলৰ খিতাপৰ তালিকা

১। বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া
২। বৰগোহাঞি ডাঙৰীয়া
৩। বৰপাত্ৰগোহাঞি ডাঙৰীয়া
৪। বৰফুকন
৫। বৰবৰুৱা
৬। শদিয়াখোৱা গোহাঞি
৭। সলাল গোহাঞি
৮। মৰঙ্গিখোৱা গোহাঞি
৯। জাগিয়াল গোহাঞি
১০। কাজলিমুখীয়া গোহাঞি
১১। নাওবৈচা ফুকন
(মৰাণৰ বুঢ়াগোহাঞি কৈদীয়া)
১২। পানীফুকন
১৩। ভিতৰুৱাল ফুকন
১৪। দুজন ডেকা-ফুকন
১৫। দুজন দিহিঙ্গীয়া ফুকন
১৬। ন-ফুকন
১৭। চেটিয়া ফুকন
১৮। নেওগ ফুকন
১৯। ন্যায়সোধা ফুকন
২০। চাঙকদৰ ফুকন
২১। ৰহিয়াল ফুকন
২২। নিবুকিয়াল ৰাজখোৱা
২৩। বঢ়া ৰাজখোৱা
২৪। দুজন দিহিঙ্গীয়া ৰাজখোৱা
২৫। দুজন শলগুৰীয়া ৰাজখোৱা
২৬। অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱা
২৭। নামভঙ্গীয়া ৰাজখোৱা
২৮। দিখৌমুখীয়া ৰাজখোৱা
২৯। গজপুৰীয়া ৰাজখোৱা
৩০। বৈৰঙ্গীয়া ৰাজখোৱা
৩১। বিলাধৰীয়া ৰাজখোৱা
৩২। তিপমীয়া ৰাজখোৱা
৩৩। চেটিয়াপাত্ৰ বৰুৱা
৩৪। মৰাণৰ গোহাঞিবৰুৱা
৩৫। দুজন ঘৰফলীয়া বৰুৱা
৩৬। চাঙকৰ বৰুৱা
৩৭। চোলাধৰা বৰুৱা
৩৮। খাৰঘৰীয়া ফুকন
৩৯। ঢেঁকীয়াল ফুকন
৪০। নাওশলীয়া ফুকন
৪১। তামুলী ফুকন
৪২। চিৰিং ফুকন
৪৩। ৰাজগুৰু ফুকন
৪৪। কাঠ-বৰুৱা
৪৫। চলিহা বৰুৱা
৪৬। মজিন্দাৰ বৰুৱা
৪৭। জালভাৰী ফুকন
৪৮। গন্ধিয়া ফুকন
৪৯। খনিকৰ বৰুৱা
৫০। সেনচোৱা বৰুৱা
৫১। চাংমাই বৰুৱা
৫২। হাতী বৰুৱা
৫৩। ঘোঁৰাবৰুৱা আৰু ঘোঁৰাকোঁৱৰ
৫৪। কুকুৰাচোৱা বৰুৱা
৫৫। চাওডাং বৰুৱা
৫৬। দোলাকষৰীয়া বৰুৱা
৫৭। জবাধৰা বৰুৱা
৫৮। বেজবৰুৱা
৫৯। দুলীয়া বৰুৱা
৬০। দৰবধৰা বৰুৱা
৬১। কাঠকটীয়া বৰুৱা
৬২। মলিয়া বৰুৱা
৬৩। ঘিঁউ বৰুৱা
৬৪। পাখিমৰীয়া বৰুৱা
৬৫। গজপুৰীয়া বৰুৱা
৬৬। শিলাকুটী বৰুৱা

৬৭। চৰাইখৰীয়া বৰুৱা
৬৮। ধেনুচোচা বৰুৱা
৬৯। মূতকীয়া বৰুৱা
৭০। বাইভঙীয়া ফুকন
৭১। পৰ্ব্বতীয়া ফুকন
৭২। খঙীয়া ফুকন
৭৩। চাবিঙীয়া ফুকন
৭৪। তিপমীয়া ফুকন
৭৫। বাইভঙীয়া বৰুৱা
৭৬। পৰ্ব্বতীয়া বৰুৱা
৭৭। খঙীয়া বৰুৱা
৭৮। চাবিঙীয়া বৰুৱা
৭৯। তিপমীয়া বৰুৱা
৮০। নামৰূপীয়া বৰুৱা
৮১। বহিয়াল বৰুৱা
৮২। পুৰণিমেলৰ বৰুৱা
৮৩। মাজিউমেলৰ বৰুৱা
৮৪। সৰুমেলৰ বৰুৱা
৮৫। মাহীমেলৰ বৰুৱা
৮৬। ন-মেলৰ বৰুৱা
৮৭। গাভৰুমেলৰ বৰুৱা
৮৮। কলীচেঙৰ বৰুৱা
৮৯। এনাইধৰীয়া বৰুৱা
৯০। লাঙি ফুকন
৯১। ফুল বৰুৱা
৯২। পিকচাইচেটিয়া ফুকন

এই তালিকাৰ ওপৰঞ্চি নবাব, ভূঞা (১), কাকতী, বৰকাকতী, চাংকাকতী, কটকী, বৰকটকী, দলৈ, বৰদলৈ, দেৱলীয়া, সেৱা চলোৱা আদি বিষয়া আগৰেপৰা আছিল; আৰু শেহছোৱাত কিছুমানক নকৈ পতা হৈছিল। বৰা, শইকীয়া, হাজৰিকীয়া আদিও চমুৱা শ্ৰেণীভুক্ত বিষয়া; ইবিলাকৰ গাত খাইকৈ টেকেলা আৰু পাইক চলোৱা ভাৰ আছিল। পাইক গোপন কৰাটো এটা গুৰুতৰ অপৰাধ; কোনো পাইক লেখত নোলালে, পাইক চলোৱা বিষয়াসকল সেই বাবে বিশেষকৈ জগৰীয়া হৈছিল।

আহোমৰ সামাজিক কথা

ৰাজবংশী আহোমৰ সামাজিক আচাৰ-ব্যৱহাৰ আদি ৰাজকীয় নিয়মে চলিছিল। আহোম পৰিয়ালৰ ডাঙৰ ঠাল সকলো অৱস্থাতে ডাঙৰ। অৰ্থাৎ ককায়েকৰ সতি-সন্তান ভায়েকৰ সন্তানাদিতকৈ বয়সে সৰু হলেও, সিবিলাকে ডাঙৰ সন্মান পায়; ভায়েকৰ পুতেক বয়সত ডাঙৰ হলেও, নিচাও দেৱাকৰ (বৰপিতাকৰ) পুতেকক ককাইদেউ বুলিব লাগে। আহোমৰ ভিতৰত এই নিয়ম এতিয়াও প্ৰচলিত। টাই জাতীয় আহোমৰ বিবাহ-কাৰ্য্য গান্ধৰ্ব্ব প্ৰথাৰে সম্পাদিত হয়; আহোম ভাষাত তাক 'চকলং' বোলে। আজিকালি, লোকদৰ্শক সম্প্ৰদানাদি কাৰ্য্য প্ৰকাশ্যে সমাধা হোৱাৰ পাচত, চকলঙৰ কাৰ্য্য আবুৰত সম্পাদন কৰা হয়। দৰা-কন্যাৰ আপোন জাতিৰ দুজন বুৰঞ্জীবিজ্ঞ বা পূৰ্ব্বপুৰুষৰ কথা জনা মানুহৰ বাজে, আনে এই কাৰ্য্যৰ ভাগ নাপায়।

---

(১) বাৰভূঞা—উচৈ, জাই, ধাই, শঁকাই, কৌষিক, উজিৰ, লস্কৰ, জোমদাৰ, মজুমদাৰ, কেহো, বানতাই আৰ তৰুত—"পুৰণি অসম বুৰঞ্জী"।

চকলঙৰ আধ্যাত্মিক লক্ষ্য অতি ওখ। ইয়াত দৰা-কন্যাই বিয়াৰ নোৰনি কেইদিন হাতত লোৱা আঙঠি, কটাৰী, তামোল ইত্যাদি আহোম-বিয়া বিধিমতে সালসলনি কৰাই, সৃষ্টি পাতনৰ উপদেশ মন্ত্ৰেৰে দুইৰো দেহ-মন-প্ৰাণ একেটা ভাৱত বধা হয়, আৰু সেই অনুযায়ীকৈ দুই অৰ্দ্ধাঙ্গক মিলাই এক পূৰ্ণাঙ্গ কৰাৰ ধৰ্ম্মোপদেশ দিয়া হয়। এই আধ্যাত্মিক উপদেশ আহোম পণ্ডিত দেওধাই, কিম্বা, তেওঁৰ অভাবে, এজন বিজ্ঞ জ্ঞাতিৰ মুখে দিয়া হয়।

চকলং প্ৰক্ৰম্ :—যি বেদীৰ প্ৰান্তত কন্যাক উপবিষ্ট কৰাই, পোন্ প্ৰথমে মূৰত তেল দিয়াৰেপৰা গাঁঠিয়ন খুন্দাৰ শেষলৈকে বিয়া-যজ্ঞৰ আগলী প্ৰক্ৰিয়াৰ সমাধান কৰা হয়, তালৈকে দৰাক নি, কন্যাৰ সোঁৱে কাষতে আসন পাৰি উপবিষ্ট কৰাব। বেদীৰ সমুখত ১০৮টা ঠাকেৰে সোণৰ বা ৰূপৰ বা পিতলৰ বা কাঠৰ গছাত ১০৮টা চাকি চোমদেৱ প্ৰমুখ্যে ১০৮ জনা দেৱতা উদ্দেশি জ্বলিব। গছৰ সমুখত অষ্টচক্ৰবাহ মৰল দিয়া ভূমিৰ ওপৰত, জোঁৱাই-বৰণৰে সৈতে কাপোৰ-কানি, বৰণ-মালা, আৰু দুটা গাকচক্ ভৰাই এখন শৰাই কন্যাকৰ্ত্তা বা কন্যা-ধৰা জ্ঞাতি গুৰুজনাই সসম্ভ্ৰমে থব; সেই অনুক্ৰমেই দৰাৰ ফালৰপৰাও কন্যাৰ উদ্দেশ্যে অনা সঁজুলিৰে সৈতে এখন শৰাই পাতিব। তেনেতে, উভয়ৰে মধ্যস্থ হৈ দেওধাই পণ্ডিতে, তেওঁৰ অবিহনে, এজন বুৰঞ্জীবিজ্ঞ বৃদ্ধ জ্ঞাতিয়ে দৰা-কন্যাৰ সাতপুৰুষৰ চমু বিবৃতি শুনাব। তাৰ অন্তত, এটা সোণৰ বা ৰূপৰ বা কাঁহৰ বা পিতলৰ বাটিত ভৰাই দৈ, আঁৱা-গাখীৰ, মৌ, চেনি, ঘিঁউ মিহলোৱা পঞ্চামৃত দৰাৰ আগত দিব; দৰাই তাৰেপৰা আঙুলি আগত লগাই আনি, মুখলৈ চোবাই হুঙ্গি পেলাই, খৰিকা লৈ, মুখ কুল্‌কুলিয়াই পেলাই, গুৱা মুহদি কৰিব। সেই অনুক্ৰমে, ২১ একৈশবাৰ পঞ্চামৃত হুঙ্গি, ২১ ডাল খৰিকা, ২১ চলু পানী লৈ, ২১ খন খুৰিয়া তামোল চোবাই পেলাব। তাৰ পাচত, ৭ বা ৯ কড়া কড়ি পাটৰ কানি-এডুখৰিত টোপোলা বান্ধি, সেই মধ্যস্থ জনে পুনৰপি দৰা-কন্যাৰ পিতৃ-পুৰুষসকলৰ চমু কাহিনী শুনাই, সৃষ্টি পাতনৰ ব্যাখ্যালৈ সোঁৱৰাই, দৰা-কন্যা উভয়কে আধ্যাত্মিক উপদেশ দিব,—যেনে, কন্যাৰ ফালৰপৰা এই বুলি বুজনি দিব,—'আজি আপুনি দৰাদেৱে এই অমুকী কন্যাক অৰ্দ্ধাঙ্গিনী ভাৰ্য্যাৰূপে গ্ৰহণ কৰিছে, সুখ-দুখৰ গৰাকী আপুনিয়েই হৈছে, এই কন্যাৰ মানত গুৰু-গোসাঁই সকলো আপুনিয়েই, আপুনি প্ৰতিপাল নকৰিলে পাপে চুব, সকলো পাপ-কষ্টৰপৰা ৰক্ষা কৰাৰ গৰাকীও আপুনিয়েই হৈছে।' এইদৰে বুজনি দি, দৰাৰ কাণৰ কাষত কড়ি-টোপোলা বজাই শুনাব; তাৰ পাচত কন্যাৰ ফালে বুজাব,—'আজিৰপৰা এই পুৰুষদেৱেই তোমাৰ সৰ্ব্বদেৱতা হ'ল, এওঁক পূজিলেই তোমাৰ সৰ্ব্বদেৱতাক পূজা কৰা হ'ব, এওঁক চেৱাই তোমাৰ কোনো পূজা-সেৱাই সিদ্ধ ন'হব, এতেকে এওঁক তুমি সদায় সভক্তিৰে মৰম-বেথা কৰিবা, এওঁ যি কয় তাকে মানিবা; অসূয়া-অপ্ৰীতি নকৰিবা, আপোনাৰ শৰীৰতকৈও এওঁক অধিক আদৰ কৰিবা।' এই বুজনিৰ অন্তত কন্যাৰ কাণৰ কাষতো কড়ি-টোপোলা বজাই শুনাব। এই অনুক্ৰমে দৰাৰ প্ৰতি তিনিবেলি আৰু কন্যাৰ প্ৰতি তিনিবেলি বুজনি দি কড়ি-টোপোলা বজাই শুনাব। তাৰ পাচত, দৰাই গাক-চক্ এটা চুই কন্যাৰ ফালে দিব, আৰু কন্যাই এটা চক্ চুই দৰাৰ কাণলৈ

দিব। এই ক্ৰিয়াৰ অন্তত, দুয়ো ফালৰপৰা শৰাই দুখনৰ ঢাকোন গুচাই চুৱাচুই কৰি, দৰাৰ ফালৰখন কন্যাৰ ফাললৈ আৰু কন্যাৰ ফালৰখন দৰাৰ ফাললৈ থাতৰাই থৈ, সেই মৰলৰ ওপৰতে এখন বৰকাঁহী পাতি তাতে দৰা-কন্যাই টেমী-কটাৰী সলোৱা-সলিকৈ প্ৰীতি-খেল কৰিব। তাৰ পাচত, সেই কাঁহীতে এমোন আৰৈ চাউলৰ দ'ম বান্ধি তাৰ মাজত দৰা-কন্যাই পিন্ধি থকা আঙঠি দুটা প্ৰথমে দৰাই লৈ গুজি থব; কন্যাই খেপিয়াই বিচাৰি দৰাৰ আঙঠিটো উলিয়াই লব; নোৱাৰিলে তামোল-পাণেৰে মাতি মাগি উলিয়াই লব; সেই অনুক্ৰমেই দৰায়ো কন্যাৰ আঙঠি লাভ কৰিব লাগিব। সদৌশেষত, দেওধাই পণ্ডিত বা জাতি গুৰুৰ আশীৰ্ব্বাদ লৈ, দৰা-কন্যা ভিতৰলৈ যাব। এয়ে চক্‌লঙৰ চমু প্ৰক্ৰম। ৰজাৰ বিয়াত চক্‌লঙৰ কাৰ্য্য দৰাৰ ঘৰত হে সম্পাদন কৰাৰ নিয়ম।

জোৰণ:—ৰজাঘৰীয়া জোৰণ হলে, "ৰজাঘৰৰপৰা তামোল-পাণ ২১ শৰাই আৰু ছোৱালীয়ে পিন্ধিবলৈ কাপোৰ-অলঙ্কাৰ ৭ সাঁজুলি সহিতে কুকুৰাচোৱা চাওডাং, কুকুৰাচোৱা বৰা, বৰবৰা আৰু অন্য ফুকন বৰুৱা জনদিয়েক দোলা-দুলীয়া সকলোকে পঠাই দিয়ে; বাপেকে সেই সকল বস্ত-বাহানি চাই-চিতি লৈ গৈ, গঞা-ভূঞা জনদিয়েকক চপাই শৰাই মেলি তামোল-পাণ তাতে বাটি দি, বস্ত-বাহানি ভিতৰলৈ নিয়ে। ভিতৰতো কিছু তিৰোতা মানুহ মাতি আনি গোটাই লৈ ছোৱালীক সকলোৰে আগতে কানি-কাপোৰ অলঙ্কাৰ ৭ যোৰ ৭ বেলি পিন্ধায়। দুৱাৰ-ধৰি উলিয়াই আনি বাহিৰত বহা। তকতক সেৱা কৰাই দোলাত তুলি বাপেকো যৌতুকত দিব লগা দ্ৰব্য লৈ যাব।" (১)

ৰজাৰ কন্যা গ্ৰহণ:—"ৰজাই শাতঘৰীয়া আহোমৰ ঘৰৰ যোৱত ছোৱালী কুঁৱৰী কৰিবলৈ নিয়ে। যদি কোনো শূদ্ৰাদি ফুকন বৰুৱাৰ ঘৰত ভাল ছোৱালী থাকে, বাপেকেও দিয়ে, অকস্মাৎ তাকো কুঁৱৰী কৰিবলৈ নিয়ে। শূদ্ৰাদি ঘৰৰ ছোৱালী হলে, হিন্দুমতে বিয়া কৰি নিয়ে; আহোমৰ হলে চকলং কৰে। ৰজালৈ হলে, ৰজাঘৰলৈকে বাপেকে সহিতে ছোৱালী নি চকলং কৰে। ৰজাৰ জীয়ৰী বা অন্য আহোমৰ হলে, ছোৱালীৰ ঘৰত হে চকলং কৰিব পায়।" (২)

আহোমৰ বিয়া-প্ৰকৰণ:—জোৰণৰ দিনাৰপৰা কন্যাঘৰীয়া আৰু দৰাঘৰীয়াৰ ইচ্ছানুযায়ী ৩।৫।৭।৯।১১ দিনীয়াকৈ পানী-তোলা, নোওৱা-ধুওৱা কৰি বিয়া পতা হয়। আজিকালি আগৰ ডাঙৰীয়া-বিয়া আৰু ভাল ভদ্ৰ আহোমৰ কন্যাক ৰভাতলত হিন্দুশাস্ত্ৰ অনুসৰি সম্প্ৰদান দি লৈ, পাচত চকলং কৰা হয়; তাৰ পাচত, পুনৰপি ৰভা-তললৈ আনি, ৰাইজক সেৱা কৰাই, দৰা-কন্যাক পুৰোহিতৰ মুখে আশীৰ্ব্বাদ বাণী শুনোৱা হয়।

আহোমসকলে, নিজিলাকৰ ব্ৰহ্মী পিতৃপুৰুষসকলৰ দৰে তিৰোতা সমাজক, বৰ সন্মান কৰিছিল। এতিয়াৰ দৰে আগৰ দিনত তিৰিলাকৰ 'পৰ্দ্দা' বা 'আৰ' প্ৰথাৰ প্ৰচলন নাছিল। ৰাজমাওসকলে সভাতে ৰাজসভাৰ মন্ত্ৰীসকলৰে সৈতে ৰাজকীয় বিষয়ক আলোচনাৰ ভাগ লৈছিল। অনেক ৰাজকাৰ্য্যত কুঁৱৰীসকলৰ ক্ষমতা চলাৰ উদাহৰণ আছে। তেনেকুৱা কেইবাগৰাকীও কুঁৱৰীয়ে ৰজাৰ বৰ্ত্তমানত আৰু অবৰ্ত্তমানত ৰাজ্যৰ শাসন-ভাৰ গ্ৰহণ কৰিছিল। আহোম ৰমণীসকল বৰ তেজীমনা, বুদ্ধিমতী আৰু চৰিত্ৰৱতী

---

(১), (২)—ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত "দেওধাই বুৰঞ্জী"ৰ অন্তৰ্গত "চিৰিং ৰজ বুৰঞ্জী", ১৩৩ পৃষ্ঠা।

আছিল ;—পতিবৈৰী তুৰ্ব্বক * সেনাপতিক স্বহস্তে প্ৰতিশোধ দিবৰ হেঁপাহত ৰণলৈ যোৱা মূলা গাভৰু নামেৰে বৰগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ বিধবা ডাঙৰীয়ানী, স্বামীৰ মঙ্গলাৰ্থে প্ৰাণ উছৰ্গা কৰা মহাসতী জয়মতী কুঁৱৰী, পৰোপকাৰ ব্ৰতত প্ৰাণপণ কৰা জ্ঞানৱতী লৰা-ৰজাৰ মাতৃ ৰাজমাও এই সকলেই তাৰ জলন্ত পটন্তৰ।

আহোমৰ বেলেগ বেলেগ কৈদ

১। ৰজা-কোঁৱৰ
২। বুঢ়াগোহাঞি
৩। বৰগোহাঞি
৪। বৰপাত্ৰগোহাঞি
৫। দেওধাই
৬। মহন
৭। বাইলুং
৮। সন্দিকৈ
৯। দুৱৰা
১০। দিহিঙ্গীয়া ডেকা
১১। লাহন
১২। লুখুৰাখন
১৩। বাৰুনি চাংমায়
১৪। জপৰজুল চেটিয়া
১৫। লান্মাথক চেটিয়া
১৬। পিকচাই চেটিয়া
১৭। হালধিবৰীয়া চেটিয়া
১৮। নাহতীয়া চেটিয়া
১৯। পাতৰৰ ডেকা
২০। বকতিয়ালৰ ডেকা
২১। মৰাণৰ গোহাঞিবৰুৱা ডেকা
২২। চিৰিঙ্গৰ ডেকা
২৩। হাতীবৰুৱা ডেকা
২৪। কুকুৰাচোৱা বৰুৱা ডেকা
২৫। ঢেঁকীয়াল ডেকা
২৬। ছিলৈদাৰী ডেকা
২৭। চাৰিঙ্গীয়া ডেকা
২৮। পাখিমৰীয়া ডেকা
২৯। খিঙ্গৰ ডেকা
৩০। লবেঙ্গৰ ডেকা
৩১। লেচামৰ ডেকা
৩২। লাথনৰ ডেকা
৩৩। লুখুৰি ডেকা
৩৪। লেকেৰা ডেকা
৩৫। ডিমৰুৱালৰ ডেকা
৩৬। দানহৰ ডেকা
৩৭। খড়িকনিকৰ ডেকা
৩৮। খামনৰ ডেকা
৩৯। ঘোঁৰাকোঁৱৰ ডেকা
৪০। নৰাকোঁৱৰ ডেকা
৪১। টঙচু ডেকা
৪২। মৌপিয়া ডেকা
৪৩। মটকৰ ডেকা
৪৪। মালৰ ডেকা
৪৫। আউচুমৰ ডেকা
৪৬। ৰবলৰ ডেকা
৪৭। নেপামৰ ডেকা
৪৮। তৰুণদুৱৰা ডেকা
৪৯। লাঙ্গি ডেকা
৫০। বাচকটীয়া ডেকা
৫১। চাৰিঙ্গীয়া লেটাও ডেকা
৫২। ঘৰ-পাত্ৰ
৫৩। চিত-পাত্ৰ
৫৪। মৰাণ-গোহাঞি পাত্ৰ
৫৫। চলিহা সন্দিকৈ
৫৬। বাহৰতীয়া চেটিয়া
৫৭। চৈৰনীয়া সন্দিকৈ
৫৮। তওৱাৰী চেটিয়া
৫৯। পাপং
৬০। লাই সন্দিকৈ

---

* মূলাগাভৰু ৰণত পৰাৰ পাচত, কন্‌চেং বৰপাত্ৰগোহাঞি ডাঙৰীয়াই তুৰ্ব্বক কৰতোৱালেৰে খেদি নি তাতে কাটিলে পিঠ দি ৰাখিলে—

—Wade's collection of translations of Assam Buranjis (Sir Edward Gait's "History of Assam", Page 94.)

আনো আনো চমুৱা বিষয়াবৰ্গ

হাজৰিকীয়া (১)

১। সোণোৱাল হাজৰিকীয়া
২। ঘাঁহী হাজৰিকীয়া
৩। দেৱলীয়া হাজৰিকীয়া
৪। চাইছুৰীয়া হাজৰিকীয়া
৫। জোলা কাটনী হাজৰিকীয়া

শইকীয়া (২)

১। সোণোৱাল শইকীয়া
২। ঘাঁহী শইকীয়া
৩। দেৱলীয়া শইকীয়া
৪। নাওবৈচা শইকীয়া
৫। পীৰাডেৰা শইকীয়া
৬। জোলা কাটনী শইকীয়া
৭। নাওখুলীয়া শইকীয়া
৮। কুমাৰ শইকীয়া

বৰা (৩)

১। সোণোৱাল বৰা
২। ঘাঁহী বৰা
৩। দেৱলীয়া বৰা
৪। মিটডেৰা বৰা
৫। ডেকা বৰা
৬। আড়িয়াডেৰা বৰা
৭। নগৰবৰ্দ্দীয়া বৰা
৮। গুৱাল বৰা
৯। নাওবৈচা বৰা
১০। দৰ্জী বৰা
১১। লগুৱা বৰা
১২। জোলা কাটনী বৰা
১৩। নাওখুলীয়া বৰা
১৪। কুমাৰ বৰা
১৫। বাৰীচোৱা বৰা
১৬। দুৱৰী বৰা

বৰটেকেলা বৰা (৪)

১। ৰংপুৰীয়া বৰটেকেলা বৰা
২। গুৱাহটীয়া বৰটেকেলা বৰা

বৈৰাগী (৫)

১। কটকী বৈৰাগী
২। কাকতী বৈৰাগী

ৰজা, বুঢ়াগোহাঞি, বৰগোহাঞি, বৰপাত্ৰগোহাঞি, বৰবৰুৱা আৰু বৰফুকনৰ বেলেগ বেলেগ ঠাল।

ৰজা *

১। দিহিঙ্গীয়া
২। চাৰিঙ্গীয়া
৩। তুংখুঙ্গীয়া (তিঙ্গখঙ্গীয়া)
৪। চামগুৰীয়া
৫। নামৰূপীয়া
৬। তিপমীয়া
৭। পৰ্ব্বতীয়া

বুঢ়াগোহাঞি

১। টেপৰতলীয়া
২। কুঁৱৈগঞা
৩। বাঁহগৰীয়া
(আতন বুঢ়াগোহাঞিৰপৰা)
৪। দিলিহিয়াল
৫। লহকীয়া
৬। বাইলুঙ্গীয়া
৭। মৰাণখৰীয়া
(চাওক্ৰংতাম মৰাণৰ বুঢ়াগোহাঞিৰপৰা)
৮। পুখুৰীপৰীয়া

---

(১), (২), (৩), (৪), (৫) মিল,—"The History of the Ahom Kings,"—Titles of offices of the Ahom Government, Page VIII—IX, by Dr. John Petter Wade.

* যাই তিনি ৰাজ-কৈল,—"পূৰ্ব্বে চুকাফা স্বৰ্গদেউ নামি আহা। তেওঁৰে পুত্ৰ তিনিজনা তিনটা ৰাজ্যেৰে আহি থাকিলে, তাকে বোলে তিনিৰাজ। তাতে থকা জনক তিনখঙীয়া, দিহিঙত থকা জনাক বোলে দিহিঙীয়া; উপৰ চাৰিঙে থকা জনাক বোলে চাৰিঙীয়া; এই তিনিৰৰ ৰজা"।—"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী"ৰ অন্তৰ্গত "সাতিৰঙীয়া বৰঞ্জী", ১১৯ পৃষ্ঠা।

বৰগোহাঞি

১। গুঁইমেলা ২। পৰ্ব্বতীয়া ৩। পিলিঙ্গা ৪। মেচাগৰীয়া
৫। মাহুবিয়াল ৬। কালুগঞা ৭। দিহিঙ্গীয়া ৮। চটাই-অলীয়া
৯। বাককিয়াল ১০। মিৰি-সন্দিকৈ ১১। লাহন ১২। পাতৰ
১৩। বকতিয়াল ১৪। কছাৰী ১৫। চিৰিং ১৬। খাম্তি

বৰপাত্ৰগোহাঞি

১। নগা-ঘৰীয়া (নগাক দিয়া কুঁৱৰীৰ ল'ৰা "নগা-কোঁৱৰৰ" পৰা)।
৩। মৰাণ-ঘৰীয়া (থাওকৰ বুঢ়াগোহাঞিৰ দ্বিতীয় পুত্ৰ মৰাণৰ গোহাঞিৰকৰা ঘৰৰ লাকু বৰপাত্ৰগোহাঞিৰপৰা)।
২। কালুগঞা।
৪। কেন্দুগুৰীয়া।

বৰবৰুৱা

১। লুখুৰাখন।
২। মৰাণ-বৰপাত্ৰ (লাকু মৰাণ-বৰপাত্ৰ গোহাঞিৰ পুত্ৰ লাহোৰপৰা)।
৩। বুঢ়াগোহাঞি।
৪। সন্দিকৈ।
৫। চেঙধৰা।
৬। ঘোঁৰা-কোঁৱৰ (লাচিত ঘোঁৰা-কোঁৱৰৰ পৰা)।
৭। চাৰিঙ্গীয়া লেটাও।
৮। দুৱৰা।

বৰফুকন

১। লাঙ্গি। ২। লান্মাথক। ৩। চেটিয়া। ৪। পিকচাই চেটিয়া।
৫। বুঢ়াগোহাঞি ৬। ঘোঁৰাকোঁৱৰ (লাচিত বৰফুকনৰপৰা)।
৭। লুখুৰাখন। ৮। দুৱৰা।
৯। পাতৰ। ১০। তৰুণ দুৱৰা। ১১। দিহিঙ্গীয়া।
১২। লাহন। ১৩। বকতিয়াল।

সাতঘৰ আদি ডাঙ্গৰীয়া-বিষয়া

১। থাওমুংকান (বৰগোহাঞি)। ২। থাওমুংকান খুংমুং (সন্দিকৈ)।
৩। থাওমুংমাংবাই (বুঢ়াগোহাঞি)। ৪। থাওমুংখুত্তং (সন্দিকৈ)।
৫। থাওমুংকেওথম (সন্দিকৈ)। ৬। থাওমুং খুন্তালকে (সন্দিকৈ)।
৭। থাওমুং খুন্তাই (কেঞ্চু)।

আহোমৰ দিনত প্ৰতিষ্ঠিত সত্ৰসমূহ

(১৪০০ শকৰপৰা ১৭০০ শকলৈকে)

আদি-সত্ৰ

সত্ৰ	প্ৰতিষ্ঠাপক	সত্ৰ	প্ৰতিষ্ঠাপক
১। পাতবাউসি	বিপ্ৰভট্ট।	২। গৰৈয়াবী	সত্তদত্ত।
৩। বহৰি	হৰিদেৱ।	৪। বেহাৰা	বলদেৱ।

ৰাজগুৰু-সত্ৰ

১। "আউনী-আটীৰ" সত্ৰ (১) ১৫৭৫ শকত নিৰঞ্জন বাপুৰ দ্বাৰাই স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহ ৰাজানুগ্ৰহত স্থাপিত।

২। নীলাচলত "পৰ্ব্বতীয়া গোসাঁইৰ" সত্ৰ,—১৬৪০ শকত কৃষ্ণানন্দ ভট্টাচাৰ্য্য ন্যায়বাগীশৰ দ্বাৰাই স্বৰ্গদেৱ শিৱসিংহ ৰাজানুগ্ৰহত প্ৰতিষ্ঠিত।

,৩। "ন গোসাঁইৰ" সত্ৰ,—১৬৯০ শকত ৰামানন্দ ভট্টাচাৰ্য্যৰ দ্বাৰাই স্বৰ্গদেৱ লক্ষ্মীসিংহ ৰাজানুগ্ৰহত প্ৰতিষ্ঠিত।

চাৰি-সত্ৰ (বামুণীয়া)

১। **আউনী-আটী**—বংশীগোপালদেৱৰ আজ্ঞাপৰ লবিমিশ্ৰৰ অন্যতম পুত্ৰ নিৰঞ্জন বাপুৰ দ্বাৰাই, ১৫৭৫ শকত, জয়ধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ আমোলত আউনী-আটীৰ সত্ৰ প্ৰতিষ্ঠিত হয়।

২। **দক্ষিণপাট**—দামোদৰদেৱৰ আজ্ঞাপৰ হৰিদেৱ আৰু বলদেৱৰ বাক্য অনুসৰি, যদুদেৱ আৰু বনমালীদেৱে ক্ৰমে মাহাৰা (২) আৰু দক্ষিণপাট সত্ৰ পাতে।

৩। **কুৰুৱাবাহী**—বংশীগোপালে দেৱৰাপাৰত ভাগৱতী ধৰ্ম্ম পালন কৰি থাকে; তেওঁৰ বাক্যক্ৰে লবিমিশ্ৰই প্ৰচাৰ কৰে। সেই লবিমিশ্ৰৰ পুত্ৰ ৰামকৃষ্ণৰ দ্বাৰাই দিফলুত কুৰুৱাবাহী সত্ৰ পোন্‌প্ৰথমে প্ৰতিষ্ঠিত হয়।

৪। **গড়মূৰ**—বংশীগোপালদেৱৰ আজ্ঞাপৰ লবিমিশ্ৰৰ অন্যতম পুত্ৰ লক্ষ্মীদেৱে গড়মূৰ সত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰে।

নিকা-সত্ৰ (মহাপুৰুষীয়া)

সত্ৰ	প্ৰতিষ্ঠাপক	সত্ৰ	প্ৰতিষ্ঠাপক
১। বৰপেটা	মথুৰাদাস।	২। বেহেৰা	বিষ্ণুনিবাস।
৩। দক্ষিণ-সত্ৰ (চামৰি)	বিষ্ণু।	৪। সুন্দৰী	ৰামচন্দ্ৰ।
৫। মধুপুৰ	পদো আতৈ।	৬। বহুলা	গোপাল।
৭। কমলাবাৰী	মাধৱদেৱৰ আজ্ঞাপৰ শঙ্কৰদেৱৰ বংশৰ পদ্মকান্ত ভূঞা।		

বৰ-বাৰেজনীয়া সত্ৰ

মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱৰ জেষ্ঠ পুত্ৰ পুৰুষোত্তমদেৱৰ বাৰজন আচাৰ্য্যৰ দ্বাৰাই প্ৰতিষ্ঠিত ১২ খন সত্ৰ :—

শূদ্ৰিবীয়া—সত্ৰ	প্ৰতিষ্ঠাপক	শূদ্ৰিবীয়া—সত্ৰ	প্ৰতিষ্ঠাপক
১। এলেঙ্গি	লেটুৰ গ্ৰামৰ শ্ৰীকৃষ্ণ।	২। চিপহা	কৃষ্ণচৰণ।
৩। বেঙ্গেনা আটী	মুৰাৰী।	৪। কাঠপাৰ	মুকুন্দ।
৫। সাউকুছি	হৰিচৰণ।	৬। থাকবিয়াল	কমল লোচন।

---

(১) অসমৰ এই সৰ্ব্বপ্ৰধান সত্ৰক আগ-লেখত লৈহে চাৰিসত্ৰ হৈছে। আৰু, প্ৰকৃতপক্ষে আউনী-আটীৰ সত্ৰ হে সৰ্ব্বপ্ৰথম আৰু সৰ্ব্বপ্ৰধান ৰাজগুৰু-সত্ৰ। আউনীআটীৰ গোসাঁই স্বৰ্গদেৱ ৰুদ্ৰসিংহ মহাৰজাৰ দীক্ষাগুৰু মনোনীত হৈছিল।—"Auniati Gosain was specially honoured, as the king (Rudrasingha) not only recalled him from his axile but appointed him his spiritual preceptor." —(Sir Edward Gait's "History of Assam," Page 171.)

(২) মাহাৰা-সত্ৰ আটাইতকৈ পুৰণি বামুণীয়া সত্ৰ। আজিৰেপৰা এই সত্ৰৰপৰা আউনী-আটী প্ৰমুখ্যে যাই যাই বামুণীয়া সত্ৰই "টেকা" গ্ৰহণ কৰাৰ ৰীতি চলি আহিছে; সেই কাৰণেহে মাহাৰা-সত্ৰক "টেকা-যোগনিয়াৰ সত্ৰ"ও বোলা যায়।

বামুণীয়া-সত্ৰ	প্ৰতিষ্ঠাপক	বামুণীয়া-সত্ৰ	প্ৰতিষ্ঠাপক
৭। পুনিয়া	পৰশুৰাম।	৮। চেকেৰাতল	গোপীনাথ।
৯। মৰঙ্গিয়াল	ৰামকৃষ্ণ।	১০। ছতমিয়া	বাসুদেৱ।
১১। ৰঙ্গপুৰ	পৰমানন্দ।	১২। গোমোথা	ৰামকৃষ্ণ (২য়)।

ওপৰৰ তালিকাত বাজেও, সিবিলাকৰ অনুবৰ্ত্তী আচাৰ্য্যসকলৰ দ্বাৰাই কেইখনমান সত্ৰ প্ৰতিষ্ঠিত হয়। যেনে,—

ঠাকুৰীয়া-সত্ৰ	প্ৰতিষ্ঠাপক	ঠাকুৰীয়া-সত্ৰ	প্ৰতিষ্ঠাপক
১৩। মেহেকৰা	লক্ষ্মীঠাকুৰ।	১৪। চামগুৰি	চক্ৰপাণি।
১৫। দীঘলী	সাৰঙ্গপাণি।	১৬। চৰাইখোলা	গদাপাণি।

সৰু-বাৰেজনীয়া সত্ৰ

সত্ৰ	প্ৰতিষ্ঠাপক	সত্ৰ	প্ৰতিষ্ঠাপক
১। হালধি-আটী	মুকুন্দ।	২। চুঙ্গি	কেশৱ।
৩। চুঙ্গাপাৰ	কানাই।	৪। বনগঞা	হৰিদেৱ।
৫। বিহমপুৰ	গোবিন্দ।	৬। ঘৰকটা	জয়হৰি।
৭। কাৱৈমাৰী	গোপীনাথ।	৮। বেলগুৰি	সনাতন।
৯। মিছিমি	হৰিচৰণ।	১০। ভাবোৰা	বিষ্ণুদেৱ।
১১। গুৱাতৰীয়া	কানাই (২য়)।	১২। ৰাজগুৰু	ৰত্নাকৰ।

পুৰুষ-সংহতি সত্ৰ

সত্ৰ	প্ৰতিষ্ঠাপক	সত্ৰ	প্ৰতিষ্ঠাপক
১। কৌপাতি	ৰামচৰণ।	২। নাচপাৰ	ৰামশোভন।
৩। নলতীয়া	গোপীকান্ত।	৪। নেপালী	ৰতিকান্ত।
৫। লক্ষ্মীপুৰ	ৰঘুপতি।	৬। কৰতি	হৰিগতি।
৭। কথোৰগ্ৰাম	পৰমানন্দ।	৮। কমলাবাৰী	গোপাল।
৯। নাচপাৰ (২য়)	কৃষ্ণৰাম।	১০। পাশৰি	কৃষ্ণগহন।
১১। শলমাৰী	কৃষ্ণ।	১২। কোৱামৰা	অনন্ত।

অপৰাপৰ ঘাই ঘাই দামোদৰীয়া সত্ৰ

কেয়টকুচি, তাড়াবাৰী, মোউৰা, নামচলা, কটৰা, পাকা, ব্যাসকুচি, গোবিন্দপুৰ, বাৰাদি, উল্লাবৰী, বৰবাড়ী, অগ্নিশালা, খুদিয়া, ব্ৰহ্মত্তৰ (বৰনগৰ), নগাঁও, জেৰজেৰী, দাবৰাড়ী, পৰমচুং, সমাৰকুছি, কোথৰা, পলা, মাহাৰা ইত্যাদি।

বিবিধ সত্ৰ

ওপৰৰ তালিকাৰ ওপৰঞ্চি, কালজাৰ পহীয়া সত্ৰ আৰু হৰিদেৱ প্ৰমুখ্যে নতাৰ ভক্ত আৰু মহন্তসকলৰ দ্বাৰাই তালেমান সত্ৰ প্ৰতিষ্ঠিত হৈছিল। তাৰ ভিতৰত এইবোৰ প্ৰখ্যাত বিবিধ সত্ৰৰ নাম লোৱা যায় ; যেনে,— ভবানীপুৰ, মহিৰা, ডিব্ৰু, বাহবাৰী, লোহিততীৰ, নগৰীয়া, চৰাইশাহী, আহতগুৰি, হাবুং, বাৰবৰা, [illegible],

ধল, শিলিখাতল, দিহিং, দিনজয়, কাটনিপাৰ, ডিবুক, বলমি, চেঁচামুখ, মাজালি, মৈৰামৰা, চলিহা, নিকামূল, বালি, বৰালিমৰা, বুদবাৰী, ন-মাটি, থটৰা, মোৰামৰা, মূৰাৰী, দলগোমা, কঠালগুৰি, ব্ৰহ্মচাৰী, বৰগাওঁ ইত্যাদি।

সমসাময়িক ভাৰত বুৰঞ্জীৰ কথা

অসমত আহোম ৰাজ্যৰ আদিছোৱা ভাৰতত মুছলমান ৰাজ্যৰ মাজছোৱাৰ লগত মিলে; অসমত আহোম ৰাজত্বৰ মাজছোৱা ভাৰতত বৃটিচ ৰাজত্বৰ আদিছোৱাৰে সৈতে মিলে। সেই আপাহতে ভাৰতত মোগল সম্রাট আৰু বৃটিচ সম্রাটৰ দৰে, অসমত আহোম ৰাজক অসম সম্রাট বোলা হয়; যি ভাবাৰ্থত মোগলৰাজক দিল্লীশ্বৰ আৰু বৃটিচ্ ৰাজক ভাৰতেশ্বৰ বোলা হয়, সেই ভাবাৰ্থতে আহোমৰাজক সৌমাৰেশ্বৰ বা কামৰূপেশ্বৰ বোলা যায় *। মুছলমান আৰু আহোমৰ পতনৰ মূল কাৰণো একেটা,—দুয়োটা ৰাজক্ষমতা আত্মকলহৰ ফল স্বৰূপেই অধঃপাতে গ'ল; আৰু সেই ছেগতে বৃটিচ্ ৰাজে অসম আৰু ভাৰত সাম্রাজ্যত খোপনি পিটি লৈ ক্রমাৎ উধাৰ লাগিছে। সৌমাৰত আহোমৰ প্ৰবেশ আৰু আৰ্য্যাবৰ্ত্তত মুছলমানৰ প্ৰবেশৰো সম্পূৰ্ণ বিজনি থাটে; ভাৰতৰ পূৰ-কোণেদি আহোম 'পাটকাই' দুৱাৰেদি সৌমাৰত সোমাইছিল, পছিম-কোণেদি ঠিক সেই দৰেই 'খাইবাৰ' দুৱাৰেদি মুছলমান আৰ্য্যাবৰ্ত্তত সোমাইছিল। সদৌশেহত, একে দোষতে আহোম আৰু মুছলমান দুয়ো ৰাজক্ষমতা একেদৰেই বৃটিচ্ ৰাজক্ষমতাত বিলীন হ'ল।

চতুৰ্থ খণ্ড

আধ্যা—১

কোঁচ ৰজা

কোঁচ-জাতি কামৰূপৰ আদি অধিবাসী মানুহ। ইবিলাকৰ আতিগুৰি বড়োবংশী মেছ বা কছাৰী জাতিৰপৰা ওলাইছে। এই বংশী মানুহ গোটেই অসমত ব্যাপৃত হোৱাৰ পাচৰপৰা, 'কোঁচ' শব্দটো উজনি আৰু নামনি অসমত দুই ভাৱে ব্যৱহৃত হয়। উজনিৰ কোঁচবিলাকে ইয়াক হিন্দুৰ এটা জাত বা কুলৰ নাম বুলি ধৰে, আৰু নামনিৰ বিলাকে এইটো বংশৰ নাম বুলিহে ধৰে। স্বৰূপত, নামনিৰ বিলাকৰ মত হে শুদ্ধ। চাৰ এডোৱাৰ্ড গেইটৰ মতে, উজনি অসমৰ কোঁচবিলাক হিন্দু হোৱাৰ

---

* "The Kingdom of Assam was at an earlier period flourishing and powerful, and capable of sending forth an army of four hundred thousand men. That the Kingdoms of Bhootan and Nepal were subdued by the monarchs of Assam, who extended their conquests to the banks of the Ganges by the capture of Gour and that Tipera, Coosbeyhar and the countries to the east of the Corotia river formed a part of their dominions,"—Introduction of the author to the "History of the Ahom Kings" by Jhon Peter Wade, Edited by Sreejut Benudhar Sarmah.

পাচত, কছাৰী, লালুং, মিকিৰ প্ৰভৃতি জাতিৰ মানুহে হিন্দু হৈ কোঁচৰ শ্ৰেণীত সোমাই তাৰ সংখ্যা বৃদ্ধি কৰিলে *। কিন্তু, সেই একে বংশৰপৰা উদ্ভৱ হোৱা নামনিৰ কোঁচবিলাকে আকৌ কোঁচ বোলাবলৈ বেয়া পায়; সিবিলাকে 'ৰাজবংশী' বুলিহে চিনাকি দিয়ে। এতিয়া যদিও চিন্ মৰি আহিছে, তথাপি কোঁচবিলাকৰ নিজৰ ভাষা আছিল, আৰু আহোমৰ আৰ্হিৰে সিবিলাকেও বুৰঞ্জী লিখাৰ নিয়ম ৰাখিছিল। কিন্তু চাৰ গেইটৰ মতে কোঁচ-বুৰঞ্জী অতিৰঞ্জিত, আৰু তাৰপৰা আহোম বুৰঞ্জীৰ নিচিনাকৈ প্ৰকৃত ঘটনাৰ স্বৰূপ তথ্য পাব নোৱাৰি।

বিশ্বসিংহ:—জীতাৰি-বংশী ৰজা ক্ৰমাৎ দুৰ্ব্বল হৈ পৰাত, বাৰভূঞাবিলাকে যেতিয়া ঠায়ে ঠায়ে ৰাজ্য শাসন কৰিছিল, তেতিয়া 'হাজো' নামেৰে মেছ বা কোঁচবংশী এজন শাসনকৰ্ত্তায়ো কামৰূপৰ এক অংশত এখন সৰু ৰাজ্য চলাইছিল। হাজোৰ হীৰা আৰু জীৰা নামেৰে দুগৰাকী জীয়েক আছিল। তেওঁ দুয়ো জীয়েকলৈ দৰাস্ মেছৰ পুতেক হৰিয়ামণ্ডল নামেৰে এজন মেছবংশী মানুহ চপাই লয়। কালত হৰিয়া মেছৰপৰা হীৰা আৰু জীৰাৰ ক্ৰমে বিশু আৰু শিশু নামে দুটি পুত্ৰ লাভ হয়। এনে প্ৰবাদো আছে যে এই পুত্ৰ দুটি সদাশিৱৰ বৰ অনুসৰি লাভ কৰাৰ কাৰণে, ইবিলাকত নিচেই সৰুৰেপৰা বৰ ভাগ্যৱন্তৰ লক্ষণ দেখা গৈছিল; সেই আপাহতে ইবিলাকৰ বংশক শিৱবংশী বুলি জনা যায়। বিশু সৰুতে এটা সামান্য গৰখীয়া ল'ৰা (১) আছিল। তেওঁ ডাঙৰ হলত, খ্ৰীঃ ১৪৮৫ চনত, মাতামহ হাজোৰ ৰাজ্যত ৰজা হৈ নিজৰ পৰাক্ৰমেৰে ফুলগুৰি, বেজিনী, প্ৰভৃতি ঠাইৰ ভূঞাবিলাকক তলতীয়া কৰি তেওঁৰ ৰাজ্য ক্ৰমাৎ বহলাবলৈ ধৰিলে। চাৰু ভূঞাৰে সৈতে যুদ্ধত বিশু এবাৰ ঘাটিছিল; কিন্তু অলপ দিনৰ পাচতে তেওঁ পুনঃ আক্ৰমণ কৰি চাৰু ভূঞাক যুদ্ধত ঘটাই বধ কৰে, আৰু চাৰু ভূঞাৰ শাসনত থকা সমুদায় ৰাজ্য নিজৰ দখললৈ আনে। এইদৰে বিশুৰ ৰাজ্য পূবে বৰনদীৰপৰা পছিমে কৰতোৱালৈকে বহল হ'ল। ইয়াৰ পাচতো তেওঁ নিজৰ ৰাজ্য ক্ৰমাৎ বহলাবলৈ ধৰিলে। সৰ্বোশেহত, খ্ৰীঃ ১৪৯৭ চনত, তেওঁ হিন্দুধৰ্ম্ম আৰু হিন্দুৰ সকলো নিয়ম-কাৰণ গ্ৰহণ কৰি,

---

* Sir Edward Gait's "History of Assam." Page 68.

(১) "বিশুৰ ৰাজলক্ষণ—পাচে গৰু চাৰি ফুৰে। কতো দিন বনৰ কোনত শুই থাকে। তাতে গোম্ সাপে কেঁচু তুলি ছাঁয়া কৰি আছে। তাকে গৰখীয়াসকলে দেখি মাক-বাপেকৰ আগত ক'লে, 'আজি বিশুক সাপে খাব খুজিলে'। পাচে মণ্ডলে বোলে, 'তক্ৰি বনৰ কোনত সুশুধি, কোনবা দিনা সাপে খাব'। তথাচো দিনে দিনে বনৰ কোনত শোৱে, দিনো সাপে কেঁচু তুলি ছাঁয়া কৰি থাকে। পাচে বাপেকেও চাই দেখিলে, সেই হয়। পাচে বিস্ময় মানি সেইমতে ৰহিল। পাচে সকল গৰখীয়াৰে ৰজাগৰখীয়া পাতিলেক; কাকো বৰুৱা, কাকো সেনাপতি পাতিলে। তাতে গোচৰীয়া পদকীয়া হ'ল। খাটি পালে দণ্ড কৰে। এইমতে দিন গোট থাকে। গধূলি হলে গৰু লৈ ঘৰলৈ যায়। প্ৰভাতে আহি গৰখীয়া চাপত ৰহি থাকে। পাচে গঞাও গোচৰ কৰিব ধৰিলে। মানুহ দি পদকীয়াকো আনি সোধ-পোছ কৰে, খাটি পালে দণ্ড কৰে। পাচে ৰজাগৰখীয়া নাম তুচি গৰখীয়া-ৰজা নাম ললে। চাৰাৰ খাণ্ডা, কাঠৰ যাৰু ললে, লোহা নাইকাকৈ কাণ্ড-ধনু ললে; ওচৰ-পাজ্ৰাৰৰ গৰখীয়াও দল ললে।" —"দেওধাই অসম বুৰঞ্জীৰ" অন্তৰ্গত "খণ্ড-বুৰঞ্জী", ১৬১ পৃষ্ঠা।

বিশ্বসিংহ (১) নাম লৈ, নিজক প্ৰবল প্ৰতাপী ৰজা ৰূপে চিনাকি দিয়ে। তাৰ পাচত, কোঁচবিহাৰত তেওঁ নতুনকৈ এখন সুন্দৰ ৰাজধানী নিৰ্ম্মাণ কৰালে; আৰু ভায়েক শিৱক শিৱসিংহ নাম দি যুৱৰাজ পাতিলে। বিশ্বসিংহ ৰজাৰ দিনতে, ২০টা পাইকৰ ওপৰত ঠাকুৰীয়া, ১০০টাৰ ওপৰত শয়েকীয়া, ১০০০টাৰ ওপৰত হাজাৰি, ৩০০০টাৰ ওপৰত উম্ৰা আৰু ৬৬০০০টাৰ ওপৰত নবাব খিতাপ দি, ৰজাঘৰীয়া বিষয়া পতাৰ নিয়ম চলিত হয়। বিশ্বসিংহ বৰ শিৱভক্ত ৰজা আছিল। শিৱপূজা আৰু কামাখ্যাপূজাৰ শ্ৰীবৃদ্ধিৰ অৰ্থে তেওঁ বৰ পুৰুষাৰ্থ কৰিছিল। তেওঁ কনৌজ, কাশী প্ৰভৃতি ঠাইৰপৰা ভালেমান সজ ব্ৰাহ্মণ অনাই নিজৰ ৰাজ্যত থিতাপিত কৰাইছিল। বিশ্বসিংহই ১৮ গৰাকী মহিষী বিয়া কৰায়, আৰু প্ৰত্যেক মহিষীৰপৰা এজনকৈ তেওঁ ১৮ জন পুত্ৰ লাভ কৰে। সেই ১৮ জনৰ ভিতৰত নৰসিংহ, মল্লদেৱ, শুক্লধ্বজ আৰু গোঁহাই কমলা এই কেইজন প্ৰধান। বিশ্বসিংহই ৪৯ বছৰ সুখ-শান্তি-সুখ্যাতিৰে ৰাজত্ব কৰে; আৰু এই নিয়মে পুতেকসকলৰ মাজত যোগ্যতা অনুসৰি ৰাজকাৰ্য্য ভগাই দি তেওঁ স্বৰ্গী হয়; যেনে,—নৰসিংহক বিদেশত দখল কৰা ৰাজ্যৰ ৰজা পতা হয়; মল্লদেৱ আৰু শুক্লধ্বজক স্বদেশৰ ৰাজ্য শাসনৰ ভাৰ দিয়া হয়; গোঁহাই কমলাক আলি, পুখুৰী, মন্দিৰ আদি নিৰ্ম্মাণ কৰি পবিত্ৰ গৌৰৱ লাভ কৰিবলৈ আদেশ-উপদেশ দিয়া হয়; আৰু বাকী কেইজনকো যোগ্যতা অনুসৰি আন আন কাৰ্য্যৰ ভাৰ দিয়া হয়। বিশ্বসিংহ ৰজাই আহোম স্বৰ্গদেৱ চুহানফাৰ ৰাজত্বৰ কালত, উজনিত এবাৰ আহোম ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিছিলগৈ; কিন্তু আহোম ৰজাক যুদ্ধত ঘটাব নোৱাৰি, তেওঁ কথম্‌পি মনে-মনে সাৰি উলটি আহিল। ১৫৪০ খ্ৰীষ্টাব্দত বিশ্বসিংহ স্বৰ্গী হয়।

মুছলমানৰ ৫ম আৰু ৬ষ্ঠ আক্ৰমণ:—নামনি কামৰূপত, বিশ্বসিংহ ৰজাৰ আমোলত, অসমদেশ মুছলমানে ১৫২৭ আৰু ১৫৩২ খ্ৰীষ্টাব্দত ৫ম আৰু ৬ষ্ঠ বাৰ আক্ৰমণ কৰেহি। সেই দুই আক্ৰমণে কোঁচ ৰজাসকলক পোৱা নাছিল, তাৰ কোব উজনিত আহোম ৰজাৰ ওপৰতহে পৰিছিল। সেই কাৰণে সেই দুই আক্ৰমণৰ কথা আহোম ৰাজত্বৰ লগতহে বহলাই কোৱা গৈছে।

---

(১) "বিশ্বসিংহৰ ৰাজ্যলাভ—পাচে এইৰূপে কতো দিন গলত গাওঁ মাৰিব ধৰিলে। দুই-একখান মাৰিলত, পাচে আমো গঞাও মিলিল। এই কথা সকতুঞাএ শুনিলে। সকতুঞা একজন মানুহ পাটিলে, 'মোৰ গাওঁ-ভুক্তি কিয় মাৰে? মোৰ ঠাইক আহোঁক'। পাচে নগ'ল! সি মানুহকো কিলাই খেদি বোলে, 'তুঞাএ আহোঁক, নাহে যদি ৰণ দিওঁক'। এই কথা সকতুঞা শুনি মানুহ লৈয়া যুদ্ধক সাজি গ'ল; ঢাল-তৰোৱাল, কাণ্ড-ধনু লৈই যুঁজে। গৰখীয়া ৰাজাও চাঙাৰ খাণ্ডা, কাঠৰ ধাৰ লৈ যুঁজে। পাচে তুঞাক মাৰিলে। ঠাট, কণ্টক, হাতীয়াৰ, আহিলাপাতি সকলে পালে। সবাকে লৈই ঘৰলৈই গ'ল। পাচে সবে মিলি 'বিশ্বসিংহ' নাম দি ৰজা পাতি থলে। ইতি শক ১৪৪৯। লগৰ ১২ ঘৰ মেছৰ বাৰ গৰখীয়াক কাৰ্জি পাতিলেক। ভুখুৰা কাৰ্জি ১, পাখো কাৰ্জি ১, মিচিলা কাৰ্জি ১, চুৰহাল কাৰ্জি ১, সতানন্দ কাৰ্জি ১, মেধা কাৰ্জি ১, পুৰ্ণ্ডী কাৰ্জি ১, তোলা কাৰ্জি ১, বিৰ কাৰ্জি ১, ষড়ানন কাৰ্জি ১, হৰিচন্দ্ৰ কাৰ্জি ১, বিপুল্লৱ কাৰ্জি ১, এই বাৰ ঘৰ কাৰ্জি হল। এইমতে ৰাজা হল।" —"দেওধাই অসম বুৰঞ্জী"ৰ অন্তৰ্গত "বিবিধ খণ্ড বুৰঞ্জী," ১৩২ পৃষ্ঠা।

নৰনাৰায়ণ :—বিশ্বসিংহৰ লোকান্তৰৰ সময়ত, মন্ত্ৰীসকলৰ উপদেশমতে, মল্লদেৱ আৰু শুক্লধ্বজে কিছুকাল কাশীত ব্ৰহ্মানন্দ নামেৰে এজন সাধক তপস্বী পণ্ডিতৰ ওচৰত শাস্ত্ৰাদি অধ্যয়ন কৰিছিলগৈ। ইফালে পিৰিলাকৰ অনুপস্থিতিত, ছেগ বুজি, ককায়েক নৰসিংহই পিতৃ-সিংহাসন অধিকাৰ কৰে। সেই বাতৰি পোৱা মাত্ৰকে মল্লদেৱ আৰু শুক্লধ্বজে নিজৰ ৰাজধানীলৈ উভটি আহি নৰসিংহৰে সৈতে যুদ্ধ পাতিলে। নৰসিংহ যুদ্ধত ঘাটি মৰাংদেশলৈ পলাই যায়। মল্লদেৱ আৰু শুক্লধ্বজে তালৈকে তেওঁক খেদি গৈ, সেই দেশৰ ৰজাৰে সৈতেও যুদ্ধ পাতিলে। মৰাংদেশৰ ৰজা যুদ্ধত ঘাটিলত, নৰসিংহ নেপালৰ ৰজাৰ শৰণাগত হয়গৈ। নেপালৰ ৰজাও মল্লদেৱ আৰু শুক্লধ্বজৰ হাতত পৰাজিত হোৱাত, নৰসিংহ তাৰপৰা কাশ্মীৰ দেশলৈ পলাই যায়। মল্লদেৱ আৰু শুক্লধ্বজে সিমানতে নৰসিংহৰ পিচ এৰি, নিজৰ ৰাজ্যলৈ প্ৰত্যাগমন কৰে।

নৰসিংহক খেদি থৈ আহি মল্লদেৱে, নৰনাৰায়ণ নাম লৈ, খ্ৰীঃ ১৫৩৪ চনত, কোঁচ-ৰাজপাটত উঠি ৰজা হ'ল, আৰু ভায়েক শুক্লধ্বজক চিলাৰায় নাম দি যুৱৰাজ পাতিলে। নৰনাৰায়ণে ৰাজকাৰ্য্য হাতত লৈয়েই পিতৃৰাজ্য বহলাবলৈ মন মেলিলে। তেওঁ পোন-প্ৰথমে পিতৃবৈৰী আহোম ৰজাৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলৈ আয়োজন কৰিলে। সেই অৰ্থে, তেওঁ ভায়েক গোহাঁইকমলাৰ হতুৱাই এবছৰৰ ভিতৰত নিজৰ ৰাজধানীৰপৰা পৰশু-কুঠাৰলৈকে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰপাৰে এটা বৰ বহল-দীঘল আলি বন্ধালে। সেই আলিৰ কোনো কোনো ছোৱা এতিয়াও উত্তৰ গুৱাহাটী, মঙ্গলদৈ আৰু উত্তৰ লক্ষীমপুৰত দেখিবলৈ পোৱা যায়। তাৰে উত্তৰ গুৱাহাটী আৰু মঙ্গলদৈৰ মাজৰ ছোৱা ছিগা-আলি আজিকোপতি "গোহাঁইকমলা আলি" বুলি জনাজাত। সেই সময়ত আহোম ৰাজপাটত স্বৰ্গদেৱ চুহুম্মুং বা খোৰা-ৰজা আছিল। খ্ৰীঃ ১৫৪৬ চনত আহোম ৰজা আৰু কোঁচ ৰজাৰ মাজত, দিকৰাই নৈৰ পাৰত, এখন ঘোৰতৰ যুদ্ধ হয়। যুদ্ধত আহোম ৰজা ঘাটিলত, তেওঁ নিজৰ জীয়ৰী এগৰাকীক নৰনাৰায়ণ ৰজালৈ বিয়া দি, তেওঁৰে সৈতে বৈবাহিক সূত্ৰেৰে মিত্ৰিৰ বান্ধে। সেই সম্প্ৰীতি সন্ধিস্থাপন অনুসৰি, কোঁচ-ৰজাও নিজৰ ৰাজ্যলৈ উভটি আহিল।

চিলাৰায় :—যুৱৰাজ শুক্লধ্বজ বা চিলাৰায় এজন বৰ বাহুবলী আৰু যুদ্ধবিদ্যাত পৈণত পুৰুষ আছিল। তেওঁৰ বাহুবলেই নৰনাৰায়ণ ৰজাৰ বহল ৰাজ্যৰ মূলশক্তি আছিল। আহোম ৰজাৰে সৈতে মিত্ৰতা কৰাৰ পাচত, চিলাৰায়ক হিড়িম্বেশ্বৰৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলৈ পঠিওৱা হয়। চিলাৰায়ে নিজ পৰাক্ৰমেৰে হিড়িম্বা বা ডিমাপুৰৰ কছাৰী ৰজাক যুদ্ধত ঘটাই, ককায়েক নৰনাৰায়ণ ৰজাৰ তলতীয়া কৰে। কছাৰী ৰজাই যুদ্ধত ঘাটি, বছৰি ৭০০০০ টকা ৰূপ, ১০০০ সোণৰ মোহৰ, আৰু ৬০ টা হাতী কৰ দোৱাবলৈ মান্তি হৈ, নিজক কোঁচ ৰজাৰ শৰণীয়া ৰজা বুলি স্বীকাৰ কৰে। তাৰ পাচত কোঁচ ৰজাই যুদ্ধ আহ্বান কৰি, মণিপুৰী ৰজাৰ ওচৰলৈ কটকী পঠিলে। মণিপুৰৰ ৰজাই সেনাপতি চিলাৰায়ৰ বাহুবলৰ সম্ভেদ পাই, যুদ্ধ নপতাকৈয়ে ২০০০০ টকা ৰূপ, ৪০০০ সোণৰ মোহৰ, আৰু ১৪ টা ভাল ভাল হাতীৰে সৈতে পেচ্‌কচ্‌ পঠিয়াই নৰনাৰায়ণ ৰজাৰ লগত সন্ধি কৰিলে। সেই সন্ধি স্থাপন হোৱাৰ পাচত,

চিলাৰায়ে জয়ন্তীয়া ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰি, তাৰ ৰজাক নিজ হাতে বধ কৰে। তাৰ পাচত, কোঁচ-ৰজা নৰনাৰায়ণে সেই ৰজাৰ পুতেকক পিতৃ-সিংহাসনত তুলি তেওঁৰ কৰতলীয়া ৰজা পাতিলে। তাৰপৰা গৈ, চিলাৰায়ে ত্ৰিপুৰাৰ ৰজাৰে সৈতে যুদ্ধ পাতে, আৰু তাৰ ৰজাক ৰণত হৰুৱাই, জয়ন্তীয়া ৰজাৰ দৰে, নিজ হাতে বধ কৰে। পিচে, সেই ৰজাৰ ভায়েকক ১০০০০৲ টকা ৰূপ, ১০০ সোণৰ মোহৰ আৰু ৩০ টা ৰথুৱা ঘোঁৰা বছৰি কৰ শোধাবলৈ মান্তি কৰাই, কোঁচ-ৰজাই তেওঁক নিজৰ তলতীয়া ৰজা পাতি থলে। সেই সময়তে, জয়ন্তাৰ অন্তৰ্গত খৈৰাম ৰাজ্যৰ ৰজা বীৰ্য্যবন্তই সেনাপতি চিলাৰায়ৰ বাহুবলত নৰনাৰায়ণ ৰজাৰ প্ৰবল প্ৰতাপৰ সম্ভেদ্ পাই, যুদ্ধ পাতিবলৈ নৌ পাওঁতেই, বছৰি ১২০০০০ টকা ৰূপ, ৯০০৲ সোণৰ মোহৰ,,৫০ টা ঘোঁৰা, ৩০ টা হাতীৰে সৈতে পেচ্‌কচ্‌ শোধাবলৈ গাত লৈ, নিজক কোঁচ ৰজাৰ কৰ-কাটলীয়া ৰজা বুলি স্বীকাৰ কৰিলে। সেই সন্ধি হৈ যোৱাৰ পাচত, চিলাৰায়ে ডিমৰুৱা ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰি তাৰ ৰজাক বন্দী কৰি আনে, ; নৰনাৰায়ণ ৰজাই তেওঁৰপৰা ৭০০০০৲ টকা ৰূপ লৈ তেওঁক শৰণীয়া ৰজা পাতি এৰি দিয়ে। সেই সময়ত শ্ৰীহট্টৰ ৰজা বৰ পৰাক্ৰমী বুলি প্ৰখ্যাত আছিল। নৰনাৰায়ণ ৰজাই তেওঁকো তলতীয়া ৰজা পাতিবৰ মনেৰে তেওঁৰ ওচৰলৈ কটকী পাঁচিলে। পিচে, শ্ৰীহট্টৰ ৰজাই কোঁচ-ৰজাৰ সন্ধি প্ৰস্তাৱ সদৰ্পে দলিয়াই পেলোৱাত, নৰনাৰায়ণে যুৱৰাজ চিলাৰায়ক এজাক তেজী সেনা যুগুত কৰি দি,শ্ৰীহট্ট ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলৈ পঠিয়ায়। শ্ৰীহট্টৰ ৰজায়ো সিফালে বিপুল আয়োজনেৰে সৈন্য-সামন্ত যুগুতকৈ লৈ সাজু হৈ আছিল। দুয়ো পক্ষৰ মাজত ঘোৰতৰ যুদ্ধ আৰম্ভ হ'ল। বহুদিন একেৰাহে যুদ্ধ চলিবই লাগিছে, অসংখ্য সৈন্য নিপাত হৈছে, কিন্তু কোনো পক্ষৰ জয় হোৱা নাই। মহাতেজা বীৰবাহু চিলাৰায়ৰ পক্ষে ই অতিকৈ অসহনীয় হৈ উঠিল। তেওঁৰ বীৰতেজ প্ৰতিসিৰে বৰলৈ ধৰিলে ; ৰণমদত উন্মত্ত হৈ চিলাৰায় চিলাউৰাদি উৰি খোলা তৰোৱালেৰে শত্ৰুৰ মাজত সোমালগৈ। চিলাৰায়ৰ অসাধাৰণ বীৰতেজ দেখি শত্ৰুপক্ষ স্তম্ভিত হ'ল ; চকুৰ পচাৰতে তেওঁ ভালেমান সেনা-সেনাপতিক বধ কৰি, সদৌশেহত শ্ৰীহট্টৰ ৰজাক নিজ হাতৰ অস্ত্ৰেৰে খণ্ড খণ্ড কৰি বধিলে। যুদ্ধৰ সামৰণত, শ্ৰীহট্টৰ ৰজাৰ ভায়েক অসিৰায়ে চিলাৰায়ৰ লগতে নৰনাৰায়ণৰ ৰাজসভালৈ আহি কোঁচ ৰজাৰ শৰণাগত হ'ল। কোঁচ-ৰাজক তেওঁ বছৰি ২০০ টা ঘোঁৰা, ১০০ টা হাতী, ৩০০০০০০ টকা ৰূপ, ১০০০ সোণৰ মোহৰেৰে পেচ্‌কচ্‌ শোধাবলৈ মান্তি হোৱাত, নৰনাৰায়ণে অসিৰায়ক ককায়েকৰ ৰাজ্যতে এজন শৰণীয়া ৰজা পাতিলে।

খ্ৰীঃ ১৫৬৬ চনত, চিলাৰায়ে পুনৰপি আহোম ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰেহি। আগৰ বাৰৰ সন্ধিত থোৱা ৰজাৰ প্ৰৱঞ্চনাই এই আক্ৰমণৰ মূল-কাৰণ। আহোম ৰজা স্বৰ্গদেৱ চুখাম্‌ফা মূৰত ঘাটি পৰ্ব্বতলৈ পলাই যায়। ফলত, চিলাৰায়ৰ প্ৰস্তাৱমতে, হুগম কোঁৱৰ আৰু বৰগোহাঞিৰ ভতিজাক আপচু গোহাঞিদেৱক মুখ্য কৰি, সকলো পাত্ৰ-মন্ত্ৰীৰ ঘৰৰ একোজন ডেকাক বন্ধুৱা দি, চুখাম্‌ফা স্বৰ্গদেৱে সন্ধি কৰাত, চিলাৰায় নিজৰ দেশলৈ উলটিল। এই বিষয়ে আহোম ৰাজত্বত বহলাই কোৱা হৈছে।

ওপৰত কোৱাৰ দৰে, চাৰিওফালে দিগ্বিজয় কৰি মন বগাত, নৰনাৰায়ণ ৰজাই

সদৌশেহত গৌৰদেশ আক্ৰমণ কৰিবলৈ মন মেলিলে, আৰু সেই অৰ্থে চিলাৰায়ক এজন কোৱাল সৈন্যৰ সেনাপতি পাতি ৰণ-যাত্ৰা কৰালে। এইবাৰ, সেই ৰণ-যাত্ৰাৰ আগতে কামাখ্যা মন্দিৰৰ দুৰৱস্থা দেখি আহি, চিলাৰায়ৰ মনৰ অৱস্থা বৰ অথিৰ হৈ আছিল। তদুপৰি, শ্ৰীহট্টৰ যুদ্ধত কাজুৱা সৈন্য ভালেমান নাশ হোৱাত, এই যাত্ৰাত লগত যোৱা সেনাদলত পৈণত সেনা সৰহ নাছিল। তথাপি, চিলাৰায়ে নিজৰ সাহসৰ ওপৰত ভিৰ দি যুদ্ধলৈ আগ বাঢ়িলে। গতিকে, কোঁচ ৰজাৰ সেনাদলে গৌৰ ৰজাৰ তেজী সৈন্যৰ আগত সৰহ পৰ ঠাৱৰিব নোৱাৰিলেগৈ। কিন্তু, চিলাৰায়ে সিমানতো বিচলিত নহৈ, অকলশৰে খোলা তৰোৱালেৰে অসংখ্য শত্ৰুৰ মাজত সোমাই সিংহ বিক্ৰমেৰে শত্ৰুপক্ষক অস্থিৰ কৰি তুলিলে। শেহান্তত, তেওঁৰ একমাত্ৰ সবল হাতৰ অস্ত্ৰখনিও খণ্ড খণ্ড হৈ ভাগিল; মহাতেজী চিলাৰায়ৰ বীৰতেজ চতুৰ্গুণে বাঢ়িবলৈহে ধৰিলে। কিন্তু, অসংখ্য শত্ৰুৰ মাজত অকলশৰীয়া নিৰস্ত্ৰ বীৰ কিমান পৰ ঠাৱৰিব। চিলাৰায় অগত্যা শত্ৰুৰ হাত বন্দী হ'ল। তাৰ পাচত, তেওঁৰ বন্দী অৱস্থাত, এদিন গৌৰ ৰজাৰ মাতৃক সৰ্পে দংশে। চিলাৰায় সৰ্প দংশনৰ চিকিৎসাত বৰ পাকৈত আছিল। সেই আলমতে তেওঁ ৰাজমাওক মৃত্যুমুখৰপৰা ৰক্ষা কৰি ৰাজপৰিয়ালৰ শলাগৰ পাত্ৰ হয়। সেই শলাগৰ বঁটাস্বৰূপে, গৌৰৰাজে চিলাৰায়ক বন্দীশালৰপৰা মুক্তি দি নিজৰ দেশলৈ আহিবলৈ অনুমতি দিয়ে। তাৰ দুবছৰৰ পাচত, আন কোনো ৰোগত গৌৰ ৰজাৰ মাতৃৰ মৃত্যু হয়। ৰজা শোকত বৰ বিহ্বল হৈ পৰে। সেই সুযোগতে দিল্লীৰ সম্ৰাট আকবৰৰ সেনাপতি মানসিংহই গৌৰদেশ আক্ৰমণ কৰেহি, আৰু ৰজাক যুদ্ধত ঘটাই তেওঁৰ ৰাজ্য হস্তগত কৰে। সেই ছেগতে ছেগ ধৰি, চিলাৰায়ে দুয়োপক্ষৰ মাজত সোমাই গৌৰৰাজ্য সম্ৰাটৰে সৈতে সমানে ভাগ কৰি লয়। এনে সময়তে, চিলাৰায়ে তেওঁৰ পুত্ৰ এটি জন্ম হোৱাৰ বাতৰি পায়। কিন্তু, তেওঁ আৰু সেই পুত্ৰৰ মুখ দেখিবলৈ নাপালেহি; বাটতে বসন্ত ৰোগত পৰি গঙ্গাৰ পাৰত চিলাৰায় স্বৰ্গী হ'ল।

মুছলমানৰ ৭ম আক্ৰমণ বা কালাপাহাৰৰ আগমন

যুৱৰাজ চিলাৰায়ে দিগ্বিজয় কৰি ফুৰোতে ইফালে বঙ্গদেশৰ সেনাপতি কালাপাহাৰে (১) খ্ৰীঃ ১৫৫৩ চনত, অসম দেশ আক্ৰমণ কৰেহি। মহাৰজা নৰনাৰায়ণে ভালেমান দিনৰেপৰা কালাপাহাৰৰ বিক্ৰমৰ কথা শুনি আছিল। তাতে, সেই সময়ত, ৰাজ্যৰ প্ৰধান বল যুৱৰাজ চিলাৰায় ৰাজ্যৰপৰা আঁতৰি থকাত, নৰনাৰায়ণ ৰজাই ভয় কৰি কালাপাহাৰৰ গতিত কোনো প্ৰকাৰৰ হকা-বধা নকৰিলে। কিন্তু, কালাপাহাৰৰ দেশ জয় কৰা উদ্দেশ্য নাছিল, তেওঁৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য হিন্দুধৰ্মৰ গৌৰৱ হানি কৰা আৰু হিন্দু দেৱ-দেৱীৰ মূৰ্তিবিলাক ভাঙ্গি চূৰ্ণীকৃত কৰাহে। সেই কাৰণে, তেওঁ দেশত কোনো

---

(১) কালাপাহাৰৰ আদি নাম কালাচাঁদ। তেওঁ বঙ্গদেশৰ এজন বামুণ অধিবাসী আছিল। কামাখ্যা মন্দিৰ চূৰ্ণীকৃত কৰা আপাহতহে তেওঁক কালাপাহাৰ নামেৰে গৰিহণা দিয়া হয়। 'কালাপাহাৰ' নাম বঙ্গত গৌৰৱৰ নিদৰ্শন; অসমত সি গৰিহণাৰ চিন্।

উৎপাত নকৰি পোনেই কামাখ্যালৈ আহিল। যি যি দেৱ-দেৱী বেচি প্ৰখ্যাতী, কালাপাহাৰৰ সেই সেই দেৱ-দেৱীৰ ওপৰত বেছি আক্ৰোশ। কামাখ্যাকো তদ্ৰূপ প্ৰখ্যাতী বুলি জানি কালাপাহাৰ একান্তলক্ষ্যেৰে কামাখ্যালৈ আহিল। কামাখ্যাত দেৱ-দেৱীৰ মূৰ্ত্তি কালাপাহাৰে আগত পালেমানে আটাইবোৰ কোবাই ভাঙ্গিলে। কামাখ্যাৰ মন্দিৰৰ গাত প্ৰোথিত যিবিলাক শিলৰ সুন্দৰ মূৰ্ত্তি আজিলৈকে কাৰো নাক-থঁৰা, কাৰো কাণ ছিগা, কাৰো হাত ভগা এনে অৱস্থাত আছে, সেই আটাইবোৰ বিজতৰীয়া কালাপাহাৰৰ কু-কৰ্ম্মৰ চিন্। কালাপাহাৰে ভগৱতীৰ মহাপীঠস্থান লণ্ডভণ্ড কৰি মন্দিৰ ভাঙ্গি চূৰ্ণীকৃত কৰিলে। এইদৰে কামাখ্যা মন্দিৰ ধ্বংস কৰি, কালাপাহাৰ আৰু উজাই নাহিল; নিজৰ উদ্দেশ্য সফল হোৱাত, তাৰেপৰা তেওঁ বঙ্গদেশলৈ উলটি গ'লগৈ।

গৌৰদেশত বন্দী হোৱাৰপৰা মুকলি হৈ অহাৰ পাচত, যুৱৰাজ চিলাৰায় আৰু মহাৰজা নৰনাৰায়ণ দুয়ো লগ লাগি কামাখ্যাৰ ভগ্ন মন্দিৰৰ জীৰ্ণ-সংস্কাৰৰ অৰ্থে যত্নবান হয়। সিবিলাকৰ অহোপুৰুষাৰ্থত ছমাহৰ ভিতৰতে সেই সংস্কাৰ-কাৰ্য্য সমাধা হয়। মহাৰজা নৰনাৰায়ণ আৰু যুৱৰাজ চিলাৰায়ে কামাখ্যা-মন্দিৰ পুনঃ উদ্ধাৰ কৰি তাত ভালেমান নতুন নতুন মূৰ্ত্তি সজাই দিয়ে। কামাখ্যাৰ বৰ্ত্তমান চলন্তা মূৰ্ত্তিজনাও তেওঁবিলাকৰ দ্বাৰায়ে প্ৰতিষ্ঠিত। পাচত, মন্দিৰৰ ভিতৰত নৰনাৰায়ণ আৰু চিলাৰায় দুইবো দুটা শিলৰ প্ৰতিমূৰ্ত্তি প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়।

যুৱৰাজ চিলাৰায়ৰ লোকান্তৰৰ পাচতো মহাৰজা নৰনাৰায়ণে ভালেমান বছৰ সুকলমে ৰাজত্ব কৰে। শেহলৈ তেওঁ চুবুৰীয়া ৰজাৰ ৰাজ্যবোৰত কোনো আক্ৰমণ-উপদ্ৰৱ কৰা নাছিল। মহাৰজা নৰনাৰায়ণ বহুকাললৈকে অপুত্ৰক হৈ থকাত, তেওঁ ৰাজ্যভাৰ চিলাৰায়ৰ পুতেক ৰঘুদেৱ বা ৰঘুনাৰায়ণক দিবলৈ সংকল্প কৰিছিল। তেওঁ স্বৰ্গীয় ভায়েক চিলাৰায়ৰ গুণলৈ মনত কৰি, ভতিজাক ৰঘুদেৱ নাৰায়ণক বৰ মৰম কৰিছিল; আৰু তেওঁৰ মন ভবিষ্যতে ৰজাৰ উপযোগীকৈ স্থিৰ ৰাখিবৰ অভিপ্ৰায়েৰে, ১৬ বছৰীয়া বয়সতে, তেওঁক দুগৰাকী সুন্দৰী কন্যা বিয়া কৰাই দিয়া হয়। এনে সময়তে, বুঢ়া বয়সত, নৰনাৰায়ণ ৰজাৰো এটি পুত্ৰ লাভ হয়। ৰজাৰ পুত্ৰ হোৱা দেখি, ৰঘুৰায়ে ৰাজ্যৰ আশা এৰি আঁতৰি গৈ বছৰচাৰেক কামৰূপৰ আজাৰাগ্ৰামত ঘিলানদীৰ তীৰত বিজয়পুৰ নামেৰে এখন নগৰ পাতি থাকেগৈ (১)। পিচে, মহাৰজা নৰনাৰায়ণে তেওঁৰ মৰণৰ সময়ত ৰঘুদেৱ নাৰায়ণক মতাই আনি, পুতেক লক্ষ্মীনাৰায়ণ আৰু ভতিজাক ৰঘুনাৰায়ণৰ মাজত সমানে তেওঁৰ ৰাজ্য ভগাই দিয়ে। তেওঁৰ সেই ভাগ-বঁটৰা মতেই শাণকোষৰ পূব-ভাগত ৰঘুনাৰায়ণ আৰু পশ্চিম ভাগত লক্ষ্মীনাৰায়ণ ৰজা হয়। ৰঘুদেৱ-নাৰায়ণৰ ভাগত এতিয়াৰ মঙ্গলদৈ মহকুমা, কামৰূপ আৰু গোৱালপাৰা জিলাৰ কিয়দংশ পৰিছিল।

মহাৰজা নৰনাৰায়ণে ৰাজকাৰ্য্য সু-চঞ্চালনৰ বাবে যেনে সুখ্যাতি লাভ কৰিছিল; সাহিত্য-চৰ্চ্চাৰ বাবেও তেওঁ তেনেকৈ এজন সু-পণ্ডিত ৰজা হৈছিল। তেওঁৰ দিনত শাস্ত্ৰাদি অধ্যয়নৰ বহল উন্নতি হয়; 'ৰত্নমালা ব্যাকৰণ' পুথি ৰচনা কৰা হয়; আৰু

---

(১) মিল,—ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত 'কামৰূপৰ বুৰঞ্জী,' ২৮ চ্ছেদ, ১২ পৃষ্ঠা।

নীচ কুলৰ মানুহেও ধৰ্ম্মপুথি শাস্ত্ৰাদি পঢ়ি ধৰ্ম্ম-চৰ্চ্চা কৰিবলৈ উৎসাহ পায়। তেওঁ যদিও নিজে শাক্ত ৰজা আছিল আৰু শক্তিপূজা ৰাজ-ধৰ্ম্ম কৰিছিল, তথাপি বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ উন্নতিতো তেওঁ বৰ আনন্দ পাইছিল। মহাৰজা নৰনাৰায়ণৰ ৰাজত্বৰ কালত মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ, দামোদৰদেৱ প্ৰভৃতি বৈষ্ণৱ-ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰকসকলে অসম দেশ উজ্জ্বল কৰি অসমীয়া মানুহক ধৰ্ম্মৰ পোহৰ দিছিল। ইয়াত বাজেও, ৰাজ্যত শান্তি-বিস্তাৰ, ধৰ্ম্ম-কৰ্ম্ম, সাহিত্য-চৰ্চ্চা, বাণিজ্য-ব্যৱসায়াদিৰ অশেষ উন্নতি সাধি, খ্ৰীঃ ১৫৮৪ চনত মহাৰজা নৰনাৰায়ণ স্বৰ্গী হয়।

ৰঘুদেৱনাৰায়ণ ঃ—ৰাজ্যভাগ পোৱাৰ পাচতো ৰঘুদেৱনাৰায়ণ ভালেমান দিনলৈকে নিজৰ বিজয়পুৰ ৰাজধানীতে আছিল। তেওঁ গণেশ, কেদাৰ, গোকৰ্ণ, কামেশ্বৰ প্ৰভৃতি তীৰ্থস্থান দৰ্শন কৰি আহি, হাজোৰ হয়গ্ৰীৱ মন্দিৰৰ জীৰ্ণসংস্কাৰ সাধি, তাত দেৱোত্তৰ মাটি দান কৰে। কালাপাহাৰে কামাখ্যা মন্দিৰ লণ্ডভণ্ড কৰাৰ লগতে হয়গ্ৰীৱ দেৱালয়ো ভাঙ্গি চূৰ্ণীকৃত কৰিছিল। ৰঘুনাৰায়ণৰ বহুপুত্ৰ আছিল। তাৰ ভিতৰত পৰীক্ষিতনাৰায়ণ, ইন্দ্ৰনাৰায়ণ, যদুৰায়, বলিতনাৰায়ণ, গজনাৰায়ণ আৰু মানসিংহ এই কেইজন প্ৰধান। ৰঘুদেৱনাৰায়ণ বৰ সুশ্ৰী পুৰুষ আৰু ধাৰ্ম্মিক ৰজা আছিল। বুঢ়া বয়সলৈকে তেওঁ বহু দান-ধৰ্ম্ম আৰু সৎকৰ্ম্ম সাধন কৰি, খ্ৰীঃ ১৬০৩ চনত স্বৰ্গী হয়। (১)

লক্ষ্মীনাৰায়ণ ঃ—মহাৰজা নৰনাৰায়ণে ভগাই দিয়া অনুসৰি, তেওঁৰ লোকান্তৰৰ পাচত, পুতেক লক্ষ্মীনাৰায়ণ কোঁচ ৰাজপাটত উঠি, শাণকোষৰপৰা পশ্চিম-ভাগ ৰাজ্যত ৰজা হয়। সেই ৰাজ্যত এতিয়াৰ কোঁচবিহাৰ, দিনাজপুৰ, জলপাইগুৰি, ৰংপুৰ এইবোৰ ঠাই পৰিছিল (২)। ৰঘুনাৰায়ণেও পূব-ভাগত স্বাধীনভাৱে ৰাজত্ব আৰম্ভ কৰে। কিন্তু, পূৰ্ব্বৰ ভাগ-বটৰাৰ ব্যৱস্থাদি তেওঁ ক্ৰমাৎ অন্যথা কৰিবলৈ ধৰিলে। সেইবাবে কুপিত হৈ লক্ষ্মীনাৰায়ণে তেওঁৰ অনিষ্ট কৰিবলৈ নানা চক্ৰান্ত কৰি, ৰঘুনাৰায়ণৰ নিজৰ পুতেক পৰীক্ষিতনাৰায়ণক বিদ্ৰোহী কৰি তোলে। কিন্তু, ৰঘুনাৰায়ণে সেই বিদ্ৰোহ দমাই পুতেক পৰীক্ষিতক বন্দী কৰি ৰাখে। তাৰ পাচত, ৰঘুনাৰায়ণৰ লোকান্তৰ হোৱাত, লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ সাহায্যত পৰীক্ষিতনাৰায়ণে পিতৃ সিংহাসন লাভ কৰে। কিন্তু,ৰাজপাট লাভ কৰি উঠি পৰীক্ষিতে, পূৰ্ব্বৰ উপকাৰ পাহৰি, লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ বিৰুদ্ধাচৰণ কৰিবলৈ ধৰিলে। তাৰ ফলত, দদায়েক-ভতিজাকৰ মাজত যুদ্ধ উপস্থিত হয়; আৰু দদায়েক লক্ষ্মীনাৰায়ণ যুদ্ধত ঘাটি পলাব লগাত পৰে। ইতিপূৰ্ব্বতে স্বৰ্গদেৱ চুখাম্‌ফালৈ নিজৰ সকলা নামে জীয়েকক বিয়া দি, লক্ষ্মীনাৰায়ণে আহোম ৰজাৰে সৈতে মিতিৰ পাতিছিল। এতিয়া বিপদত সহায় বিচাৰি তেওঁ আহোম ৰজাৰ ওচৰ চাপিলগৈ। কিন্তু, আহোম-ৰাজে আগধৰি পৰীক্ষিতৰ পক্ষ লোৱাত, লক্ষ্মীনাৰায়ণ নিৰুপায় হৈ, জাহাঙ্গিৰ পাৎছাৰ

---

(১) কোনোৱে কয় সৰ্প দংশনত ৰঘুনাৰায়ণৰ মৃত্যু হয়; কোনোৰ মতে তেওঁৰ দ্বিতীয় পুত্ৰ ইন্দ্ৰনাৰায়ণৰ মাক সৰু ৰাণীয়ে তেওঁক বিহ খুৱাই মাৰে। গৌৰীপুৰ ৰজাৰ টোলত ৰক্ষিত বৰহিলৈ এটাৰ গাত ১৫১৯ শকত ৰঘুনাৰায়ণদেৱে নিৰ্ম্মাণ কৰোৱা বুলি লিখা আছে।

(২) মিল,—Sir Edward Gait's "History of Assam" Page 63.

সহায় বিচাৰি দিল্লীলৈ ভটিয়াই যাব লগাত পৰিল। (১) পাৎছাই আন্তোপান্ত শুনি লৈ মকৰমখাঁ নবাবক সসৈন্যে কোঁচৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলৈ পঠিয়াই, পৰীক্ষিতনাৰায়ণক ধৰি নিবলৈ আজ্ঞা দিলে (২)।

কোঁচ-ৰজা মুছলমানৰ শৰণীয়া :—খ্ৰীঃ ১৫৯৬ চনত কোঁচ-ৰজা লক্ষ্মীনাৰায়ণে নিজক মোগলৰ শৰণীয়া বুলি ঘোষণা কৰি, আৰু খ্ৰীঃ ১৫৯৭ চনত নিজৰ জীয়েক এগৰাকীক সেই সময়ত মোগলৰ বঙ্গ-শাসনকৰ্ত্তা ৰজা মানসিংহলৈ বিয়া দি মিত্ৰতা দৃঢ়তৰ কৰি, দদায়েকৰ পুতেক ভায়েক, অন্যতম কোঁচ-ৰজা, ৰঘুদেৱনাৰায়ণৰ বিৰুদ্ধে ৰণ-বল আহ্বান কৰাত, ১৬১২ খ্ৰীষ্টাব্দত ঢাকাৰ নবাব আলাউদ্দিন ইচ্‌লামখানে ৩০০ হাতী, ৬০০০ ঘোঁৰা, ১২০০০ পদাতি, ৫০০ ৰণ-তৰীৰে সৈতে কোঁচ-হাজো ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলৈ মুকাৰামখান সেনাপতিক ৰণ যাত্ৰা কৰায়। ইফালে, ৰঘুদেৱ নাৰায়ণেও ৫০০ ঘোঁৰা, ১০০০০ পদাতি আৰু ৩০০ ৰণ-তৰীৰে সৈতে ধুবুৰীত কোঁঠ পাতি ৰণ দিবলৈ বুলি সাজু হৈ আছিল। পোনেই মুছলমানৰ হেঁচাত ধুবুৰীৰ কোঁঠ ৰক্ষা নপৰাত, ৰঘুদেৱ নাৰায়ণে হুঁহকি গৈ গদাধৰ নৈৰ পাৰত কোঁঠ মাৰি ফেৰ পাতি ধৰি, জোৱাঁয়েক ভুমুৰীয়াক মূৰ কৰি ৰণ-তৰীৰে সৈতে পানী-যুঁজ এখন পাতিছিল। কিন্তু, সিমানতো ৰঘুনাৰায়ণদেৱে ঠাৱৰিব নোৱাৰি ক্ৰমাৎ পূবলৈ হুঁহকিব লগীয়াত পৰিলে। সদোশেহত, মুছলমানক বলে পৰাব আগন্তুক নেদেখি কোঁচ-ৰজা ৰঘুনাৰায়ণদেৱে সম্ৰাট জাহাঙ্গিৰৰ সদনলৈ সন্ধিৰ প্ৰস্তাৱ পঠিয়ালে। সেই অনুসৰি, সম্ৰাটে ৰঘুনাৰায়ণক দিল্লীলৈ মতাই নিয়ায়; আৰু সন্ধিৰ সূত্ৰমতে, ৰঘুনাৰায়ণৰ দখলৰ সমুদায় ৰাজ্য লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ দখলৰ খণ্ডৰে সৈতে লগলগাই সমুদায় কোঁচ-ৰাজ্য মোগলৰাজ্যৰ অধীন কৰি, দুয়ো ককাই-ভাই ৰজাক মোগল সম্ৰাটৰ শৰণীয়া ৰজা পাতি, ৰঘুনাৰায়ণক বিদায় দিয়া হয়। তাৰ পাচত, দিল্লীৰপৰা উলটি আহোঁতে বাটতে ৰঘুনাৰায়ণদেৱৰ অকাল মৰণ ঘটে *।

পৰীক্ষিতনাৰায়ণ :—ৰঘুনাৰায়ণৰ লোকান্তৰৰ পাচত, দদায়েক লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ সাহায্যত, পৰীক্ষিতনাৰায়ণ ৰৰনগৰলৈ গৈ, খ্ৰীঃ ১৬০৩ চনত পিতৃ-ৰাজপাটত উঠি ৰজা হয়। তেওঁ ৰাজ্যভাৰ লোৱাৰ অলপ দিনৰ পাচতে ভায়েক ইন্দ্ৰনাৰায়ণক বধ কৰায়;

---

(১) উদ্ধৃত,— "আপোনাৰ বাহিনীক চৌদালত লই।
দিল্লীৰ পাৎছাৰ স্থান তবে পাইলা গই॥

* * * *

শুনিয়া পাৎছাৰ বৰ উপজিল ৰেখা।
নৃপতিৰ আগে কহিবাক লৈলা কথা॥
তোমাৰ আগত আজি কহোঁ সত্য কৰি।
পৰীক্ষিত নৃপতিক আনি দিবো ধৰি॥
শুনিয়া ৰজাৰ মনে মিলিল উৎসাহ।
দিলা নিজ ভগিনীক পাৎছাত বিবাহ॥"

—পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী সম্পাদিত "দৰং ৰাজবংশাৱলী" ১৪০-১৪১ পৃষ্ঠা।

(২) মিল,—ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত "কামৰূপৰ বুৰঞ্জী" ১২—১৩ পৃষ্ঠা।

* মিল,—Sir Edward Gait's "History of Assam" Page 64-66

আৰু দদায়েক লক্ষ্মীনাৰায়ণৰে সৈতে যুদ্ধ পাতি তেওঁক যুদ্ধত ঘটাই দেশান্তৰিত কৰে। তাৰ পাচত, উত্তৰপাৰে উত্তৰ গুৱাহাটীত তেওঁ এখন নতুন নগৰ পাতিছিল; তাৰ চিন্ আজিকোপতি দেখিবলৈ পোৱা যায়। ১৬০৮ খ্ৰীষ্টাব্দত, পৰীক্ষিতনাৰায়ণে তেওঁৰ জীয়েক মঙ্গলদৈ ৰাজকুমাৰীক আহোম ৰজা চুচেংফা স্বৰ্গদেৱলৈ বিয়া দি পূৰ্ব্বৰ মিত্ৰতা দৃঢ়তৰ কৰে। (১)

মুছলমানৰ ৮ম আক্ৰমণ আৰু কোঁচ ৰাজ্য দখল :—ভতিজাক পৰীক্ষিতনাৰায়ণৰ হাতত অপমানিত হৈ, আৰু আহোম ৰজাৰপৰা সহায় নাপাই, খ্ৰীঃ ১৬১২ চনত, লক্ষ্মীনাৰায়ণ দিল্লীৰ পাৎছাৰ ওচৰত সহায় খুজিবলৈ ভটিয়াই যায়। পৰীক্ষিতনাৰায়ণে সেই কথাত ভয় পাই তেৰোঁ দিল্লীলৈ গৈ সম্রাটৰ শৰণ মাগিলে। পিচে, জাহাঙ্গিৰ পাটছাই, লক্ষ্মীনাৰায়ণ আৰু পৰীক্ষিতনাৰায়ণ দুইকো বুজাই-বৰাই স্ব-স্ব ৰাজ্যলৈ উলটি আহি মিলা-প্ৰীতিৰে ৰাজত্ব কৰিবলৈ উপদেশ দি বিদায় দিলে; কিন্তু স্বৰাজ্যলৈ উলটি আহোঁতে বাটতে ত্ৰিবেণী তীৰ্থত পৰীক্ষিতে তনুত্যাগ কৰে।* পৰীক্ষিত নাৰায়ণৰ মৃত্যুৰ বাতৰি পাই ঢাকাৰ নবাবে তেওঁৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলৈ গা-চালি দি আগ বাঢ়িলে। পৰীক্ষিতৰ মন্ত্ৰীয়ে তাৰ সম্ভেদ পাই সম্রাটক সকলো বৃত্তান্ত জনাবলৈ বুলি নিজেই দিল্লীলৈ যাত্ৰা কৰিলে। কিন্তু, ইফালে নবাবে পৰীক্ষিতনাৰায়ণৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলৈ সৈন্য পঠিয়ালেই। দেশত ৰজা নাই, মন্ত্ৰী নাই, ৰজাৰ পুতেক বিজিতনাৰায়ণ নাবালক, ৰজাৰ ভায়েক বলিতনাৰায়ণ ৰাজকাৰ্য্যত দৰঙলৈ আহিছে, এনে ছেগতে মুছলমান সেনাই অতি সহজে, খ্ৰীঃ ১৬১৩ চনত, কোঁচৰাজ্য সম্পূৰ্ণে দখল কৰি ললে।

মুছলমানৰ ৯ম আক্ৰমণ বা কলিয়াবৰৰ ২য় ৰণ :—মুছলমানে দেশ জয় কৰাৰ বাৰ্ত্তা পাই, ইফালে বলিতনাৰায়ণে ৰাজে-ৰাজে উজনিলৈ গৈ আহোম ৰজা চুচেংফা বা প্ৰতাপসিংহ স্বৰ্গদেৱত সহায় ভিক্ষা কৰিলে (২)। স্বৰ্গদেৱে তেওঁৰ প্ৰাৰ্থনামতে এজাক বৰ তেজী সৈন্য পঠিয়াই কলিয়াবৰত মুছলমানক যুদ্ধত ঘটাই, বলিতনাৰায়ণক ধৰ্ম্মনাৰায়ণ নাম দি, খ্ৰীঃ ১৬১৪ চনত দৰঙ্গত আহোম ৰজাৰ কৰ-কাটলীয়া ৰজা পাতে।

---

(১) মিল (ক) "প্ৰসিদ্ধনাৰায়ণৰ বংশাৱলী" পুথি;
(খ, Sir Edward Gait's "History of Assam." Page 64,

* মিল,—ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত "কামৰূপৰ বুৰঞ্জী," ১০—১১ পৃষ্ঠা।

(২) উদ্ধৃত,—"বোলে স্বৰ্গ-নৃপতিক ভেটো আমি যাই।
আভপৰে আন কিছু নেদেখোঁ উপাই॥
পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সমন্বিতে চলিলা নৌকাত।
স্বৰ্গ-নৃপতি স্থানে ভৈলন্ত সাক্ষাৎ॥
স্বৰ্গনাৰায়ণ ৰাজা দেখিলা যেখন।
আগবাঢ়ি আলিঙ্গিয়া ধৰিলা তেখন॥
ভাই ৰাজা বুলি পাচে কুশল পুছিলা।
পাচে বলিতনাৰায়ণে সমস্তে কহিলা॥"

—হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী সম্পাদিত—"দৰং ৰাজবংশাৱলী" ১৪৭ পৃষ্ঠা।

সেই সময়তে, উজনি অসমৰপৰা তিনিহাজাৰ চুটিয়া পাইক মঙলদৈত থিতাপিত হ'বলৈ পঠিওৱা হয় (১); আৰু বলিতৰ ভায়েক গজনাৰায়ণকো বেলতলাৰ ৰজা পতা হয়। এই বাতৰি যেতিয়া সম্ৰাটৰ ওচৰ পালেগৈ, জাহাঙ্গিৰ পাৎছাই, এই কথাত অতিকৈ কুপিত হৈ, পুনঃ অসমদেশ আক্ৰমণ কৰিবলৈ সগৰ্ব্বে আদেশ দিলে। সেই অনুসৰি, সত্ৰাজিত আৰু আবাবাকৰ নামেৰে দুজন মুছলমান সেনাপতি ভালেমান সৈন্যৰে সৈতে কোঁচ আৰু আহোমৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলৈ আহে। সেই বাতৰি পাই বলিতনাৰায়ণে আহোম ৰজাৰ ওচৰলৈ কটকী পঠিয়ালে। আহোম সেনা আকৌ কলিয়াবৰলৈকে আগবাঢ়ি থেদি আহিল। খ্ৰীঃ ১৬২৭ চনত, কলিয়াবৰৰ ওচৰতে এখন ঘোৰতৰ যুদ্ধ হয়। আহোম সেনাই ইয়াৰ আগৰ বাৰত জয়লাভ কৰি উৎসাহ পাই আছিল। সেই উৎসাহৰ লাচতে এইবাৰো সিবিলাকে মুৰপুতি ধৰি মুছলমান সেনাক কচু-কটা দিলে। মুছলমানবিলাক বিষমৰূপে ঘাটিল। সত্ৰাজিত আৰু আবাবাকৰ ৰণত পৰিল। আহোম সেনাই সিহঁতৰ বাকী সৈন্যবিলাকক গুৱাহাটী পাৰ কৰি খেদি থৈ, বৰনদীৰ পছিমৰ গোটেই ৰাজ্য আহোম ৰজাৰ দখললৈ আনিলে। তাৰ ফলত, গৌৰীপুৰ, মেছপাৰা প্ৰভৃতি জমিদাৰীবোৰ সম্পূৰ্ণৰূপে আহোম সম্ৰাটৰ খাচদখলত পৰে। তাৰ পাচত, সিলগৰ আক্ৰমণৰপৰা অসম দেশ ৰক্ষা কৰি, শৰণীয়া ৰজাবিলাকৰ ওপৰত প্ৰভুত্ব বাহাল ৰখাৰ উদ্দেশ্যে, গুৱাহাটীত বৰফুকন খিতাপেৰে আহোম সম্ৰাটৰ প্ৰতিনিধি শাসনকৰ্ত্তা বিষয়া এজন নিগাজীকৈ ৰখা হয়।

মুছলমানৰ ১০ম আক্ৰমণ বা শ্ৰীঘাটৰ ৰণ:—সত্ৰাজিত আৰু আবাবাকৰৰ পৰাজয় আৰু মৃত্যুত বিষম অপমান পাই, দিল্লীৰ সম্ৰাটে ততালিকে আকৌ অসমদেশ আক্ৰমণ কৰিবলৈ আদেশ দিয়ে। এইবাৰ আব্দুৰ চালাম নামেৰে এজন কাজুৱা সেনাপতি, খ্ৰীঃ ১৬৩৬ চনত, পোনেই আহোমৰ ৰাজ্যকে লক্ষ্য কৰি আহে। তেওঁ প্ৰথমে বলিতনাৰায়ণৰ ফলীয়া আহোম সেনাৰ হাতত কেইবাবাৰো ঘাটিছিল। সৰ্ব্বশেষত, আব্দুৰ চালামক সসৈন্যে বন্দী কৰি গড়গাওঁ নগৰলৈ পঠিওৱা হয়। সেই সময়তে, পৰীক্ষিতনাৰায়ণৰ অন্যতম পুত্ৰ চন্দ্ৰনাৰায়ণে কৰাইবাৰী নামে ঠাইত, ১০০০ আহোম আৰু কোঁচ মানুহৰে সৈতে বসতি কৰি থাকোঁতে, বুধনগৰৰ জমিদাৰৰ পুতেক, উত্তমনাৰায়ণে ৰঙামাটিৰ নবাবৰ তলৰ এজাক মুছলমান সেনাৰ নায়ক হৈ, তেওঁক শ্ৰীঘাটৰ ওচৰতে আক্ৰমণ কৰেগৈ। সেই আক্ৰমণ সহিব নোৱাৰি, চন্দ্ৰনাৰায়ণ শলমাৰি পৰগণালৈ পলাই যায়। তাৰ পাচত, মুছলমান সেনাই আব্দুৰৰ তলৰ ভগনীয়া সেনাবিলাকৰে সৈতে লগ লাগি বলিতনাৰায়ণৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰেগৈ। বলিতনাৰায়ণেও আহোম ৰজাৰ বল পাই ফেৰ পাতি ধৰিলে। দুয়োপক্ষৰ মাজত তয়াময়াকৈ ৰণ লাগিল। ৰণত বলিতনাৰায়ণ ঘাটি পলাই যায়, আৰু এজন আহোম ৰাজকোঁৱৰ মুছলমানৰ হাতত বন্দী হয়। তাৰ পাচত, মুছলমানবিলাকে আহোমৰ পাণ্ডু আৰু শ্ৰীঘাটৰ দুৰ্গ

---

(১) মিল,—Sir Edward Gait's "History of Assam" Page 67.

—মঙলদৈত চুটিয়া বসতিৰ সেয়ে সূত্ৰপাত।

হাত কৰি, বলিতক বিচাৰি উজাৰলৈ ধৰে। সেই বাতৰি পাই বলিতনাৰায়ণ শিঙৰিলৈ পলাই যায়; আৰু তাতে খ্ৰীঃ ১৬৩৭ চনত, তেওঁৰ আৰু তেওঁৰ দুজন পুতেকৰ মৃত্যু হয়। তাৰ পাচে, ১৬৩৮ খ্ৰীষ্টাব্দত আহোম-মুছলমানৰ মাজত সন্ধিৰ সিদ্ধান্ত গৃহীত হয়; সেই মতে, মুছলমানে বৰনদীৰ পছিমৰ ৰাজ্য অধিকাৰ কৰে; পূবৰ ৰাজ্য সমুদায় আহোম ৰজাক এৰি দিয়া হয় (১)। তাৰ পাচত, আহোম ৰজাই মঙ্গলদৈত সদৰ পাতি বলিতৰ পুতেক সুন্দৰনাৰায়ণক তাতে শৰণীয়া ৰজা পাতি থলে (২)। বলিতনাৰায়ণৰ লগতে কোঁচবংশী স্বাধীন ৰজাৰ নাম লোপ পালে।

বেজিনী ফৈদ :—পলৰীয়া অৱস্থাতে বলিতনাৰায়ণৰ মৃত্যু হোৱাৰ পাচত, পৰীক্ষিতনাৰায়ণ ৰজাৰ পুতেক বিজিতনাৰায়ণক মুছলমান নবাবে মানাহ আৰু সোণকোষ নদীৰ মাজৰ ৰাজ্যত জমিদাৰ পাতে। সেই ৰাজফৈদকে 'বেজিনীৰাজ' বোলা হয়। পাচে, বিজিতনাৰায়ণে বেজিনীত তেওঁৰ ৰাজধানী পাতিলে। তেতিয়াৰেপৰা তেওঁৰ পৰিয়াল বেজিনী ফৈদ বুলি জনাজাত হ'ল। বিজিতনাৰায়ণৰ পাচত, এই ফৈদৰ যিবিলাক 'ৰজা' খিতাপ পোৱা জমিদাৰ হৈছিল, সিবিলাকৰ সংক্ষেপ বিৱৰণ কোঁচৰাজবংশাৱলীত পোৱা যায়। প্ৰথম বন্দবস্তী মতে, বেজিনী ৰাজে মোগল সম্ৰাটক বছৰি ৫৯৯৮৲ টকা কৰ শোধাব লাগিছিল। তাৰ পাচে, সেই নিয়ম সলাই বছৰি ৬৮টা হাতী শোধোৱাৰ নিয়ম বন্ধা হয়। খ্ৰীঃ ১৬৮৮ চনত, সেই নিয়মৰ সলনি মোগল সম্ৰাটক বছৰি ২০০০৲ টকা কৰ দিয়াৰ নিয়ম কৰা হয়; বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টৰ দিনৰপৰা সেই কৰ গৱৰ্ণমেণ্টক বহৰি ২১৫০৲ টকাকৈ শোধাবলগীয়া হয়। বেজিনীৰ ৰাজহ তেতিয়া বছৰি ৬,০০,০০০৲ ছয় লাখ টকাৰ ওপৰ উঠিছিল। ১৯১৮ খ্ৰীষ্টাব্দৰ শেহছোৱাত, ৰাণী অভয়েশ্বৰী স্বৰ্গী হোৱাত, তেওঁৰ স্বামীৰ বংশৰ কোঁৱৰ যোগেন্দ্ৰনাৰায়ণক জমিদাৰ পাতি, 'বিজনী জমিদাৰী' "কোৰ্ট-অব-ওৱাৰ্ড" বা গৱৰ্ণমেণ্টৰ তত্বাৱধানৰ তললৈ নিয়া হয়। খ্ৰীঃ ১৯৩১ চনত, অসম ব্যৱস্থাপক সভাত গৃহীত "বিজ্‌নী ষ্টেট্ উত্তৰাধিকাৰী আইন" অনুসাৰে, ১৯৩৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১৮ জুন তাৰিখে ভূপ যোগেন্দ্ৰনাৰায়ণ বাহাদুৰৰ অকাল-মৃত্যুৰ পাচত, ভূপ ভৈৰবেন্দ্ৰনাৰায়ণ বাহাদুৰক অসম গৱৰ্ণমেণ্টে বিজ্‌নী ষ্টেটৰ উত্তৰাধিকাৰী সাব্যস্ত কৰিছে।

দৰঙী ফৈদ :—বলিতনাৰায়ণৰ মৃত্যুৰ পাচত, আহোমৰাজে তেওঁৰ পুতেক সুন্দৰনাৰায়ণক দৰঙত 'ৰজা'-জমিদাৰ পাতে। তেওঁ দৰঙৰ ব্ৰাহ্মণবিলাকক বিস্তৰ ব্ৰহ্মোত্তৰ মাটি দান কৰে। খ্ৰীঃ ১৬৪৪ চনত সুন্দৰনাৰায়ণৰ মৃত্যু হোৱাত, তেওঁৰ

---

(১) মিল,—Sir Edward Gait's "History of Assam." Page 97.

(২) "গুণিয়োক মহামতি পাচে স্বৰ্গ নৰপতি
বোলে ভাই ধৰ্ম্ম নাৰায়ণ।
ৰজাক মাৰি ৰাই কৰতোৱা গঙ্গা পাই,
তবে থাপা কৰিবো কালৰ॥

পুতেক চন্দ্ৰনাৰায়ণ, আৰু খ্ৰীঃ ১৬৬২ চনত তেওঁৰো মৃত্যু হোৱাত, তেওঁৰ পুতেক সূৰ্য্যনাৰায়ণ 'ৰজা'-জমিদাৰ হয়। খ্ৰীঃ ১৬৮২ চনত, মুছলমান সেনাপতি মজুৰখাই সূৰ্য্যনাৰায়ণক যুদ্ধত ঘটাই দিল্লীলৈ বন্দী কৰি নিয়ে। বছৰচাৰেকৰ পাচত, সূৰ্য্যনাৰায়ণ দিল্লীৰপৰা পলাই আহিল; কিন্তু মুছলমানৰ হাতত বন্দী হোৱাৰ বাবে অপমানিত বোধ কৰি তেওঁ পুনঃ ৰাজ্যভাৰ ল'বলৈ অস্বীকাৰ কৰিলে। সেই কাৰণে, তেওঁৰ ভায়েক ইন্দ্ৰনাৰায়ণ পাঁচ বছৰীয়া বয়সতে, খ্ৰীঃ ১৬৮৫ চনত ৰজা-জমিদাৰ হয়। ইন্দ্ৰনাৰায়ণ নাবালক থাকোঁতেই আহোম সম্ৰাটে ছেগ বুজি, তেওঁক সৰ্ব্বতোভাৱে তলতীয়া কৰি লয়। তেওঁৰ দিনত, আহোম ৰজাৰ আদেশ অনুসৰি, গোটেই দৰং ৰাজ্য পীয়ল কৰোৱা হৈছিল। তাৰ পাচত, নিজৰ দোষত তেওঁৰ ৰাজ্য দিনক-দিনে এনেদৰে টুটি যাবলৈ ধৰিলে যে শেহাতত, খ্ৰীঃ ১৭২৫ চনত, তেওঁৰ পুতেক আদিত্যনাৰায়ণৰ আমোলত গোটেই দৰং ৰাজ্য, গোঁহাই-কমলা আলিৰ দক্ষিণে, বৰ্ত্তমান মঙ্গলদৈ মহকুমা খণ্ড মাথোন আদিকা ৰয়গৈ; আদিত্যনাৰায়ণৰ দিনতে গৃহকন্দল লগাই ভায়েক মধুনাৰায়ণে বলেৰে তেওঁৰপৰা ৰাজ্য কাঢ়ি লয়। তেতিয়াৰেপৰা এই ফৈদৰ অৱস্থা ক্ৰমাৎ হীন হৈ আহিবলৈ ধৰিলে; সদৌ শেহত দৰঙী ৰজা-জমিদাৰ সমূলকে আহোম ৰজাৰ ইচ্ছাধীন হয়।

ৰাজ্য দিলো আজি ধৰি, চতুৰ্দ্দিশ সীমা কৰি,
সত্যে সত্যে কৈলোহো নিচয়।
পূৰ্ব্বত ভৈৰবী দেৱী, পশ্চিমে কৰ্ত্তিয়া নদী
যাক সেৱি নৰে মুক্ত হয়॥
উত্তৰে গামৰি গিৰি, দক্ষিণে পৰ্ব্বত চিৰি,
এহি চতুৰ্হদে দিলোঁ ভূমি।
উৎসৰ্গিলো তিলে কুশে, ভুঞ্জিবাহা মহাসুখে,
সত্যে সত্যে ভুঞ্জিবাহা ভূমি॥

* * *

বঙ্গাল মাৰিবে প্ৰতি, পাচে স্বৰ্গ নৰপতি
উত্তম কৰিলা গুকতৰ।
বড়ফুকন ৰাজখোৱা, বড়বৰুৱা হাজৰীকা,
বৰা, শইকীয়া, নিৰন্তৰ।

* * *

অসমেও খেদি যাই, বঙ্গালক লগ পাই,
কৰিলন্ত ৰণ ধুমাজয়।
গোসাঁনীৰ প্ৰসাদত, অসমৰ উদ্যমত,
বঙ্গালৰ সৈন্য ভৈলা ক্ষয়।
বঙ্গালেও ভঙ্গ হৈ, থানা এৰি পলাই গৈ,
কৰ্ত্তিয়া গঙ্গাৰ হৈলা পাৰ।
অসমেও খেদি যাই, কৰতোয়া গঙ্গা পাই,
থাণ্ডা সব থুইলা ৰাবধাৰ॥"

—হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী সম্পাদিত "দৰং ৰাজবংশাৱলী," ১৪৯—৫০ পৃষ্ঠা।

ওপৰত কোৱা অৱস্থাত কিছুকাল কৰ-কাটলীয়া হৈ ৰাজ্য ভোগ কৰাৰ পাচত, দৰঙ্গী ৰাজৰ অৱস্থা অতিকৈ শোক-লগা হৈ পৰিল। গৃহ-বিবাদ আৰু বিলাসিতাই তাৰ মূল কাৰণ। সদৌ শেহত, আহোম স্বৰ্গদেৱে সিবিলাকক একেবাৰে অলায়ক বিবেচনা কৰি, ৰজা-জমিদাৰৰপৰাও নমাই, সেই 'ৰজা' খিতাপেৰেই এবিধ জমিদাৰ-বিষয়া মাথোন কৰি থাপিলে। ভেটিয়াৰপৰা সিবিলাকে প্ৰৱৰ্ত্তিৰ পৰাকৈ মাথোন নিষ্কৰ মাটি দিয়া নিয়ম ৰখা হয়। বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টে অসম দেশ লোৱাৰ পাচৰপৰা সিবিলাকক নিজ ব্যৱহাৰৰ নিমিত্তে সেই মাটিকে নিস্পিখেৰাজ কৰি দিয়া হয়।

কোঁচ ৰজা-জমিদাৰ বেজিনী আৰু দৰঙ্গী ফৈদৰ খাতিওৰি :—

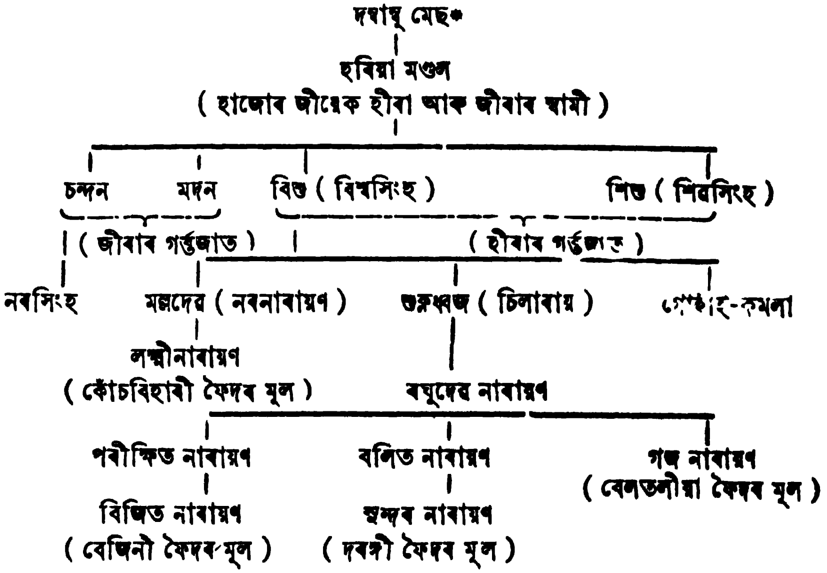
দৰাঙ্ মেছ*
হৰিয়া মণ্ডল
(হাজোৰ জীয়েক হীৰা আৰু জীৰাৰ স্বামী)
চন্দন
মদন
বিশু (বিশ্বসিংহ)
শিশু (শিৱসিংহ)
(জীৰাৰ গৰ্ভজাত)
(হীৰাৰ গৰ্ভজাত)
নৰসিংহ
মল্লদেৱ (নৰনাৰায়ণ)
শুক্লধ্বজ (চিলাৰায়)
গোঁহাই-কমলা
লক্ষ্মীনাৰায়ণ
(কোঁচবিহাৰী ফৈদৰ মূল)
ৰঘুদেৱ নাৰায়ণ
পৰীক্ষিত নাৰায়ণ
বলিত নাৰায়ণ
গজ নাৰায়ণ
(বেলতলীয়া ফৈদৰ মূল)
বিজিত নাৰায়ণ
(বেজিনী ফৈদৰ মূল)
সুন্দৰ নাৰায়ণ
(দৰঙ্গী ফৈদৰ মূল)

সমসাময়িক ভাৰত বুৰঞ্জীৰ কথা

পঞ্চদশ খ্ৰীষ্টীয়ান চনৰপৰা অষ্টাদশ চনলৈকে, নামনি অসমত, কোঁচ ৰজাৰ ৰাজত্বৰ সময়ত, আৰ্য্যাৱৰ্ত্ত আৰু দাক্ষিণাত্যত পাঠান আৰু মোগল সম্ৰাটৰ ৰাজত্ব চলিছিল। সেই কালৰ ভিতৰতে, অসমত শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ প্ৰভৃতি বৈষ্ণৱ ধৰ্মপ্ৰচাৰক আৰু সমাজ-সংস্কাৰকসকলৰ সমসাময়িককৈ, আৰ্য্যাৱৰ্ত্তৰ মধ্য অঞ্চলত ৰামানন্দ আৰু কবিৰ, পছিমাঞ্চল পঞ্জাৱত নানক, পূৰ্ব্বাঞ্চল বঙ্গদেশত চৈতন্যদেৱ এই সকল ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰক আৰু সমাজ-সংস্কাৰকৰ আবিৰ্ভাৱ হয়। মুঠৰ ওপৰত, সেই যুগত ভাৰতবৰ্ষৰ গোটেই আৰ্য্যাৱৰ্ত্ত ব্যাপী বৈষ্ণৱধৰ্ম্মৰ প্ৰভুত্ব চলিছিল, আৰু দাক্ষিণাত্যলৈকো সেই ধৰ্ম্মৰ জ্যোতি বিয়পি পৰিছিল। সেই কাৰণে, ভাৰতবৰ্ষত সেই কালটো বৈষ্ণৱী সাহিত্যিক যুগ বুলি খ্যাত।

---

* মিল,—পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী সম্পাদিত "দৰং ৰাজ-বংশাৱলী"।

আধ্যা-২

চুটিয়া ৰজা

চুটিয়াবিলাকৰ আদি বসতি ঠাই লক্ষীমপুৰ জিলাৰ অন্তৰ্গত সোণাগিৰি বা বিদৰ্ভ নগৰ (১) বা কুণ্ডিল্য চহৰ। সিবিলাকৰ স্বকীয়া ভাষা আছিল। এতিয়া চুটিয়া ভাষাক দেউৰী ভাষা বোলে।

ৰত্নধ্বজ :—খ্ৰীঃ ১১৮৯ চনত, ১১১১ শকত, সোৱণশিৰী নৈৰ উৎপত্তিৰ ঠাইত, সোণাগিৰি পৰ্ব্বতৰ নামনিত, ভীৰ্ম্মোক ৰজাৰ বংশৰ নিচেই টোকোনা সৰু পৰিয়াল এটা আছিল। বীৰবল নামেৰে এজন মানুহ সেই পৰিয়ালৰ মূল গৃহস্থ। তেওঁক পাচলৈ বীৰপাল নামেৰেও জনা যায়। ধন-বিত্ নোহোৱা হেতুকে সেই পৰিয়ালত সদায় অশান্তি হুগুচে। পিচে, সেই গৃহস্থই এদিন এটা শুভ সমাজিক দেখিলে। তাৰ ফলত, বীৰপালে এজোপা গছৰ তলত এটা ধন-বস্তুৰ গাগৰিৰে সৈতে এখন ঢাল, এখন তৰোৱাল, এপাত যাঠি আৰু এটা সোণৰ মেকুৰী পালে। সেই সম্পত্তি লাভ কৰাৰ পাচৰপৰা বীৰপালৰ অৱস্থা দিনকদিনে ভালৰ ফালে আহিল আৰু সেই দৈৱিক দ্ৰব্য "কুবেৰদত্ত সম্পত্তি" বুলি তেওঁ অতি যতনেৰে ৰাখি তাত পূজা দিবলৈ ধৰিলে। তাৰ পাচত, বীৰপালৰ গৈণীয়েক ৰূপৱতীয়ে এটি সুলক্ষণীয়া পুত্ৰ-সন্তান প্ৰসৱ কৰে। ল'ৰাটি সুশ্ৰী আৰু সুলক্ষণীয়া দেখি, বীৰপালে তাৰ নাম গৌৰনাৰায়ণ ৰাখিলে। বয়সৰ লগে লগে গৌৰনাৰায়ণৰ বল, সাহ, বুদ্ধি আদিৰ চিনাকি পাই, চুটিয়াবিলাকে তেওঁৰ ওচৰত যুৰ যোৱাবলৈ ধৰিলে, আৰু তেওঁ নিজ বাহুবলেৰে ওচৰৰ পৰ্ব্বতীয়া জাতিবিলাকক (২) তলতীয়া কৰি ল'লে। তাৰ পাচত, ১২২৩ খ্ৰীষ্টাব্দত তেওঁ ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ ফালে আহি, ভদ্ৰসেন নামেৰে ৰজা এজনক যুদ্ধত ঘটায় তেওঁৰ ৰাজ্যৰ শ্বেতগিৰি পৰ্ব্বতৰ নগৰ মাৰি অনেক দ্ৰব্য আৰু বিবিধ ব্যৱসায়ী মানুহ পালে, আৰু তাতে এটা দুৰ্গ স্থাপন কৰিলে। গৌৰনাৰায়ণে খ্ৰীঃ ১২২৩ চনত, ৰত্নপুৰত নতুনকৈ ৰাজধানী পাতি ৰত্নধ্বজপাল নাম গ্ৰহণ কৰে। এওঁৱেই চুটিয়াবিলাকৰ প্ৰথম ৰজা। ভদ্ৰসেনক পৰাস্ত কৰাৰ পাচত ৰত্নধ্বজে ন্যায়পাল নামেৰে আৰু এজন ৰজাক আক্ৰমণ কৰে। তেওঁ যুদ্ধ নকৰাকৈয়ে তেওঁৰ ৰত্নেশ্বৰী নামেৰে জীয়েকক ৰত্নধ্বজলৈ বিয়া দি, তেওঁৰে সৈতে মিতিৰ পাতিলে। তাৰ পাচত, ৰত্নধ্বজে নিজৰ ৰাজ্যৰ সীমাই সীমাই এটা বৰ ডাঙৰ গড় বন্ধাই সোণাগিৰীলৈ উলটি আহিলে।

---

(১) এতিয়াৰ শদিয়া অঞ্চলেই সেই বিদৰ্ভ নগৰ বা কুণ্ডিল্য চহৰ। এয়ে শ্ৰীকৃষ্ণৰ প্ৰথমা ভাৰ্য্যা ভীষ্মক ৰজাৰ জীয়াৰী ৰুক্মিণী দেৱীৰ জন্মস্থান। কুণ্ডিল-পানী নামৰ নৈয়ে অদ্যাপি মিছিমাবাবেৰে কুণ্ডিল্য চহৰৰ নাম জীয়াই ৰাখিছে।

(২) আদিতে মুঠেই ৬০ ঘৰ চুটিয়া আছিল। সেই ৬০ ঘৰৰ লগতে ৰাজলগিৰি পৰ্ব্বত, কালগিৰি পৰ্ব্বত, নীলগিৰি পৰ্ব্বত, ধৱলগিৰি পৰ্ব্বত, চন্দ্ৰগিৰি পৰ্ব্বত এই বোৰ পৰ্ব্বতীয়া ৰাজ্য মাৰি, তাৰ অধিবাসী চুটিয়াবিলাককো লগ লগাই লৈ, গৌৰনাৰায়ণে তেওঁৰ প্ৰজা সংখ্যা বঢ়াই ললে।

দ্ৰঃ—ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত "বিবিধ খণ্ড—বুৰঞ্জী", ১৮—১৯ পৃষ্ঠা।

কমতা কুঁৱৰী :— ন্যায়পালৰ কন্যা, ৰত্নেশ্বৰী মহিষীৰ গৰ্ভত, ৰত্নধ্বজৰ ঔৰসত, খ্ৰীঃ ১২২৩ চনত, বিজয়ধ্বজপালৰ জন্ম হয়। পুতেক ডেকা হলত, ৰত্নধ্বজে তেওঁলৈ ছোৱালী বিচাৰি, ওচৰত মিতিৰ পাতিবৰ যোগ্য লোক নেদেখি, কমতাপুৰৰ ৰজা নীলধ্বজৰ কন্যা এটি খুজিবৰ নিমিত্তে কটকী পঠিয়ায়। কিন্তু, সেই কালৰ মহাপৰাক্ৰমী ৰজা অভিমানী নীলধ্বজে ৰত্নধ্বজৰ প্ৰস্তাৱ সগৰ্ব্বে দলিয়াই পেলালে। সেই কথাত অপমানিত হৈ, ৰত্নধ্বজে কমতাপুৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবৰ অৰ্থে, চুটিয়া ৰাজধানীৰপৰা কমতাপুৰলৈকে আলি বন্ধাই, দিনটোৰ বাটৰ অন্তৰে অন্তৰে কোঁঠ মৰাই লৈ, বিপুল আয়োজনেৰে যুদ্ধযাত্ৰা কৰি যথাসময়ত নীলধ্বজ ৰজাৰ ৰাজ্যৰ সীমা পালেগৈ। নীলধ্বজে চুটিয়া ৰজাৰ এনে আক্ৰোশ আৰু আয়োজন দেখি পেটে পেটে শঙ্কা কৰিলে। গতিকে তেওঁ ৰত্নধ্বজৰ লগত যুদ্ধ নাপাতি সন্ধিৰ প্ৰস্তাৱ কৰিলে। সেই সন্ধিৰ সূত্ৰ অনুসৰি, নীলধ্বজে তেওঁৰ জীয়েক কেইগৰাকীৰ ভিতৰত সবাতকৈ সুন্দৰীটিকে সালঙ্কৃতাকৈ ৰাজযোগ্য যৌতুকেৰে সৈতে ৰত্নধ্বজ ৰজাৰ পুতেক বিজয়ধ্বজলৈ বিয়া দিলে।

গৌৰেশ্বৰৰ লগত মিত্ৰতা :—খ্ৰীঃ ১৩০৪ চনত গৌৰদেশৰ পাৎছাৰে সৈতে "সন্ধি" বন্ধাই ৰত্নধ্বজে মিত্ৰতা কৰে। গৌৰেশ্বৰৰ লগত মিত্ৰতা কৰি, লিখা-পঢ়া শিকাৰ নিমিত্তে তেওঁৰ ঘৰত ৰত্নধ্বজে নিজৰ পুত্ৰ এটি থৈ আহে।

কমতাপুৰৰপৰা ৰত্নধ্বজ উলটি নিজৰ ৰাজ্যলৈ অহাৰ কিছুমান দিনৰ পাচতে, গৌৰেশ্বৰৰ ঘৰত থৈ অহা তেওঁৰ পুত্ৰটিৰ মৃত্যু হয়। গৌৰেশ্বৰে সেই বাবে মৰ্ম্মান্তিক দুখিত হৈ, সেই ল'ৰাটিৰ শৱটি অতি যতনেৰে চুটিয়া ৰাজধানীলৈ পঠিয়াই দিয়ে। সেই সময়ত ৰত্নধ্বজে সিন্ধুক্ষেত্ৰত নতুন নগৰ এখনি পাতিবৰ অৰ্থে আয়োজন কৰিছিল। তেনেতে, পুতেকৰ শৱ আহি পোৱাত, বেজাৰৰ সোঁৱৰণী স্বৰূপে তেওঁ সেই নগৰতে সেই শৱ-সংকাৰ কৰি মৈদাম দি, তাৰ চলন্তা নাম 'পাল-শৱ দিয়া' (অৰ্থাৎ, পাল ৰজাৰ শৱ পোতা ঠাই) বা 'শৱ-দিয়াঘাট' ৰাখিলে (১)। আজিকালিৰ 'শদিয়া' চহৰৰ নামৰ এয়ে আতিগুৰি; 'পাল শ দিয়া' নাম লৰচৰ হৈ বৰ্ত্তমান 'শদিয়া'ত ৰৈছেগৈ।

বিজয়ধ্বজ পাল :—খ্ৰীঃ ১৩০৫ চনত ৰত্নধ্বজপালৰ পৰলোক হয়। তেওঁৰ পাচত পুতেক বিজয়ধ্বজপালে বছৰদিয়েক ৰাজপাট খায়। তেওঁকো লেখত লৈ, সেই বংশৰ ক্ৰমান্বয়ে বিক্ৰমধ্বজপাল, গৰুড়ধ্বজপাল, শঙ্খধ্বজপাল, মউৰধ্বজপাল, জয়ধ্বজপাল আৰু কৰ্ণধ্বজপাল নামেৰে সাতজন ৰজাই ৰাজত্ব কৰে। সেইসকল ৰজাৰ ৰাজত্বত লেখত লবলগীয়া ঘটনা হোৱা জনা নাযায়। ইবিলাকক ক্ৰমে শিৱনাৰায়ণ, জগতনাৰায়ণ, প্ৰমত্তনাৰায়ণ, হৰিনাৰায়ণ, গোলোকনাৰায়ণ, ব্ৰজনাৰায়ণ, সত্যনাৰায়ণ নামেৰেও জনা যায়। (২)

ধৰ্ম্মধ্বজপাল :– কৰ্ণধ্বজৰ মৃত্যুৰ পাচত, তেওঁৰ পুতেক ধৰ্ম্মধ্বজ ৰজা হয়। এই জনা ৰজা বহুকাললৈকে নিঃসন্তান আছিল। সন্তানৰ মুখ দেখিবৰ হাবিয়াহেৰে তেওঁ অনেক দেৱ-দেৱীৰ আৰাধনা আৰু পূজা-সেৱা আদি কৰাৰ পাচত, বুঢ়াকালত তেওঁ এটি

---

(১), (২) মিল,—ৰায়বাহাদুৰ ভূঞা সম্পাদিত "বিবিধ বও বুৰঞ্জী," ১৮২ পৃষ্ঠা।

কন্যাৰত্ন লাভ কৰে। বহু সাধনাৰ ফলত লাভ কৰাৰ কাৰণে ছোৱালীটিৰ নাম 'সাধনী' ৰখা হয়। সাধনী বৰ ৰূপহী ছোৱালী আছিল। বয়সৰ লগে লগে সাধনীৰ ৰূপ-লাৱণ্যৰ জেউতি চৰিবলৈ ধৰিলে। লাহে লাহে সাধনীৰ বিবাহৰ কাল উপস্থিত হ'লহি। কিন্তু কন্যাৰ নিমিত্তে উপযুক্ত পাত্ৰ বিচাৰি নাপাই ধৰ্ম্মধ্বজ ভাবনাত পৰিল।(১) শেহান্তত, তেওঁ সয়ম্বৰৰ পণ পাতিবলৈ মনস্থ কৰে। সেই ভাব মনত লৈয়ে তেওঁ এদিন অকলশৰে ফুৰিবলৈ যায়। এনেতে, তেওঁ 'পাল-শৰ-ডিয়া' মৈদামৰ ওপৰত এটা কেৰ্কেটুৱা অহা-যোৱা কৰি থকা দেখিলে। খেদি দিলেও কেৰ্কেটুৱাটো নাযায়। ধৰ্ম্মধ্বজে বহু প্ৰবন্ধেও সেই খৰটকিক খেদিব নোৱাৰি, হঠাৎ এই পণ কৰি উঠিল যে যেয়ে একেপাট কাঁড়েৰে কেৰ্কেটুৱাটো শালি মাটিত পেলাবহি পাৰিব, তাকে তেওঁ সাধনী আইদেউক সম্প্ৰদান দিব। সেই উদ্দেশ্যে সেই মৈদামৰ টোলতে সাধনীৰ সয়ম্বৰৰ ৰভা সজোৱা হ'ল। অনুপমা ৰূপৱতী আৰু পৰম গুণৱতী সাধনীক লাভ কৰিবৰ অৰ্থে ভালেমান কৃতবিদ্য ৰাজপুৰুষ কেৰ্কেটুৱা বিন্ধিবলৈ গ'ল। কিন্তু, নানা ঠাইৰপৰা গৈ সমবেত হোৱা ভালেমান সিদ্ধহস্ত লোকেও কৃতকাৰ্য্য হ'ব নোৱাৰিলে। সৰ্ব্বশেহত, নিতাই নামেৰে সামান্য চুটিয়া ল'ৰা এটাই ধৰ্ম্মধ্বজৰ পণ অনুসৰি কেৰ্কেটুৱাটো একেপাট কাঁড়েৰে শালি মাটিত পেলালেহি। সামান্য ঘৰৰ ল'ৰা এটাৰ সেই কাৰ্য্য দেখি সভাস্থ সকলোৱে বিস্ময় মানিলে। কিন্তু ধৰ্ম্মধ্বজে নিজৰ প্ৰতিজ্ঞাৰপৰা পিছলিব নোৱাৰি সেই সামান্য চুটিয়া ল'ৰাটোকে স্বামী বৰণ কৰিবলৈ সাধনীক আদেশ দিলে। সুশিক্ষিতা, সচ্চৰিত্ৰা, পৰম ৰূপৱতী ৰাজকন্যা সাধনীয়ে হৰ্ষচিত্তেৰে পিতৃৰ আজ্ঞা পালন কৰিলে। তাৰ পাচত, ধৰ্ম্মধ্বজে ভাবি চালে যে তেওঁ অপুত্ৰক হেতুকে, এনেয়েও তেওঁৰ বংশৰপৰা ৰাজসিংহাসন যাব; এতেকে যেনে তেনে উপায়েৰে তেওঁৰ একেটি মাথোন কন্যা-সন্তান সাধনীক ৰাজ্যৰ গৰাকিণী পতাই তেওঁৰ লক্ষ্য হোৱা উচিত। এনে ভাবি, তেওঁ তত্তালিকে নিজৰ মূৰৰপৰা ৰাজমুকুট নিজে খহাই লৈ সেই চুটিয়া ল'ৰাৰ মূৰত পিন্ধাই দি, আৰু 'কুবেৰদত্ত' সম্পত্তিখিনি তেওঁৰ হাতত গতাই দি, সমবেত ৰাইজৰ আগত এই বুলি ঘোষণা কৰিলে যে সেই দিনাৰপৰা তেওঁ ৰজা ভাগিল, চুটিয়া ৰাজপাটত সাধনীক লাভ কৰা চুটিয়া ল'ৰাৰহে অধিকাৰ হ'ল। তাৰ পাচত, ৰাজপাটত উঠি, নিতায়ে, সেই ৰাজবংশৰ ৰীতি অনুসৰি, নীতিপাল নাম গ্ৰহণ কৰে।

নীতিপাল :—নীতিপালেই চুটিয়াৰ সৰ্ব্বশেহতীয়া ৰজা। তেওঁ ৰজা হৈ আগৰ লগৰীয়া সামান্য মানুহবিলাকৰ লগত ঘনিষ্ঠতা ৰাখি সিঁহতক ৰাজ্যৰ ডাঙৰ ডাঙৰ বিষয়-বাব দিবলৈ ধৰিলে। গতিকে, ৰাজ্যত নানা তৰহৰ অন্যায় উপদ্ৰৱ আদি বাঢ়ি চাৰিওফালে হাহাকাৰ লাগি উঠিল। প্ৰজাবিলাকে পাচলৈ তেওঁক নীতিপালৰ সলনি অনীতিপাল নাম দি পৰিহণা দিবলৈ ধৰিলে। তেওঁৰ নীতিহীন শাসনত চুটিয়া ৰাজ্যৰ দুৰৱস্থাৰ সীমা নোহোৱাত পৰিল। পিচে, সেই বাতৰি লাহে লাহে আহোম ৰজাৰ ওচৰ পালেগৈ। সেই সময়ত আহোম ৰাজপাটত স্বৰ্গদেৱ চুহুংমুং বা স্বৰ্গনাৰায়ণ বা প্ৰতাপসিংহ

---

(১) "সাধি সাধি সাধনীক পালো, সাধনীক ধৰলৈ ঠাই নাপালো।" এই আক্ষেপসূচক বাক্য ফাকিৰে সৈতে ধৰ্ম্মধ্বজ ৰজাই সাধনীক বিয়া দিয়া বিষয়ক ভাবনা ব্যক্ত কৰিছিল।

আছিল। এইজনা স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজত্বৰ কালত, খ্রীঃ ১৬১৯ চনত চুটিয়া ৰজাক আহোম ৰজাই যুদ্ধত ঘটাই তেওঁৰ ৰাজ্য আহোম ৰাজ্যৰ চামিল কৰি লয়; আৰু শদিয়াত 'শদিয়াখোৱা গোহাঞি' খিতাপেৰে শাসনকৰ্ত্তা এজন নিগাজীকৈ পাতি থৈ, চুটিয়াবিলাকক অসমৰ চাৰিওফালে সিঁচৰতিকৈ থিতাপিত কৰি সিবিলাকৰ পুনৰুত্থানৰ শক্তি নাশ কৰা হয়। সেই বিষয়ে আহোম ৰজাৰ ৰাজত্বত বহলাই কোৱা গৈছে। সেই যুদ্ধতে নীতিপালৰ মৃত্যু ঘটে; আৰু তেওঁৰ সাধনী ৰাণীয়ে, 'কুবেৰ হস্ত সম্পত্তি' বুকুত বান্ধি লৈ, চন্দনগিৰি পৰ্ব্বতৰ টিঙৰপৰা তলৰ কুণ্ডলৈ জাপ দি তনুত্যাগ কৰে। (১)

সাধকনাৰায়ণ:—সাধনীক বিয়া দিয়াৰ পাচত, ধৰ্ম্মধ্বজপাল ৰজাৰ পুত্ৰ এটিও জন্ম হয়। বহু সাধনাৰ ফলত লাভ হোৱাৰ কাৰণে, ল'ৰাৰ নাম 'সাধকনাৰায়ণ' ৰখা হৈছিল। সাধকৰ জন্মৰ পূৰ্ব্বেই ধৰ্ম্মধ্বজে জোঁৱায়েক নীতিপালক ৰাজপাট এৰি দিয়া হেতুকে, সাধকে পিতৃৰাজ্যত ৰজা হব নোৱাৰিলে; কিন্তু নীতিপালক বধ কৰি আহোম ৰজাই চুটিয়া ৰাজ্য দখল কৰাৰ পাচত, ৫ পাঁচ বছৰীয়া (২) সাধকনাৰায়ণক মাজ-অসমত উত্তৰে কৰিবৰ আলি, দক্ষিণে ব্ৰহ্মপুত্ৰ, পূবে বৌতা, পছিমে ধনশিৰী এই চতুঃসীমাৰ ভিতৰৰ ৰাজ্যত এজন শৰণীয়া শাসনকৰ্ত্তা পাতি ৰাখে।

চুটিয়া জাতি ঘোৰ শাক্ত ও কালীভক্ত আছিল। সিবিলাকে কেঁচাইখাতী গোসাঁনীক নৰবলি দি পূজিছিল। আহোম ৰজাই দেশ দখল কৰাৰ পাচতো চুটিয়াৰ পুৰোহিত 'দেউৰী'বিলাকে নৰবলিৰে পূজা দিছিল; কিন্তু পাচলৈ প্ৰাণদণ্ড হোৱা অপৰাধীকহে বলি দিব পাৰিছিল। শদিয়াৰ কেঁচাইখাতী গোসাঁনীৰ পীঠস্থানত চুটিয়াবিলাকে তামৰ মন্দিৰ সজাই লৈ মহা আড়ম্বৰেৰে কালীপূজা প্ৰবৰ্ত্তাইছিল।

সমসাময়িক ভাৰত বুৰঞ্জীৰ কথা

আগৰদিনৰ বিদৰ্ভ নগৰ বা এতিয়াৰ শদিয়া অঞ্চলৰ সদৌ শেহতীয়া চুটিয়া ৰজা নীতিপালৰ পত্নী সাধনী ৰাণীৰে সৈতে পুৰণি ৰাজপুতনাৰ অন্তৰ্গত চিতোৰ ৰাজ্যৰ সদৌশেহতীয়া ৰজা ভীমসিংহৰ পত্নী পদ্মিনী ৰাণীৰ বিজনি নিমজকৈ খাটে। সাধনী কুঁৱৰীয়ে কনচেং ভাদৰীয়াৰ হাত এৰাবৰ উদ্দেশ্যে চন্দনগিৰিৰ টিঙৰপৰা কুণ্ডিল কুণ্ডলৈ জাঁপমাৰি পৰি তনুত্যাগ কৰিলে; পদ্মিনী ৰাণীয়ে আলাউদ্দিন চুলতানৰ হাত এৰাবৰ উদ্দেশ্যে চিতাত পৰি তনুত্যাগ কৰিলে। ঘটনা দুটা এটামান শতাব্দীৰ মাথোন ব্যৱধানত। নীতিপালৰ কু-শাসনৰ লগত চেকেণ্ডৰ লোডীৰ পুত্ৰ ইব্ৰাহীম লোডীৰ সমসাময়িক স্বেচ্ছাচাৰী শাসন বিজাৰ পাৰি। নীতিপালৰ কু-শাসনৰ পৰিণামত চুটিয়া ৰাজ্য আহোম ৰাজ্যৰ বুকুত সোমাল, ইব্ৰাহীম লোডীৰ কু-শাসনৰ পৰিণামত দিল্লীৰ ৰাজপাটত লোডী বংশ লোপ হৈ মোগল বংশৰ পোন্-প্ৰথম ৰজা বাবৰ দিল্লীশ্বৰ হ'লহি। তাৰ পাচত, ১৫২৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা দিল্লীত মোগলৰ একাধিপত্য চলিবলৈ ধৰিলে।

---

(১) নীতিপাল বণত পৰিলত আহোম সেনাপতি কনচেং বৰপাত্ৰ গোহাঞি ভাদৰীয়াই সাধনীক আত্মসমৰ্পণ কৰিবলৈ কয়। সাধনীয়ে সদৰ্পে সেই আজ্ঞা অৱজ্ঞা কৰাত, ভাদৰীয়াই বলেৰে তেওঁক ধৰি আনিবলৈ আগ বাঢ়িছিল; এনেতে চুটিয়াৰ ভাগ্যলক্ষ্মীৰ আহিলা 'কুবেৰৰ হস্ত সম্পত্তি' বুকুত বান্ধি লৈ, সাধনী ৰাণীয়ে চন্দনগিৰি পৰ্ব্বতৰ টিঙৰপৰা অহাজলীয়া কুণ্ডলৈ জাঁপ দিলে। সাধনী এগৰাকী আৰ্দশ সতী আছিল।

(২) ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত "বিবিধ ৰঙ বুৰঞ্জী," ১৮৫ পৃষ্ঠা, ৩৬৪ শ্লোক।

আধ্যা-৩

কছাৰী ৰজা

মাণিক কছাৰী ৰজা: আদিতে শদিয়া পৰ্ব্বতৰ সমীপত ১২ ঘৰ কছাৰী আছিল। তাৰে এঘৰৰ এটা মাণিক নামেৰে কছাৰী সেই বাৰঘৰীয়াৰ ওপৰত গঞা-বৰা হয়। কালত, তেওঁ নিজৰ বুদ্ধি-কৌশলেৰে সেই বাৰঘৰ কছাৰীৰ লগত সেই অঞ্চলৰ আশে-পাশে ভালেমান গাওঁ দখল কৰি লৈ, 'কছাৰী ৰজা' খিতাপেৰে প্ৰখ্যাত হৈ উঠে। তেতিয়া মাণিক ৰজাৰ ৰাজ্য পূবে শদিয়া, পছিমে দিখৌমুখ, উত্তৰে দিহিঙৰ দক্ষিণপাৰ, দক্ষিণে দিলিহৰ কেন্দুগুৰি এই চতুঃসীমাৰ মাজত বিস্তৃত আছিল (১)।

কছাৰী ৰজা চচেম্ফা:—সেই একে সময়তে দিখৌ আৰু ধনশিৰীৰ মাজৰ এছোৱা ৰাজ্যত, অতি পূৰণি কালৰ দ্বিতীয় পাণ্ডৱ ভীমৰ ঔৰসত হিড়িম্বাৰ গৰ্ভজাত ঘটোৎকচৰ বংশধৰ কছাৰী ঠাল এটায়ো ধাৰাবাহিকৰূপে ৰাজত্ব কৰি আহিছিল। সেই ঠালৰ মানুহে হাবিৰ মাজত ১০ ঘৰীয়া, ২০ ঘৰীয়াকৈ গাওঁ পাতি বসতি কৰিছিল। সেইবোৰ গাৱঁলীয়া ৰাজ্যৰ অধিপতি আছিল কছাৰী-ৰজা চচেম্ফা (২)।

১২২৯ খ্ৰীষ্টাব্দত আহোম ৰজা চুকাফা স্বৰ্গদেৱে পূৰফালৰ কছাৰী ৰাজ্য ক্ৰমাৎ দখল কৰি, শদিয়া অঞ্চলীয়া কছাৰীবিলাকক দিখৌ পাৰ কৰি পছিমলৈ খেদি পঠিওৱাত, সিহঁতবিলাক ধনশিৰী ফৈদীয়াৰ লগত যোগ হ'লগৈ। তেতিয়াৰপৰা দুয়ো ফৈদে লগলাগি একৈদীয়া হৈ ধনশিৰী উপত্যকাত কছাৰী ৰাজ্য বিস্তাৰ কৰিবলৈ ধৰে।

কছাৰীবিলাক ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ আদিবাসী মানুহ। সিবিলাকে নিজে বদোবংশী বুলি চিনাকি দিয়ে; কিন্তু পছিমৰ ফালে সিবিলাক মেছ নামেৰেহে জনাজাত। আহোমসকলে কছাৰীবিলাকক টিমিছা বুলিছিল। কিন্তু, যদ্যপি সিবিলাক নানা নামেৰে অভিহিত হৈছিল, কছাৰী নামেইহে সিবিলাকৰ চলন্তা নাম, আৰু সেই নাম অনুসৰিয়েই কাছাৰ জিলাৰ নাম হৈছে। কছাৰীবিলাক পৌৰাণিক যুগৰ দ্বিতীয় পাণ্ডৱ ভীমৰ ঔৰসত হিড়িম্বাৰ গৰ্ভজাত ঘটোৎকচৰ বংশৰ বুলি কিম্বদন্তী প্ৰচলিত আছে। সেই মতেই, হিড়িম্বাপুৰ বা ডিমাপুৰ নামৰ উৎপত্তি; আৰু সেই ডিমাপুৰৰ অধীশ্বৰ কছাৰী ৰজাসকলে হিড়িম্বেশ্বৰ উপাধি লৈছিল।

কছাৰীবিলাকৰ কোনো লিখা বুৰঞ্জী নাই। আহোম আৰু কোঁচ ৰজাৰে সৈতে সম্পৰ্ক নলগালৈকে কছাৰী ৰজাসকলৰ নাম পৰ্য্যন্ত কিম্বদন্তীমূলক। খ্ৰীঃ ত্ৰয়োদশ শতাব্দীত এই ফৈদ কছাৰীৰ ৰাজ্য ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দক্ষিণপাৰে দিখৌৰপৰা কলং নৈলৈকে বিস্তৃত আছিল। ইয়াৰ ভিতৰত ধনশিৰী উপত্যকা খণ্ডত সিবিলাকৰ

---

(১), (২), চিন,—"বিবিধ ৰজ বুৰঞ্জী" (Compiled and edited by Professor S. K. Bhuyan Rai Bahadur), ১৩৩—১৩৪ পৃষ্ঠা।

প্ৰভুত্ব আছিল, আৰু কাছাৰ পাহাৰৰো কিয়দংশ সিবিলাকৰ দখলত পৰিছিল। চতুৰ্দ্দশ খ্ৰীষ্টাব্দত দিখৌৰ পূবে বিস্তৃত হোৱা কছাৰী ৰাজ্য লাহে লাহে এৰা পৰিবলৈ ধৰে। পঞ্চদশ খ্ৰীষ্টাব্দৰ শেহছোৱাত সেই সীমা লৈয়ে কছাৰী আৰু আহোম ৰজাৰ মাজত ৰণ-বিগ্ৰহ চলিছিল। প্ৰথম-প্ৰথমতে সেই ৰণত আহোম ৰজা ঘাটিছিল; কিন্তু তাৰ পাচত, আহোম ৰজাই কছাৰী ৰজাক জিনি, কছাৰী ৰাজ্য ক্ৰমাৎ ঠেলি নি, ধনশিৰী সীমা পোৱালেগৈ।

খুন্‌খৰা :—ৰাজ্যৰ সীমা লৈ কছাৰী ৰজা আৰু আহোম ৰজাৰ মাজত ভালেমান দিনলৈকে ৰণ চলি আছিল। ১৫২৬ খ্ৰীষ্টাব্দত ধনশিৰী-সীমালৈ দুয়োপক্ষৰ মাজত দুখন ৰণ লাগে। প্ৰথমখন ৰণত কছাৰী ৰজাৰ জয় হৈছিল; কিন্তু পাচৰ খনত আহোম ৰজাৰ জয় ঠাৱৰ হয়। তাৰ পাচত, ১৫৩১ খ্ৰীষ্টাব্দত সেই যুদ্ধৰ জুই আকৌ জ্বলি উঠিছিল। এইবাৰ আহোম সেনাই কছাৰী সেনাক হোঁহকাই নি একেবাৰে সিবিলাকৰ ডিমাপুৰ নগৰ আক্ৰমণ কৰিলেগৈ, কছাৰী ৰজা খুন্‌খৰা নিৰুপায় হৈ পলাল; কিন্তু তেওঁৰ ভায়েক ডেচ্ছুক ধৰি বধ কৰা হ'ল।

ডেট্‌চুং :—খুন্‌খৰা ৰজা পলাই যোৱাত, তেওঁৰ কুটুম্ব ডেটচুঙক আহোম সেনাপতিয়ে ডিমাপুৰত ৰজা পাতি আহে। তেওঁ আহোমৰ বশ্যতা স্বীকাৰ কৰি, বছৰি এধাৰ মুকুতাৰ মণি, এখন দুগ্‌দুগী আৰু এটা ঘোঁৰা আহোম ৰজালৈ সম্মানী কৰ পঠিয়াবলৈ প্ৰতিশ্ৰুতি দিছিল। পিচে, সেই প্ৰতিশ্ৰুতি ডেট্‌চুঙে অলপ পাচতে পাহৰি পেলালে। গতিকে সেই আপাহতে আহোম স্বৰ্গদেৱ চুহুম্মুঙে ১৫৩৬ খ্ৰীষ্টাব্দত ডিমাপুৰ ৰাজ্য পুনঃ আক্ৰমণ কৰালে। ডেট্‌চুঙক ৰণত হৰুৱাই বধ কৰা হ'ল, তাৰ ফলত ডিমাপুৰ ৰাজ্য সম্পূৰ্ণে আহোম ৰজাৰ খাচ্‌ দখলত পৰিল। তেতিয়াৰপৰা কছাৰীবিলাক ডিমাপুৰৰ পৰা ভাগি মায়ং বা মায়ৰাঙ্গত থিতাপিত হ'লগৈ।

ডিমাপুৰ নগৰৰ ভগ্নাৱশেষে আজিও প্ৰবল প্ৰতাপী কছাৰী ৰজাৰ চিনাকি দিব লাগিছে। বৰ্ত্তমান ডিমাপুৰ থানাৰ সমুখত, ধনশিৰী নৈৰ দক্ষিণ পাৰত, সেই নগৰৰ পকী গড় আৰু ৰাজ-দুৱাৰ অদ্যাপি দেখিবলৈ পোৱা যায়। নমুনাস্বৰূপে তাৰ দুটা জীৰ্ণস্তম্ভৰ চিত্ৰ আৰু পকী ৰাজ-দুৱাৰৰ চিত্ৰ এই পুথিত লগাই দিয়া হৈছে।

চক্ৰধ্বজ :—দৈয়াং নৈৰ ওচৰত কাচমাৰী পথাৰত আৰু এখন পুৰণি নগৰৰ চিন্ পোৱা যায়। সেই নগৰ কছাৰী ৰজা চক্ৰধ্বজে পাতিছিল বুলি জনা যায়। কিন্তু ইতিপূৰ্ব্বেই ধনশিৰী উপত্যকা এৰি মহুৰ নৈৰ দাঁতিত মায়ং বা মায়ৰঙ্গত কছাৰী উপনিবেশ স্থাপিত হৈছিল। স্বৰূপত, খ্ৰীঃ ১৬০০ চনলৈকে এইছোৱা কছাৰী ৰাজ্যৰ অন্ধযুগ।

চিলাৰায়ৰ আক্ৰমণ :—মায়ং বা মায়ৰঙ্গত গৈয়ো কছাৰীবিলাকে শত্ৰুৰ আক্ৰমণৰ হাত সাৰিব পৰা নাছিল। ষোড়শ খ্ৰীষ্টাব্দৰ মাজছোৱাত বিখ্যাত কোঁচ ৰজা নৰনাৰায়ণৰ ভায়েক মহাপৰাক্ৰান্ত যুৱৰাজ চিলাৰায়ে কছাৰী ৰজাক আক্ৰমণ কৰেগৈ (১); সেই আক্ৰমণত কছাৰী ৰজা সম্পূৰ্ণে ঘাটিল। আৰু, বছৰি ৭০০০০৲ টকা কৰ, ১০০০৲

---

(১) কোঁচ ৰজাৰ ৰাজত্ব বৰ্ণনত এই আক্ৰমণৰ বিষয়ে বহলাই কোৱা হৈছে।

টকা সোণৰ মোহৰ, আৰু ৬০টা হাতী কৰ শোধাবলৈ মান্তি হৈ, কছাৰী ৰজাই মহাৰজা নৰনাৰায়ণৰ অধীনতা স্বীকাৰ কৰে।

শক্ৰদমন:– নতুন উপনিৱেশত থিতাপিত হোৱা কছাৰী ৰজাবিলাকৰ ভিতৰত শক্ৰদমন এজন বৰ প্ৰতাপী ৰজা হৈ উঠিছিল। সপ্তদশ খ্ৰীষ্টাব্দৰ আৰম্ভণত কছাৰী বংশী ডিমৰৱাৰ শাসনকৰ্ত্তা প্ৰভাকৰক জয়ন্তীয়া ৰজা ধনমাণিকে বন্দী কৰি নিয়েহি। কছাৰী ৰজা শক্ৰদমনে ভতিজাক প্ৰভাকৰক এৰি দিবৰ কাৰণে জনোৱাতো জয়ন্তীয়া ৰজাই তালৈ আওকাণ কৰিলে। সেই কথাত কুপিত হৈ, শক্ৰদমনে জয়ন্তীপুৰ আক্ৰমণ কৰেগৈ। ফলত, ধনমাণিক যুদ্ধত ঘাটি শক্ৰদমনৰ শৰণাগত হয়।

ৰহাৰ ৰণ:—জয়ন্তীপুৰৰ যুদ্ধৰ সন্ধিৰ সূত্ৰমতে ধনমাণিক ৰজাৰ পুত্ৰ যশমাণিক জামিন স্বৰূপে কছাৰী ৰজাৰ নগৰত বন্ধুৱা হৈ বৈছিলগৈ। তাৰ পাচে, ধনমাণিকৰ মৃত্যুৰ পাচত, শক্ৰদমনে যশমাণিকক মুক্তি দি পিতৃৰাজ্যত ৰজা পাতে। কিন্তু যশমাণিকে সেই উপকাৰ পাহৰি, শক্ৰদমনৰ দৰ্প ভ্ৰষ্ট কৰিবৰ অভিপ্ৰায়ে, ভলে ভলে, জীয়াৰী বিয়া দি, আহোম স্বৰ্গদেৱেৰে মিত্ৰতা কৰে। সেই আলমতে, যশমাণিকৰ সপক্ষে চুচেংফা বা প্ৰতাপসিংহ স্বৰ্গদেৱে কছাৰী ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰায়; ৰণত ঘাটি কছাৰী ৰজা মায়বঙলৈ পলাই যায়। তাৰ পাচত, মহা পৰাক্ৰমী শক্ৰদমনে আকৌ আহি উলটি ধৰাত, ১৬৩০ খ্ৰীষ্টাব্দত, ৰহাত দুয়োপক্ষৰ মাজত এখন ঘোৰতৰ যুদ্ধ হয়। সেই যুদ্ধত জয়লাভ কৰি, শক্ৰদমনে ‘প্ৰতাপনাৰায়ণ’ বা ‘প্ৰতাপদমন’ নাম লয়, আৰু নিজৰ ৰাজধানী মায়বঙৰ নাম ‘কীৰ্ত্তিপুৰ’ ৰাখে। এনেতে আহোমৰ ৰাজ্যত মুছলমানৰ আক্ৰমণ পৰাত, আহোম স্বৰ্গদেৱে কছাৰী ৰজাৰ লগত লগা সেই যুদ্ধ স্থগিত ৰাখিলে। (১)

নৰনাৰায়ণ:—শক্ৰদমনৰ লোকান্তৰ হোৱাত, পুতেক নৰনাৰায়ণ ৰজা হয়। তেওঁ শাসনভাৰ লৈ আহোমৰ আগন্তুক আক্ৰমণ নিবাৰণ কৰিবলৈ আয়োজন কৰি থাকোঁতেই তেওঁৰ অকাল মৃত্যু ঘটে। ইয়াত বাজে নৰনাৰায়ণৰ ৰাজত্বত লেখত লবলগীয়া ঘটনা হোৱা নাই।

ভীমদৰ্প:—নৰনাৰায়ণৰ পাচত, দদায়েক ভীমদৰ্প কছাৰী ৰাজপাটত উঠে। তেওঁক ভীমবল নামেও জনা যায়। শক্ৰদমনৰ ৰাজত্বত আহোম-কছাৰী ৰণত তেওঁ প্ৰধান সেনাপতিৰ বাব পাইছিল। ভীমদৰ্প বৰ বাহবলী ৰজা আছিল। আহোম স্বৰ্গদেৱৰ দৰ্প চূৰ্ণ কৰিবৰ মনেৰে তেওঁ বিপুল আয়োজনেৰে ধনশিৰীৰ সীমাত আহোমৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিছিলগৈ; কিন্তু সেই সময়ত আহোম ৰাজ্যত মুছলমানৰ আক্ৰমণ পৰাত ভীমদৰ্পলৈ এগৰাকী আহোম গাভৰু বিয়া দি, তেওঁৰ লগত মিত্ৰতা স্থাপন কৰা হয়। এনেতে, ১৬৩৭ খ্ৰীষ্টাব্দত ভীমদৰ্পৰ অকাল মৃত্যু ঘটে।

ইন্দ্ৰবল্লভ:—ভীমদৰ্পৰ পাচত, তেওঁৰ পুতেক ইন্দ্ৰবল্লভ মায়বাং বা কীৰ্ত্তিপুৰত ৰজা হয়। তেওঁ, আহোম স্বৰ্গদেৱৰে সৈতে পুনঃ মিলা-প্ৰীতি স্থাপনৰ অৰ্থে, ভালেমান উপহাৰৰে সৈতে চুচেংফা স্বৰ্গদেৱৰ ওচৰলৈ সন্দেশ-পত্ৰ দি কটকী পঠিয়াইছিল। কিন্তু, স্বৰ্গদেৱ চুচেংফাই কছাৰী ৰজাক স্বাধীন ৰজা বুলি মানিবলৈ অমান্তি হৈ, সেই কটকীক

---

(১) এইখন কছাৰী ৰণৰ বৰ্ণনা আহোম-ৰাজত্ব-খণ্ডত বিস্তাৰিতকৈ দিয়া গৈছে।

নীৰসতাৰে বিদায় দিয়ে। সেই কথাত ইন্দ্ৰবল্লভে নতুন আক্ৰমণৰ আশঙ্কা কৰি, ধনশিৰী সীমাৰপৰা তেওঁৰ শাসন একেবাৰে উঠাই নিয়ে। ইন্দ্ৰবল্লভে, ১৬৪৪ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে, সাত বছৰ মাথোন ৰাজত্ব কৰে।

বীৰদৰ্পনাৰায়ণ:—ইন্দ্ৰবল্লভৰ পাচত, বীৰদৰ্পনাৰায়ণ ৰজা হয়। তেওঁ নিজৰ দুৰ্ব্বলতা জানি, আহোমৰে সৈতে বৈবাহিক সূত্ৰেৰে মিত্ৰতা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। আৰু, তেওঁ আহোম স্বৰ্গদেৱৰ কৰ-কাটলীয়া তলতীয়া ৰজা বুলি স্বীকাৰ কৰাত, চুচেংফা স্বৰ্গদেৱে এগৰাকী আহোম গাভৰু তেওঁলৈ বিয়া দি মিত্ৰতা ৰক্ষা কৰিলে। কিন্তু, সেই মিত্ৰতা পেটেসমথিতে কোনো পক্ষেই গ্ৰহণ কৰা নাছিল। তাৰ পাচতো ভিতৰি আহোম স্বৰ্গদেৱ আৰু কছাৰী ৰজাৰ মাজত মনান্তৰ চলি আছিল; আৰু ১৬৬০ খ্ৰীষ্টাব্দত স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহই বীৰদৰ্পনাৰায়ণক প্ৰকাশ্যে সাৱধান কৰি দিব লগাত পৰিছিল। বীৰদৰ্পনাৰায়ণে, ১৬৪৪ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৬৭১ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে, ২৭ বছৰ ৰাজত্ব কৰে।

তাম্ৰধ্বজ:—খ্ৰী: ১৬৭১ চনত বীৰদৰ্পনাৰায়ণৰ লোকান্তৰৰ পাচত, মায়বাঙত গৰুড়ধ্বজনাৰায়ণ, নিৰ্ভয়নাৰায়ণ, মকৰধ্বজনাৰায়ণ, মেঘনাৰায়ণ, যশমতনাৰায়ণ, প্ৰতাপনাৰায়ণ (২য়), বীৰদৰ্পনাৰায়ণ ' ২য়) উদয়াদিত্যনাৰায়ণ এই কেইজন ৰজাই ৩০ বছৰ ৰাজত্ব কৰে। তাৰ পাচত, ১৭০২ খ্ৰীষ্টাব্দত তাম্ৰধ্বজ কছাৰী ৰাজপাটত বহে। তেওঁ ৰজা হৈয়েই আহোম স্বৰ্গদেৱৰ অধীনতা অস্বীকাৰ কৰি, নিজে স্বাধীন ৰজা বুলি ঘোষণা কৰিলে। তাৰে ফলাফলত বিশ্বনাথৰ বিৰাট দৰবাৰত (১) কছাৰী আৰু জয়ন্তীয়া ৰজা আহোম স্বৰ্গদেৱৰ শৰণীয়া হয়।

আহোম-কছাৰী-জয়ন্তীয়াৰ মাজত সৰাতোৰৰ কছাৰী ৰণ:—কছাৰী ৰজা তাম্ৰধ্বজৰ আচৰণত কুপিত হৈ, ১৬২৮ শকত মহাৰজা ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে কছাৰী ৰাজ্য মাৰি খিলঞ্জীয়া খ্যাতি ৰাখিবলৈ মন মেলিলে। সেই আকাঙ্ক্ষাৰে স্বৰ্গদেৱে তিনিজনা ডাঙৰীয়াক মুখ্য কৰি, বৰবৰুৱা-বৰফুকন সমন্বিতে সদৌ ফুকন, ৰাজখোৱা, বৰুৱা বিষয়া-সকলৰ মতামত আহ্বান কৰিলে; সকলোৰেই একেমত হৈ স্বৰ্গদেৱৰ প্ৰস্তাৱ সমৰ্থন কৰাত, স্বৰ্গদেৱে অনতিপলমে কছাৰী ৰাজধানী মায়বাং আক্ৰমণ কৰিবলৈ যুগুত ব্যৱস্থাত ধৰিলে। সেই অৰ্থে, বিশ্বনাথত বাহৰ পতাই লৈ, স্বৰ্গদেৱ স্বয়ং তাত থিতাপিত হ'লগৈ। তাৰ পাচত, তালৈকে উজনি আৰু নামনি অসমৰপৰা সসৈন্যে বৰবৰুৱা আৰু বৰফুকন প্ৰমুখ্যে বাছকবনীয়া সেনা-সেনাপতিসমূহক সমবেত কৰোৱা হ'ল; শৰাইঘটীয়া ফুকন, ৰাজখোৱা, বৰুৱা, বিষয়াসকলেৰে সৈতে গুৱাহাটীৰপৰা বৰফুকন, পানী ফুকন আৰু পানীদিহিঙ্গীয়া, তকৰাদিহিঙ্গীয়া, বৰ-অভয়পুৰীয়া, পানী-অভয়পুৰীয়া, পানীশলগুৰীয়া, ওপৰ-দয়ঙ্গীয়া, আঠগঞা, ৰাজখোৱা-বিষয়া সকলোকে আদেশ দি অনাই স্বৰ্গদেৱে বিশ্বনাথ বাহৰত সমবেত কৰালে। তাতে, স্বৰ্গদেৱে বৰবৰুৱাক ঘাই সেনাপতি পাতি, তেওঁৰ তলে সকলো মেল আৰু খেলৰ সেনা-সেনাপতি সমন্বিতে মুঠ ২৫০৭৭ জন বণুৱা মানুহ দি, বিপুল আয়োজনেৰে কছাৰী ৰাজ্য মাৰিবলৈ ৰণ-যাত্ৰা কৰালে। পৰ্ব্বতীয়া

---

(১) অসমত এইখনেই পোন-প্ৰথম বিৰাট দৰবাৰ। এই দৰবাৰৰ পৰ্য্যালোচনা আৰু সিদ্ধান্ত মতেই আহোম স্বৰ্গদেৱ ৰুদ্ৰসিংহ মহাৰজাই অসম-সম্ৰাটৰ ক্ষমতা লাভ কৰে।

বাটেদি বৰবৰুৱাৰ যাত্ৰা হ'ল। বাটতে আমলখী টিলাত কোঁঠ বান্ধি থাপ্ দি থকা কছাৰী ৰণুৱাকিছুমানৰ লগত এখন ৰণ লাগিছিল; সিঁহতক অনায়াসে ঢলিয়াই মাৰি থৈ, বাটত আৰু কেইখনমান ৰণত জিনি, আহোম সেনা মায়ৰাং পালেগৈ। আহোম সেনাৰ আক্ৰোশ, আয়োজন আৰু অবাৰিত গতি দেখি মায়ৰাঙৰ মানুহে গড় আৰু নগৰ এৰি ভাগিবলৈ ধৰিলে। কছাৰী ৰজা তাম্ৰধ্বজ পলাই খাচ্পুৰত ৰ'লগৈ। নগৰ লৈ, আহোম ৰণুৱাই পালে,—ছিলৈ ৭০০, তাৰে কিছুমানত পিতলৰ মূৰ্ত্তি খতোৱা, গন্ধক ২২০ মোন, তামৰ কলহ ১০, তামৰ ডাঙৰ দবা ৬, লোহাৰে সজা যুদ্ধৰ শঁজুলি ১২০, হাতী-দাঁত ১২, গড়্গা ৫০০, ম'হ ৬০, গৰু ৮০০, ডেকা-বুঢ়া, মুনিহ-তিৰোতাৰে সৈতে মানুহ পালে মুঠতে ৩২০টা। এনেতে, তাতে বৰবৰুৱাৰ টান নৰিয়া হ'ল। বৰবৰুৱাৰ নৰিয়াৰ বাতৰি পাই, স্বৰ্গদেৱে পানীফুকনৰ তলে মুঠ ৩৪০০১ জন ৰণুৱা দি, কলীয়া-বৰীয়া ফুকন, বৰগোহাঞি ফুকন, নৰা-কোঁৱৰ ফুকন আৰু সন্দাল গোহাঞিক কপিলীৰ বাটেদি ৰণ-যাত্ৰা কৰালে। পিচে, ইতিমধ্যাত আহোম সেনাই মায়ৰাং দখল কৰাৰ সংবাদ দি, স্বৰ্গদেৱলৈ বৰবৰুৱাই জনালে, বোলে, নতুনকৈ ৰণ-বল যোগ দিয়াৰ আৱশ্যক নাই আৰু; কিন্তু সেই সংবাদ স্বৰ্গদেৱে পোৱাৰ আগেয়েই পানীফুকন সসৈন্যে মায়ৰাঙত বৰবৰুৱাৰ কোঁঠ পালেগৈ। তাৰ পাচত, খাচ্পুৰ দখল কৰি তাৰপৰা কছাৰী ৰজা তাম্ৰধ্বজক ধৰি আনিবলৈ স্বৰ্গদেৱে বৰবৰুৱাক আদেশ দিলে। পিচে, সেই সময়ত বিবিধ ব্যাধি, আহাৰ-পাতিৰ নাটনি আৰু বাট-ঘাটৰ দুৰ্গম অৱস্থা হেতুকে স্বৰ্গদেৱৰ আদেশ স্থগিত ৰাখিবলৈ প্ৰাৰ্থনা কৰি, বৰবৰুৱা আৰু পানীফুকনে বিশ্বনাথলৈ সংবাদ পঠিয়ালে; কিন্তু মহাৰজা ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে, সেই প্ৰস্তাৱত কষ্ট হৈ, আকৌ টানি আদেশ দিয়াত, পানীফুকনৰে সৈতে বৰবৰুৱাই নৰিয়া গাৰেই খাচ্পুৰলৈ মৰোঁ-জীওঁকৈ ৰণ-যাত্ৰা কৰিলে। পিচে, বাটতে নৰিয়া টান হোৱাত বৰবৰুৱা ঢুকাল; পানীফুকনে যাই সেনাপতিৰ ভাৰ লৈ ক্ৰমাৎ অগ্ৰসৰ হ'বলৈ ধৰিলে। ইতিমধ্যাত, জয়ন্তীয়া ৰজা ৰামচিঙে খাচ্পুৰপ্ৰবাসী তাম্ৰধ্বজৰ ওচৰলৈ দূতেকক পঠিয়াই কোৱালে, বোলে, কছাৰী ৰজা লগ হয় যদি, দুয়ো লাগি আহোম ৰজাৰ গড়গাওঁ নগৰ মাৰিবগৈ পৰা যায়; যদি তেওঁ মান্তি হয়, জয়ন্তাৰ ৰজা ৰামচিঙক সাক্ষাৎ কৰকহি। তাম্ৰধ্বজ নগ'ল; ৰামচিঙকে তেওঁ মাতি পঠিয়ালে। সেই কথাত কষ্ট হৈ, ৰামচিং ৰজাই তাম্ৰধ্বজক, তেওঁৰ পত্নী মহাদেৱী আৰু পুত্ৰ-কোঁৱৰটি সমন্বিতে, ধৰাই নিয়ালে। গতিকে পানীফুকনে তাম্ৰধ্বজক খাচ্পুৰত নাপালেগৈ। সেই সময়তে জয়ন্তীপুৰত আহোম বৈৰাগী দুজনক লগ পাই, কছাৰী ৰাণী মহাদেৱীয়ে মহাৰজা ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ শৰণ মাগি এখন ভিতৰ-বিশ্বাসৰ পত্ৰ পঠিয়ালে। তাৰ ফল স্বৰূপে, জয়ন্তা মাৰি, ৰামচিং আৰু তাম্ৰধ্বজ দুইকো ধৰি আনি বিশ্বনাথ বাহৰত উপস্থিত কৰাবলৈ বুলি স্বৰ্গদেৱে পানীফুকন বৰসেনাপতিলৈ আদেশ পঠিয়ালে। সেই আদেশানুসৰি, পানীফুকনে জয়ন্তাৰ ৰজা ৰামচিঙক ৰণত হৰুৱাই বন্দী কৰি, কছাৰী ৰজা তাম্ৰধ্বজৰে সৈতে দুইকো ধৰি নি বিশ্বনাথ বাহৰত মহাৰজা ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ চৰণত শোধাই দি সেৱা কৰিলেগৈ।* ৰুদ্ৰসিংহ মহাৰজাই

---

*মিল,—"Kachari Buranji,"edited by Rai Bahadur S. K. Bhuyan, Page 89-118; Dr. John Peter Wade's "Accounts of Assam," edited by Sreejut Benudhar Sarmah.

বিশ্বনাথত দৰবাৰ পাতি, কছাৰী আৰু জয়ন্তীয়া দুয়ো ৰজাক আহোম স্বৰ্গদেৱত শৰণ লগোৱাৰ বিষয়ে আহোম ৰাজত্বৰ বৰ্ণনাত বহলাই কোৱা গৈছে। বিশ্বনাথত দৰবাৰ পাতি, কছাৰী আৰু জয়ন্তা ৰাজ্য আহোম ৰাজ্যৰ চামিল কৰা ৰাজাজ্ঞা * ঘোষণা কৰি ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে তাম্ৰধ্বজক মায়ৰাঙত শৰণীয়া ৰজা পাতিলে; আৰু ৰামচিঙক লগতে ৰংপুৰলৈ লৈ গ'ল। তাৰপৰা অলপ দিনৰ পাচতে টান নৰিয়াত পৰি তাম্ৰধ্বজৰ মৃত্যু হয়। ইফালে, ৰংপুৰ নগৰত জয়ন্তাৰ ৰজা ৰামচিঙৰো অকাল মৰণ ঘটে।

সুৰদৰ্পনাৰায়ণ:—তাম্ৰধ্বজৰ লোকান্তৰ হোৱাত, আহোম ৰাজপ্ৰতিনিধি গৈ, তেওঁৰ ৯ বছৰীয়া নাবালক পুত্ৰ সুৰদৰ্পনাৰায়ণক মায়ৰাঙত শৰণীয়া ৰজা পাতি আহে। কিন্তু, আহোম ৰজাৰ তত্বাৱধানত বাৰ বছৰ মাথোন ৰাজত্ব কৰোঁতেই তেওঁৰ অকাল মৃত্যু হয়।

সন্ধিকাৰী:—সুৰদৰ্পনাৰায়ণৰ পাচত হৰিশ্চন্দ্ৰনাৰায়ণ, কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰনাৰায়ণ প্ৰভৃতি কেইজনমান ৰজাই দুকুৰিমান বছৰ ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, সন্ধিকাৰী নামেৰে এজন ৰজা কছাৰী ৰাজপাটত প্ৰতাপী হৈ উঠে। প্ৰচলিত নিয়ম অনুসাৰে, ৰাজেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে তেওঁক ৰংপুৰ নগৰলৈ মাতি পঠিওৱাত সন্ধিকাৰীয়ে সদৰ্পে আহোম কটকীক খেদি পঠিয়ালে। সেই কথাত কষ্ট হৈ, স্বৰ্গদেৱে বৰবৰুৱাক সসৈন্যে পঠিয়াই সন্ধিকাৰীক ধৰাই আনিলে। পিচে, সন্ধিকাৰীয়ে কাকুতি-মিনতি কৰি আহোম ৰজাৰ শৰণাগত হোৱাত, তেওঁক আকৌ এৰি দিয়া হয়। কিন্তু, তাৰ পাচত, তেওঁ আৰু সৰহদিন ৰাজত্ব কৰিবলৈ নাপালে; ১৭৭১ খ্ৰীষ্টাব্দত হৰিশ্চন্দ্ৰ ভূপতি নামেৰে এজন কছাৰী কোঁৱৰে তেওঁক ভাঙি নিজে ৰজা হ'ল।

কৃষ্ণচন্দ্ৰ:—১৭৮৫ খ্ৰীষ্টাব্দত হৰিশ্চন্দ্ৰ ভূপতিক ভাঙি কৃষ্ণচন্দ্ৰ কছাৰী কোঁৱৰ ৰজা হয়। তেওঁ ৰাজ্যভাৰ গ্ৰহণ কৰিয়েই, ভায়েক গোবিন্দচন্দ্ৰৰে সৈতে যথানিয়মে হিন্দু-ধৰ্ম্ম গ্ৰহণ কৰে। ৰজা কৃষ্ণচন্দ্ৰৰ ৰাজত্বতে আহোম স্বৰ্গদেৱৰ বিদ্ৰোহী প্ৰজা মোৱামৰীয়া কিছুমানে কছাৰী ৰাজ্যত আশ্ৰয় লৈছিলগৈ। স্বৰ্গদেৱ কমলেশ্বৰসিংহই সেই ৰাজদ্ৰোহীবিলাকক ৰখীয়া দি আনিবৰ কাৰণে সেনা পঠিয়ালে। কিন্তু, কৃষ্ণচন্দ্ৰ তাত অমান্তি হোৱাত, আহোম স্বৰ্গদেৱে আকৌ কছাৰী ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলগীয়া হয়। এইখন সদৌশেহতীয়া কছাৰী-ৰণ ১৮০৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৮০৫ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে চলাৰ পাচত, কছাৰী ৰজাক পৰাস্ত কৰি, আহোম ৰাজদ্ৰোহীবিলাকক ধৰাই আনি স্বৰ্গদেৱে শাস্তি দিয়ালে। তাৰপৰা আঠ বছৰৰ পাচত, ১৮১৩ খ্ৰীষ্টাব্দত কৃষ্ণচন্দ্ৰ ৰজাৰ মৃত্যু হয়।

গোবিন্দচন্দ্ৰ:—কৃষ্ণচন্দ্ৰৰ মৃত্যুৰ পাচত, ভায়েক গোবিন্দচন্দ্ৰই কছাৰী ৰাজপাট লাভ কৰে। তেওঁৰ ৰাজত্বৰ আৰম্ভণতে কহিধন নামেৰে ৰাজ-কৰ্ম্মচাৰীয়ে বিদ্ৰোহাচৰণ উপস্থিত কৰে। কহিধন কৃষ্ণচন্দ্ৰ ৰজাই পতা এজন বিষয়া। তেওঁ কছাৰী ৰাজ্যৰ

---

*"These orders were carried out in February, 1708. Envoys announcing that the Kachari and Jayantia kingdoms had been annexed to the dominions of Ahom King were sent to Mati Ulla, the Mohammadan Faujdar of Sylhet, who made a courteous reply,"—Sir Edward Gait's 'History of Assam,' Page 177.

উত্তৰ ভাগ ৰাজ-প্ৰতিনিধিস্বৰূপে শাসন কৰিছিল। গোবিন্দচন্দ্ৰই বহু প্ৰবন্ধেৰে সেই উৎপাত ধমাই কহিধনক বধ কৰিলে। কিন্তু, তাৰ পাচত, আকৌ কহিধনৰ পুত্ৰ তুলাৰাম সেনাপতিয়ে কছাৰী ৰাজ্যৰ উত্তৰাংশৰ অধিপতি হৈ বিৰোধ-আন্দোলন চলাবলৈ ধৰিলে। এনে বিপদৰ উপৰি, মণিপুৰৰপৰা মাৰ্জ্জিৎচিঙৰ আক্ৰমণ পৰিলহি। গোবিন্দচন্দ্ৰই উপায় নাপাই মণিপুৰৰ নিৰ্ব্বাসিত ৰজা চৌৰজিৎচিঙৰ সহায় গ্ৰহণ কৰিলে। কিন্তু, চৌৰজিৎচিঙে সেই আলমতে নিজে কছাৰী ৰাজ্যৰ এক অংশ দখলহে কৰিলেগৈ। তাৰ পাচৰ বছৰত গম্ভীৰচিং নামেৰে আৰু এজন মণিপুৰী কুটুম আহি লগ লাগিল। এইদৰে, কাছাৰ দেশ বা কছাৰী ৰাজ্য দৰাচলতে মণিপুৰী কোঁৱৰৰ অধিকাৰত পৰিল; কছাৰী ৰজা গোবিন্দচন্দ্ৰলৈ ৰাজ্যৰ ভাগ একো নাথাকিলগৈ। সদৌশেহত, গোবিন্দচন্দ্ৰই ব্ৰহ্মা-ৰজাৰ ওচৰত সহায় প্ৰাৰ্থনা কৰিলে। ব্ৰহ্মাৰ ৰজাই সেই অনুশৰি কছাৰী ৰজাক সহায় কৰিবলৈ সৈন্যদল পঠিয়ালে। সেই কথাৰ সম্ভেদ পাই বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টে ব্ৰহ্মা ৰজাৰ উদ্দেশ্যৰ বিৰুদ্ধে যুগুত ব্যৱস্থা কৰিবৰ অৰ্থে গম্ভীৰচিঙলৈ উপদেশ দি পঠিয়ালে। কিন্তু, তেওঁ বৃটিচ্ ৰাজৰ পৰামৰ্শ গ্ৰহণ নকৰি, তলে তলে ব্ৰহ্মা-ৰজাৰ সেনাপতিৰে সৈতে সন্ধি পাতি কছাৰী ৰাজ্য ভগাই ল'বলৈ কাৰবাৰ কৰিলে। সেই কথাত বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্ট অসন্তুষ্ট হৈ, সেই গণ্ডগোলৰ মাজত ইচ্ছা কৰি সোমাল। পিচে, ব্ৰহ্মা-ৰজাৰ সেনাদল বা 'মান'বিলাক যেতিয়া ৰণত ঘাটি উলটিবলৈ বাধ্য হ'ল, তেতিয়া গম্ভীৰচিঙক ৰাজ্য ভোগৰপৰা বঞ্চিত কৰি, বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টে গোবিন্দচন্দ্ৰক আকৌ কছাৰী ৰাজ্যত ৰজা পাতিলে। ইমানতো গোবিন্দচন্দ্ৰৰ অশান্তিৰ অন্ত নপৰিল; তুলাৰাম সেনাপতিয়ে ৰজাৰ স্বেচ্ছাচাৰিতাৰ বিৰুদ্ধে আন্দোলন তুলি থলক লগাবলৈ ধৰিলে। শেহান্তত, বৃটিচ্ ৰাজৰ সুপৰামৰ্শমতে চলি, গোবিন্দচন্দ্ৰই তাৰপৰা একপ্ৰকাৰ মুক্তিলাভ কৰিছিল; কিন্তু তেওঁৰ ৰাজত্বৰ শেহছোৱাত তেওঁ অতিকৈ প্ৰজাপীড়ক হৈ উঠাত, সেই আপাহতে এটা মণিপুৰীয়ে ছেগ চাই, খ্ৰীঃ ১৮৩০ চনত, তেওঁক বধ কৰে। গোবিন্দচন্দ্ৰ কছাৰী বংশৰ সদৌ শেহতীয়া ৰজা। তেওঁ অপুত্ৰক আছিল। গতিকে, তেওঁৰ মৰণৰ পাচত, খ্ৰীঃ ১৮৩২ চনত, বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টে কাছাৰ বা কছাৰী ৰাজ্য নিগাজীকৈ নিজৰ খাচ দখলৰ ভিতৰ কৰি লয়। প্ৰথমতে, কাছাৰ জিলা অসম-কমিচনাৰৰ অধীনে এজন বৃটিচ্ চুপাৰিণ্‌টেন্‌ডেণ্টৰ শাসনত ৰখা হৈছিল; তাৰ পাচত, ১৮৩৫ খ্ৰীষ্টাব্দত কাছাৰ জিলা ঢাকা বিভাগত চামিল কৰি, এজন ডেপুটী কমিচনাৰৰ শাসনত ৰখা হয়।

তুলাৰাম সেনাপতি :—কহিধনৰ মৃত্যুৰ পাচতো পুতেক তুলাৰাম সেনাপতিয়ে কছাৰী ৰাজ্যৰ উত্তৰাংশৰ অধিপতি হৈ, ৰজা গোবিন্দচন্দ্ৰৰ স্বেচ্ছাচাৰিতাৰ বিৰুদ্ধে আন্দোলন চলাবলৈ ধৰে। তুলাৰাম এজন বৰ উচ্চাকাঙ্ক্ষী, বুদ্ধিমান, তেজীয়ান, বাহুবলী, প্ৰজাহিতৈষী পুৰুষ আছিল; অকল আন্দোলন চলাই উদ্দেশ্য সিদ্ধি কৰিব নোৱাৰা যেন দেখি, তেওঁ গোবিন্দচন্দ্ৰৰপৰা কছাৰী ৰাজপাট এদনীয়াকৈ কাঢ়ি ল'বলৈ মনস্থ কৰিলে। সেই অৰ্থে, তেওঁ ১৮২৮ খ্ৰীষ্টাব্দত, গোবিন্দৰাম নামেৰে ভতিজাকক এজাক তেজী ৰণুৱাৰ সেনাপতি পাতি গোবিন্দচন্দ্ৰৰ নগৰ আক্ৰমণ কৰিবলৈ পঠিয়ালে।

কিন্তু, গোবিন্দৰামে গোবিন্দচন্দ্ৰৰ ফৌজক ঘটাই উঠি, উলটি দদায়েক তুলাৰামক আক্ৰমণ কৰিলেহি। হঠাৎ সেই আত্ম-বিদ্ৰোহত তুলাৰাম বিচূৰ্ত্তি হৈ জয়ন্তীপুৰলৈ সাম্প্ৰতিকভাৱে আঁতৰি যায়। কিন্তু ঘূৰি বছৰতে, ১৮২৯ খ্ৰীষ্টাব্দত, তেওঁ মণিপুৰী কোঁৱৰ গম্ভীৰচিঙৰ সহায় লৈ, তেওঁৰ অকৃতজ্ঞ ভতিজাকক আক্ৰমণ কৰিলেহি। গোবিন্দৰামে বীৰ তুলাৰামৰ সিংহ-বিক্ৰমৰ আগত তিষ্ঠিব নোৱাৰি, ধৰমপুৰলৈ পলাই গৈ, গোবিন্দচন্দ্ৰৰ লগত যোগ দিলে। এনে অৱস্থাত, তুলাৰাম সেনাপতিক উত্তৰ-কাছাৰৰ স্বাধীন অধিপতি বুলি মানি, তেওঁক শান্ত কৰিবৰ নিমিত্তে বৃটিচ্ কমিচনাৰ ডেভিড্ স্কট্ চাহাবে গোবিন্দচন্দ্ৰক পৰামৰ্শ দিয়ে। কিন্তু, তেওঁ সেই পৰামৰ্শ নোলোৱাৰ ফলত, স্বদেশহিতৈষী তুলাৰাম সেনাপতিৰ ভীষণ আক্ৰমণ সহিব লগাত পৰিল। গোবিন্দচন্দ্ৰৰ মৰণলৈকে তুলাৰামে ভীম-পৰাক্ৰমেৰে তেওঁক অস্থিৰ কৰি ৰাখিছিল। গোবিন্দচন্দ্ৰ অপুত্ৰক অৱস্থাত স্বৰ্গী হোৱাত, তুলাৰাম সেনাপতিয়ে কছাৰী ৰাজপাটলৈ উত্তৰাধিকাৰী-স্বত্ব আগবঢ়াইছিল; কিন্তু তেওঁ সিৰ-ফুটা কছাৰী ৰাজ-বংশধৰ নোহোৱা হেতুকে, বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টে তেওঁৰ প্ৰাৰ্থনা গ্ৰাহ্য নকৰিলে। তথাপি, 'ৰজা' খিতাপ দিয়া নহ'ল যদিও, তেওঁক গোবিন্দচন্দ্ৰৰ দিনত ভোগ কৰা ৰাজ্যাংশৰ অধিকাৰী বা জমিদাৰ পতা হ'ল। তেওঁৰ সেই দখল দক্ষিণে মহুৰ নৈ আৰু নগা পৰ্ব্বত, উত্তৰে যমুনা আৰু দৈয়াং নৈ, পূবে ধনশিৰী নৈ আৰু পছিমে দৈয়াং নৈ, এই চতুঃ-সীমাৰ ভিতৰত আছিল (১)। অসমত সেয়ে পোনপ্ৰথম জমিদাৰী। সেই জমিদাৰীৰ ৰাজহস্বৰূপে তেওঁ বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টক প্ৰথমে বছৰি ৪টা হাতী-দাঁত শোধাবলৈ গাত লৈছিল, কিন্তু পাচলৈ তাৰ সলনি ৪৯০্ টকা নগদ কৰ শোধাইছিল; আনহাতে, তেওঁ বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টৰপৰা মাহে ৫০্ (আঢ়ৈকুৰি) টকা পেঞ্চন পাইছিল। তুলাৰাম সেনাপতিৰ মৰণৰ সময়ত, খ্ৰীঃ ১৮৪৪ চনত, তেওঁৰ আবেদন অনুসৰি, তেওঁৰ ৰাজ্য বা জমিদাৰী তেওঁৰ দুই পুতেক নকুলৰাম বৰ্ম্মণ আৰু ব্ৰজনাথ বৰ্ম্মণক বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টে ভগাই দিয়ে; কিন্তু সিবিলাকৰ ভিতৰত ঘৰুৱা কন্দল আৰু চুবুৰীয়া আঙ্গামী নগাবিলাকৰে সৈতে সততে বিবাদ লগোৱাৰ ফলত, শেহান্তত সিবিলাক অকামিলা হৈ পৰাত, ১৮৫৪ খ্ৰীষ্টাব্দত, সিবিলাকৰ সেই জমিদাৰী বা তুলাৰাম সেনাপতিৰ সমুদায় ৰাজ্য উত্তৰ-কাছাৰ মহকুমাৰ লগত চামিল কৰি, বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টে সেনাপতিৰ পৰিয়ালক পেঞ্চন দিয়াৰ নিয়ম নিৰ্ব্বন্ধ কৰে (২)। পাচে পাচলৈ নামনি অসমত, ক্ৰমাৎ বিজ্‌নী, মেছপাৰা, চিদ্‌লী, গৌৰীপুৰ, বগৰীবাৰী, চিৰাং, বিষ্ণু, এইবোৰ জমিদাৰী স্থাপিত হয়। খ্ৰীঃ ১৯১৭ চনৰপৰা মেছপাৰা জমিদাৰী আৰু ১৯২১ চনৰপৰা বিজনী জমিদাৰী বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টৰ 'কোৰ্ট-অৱ-ওৱাৰ্ড'ৰ তত্ত্বাৱধানত চলিছে। চিদ্‌লী জমিদাৰী গৱৰ্ণমেণ্টে চলায়; জমিদাৰে 'মলিকানা' বুলি জমাৰপৰা শতকৰা ২০্ টকাকৈ ৰাজহৰ ভাগ পায়। গৌৰীপুৰ প্ৰমুখ্যে কেখনমান জমিদাৰী পূৰ্ব্বৰ স্বতন্ত্ৰীয়া ব্যৱস্থাতে ৰৈছে। খ্ৰীঃ ১৯০১ চনৰপৰা গৌৰীপুৰৰ জমিদাৰক 'ৰজা-বাহাদুৰ' আৰু বিজনীৰ জমিদাৰক খ্ৰীঃ ১৯৩১ চনৰপৰা 'ভূপ-বাহাদুৰ' খিতাপেৰে বিভূষিত কৰা হৈছে।

---

(১), (২) মিল,—**Sir Edward Gait's 'History of Assam', Page 305, 311.**

আধ্যা—৪

জয়ন্তাৰ ৰজা

খাচী (১) আৰু জয়ন্তীয়া পৰ্ব্বত শাৰীয়েই আদি জয়ন্তা ৰাজ্য। পাচত জয়ন্তীয়া পৰগণা নামেৰে ভৈয়ামৰ এক অংশ তাত লগ লগোৱা হয়। সেই অংশ এতিয়া ছিলট জিলাৰ ভিতৰ।

কছাৰী ৰজাৰ দৰেই জয়ন্তীয়া ৰজাৰো লিখিত বুৰঞ্জী নাছিল। আনকি, জয়ন্তীয়া ৰজা সম্বন্ধীয় কিম্বদন্তীও ভৈয়ামৰ জয়ন্তীয়া প্ৰজাৰ মুখেহে শুনিবলৈ পোৱা যায়। কিন্তু সিবিলাকৰ লিখা ভাষা আছিল, আৰু আজিকালি খাচীয়া ভাষাই বিশ্ববিদ্যালয়ত ঠাই পাইছে। তথাপি, বুৰঞ্জী ৰাখিবলৈ যত্ন নোহোৱাৰপৰা বুজা যায় যে তেতিয়া সেই ৰাজ্যত সভ্যতাৰ পোহৰ ভালকৈ পৰা নাছিল। এতিয়াও, আহোম-বুৰঞ্জীৰ সংলগ্নতহে জয়ন্তীয়া ৰজাৰ বুৰঞ্জীমূলক তথ্য কিঞ্চিৎমান পাবলৈ আছে।

আনবিলাক পৰ্ব্বতীয়া জাতিৰ দৰে, জয়ন্তীয়া জাতিৰ মাজতো অসংখ্য খেল আৰু খেলেপতি একোজন গাম্ বা গাওঁবুঢ়া কিম্বা গঞা-ৰজা আছিল। সেই গঞা বিষয়াবিলাকৰ ভিতৰত সততে বিবাদ চলিছিল; আৰু 'যাৰে বল, তাৰে স্থল' প্ৰথাৰে সিবিলাকৰ শাসনকাৰ্য্য নিৰ্ব্বাহ হৈছিল। খাচীয়া আৰু জয়ন্তীয়া দুয়োৰে একে ভাষা, একে আচাৰ-ব্যৱহাৰ আৰু একে ৰীতি-নীতি। সিবিলাকৰ ভিতৰত উত্তৰাধিকাৰীৰ স্বত্ব পুত্ৰৰ নাই; কন্যাৰহে পিতৃ-সম্পত্তিৰ ওপৰত অধিকাৰ।

জয়ন্তীদেৱী বা ৰাণীসিংহ :—অতিপূৰ্ব্বত কেদাৰেশ্বৰ ৰাই, ধনেশ্বৰ ৰাই, কন্দৰ্প ৰাই, মাণিক ৰাই, জয়ন্ত ৰাইকে শেহ ধৰি জয়ন্তাত অনেক ব্ৰাহ্মণ ৰজা হৈ যায়। শেহৰ জনা জয়ন্তীয়া ৰজা জয়ন্ত অপুত্ৰক আছিল। বহু সাধনাৰ ফলত, জয়ন্তৰ সৰ্ব্বসুলক্ষণী এটি কন্যা লাভ হোৱাত, কন্যাৰ নাম জয়ন্তী ৰখা হয়। পিচে, জয়ন্তী যুৱতী হোৱাত, তেওঁলৈ চণ্ডৰৰ পুৰোহিতৰ পুতেক লাণ্ঠাৰৰক চপাই লোৱা হয়। কালত, ৰাণীসিংহ নামেৰে জয়ন্তীদেৱী জয়ন্তাৰ অধিশ্বৰী হয়।

মুঠতে, এই কেইজন জয়ন্তীয়া ৰজাৰ কিম্বদন্তীমূলক নাম-চিন্ পোৱা যায়:—বৰগোহাইৰাই, বৰপৰ্ব্বতৰাই, বিজয়মাণিক, ৰামধৰমাণিক, ধনমাণিক, যশমাণিক, সোন্দৰৰাই, সৰুপৰ্ব্বতৰাই, যশমতৰাই, মানচিং, প্ৰতাপচিং, লক্ষ্মীচিং, ৰামচিং (২)। সিবিলাকে ১৫০০ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৭০৭ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে ৰাজত্ব কৰে। সিবিলাকৰ মাজৰ

---

(১) 'খাসি (খাহী)' বা 'খাচী' নামৰ কাৰণ: "পূৰ্ব্বে জয়ন্তীপুৰত যুধিষ্ঠিৰৰ দিন ধৰি ব্ৰাহ্মণ ৰাজা অনেক হৈই গ'ল। যুধিষ্ঠিৰ ৰাজ যি কালত ৰাজসূয় যজ্ঞ কৰিলে সেই কালত যজ্ঞৰ নিমিত্তে চাৰিদিশক প্ৰতি ভাতৃ সকলক পঠালে। ভাতৃসকলেও চাৰিদিশক জিনি ধনসকল আগ্ৰহকৈ আনিলে। সেই বেলা ইন্দ্ৰসেনৰাই ভীমক অনাদৰ কৰি ভীমৰ ঠাই নগল। ভীমেও ব্ৰাহ্মণ যেন জানি নামাৰি পিদাচোচৰালে। ব্ৰাহ্মণ ৰাজাৰ খণ্ড ছিগিল। 'সেই কাৰণে জয়ন্তা ৰজাৰ 'খাসি' নাম থাকিল। সেই ঠাইকো অদ্যাপি 'খাসিপুৰ' বোলে।" —ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত 'বিবিধ খণ্ড বুৰঞ্জী', ৩২৫ ছেদ, ১৬৯ পৃষ্ঠা।

(২) মিল,—ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত 'বিবিধ খণ্ড বুৰঞ্জী,' ১৬৯, ১৭০, ১৭৫ পৃষ্ঠা; ৩২১ আৰু ৩৩৭ ছেদ।

ধনমাণিকৰ নাম আহোম বুৰঞ্জীত সংলগ্ন আছে ; আৰু কছাৰী ৰজা শত্ৰুদমনৰ ৰাজত্বৰ বৰ্ণনাত তেওঁৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে।

যশমাণিক :— ধনমাণিকৰ পুত্ৰ যশমাণিকৰ কথাও কছাৰী ৰজাৰ ৰাজত্বত উনুকিয়া গৈছে। যশমাণিক এজন বুদ্ধিমান ৰজা আছিল। আহোম আৰু কছাৰী ৰজাৰ মাজত কন্দল লগাই দি, তেওঁ মাজতে ক্ষমতা লাভ কৰিছিল। যশমাণিকে কোঁচবিহাৰৰ লক্ষ্মীনাৰায়ণ ৰজাৰ জীয়েকক বিয়া কৰায়। তেওঁ জয়ন্তেশ্বৰী মূৰ্ত্তি এখন আনি জয়ন্তীপুৰত স্থাপন কৰে। যশমাণিকে ১৬১২ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৬২৫ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে ১৩ বছৰ ৰাজত্ব কৰে। তেওঁৰ পাচত, সুন্দৰ ৰায় আৰু ছোট প্ৰতাপ ৰায় নামেৰে দুজন ৰজাই ১৬৪৭ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে ৰাজত্ব কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। ছোট প্ৰতাপ ৰায়ে ১৬৪৭ খ্ৰীষ্টাব্দত বুদ্ধিস্বৰ্গনাৰায়ণ বা প্ৰতাপসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ ওচৰলৈ মিত্ৰতা স্থাপনৰ অৰ্থে সন্দেশ-পত্ৰ দি কটকী পঠিয়াইছিল।

ওপৰত নাম লোৱা কেইজনৰ পাচত, যশমন্তৰায়, বাণচিং, প্ৰতাপচিং আৰু লক্ষ্মীনাৰায়ণ এই কেইজন জয়ন্তীয়া ৰজাই ১৬৪৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৬৯৪ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে ৰাজত্ব কৰে। আহোম স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহৰ ৰাজ্যাভিষেক উৎসৱত যোগ দিবলৈ বাণচিং ৰজা আহোম ৰাজধানীলৈ ১৬৬৩ খ্ৰীষ্টাব্দত আহিছিল। লক্ষ্মীনাৰায়ণ ৰজাই জয়ন্তা ৰাজ্যত এখন সুন্দৰ নগৰ পাতিছিল ; তাৰ চিন্ আজিলৈকে তেওঁৰ নামে সৈতে ৰৈছে।

ৰামচিং :—লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ পাচত, ৰামচিং জয়ন্তা ৰাজ্যৰ ৰজা হয়। তেওঁ ১৬৯৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৭০৮ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে এজন বিখ্যাত ৰজা আছিল। কছাৰী ৰজা তাম্ৰধ্বজৰ ৰাজত্বৰ বৰ্ণনাত তেওঁৰ বিষয়ে উনুকিয়া গৈছে। ৰামচিং ৰজাৰ দিনত কছাৰী ৰজা তাম্ৰধ্বজে ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ লগত কন্দল লগাই পলাই জয়ন্তীয়া ৰজাৰ আশ্ৰয়ত আছিলগৈ ; সেই আপাহতে কছাৰী আৰু জয়ন্তীয়া ৰজা দুইকো ধৰাই অনাৰ অভিপ্ৰায়ে মহাৰজা ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে বৰবৰুৱা আৰু পানীফুকনক দুফালৰপৰা সৈন্যে পঠিয়াই জয়ন্তা ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰায় ; ফলত, দুয়ো ৰজাক ধৰি আনি বিশ্বনাথ দৰবাৰত উপস্থিত কৰাই ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ শৰণাগত কৰোৱা হয়। সেই আলমতে কছাৰী ৰাজ্য আৰু জয়ন্তা ৰাজ্য আহোম স্বৰ্গদেৱৰ খাচ দখলত পৰে।

ৰামচিংৰ পাচত জয়নাৰায়ণ, বৰগোসাঁই, ছত্ৰচিং, বিজয়নাৰায়ণ আৰু দ্বিতীয় ৰামচিং এই কেইজন জয়ন্তীয়া ৰজাই ১৭০৮ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৮০২ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে, আহোম স্বৰ্গদেৱৰ শৰণীয়া ৰজা ৰূপে ৰাজত্ব কৰে। ইবিলাকৰ ভিতৰৰ বৰগোসাঁই ৰজাই, ৪০ বছৰ ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, ৰাজ্যভাৰ স্ব-ইচ্ছাৰে পৰিত্যাগ কৰি, সন্ন্যাসীৰ জীৱন ধাৰণ কৰে। তেওঁৰ দিনত দান কৰা দেৱোত্তৰ ভূমি এতিয়াও জয়ন্তীপুৰৰ দেৱলীয়া বা দেৱালয়-ৰখীয়া লোকসকলে ভোগ কৰিব লাগিছে।

আধ্যা—৫

শ্ৰীহট্টৰ ৰজা

শ্ৰীহট্ট এখন পুৰণি ৰাজ্য। এই ৰাজ্যৰ আদি নাম গোৰ বা গৌৰ। এই ৰাজ্যৰ নাম মহাভাৰততো উল্লিখিত আছে। কিন্তু, শ্ৰীহট্টৰ কোনো লিখিত ভাল বুৰঞ্জী পাবলৈ নাই। শ্ৰীহট্ট সম্বন্ধে আজিলৈকে বুৰঞ্জীমূলক তথ্য যি কিঞ্চিৎমান আহৰণ কৰিব পৰা গৈছে, সি কেৱল জনশ্ৰুতিমূলক।

অতি পুৰণি কালত শ্ৰীহট্ট কামৰূপৰ অধীনত আছিল। ইয়াৰ উত্তৰ আৰু দক্ষিণ প্ৰান্তৰ মানুহে বদোভাষা কোৱালৈ চাই, শ্ৰীহট্টৰ আদি ৰজাবিলাক কছাৰী ৰজাৰ সম্বন্ধীয় আছিল বুলিব পাৰি। বিখ্যাত বল্লালসেনৰ দিনৰপৰা শ্ৰীহট্টৰ উত্তৰ অঞ্চল বঙ্গদেশৰ সেনবংশী ৰজাবিলাকৰ অধীনত থকাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। সেই সময়ত ইয়াৰ দক্ষিণ ভাগ ত্ৰিপুৰাৰ ৰজাৰ দখলত আছিল।

শ্ৰীহট্টৰ পুৰণি স্বাধীন ৰজাৰ আখ্যান পাবলৈ নাই। তথাপি, খ্ৰীষ্টীয় দ্বাদশ আৰু ত্ৰয়োদশ শতিকাত খৰবান, গকুল, নাৰায়ণ, গোবিন্দদেৱ বা কেশৱদেৱ, ঈশানদেৱ প্ৰভৃতি কেইজনমান ৰজাৰ নাম পোৱা যায়। এই তালিকাৰ শেহৰ দুজনৰ নামেৰে দান কৰা তামৰ ফলিও পোৱা গৈছে, তাত ১২৪৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰ কথা উল্লেখ আছে।

খ্ৰীঃ চতুৰ্দ্দশ শতিকাৰপৰা শ্ৰীহট্ট মুছলমান ৰজাৰ অধীনলৈ যায়। মোগল সম্ৰাট সকলে, ঢাকাৰ নবাবৰ অধীনত থৈ, শ্ৰীহট্ট ৰাজ্য শাসন কৰিছিল। শ্ৰীহট্টৰ অন্তৰ্গত লাউৰ ৰাজ্য আকবৰ সম্ৰাটৰ দিনত মোগল ৰাজ্যৰ ভিতৰত পৰে। আওৰেঙ্গজেৱ পাৎছাই শ্ৰীহট্টৰ ৰজা গোবিন্দদেৱক দিল্লীলৈ মতাই নিয়াইছিল; তাতে তেওঁ মুছলমান ধৰ্ম্ম গ্ৰহণ কৰে। মোগল সম্ৰাটৰ দিনত শ্ৰীহট্টৰ শাসনকৰ্ত্তাবিলাকৰ খিতাপ 'আমিল' আছিল। আমিলবিলাক ঢাকাৰ নবাবৰ অধীনে চলিছিল। সিবিলাকৰ ভিতৰত ফাজাদ খাঁ নামেৰে এজন আমিল প্ৰখ্যাত আছিল। তেওঁ ১৬৭৩ খ্ৰীষ্টাব্দত এখন সাঁকো নিৰ্ম্মাণ কৰাইছিল, শ্ৰীহট্টত সি আজিও তেওঁৰ নাম ৰাখিছে।

১৬৭৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা শ্ৰীহট্ট বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টৰ খাচ দখলত পৰে। তেতিয়ালৈকে শ্ৰীহট্টত ৰূপৰ টকা আৰু তামৰ পইচাৰ প্ৰচলন নাছিল। বৃটিচ্ আমোলৰ আৰম্ভণত শ্ৰীহট্টৰ ২৫০০০০ টকা ৰাজহ উঠিছিল, আৰু সেই গোটেইখিনি ৰাজহ কড়িৰে লৈতে শোধাৰা হৈছিল।

আধ্যা—৬

মণিপুৰৰ ৰজা

মণিপুৰ এখন অতি পুৰণি ৰাজ্য। ইয়াৰ নাম মহাভাৰততো পোৱা যায়। মহাভাৰতৰ মতে, মণিপুৰীয়া ৰজা তৃতীয় পাণ্ডৱ অৰ্জ্জুনৰ পুত্ৰ বক্ৰবাহনৰ বংশধৰ বুলি জনা যায় (১)। সেই যুক্তিৰেই, মণিপুৰীয়াবিলাকে ক্ষত্ৰিয় বুলি চিনাকি দিয়ে। মণিপুৰী মানুহবিলাকৰ সামাজিক নিয়ম-কাৰণ আৰু আচাৰ-ব্যৱহাৰলৈ চাই, সিবিলাকক শুদ্ধ বৈষ্ণৱ হিন্দু বুলি ধৰা যায়। সি যি হওক, লেফ্টেনেণ্ট পেম্বৰ্টনৰ মতে, মণিপুৰীয়াৰ আতিগুৰি তাতাৰত হে ওলাইছে গৈ; আৰু সিবিলাকৰ প্ৰথম প্ৰখ্যাত ৰজাজনক নগাবংশী মানুহ বুলিহে চাৰ এডোৱাৰ্ড গেইটে ঠাৱৰাইছে। পুৰণি মণিপুৰৰ অসমীয়া নাম 'মগলাও'।

মণিপুৰ পুৰণি ৰাজ্য বুলিও, ইয়াৰ আগছোৱাৰ সত্য তথ্য আৰু বহল বিৱৰণ পাবলৈ নাই। ব্ৰহ্মদেশৰ অন্তৰ্গত আভা নগৰত হে ইবিলাকৰ বুৰঞ্জী ৰখা হৈছিল। সেই মতে খ্ৰীষ্টাব্দ আৰম্ভণৰ ৩০শ বছৰৰপৰা মণিপুৰীয়া ৰজাৰ নাম পোৱা যায়। তেতিয়াৰপৰা খ্ৰীঃ ১৭১৪ চনলৈকে ৪৭ জন ৰজা হোৱাৰ লেখ পোৱা যায়। (২)

গৰীবনেৱাজ :—পাম্হাইবা নামেৰে এজন নগা-নেতাই ১৭১৪ খ্ৰীষ্টাব্দত মণিপুৰ দখল কৰে। তেওঁ মণিপুৰত ৰজা হৈয়ে হিন্দুধৰ্ম্ম গ্ৰহণ কৰি, গৰীবনেৱাজ নাম লয়। তেওঁ এজন বৰ প্ৰতাপী ৰজা আছিল। গৰীবনেৱাজে কেইবাবাৰো ব্ৰহ্মদেশ আক্ৰমণ কৰি তাৰ দাঁতিয়লীয়া ৰাজ্যৰ ভালেখিনি নিজৰ ৰাজ্যৰ ভিতৰ কৰি লৈছিল। আনকি, তেওঁ আভা নগৰ দখল কৰিবলৈকো হাত মেলিছিল; এনেতে নিজৰ পুতেক আগত্‌চাহ বা কাকীলাল ঠাবাৰ চক্ৰান্তত তেওঁ দেশান্তৰিত হয়। সৰ্বোশেষত, সেই পুতেকৰ হাততে তেওঁৰ অপমৃত্যু ঘটে।

আগত্‌চাহ বা কাকীলাল ঠাবা :—পিতৃক বধ কৰি, সিংহাসন কাঢ়ি লৈ, কাকীলালে ১৭৫০ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা মণিপুৰৰ ৰাজপাটত বহে। কিন্তু, বছৰচাৰেকলৈ মাথোন তেওঁ নাম-মাত্ৰ ৰজা আছিল। তাৰ পাচত, ১৭৫৫ খ্ৰীষ্টাব্দত ব্ৰহ্মাৰ ৰজাই মণিপুৰ আক্ৰমণ কৰি, আগেয়ে গৰীবনেৱাজে দখল কৰা ৰাজ্য আকৌ কাঢ়ি ল'লে; কাকীলাল দেশ এৰি পলাৰ লগাত পৰিল।

জয়চিং :—১৭৬৫ খ্ৰীষ্টাব্দত জয়চিং মণিপুৰৰ ৰজা হয়। তেওঁ ৰজা হৈয়ে বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টৰ লগত সন্ধি স্থাপন কৰে। সেই মতে, ব্ৰহ্ম ৰজাই কাঢ়ি লোৱা ৰাজ্য উদ্ধাৰ কৰি দিবলৈ বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্ট মান্তি হৈছিল; কিন্তু, জয়চিঙে বৃটিচ্ সেনাক খৰছ যোগাব-

---

(১) "The Manipur mentioned in the Mahabharat was the capital of Babhrubahan, king of Kalinga. It must therefore, have been situated somewhere in the South of Orissa or North of Madras. * * * Its exact position is still uncertain; but there can be no doubt whatever that it was nowhere near the place of the same name in Assam." —Sir Edward Gait's, 'History of Assam', Page 270.

(২) দিল—Sir Edward Gait's 'History of Assam', Page 267.

লৈকো অপাৰগ হোৱাত, সেই প্ৰস্তাৱ এৰা পৰিল। তাৰ পাচত, ১৭৬৫ খ্ৰীষ্টাব্দত ব্ৰহ্মা ৰজাৰ সেনাই আকৌ মণিপুৰ আক্ৰমণ কৰেহি। সেই আক্ৰমণত জয়চিং ঠাৱৰিব নোৱাৰি কাছাৰলৈ পলাইছিল; কিন্তু, ব্ৰহ্মা ৰজাৰ সেনা উলটি যোৱা মাত্ৰকে তেওঁ মণিপুৰলৈ উভতি আহি সিবিলাকে পাতি থৈ যোৱা ৰজাক ভাঙি আকৌ নিজে ৰজা হ'ল। এই বাৰ্ত্তা পাই ব্ৰহ্মাৰ ৰজাই আকৌ ১৭৬৮ খ্ৰীষ্টাব্দত মণিপুৰ আক্ৰমণ কৰায়। এইবাৰ জয়চিং পলাই কছাৰী ৰাজ্যত সোমালগৈ। তাৰ পাচত, আহোম মহাৰজা ৰাজেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ সাহায্যত মণিপুৰৰ ৰাজসিংহাসন তেওঁ পুনঃ লাভ কৰে (১)। কিন্তু, তাৰ পাচতো তেওঁ কেইবাবাৰো খেদা খাব লগাত পৰিছিল। সদৌশেহত, তেওঁ ব্ৰহ্মা ৰজাৰে সৈতে মিত্ৰতা কৰিবলৈ বাধ্য হয়। ১৭৯২ খ্ৰীষ্টাব্দত জয়চিঙে ৫০০ ঘোঁৰা-বগুৱা আৰু ৪০০০ মাটি-বগুৱাৰে সৈতে গৌৰীনাথসিংহ স্বৰ্গদেৱক মোৱামৰীয়াৰ তৃতীয় বিদ্ৰোহৰ সময়ত সহায় কৰিছিল। এইদৰে ৩৪ বছৰ ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, ১৭৯৯ খ্ৰীষ্টাব্দত তীৰ্থলৈ যাওঁতে বাটতে জয়চিং ৰজাৰ অকাল মৃত্যু হয়।

হৰ্ষচন্দ্ৰ আৰু মধুচন্দ্ৰ:—জয়চিঙৰ পাচত, তেওঁৰ বৰপুত্ৰ হৰ্ষচন্দ্ৰ ১৭৯৯ খ্ৰীষ্টাব্দত ৰজা হয়। দুবছৰমান ৰাজত্ব কৰোঁতেই তেওঁক চক্ৰান্তৰ ওপৰত বধ কৰি, ভায়েক মধুচন্দ্ৰ ১৮০০ খ্ৰীষ্টাব্দত ৰজা হয়। কিন্তু, তেওঁৰো সেই একে দশাই মিলিল, দুবছৰমানৰ পাচতে ভায়েক চৌৰজিতচিঙৰ হাতত তেওঁৰ অকাল মৃত্যু হয়।

চৌৰজিতচিং:—ককায়েক মধুচন্দ্ৰক বধ কৰি, ১৮০৩ খ্ৰীষ্টাব্দত চৌৰজিতচিং মণিপুৰৰ ৰজা হয়। কিন্তু, তেওঁ কেইবছৰমান ৰাজত্ব কৰোঁতেই ভায়েক মাৰ্জ্জিতচিঙই আভা ৰাজ্যৰ ৰজাৰ সহায় লৈ, ১৮১২ খ্ৰীষ্টাব্দত, ককায়েকক ভাঙি নিজে ৰজা হ'লহি। চৌৰজিতচিঙে জয়ন্তা ৰজাৰ সদনত আশ্ৰয় ল'লেগৈ।

মাৰ্জ্জিতচিং:—১৮১৮ খ্ৰীষ্টাব্দত মাৰ্জ্জিতচিঙে কাছাৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিছিল। কিন্তু, পূৰ্ব্বৰ শত্ৰুতা মনত কৰি চৌৰজিতচিঙে কাছাৰৰ ৰজা গোবিন্দচন্দ্ৰক সহায় কৰাত, মাৰ্জ্জিতচিঙৰ উদ্দেশ্য সফল নহ'ল। মাৰ্জ্জিত উলটি অহাৰ পাচত, চৌৰজিতচিং কাছাৰৰ এক অংশৰ অধিপতি হৈ থাকিল। তাৰ পাচত, ১৮১৯ খ্ৰীষ্টাব্দত ব্ৰহ্মদেশৰ ৰজাই আকৌ মণিপুৰ আক্ৰমণ কৰে। মাৰ্জ্জিতচিং ঠাৱৰিব নোৱাৰি কাছাৰলৈ পলাল। কাছাৰত তেওঁ ককায়েক চৌৰজিতৰে সৈতে মিল হৈ, গোবিন্দচন্দ্ৰক উলিয়াই খেদি, কাছাৰ ৰাজ্য দুইবো ভিতৰত ভগাই ল'লে। সিফালে, ১৮১৯ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ১৮২৩ লৈকে মণিপুৰৰ ৰাজপাট শূন্য পৰি ৰয়।

পীতাম্বৰ:—ইফালে কাছাৰত গোলমাল চলি থাকোঁতেই, সিফালে চৌৰজিতচিঙৰ ভতিজাক পীতাম্বৰে ১৮২৩ খ্ৰীষ্টাব্দত মণিপুৰ আক্ৰমণ কৰেগৈ, আৰু ব্ৰহ্মদেশী সেনাই পাতি যোৱা ৰজাক ভাঙি নিজে ৰজা হয়। সেই সংবাদ শুনি আকৌ চৌৰজিতৰ ভায়েক গম্ভীৰচিং ভতিজাক পীতাম্বৰক ভাঙি নিজে ৰজা হ'বলৈ গ'ল। পীতাম্বৰ পলাই আভা নগৰত সোমালগৈ।

গম্ভীৰচিং:—ভতিজাকক ৰাজ্যৰপৰা খেদি গম্ভীৰচিং মণিপুৰৰ ৰজা হ'ল। কিন্তু, ওপৰা-উপৰি ৰাজবিপ্লৱত দেশৰ এনে দুৰৱস্থা ঘটিল যে তেওঁৰ সৈন্যবিলাকক পুহিবলৈকো

---

(১) আহোম ৰাজ্যৰ বুৰঞ্জীৰ লগত এই বিষয়ে বহলাই কোৱা হৈছে।

যুদ্ধত উপায় কৰিব নোৱাৰি, গম্ভীৰচিং আকৌ কাছাৰলৈ উলটি আহিব লগাত পৰিল। কাছাৰলৈ উলটি আহি গম্ভীৰচিঙে আকৌ ককায়েক চৌৰজিতৰ ওপৰত আক্ৰমণ বহালে। চৌৰজিতে কাছাৰত তেওঁৰ অধিকাৰ "ইষ্ট-ইণ্ডিয়া কোম্পানীক" এৰি দি, শ্ৰীহট্টলৈ গুচি গ'ল। গম্ভীৰচিং দক্ষিণ কাছাৰৰ গৰাকী হৈ ৰ'ল। তাৰ কিছুমান দিনৰ পাচত, বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টৰ সহায়ত ১৮২৩ খ্ৰীষ্টাব্দত গম্ভীৰচিং আকৌ মণিপুৰৰ ৰজা হয়গৈ। তাৰ পাচত, ব্ৰহ্ম ৰজাৰ সেনাই মণিপুৰ, কুবো উপত্যকা আৰু তাৰ ওচৰৰ ঠাইবিলাক এৰি দি, লাহে লাহে আঁতৰি যাবলৈ ধৰিলে। ১৮২৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৪ ফেব্ৰুৱাৰীত হোৱা "ইয়াণ্ডাবু" সন্ধিৰ সূত্ৰ অনুসৰি (১) ব্ৰহ্ম ৰজাই গম্ভীৰচিঙক মণিপুৰৰ ৰজা বুলি স্বীকাৰ কৰিলে।

চন্দ্ৰকীৰ্ত্তিচিং :—গম্ভীৰচিঙৰ লোকান্তৰ হোৱাত, তেওঁৰ দুবছৰীয়া নাবালক পুত্ৰ চন্দ্ৰকীৰ্ত্তিচিং পিতৃ-সিংহাসনত ৰজা হয়। তেওঁ ১০ বছৰমান নামত মাথোন ৰজা হোৱাৰ পাচত, দদায়েক নৰজিতচিঙৰ লগত বিবাদ কৰি, ১৮৪৪ খ্ৰীষ্টাব্দত কাছাৰলৈ পলাই যায়।

নৰজিতচিং আৰু দেবেন্দ্ৰচিং :—চন্দ্ৰকীৰ্ত্তিচিং আপুনি দেশান্তৰিত হোৱাত, নৰজিতচিং ৰজা হয়। নৰজিতচিঙে সাত বছৰ নিৰ্ব্বিবাদে ৰাজত্ব কৰাৰ পাচত, ১৮৫১ খ্ৰীষ্টাব্দত ভায়েক দেবেন্দ্ৰচিঙে তেওঁক বধ কৰি নিজে ৰজা হয়।

চন্দ্ৰকীৰ্ত্তিচিং (২য় বাৰ) :—দেবেন্দ্ৰচিঙে চাৰি বছৰ মাথোন ৰাজত্ব কৰোঁতেই, চন্দ্ৰকীৰ্ত্তিচিঙে ৰণবল গোটাই লৈ মণিপুৰ আক্ৰমণ কৰেহি। দদায়েক দেবেন্দ্ৰচিঙে সেই আক্ৰমণ সহিব নোৱাৰি কাছাৰলৈ পলাই যোৱাত, চন্দ্ৰকীৰ্ত্তিচিঙে পিতৃ-সিংহাসন পুনঃ লাভ কৰে। তাৰ পাচত, দেবেন্দ্ৰচিং কেইবাৰাৰো মণিপুৰ আক্ৰমণ কৰি বিফল মনোৰথ হয়। চন্দ্ৰকীৰ্ত্তিচিং এজন বৰ সুদক্ষ ৰজা আছিল। ১৮৭৯ খ্ৰীষ্টাব্দত তেওঁ ২০০০ মণিপুৰী সেনাৰে সৈতে নগা পৰ্ব্বতৰ 'খনমা ৰণত', বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টক সহায় কৰিছিল। চন্দ্ৰকীৰ্ত্তিচিঙে ১১ গৰাকী মহিষীৰপৰা ১০ জন পুত্ৰ আৰু ৯ গৰাকী কন্যা লাভ কৰে। ১৮৮৬ খ্ৰীষ্টাব্দত তেওঁ স্বৰ্গী হয়।

সুৰচন্দ্ৰচিং :—চন্দ্ৰকীৰ্ত্তিচিঙৰ লোকান্তৰ হোৱাত, তেওঁৰ বৰপুতেক সুৰচন্দ্ৰচিং ৰজা হয়। তেওঁ প্ৰথম ভায়েক কুলচন্দ্ৰক যুৱৰাজ আৰু তৃতীয় ভায়েক টিকেন্দ্ৰজিতক ঘাই সেনাপতি পাতে। তেওঁৰ ৰাজত্ব তিনিবছৰমান হওঁতেই ভ্ৰাতৃবিৰোধ উপস্থিত হয়; আৰু তাৰ ফলস্বৰূপে, ১৮৯১ খ্ৰীষ্টাব্দত মণিপুৰত এটা ভয়ংকৰ বিদ্ৰোহ ঘটে। সেই বিদ্ৰোহ ধমাবলৈ যাওঁতে, মণিপুৰত অসমৰ চীফ্-কমিচনাৰ অনৰেবোল মিঃ কুইণ্টন্ আৰু পলিটিকেল এজেণ্ট্ মিঃ গ্ৰিমউড্ প্ৰমুখ্যে পাঁচজন বৃটিচ কৰ্মচাৰীক ছলকৈ ঠেকত পেলাই হত্যা কৰাৰ অপৰাধত, সুৰচন্দ্ৰক দেশান্তৰিত কৰি, কুলচন্দ্ৰক আন্দামানলৈ নিৰ্ব্বাসন কৰা হয়; টিকেন্দ্ৰজিত আৰু টঙ্গাল জেনেৰেলৰ ফাঁচি হয়।

চূড়াচন্দ্ৰচিং :—সুৰচন্দ্ৰচিং আৰু তেওঁৰ ভায়েকসকলৰ ভিতৰত পূৰ্ব্বাপৰ ভ্ৰাতৃদ্ৰোহ চলি থকা হেতুকে, বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টে সিবিলাকৰ ফৈদৰ বংশধৰক ছাড্ পেলাই, দদায়েক নৰজিতচিঙৰ পাঁচ বছৰীয়া নাতিকোঁৱৰ চূড়াচন্দ্ৰক ১৮৯১ খ্ৰীষ্টাব্দত মণিপুৰৰ ৰজা পাতে। তাৰপৰা ৪৫ বছৰমানৰ পাচত, চূড়াচন্দ্ৰচিং মণিপুৰৰ বৰ্ত্তমান ৰজাক "মহাৰজা" খিতাপেৰে বিভূষিত কৰা হৈছে।

---

(১) ইয়াণ্ডাবু সন্ধিৰ সূত্ৰ অনুসৰি ব্ৰহ্মাৰ ৰজাই অসমৰ অধিকাৰ বৃটিচক এৰি দিয়াৰ লগে-লগেই মণিপুৰৰ শাসনো বৃটিচ শৰণীয়া হয়।

পঞ্চম খণ্ড

আধ্যা—১

অসমত বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টৰ পাতনি

মান-বাহুৰে গিলি চেৰাই যোৱাৰ পাচত হোৱা অসম দেশৰ দুৰৱস্থাৰ কথা বৰ্ণনাতীত; বস্তুত, দেশখন এখন জনশূন্য দীঘল-বহল এৰা-বাৰী যেন হৈ পৰিছিল। গোটেই দেশখনৰ জনসংখ্যাৰ অৰ্দ্ধেকৰ অধিক ভাগ ৰণ-বিগ্ৰহ-বিদ্ৰোহৰ মৰা-কটাত বাদ পৈ, তিনি-ভাগৰ এভাগমান মাথোন আদিকা বৈছিল; তাৰে আকৌ তেৰকুৰি হাজাৰৰ ওপৰ সংখ্যক অসমীয়া মুনিহ-তিৰোতা মানে ব্ৰহ্মদেশলৈ বন্দী কৰি লৈ যায়। তাৰ পাচতো; সদৌ দেশজুৰি আকাল, ডকাইতি আৰু বিবিধ ব্যাধিৰ প্ৰকোপত ৰব নোৱাৰি গোসাঁই-মহন্ত-আৰু ভাল-ভদ্ৰলোকে উজনি অসম ৰাজ্যৰ ঘৰ-বাৰী এৰি নামনি অসমলৈ উঠি যায়; আৰু বহুসংখ্যক সাধাৰণ প্ৰজাই সিবিলাকৰ পিচ ধৰে। বৃটিচৰ সহায়ত, দেশৰ অৱস্থা অলপ ভালমুৱা হ'বলৈ ধৰাত, ওপৰ থাপৰ বুজন লোকজন আকৌ উজনি অসমলৈ উলটি আহিল, কিন্তু সাধাৰণ প্ৰজাবিলাক উলটি নাহি গুৱালপাৰাতে থিতাপিত হৈ ৰ'ল; গুৱালপাৰাৰ পূৰ্ব্বাংশ এতিয়াও সেই মান-ভগনীয়া প্ৰজাবৰ্গৰ সতি-সন্তানেৰে ভৰপূৰ।

অসমত বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্ট গঠনৰ আদিছোৱাত, আনন্দৰাম ঢেঁকিয়াল ফুকন সবাতোকৈ শ্ৰেষ্ঠ, ইংৰাজীত উচ্চশিক্ষিত, অসমীয়া চৰ্কাৰী ডাঙৰ বিষয়া আছিল। শাসন-সংক্ৰান্ত লাগতিয়াল বিষয়ত গৱৰ্ণমেণ্টে সততে তেওঁৰে সৈতে পৰামৰ্শ কৰি তেওঁৰ মতামত গ্ৰহণ কৰিছিল; তাৰ নিদৰ্শন বিখ্যাত 'মিল-ৰিপৰ্টৰ' বুকুত অদ্যাপি জিলিকি আছে। (১)

বৃটিচে, মানবিলাকক অসমৰপৰা উলিয়াই খেদি পঠিওৱাৰ পাচত, ইয়াণ্ডাবু সন্ধিৰ সূত্ৰ অনুসৰি, গম্ভীৰচিংহক মণিপুৰত নিগাজিকৈ ৰজা পাতিলে; জয়ন্তাৰ ৰজাক তেওঁৰ পৰ্ব্বতীয়া আৰু চুৰমা নৈৰ উত্তৰৰ ভৈয়াম ৰাজ্যখণ্ডত অধিপতি পাতিলে। তাৰ পাচত, সিবিলাক দুইকো কৰ-কাটলীয়া আৰু মিত্ৰৰজাৰূপে ৰাজত্ব কৰিবলৈ সুবিধা কৰি দিয়া হয়।

বদৰপুৰ সন্ধি:—খ্ৰীঃ ১৮২৪ চনৰ ৬ মাৰ্চ্চত, বৃটিচ্ "ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানী" আৰু কাছাৰৰ ৰজা গোবিন্দচন্দ্ৰৰ মাজত সন্ধি স্থাপিত হয়। সেই সন্ধিৰ সূত্ৰমতে, কাছাৰৰ ৰজা গোবিন্দচন্দ্ৰই বৃটিচ্-শৰণীয়া ৰজাৰূপে "ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানী"ক বছৰি ১০০০০৲ টকা কৰ শোধাবলৈ, আৰু অন্যান্য ৰজাৰে সৈতে কেতিয়াবা তেওঁৰ বিৰোধ

---

(১) 'Observations on the Administration of the Province of Assam' by Anundaram Dhekial Phukan, printed in Mill's Report, and quoted by Sir Edward Gait in his 'History of Assam', Page 289.

ৰচিলে বৃটিচ্ প্ৰতিনিধিক মধ্যস্থ মানিবলৈ স্বীকাৰ কৰে; আৰু সেইবাবে বৃটিচ্ কোম্পানীয়ে কাছাৰৰ ৰজাক বাহিৰৰ আক্ৰমণৰপৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ প্ৰতিশ্ৰুতি দি, কাছাৰৰ শাসনসংক্ৰান্ত বিষয়ত ৰজাক স্বাধীন এক্তিয়াৰ দিয়ে, আৰু মণিপুৰী উপনিবেশী ৰাজন্যবৰ্গৰ স্বাৰ্থ-চৰ্চ্চাদি অক্ষুণ্ণ ৰ'বলৈ সুব্যৱস্থা দান কৰে।

বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্ট

"মানৰ দিনৰ" পাচত, কি কি চৰ্ত্তেৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকা, কাছাৰ আৰু জয়ন্তীয়া ৰাজ্য বৃটিচ্ শাসনৰ তললৈ অনা হ'ল, আৰু মণিপুৰ মিত্ৰৰাজ্যৰূপে ৰ'ল, তাৰ আভাস ওপৰত দিয়া গৈছে (১)। এতিয়া অসম উপত্যকাত বৃটিচ্ শাসন বিস্তাৰৰ বিষয়ে চমুকৈ কোৱা যায়।

মিঃ ডেভিড্ স্কট্, কাপ্তান্ আডাম্ হোৱাইট্, কাপ্তান্ নিউভিল্, লেফ্টেনেণ্ট জেম্চ্ মেথি:—মানৰ দিনত অসম উপত্যকাৰ ৰাজকীয় আৰু সামাজিক বান্ধ এনেভাবে শিথিল হৈ পৰিল যে মানে এৰি যোৱাৰ পাচতো অসমৰপৰা বৃটিচ্ সৈন্যবল উঠাই নিয়াটো নিৰাপদ দেখা নগ'ল। সেই কাৰণে, উজনিৰ অতি পূব অঞ্চলত, শদিয়া আৰু মটকৰ ৰাজ্য ক্ৰমে খাম্তিৰ শদিয়াখোৱা গোহাঞি আৰু মটকৰ বৰসেনাপতিৰ জিম্মাত ৰাখি, বাকী গোটেই (অসম উপত্যকাৰ শাসনৰ ভাৰ ১৮২৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা উত্তৰ-পূব-বঙ্গ দেশৰ অন্তৰ্গত ৰংপুৰৰ কমিচনাৰ, গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ এজেণ্ট, মিঃ ডেভিড্ স্কট্ চাহাবৰ শাসনত ৰখা হয়। কিন্তু, অকলশৰীয়াকৈ সেই কাৰ্য্য তেওঁৰ পক্ষে দুঃসাধ্য হোৱাত, ১৮২৭ খ্ৰীষ্টাব্দত কাপ্তান্ আডাম্ হোৱাইট্‌ক নামনি অসমত আৰু ১৮২৮ খ্ৰীষ্টাব্দত কাপ্তান্ নিউভিলক উজনি অসমত সহকাৰী কমিচনাৰ পাতি দিয়া হয়।)

উত্তৰপাৰে ভৈৰৱী আৰু দক্ষিণপাৰে ধনশিৰী নৈকে মাজসীমা পাতি, উজনি-অসম আৰু নামনি-অসম নামেৰে অসম প্ৰদেশ দুখণ্ড কৰা হয়; পোনতে উজনি-অসমৰ সদৰ ঠাই ৰংপুৰ বা এতিয়াৰ শিৱসাগৰ আছিল; পাচত, খ্ৰীঃ ১৯১০ চনত, যোৰহাটলৈ সেই সদৰ তুলি অনা হয়। (১৮৩০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৬ জুলাইত নিউভিল্ চাহাবৰ মৃত্যু হোৱাত, তেওঁৰ ঠাইত লেফ্টেনেণ্ট জেম্চ্, মেথি চাহাব দুৱলীয়া কমিচনাৰ নিযুক্ত হয়।)

বৰ সেনাপতি:—শদিয়াৰ দক্ষিণে, ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু বুঢ়ীদিহিঙৰ মাজত, কিলাকুটীয়া ঠাইডোখৰেই মটকৰ ৰাজ্য আছিল; এতিয়া সি বাঢ়ি-টুটি ডিব্ৰুগড় চহৰখন হৈছে। ইয়াত ঘাইকৈ মোৱামৰীয়াবিলাকে পূৰ্ব্বে বাস কৰিছিল। এই ৰাজ্যভাগ পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াই পতা মটকৰ বৰসেনাপতিয়ে শাসন কৰিছিল। মানৰ দিনতো তেওঁ সেই দেশ ৰক্ষা কৰি আছিল। গতিকে, বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টেও বৰসেনাপতিক

---

(১) খ্ৰীঃ ১৮২৫ চনৰ ৫ ফেব্ৰুৱাৰী তাৰিখে মানৰ সেনাপতি ম্ৰীংৰ মুকৰ আৰু মিঙাৰ মুকৰৰপৰা ইংৰাজে এখন লেখা লয় যে মানহঁতে অসমদেশত উৎপাত নকৰাই নিজ দেশলৈ ভাটি যাব"। —অধ্যাপক ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাৰ 'ৰণতুৰুকাৰ গীত'ৰ ভূমিকা।

মটক ৰাজ্যৰ গৰাকী পাতি এৰিলে। আৰু, ডিব্ৰু নৈৰ পাৰত ৰঙাগড়া নামে ঠাইত তেওঁৰ ৰাজধানী আছিল। তাৰ পাচত, বৰসেনাপতিয়ে, ১৮২৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ সন্ধিমতে, গৱৰ্ণমেণ্টক বছৰি ১২০০০৲ টকা কৰ শোধাৰ লগা হয়। কিন্তু সেই কৰ অত্যধিক হোৱা বুলি তেওঁ আপত্তি কৰাত, তাক ১৮০০৲ টকালৈ কমাই দিয়া হয়। তাৰ পাচত, ১৮৩৫ খ্ৰীঃ চনৰ সন্ধিমতে; সেই কৰৰ ওপৰঞ্চিকৈ, লাগ-বুলিলেই নিৰ্দ্ধাৰিত সংখ্যক বগুৱা মানুহ যোগান দিবলৈ তেওঁ গাত লয়। বৰসেনাপতিৰ ৰাজহ 'পল-টেক্স' বা পাইকৰ গোট হিচাপে ধৰি আদায় কৰা হৈছিল। সেই 'টেক্স' পাইকেপতি, কছাৰী আৰু মটকৰ ৩৲ টকাকৈ, সোণাৰি আৰু বিহিয়াৰপৰা ২৷৷০ টকাকৈ, আৰু সাধাৰণ অসমীয়াৰপৰা ২৲ টকাকৈ লোৱা হৈছিল।

খাম্তি আৰু চিংফৌ :—মটকৰ দৰেই খাম্তি আৰু চিংফৌ বিলাককো নিজৰ নিজৰ শাসনকৰ্ত্তা দিয়া হৈছিল। সেই সময়ত শদিয়া অঞ্চল গোটেইখন খাম্তিৰ অধীনত আছিল; মটকৰাজ্যৰ পূবে ন-দিহিং আৰু টেঙ্গাপানীৰ মাজৰ ৰাজ্যাংশ চিংফৌৰ দখলত পৰিছিল। খাম্তিৰ শাসনকৰ্ত্তা শদিয়াখোৱা গোহাঞিয়ে কৰ দিব নালাগিছিল; কিন্তু তেওঁৰ সদৰত ২০০ জন চিপাহীৰে সৈতে এজন বৃটিচ্ পলিটিকেল এজেণ্ট তেওঁৰ খৰচত ৰখাটো স্থিৰ হয়। তেওঁ প্ৰজাৰপৰা গায়পতি ১৲ টকাকৈ 'পল-টেক্স' আদায় কৰিছিল। চিংফৌৰপৰাও বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টে কৰ বিচৰা নাই; কিন্তু সিহঁতৰ গাম বা শাসনকৰ্ত্তাই গৱৰ্ণমেণ্টক লাগিলেই ৮০ জন বগুৱা মানুহ দি সহায় কৰিবলৈ, আৰু পাটকাই দুৱাৰত সততে ৰখীয়া ৰাখিবলৈ গাত লয়।

(মিঃ ডেভিড্ স্কট্ চাহাবৰ আমোলত, বৃটিচ্ শাসনাধীনত থকা অসম দেশৰ ফৌজদাৰী আৰু দেৱানী গোচৰৰ সোধ চালিচ বা পঞ্চায়তৰ দ্বাৰাই হৈছিল।) কোনো গোচৰৰ আপীল হ'লে, সহকাৰী কমিচনাৰে সুধিছিল। আৰু, তেওঁৰো ওপৰে চূড়ান্ত নিষ্পত্তি হ'ব লগীয়া আপীলাদি কমিচনাৰৰ ওচৰলৈ পঠিওৱাৰ নিয়ম চলিছিল। (মিঃ ডেভিড্ স্কট্ চাহাবে বন্দী-বেটী ৰখাৰ নিয়ম ৰহিত কৰি, অকল কামৰূপৰপৰাই ১২০০০ বন্দী-বেটীক মুক্তি দিয়ে।)

(**ৰাজহ-বন্দবস্ত** :—বাহ্যিক শাসনকাৰ্য্যৰ গঢ় লগোৱাৰ লগে লগে মিঃ ডেভিড্ স্কট্ চাহাবে ৰাজহৰ সু-বন্দবস্ত কৰিবলৈকো মনোযোগ দিয়ে। পোন্ প্ৰথমে অসমীয়া ৰায়তে গায়পতি ৩৲ টকাকৈ 'পল-টেক্স' দিয়াৰ নিয়ম চলিছিল; আৰু সেই কৰ প্ৰত্যেক খেলে স্বকীয়াকৈ তুলি গৱৰ্ণমেণ্টত শোধাইছিল। কিন্তু, তাৰপৰা ৰাজহ সংগ্ৰহৰ সুচল নেদেখি, গৱৰ্ণমেণ্টে পাচলৈ খেলবিলাক লাটি কৰি মৌজা বা মহল পাতিলে। সেই মৌজা বা মহলৰ গৰাকী বা ৰাজহ সংগ্ৰহ কৰোঁতাবিলাকক মৌজাদাৰ, বিষয়া, চৌধাৰী, কাকতী, পাটগিৰি ইত্যাদি বিষয়ববীয়া নাম দিয়া হয়। কিন্তু, যেতিয়া দেখা গ'ল যে সেই নিয়মেও 'পল-টেক্স' আদায় কৰাত বেমেজালি নুগুচিল, তেতিয়াৰপৰা মাটি পীয়ল কৰাই বস্তী, ৰূপীত আৰু ফৰিঙতি নাম দি মাটি তিনি শ্ৰেণীত ভগোৱা হয়; ফলত, ৰূপীতৰ পূৰাত ১৷৷০ টকাকৈ খাজনা লগাই, আন দুই শ্ৰেণীত পূৰাত ১৲ টকাকৈ নিৰিখ লগোৱা হয়। দৰজত ১৮৪১ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে, খেলোৱাৰী প্ৰথামতে, হালেপতি ৩৲ টকাকৈ

'নাঙ্গল-টেক্স' ধাৰ্য্য কৰা হৈছিল ; ১৮৪২ চনৰপৰাহে সৰ্ব্বসাধাৰণীয়া ৰাজহৰ নিৰিখ লগোৱা হয়। প্ৰথমতে, মৌজাদাৰবিলাকৰ লগত কেইবাবছৰীয়াকৈ বন্দবস্তী চলিছিল ; ইতিমধ্যত ৰায়তৰ সংখ্যা বাঢ়ি ৰাজহৰ যি বেছি উৎপন্ন হৈছিল, সেইটো মৌজাদাৰৰ লাভ হৈছিল। কিন্তু, সেই নিয়মে খাজনা তোলাত গৱৰ্ণমেণ্টে লাভ নেদেখি মৌজা বা মহলৰ বছৰেকীয়া বন্দবস্তীৰ নিয়ম প্ৰচলন কৰিলে।

খেলোৱাৰী প্ৰথামতে, খ্ৰীঃ ১৮৩২-৩৩ চনলৈকে, কামৰূপ, দৰং আৰু নগাঁৱৰ ৰাজহ ক্ৰমান্বয়ে ১১০১৮১৲ টকা, ৪১২০৬৲ টকা, ৩১৫০৯৲ টকা মাথোন উঠিছিল। দহ বছৰৰ পাচত, মাটিৰ ৰাজহ কামৰূপত ২৫২৯৯১৲ টকা, দৰঙ্গত ১৩৫৪৫৪৲ টকা, নগাঁৱত ১১০৩১৫৲ টকা, শিৱসাগৰত ৮০৮৪৩৲ টকা, লক্ষীমপুৰত ৩৪৭৩০৲ টকাকৈ তোলা হৈছিল ; মুঠৰ ওপৰত, খাচ অসমৰ মুঠ ৰাজহ ৬১৪৩৩২৲ টকা পোৱা গৈছিল। আৰু দহ বছৰৰ পাচত সেই ৰাজহ ৭৪৩৬৮৯৲ টকালৈ উঠে (১)।

'মানৰ দিনে' বেমেজালি লগোৱা অসম দেশৰ ৰাজে ভিতৰে গঢ় গতি লগাই, পুনঃ শান্তি স্থাপনৰ চেষ্টা কৰি থাকোঁতেই, ১৮৩১ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২০ আগষ্টত, মিঃ ডেভিড্ স্কট্ চাহাবৰ অকাল মৰণ ঘটে ; চেৰাপুঞ্জিত তেওঁৰ শৱ সমাধিস্থ কৰি মৈদাম বন্ধাই তাৰ ওপৰত স্মতিফলক প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়। তেওঁ এজন বিচক্ষণীয়া ৰাজনীতিজ্ঞ কৰ্ম্মচাৰী আৰু প্ৰজাৰঞ্জক শাসনকৰ্ত্তা আছিল। মিঃ ডেভিড্ স্কটৰ অকাল-মৃত্যুত গৱৰ্ণমেণ্টে আৰু প্ৰজাই সমানে পূৰাব নোৱাৰা ক্ষতি বোধ কৰিছিল (২)।

মিষ্টাৰ টি. চি. ৰবাৰ্টচন্ :—মিঃ ডেভিড্ স্কট্ চাহাবৰ লোকান্তৰ হোৱাত, মিষ্টাৰ টি. চি. ৰবাৰ্টচনে তেওঁৰ বিষয়বাব লয়হি। তেওঁ আহিয়েই অসম উপত্যকাৰ উজনি খণ্ডত, ডেভিড্ স্কটে এৰি যোৱা প্ৰস্তাৱমতে পুৰন্দৰসিংহ স্বৰ্গদেৱক পুনঃ ৰজা পাতেহি। সেই অৰ্থে, ১৮৩২ খ্ৰীষ্টাব্দত এটা সন্ধি কৰা হয় ; সেই সন্ধি মতে মটকৰ ৰাজ্য আৰু শদিয়া অঞ্চল বাদ কৰি, উজনি অসমৰ উত্তৰপাৰে ভৈৰবী আৰু দক্ষিণপাৰে ধনশিৰীৰপৰা পূবভাগ ৰাজ্য স্বৰ্গদেৱ পুৰন্দৰসিংহক এৰি দিয়া হয়। সেই সময়ত অসমৰ গুৱালপাৰা, কামৰূপ, নগাঁও আৰু দৰং এই চাৰিখন জিলা মাথোন বৃটিচৰ খাচ দখলত ৰখা হৈছিল। উত্তৰপাৰে বিশ্বনাথৰপৰা উজনি অংশ লক্ষীমপুৰ আৰু দক্ষিণপাৰে কলিয়াবৰৰপৰা পূৰ্ব্বাংশ শিৱসাগৰ এই দুখন জিলা তেতিয়ালৈকে আহোম স্বৰ্গদেৱৰ দখলত ৰৈছিল।

---

(১) মিল,—Sir Edward Gait's 'History of Assam', Page 295.

(২) চেৰাপুঞ্জিত ৺মিঃ ডেভিড্ স্কট্ চাহাবৰ মৈদামৰ ওপৰত প্ৰোথিত স্মৃতিফলকত এইখিনি কথা লিখিত আছে :—

"In memory of David Scott, Agent to the Governor General of the North-East Frontier of Bengal, and Commissioner of Revenue and circuit in the Districts of Assam, North-Eastern part of Rangpur, Sherpur and Sylhet. Died 20th. August, 1831, aged 45 years 3 months. This Monument is erected by order of the Supreme Government as a public and lasting record of its consideration for the personal character of the deceased and at its estimation of the eminent services rendered by him in the administration of the extensive territory committed to his charge. By his demise the Government has been deprived of a most zealous, able and intelligent servant whose loss it deeply laments, while his name will long be held in grateful remembrance and veneration by the native population, to whom he was justly endeared by his impartial dispensation of justice, his kind and conciliatory manners and his constant and unwearied endeavours to promote their happiness and welfare."

স্বৰ্গদেৱ পুৰন্দৰসিংহ* :—১৮৩৩ খ্ৰীষ্টাব্দত শদিয়া আৰু মটক ৰাজ্যত বাজে, উজনি অসম, অৰ্থাৎ এতিয়াৰ শিৱসাগৰ আৰু লক্ষীমপুৰ এই দুখন জিলা, স্বৰ্গদেৱ পুৰন্দৰসিংহৰ দখলত দিয়া হয়। সেই সময়ত এই ৰাজ্যখণ্ডৰ ৰাজহ অনুমান ১,২০,০০০৲ টকা ধৰা হৈছিল। সেই মৰ্মে স্বৰ্গদেৱে "ইষ্ট-ইণ্ডিয়া কোম্পানী"ৰ নিয়ম-প্ৰণালীমতে শাসন কৰিবলৈ মান্তি হৈ বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টৰ লগত সন্ধি কৰে। কিন্তু, বছৰচাৰেকৰ পাচত, স্বৰ্গদেৱে নিৰ্দ্ধাৰিত কৰ বছৰি ৫০,০০০৲ হাজাৰ টকা শোধাব নোৱাৰি ৰাজ্য এৰি দিয়াত, ১৮৩৮ খ্ৰীষ্টাব্দত সেই দুখন জিলাও নামনি অসমৰ লগত চামিল কৰি বৃটিচৰ খাচ দখললৈ পাৰ কৰা হয়। সিমানতে আহোম ৰাজত্ব সমূলঞ্চে অন্ত হয়।

জেনেৰেল জেন্‌কিন্স :—মিষ্টাৰ ৰবাৰ্টচনৰ পাচত, ১৮৩৪ খ্ৰীষ্টাব্দত, জেনেৰেল জেন্‌কিন্স অসমৰ কমিচনাৰ আৰু গৱৰ্ণৰজেনেৰেলৰ এজেণ্ট হৈ আহে। তেওঁ আহিয়েই বৃটিচ্ শাসনাধীনৰ অসম খণ্ড দৰং, নগাঁও, কামৰূপ আৰু গোৱালপাৰা এই চাৰিখন জিলাত বিভক্ত কৰে। জেনেৰেল জেন্‌কিন্সৰ আমোলতে, ১৮৩৬ খ্ৰীষ্টাব্দত, কাছাৰ জিলা বৃটিচ্ শাসনাধীনলৈ নিয়া হয়। চিলচৰত তাৰ সদৰ পাতি, সেই চনতে ঢাকাৰ কমিচনাৰৰ তলতীয়াকৈ তাত এজন ডেপুটী কমিচনাৰ ৰখাৰ নিয়ম কৰা হয়। সেই চনতে, জয়ন্তাৰ শেহতীয়া ৰজা ৰামচিঙৰ পুত্ৰ ৰাজচিঙক ৰজা ভাঙি জয়ন্তা ৰাজ্য সম্পূৰ্ণে বৃটিচ্ শাসনৰ তললৈ নিয়া হয়। তাৰপৰা বছৰদিয়েকৰ পাচত, ১৮৩৮ খ্ৰীষ্টাব্দত, পুৰন্দৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে পূৰ্ব্বৰ বন্দবস্তমতে কৰ শোধাবলৈ অপাৰগ হৈ এৰি দিয়াত, আহোম স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজত্বৰ অন্ত পেলাই, উজনি অসমকো বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টৰ খাচ দখলত ভুক্ত কৰা হয়, আৰু আহোম-ৰাজ পৰিয়ালক 'পেন্‌চন্' দিয়াৰ নিয়ম বন্ধা হয়। চাৰ এডোৱাৰ্ড গেইটে তেওঁৰ অসম বুৰঞ্জীৰ টীকাত লিখিছে যে ১৮৫০ খ্ৰীষ্টাব্দত অনুসন্ধান লওঁতে, আহোম ৰাজবংশী মানুহক মাহে ১২০০০৲ টকা পেন্‌চন্ দিয়াৰ হিচাপ পোৱা গৈছিল। এই দৰেই, ১৮৪২-৪৩ খ্ৰীষ্টাব্দত, শদিয়াখোৱাগোহাঞি আৰু বৰসেনাপতিৰ বংশধৰসকলৰ ৰাজ্যও বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টৰ খাচ দখলৰ ভিতৰ কৰা হয়। তাৰ পাচত, গৱৰ্ণমেণ্টে বৰসেনাপতিৰ পৰিয়ালক বছৰি ৭০০০৲ সাত হাজাৰ টকা পেন্‌চন্ দিবলৈ নিয়ম ধাৰ্য্য কৰে, আৰু উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰপৰা সদৰ তুলি নি মটকৰ ৰাজধানী ডিব্ৰুগড়ত পাতে। খামতিবিলাকে পলিটিকেল এজেণ্ট কৰ্ণেল্ হোৱাইটক বধ কৰাৰ অপৰাধত, সিবিলাকক ঠান্‌ঠান্ কৰি, এভাগ নাৰায়ণপুৰত আৰু এভাগ শদিয়াৰ ওপৰে মিচিমি পৰ্ব্বতৰ নামনিত

---

* In his report to Government Mr. Robertson wrote as follows regarding Purandar Singha's qualifications. "I have had several interviews with Purandar at Gauhati, and see no reason, from his outward appearance and manners, to doubt his fitness for the dignity, for which all unite in preferring him to his only rival Chandrakanta. Purandar Singha is a young man, apparently about 25 years of age. His countenance is pleasing and his manners extremely good. His natural abilities seem respectable and his disposition mild and pacific. * * * Major White and Lieutenants Mathie and Rutherford are all decidedly in opinion that Purandar Singha is the person best fitted to be at the head of the State which it has been decided to create." —Political proceedings of the Government of Bengal, dated 4th February, 1833, Nos. 123—4, quoted by Sir Edward Gait in his 'History of Assam.' Page 296—97.

খিতাপিত কৰা হয়। ১৮৪৪ খ্ৰীষ্টাব্দত, নকুলৰাম বৰ্মণ আৰু ব্ৰজনাথ বৰ্মণ নামেৰে দুই পুতেকক কছাৰী ৰাজ্য ভগাই দিয়াৰ পাচত, তুলাৰাম সেনাপতিৰ পৰলোক হয়। পিচে, সেনাপতিৰ লোকান্তৰৰ পাচত, তেওঁৰ দুই পুতেকৰ ভিতৰত কন্দল লাগি ৰাজ্যত অশান্তি বাঢ়িবলৈ ধৰাৰ ছেগতে কৰ্ণেল জেন্‌কিন্সে, ১৮৫৩ খ্ৰীষ্টাব্দত কছাৰী ৰাজ্যৰ তুলাৰাম সেনাপতিৰ অংশও বৃটিচৰ খাচ্ দখলৰ ভিতৰ কৰি, উত্তৰ কাছাৰৰ লগত চামিল কৰে; আৰু সেনাপতিৰ উত্তৰাধিকাৰীক তাৰ জমিদাৰ পতা হয়। এই দৰেই, কৰ্ণেল্ জেন্‌কিন্সৰ আমোলত গোটেই অসম প্ৰদেশ বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টৰ খাচ্ দখলত ভুক্ত হয়।

মণিৰাম দেৱানৰ ফাঁচি (১)—অসমত বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টৰ আদিছোৱাত মণিৰাম দত্ত বৰুৱা চাৰিং ৰজাৰ দেৱান আছিল। চাৰিং ৰজা নাবালক গতিকে, মণিৰাম দেৱানেই তেওঁৰ ৰাজ্যখণ্ড বা জমিদাৰীৰ অধ্যক্ষৰ কাম চলাইছিল। পিচে, ১৮৫৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰ শেহ ছোৱাত, ডিব্ৰুগড়ত থকা বৃটিচ্ ৰেজিমেণ্টৰ চিপাহীবিলাকে চাহাবাদৰপৰা কিবা বাতৰি এটা পাই হঠাৎ জ'কি উঠিল, আৰু তলে তলে সিহঁতে চাৰিং ৰজাৰ লগত যোগ হৈ বিদ্ৰোহ ঘটাবলৈ ষড়যন্ত্ৰ কৰিলে। সেই সময়ত মণিৰাম দেৱান কলিকতাত আছিল। সেই ছেগতে, চিপাহীৰ ষড়যন্ত্ৰ জনাজাত হোৱাত, ইফালে চাৰিং ৰজাক বন্দী কৰি, সিফালে মণিৰাম দেৱানক বন্দী কৰোৱা হয়। 'খানাতালাচ'ত, চাৰিং-ৰজাৰ ঘৰত, সেই ষড়যন্ত্ৰত যোগ দিয়া বিষয়ক, মণিৰামৰ কিছুমান গুপ্তপত্ৰ (২) পোৱা যায়। সেই অপৰাধত কলিকতাৰপৰা ধৰাই আনি, যোৰহাটত মণিৰাম দেৱানক, খ্ৰীঃ ১৮৫৮ চনৰ ২৬ ফেব্ৰুৱাৰীত ফাঁচি দিয়া হয়। মণিৰাম দেৱানেই বঙ্গদেশৰ 'দত্ত' উপাধি পোন্-প্ৰথমে অসমত উলিয়ায়হি; আজিকালি অসমৰ কায়স্থ-কলিতা ভদ্ৰলোকে সেই উপাধি গৌৰৱেৰে ব্যৱহাৰ কৰে।

কৰ্ণেল হপ্‌কিন্‌চন :—জেনেৰেল জেন্‌কিন্স চাহাবৰ পাচত, খ্ৰীঃ ১৮৬১ চনত, কৰ্ণেল্ হপ্‌কিন্‌চন চাহাব অসমৰ কমিচনাৰ নিযুক্ত হৈ আহে। তেওঁৰ শাসনৰ কালত, খ্ৰীঃ ১৮৬৪-৬৫ চনত, ভোটান ৰজাই ইংৰাজৰ কটকী মেজৰ এডেন চাহাবক অপমান কৰাৰ বাবে, ভোটান ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰা হয়। যুদ্ধত ভুটীয়াবিলাক হাৰিলত, দেৱানগিৰি নামেৰে ভোটান ৰাজ্যৰ নামনি খণ্ড বৃটিচ্ ৰাজ্যৰ লগত চামিল কৰা হয়। এইখন যুদ্ধৰপৰাই অসমত, ১৮৬৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা টেলিগ্ৰাফ বা বিজুলী-ডাকৰ সৃষ্টি হয়; আৰু সেই সময়ত গৱৰ্ণমেণ্টৰ প্ৰায় ৮০,৫০,০০০৲ টকা ভগন হয়। সেইবোৰ ভগনৰ যোগান দিবৰ অৰ্থে, দেশত ৰাজহৰ নিৰিখ বঢ়াবলগীয়া হোৱাত, কৰ্ণেল্ হপ্‌কিন্‌চৰ

---

(১) উজনি অসমত আজিকোপতি মণিৰাম দেৱানৰ নাম বিহুনাম আৰু যোজনাদিত ব্যৱহৃত আছে। যেনে, "ৰূপৰ মোৰাঁখোৱাত থালি ঐ মণিৰাম, সোণৰ মোৰাঁখোৱাত থালি; কোম্পানীৰ কলত ফাঁচিলে উঠি কালটৈ খিয়াতি থলি!"

(২) ৺মণিৰাম দেৱানৰ হাতত খলচাৰেক অদৃশ্য আখৰেৰে লিখা পত্ৰও সেই গুপ্তপত্ৰৰ লগত পোৱা গৈছিল। সেই পত্ৰবোৰ কৈচুৰ ৰসেৰে লিখা: দিনৰ পোহৰত অদৃশ্য, ৰাতিৰ আন্ধাৰত আখৰবোৰ সোণালী আখৰৰ দৰে জিলিকে। শুনা যায়, সৰ্বোশেষত, বিচাৰত মণিৰাম দেৱানক বিদ্ৰোহী সাব্যস্ত কৰি, তেওঁৰ ফাঁচিৰ হুকুম 'জাৰি' কৰা হৈছিল; পিচে, কাচাৰীৰ বৰ আমোলাসকলে, আবেদন ওপৰত, সেই হুকুম [illegible] কৰাত একটামান পলম কৰাত সিফালে ফাঁচিৰ কাৰ্য্য সমাপ্ত হৈ গ'ল।

চাহাবৰ দিনৰপৰা অসমত ৰাজহৰ নিৰিখ চৰিবলৈ আৰম্ভ হয়। তেওঁৰ শাসনৰ কালতে, খ্রীঃ ১৮৭১ চনৰপৰা, অসম আৰু বঙ্গদেশৰ গৰাকী, ছুৱলীয়া লাট চাৰ জৰ্জ কেম্বেল্ চাহাব বাহাদুৰে অসমৰ পঢ়াশালি আৰু আদালতৰপৰা বঙ্গভাষা গুচাই, তাৰ ঠাইত আকৌ অসমীয়া ভাষা চলাবলৈ নিয়ম কৰে। সেই বাবে অসমীয়া শিক্ষিত সমাজত তেওঁৰ নামৰ বিশেষ খ্যাতি আছে।

অসম, ভাৰত আৰু ইংলণ্ডৰ সমসাময়িক কথা

আদিতে অসম দেশত বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্ট “ইষ্ট-ইণ্ডিয়া কোম্পানী”ৰ তলে চলিছিল। সেই কাৰণে, তেতিয়া অসমত বৃটিচৰ শাসনকালটোক “কোম্পানীৰ দিন” বোলা হৈছিল। বৃটিচে গোনতে নামনি অসম খণ্ডহে নিজৰ খাচ্ দখললৈ নিছিল। উজনি অসমৰ নিচেই উজনিভাগ মটক আৰু খাম্‌তিক ভগাই দিয়া হৈছিল; তাৰ নামনি ভাগ আহোম স্বৰ্গদেৱক এৰি দিয়া হৈছিল। পিচে, জেনেৰেল জেন্‌কিন্সৰ আমোলত সেই আটাইবিলাক ৰাজ্য বৃটিচৰ খাচ্ দখললৈ নিয়া হ’ল। ১৮৫৭ খ্রীষ্টাব্দত ভাৰতবৰ্ষত যি ভয়ানক চিপাহী-বিদ্রোহ হয়, সেই আলমতে অসমতো এটা বিদ্রোহ ঘটিবলৈ ধৰিছিল। পিচে, মণিৰাম দেৱানক তাৰ মূল ভাবি, চোতাৰ ওপৰত, ফাঁচি দিয়াত, বিদ্রোহীবিলাকে ভয় পাই নিটাল মাৰিলে। তাৰপৰা তিনিবছৰৰ পাচত, ১৮৬০ খ্রীষ্টাব্দত, অসমত চলি থকা আফু-খেতি ৰহিত হয়। তেতিয়াৰপৰা প্ৰজাই এই খেতি কৰিব নোৱাৰা হ’ল। আৰু, তেতিয়াৰপৰা এই খেতি বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টৰ এটা আৰ্জনৰ কাৰবাৰ হ’ল। ইয়াৰপৰা গৱৰ্ণমেণ্টৰ বিস্তৰ লাভ হয়। “মণিৰাম দেৱানৰ ফাঁচি” আৰু “আফু·খেতি ৰহিত” এই দুটা অসমত প্ৰধান ঘটনা। গঞা মানুহে এই দুটা ঘটনাৰ কাল, শক আৰু চনৰ আৰম্ভণৰ নিচিনাকৈ লেখত ধৰে। অসমত বৃটিচ্ শাসনৰ এই ছোৱাত (খ্রীঃ ১৮২৫-৭২) লৰ্ড আম্‌হাৰ্ষ্ট, লৰ্ড বেণ্টিঙ্ক, লৰ্ড অকলেণ্ড, লৰ্ড এলেনবৰা, লৰ্ড হাৰ্ডিঞ্জ (১ম), লৰ্ড ডালহৌচি, লৰ্ড কেনিং, লৰ্ড এল্‌গিন, লৰ্ড লৰেন্স, লৰ্ড মেয়ো এই কেইজন ভাৰতবৰ্ষৰ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল আছিল। লৰ্ড কেনিঙৰ আমোলৰপৰা ‘গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল’ পদবীৰ লগত ‘ভাইচৰয়’ খিতাপ লগোৱাৰ নিয়ম প্ৰচলিত হয়। লৰ্ড আম্‌হাৰ্ষ্টৰ দিনত ব্ৰহ্ম-যুদ্ধৰ ফলত বৃটিচৰ অসম, আৰাকান, টেনাচেৰিম আৰু টৈভয় এই কেইখন দেশ লাভ; বেণ্টিঙ্কৰ দিনত ঠগী দমন; অকলেণ্ডৰ দিনত আফগান-যুদ্ধ; এলেনবৰাৰ শাসনত গোৱালিয়ৰ-যুদ্ধ; হাৰ্ডিঞ্জৰ আমোলত চীখ-যুদ্ধ; ডালহৌচিৰ আমোলত অযোধ্যা, বেৰাৰ, চেতাৰা, নাগপুৰ, ঝান্সি এইবোৰ অঞ্চল বৃটিচ্ সাম্ৰাজ্যত চামিল, আৰু ‘কহিনুৰ’ বা ‘স্যমন্তকমণি’ ভাৰতৰপৰা ইংলণ্ডলৈ পাৰ কৰা; লৰ্ড কেনিঙৰ আমোলত ভাৰতজুৰি চিপাহী-বিদ্রোহ, “ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানী”ৰ হাতৰপৰা ভাৰত-সাম্ৰাজ্য বৃটিচ্ ৰাজৰ হাতলৈ নিয়া, মহাৰাণী ভিক্টোৰিয়াৰ ঘোষণা-পত্ৰ প্ৰচাৰ; লৰেন্সৰ দিনত ভোটান-যুদ্ধ; মেয়োৰ শাসনত ‘কলিয়াপানী’ বা আন্দামান পৰিদৰ্শন কৰিবলৈ যাওঁতে চেৰ আলি নামেৰে এটা কয়েদীয়ে তেওঁক বুকুত ছুৰি-কটাৰীৰে খুচি বধ কৰা; এইবোৰেই এই যুগত ভাৰত বুৰঞ্জীৰ মাই ঘটনা।

ভাৰতৰ চিপাহী-বিদ্ৰোহ এইবোৰ ঘাই ঘটনাৰ ভিতৰত আটাইতকৈ ঘাই ; এই বিদ্ৰোহ পোন্-প্ৰথমে আৰ্য্যাৱৰ্ত্তৰ উত্তৰ-পছিম অঞ্চলৰ কানপুৰ জিলাত উঠে, তাৰপৰা সি গোটেই ভাৰতবৰ্ষত বিয়পি পৰে ; আৰ্য্যাৱৰ্ত্তত নানাচাহাব আৰু মাজ-ভাৰতত টাটিয়াটোপী নামেৰে দুজন এই বিদ্ৰোহৰ নায়ক আছিল,—টাটিয়াক ধৰি কাঁচি দিয়া গ'ল, নানাচাহাব পলাই নিৰুদ্দেশ হ'ল। এই যুগৰ সৰাতোপৰি ঘাই-কথা হৈছে "মহাৰাণীৰ ঘোষণা পত্ৰ"; ১৮৫৭ চনৰ চিপাহী বিদ্ৰোহৰ পাচত, ১৮৫৮ খ্ৰীষ্টাব্দত, "ইষ্ট-ইণ্ডিয়া কোম্পানী"ৰ হাতৰপৰা ভাৰত-সাম্ৰাজ্য চম্‌জি লৈ, ভাৰতীয় প্ৰজাৰ ধৰ্ম্ম-বিশ্বাসত আঘাত নলগাবলৈ আৰু ভাৰতৰ ৰাজকোঁৱৰসকলক ভাঙ্গি বৃটিচৰাজ্য নবঢ়াবলৈ বুলি, মহাৰাণী ভাৰতেশ্বৰী ভিক্টোৰিয়াই ইংলণ্ডৰপৰা এই ঘোষণাপত্ৰেৰে প্ৰতিশ্ৰুতি দিয়ে।

চীফ কমিচনাৰী গৱৰ্ণমেণ্ট

কৰ্ণেল কিটিং :—এৰেঁই অসমৰ পোন্-প্ৰথম চীফ-কমিচনাৰ। কৰ্ণেল্ হপ্‌কিন্‌চন চাহাবে পেন্‌চন লৈ কামৰপৰা মেলানি লোৱাত, খ্ৰী: ১৮৭৪ চনত, অসমদেশ বঙ্গদেশৰপৰা বেলেগ কৰি, এজন সুকীয়া চীফ-কমিচনাৰৰ শাসনৰ তলত ৰখা হয় ; আৰু সেই চনতে কৰ্ণেল্ কিটিং চাহাবৰ শাসনৰ কালতে বঙ্গদেশৰপৰা কাছাৰ আৰু ছিলট এই দুখন জিলা ছিঙ্গি আনি অসমত চামিল কৰি, এই প্ৰদেশৰ সীমা আগতকৈ ভালেমান গুণে বঢ়োৱা হয়। আৰু, ১৮৭৫ খ্ৰীষ্টাব্দত, লঠা নগাক বশ কৰি, উখা পৰ্ব্বতত এজন বৃটিচ্ কৰ্ম্মচাৰী নিগাজিকৈ ৰখাৰ নিয়ম কৰা হয়। বছৰ দহেকমানৰ পাচত, মকক্‌চাং পৰ্ব্বতত মহকুমা পতাত, উখা তাৰ লগত চামিল হয়।

চাৰ এচ চি. বেলী :—কৰ্ণেল্ কিটিং চাহাবে অসমৰপৰা বিদায় লোৱাত, খ্ৰী: ১৮৭৮ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহত চাৰ এচ. চি. বেলী অসমৰ চীফ কমিচনাৰ হৈ আহে। তেওঁৰ আমোলত, ১৮৭৯ খ্ৰীষ্টাব্দত, নগাপৰ্ব্বতত খনমা নগা-ৰণ-লাগে, আৰু সেই ৰণত বৃটিচৰ জয় হয়। চাৰ বেলী এজন বহুদৰ্শী শাসনকৰ্ত্তা আছিল, আৰু অসমৰ উন্নতিৰ অৰ্থে তেওঁ ভালেমান পুৰুষাৰ্থ কৰিছিল।

মিষ্টাৰ চি. ইলিয়ট :—চাৰ এচ. চি. বেলী চাহাবৰ পাচত, মিষ্টাৰ (পাচত চাৰ চাৰ্লচ্) ইলিয়ট্ চাহাব বাহাদুৰ খ্ৰী: ১৮৮১ চনৰপৰা অসমৰ চীফ-কমিচনাৰ হয়হি। তেওঁ এজন অতি মৰমিয়াল আৰু বিদ্যোৎসাহী শাসনকৰ্ত্তা আছিল। তেওঁৰ শাসনৰ কালত অসমত শিক্ষাৰ বিস্তৰ উন্নতি হয়। প্ৰবেশিকা বা 'এণ্টাক' মহলাত উত্তীৰ্ণ হৈ অসমীয়া ছাত্ৰে কলিকতাৰ কলেজত পঢ়িবলৈ মাহে ২০৲ টকাকৈ বি জলপানী বা বৃত্তি ভোগ কৰিবলৈ পাইছিল, সেইটি উদাৰচেতা ইলিয়ট্ বাহাদুৰৰে অনুগ্ৰহৰ ফল।

মিষ্টাৰ ডবলিউ ই. ৱাৰ্ড :-মিষ্টাৰ ইলিয়ট ছুটীত যাওঁতে, ১৮৮৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ৭ জুলাইৰপৰা ৭ অক্টোবৰলৈকে তিনিমাহ, আৰু চাৰ চাৰ্লচ ইলিয়টে অসমৰ চীফ-কমিচনাৰ পদৰপৰা বঙ্গদেশৰ ছুৰলীয়া গৱৰ্ণৰৰ পদলৈ পদোন্নতি পোৱাত, ১৮৮৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৩ ফেব্ৰুৱাৰীৰপৰা ১৮৮৭ চনৰ ৩১ অক্টোবৰলৈকে দুবছৰ আঠমাহ মিঃ ৱাৰ্ড চাহাব অসমৰ একটিং চীফ কমিচনাৰ হৈছিল।

মিষ্টাৰ ডি. ফিট্জপেট্ৰিক :—চাৰ চাৰ্লচ্ ইলিয়ট্ চাহাৰ বাহাদুৰৰ পাচত, মিষ্টাৰ ডি. ফিট্জপেট্ৰিক খ্ৰীঃ ১৮৮৭ চনত অসমৰ নিগাজি চীফ কমিচনাৰ হয়। তেওঁ এজন বৰ ওখমনৰ অতি মৰমিয়াল শাসনকৰ্তা আছিল। কিন্তু, তেওঁৰ শাসনৰ কাল পূৰ্ণ হ'বলৈ নৌ পাওঁতেই, খ্ৰীঃ ১৮৮৯ চনৰ জুলাই মাহত, তেওঁ অসম এৰি যায়। তেওঁৰ দিনতে উত্তৰ-লুচাইৰ ৰাজধানী আইজালত বৃটিচ পলিটিকেল এজেণ্ট এজন নিগাজিকৈ ৰাখিবলৈ নিয়ম কৰা হয়।

মিষ্টাৰ জে. ওৱেষ্টলেণ্ড :—মিষ্টাৰ ফিট্জপেট্ৰিক চাহাব হঠাৎ অসমৰপৰা যাব লগীয়া হোৱাত, তেওঁৰ ঠাইত মিষ্টাৰ জে, ওৱেষ্টলেণ্ড চাহাব, ১৮৮৯ খ্ৰীষ্টাব্দত জুলাই মাহৰপৰা অক্টোবৰলৈকে চাৰিমাহ, অসমত একটিং বা অস্থায়ী চীফ-কমিচনাৰ হৈছিলহি।

অনৰেবোল মিষ্টাৰ জে. ডি. কুইণ্টন্ :—খ্ৰীঃ ১৮৮৯ চনৰ অক্টোবৰ মাহত অনৰেবোল মিষ্টাৰ জে. ডি কুইণ্টন্ চাহাবে অসমৰ চীফ কমিচনাৰী বিষয়-বাব গ্ৰহণ কৰেহি। তেওঁৰ শাসনৰ কালত আও নগাৰ ৰাজ্য বৃটিচ দখলৰ ভিতৰ কৰা হয়। তাৰ পাচত, মণিপুৰত, খ্ৰীঃ ১৮৯০ চনত, এটা ভয়ানক বিদ্ৰোহ উপস্থিত হয়। সেই বিদ্ৰোহ দমাবলৈ যাওঁতেই মণিপুৰত তেওঁক আৰু পলিটিকেল এজেণ্ট মিঃ গ্ৰীমুউদ্ প্ৰমুখ্যে পাঁচজন ইউৰোপীয় বৃটিচ বিষয়াক মণিপুৰীয়াবিলাকে ছলেৰে বধ কৰে। সেই অপৰাধৰ বাবে মণিপুৰৰ ৰজাৰ মন্ত্ৰী ভায়েক কুলচন্দ্ৰক 'কলিয়াপানীলৈ মেলা' হয়, আৰু খাই সেনাপতি যুৱৰাজ ত্ৰিকেন্দ্ৰজিত (১) আৰু প্ৰধান সেনাপতি টঙ্গাল জেনেৰেলৰ ফাঁচি হয়। সেই সময়ৰ ৰজা শুৰচন্দ্ৰচিঙ্গক দেশান্তৰিত কৰি, ৰাজবংশৰ চূড়াচন্দ্ৰচিং নামেৰে নাবালক এজনক ৰজা পতা হয়। তেতিয়াৰপৰা মণিপুৰ ৰাজ্য অসমৰ চীফ কমিচনাৰৰ পোনহতীয়া তত্বাৱধানত শাসন কৰা হৈছে।

জেনেৰেল চাৰ এইচ্. কলেট্ :—অনৰেবোল মিষ্টাৰ কুইণ্টন্ চাহাবৰ অপমৃত্যু হোৱাত, জেনেৰেল চাৰ এইচ্. কলেট্ চাহাব এমাহমানলৈ অসমৰ একটিং চীফ-কমিচনাৰ হৈছিলহি। কলেট্ চাহাব পায়হিমানে, মাজতে কেইদিনমানৰ নিমিত্তে, মিঃ এ. টি. কেম্বেল চাহাবে চীফ-কমিচনাৰৰ অফিচৰ চাৰ্জ্জ লৈছিলগৈ।

চাৰ উইলিয়াম ওৱাৰ্ড :—মিঃ কুইণ্টন্ চাহাবৰ ঠাইত মিষ্টাৰ ডবলিউ. ই. ওৱাৰ্ড (পাচত চাৰ উইলিয়াম ওৱাৰ্ড), খ্ৰীঃ ১৮৯১ চনৰ মে' মাহত, নিগাজিকৈ অসমৰ চীফ-কমিচনাৰ হৈ আহে। তেওঁ ইয়াৰ বহুৰচাৰেকৰ আগেয়ে অসমৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকা খণ্ডত জজ আৰু কমিচনাৰ আছিল। তেওঁৰ শাসনৰ কালত অসমৰ মাটিৰ শ্ৰেণী বিভাগ কৰি প্ৰায় দুগুণ পৰিমাণে ৰাজহৰ নিৰিখ বঢ়াবলৈ প্ৰস্তাব কৰা হৈছিল। সেই বাবে অসমৰ প্ৰত্যেক জিলা আৰু মহকুমাত ৰায়তে ওজৰ-আপত্তিৰ সভা পাতি হুলস্থূল লগাই দিছিল। দৰং জিলাৰ অন্তৰ্গত পাথৰিঘাট তহচীলৰ ৰায়তবিলাকে এটা সৰুমুৰা বিদ্ৰোহৰ দৰে ঘটনা ঘটাই, কিছুমানে ৰাজকীয় শান্তিৰক্ষকৰ বন্দুকৰ গুলী খাই দেহা এৰিব লগীয়া হৈছিল। পিচে, সেই প্ৰস্তাবিত নিৰিখ দুখীয়া অসমীয়া প্ৰজাৰ পক্ষে বৰ অসহনীয় যেন

---

(১) মণিপুৰৰ যুৱৰাজ ত্ৰিকেন্দ্ৰজিত এজন ভীমবাহু পুৰুষ আছিল। যেওঁৰ দিনত তেওঁৰ সমনীয়া বীৰ ভাৰতত দ্বিতীয় নাছিল।

হোৱাত, ভাৰত গৱৰ্ণমেণ্টে পুনৰ সুবিচাৰ কৰি তাতকৈ অলপ কমাই এটা নিয়মীয়া নিৰিখ ধাৰ্য্য কৰি দিয়ে।

চাৰ চাৰ্লচ্ জেম্চ্ লায়েল :—চাৰ উইলিয়াম ওৱাৰ্ড ছুটীত যাওঁতে, ১৮৯৪ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১৭ জুলাইৰপৰা ৪ অক্টোবৰলৈকে, চাৰ চাৰ্লচ্ জেম্স্ লায়েল একটিং চীফ কমিচনাৰ হৈছিল। তেওঁ এজন বুৰঞ্জী পিপাসু শাসনকৰ্ত্তা আছিল (১)।

মিষ্টাৰ এইচ. জে.. কটন :—চাৰ উইলিয়াম ওৱাৰ্ড চাহাবে পেন্চন্ লৈ কামৰপৰা মেলানি লোৱাত, ১৮৯৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ নবেম্বৰ মাহত, অনৰেবোল মিষ্টাৰ এইচ. জে. কটন (পাচত চাৰ হেন্ৰি কটন) অসমৰ চীফ কমিচনাৰ হৈ আহে। তেওঁৰ আমোলত, খ্ৰী: ১৮৯৭ চনৰ ১২ জুনত, এটা অতি ভয়ঙ্কৰ ভূমিকম্প অসমৰ ৰাজধানী শিলং আৰু আন আন নগৰ উছনপ্ৰায় কৰে। ১৮৯৮ খ্ৰীষ্টাব্দত লুচাই পাহাৰৰ উত্তৰ আৰু দক্ষিণ ভাগ একেলগ কৰি, অসমৰ চীফ-কমিচনাৰৰ অধীনত ৰখা হয়। তেওঁৰ দিনতে ভাৰতবৰ্ষৰ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল বা ঘাই লাট লৰ্ড কাৰ্জ্জন চাহাব বাহাদুৰে ১৮৯৯ খ্ৰীষ্টাব্দত গুৱাহাটী, তেজপুৰ আৰু ডিব্ৰুগড়ত পদাৰ্পণ কৰেহি। লৰ্ড কাৰ্জ্জনে অসমৰ অতি উজনি ভাগ মাৰ্ঘেৰীতা, লিডু প্ৰভৃতি ঠাইলৈকে পৰ্য্যটন কৰে। তেওঁ ডিব্ৰুগড়, তেজপুৰ আৰু গুৱাহাটীত অসমৰ প্ৰজাৰপৰা অভিনন্দন-পত্ৰ গ্ৰহণ কৰিছিল। গুৱাহাটীত অসমৰ সকলো জিলাৰ মুখিয়াল মানুহৰে সৈতে গঠিত এখন বিৰাট দৰবাৰ বহিছিল ; তাত প্ৰজাসকলৰ ফালৰপৰা ঘাই লাট বাহাদুৰক সন্মান কৰি এখনি অভিনন্দন-পত্ৰ দিয়া হৈছিল। চাৰ হেন্ৰি কটন চীফ-কমিচনাৰৰ যত্নতে গুৱাহাটীত পুনঃ দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ কলেজ এটা আৰু ডিব্ৰুগড়ত 'বেৰি-হোৱাইট-মেডিকেল স্কুল' স্থাপিত হয়। কটন বাহাদুৰে উনৈছ আৰু কুৰি দুটা শতাব্দীৰ ভাৰত-সম্ৰাজ্ঞী মহাৰাণী ভিক্টোৰিয়া ১৯০০ খ্ৰীষ্টাব্দত স্বৰ্গী হোৱাত, তেওঁৰ বৰপুত্ৰ সপ্তম এডোৱাৰ্ড ইংলণ্ডৰ মহাৰজা আৰু ভাৰতবৰ্ষৰ সম্ৰাট্ হয়। চাৰ হেন্ৰি কটন, পেন্চনত যোৱাৰ দুবছৰৰ পাচত, খ্ৰী: ১৯০৪ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহত, ভাৰত-কংগ্ৰেছ মহাসভাৰ সভাপতি হৈ অহাৰ ছেগতে, তেওঁ আকৌ এবাৰ অসম চাবলৈ আহিছিল। তেওঁৰ প্ৰজাৰঞ্জকতাৰ চিন্ স্বৰূপ অসমীয়া ৰাইজে গুৱাহাটীৰ 'কাৰ্জ্জন-হল'ত মাৰ্ব্বল পাথৰৰ কটন প্ৰতিমূৰ্ত্তি এটা খ্ৰী: ১৯০৫ চনৰ এপ্ৰিল মাহত প্ৰতিষ্ঠা কৰে। তেওঁৰ সৰ্ব্বোচ্চ কীৰ্ত্তিস্তম্ভ 'কটন কলেজ' অসমত অদ্যাপি জিলিকি আছে।

চাৰ বেম্ফিল্ড ফুলাৰ :—১৯০২ খ্ৰীষ্টাব্দৰ এপ্ৰিল মাহত কটন চাহাবে ৰাজকীয় কামৰপৰা এদনীয়াকৈ মেলানি লোৱাৰ অভিপ্ৰায়ে ছুটী লৈ যোৱাত, অনৰেবোল মিষ্টাৰ জে. বি. (পাচত চাৰ বেম্ফিল্ড) ফুলাৰ চাহাবে অসমৰ চীফ কমিচনাৰী শাসনভাৰ গ্ৰহণ

---

(১) চাৰ এডোৱাৰ্ড গেইটৰ "অসম বুৰঞ্জী" পাক লাগি চাৰ চাৰ্লচ লায়েলৰ প্ৰেৰণাৰে ফল। যেনে,—"In 1894, *Sir* Charles Lyall, K. C. S. I., who was then officiating as Chief Commissioner of Assam, pointed out that the time had come for sustained and systematic endeavour to arrest the progress of destruction of such historical manuscript as still survived, and, at his request, I drew up a scheme for the prosecution of historical research in the province."—Introduction to "History of Assam," by Mr. E. A. Gait, the then Chief Secretary to the Government of Assam.

কৰেহি। এই জনা চীফ্ কমিচনাৰৰ শাসনৰ কালতে খ্ৰীঃ ১৯০২ চনৰ ২৬ জুন তাৰিখে ইংলণ্ডত আৰু ভাৰতবৰ্ষৰ নানা প্ৰদেশত ভাৰত-সম্ৰাট মহাৰজা সপ্তম এডোৱাৰ্ডৰ ৰাজ্যাভিষেক-উৎসৱ পতা হয়। গাওঁবুঢ়াক বঁটা দান, মৌজাদাৰী প্ৰথা পুনঃ প্ৰচলন, শিক্ষা-বিভাগৰ উন্নত নতুন নিয়ম, অসমীয়া সাহিত্য কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বি, এ, পৰীক্ষালৈকে প্ৰচলন, মাটিৰ কুৰিবছৰীয়া বন্দবস্তী, চৰ্কাৰী পদত অসমীয়াক আগ-বাছনি দান, দুখীয়া আহোম ছাত্ৰক বিনা-মাচুলে গৱৰ্ণমেণ্ট স্কুল-পঢ়াশালি আৰু কলেজত পঢ়িবলৈ চৰ্ত্ত দান প্ৰভৃতি ভালেমান প্ৰজাহিতকৰ কাৰ্য্য তেওঁৰ আমোলত সম্পাদিত হয় (১)। তেওঁৰ শাসনতে খ্ৰীঃ ১৯০৫ চনৰ ১৬ অক্টোবৰ তাৰিখে, বঙ্গদেশৰপৰা চট্টগ্ৰাম, ঢাকা, ময়মনচিং, ৰাজচাহী, দিনাজপুৰ, মালদহ, জলপাইগুৰি, প্ৰভৃতি বিভাগ আৰু কেইখনমান জিলা অসমত লগ লগাই, "পূৰ্ব্ববঙ্গ আৰু অসম" নামেৰে নতুন প্ৰদেশ সৃষ্টি কৰি, এজন ছুবলীয়া লাট বা লেফটেনেণ্ট গৱৰ্ণৰৰ শাসনত ৰখা হয়। আৰু, চাৰ বেম্‌ফিল্ডফুলাৰ চাহাবেই সেই নতুন প্ৰদেশৰ প্ৰথম ছুবলীয়া লাট।

অসম, ভাৰত আৰু ইংলণ্ডৰ সমসাময়িক কথা:—কৰ্ণেল কিটিং অসমৰ পোন্ প্ৰথম চীফ্ কমিচনাৰ। চাৰ বেম্‌ফিল্ড্ ফুলাৰ এই ছোৱা শাসনৰ সদোশেহতীয়া চীফ কমিচনাৰ। ১৮৯৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১২ জুনত এটা বৰ ডাঙৰ ভুঁইকঁপৰ উৎপাত হৈছিল। খ্ৰীঃ ১৮৯০ চনত মণিপুৰত এটা ভয়ানক বিদ্ৰোহ হয়। সেই বিদ্ৰোহ দমাবলৈ যাওঁতে চীফ কমিচনাৰ মিঃ কুইণ্টন কটা যায়। ১৮৯৯ খ্ৰীষ্টাব্দত ভাৰতবৰ্ষৰ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল লৰ্ড কাৰ্জ্জন অসম পৰ্য্যটনলৈ আহিছিল। ১৯০০ খ্ৰীষ্টাব্দত, ইংলণ্ডত, ভাৰতবৰ্ষৰ সম্ৰাজ্ঞী ইংলণ্ডৰ পটেশ্বৰী মহাৰাণী ভিক্টোৰীয়া স্বৰ্গী হয়। মহাৰাণী ভিক্টোৰীয়াই তিনি কুৰি বছৰ ৰাজপাট খাইছিল। মহাৰাণী ভিক্টোৰীয়াৰ সমান প্ৰখ্যাতী আৰু পূজনীয়া পটেশ্বৰী পৃথিৱীত আজিলৈকে আন কোনো হোৱা নাই। হোজা অশিক্ষিত গাঁৱলীয়া ভাৰতীয় প্ৰজাই আজিকোপাতি "মহাৰাণী দোহাই" দি শান্তি আহ্বান কৰে। খ্ৰীঃ ১৯০০ চন আৰম্ভণতে মহাৰাণী ভাৰতেশ্বৰী ভিক্টোৰীয়া স্বৰ্গী হোৱাত, তেওঁৰ বৰপুতেক যুৱৰাজ "প্ৰিন্স-অৱ ওৱেলচে" সপ্তম এডোৱাৰ্ড নাম লৈ, বৃটিচ ৰাজসিংহাসনত বহি, ভাৰত-সম্ৰাট হয়। তেওঁ অতি শান্তিপ্ৰিয় ৰজা আছিল; সেই আপাহতে সম্ৰাট সপ্তম এডোৱাৰ্ড পৃথিৱীত "শান্তি ৰক্ষক" আখ্যাৰে প্ৰখ্যাত আছিল।

অসমত এইছোৱা চীফ কমিচনাৰী শাসনৰ কালত ভাৰতবৰ্ষত লৰ্ড নৰ্থব্ৰুক, লৰ্ড লিটন, লৰ্ড ৰিপন, লৰ্ড ডফৰিণ, লৰ্ড লেন্সডাউন, লৰ্ড এল্‌গিন (২য়) আৰু লৰ্ড কাৰ্জ্জন এই কেইজন গৱৰ্ণৰ-জেনেৰেল-ভাইচৰয় হয়। সেই কালত, লৰ্ড লিটনৰ আমোলত, মহাৰাণী ভিক্টোৰীয়াই ভাৰত সম্ৰাজ্ঞী বা ভাৰতেশ্বৰী খিতাপ লোৱা; লৰ্ড ৰিপনৰ দ্বাৰাই ভাৰতবৰ্ষত স্বায়ত্তশাসনৰ আৰম্ভি মিউনিচিপালিটী স্থাপন; ডফৰিণৰ দিনত

---

(১) চাৰ বেম্‌ফিল্ড ফুলাৰৰ চীফ কমিচনাৰী আমোলতে, চৰ্কাৰী দিহামতে, এই লেখকক চুপাৰিণ-টেণ্ডেণ্ট পাতি তেওঁৰ তত্ত্বাৱধানত চাৰিজন অসমীয়া শিক্ষকক জব্বলপুৰ আৰু নাগপুৰলৈ পঠিয়াই "দেশী-কছৰত" শিকাত পৈণত কৰাই অনোৱা হয়। সেই হেতুতে এই লেখকৰ দ্বাৰাই "দেশী-কছৰত" নামেৰে সচিত্ৰ ব্যায়াম-পুথি এখন লিখাই গৱৰ্ণমেণ্টে প্ৰচাৰ কৰে। অসমত "দেশী-কছৰত" শিক্ষা প্ৰচলনৰ এয়ে আঁতি-গুৰি।

মহাৰাণী ভিক্টোৰীয়াৰ ৫০ বছৰীয়া শাসন উপলক্ষীয় সোণালী জুবিলি; এলগিনৰ দিনত মহাৰাণী ভিক্টোৰীয়াৰ ৬০ বছৰীয়া ৰাজত্বৰ হীৰাৱতী জুবিলি; কাৰ্জ্জনৰ আমোলত ইংলণ্ডত ভাৰতেশ্বৰী ভিক্টোৰীয়া স্বৰ্গী হোৱা, সম্ৰাট সপ্তম এডোৱাৰ্ড ৰাজপাটত উঠা, গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ অসম আগমন, বঙ্গচ্ছেদনৰ উৎপাত, 'পূৰ্ব্ববঙ্গ আৰু অসম' প্ৰদেশ গঠন আৰু তাৰ শাসন কৰ্ত্তাৰূপে নতুনকৈ এজন লেফটেনেণ্ট গৱৰ্ণৰ বা হুৱলীয়া লাট চাহাবৰ বিষয়-বাব সৃষ্টি এইবোৰেই ঘাই ঘটনা।

লেফ্টেনেণ্ট গৱৰ্ণৰী গৱৰ্ণমেণ্ট

চাৰ লেঞ্চলট্ হেয়াৰঃ—খ্ৰীঃ ১৯০৬ চনৰ ১৯ আগষ্টত চাৰ ৰেম্‌ফিল্ড ফুলাৰ চাহাবে তেওঁৰ বিষয়-বাব ইস্তফা দি যাবলগীয়া হোৱাত, অনৰেবোল মিষ্টাৰ এল, (পাচত চাৰ লেঞ্চলট্) হেয়াৰ চাহাব "পূৰ্ব্ববঙ্গ আৰু অসম" প্ৰদেশৰ হুৱলীয়া গৱৰ্ণৰ হয়। তেওঁৰ শাসনকাল বঙ্গবিভাগৰ উৎপাত-অশান্তিৰে পূৰ্ণ আছিল। তেওঁৰ আমোলত, ১৯০৮ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত, যোৰহাটত এখন কৃষি আৰু শিল্প প্ৰদৰ্শনীৰ বিৰাট মেলা পতা হৈছিল। চাৰ লেঞ্চলট্ হেয়াৰৰ আমোলত নতুন প্ৰদেশৰ ব্যৱস্থাপক সভাত মিঃ মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱাক মুখ্য কৰি, তিনিজন অসমীয়া আৰু এজন চাহকৰ ইংৰাজ অসমৰ প্ৰতিনিধি সভ্য নিযুক্ত হয়। তেওঁৰ দিনতে বঙ্গিয়াৰপৰা টংলালৈ উত্তৰপৰীয়া ৰেলওৱে লাইন বঢ়োৱা হয়, আৰু পাণ্ডুঘাটৰ উত্তৰপাৰৰ আমিনগাওঁ ষ্টেচনৰপৰা পোনাই কলিকতালৈ চমু ৰেল-বাট যুগুত হৈ উঠে। এই শাসনতে, ১৯১১ খ্ৰীষ্টাব্দৰ মাৰ্চ্চ মাহত, আবৰ পৰ্ব্বতলৈ যাওঁতে শদিয়াৰ এচিষ্টাণ্ট পলিটিকেল এজেণ্ট মিষ্টাৰ ইউলিয়ম্‌চন আৰু ডাক্তৰ গ্ৰিগ্ৰেৰচনক সদলে বৰ-আবৰে বধ কৰে; সেই বাবে বৰ আবৰৰ বিৰুদ্ধে বৃটিচ ৰণ-যাত্ৰা কৰোৱা হয়। তেওঁৰ দিনতে ভাৰত-সম্ৰাট সপ্তম এডোৱাৰ্ড ১৯১০ খ্ৰীষ্টাব্দত স্বৰ্গী হয়; আৰু যুৱৰাজ জৰ্জ্জ (তেতিয়াৰ প্ৰিঞ্চ্ অব ওৱেল্‌চ) পঞ্চম জৰ্জ্জ নামেৰে 'গ্ৰেট ব্ৰিটেইন আৰু আয়াৰ্লণ্ডৰ' ৰাজপাটত উঠি ভাৰতবৰ্ষৰ সম্ৰাট হয়। ১৯১১ খ্ৰীষ্টাব্দৰ আগষ্ট মাহত পাঁচ বছৰ পূৰ্ণ কৰি, চাৰ লেঞ্চলট্ হেয়াৰ চাহাবে এই প্ৰদেশৰপৰা পেঞ্চনত বিদায় লয়।

চাৰ চাৰ্লচ ষ্টুৱাৰ্ট বেলী :—১৯১১ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৩ আগষ্টৰপৰা চাৰ চাৰ্লচ ষ্টুৱাৰ্ট বেলী চাহাব বাহাদুৰ "পূৰ্ব্ববঙ্গ আৰু অসম" প্ৰদেশৰ হুৱলীয়া লাট (লেফ্টেনেণ্ট্ গৱৰ্ণৰ) হৈ আছে। এখেত অসমৰ আগৰ চীফ কমিচনাৰ চাৰ এচ. চি বেলী চাহাব বাহাদুৰৰ ভতিজাক। চাৰ চাৰ্লচ বেলী ইয়াৰ আগেয়েও, ১৯০৮ খ্ৰীষ্টাব্দত তিনিমাহৰ নিমিত্তে এই প্ৰদেশৰ একটিং হুৱলীয়া লাট হৈছিলহি। সেই অলপ সময়ৰ ভিতৰতে তেখেতে কেইবাটাও বৰ লাগতিয়াল দেশহিতকৰ কাৰ্য্য সাধন কৰে; তাৰ ভিতৰত অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ উন্নতিকল্পে তেখেতে যি কৰিলে, সি অসমীয়া জাতীয় স্মৃতিফলিত সততে জিলিকি থাকিব।

ভাৰত সম্ৰাট পঞ্চম জৰ্জ্জ মহাৰজাৰ ভাৰতলৈ আগমন

১৯১১ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ডিচেম্বৰ মাহত সম্ৰাট পঞ্চম জৰ্জ্জ আৰু সম্ৰাজ্ঞী মেৰী মহাৰাণীয়ে ভাৰতবৰ্ষত পদাৰ্পণ কৰেহি। ১২ ডিচেম্বৰৰ দিনা ভাৰতৰ পুৰণি ৰাজধানী দিল্লী নগৰীত এখন বিৰাট দৰবাৰ পতা হয়। সেই দৰবাৰলৈ ভাৰতৰ সকলো ঠাইৰেপৰা প্ৰজা প্ৰতিনিধি বাছি নিয়া হৈছিল। অসমৰো গণ্য মান্য জনচাৰেক বৰমূৰীয়া লোক নিমন্ত্ৰিত হৈ সেই সভালৈ গৈছিল। ভাৰতবৰ্ষৰ মিত্ৰ-ৰাজসকল, ভাইচৰয় গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল, প্ৰধান প্ৰধান বিষয়া, সদস্য আৰু প্ৰতিনিধি প্ৰজাকে আদি কৰি সভাৰ সকলোৱে সম্ৰাট সম্ৰাজ্ঞীৰ ওলগ লৈছিল গৈ। দৰবাৰত সম্ৰাটে ভাৰতবাসীৰ শিক্ষাৰ অৰ্থে সৰহীয়াকৈ অৰ্থ দান কৰা, সৈনিক বিভাগৰ কিছুমান ওখ-খাপৰ পদ ভাৰতবাসীলৈ আগবঢ়োৱা আদি গোটাচেৰেক 'বৰ' দান কৰে; গৱৰ্ণৰজেনেৰেল লৰ্ড হাৰ্ডিঞ্জে সেই 'বৰ' ঘোষণা কৰে। তাৰ পাচত সম্ৰাটে স্বয়ং কলিকতাৰ সলনি দিল্লীত ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাজধানী পতা, অসমত নতুনকৈ সকাউন্সিল চীফ কমিচনাৰী গৱৰ্ণমেণ্ট পতা, আৰু আগেয়ে বেলেগ কৰা বঙ্গক আকৌ যোৰা লগাই বিহাৰ, ছোটনাগপুৰ আৰু উড়িষ্যাৰে সৈতে এখন সুকীয়া গৱৰ্ণৰী প্ৰদেশ পতাৰ কথা ঘোষণা কৰে। সেইদিনা ভাৰতৰ সকলো ঠাইত আনন্দ-উৎসৱ পতা হৈছিল। অসমত নগৰত বাজেও, গাৱেঁ-ভূঁঞে বাস কৰা সৰল ৰাজভক্ত প্ৰজাবৃন্দই ৰাজকীয় উৎসৱ পাতিছিল। দিল্লীৰ ৰাজকীয় উৎসৱ সমাপন কৰি, সম্ৰাটে নেপালত চিকাৰ কৰিবলৈ যায়। তাৰ পাচত, কলিকতালৈ অহাত, তেখেতক মহাসমাৰোহেৰে অভ্যাৰ্থনা কৰা হয়। ১৯১২ খ্ৰীষ্টাব্দৰ জানুৱাৰী ৮ তাৰিখে, সম্ৰাট আৰু সম্ৰাজ্ঞীয়ে কলিকতা এৰি, বোম্বায়েদি বিলাতলৈ ওলটা-যাত্ৰা কৰে। বৃটিচ ৰজাসকলৰ ভিতৰত ভাৰত-সম্ৰাট পঞ্চম জৰ্জ্জেই পোন প্ৰথমে ভাৰতবৰ্ষত পদাৰ্পণ কৰেহি। সম্ৰাট আৰু সম্ৰাজ্ঞীৰ প্ৰজালৈ আন্তৰিক মৰম, কৰুণা আৰু সহানুভূতিৰ চানেকি চাই সকলো ভাৰতীয় প্ৰজাৰ ইয়াত আনন্দ উপচি পৰিছিল। মহাৰজা সম্ৰাট পঞ্চম জৰ্জ্জ আৰু মহাৰাণী মেৰী সম্ৰাজ্ঞীৰ আগমনৰ কথা ভাৰতবাসীৰ স্মৃতি ফলিত চিৰকাললৈ অঙ্কিত থাকিব।

অসম-ভাৰত-ইংলণ্ডীয় সমসাময়িক কথা

“পূৰ্ব্ববঙ্গ আৰু অসম” প্ৰদেশ ছবছৰ মাথোন টিকিছিল। তাৰ ভিতৰত তিনিজন লেফ্‌টেনেণ্ট গৱৰ্ণৰ হয়; তাৰে এজনে হে পূৰাকৈ পাঁচ বছৰ বিষয়-বাব ভোগ কৰিবলৈ পায়। শেহৰ জন চাৰ চাৰ্লচ ষ্টুৱাৰ্ট বেলী চাহাবে মুঠেই পাঁচ মাহমান হে এই নতুন প্ৰদেশৰ নিগাজি শাসনকৰ্ত্তা হৈছিলহি। তাৰ ভিতৰতে তেওঁ ভালেমান দেশহিতকৰ অনুষ্ঠানত হাত দিছিল, আৰু অসমীয়া সাহিত্যৰ উন্নতিবিধায়ক কাৰ্য্য কৰিছিল। খ্ৰী: ১৯০৬ চনৰপৰা ১৯১১ চনলৈকে এই ছবছৰত ভাৰতবৰ্ষৰ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল লৰ্ড মিণ্টোৰ (২য়) শাসন সমাপন আৰু লৰ্ড হাৰ্ডিঞ্জৰ (২য়) আৰম্ভণ হয়। লৰ্ড মিণ্টো এজন সুবিজ্ঞ আৰু সাহিত্যানুৰাগী গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল আছিল। লৰ্ড মিণ্টোৰ শাসনকালত

সিফালে ইংলণ্ডত সুপ্ৰখ্যাত সাহিত্যিক লৰ্ড মৰ্লী ভাৰত মন্ত্ৰী (Secretary of State for India), ইফালে চাৰ চাৰ্লচ ষ্টুৱাৰ্ট বেলী "পূৰ্ব্ববঙ্গ আৰু অসম" প্ৰদেশৰ ছুৱলীয়া লাট আছিল ; সেই সু-ছেগতে কৰ্ণেল গৰ্ডন অসম উপত্যকাৰ কমিচনাৰৰ প্ৰস্তাৱ, চাৰ চাৰ্লচ ষ্টুৱাৰ্ট বেলী ছুৱলীয়া গৱৰ্ণৰৰ সমৰ্থন, লৰ্ড মিণ্টো গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ অনুমোদন আৰু লৰ্ড মৰ্লী ভাৰত-মন্ত্ৰীৰ (Secretary of State for India) মঞ্জুৰীমতে, খ্ৰীঃ ১৯০৯ চনত, এই অসমীয়া সাহিত্য-সেৱীক, অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ উন্নতিকল্পে এটি সাহিত্যিক পেঞ্চন দান কৰা হয়।* লৰ্ড মিণ্টোৰ শাসনকালত ভাৰতৰ উন্নতি-বিধায়ক ভালেমান সদানুষ্ঠানৰ উপৰি, যুৱৰাজ 'প্ৰিন্স অৱ ওৱেলচৰ' (পাচত সম্ৰাট পঞ্চম জৰ্জ্জ) ভাৰত পৰ্য্যটন, সম্ৰাট সপ্তম এডোৱাৰ্ডৰ পৰলোকপ্ৰাপ্তি এইবোৰ ঘাই ঘটনা ; তাৰ বাজে, পূৰ্ব্ববৰ্ত্তী গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল লৰ্ড কাৰ্জ্জনৰ শাসনত হোৱা বঙ্গ বিচ্ছেদৰ ফল-স্বৰূপ, বঙ্গ আৰু অসমত শাসন সংক্ৰান্ত বিসঙ্গতি ঘটি চৌপাশে অশান্তি বিয়পি পৰিছিল। লৰ্ড হাৰ্ডিঞ্জৰ আমোলত "পূৰ্ব্ববঙ্গ আৰু অসম" প্ৰদেশৰ যোৰা ছিঙি, পুনৰপি পূৰ্ব্ববঙ্গক মূল বঙ্গৰ লগ লগাই, অসম প্ৰদেশক আকৌ সুকীয়াকৈ সকাউন্সিল চীফ-কমিচনাৰী শাসনত ৰখা হয় ; তাৰ বাজেও, "বিহাৰ আৰু উৰিষ্যা" প্ৰদেশ গঠন, বঙ্গ-প্ৰেচিডেন্সিৰ সৃষ্টি, সম্ৰাট পঞ্চম জৰ্জ্জ আৰু সম্ৰাজ্ঞী মেৰী মহাৰাণীৰ ভাৰত আগমন, দিল্লীত সপত্নীক সম্ৰাট পঞ্চম জৰ্জ্জৰ ৰাজ্যাভিষেক, ইউৰোপত প্ৰখ্যাত জাৰ্ম্মাণ-যুদ্ধৰ আৰম্ভণ, এইবোৰ লৰ্ড হাৰ্ডিঞ্জৰ আমোলৰ প্ৰধান ঘটনা।

সকাউন্সিল চীফ-কমিচনাৰী গৱৰ্ণমেণ্ট

চাৰ আৰ্চডেল আৰ্ল :—১৯১১ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১২ ডিচেম্বৰত ভাৰত সম্ৰাট মহাৰজা পঞ্চম জৰ্জ্জে দিল্লী দৰবাৰত স্বয়ং ঘোষণা কৰা মতে, ১৯১২ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১ এপ্ৰিলৰপৰা অসম-প্ৰদেশ আকৌ আগৰ দৰে সুকীয়া হৈ, সকাউন্সিল চীফ কমিচনাৰৰ শাসনাধীনলৈ আহে। অনৰেবোল চাৰ আৰ্চডেল্ আৰ্ল বাহাদুৰ এই নতুন সকাউন্সিল গৱৰ্ণমেণ্টৰ প্ৰথম চীফ কমিচনাৰ হয়। অসম সুকীয়া প্ৰদেশৰূপে পুনৰ্গঠিত হোৱাৰ পাচত, ভাৰতবৰ্ষৰ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ ১৯১২ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১৪ নবেম্বৰৰ ঘোষণা মতে, ১৯১৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২ জানুৱাৰীৰপৰা অসম গৱৰ্ণমেণ্ট চলাবৰ নিমিত্তে চীফ কমিচনাৰ বাহাদুৰৰ এখন ব্যৱস্থাপক সভা বা লেজিচলেটিভ কাউন্সিল গঠিত হয়। সেই কাউন্সিলত ১৯০৯ খ্ৰীষ্টাব্দৰ 'ইণ্ডিয়া-কাউন্সিল-আইন' অনুসৰি, ১১ জন প্ৰজাৰ বাছনিমতে আৰু ১৪ জন গৱৰ্ণমেণ্টৰ বাছনিমতে, মুঠ ২৫ জন মাননীয় সদস্য বা অনৰেবোল মেম্বৰ নিযুক্ত হয়। অসম-গৱৰ্ণমেণ্ট সৃষ্টি হৱৰেপৰা অসমৰ চীফ কমিচনাৰক লেজিচলেটিভ কাউন্সিল দিয়া

---

* "Special Literary Despatch,—His Majesty's Secretary of State for India, No. 12, Financial, of 12th January, 1909, received with the Government of India F. D. No. 991-P. of 11. 2. 09, granting a special Literary pension of Rs. 25/- per month to Sreejut (now Rai Bahadur) Padmanath Gohainbarooah in recognition of his merit as a writer and in order that he may devote the remainder of his life to the advancement and development of Assamese literature."

সেয়ে প্ৰথম। তলত তালিকা দিয়া অনৰেবোল মেম্বৰসকলৰে সৈতে অসমৰ সেই পোন্-প্ৰথম কাউন্সিল গঠিত হয়:

পোন-প্ৰথম অসম-কাউন্সিল

গৱৰ্ণমেণ্টৰ নমিনেটেড্ মেম্বৰ:

১। অনৰেবোল চাৰ আৰ্চডেল্ আৰ্ল, কে. চি. আই. ই; আই. চি. এচ.
অসমৰ চীফ কমিচনাৰ—প্ৰেচিডেণ্ট।

২। অনৰেবোল কৰ্ণেল পি. আৰ. টি. গৰ্ডন, চি এচ. আই; আই. এ.
অসম উপত্যকাৰ কমিচনাৰ—ভাইচ্ প্ৰেচিডেণ্ট।

৩। অনৰেবোল মিঃ এফ. চি হেনিকাৰ, আই. চি. এচ.
চুৰমা উপত্যকাৰ একটিং কমিচনাৰ—মেম্বৰ।

৪। অনৰেবোল মিঃ ডব্লিউ জে. ৰীড, আই. চি. এচ.
চীফ কমিচনাৰৰ চীফ চেক্ৰেটৰী—মেম্বৰ।

৫। অনৰেবোল মেজৰ ডব্লিউ. এম. কেনেডি, আই এ.
চীফ কমিচনাৰৰ চেকেণ্ড চেক্ৰেটৰী—মেম্বৰ।

৬। অনৰেবোল কৰ্ণেল আৰ. এন. কেম্বেল, আই. এম. এচ, চি. আই. ই.
ইন্স্পেক্টৰ-জেনেৰেল, মেডিকেল ডিপাৰ্টমেণ্ট—মেম্বৰ।

৭। অনৰেবোল মিঃ মেকচুইট্, চি. ই. চীফ ইঞ্জিনিয়াৰ— মেম্বৰ।

৮। অনৰেবোল মিঃ জে. আৰ. কনিংহাম, এম. এ.
শিক্ষাবিভাগৰ ডিৰেক্টৰ—মেম্বৰ।

৯। অনৰেবোল মিঃ জে. এফ. গ্ৰেহেম্, আই চি. এচ.
অসম উপত্যকাৰ চেচন্ জজ—মেম্বৰ।

১০। অনৰেবোল ৰায়বাহাদুৰ পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা, এম. আৰ. এ. এচ.
সাহিত্যিক পেঞ্চনাৰ, আহোম-প্ৰতিনিধি—মেম্বৰ।

১১। অনৰেবোল মিঃ এ. বি. হাওকিন্স্, ৰেলওৱে কাৰখানাদিৰ প্ৰতিনিধি,—মেম্বৰ।

১২। অনৰেবোল ৰজাবাহাদুৰ প্ৰভাতচন্দ্ৰ বৰুৱা,
অসমৰ জমিদাৰ সাম্প্ৰদায়িক প্ৰতিনিধি—মেম্বৰ।

১৩। অনৰেবোল ৰায় বাহাদুৰ দুলালচন্দ্ৰ দেব, আইন-উপদেষ্টা— মেম্বৰ।

১৪। অনৰেবোল ৰায় বাহাদুৰ ৰমণীমোহন দাস, ব্যৱসায়িক— মেম্বৰ।

প্ৰজাৰ নিৰ্ব্বাচিত মেম্বৰ:

১৫। অনৰেবোল মিঃ মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা
(ক) অনৰেবোল ৰায় বাহাদুৰ ফণীধৰ চলিহা
১৬। অনৰেবোল মিঃ কামিনীকুমাৰ চন্দ
মিউনিচিপালিটীৰ প্ৰতিনিধি মেম্বৰ।

১৭। অনৰেবোল মিঃ তৰুণৰাম ফুকন, বাৰিষ্টাৰ
১৮। অনৰেবোল বাবু নলিনীকান্ত ৰায়দস্তিদাৰ
মাটিগিৰীৰ প্ৰতিনিধি মেম্বৰ।

১৯।	অনৰেবোল ৰায় বাহাদুৰ ঘনশ্যাম বৰুৱা	লোকালবোৰ্ডৰ প্ৰতিনিধি মেম্বৰ।
২০।	অনৰেবোল ৰায় বাহাদুৰ সীতামোহন দাস	
২১।	অনৰেবোল খানবাহাদুৰ আব্দুল মজিদ	মুছলমান প্ৰতিনিধি মেম্বৰ।
২২।	অনৰেবোল চাৰ চৈয়দ মহম্মদ চাদুল্লা	
২৩।	অনৰেবোল মিষ্টাৰ চি. টি. ফাৰ্ব্বচ	চাহ-বাগিচাৰ প্ৰতিনিধি মেম্বৰ।
২৪।	অনৰেবোল মিঃ ডব্লিউ. টি. ক্যাথকাৰ্ট	
২৫।	অনৰেবোল মিঃ চি. এল. প্ৰিঙ্গেল	

অসম-কাউন্সিলৰ নন্-অফিচিয়েল্ মেম্বৰসকলৰ বাছনি মতে অনৰেবোল ৰায়বাহাদুৰ ঘনশ্যাম বৰুৱাই, ইণ্ডিয়া কাউন্সিলৰ মেম্বৰ নিৰ্ব্বাচিত হৈ, অসম-কাউন্সিলৰ আসন এৰি দিয়াত, তেওঁৰ ঠাইত অনৰেবোল মিঃ এ. এল. প্লেফেয়াৰ লোকালবোৰ্ডৰ মেম্বৰ নিৰ্ব্বাচিত হয়। অসম গৱৰ্ণমেণ্টৰ আইন উপদেষ্টা বা লিগাল ৰিমাম্ব্ৰাঞ্চাৰ অনৰেবোল মিঃ আব্দুল মজিদ বাৰিষ্টাৰ অসম-কাউন্সিলৰ মেম্বৰ মনোনীত হোৱাত, অনৰেবোল ৰায় দুলালচন্দ্ৰ দেৱ বাহাদুৰে তেওঁৰ আসন এৰি দিবলগীয়া হয়। আৰু, ইণ্ডিয়া কাউন্সিলৰ অসম অফিচিয়েল প্ৰতিনিধি-মেম্বৰ অনৰেবোল মিঃ জে. চি. আৰবথনট, চি. আই. ই. ছুটীৰপৰা আহি তেওঁৰ নিগাজি বিষয়-বাব চুৰমা উপত্যকাৰ কমিচনাৰী পদ লোৱাত, অনৰেবোল মিঃ হেনিকাৰে অসম-কাউন্সিলৰ আসন তেওঁক এৰি দিবলগীয়া হয়।

অনৰেবোল চাৰ আৰ্চডেল্ আৰ্ল্ বাহাদুৰৰ আমোলত অসম-প্ৰদেশ-হিতকৰ ভালেমান মহৎকাৰ্য্য সাধিত হয়। তাৰ ভিতৰত (১) অসমত আইন-কলেজ (Earle Law College) এটি স্থাপন, (২) গাঁৱলীয়া স্বাস্থ্যৰ উন্নতি-বিধান, (৩) গাঁৱত বিশুদ্ধ খোৱাপানী যোগানৰ প্ৰশস্ত ব্যৱস্থা, (৪) অসম প্ৰদেশত যাতায়াতৰ সুচল বঢ়োৱা, (৫) স্বায়ত্ত-শাসন শিক্ষা দিয়াৰ অৰ্থে গাঁৱলীয়া সমাজ সংগঠন, (৬) লোকাল চেল্ফ্ গৱৰ্ণমেণ্ট আইন বা অসমত স্বায়ত্ত-শাসনৰ ক্ষমতা দিয়াৰ ব্যৱস্থা প্ৰচাৰ, (৭) আহোমৰ উন্নতিকল্পে সিবিলাকক বিবিধ বিষয়ত গৱৰ্ণমেণ্টৰ বিশেষ অনুগ্ৰহ দান, (৮) আগৰদিনীয়া পুথি, বুৰঞ্জী, চিত্ৰিত শিল, তামৰ ফলি আৰু খনিকৰী কাৰ্য্যৰ চিন্ সুৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা, (৯) অসমত শিল্প-শিক্ষাদিৰ উন্নতি বিস্তাৰৰ আয়োজন, এই বিলাকেই প্ৰধান। মুঠতে কবলৈ গ'লে, এইজনা চীফ কমিচনাৰৰ আমোলত অসমৰ উন্নতিৰ এটা অভিনৱ যুগান্তৰ ঘটে। চাৰ আৰ্চডেল্ আৰ্ল্ ছমাহৰ ছুটীত যাওঁতে, ১৯১৪ চনৰ ১৫ এপ্ৰিলৰপৰা অসম উপত্যকাৰ কমিচনাৰ অনৰেবোল লেফটেনেণ্ট কৰ্ণেল পি. আৰ. টি. গৰ্ডন অসমৰ একটিং চীফ কমিচনাৰ হয়। পিচে, তেওঁৰ অস্থায়ী শাসনৰ কাল পূৰ্ণ হবলৈ নৌ পাওঁতেই, ইংলণ্ডত বৃটিচৰাজে জৰ্ম্মানিৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ ঘোষণা কৰিবলগীয়া হয়; আৰু সেই হেতুকে ছুটীৰ কাল উকলিবলৈ নৌ পাওঁতেই, চাৰিমাহৰ অন্তত, চাৰ আৰ্চডেল্ আৰ্লে আকৌ অসম শাসনৰ ভাৰ লবহি লগাত পৰে। ছুটীৰপৰা উলটি আহি চাৰ আৰ্চডেলে এই দেশৰ উপকাৰৰ অৰ্থে কেইবাটাও মহৎ সংকল্প কাৰ্য্যত পৰিণত কৰেহি। তাৰ ভিতৰত গুৱাহাটীত "আৰ্ল্-ল-কলেজ" নামেৰে আইন-কলেজ প্ৰতিষ্ঠা আৰু "অসম লোকাল চেল্ফ

গৱৰ্ণমেণ্ট আইন” প্ৰচাৰ এই দুটা প্ৰধান। তাৰ পাচত, “মিউনিচিপাল বিল” হাতত লোৱা হৈছিল, কিন্তু সি কাৰ্য্যত ফলিয়াবলৈ নৌ পাওঁতেই তেওঁৰ দিন উকলিল। আৰ্ল বাহাদুৰৰ শাসনকালত, ১৯১৪ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ৪ আগষ্ট তাৰিখে, বৃটিচ-ৰাজে জৰ্মান ৰজাৰ বিৰুদ্ধে ৰণ ঘোষণা কৰে। অলপ দিনৰ পাচত সি এখন অপূৰ্ব্ব মহাৰণত পৰিণত হয়। সেই মহাৰণত এপক্ষে জাৰ্ম্মানি, অষ্ট্ৰীয়া, তুৰস্ক আৰু বুলগেৰিয়া এই চাৰিখন; আন পক্ষে ফ্ৰান্স, বৃটেইন, ইটালী, বেলজিয়ম, চাৰ্ভিয়া, মণ্টেনিগ্ৰো, ৰুমানিয়া, ৰুচিয়া, জাপান, উত্তৰ-আমেৰিকাৰ যুক্তৰাজ্য প্ৰভৃতি ২৬ খন সাম্ৰাজ্য লগ লাগিছিল। সেই মহাৰণে দুয়োপক্ষৰ অশেষ ধন-জন নাশ কৰি পৃথিৱীত মহাপ্ৰলয় ঘটোৱাৰ নিচিনা কৰে। সেই মহাৰণৰ সংসৰ্গতে চাৰ আৰ্চডেল্ আৰ্লৰ সকাউন্সিল গৱৰ্ণমেণ্ট আৰু এবছৰলৈ বঢ়োৱা হয়; কিন্তু ৰণৰ সামৰণি নৌ-পৰোঁতেই, তাৰ তৃতীয় বছৰত, খ্ৰীঃ ১৯১৭ চনৰ এপ্ৰিল মাহত তেওঁ পেঞ্চনত অৱসৰ লয়। চাৰ আৰ্চডেল্ আৰ্লৰ আমোলতে ভাৰত-শাসন-সংস্কাৰ-সংক্ৰান্ত অনুসন্ধানৰ উদ্দেশ্যে ইংলণ্ডৰপৰা ভাৰত-মন্ত্ৰী (Secretary of State for India) ৰাইট অনৰেবোল এডউইন মণ্টাগু চাহাব বাহাদুৰে ভাৰতবৰ্ষলৈ আহি ইয়াৰ লাগতিয়াল কেন্দ্ৰস্থলবিলাকত শাসন-সংস্কাৰ-বিষয়ক সাক্ষ্য গ্ৰহণ কৰিছিলহি। সেই প্ৰসঙ্গতে কলিকতা কেন্দ্ৰত অসমৰ প্ৰতিনিধি ৰায়বাহাদুৰ ঘনশ্যাম বৰুৱা, মিঃ গঙ্গাগোবিন্দ ফুকন, ৰায়বাহাদুৰ পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা, মিঃ তৰুণৰাম ফুকন, শ্ৰীযুত চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা, শ্ৰীযুত নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ আৰু শ্ৰীযুত প্ৰসন্নকুমাৰ বৰুৱা এইসকলে অভিনন্দন পত্ৰেৰে সৈতে সাক্ষ্য দিছিলগৈ। অসমৰ চীফ কমিচনাৰসকলৰ ভিতৰত চাৰ আৰ্চডেল্ আৰ্ল বাহাদুৰক সৰ্ব্বপ্ৰধান বুলিব পাৰি।

কৰ্ণেল গৰ্ডন:—এওঁ অসমতে বিষয়-বাব খাই বুঢ়া হোৱা এজন পুৰণি বৃটিচ বিষয়া। সৈনিক বিভাগৰপৰা ওলাই, খ্ৰীঃ ১৮৮০ চনত, লেফ্‌টেনেণ্ট পি. আৰ. টি. গৰ্ডন শিৱসাগৰত এচিষ্টাণ্ট কমিচনাৰ হয়। তাৰপৰা ক্ৰমাৎ পদোন্নতি লাভ কৰি, অসম উপত্যকাৰ কেইওখন জিলাতে ডেপুটী কমিচনাৰী কৰি, সদৌশেহত সেই উপত্যকাৰে কমিচনাৰৰ পদত নিগাজি হৈ ৰহে। সেই দৰেই, সৈনিক বিভাগীয় খিতাপো ক্ৰমাৎ বাঢ়ি যোৱাত, তেওঁ কাপ্টান্, মেজৰ আৰু লেফ্‌টেনেণ্ট-কৰ্ণেল হয়গৈ। চাৰ আৰ্চডেল্ আৰ্ল ছুটীত যাওঁতে, খ্ৰীঃ ১৯১৪ চনৰ ১১ এপ্ৰিলৰপৰা ৩১ জুলাইলৈকে, লেফ্‌টেনেণ্ট কৰ্ণেল গৰ্ডন বাহাদুৰ অসমৰ একটিং চীফ্ কমিচনাৰ হৈছিল। তেওঁ এজন সাহিত্যানুৰাগী তথ্যপ্ৰিয় পুৰুষ আছিল। তেওঁৰ আমোলত অসমীয়া সাহিত্য আৰু অসম বুৰঞ্জীয়ে ভালকৈ এচিপ্ উন্নতি লাভ কৰে। তেওঁৰ যত্নৰ ফলতে অসমীয়া অভিধান “হেমকোষ” পোহৰলৈ ওলায়। কৰ্ণেল গৰ্ডনে অসমত বৃটিচৰ পূৰ্ব্ববৰ্ত্তী আহোম ৰাজবংশী লোকক বৰ আদৰ আৰু সন্মান কৰিছিল, আৰু সিবিলাকৰ উন্নতিত তেওঁ বৰ সন্তোষ পাইছিল। তেওঁ একেৰাহে বাৰ বছৰ কাল অসমৰ কমিচনাৰী পদত নিগাজিকৈ থাকি, বুঢ়া বয়সত সেই পদৰপৰা পেঞ্চন লৈ বিলাতলৈ যায়।

চাৰ নিকলাচ্ বিট্‌চন্ বেল্—১৯১৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰ এপ্ৰিলৰপৰা চাৰ নিকলাচ্ বিট্‌চন্ বেল্ অসমৰ চীফ্ কমিচনাৰ হয়। তাৰ আগেয়ে তেওঁ অসমৰ “ডিৰেক্টৰ অৱ লেণ্ড

বিকৰ্ডচ্ এণ্ড এগ্ৰিকল্‌চাৰৰ" পদত আছিল। তেওঁৰ শাসনতে ইউৰোপৰ জাৰ্মান মহাৰণ সন্ধিধূৰা হৈ, খ্ৰীঃ ১৯১৮ চনৰ নবেম্বৰৰপৰা স্থগিত হয়, আৰু ১৯১৯ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৮ জুনত জৰ্মানিৰ লগত সন্ধি স্থাপিত হয়। এই শাসনত ভাৰতবৰ্ষৰ শাসন-সংস্কাৰ বিষয়ক তথ্য অনুসন্ধান কৰিবলৈ লৰ্ড চাউথবোৰৰ সভাপতিত্বত এখন পাৰ্লেমেণ্টাৰী কমিটীয়ে ভাৰতবৰ্ষৰ ঘাই ঘাই কেন্দ্ৰবিলাকত বহি গণ্য-মান্য প্ৰতিনিধিসকলৰ সাক্ষ্য গ্ৰহণ কৰিছিলহি। অসম উপত্যকাৰপৰা আহোম এচোচিয়েচনৰ জেনেৰেল চেক্ৰেটৰী ৰায়বাহাদুৰ পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাই আহোমৰ হৈ, শ্ৰীযুত নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈয়ে অসম এচোচিয়েচনৰ হৈ, আৰু ৰজাবাহাদুৰ প্ৰভাতচন্দ্ৰ বৰুৱাই জমিদাৰৰ হৈ কলিকতাত সাক্ষ্য দিছিলগৈ। তাৰ পাচত, শাসন-সংস্কাৰৰ প্ৰস্তাৱাদি ইংলণ্ডত পাৰ্লিয়ামেণ্ট ৰাজসভাত 'বিল' ৰূপে আলোচিত হৈ "ইণ্ডিয়া গৱৰ্ণমেণ্ট এক্ট" নামেৰে আইন গৃহীত হয়; আৰু সেই অনুসৰি এতিয়া ভাৰতবৰ্ষৰ শাসনকাৰ্য্য পৰিচালিত হৈছে। সেই নতুন আইন অনুযায়ী অসমৰ নতুন গৱৰ্ণমেণ্ট স্থাপিত হোৱাৰ পাচত, খ্ৰীঃ ১৯২১ চনৰ ৩ জানুৱাৰীৰপৰা ৩ মাৰ্চ্চলৈকে, চাৰ নিকলাচ বিট্‌চন্ বেল্ অসমৰ একটিং গৱৰ্ণৰ হৈছিল।

অসম, ভাৰত আৰু ইংলণ্ডীয় সমসাময়িক কথা

১৯১২ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১ এপ্ৰিলৰপৰা অসম প্ৰদেশত সকাউন্সিল চীফ্ কমিচনাৰৰ শাসন প্ৰচলিত হয়। ১৯১৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২ জানুৱাৰীত পোন্-প্ৰথম অসম কাউন্সিল গঠিত হয়। এই কাউন্সিল বৰ মানী আৰু কাজুৱা আছিল। চাৰ আৰ্চডেল আৰ্ল এই নতুন গৱৰ্ণমেণ্টৰ প্ৰথম চীফ্ কমিচনাৰ। তেওঁ ভালেমান দেশহিতকৰ কাৰ্য্য কৰি যশস্যা লাভ কৰিছিল। অনৰেবোল চাৰ বিট্‌চন্ বেল্ অসমৰ সদৌশেহতীয়া চীফ্ কমিচনাৰ আৰু পোন-প্ৰথম গৱৰ্ণৰ। ১৯১২ খ্ৰীষ্টিয়ান চনৰপৰা ১৯২০ চনলৈকে এই ছোৱাত ভাৰতবৰ্ষৰ ঘাই লাট চাহাব গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল লৰ্ড হাৰ্ডিঞ্জ আৰু লৰ্ড চেম্‌চফোৰ্ড আছিল। পূৰ্ব্ববৰ্ত্তী জনৰ আমোলত আৰম্ভ হোৱা জৰ্ম্মান মহাৰণ পৰবৰ্ত্তীজনৰ শাসনকালত টুলটুলীয়াকৈ পকি উঠে; সেই সংসৰ্গত গোটেই ভাৰতত তোলপাৰ লাগিছিল, আৰু ভাৰতৰ সৈন্য গৈ তাত ৰণ কৰিছিল। পৃথিৱীব্যাপী এই মহাৰণত ৰাজভক্ত ভাৰতীয় প্ৰজাৰ সহযোগিতাত তুষ্ট হৈ, ইংলণ্ডত বৃটিচৰাজে ভাৰতবাসীক স্বায়ত্তশাসনৰ অধিকাৰ দিবলৈ উপযাচি আগবাঢ়ে; সেই অৰ্থে সেই কালৰ ভাৰত-মন্ত্ৰী মিঃ মণ্টাগু চাহাব ভাৰত পৰ্য্যটন কৰিবলৈ আহে; ভাৰত-মন্ত্ৰী ভাৰতবৰ্ষলৈ অহা সেয়ে দ্বিতীয়বাৰ। তেওঁ প্ৰত্যেক প্ৰদেশৰ প্ৰধান প্ৰধান প্ৰতিনিধি লোকৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি উঠি, ভাৰতবাসীক স্বায়ত্ত-শাসনৰ যথোচিত এক্তিয়াৰ দিবলৈ বুলি ঘাই লাটচাহাব লৰ্ড চেম্‌চফোৰ্ডৰে সৈতে যুগুতি কৰিছিল। পিচে, সেই এক্তিয়াৰ দান অসাৰ আৰু অসম্পূৰ্ণ বোধ কৰি, ভাৰতবাসীয়ে তাত তুষ্ট নহৈ, গৱৰ্ণমেণ্টৰ লগত অসহযোগিতা বা "নন্-কো-অপাৰেচন (Non-co-operation)" আন্দোলনত ধৰি হুলস্থুল লগায়। ইফালে ভাৰতত সেই ৰাজনৈতিক উৎপাতৰ অশান্তি চলি থাকোঁতেই, সিফালে ইংলণ্ডত তাৰ আচল গুৰিয়াল মহামনা ভাৰত-মন্ত্ৰী মিঃ মণ্টাগুৰ অকাল মৃত্যু ঘটে।

গৱৰ্ণৰ গৱৰ্ণমেণ্ট

চাৰ উইলিয়াম মাৰিচ্ :- ভাৰতীয় শাসন সংস্কাৰৰ ফল স্বৰূপে, অসমত গৱৰ্ণৰী শাসন স্থাপন কৰাৰ লগে লগে, চাৰ উইলিয়াম মাৰিচ্ অসমৰ পোন-প্ৰথম গৱৰ্ণৰ নিযুক্ত হয়। তেওঁ গৱৰ্ণৰী পদত নিযুক্ত হৈয়েই তিনি মাহলৈ ছুটী লৈ বিলাতলৈ গৈছিল ; তাৰপৰা ঘূৰি আহি, খ্ৰীঃ ১৯২১ চনৰ ১৩ মাৰ্চ্চৰপৰা, তেওঁ অসম গৱৰ্ণৰী গাদীত বহেহি। তেওঁৰ আমোলত লেখত লবলগীয়া বিশেষ ঘটনা একো হোৱা নাই এই শাসনৰ শেহ ছোৱাত শিক্ষাবিভাগীয় মন্ত্ৰী বা এডুকেচন মিনিষ্টাৰ খানবাহাদুৰ আব্দুল মজিদৰ অকাল-মৃত্যু হোৱাত, অনৰেবোল চাৰ চৈয়দ মহম্মদ চাদুল্লা এডুকেচন মিনিষ্টাৰ হয়।

চাৰ জন হেন্‌ৰি কাৰঃ—চাৰ উইলিয়াম মাৰিচ্ ইউনাইটেড প্ৰভিঞ্চ বা যুক্তপ্ৰদেশৰ গৱৰ্ণৰ হৈ যোৱাত, চাৰ জন হেন্‌ৰি কাৰ খ্ৰীঃ ১৯২২ চনৰ ১০ অক্টোবৰ তাৰিখে অসমৰ গৱৰ্ণৰী গাদীত বহেহি। তেওঁৰ শাসনৰ আৰম্ভণতে লোকাল চেল্‌ফ গৱৰ্ণমেণ্ট মিনিষ্টাৰ বা স্বায়ত্তশাসন বিভাগীয় মন্ত্ৰী ৺ঘনশ্যাম বৰুৱা ৰায় বাহাদুৰৰ অকাল-মৃত্যু হোৱাত, তেওঁৰ ঠাইত অনৰেব্‌ল ৰায় বাহাদুৰ প্ৰমোদচন্দ্ৰ দত্ত চি. আই. ই. লোকাল চেল্‌ফ গৱৰ্ণমেণ্ট মিনিষ্টাৰৰ পদত নিযুক্ত হয়। তাত বাজে এই শাসনত লেখত লবলগীয়া কাৰ্য্যাদি বিশেষ একো হোৱা নাছিল।

চাৰ লৌৰি হেমণ্ড :—চাৰ হেন্‌ৰি কাৰ চাহাব পেঞ্চনত যোৱাত, তেওঁৰ মূৰে খ্ৰীঃ ১৯২৭ চনৰ ২৮ জুনৰপৰা চাৰ লৌৰি হেমণ্ড অসমৰ গৱৰ্ণৰ হয়হি। এওঁৰ পূৰা পাঁচ বছৰীয়া আমোলত যিবোৰ দেশহিতকৰ কাৰ্য্য সম্পাদিত হৈছিল, তাৰ ভিতৰত অসমৰ ‘ৰবৰিহ’ কানিৰ বছৰি কাটন ১৬০০ মোনৰপৰা ৪০০ চাৰিশ মোনলৈ ক্ৰমাৎ কমোৱা, দেশত চৌদিশে যাতায়াতৰ উন্নতি সাধন, নিপানী গাথীৰ যোগানৰ ব্যৱস্থা, ধল-বিপ্লৱত বিপন্ন ৰায়তক সহায় কৰাৰ উপায় বিধান এইবোৰেই প্ৰধান। চাৰ লৌৰি হেমণ্ডৰ আমোলতে “চাইমন কমিটী”য়ে বিলাতলৈ আহি অসমৰ কাউন্সিল নিৰ্ব্বাচন সমষ্টিৰ স্বাৰ্থ-সৰ্ত্ত-যোগ্যতাদি (Franchise) বিষয়ক তথ্য আহৰণ কৰি নিয়েহি।

চাৰ মাইকেল কীন্ :— খ্ৰীঃ ১৯৩২ চনৰ জুলাই মাহত চাৰ মাইকেল কীন্ অসমৰ গৱৰ্ণৰ হৈ আছে। তেওঁ এজন বৰ মিষ্টভাষী ৰাইজৰঞ্জক শাসনকৰ্ত্তা আছিল। বৃটিচৰ পূৰ্ব্ববৰ্ত্তী ৰজাৰ স্বজাতি আহোমৰ প্ৰতি চাৰ মাইকেলে বিশেষ শ্ৰদ্ধানুৰাগ দেখুৱাইছিল (১)। তাদেমান ৰাজহুৱা আৰু ৰাজকীয় সভানুষ্ঠানৰ সংসৰ্গত তেওঁ সুচিন্তিত

---

(1) “I felt a desire and thought in an event of significance that you and I should meet in friendly fashion—you, who were the ruling race of Assam for centuries into the distant past and I, the representative of another ruling race today. History, I thought; had thus created a bond of similarity, sympathy and understanding between our races. I trust that this fellow-feeling between the rulers of the past and the rulers of the present may last through all the unknown vicissitudes of the future.”—Extempore reply by Sir Michael Keane, K. C. S. I. Governor of Assam, to an extempore Address presented by Rai Padmanath Gohain Barooah Bahadur, General Secretary, Ahom Associations, on the occasion of the All Ahom Conference held at Dibrugarh on the 21st April, 1935 B.C.—(Proceedings of the Ahom Associations Conference, 21.4.35).

বাগ্মিতাৰ পৰিচয় দিছিল (১)। দেশত যাতায়াতৰ উন্নতি সাধনৰ লগে লগে তেওঁ প্ৰাদেশিক ৰাজউৱাল টনকিয়াল কৰিবলৈ পাৰ্য্যমানে যত্ন কৰিছিল; সেই যত্নৰ ফলস্বৰূপ, "অটনিমিয়াৰ কমিটী"ৰ অনুমোদন মতে, ভাৰত গৱৰ্ণমেণ্টৰ পুঁজিৰপৰা অসমৰ উৎপন্ পেট্ৰোল-শুল্কৰ ভাগ ৪৭,০০০০০৲ পঞ্চলিচ লাখ টকা অসম গৱৰ্ণমেণ্টৰ পুঁজিলৈ বছৰি প্ৰাপ্তিৰ ব্যৱস্থা লাভ হয়। প্ৰাদেশিক সংস্কৃত স্বায়ত্তশাসন 'Provincial Autonomy) অসম প্ৰদেশত সফল কৰাৰ অৰ্থে তেওঁ তাৰ সূচনাৰ দিহা লগাই দি যায়। বৰ দুখৰ বিষয়, ১৯৩৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ৪ মাৰ্চ্চ তাৰিখে ৰাজকাৰ্য্যৰপৰা অৱসৰ লৈ যোৱাৰপৰা ৬ মাহ পূৰ নৌ হওঁতেই. স্বদেশ বিলাতত, চাৰ মাইকেল কীন্ বাহাদুৰৰ অকালমৃত্যু হয়।

চাৰ ৰবাৰ্ট নীল ৰীড—খ্ৰীঃ ১৯৩৭ চনৰ ৫ মাৰ্চ্চৰপৰা চাৰ ৰবাৰ্ট নীল ৰীড চাহাব বাহাদুৰ অসমৰ গৱৰ্ণৰ হৈছিল।

অসম ভাৰত-ইংলণ্ডীয় সমসাময়িক কথা

খ্ৰীঃ ১৯২১ চনৰপৰা ১৯৩২ চনলৈকে এই ১১ বছৰত ভাৰতবৰ্ষত গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল লৰ্ড ৰিডিঙ্গৰ পাঁচ আৰু লৰ্ড আয়ৰউইনৰ ছয় বছৰীয়া শাসনকাল পাৰ হয়। তাৰ পাচত, লৰ্ড উইলিংডন গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ শাসন ১৯৩৮ খ্ৰীষ্টাব্দৰ এপ্ৰিললৈকে চলে। লৰ্ড ৰিডিঙ্গৰ দিনত লগা অসহযোগিতাৰ আন্দোলন ক্ৰমাৎ চৰি উঠি, লৰ্ড আয়ৰউইনৰ আমোলত সি গৱৰ্ণমেণ্টৰ আইন-কানুন অমান্য কৰা (Civil Disobedience) ব্যৱস্থাত পৰিণত হৈ, ভাৰতজুৰি অহিংসামূলক অসহযোগিতাৰ Non-violent Non-co-operation and Civil Disobedience) উৎপাত-অশান্তি বাঢ়ি উঠিছিল; আৰু তাৰে সন্ধি-সমালোচনাৰ অৰ্থে ইংলণ্ডত ভাৰতীয় আৰু বৃটিচ্ প্ৰতিনিধিসকলেৰে গঠিত এখন মেৰচৰা-মেল (Round Table Conference) বহিছিল। সেই মেৰচৰা-মেললৈ কংগ্ৰেছৰ তৰফে মহাত্মা গান্ধী, মুছলিমৰ হৈ মৌলানা মহম্মদ আলি, হিন্দুৰ হৈ পণ্ডিত মদনমোহন মালবা, অসমৰপৰা শ্ৰীযুত চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা এইসকল প্ৰতিনিধি সদস্য গৈছিল। বিলাতত দ্বিতীয় মেৰচৰা-মেলৰ কাৰ্য্য চলি থাকোতেই লৰ্ড উইলিংডন ভাৰতবৰ্ষৰ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল আৰু ভাইচৰয় মকৰল হৈ আহে।

ইংলণ্ডত ২য়, মেৰচৰা-মেল বহাৰ আগতে ভাৰতৰ প্ৰজা-প্ৰতিনিধি মহাত্মা মোহনচাঁদ কৰমচাঁদ গান্ধী আৰু বৃটিচ্ ৰাজপ্ৰতিনিধি গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল লৰ্ড আয়ৰউইনৰ মাজত সমিলমিল মিট্মাটৰ এখন আপোচ-আলোচনা-মেল (Gandhi-Irewin Pact) বহিছিল। ১৯৩৬ চনৰ ১৬ এপ্ৰিল তাৰিখে লৰ্ড উইলিংডনৰ শাসনকাল উকলিলত তেওঁৰ ঠাইত লৰ্ড লিন্লিথ গো ভাৰতবৰ্ষৰ ভাইচৰয় আৰু গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল হৈছেহি।

লৰ্ড লিন্লিথ্গো ইয়াৰ আগতে লণ্ডনত বহা মেৰচৰা-মেলৰ (Round Table Conference) আলোচনাৰ সিদ্ধান্ত দিবলৈ গঠিত হোৱা পাৰ্লিয়ামেণ্টৰী কমিটীৰ প্ৰেচিডেণ্ট আছিল। সেই বিষয়-বাব সন্তোষজনককৈ চলালি যশস্যা লাভ কৰা গুণৰ বাবেই, ভাৰতবৰ্ষত নতুনকৈ স্বায়ত্তশাসন-সংস্কাৰ সফল কৰাৰ অভিপ্ৰায়ে, ভাৰত-সম্ৰাটে

---

(১) Bulletin No. 8. compiled by Rai Bahadur S. K. Bhuyan, Honorary Provincial Director, D. H. A. S., Assam.

লৰ্ড লিন্লিথ্গো বাহাদুৰক ভাৰতবৰ্ষৰ গবৰ্ণৰজেনেৰেল আৰু ভাইচৰয়ৰ পদত নিযুক্ত কৰি পঠিয়াইছে। এওঁ ইয়াৰ আগেয়েও, খেতি-বিষয়ক অনুসন্ধান-সমিতিৰ সভাপতি হৈ এবাৰ ভাৰতবৰ্ষলৈ আহিছিল। এওঁ এজন শান্ত প্ৰকৃতিৰ সাধু পুৰুষ।

ভাৰতবৰ্ষত ভাইচৰয় গবৰ্ণৰজেনেৰেল ৰাজপ্ৰতিনিধিৰ সালসলনি হোৱাৰ দোমোজাত, সিফালে ইংলণ্ডত, ১৯৩৫ চনৰ ২০ জানুৱাৰী তাৰিখে, গ্ৰেট্‌বৃটন আৰু আয়ৰ্লণ্ডৰ ৰজা আৰু ভাৰতবৰ্ষৰ সম্ৰাট পঞ্চম জৰ্জ্জ স্বৰ্গী হোৱাত, তেওঁৰ বৰপুত্ৰ অষ্টম এডোৱাৰ্ড গ্ৰেট্‌বৃটন আৰু আয়ৰ্লণ্ডৰ ৰজা আৰু ভাৰতবৰ্ষৰ সম্ৰাট হয়। কিন্তু তেওঁ ৰাজপাটত উঠা মুঠেই দুবছৰ পাঁচমাহ হওঁতেই এটা দোৰ্ঘোৰ সাংসাৰিক সমস্যা উপস্থিত হয়। কাৰণ, তেওঁ মিচেচ্ চিমচন্ নামেৰে এগৰাকী বিচক্ষণীয়া সুন্দৰী আমেৰিকানী মহিলাৰ প্ৰেমত পৰি, সেই মহিলাক বিয়া কৰাবলৈ মনস্থ কৰে ; কিন্তু বৃটিচ্ ৰাজনীতি মতে সেই মহিলাক ইংলণ্ডৰ পটেশ্বৰী পাতিব নোৱাৰি। গতিকে এটা বিষম সমস্যা উপস্থিত হ'ল—আগত সম্মোহন প্ৰেমৰ আকৰ্ষণ, পিচত অলঙ্ঘনীয় ৰাজনীতিৰ আঁকুহীটান। গতিকে, ইংলণ্ডৰ ঘাই মন্ত্ৰী মিষ্টাৰ বাল্ডউইনৰ লগত ভালেমান তৰ্কালোচনা আৰু আপোন-মনেৰে বিস্তৰ চিন্তালোচনা কৰাৰ পাচত, উপায়ন্তৰ হৈ, "সূৰ্য্য-অস্ত-নোযোৱা" (১) সুবিস্তীৰ্ণ বৃটিচ্ সাম্ৰাজ্যৰ অধীশ্বৰ ভাৰত-সম্ৰাট অষ্টম এডোৱাৰ্ডে প্ৰেমক ওপৰ-আসন দি, বৃটিচ্-ৰাজসিংহাসন হেলাৰঙ্গে প্ৰত্যাহাৰ কৰি, পৃথিবীৰ বুৰঞ্জীত অভাবনীয় একাধ্যাৰ অৱতাৰণাৰে সৈতে এটা অপূৰ্ব্ব অসাধাৰণ নাম ৰাখিলে।

মহাৰজা-সম্ৰাট অষ্টম এডোৱাৰ্ডে বৃটিচ্ ৰাজপাট প্ৰত্যাহাৰ কৰাত, তেওঁৰ সহোদৰ ভায়েক, স্বৰ্গীয় সম্ৰাট পঞ্চম জৰ্জ্জৰ দ্বিতীয় পুত্ৰ, এলবাৰ্ট ফ্ৰেডাৰিক আৰ্থাৰ জৰ্জ্জ কোঁৱৰ, ষষ্ঠ জৰ্জ্জ নামেৰে, ১৯৩৭ চনৰ মে' মাহৰপৰা ইংলণ্ডেশ্বৰ ভাৰত-সম্ৰাট হৈছে।

বৰ্ত্তমান মহাৰজা সম্ৰাট ষষ্ঠ জৰ্জ্জৰ পত্নী, মহাৰাণী এলিজাবেথ ইংলণ্ডৰ আৰ্ল অৱ ষ্ট্ৰথেমৰ ৰূপৱতী আৰু গুণৱতী জীয়াৰী। তেওঁক সম্ৰাট ষষ্ঠ জৰ্জ্জে, ডিউক অৱ ইয়ৰ্ক হৈ থাকোতেই, ১৯২৩ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২৬ এপ্ৰিলত বিয়া কৰায়। মহাৰাণী এলিজাবেথ ইংলণ্ডত ওপজা নিভাঁজ ইংৰাজ মহিলা।

সম্ৰাট ষষ্ঠ জৰ্জ্জ আৰু সম্ৰাজ্ঞী এলিজাবেথৰ প্ৰথমা কন্যা-সন্তান ৰাজকুমাৰী এলিজাবেথ এতিয়া গ্ৰেট্‌বৃটনৰ যুৱৰাণী আৰু ভাৰতবৰ্ষৰ ভাবী সম্ৰাজ্ঞী বা পাটমাদৈ কুঁৱৰী। যুৱৰাণী হওঁতে, ভাবী মহাৰাণী ৰাজকুমাৰী এলিজাবেথৰ বয়স মুঠেই ১১ বছৰ হৈছিল।

বৃটিচ্ ৰাজকীয় উত্তৰাধিকাৰিত্ব আইন বা ৰাজনীতি অনুসাৰে, ৰজাৰ বা ৰাজপাটৰ অধিকাৰীৰ পুত্ৰই হওক বা কন্যাই হওক, প্ৰথম সন্তানেহে ৰজা বা ৰাণীৰ পাচত ৰজা বা ৰাণী হৈ ৰাজপাট পাব পাৰে। সেই সূত্ৰানুসাৰেই, বৰ্ত্তমান সম্ৰাট ষষ্ঠ জৰ্জ্জ আৰু সম্ৰাজ্ঞী এলিজাবেথৰ প্ৰথমা কন্যা-সন্তান ৰাজকুমাৰী এলিজাবেথ ভাবী পটেশ্বৰীৰূপে মনোনীত হৈ আছে। এওঁৰ ঊৰ্দ্ধপ্ৰপিতামহী ৺"মহাৰাণী" ভিক্টোৰীয়াও সেই সূত্ৰেই ইংলণ্ডৰ পটেশ্বৰী হৈছিল।

---

(১) বৃটিচ সাম্ৰাজ্য গোলাকাৰ পৃথিবীৰ নানান্ দেশ-প্ৰদেশ-মহাদেশত এনেভাৱে জুৰি আছে যে ২৪ ঘণ্টাৰ ভিতৰত সেই সাম্ৰাজ্যৰ এঠাইত নহয় এঠাইত সূৰ্য্যৰ পোহৰ পৰিছেই,—এই সাম্ৰাজ্যত সমূলকে বেলি মাৰ নাযায়। সেই কাৰণেহে, বৃটিচ্ সাম্ৰাজ্যক 'সূৰ্য্য-অস্ত-নোযোৱা' বা 'বেলি মাৰ নোযোৱা' সাম্ৰাজ্য বোলা যায়।

আধ্যা—২

অসমত ভূ-স্বত্বৰ নিয়ম-প্ৰণালী

গুৱালপাৰাত বাজে অসমত ৰায়তৰ ভূ-স্বত্ব থাইকৈ তিনিবিধ ;—যেনে, (১) ৰায়তোৱাৰী, (২) নিস্পিখেৰাজ, (৩) লাখেৰাজ।

(১) ৰায়তোৱাৰী—এই স্বত্ব অনুসৰি ৰায়তে চৰ্কাৰ বা গৱৰ্ণমেণ্টৰপৰা একচনীয়া আৰু ম্যাদী (১০ চনীয়া, ২০ চনীয়া, ৩০ চনীয়া) বন্দবস্তিত মাটি ভোগ দখল কৰে ; আৰু সেই মাটি ৰায়তে নিজ ইচ্ছামতে সমুদায় বা তাৰ কোনো দাগ ইস্তফা দিব পাৰে, আৰু নতুনকৈ চৰ্কাৰী মাটি লগাই লবও পাৰে। ১৮৮৩ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে অসমত ৰায়তোৱাৰী স্বত্ব একচনীয়া মাথোন আছিল ; তেতিয়া মাটিত ৰায়তৰ ভোগ দখলত বাজে আন কোনো স্বত্ব নাছিল। কিন্তু, ১৮৮৬ খ্ৰীষ্টাব্দৰ মাজ ভাগত, ৰাজহৰ নিয়ম-নিৰ্ব্বন্ধমতে, যেতিয়া ম্যাদী বন্দবস্তিৰ মাটিত ৰায়তৰ ভূ-স্বত্ব আগতকৈ বেছি স্থায়ী বা দীৰ্ঘকলীয়া হয়, তেতিয়াৰপৰা সেই স্বত্বৰ বলত ৰায়তে নিজ পটাৰ মাটি দান, বিক্ৰয়, হস্তান্তৰ আৰু পৈতৃক সম্পত্তিৰূপে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা হ'ল। তদুপৰি, ম্যাদী বন্দবস্তি চলিবৰপৰা বন্দবস্তিৰ নিৰ্দ্ধাৰিত কালৰ ভিতৰত ৰাজহৰ নিৰিখ লৰিবৰ বা বাঢ়িবৰ আশঙ্কা গুচিল ; আৰু গৱৰ্ণমেণ্টে চৰ্কাৰী কাৰ্য্যোপলক্ষে কোনো ম্যাদী পটাৰ মাটি ললেও, ৰায়তে তাৰ মূল্যস্বৰূপে ক্ষতিপূৰণ পাব পৰা হ'ল। কিন্তু, একচনীয়া বন্দবস্তিত সেইবোৰ স্বত্ব নাই, গৱৰ্ণমেণ্টে চৰ্কাৰী কাৰ্য্যোপলক্ষে কোনো একচনীয়া পটাৰ মাটি ললে, ৰায়তে তাৰ মূল্যস্বৰূপ ক্ষতিপূৰণ দাবী কৰিব নোৱাৰে; কেৱল ঘৰ, গছ, শস্য ইত্যাদিৰ মূল্যহে পাব পাৰে।

(২) নিস্পিখেৰাজ আৰু (৩) লাখেৰাজ—নিস্পিখেৰাজ মাটি ৰায়তে অৰ্দ্ধেক ৰাজহত ভোগ-দখল কৰিবলৈ পায়। তাত বাজেও, সেই মাটিৰ গৰাকীয়ে তাৰ ওপৰত চিৰস্থায়ী স্বত্ব চলায়, যদ্যপি বঙ্গদেশীয় দখলীস্বত্বৰ দাবী ইয়াত নাখাটে। লাখেৰাজ মাটিতো সেইবোৰ স্বত্বকে পোৱা যায় ; কিন্তু তাৰ উপৰি সেই মাটিৰ ৰাজহ সম্পূৰ্ণে ৰেহাই পোৱা যায়, অৰ্থাৎ ৰজাঘৰত তাৰ বাবে ৰাজহ সমূলি শোধাব নালাগে। এই ৰীতি আহোম ৰাজত্বৰ আদিছোৱাৰেপৰা চলি আহিছিল। পিচে, আহোমৰ শেষোশেষৰ জনা স্বৰ্গদেৱ চন্দ্ৰকান্তসিংহই "খৰিকাটন" বুলি, পূৰাত ।/০ পাঁচ অনাকৈ নিস্পিখেৰাজ মাটিত কৰ লগায়, আৰু 'মানৰ দিনতো' সেই কৰ চলিছিল। অসম যেতিয়া বৃটিচ দখলত পৰিল, তেতিয়া ওপৰত কোৱা আটাইবোৰ স্বত্ব লোপ পাইছিল বা 'বদ' হৈছিল ; কিন্তু সেই কালৰ বৃটিচ্ শাসনকৰ্ত্তা মিষ্টাৰ ডেভিড স্কট চাহাবে তাক সমূলকৈ বদ নকৰি, আগৰ নিৰ্দ্ধাৰিত নিৰিখৰ লগতে আৰু অলপ যোগ দি, নিস্পিখেৰাজ আৰু লাখেৰাজ দুয়োবিধৰে একাকাৰে পূৰাত ।০ আধলিকৈ ৰাজহ ধাৰ্য্য কৰে।

১৮৩৪ খ্ৰীষ্টাব্দত জেনেৰেল জেন্‌কিন্সৰ তদন্তীয়া কৰ্ম্মচাৰী কাপ্তান্ বোগিৰ দ্বাৰাই অসমৰ আহোমৰাজ প্ৰদত্ত দেৱোত্তৰ, ব্ৰহ্মোত্তৰ, ধৰ্ম্মোত্তৰ আৰু আন আন সেই বিধৰ

ভূ-স্বত্বৰ বিষয়ে অনুসন্ধান কৰোৱা হয়; তাৰ পাচতো সেই কাৰ্য্য ১৮৬০ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে চলে। ইয়াৰ ভিতৰত জেনেৰেল জেন্‌কিন্সৰ বিচাৰ আৰু সিদ্ধান্ত অনুযায়ী, ব্ৰহ্মোত্তৰ, ধৰ্ম্মোত্তৰ আৰু আন তেনেকুৱা লাখেৰাজ মাটিৰপৰা দেৱোত্তৰ ভূমি পৃথক কৰা হয়। আৰু আহোমৰাজপ্ৰদত্ত দেৱোত্তৰ ভূমিৰ ৰাজহ সম্পূৰ্ণে ৰেহাই দি, যিবিলাক ব্ৰহ্মোত্তৰ, ধৰ্ম্মোত্তৰ আৰু আন আন তেনেবিধৰ মাটি যথাৰ্থতে আহোম স্বৰ্গদেৱে দান কৰিছিল, সেইবোৰৰ পূৰাত আধলিকৈয়ে ৰাজহ ধাৰ্য্য কৰি ৰখা হ'ল; কিন্তু যিবোৰ লাখেৰাজ বা নিস্পিখেৰাজ মাটি আহোম স্বৰ্গদেৱে দান কৰাৰ ভাল প্ৰমাণ পোৱা নগ'ল, সেইবোৰ মাটি ৰায়তোৱাৰী শ্ৰেণীভুক্ত কৰি, সকলোবিধ সাধাৰণ মাটিৰ ৰাজহ পূৰাত :৲ এটকাকৈ ধাৰ্য্য কৰা হয়। তাৰ পাচত, খ্ৰীঃ ১৮৭২ চনৰপৰা ১৮৭৯ চনলৈকে গৱৰ্ণমেণ্টে অসমত ভূ-স্বত্বৰ নিয়ম-নিৰ্ব্বন্ধ বিষয়ে আকৌ সাত বছৰ বিস্তৰ লিখালিখিকৈ আলোচনা কৰে; কিন্তু সদৌশেহত জেনেৰেল জেন্‌কিন্সৰ নিয়ম-নিৰ্ব্বন্ধেই বাহাল ৰয়। সেই কালত অৰ্দ্ধ-ৰাজহ দিওঁতাবিলাকক লাখেৰাজদাৰ বোলা হৈছিল, কিন্তু আচলতে সিবিলাক নিস্পিখেৰাজদাৰহে। নিস্পিখেৰাজদাৰবিলাকে আৰু এটা সুবিধা ভোগ কৰে যে সিবিলাকৰ দখলৰ পতিত মাটিৰপৰা কোনো আৰ্জ্জন নহলে, তাৰ বাবে সিবিলাকে ৰাজহ দিব নালাগে। এই নিস্পিখেৰাজ-স্বত্বৰ লেখ অকল কামৰূপ জিলাতে চাৰিভাগৰ তিনিভাগ পৰিছে; আহোম ৰাজত্বৰ শেহছোৱাত, বিশেষকৈ গুৱাহাটীত আহোম ৰাজধানী পাতিবৰপৰা, ব্ৰহ্মোত্তৰ আৰু ধৰ্ম্মোত্তৰ মাটিৰ লেখ বাঢ়ি উঠাত, কামৰূপ জিলাত নিস্পিখেৰাজদাৰৰ সংখ্যা ভালেমান বাঢ়িল।

ওপৰত কোৱা কেইবিধত বাজেও অসমত চমুৱা, খাত, দহকুৰীয়া আৰু তুপইচীয়া লাখেৰাজ আৰু নিস্পিখেৰাজ ভূ-স্বত্ব আছে। চমুৱাদাৰে ৰায়তোৱাৰী নিৰিখেই ৰাজহ দিব লাগে; কিন্তু এটা সুবিধা এই যে তেওঁ সাধনীদাৰ, মৌজাদাৰ, তহচিলদাৰ প্ৰভৃতি বিষয়াৰ জৰিয়তে নোশোধাই, পোনহাতে ৰাজভঁৰালত ৰাজহ জমা দিবগৈ পাৰে, আৰু মুঠ জমাৰ ওপৰত তেওঁ শতকৰা ১০৲ দহ টকাকৈ কমিচন পায়। এনে ভূ-স্বত্ব অসমত মুঠেই একেখন। গোটেই অসমত খাত মুঠেই ৪ চাৰিখন,—এখন নগাঁৱত, এখন লক্ষীমপুৰত, দুখন কামৰূপত। ইয়াৰ ভিতৰত দুজন খাতদাৰক মৌজাদাৰ বুলিয়েই ধৰিব পাৰি। আন দুখন খাতত মাথোন পটা বাজে বাজে ৰায়তৰ নামত নিদি খাতদাৰৰ নামত দিয়া হয়। দহকুৰীয়া স্বত্বত, ৰাজহ কুৰি টকাৰ ওপৰ হ'লে, স্বত্বাধিকাৰীয়ে মুঠ ৰাজহৰ অৰ্দ্ধেক ৰেহাই পায়; আৰু দহ টকাৰপৰা কুৰি টকাৰ ভিতৰত হ'লে, দহৰ ওপৰৰ যি ৰাজহ হয়, তাৰহে অৰ্দ্ধেক ৰেহাই দিয়া হয়। এই বিধৰ ভূ-স্বত্বৰ খাত শিৱসাগৰত চাৰিখন আছে। তুপইচীয়া ভূ-স্বত্বৰ খাত মুঠেই ৯ খন। ইয়াৰ মুঠ মাটিকালি ২৭৫৫ একৰ; আৰু ৰাজহ বিঘাত ৶ পাইকৈ দিব লাগে। এনে ভূ-স্বত্ব কেৱল দৰং আৰু লক্ষীমপুৰত হে আছে।

চিৰস্থায়ী ভূ-স্বত্বৰ চিন্ অসমৰ অকল গুৱালপাৰাত হে ৰৈছে। পূৰ দুৱাৰ কেইখন এৰি, ১৭ খন চিৰকলীয়া আৰু ৮ খন অলপদিনীয়া বন্দবস্তিৰ ভূমিয়েই গোটেই জিলাখনকে সামৰিছে। সেই ১৭ খনৰ ৭ খন চৌধুৰী বিলাকৰ জিম্মাত; বাকী ১০ খনৰ

সৰহভাগ আগৰ ৰাজহ বেহাই পোৱা মাটি। এতিয়া সেইবোৰ এটা চিৰস্থায়ী জমাত ধাৰ্য্য হৈছে। ৮ খন অলপদিনীয়া বন্দবস্তি স্বত্বৰ ভিতৰত ৫ খনৰ বছৰি ডাক হয়; দুখন লাখেৰাজ আৰু নিস্পিখেৰাজ গৱৰ্ণমেণ্টে জমিদাৰৰপৰা দান পাইছে।

পূৰ-দুৱাৰ জমিদাৰী ৫ পাঁচ ভাগত বিভক্ত।—(১) বিজ্‌নী, (২ চিদ্‌লী, (৩) চিৰাং, (৪) ৰিপু, আৰু (৫) গুমা। ইয়াৰ ভিতৰত শেহৰ তিনি ভাগ সম্পূৰ্ণে গৱৰ্ণমেণ্টৰ সম্পত্তি; আৰু ইয়াৰ বন্দবস্তি খৰচ অসমৰ ৰায়তোৱাৰীৰ নিচিনা;—বিভিন্ন ইমানেই হে যে ইয়াৰ সৰহভাগ মাটিৰেই একচনীয়া বন্দবস্ত, আৰু ৰাজহৰ নিৰিখো খাচ অসমৰ ৰায়তোৱাৰী স্বত্বৰ নিৰিখতকৈ কম। বিজ্‌নী আৰু চিদ্‌লী সেই নামৰ ৰাজবংশধৰৰ জমিদাৰী। চিদ্‌লী জমিদাৰী গৱৰ্ণমেণ্টে চলায়; জমিদাৰে মুঠেই "মালিকানা" বুলি মুঠ জমাৰপৰা শতকৰা ২০৲ টকাকৈ ৰাজহৰ ভাগ পায়। বিজ্‌নী জমিদাৰী ১৯০১ খ্ৰীষ্টাব্দত ৰাণীৰ নামে দহ বছৰলৈ নতুন বন্দবস্ত কৰা হৈছিল, আৰু সেইমতে ৰাণী মুঠ ৰাজহৰ শতকৰা ৮০৲ টকাৰ গৰাকিনী আছিল। তাৰ পাচত, ১৯১১ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ৩১ মাৰ্চ্চত সেই বন্দবস্তিৰ কাল উকলি যোৱাত, পুনঃ বন্দবস্তিৰ প্ৰস্তাৱ গৃহীত নোহোৱালৈকে আগৰ বন্দবস্তিৰ নিয়ম-নিৰ্ব্বন্ধৰ দিন দীঘলাই দিয়া হয়। ১৯১৮ খ্ৰীষ্টাব্দৰ শেহছোৱাত বিজ্‌নীৰ ৰাণী ৺অভয়েশ্বৰী দেৱীৰ মৃত্যু হোৱাত, কুমাৰ ৺যোগেন্দ্ৰ নাৰায়ণ ভূপবাহাদুৰ বিজ্‌নীৰ জমিদাৰ হয়; তাৰ পাচত, ১৯৩৭ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ১৮ জুনত তেওঁৰ অকালমৃত্যু হোৱাত, কুমাৰ ভৈৰৱনাৰায়ণ ভূপবাহাদুৰ বিজ্‌নীৰাজৰ অধিকাৰ হৈছে। খ্ৰীঃ ১৯২১ চনৰপৰা বিজ্‌নী জমিদাৰী "কোৰ্ট অব ওৱাৰ্ড" বা গৱৰ্ণমেণ্টৰ পোনহতীয়া তত্ত্বাৱধানত ৰখা হৈছে।

আধ্যা—৩

চাহ-খেতি

অসমত চাহৰ খেতিটো আদিৰেপৰা বনী আছিল। অসমত অতি উত্তম চাহ উৎপন্ন হয় কাৰণেই, এই চাহৰ সংসৰ্গতে আওহতীয়া অসমৰ নাম আজিকালি পৃথিবীৰ উন্নত দেশবিলাকত প্ৰখ্যাত হৈছে। কিন্তু, এই খেতি অসমৰ অসমীয়া খেতি নহয়; অৰ্থাৎ বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টৰ আগমনৰ পূৰ্ব্বে অসমত চাহ খেতি নাছিল। উজনি অসমৰ অতি পূব শদিয়া অঞ্চলত আদিতে বনৰীয়া চাহগছ পোৱা গৈছিল। খ্ৰীঃ ১৮২৩ চনত, মিঃ ৰবাৰ্ট ব্ৰুচ চাহাবে সেই বনৰীয়া চাহগছ আবিষ্কাৰ কৰে। তাৰ পাচত, বৃটিচ্ এজেণ্ট কাপ্তান জেন্‌কিন্স চাহাবৰ আমোলত, মিঃ গৰ্ডন চাহাবক চীন দেশলৈ পঠিয়াই অসমৰ চাহগছ পৰীক্ষা কৰোৱাত, অসমৰ আৰু চীনৰ চাহগছ একে সঁচৰ বুলি প্ৰমাণিত হয়, আৰু তেতিয়াৰপৰা অসমৰ বনৰীয়া চাহগছৰ পাত ছিঙি তাটালৈ পঠোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰা হয়। বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টৰ শাসনে অসম দেশৰ মানুহৰ অৱস্থাৰ যিৰূপে

তালৰ কালে পৰিবৰ্ত্তন ঘটালে, চাহৰ খেতিয়েও বস্ত্ৰ প্ৰসূতী অসমভূমিৰ উৎকৰ্ষতা সেইদৰে বঢ়ালে। ইয়াত বাজেও, চাহখেতিয়ে অসমীয়া মানুহলৈ জীৱিকা আৰ্জনৰ এটা সুগম বাট মুকলি কৰিলে। চাহখেতিৰ নিমিত্তে ভাৰতবৰ্ষৰ আন আন ঠাইৰপৰা কোৰধৰা "কুলি" মানুহ আনিবলগীয়া হোৱাত, আৰু শেহান্তত সেই মানুহৰ সৰহভাগ ইয়াতে বসতি কৰি থকাত, অসমদেশৰ লোকসংখ্যাও ভালেমান গুণে বাঢ়িছে; এনে কি, বৰ্ত্তমান অসমৰ মুঠ লোকসংখ্যাৰ চাৰি-ভাগৰ এভাগ এইদৰে বসতি কৰা নতুন মানুহ। তদুপৰি, এই চাহ খেতিৰ নিমিত্তেই অসমত জাহাজাদিৰ চলাচল, ৰেল আৰু বাট-ঘাটৰ সুব্যৱস্থা হৈছে। মুঠতে ক'বলৈ গ'লে, এই চাহখেতিৰপৰা অসমদেশৰ মাটি আৰু মানুহৰ বিস্তৰ উন্নতি হ'ব লাগিছে।

অসমত পোন-প্ৰথম চাহখেতি ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু কুণ্ডিল নৈৰ মাজৰ বালি চাপৰিত বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টে মুকলি কৰে। সেই ঠাইত চাহৰ খেতি ভাল নোহোৱাত, কেইবছৰমানৰ পাচত, তাৰপৰা খেতি তুলি নি, জয়পুৰত নতুনকৈ চাহ-বাগিছা খোলা হয়। তাৰ পাচত, ১৮৪০ খ্ৰীষ্টাব্দত গৱৰ্ণমেণ্টে সেই বাগিছা "অসম কোম্পানীক" বিক্ৰয় কৰে। সিবিলাকে তাৰ লগতে ডিব্ৰুগড়ত বুঢ়ীদিহিং আৰু টিঙ্গিৰী নৈৰ মাজৰ চাপৰিত নতুনকৈ বাগিছা খুলি তাৰ উন্নতি ক্ৰমাৎ বঢ়াবলৈ ধৰে। তেতিয়া চাহগুটি প্ৰায় সমুদায় চীনদেশৰপৰা অনোৱা হৈছিল। আগভোখৰত এই চাহ-খেতিত কোম্পানীয়ে লাভ দেখুৱাব পৰা নাছিল, বৰং এই খেতিৰপৰা সিবিলাকৰ বিস্তৰ ক্ষতিহে হৈছিল। কিন্তু, ১৮৫২ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা ইয়াৰ উন্নতি হ'বলৈ ধৰাত, কোম্পানীয়ে এই কাৰবাৰত লাভৰ মুখ দেখে। ১৮৫৯ খ্ৰীষ্টাব্দত ৪০০০ একৰ মাটিত এই খেতি বিস্তাৰিত হয়, আৰু কোম্পানীয়ে ৭৬০০০ পাউণ্ড চাহৰ ৰপ্তানি দেখায়। গৱৰ্ণমেণ্টৰপৰা কিনি লোৱাৰ পাচত, কোম্পানীয়ে উজনি অসমত ১৮৫৩ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে আৰু ৯খন চাহ-বাগিছা নতুনকৈ খোলে। ১৮৫৮ খ্ৰীষ্টাব্দত উইলিয়মচন কোম্পানীয়ে যোৰহাটত চাহ-বাগিছা খোলে। উজনি অসমত "অসম কোম্পানীয়ে" চাহ-খেতিৰ বহুত উন্নতি কৰি তাৰপৰা বিস্তৰ লাভ কৰা দেখি, পাচলৈ আন আন ইংৰাজ কোম্পানীয়েও অসমৰ আন আন ঠাইত নতুন-নতুনকৈ চাহ-বাগিছা খুলি অলপ দিনৰ ভিতৰতে এই কাৰবাৰ জিলিকাই তুলিলে। উজনি অসমৰ বাহিৰেই চুৰমা উপত্যকাতো চাহ-বাগিছা খুলিবলৈ কোম্পানীয়ে কাৰবাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। কাছাৰ জিলাতো বনৰীয়া চাহগছ পোৱা গ'ল; গতিকে ১৮৫৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা কাছাৰ আৰু ছিলট জিলাতো নতুন-নতুনকৈ চাহ-বাগিছা খোলা হয়। তাৰ পাচত, দুয়ো উপত্যকাতে চাহ-বাগিছাৰ সংখ্যা ক্ৰমাৎ বাঢ়িবলৈ ধৰে, আৰু এই খেতিৰ কাৰবাৰৰপৰা ইউৰোপীয় কোম্পানীয়ে কোটি-কোটি টকা লাভ কৰিবলৈ ধৰিলে।

সন্তোষৰ কথা, আজিকালি অসমীয়া মানুহেও অসমৰ চাহ-খেতিত উৎসাহেৰে হাত দিছে। আৰু, কোনো-কোনোৱে তাৰপৰা বিস্তৰ লাভ কৰি বৰ উন্নত অৱস্থা লাভ কৰিছে। অসমীয়াৰ ভিতৰত লাহদৈগড়ৰ ৺বোৰেশ্বৰ বৰুৱাই পোন-প্ৰথমে চাহ-বাগিছা খুলি পটন্তৰ দেখুৱায়। তেওঁ প্ৰতিষ্ঠা কৰা "লাহদৈগড় চাহ-বাগিছা"

সবাতো-আগ অসমীয়াৰ চাহ-বাগিচা। তেওঁ মৰণৰ আগলৈকে ৭ জন পুতেকৰ কাৰণে ৭খন বাগিচা পাতিছিল। সেই কালত বোৰেশ্বৰ বৰুৱা অসমত আটাইতকৈ চহকী অসমীয়া আছিল। ৺ৰায়বাহাদুৰ জগন্নাথ বৰুৱাৰ পিতৃ ৺হেমধৰ বৰুৱাই প্ৰথমতে লাহদৈগড় বাগিচাৰ গুটি-সঁচ নিহে তেওঁৰ "লেতেকুজান বাগিচা" পাতেগৈ। তেওঁৰ পাচত, ৺ৰায়বাহাদুৰ বিষ্ণুৰাম বৰুৱাৰ প্ৰতিষ্ঠিত বাগিচাত তেওঁৰ পুত্ৰ ৰায়বাহাদুৰ শিৱপ্ৰসাদ বৰুৱা, ৰায়বাহাদুৰ ৰাধাকান্ত সন্দিকৈয়ে নিজেপতা বাগিচাত, আৰু সেই আৰ্হিৰে কেইবাজনো অসমীয়া চাহ-খেতিয়ক টনকিয়াল হৈ উঠিছে। অসমীয়া মানুহে চাহ-খেতি কৰি বা চাহ-বাগিচাৰ কাৰবাৰ চলাই কৃতকাৰ্য্য হোৱাৰ ভিতৰত, যোৰহাটৰ ৺ৰায় জগন্নাথ বৰুৱা বাহাদুৰ প্ৰথম আৰু অগ্ৰগণ্য পুৰুষ। তেওঁৰ আৰ্হিয়ে অসমীয়াৰ ভিতৰত স্বাধীন কাৰবাৰত কৃতিত্ব লাভ কৰি গণ্যমান্য আৰু অৱস্থাপন্ন হ'বলৈ চিৰকাল বল দিব।

অসমৰ চাহ খেতিয়কক উৎসাহ দিয়াৰ অভিপ্ৰায়ে, গৱৰ্ণমেণ্টে নিচেই নামনিমিত্ত খাজনাত সিবিলাকক মাটি দিছিল। পোনেই, খ্ৰীঃ ১৮৩৮ চনত, এশৰপৰা হাজাৰ একৰলৈকে, ৪৫ বছৰীয়া বন্দৱস্তিত, প্ৰথম কুৰি বছৰলৈ লাখেৰাজকৈ দিয়া হয়; বাকী ২৫ বছৰৰ নিমিত্তে একৰত ১৵০ মাথোন ৰাজহ ধাৰ্য্য কৰা হয়। ১৮৫৪ খ্ৰীষ্টাব্দত সেই নিয়ম সলাই ৯৯ বছৰীয়া বন্দৱস্তিত চাহ-খেতিৰ মাটি একৰত ৫৲ পাঁচ টকা মূল্যত বিক্ৰয় কৰাৰ নিয়ম চলে। ১৮৭৬ চনৰপৰা ত্ৰিশচনীয়া বন্দৱস্তিমতে, একৰত ১।০ পাঁচ মহাকৈ চাহ-খেতিৰ মাটিৰ খাজনাৰ নিৰিখ চলিছে।

আধ্যা—৪

পৰ্ব্বতীয়া আৰু দাঁতিয়লীয়া জাতি

মিৰি—মিৰি জাতিৰ বসতি অসমৰ উত্তৰ সীমাত। এই জাতিৰ মানুহে পৰ্ব্বত আৰু ভৈয়াম দুয়ো ঠাইতে বাস কৰে। মিৰিবিলাক বৰ শান্ত। মিৰিয়ে সমস্ত আবৰ-ৰবোৱা কামত গৱৰ্ণমেণ্টক সহায় কৰে। সেই কাৰণে, গৱৰ্ণমেণ্টে মিৰিবিলাকক সমূহকৈ বছৰি ১১৮৲ টকাকৈ পঁচা দিয়ে।

মিচিমি—দিবং আৰু ব্ৰহ্মকুণ্ডৰ মাজৰ ঠাইত মিচিমিবিলাকে বাস কৰে। চুলিকটা, বেবেজিয়া, ডিগৰু আৰু মিজু নামেৰে মিচিমি চাৰিজাত আছে। ইহঁত আগৰ ছোৱাত বৰ দুৰ্দান্ত আছিল। ১৮৫৪ খ্ৰীষ্টাব্দত মিজু আৰু আন কেইওজাত মিচিমিয়ে মাজে-সময়ে ভৈয়ামত উৎপাত লগাবলৈ ধৰে। সদৌশেষত, ১৮৬৬ খ্ৰীষ্টাব্দত, মিচিমিহঁতক ভেটা দি ৰখাৰ অৰ্থে খামতি ৰখুৱা ৰাখিবলৈ নিয়ম কৰা হয়। তথাপি, মিচিমিবিলাকে মাজে-সময়ে খ্ৰীঃ ১৮৯৯ চনলৈকে উৎপাত লগাবলৈ এৰা নাছিল।

খামতি—ইবিলাকৰ বিষয়ে আগেয়ে কৈ অহা হৈছে। শদিয়াত বাস কৰা খামতি আৰু নাৰায়ণপুৰত স্থাপিত হোৱা খামতিবিলাক গৱৰ্ণমেণ্টৰ খাচপ্ৰজাৰ

ভিতৰত গণ্য; আৰু সিবিলাকে ৰাজহ দিব লাগে। কিন্তু, টেঙাপানীত বাস কৰা খাম্‌তিবিলাকে গৱৰ্ণমেণ্টৰে সৈতে মিত্ৰভাৱে ৰাখিছে; কৰ-কাটল একো শোধাব নালাগে।

চিংফৌ—এই জাতিৰ আদি বসতি ঠাই পাটকাই পৰ্ব্বতৰ নামনিত। তাত চিংফৌক কাকীয়ান বোলে। বুঢ়ী-দিহিং, ন-দিহিং আৰু টেঙাপানীৰ মাজত বাস কৰা বিলাকক্‌হে চিংফৌ নামেৰে জনা যায়। চিংফৌ বৰ যুঁজাৰু জাতি। মোঁৱামৰীয়া বিদ্ৰোহৰ সময়ত ইহঁতৰো গা উঠিছিল। তেতিয়া চিংফৌহঁতে আহোম স্বৰ্গদেৱক নমনা হৈ উঠিছিল। তাৰেপৰা বহুকাল নিটাল মাৰি থাকি, তিপাম ৰজাৰ যোগে, ১৮৪৩ খ্ৰীষ্টাব্দত, সিহঁত আকৌ এবাৰ জঁকি উঠিছিল, আৰু কেইবামাহলৈকে গৱৰ্ণমেণ্টৰে সৈতে সিহঁতে ৰণ পাতিছিল। সদৌশেহত, চিংফৌহঁত বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্টৰ শৰণাগত হ'বলৈ বাধ্য হ'ল। এতিয়া সিহঁতে কানি খাই আগৰ তেজ হেৰুৱাইছে।

আবৰ—বৃটিচ অসমৰ উত্তৰ-পূব প্ৰান্তত আবৰ পৰ্ব্বত। ইহঁতৰ দোৱান মিৰিৰে সৈতে অলপ মিলে। কিন্তু, ইহঁত বৰ অঁকৰা জাতি। সহজে বৰাব নোৱাৰি কাৰণেই ইহঁতক "আবৰ" বোলা যায়। ইহঁতে ১৮৪৮ খ্ৰীষ্টাব্দৰপৰা মাজে-সময়ে ভৈয়ামৰ বৃটিচ ৰাজ্যত উপদ্ৰৱ কৰি আছিল। তাৰ পাচত, ১৮৫৮ খ্ৰীষ্টাব্দত আবৰৰ এটা ভাগৰ উৎপাত অসহনীয় হৈ উঠে। সেই বাবে গৱৰ্ণমেণ্টে সিহঁতৰ বিৰুদ্ধে কেইবাবাৰো ৰণ-যাত্ৰা কৰাই সিহঁতক বলে নোৱাৰিছিল। সদৌশেহত, ১৮৫৯ খ্ৰীষ্টাব্দত, বৃটিচৰ বৰ শকত সৈন্য-বল পঠিয়াই হে আবৰহঁতক অলপ শান্ত কৰোৱা হয়। তেতিয়াৰেপৰা সিহঁতক কোৰ, লোণ, কানি, ধঁপাত, ৰমচেৰাপ ইত্যাদি দি বৰিবৰ নিয়ম কৰা হয়। কিন্তু, আবৰক সিমানতো প্ৰকৃতপক্ষে বৰাব পৰা নহ'ল। ১৮৯৩ খ্ৰীষ্টাব্দত আবৰহঁতে বৃটিচ পুলিচৰ ওপৰত আক্ৰমণ কৰি আকৌ ভয়ানক উৎপাত লগায়। গতিকে, গৱৰ্ণমেণ্টে পুনঃ সিহঁতৰ বিৰুদ্ধে লৰিব লগাত পৰে, আৰু একেবাহে সাতবছৰ লাগি, ১৯০০ খ্ৰীষ্টাব্দতহে আবৰক বঢ়াই-বুজাই অলপ শান্ত কৰিব পাৰিছে। কিন্তু, সিমানতো আবৰহঁতক ভালকৈ বৰাব পৰা নহ'ল। সিহঁতে আকৌ ১৯১১ খ্ৰীষ্টাব্দৰ মাৰ্চ্চ মাহত, শদিয়াৰ পলিটিকেল্ এজেণ্ট মিঃ উইলিয়ামচন্, ডাক্তৰ গ্ৰিগেৰ্চন আৰু ৪০ জন বৃটিচ্ প্ৰজাক কাটি গৱৰ্ণমেণ্টৰে সৈতে ফেৰ পাতি লয়। গৱৰ্ণমেণ্টে বিপুল আয়োজনৰে সৈতে আবৰৰ বিৰুদ্ধে ৰণ-যাত্ৰা কৰাই সিহঁতক বশ মনাইছে। আবৰ পৰ্ব্বতত মিঃ উইলিয়াম্‌চনৰ স্মৃতিফলক স্থাপন কৰি, আবৰ পৰ্ব্বতৰ নামনি ৰাজ্য বৃটিচ্ শাসনৰ অধীনলৈ আনি, শদিয়াৰে সৈতে একেটা সীমান্ত-বিভাগ কৰা হৈছে।

অঁকা—দৰং জিলাৰ উত্তৰ সীমাত অঁকা পৰ্ব্বত। অঁকা দুজাত,—হাজাৰিখোৱা অঁকা আৰু কপাহচোৰ অঁকা। শেহৰ বিধ বৰ দুৰ্দ্দান্ত। সিহঁতৰ 'টাগি' ৰজাই বৃটিচ্ প্ৰজাৰ গাঁৱত ভালেমান উপদ্ৰৱ কৰাৰ দোষত, ১৮২৯ খ্ৰীষ্টাব্দত তাক ধৰি আনি গুৱাহাটীৰ বৰকাটেকত বন্দী কৰি ৰখা হৈছিল। তাৰ পাচত, ১৮৩২ খ্ৰীষ্টাব্দত এৰি দিয়া মাত্ৰকে 'টাগি' ৰজাই আকৌ বালিপাৰাৰ গাওঁ আৰু থানা আক্ৰমণ কৰিলেহি। তাৰ পাচতো ঘনাই উৎপাত লগোৱাত, 'টাগি' ৰজাক ধৰাই আনি ভৈয়ামত বাস

কৰিবলৈ দিয়া হয়। তাৰ পাচত, গৱৰ্ণমেণ্টে সীমা ঠেলি নিয়া বুলি, অকাইতে ১৮৯৩ খ্ৰীষ্টাব্দত ৺লক্ষীধৰ চৌধুৰীক মুখ্য কৰি, কেইবাজনো দেশী কৰ্মচাৰীক ধৰি নি আটক কৰিলেগৈ। সেইবাৰ গৱৰ্ণমেণ্টে ততালিকে সিঁহতক বশ কৰিব নোৱাৰিছিল; কিন্তু সদৌশেহত অকাবিলাক আপুনি শৰণাগত হোৱাত, বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টে সিঁহতক বছৰি ৭০০৲ টকা পঁচা দিবলৈ নিয়ম কৰে।

ডফলা—অকা পৰ্ব্বতৰ পূবে ডফলা পৰ্ব্বত। ডফলাৰ দোৱান মিৰি আৰু আবৰৰ লগত অলপ মিলে। আহোম ৰাজত্বত ডফলাইতৰ উৎপাতৰ কথা ইতিপূৰ্ব্বতে কৈ অহা হৈছে। বৃটিচ শাসনতো সিঁহতে ১৮৫২ খ্ৰীষ্টাব্দলৈকে ঘনাই উপদ্ৰৱ কৰিছিল। আন কি, সিঁহতক পঁচা দিবলৈ নিয়ম কৰাৰ পাচতো, ১৮৭০ আৰু ১৮৭২ খ্ৰীষ্টাব্দত, সিঁহতে বৃটিচ্ গাওঁ আক্ৰমণ কৰিছিল। সদৌশেহত, নানা উপায়েৰে সিঁহতক বৰাই লৈ, বছৰি ৪১৩০৲ টকা পঁচা দিবলৈ গৱৰ্ণমেণ্টে নিয়ম চলাইছে।

আপাটাঙ্গা—ইহঁত ডফলাৰে এটা বলী ঠাল-বিশেষ। আপাটাঙ্গাবিলাকক 'অঙ্কা' নামেও জনা যায়। উত্তৰ-লক্ষীমপুৰ মহকুমাৰ উত্তৰ সীমাৰ প্ৰান্তস্থ পৰ্ব্বতশাৰীৰ নামনিত আপাটাঙ্গা বা অঙ্কাবিলাকৰ বসতি। ১৮৯৬ খ্ৰীষ্টাব্দত সিঁহতে বৃটিচ্ ৰাজ্যত সোমাই বৃটিচ্ প্ৰজা গোটাচেৰেক ধৰি নিয়াত, গৱৰ্ণমেণ্টে সিঁহতৰ বিৰুদ্ধে এদল সৈন্য পঠিয়াই সিঁহতে ধৰি নিয়া মানুহ উদ্ধাৰ কৰি আনে। কিন্তু, আপাটাঙ্গাবিলাকে এতিয়াও বৃটিচৰ বশ মনা নাই।

নগা—নগ্ন বা নাঙ্গঠ্ শব্দৰপৰা 'নগা' বোলা হৈছে। কোনোৱে 'নাগ' শব্দৰপৰাও নগাৰ উৎপত্তি ধৰে; সেই মতে নগাইতক নাগ বা সৰ্পৰ লগত তুলনা কৰা হয়। আঙ্গামী নগাবিলাকৰ বিষয়ে ওপৰত উনুকিয়াই অহা হৈছে। তাত বাজেও, লঠা, ধনমা, নামচঙ্গীয়া, জবকিয়াল, টাৰলুঙ্গীয়া প্ৰভৃতি কেইবিধমান নগা আছে। সিঁহতে আহোম স্বৰ্গদেৱৰ দিনৰেপৰা তৈয়ামৰ মানুহৰে সৈতে কাৰবাৰ চলাই আছিল। এতিয়াও সিঁহতে সেই নিয়মেই চলিছে। ১৮৮৯ খ্ৰীষ্টাব্দত 'নগাহিল'ত হোৱা "ধনমা-ৰণ"ৰ পাচৰপৰা বৃটিচ্ শাসন মানি নগাইতে আৰু কোনো উৎপাত লগোৱা নাই।

ভুটীয়া—১৮৬৪ খ্ৰীষ্টাব্দত ভুটীয়া দুৱাৰ দেৱানগিৰি বৃটিচ্ গৱৰ্ণমেণ্টে দখল কৰাৰ কথা ইতিপূৰ্ব্বতে কৈ অহা হৈছে। তাৰ পাচত, ভুটীয়াবিলাকে বৃটিচ ৰাজ্যত মাজে-সময়ে উপদ্ৰৱ কৰিবলৈ এৰা নাছিল। শেহত, দৰঙ্গৰ ভুটীয়া দুৱাৰ আৰু পূবৰ কৰিয়াপাৰা দুৱাৰ পৰ্য্যন্ত গৱৰ্ণমেণ্টে লোৱাৰ বন্দবস্ত হয়। সেই বাবে উদালগুৰি হাটত বছৰি ৫০০০৲ টকা ভুটীয়াক পঁচা দিবলৈ স্থিৰ হয়। তাত বাজেও, চাৰ-দুৱাৰৰ ভুটীয়াক ১৭৪০৲ টকা আৰু থেবেঙ্গীয়া ভুটীয়াক ১৪৬৲ টকাকৈ বছৰি পঁচা দিয়াৰ নিয়ম চলিত হয়।

মিকিৰ—মিকিৰবিলাক অসমৰ এটা পৰ্ব্বতীয়া জাতি। এই জাতিৰ লিখিত বুৰঞ্জীমূলক তথ্য পাবলৈ নাই। ৰায়বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত "বিবিধ খণ্ড-বুৰঞ্জী"ত কিম্বদন্তীমূলক "মিকিৰৰ আদিকথা" শীৰ্ষক যি একাধ্যা সন্নিবিষ্ট হৈছে, তাৰপৰা মিকিৰৰ জাতিগুৰি বিষয়ক অলপ আভাস পোৱা যায়। সেই মতে, "অতি পূৰ্ব্বে

হেমৃছু-মোথ্‌ৰাং বংশৰ কংস নামে এজন বৰ পৰাক্ৰমী ৰজা আছিল। তেওঁ অসমৰ গোটেই পৰ্ব্বতীয়া জাতিৰ ওপৰত ৰজা আছিল। কংস ৰজাৰ ছাম আৰু জাম নামেৰে দুই কোঁৱৰ আছিল। নগা, কুকি, ডফলা আৰু মিচিমি এই সকলোকেইটা জাতিৰ মানুহ কংস ৰজাৰ পুতেক ছাম কোঁৱৰৰ সতি-সন্ততি। জাম ৰজাৰ ৰংথাং-থেকৃপ আৰু ছিংবাৰ্ব্বে নামেৰে দুই পুতেক আছিল। জাম ৰজা বুঢ়া হৈ মৰাত ৰংথাং-থেকৃপ ৰজা হ'ল। ভায়েক ছিংবাৰ্ব্বেই মান দেশৰ দাঁতি কাষৰত 'ছিংবাৰ্ব্বে' নামে ৰাজ্য পাতিলেগৈ। 'ছিংবাৰ্ব্বে' মানে খলা বমা, ওখ-চাপৰ, নাইবা অসমান; সেই দেখি এই ৰাজ্য 'অসম' নামে জনাজাত হ'ল। সেই ৰাজ্যত সেই বংশৰ মৃছুকৈফা, পাৰক, আৰলেং প্ৰভৃতি ৰজা হৈ যোৱাত, ছট নামেৰে ৰজা এটা হ'ল। তাত পাচে খিবেং-বাংবেং ফৈদৰ এটা সাহিয়াল আৰু বুধিয়ক মানুহ তেওঁলোকৰ চৰ্দ্দাৰ হ'ল। তেওঁ মিকিৰবোৰক নাচ-গান, সেৱা-পূজা, কাঠ-সংস্কাৰ আদি বহুত নীতি-নিয়ম শিকালে। তাৰ পাচত, ভালেমান মিকিৰ নেতাৰ দ্বাৰাই মিকিৰ ৰাজ্য শাসিত হয়। মিকিৰবোৰ পাঁচ ফৈদত বিভক্ত; যেনে, -ইংতি, তেৰাং, তিমুং, ইংহি আৰু তেৰণ।"*

---

* ৰায় বাহাদুৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত "দেওধাই অসম বুৰঞ্জী"ৰ অন্তৰ্ভুক্ত "বিবিধ খণ্ড-বুৰঞ্জী", ২০৯—২১৪ পৃষ্ঠা।

ওপৰঞ্চি

দানৱবংশী আৰু অসুৰবংশী ৰজা

(খ্ৰীঃ পূঃ ১৭00 চনৰপৰা খ্ৰীঃ ৯00 চনলৈকে)

১।	মহীৰঙ্গ দানৱ	খ্ৰীঃ পূঃ	১৭০০
২।	হতকাসুৰ	„	১৬৫০
৩।	সম্বৰাসুৰ	„	১৬৪০
৪।	ৰত্নাসুৰ	„	১৬৩০
৫।	ঘটক কিৰাট	„	১৬০০
৬।	নৰকাসুৰ	„	১৫০০
৭।	ভগদত্ত	„	১৪৫০
৮।	বজ্ৰদত্ত	„	১৪০০

(অন্ধযুগ, খ্ৰীঃ পূঃ ১৪০০—খ্ৰীঃ ৭০০)

৯।	হৰ্ষবৰ্মা	খ্ৰীঃ	৭০০
১০।	সালস্তম্ভ	„	৭৫৫
১১।	পালক বিজয়	„	৭৮০
১২।	প্ৰলম্ভ	„	৮০০
১৩।	হৰ্জৰ	„	৮২৯
১৪।	বনমালদেৱ	„	৮৩৬
১৫।	বীৰবাহু	„	৮৬৪
১৬।	বলবৰ্মদেৱ	„	৮৮৪
১৭।	সুবাহু	„	৯০০

বিবিধ বংশৰ ৰজা

(খ্ৰীঃ পূঃ ১৫00 চনৰপৰা খ্ৰীঃ ১000 চনলৈকে)

১।	ভীষ্মক ৰজা	খ্ৰীঃ পূঃ	১৫০০
২।	বাণৰজা	„	১৪৫০
৩।	দেৱেশ্বৰ	„	১৪০০

(অন্ধযুগ, খ্ৰীঃ পূঃ ১৪০০—খ্ৰীঃ ৫৫০)

৪।	নাগশঙ্কৰ	খ্ৰীঃ	৫৫০
৫।	মঙ্কল	„	৬০৬
৬।	কুমাৰ ভাস্কৰ বৰ্মা	„	৬৪৮

জীতাৰিবংশী ৰজা

(খ্রীঃ ১১০০ চনৰপৰা খ্রীঃ ১৪৭৮ চনলৈকে)

১।	ধৰ্মপাল	খ্রীঃ	১১০০
২।	সুবলি	”	১১২০
৩।	পদ্মনাৰায়ণ	”	১১৪০
৪।	চন্দ্ৰনাৰায়ণ	”	১১৬০
৫।	মহেন্দ্ৰনাৰায়ণ	”	১২০০
৬।	প্ৰাণনাৰায়ণ	”	১২৫০
৭।	জয়নাৰায়ণ	”	১২৮০
৮।	ক্ষোভনাৰায়ণ	”	১৩২০
৯।	ৰামচন্দ্ৰ	”	১৩৬০
১০।	আৰিমত্ত	”	১৪০০
১১।	ৰত্নসিংহ	”	১৪৪০
১২।	জ্যোজাল ৰলহ	”	১৪৭৮

পালবংশী ৰজা

(খ্রীঃ ১০০০ চনৰপৰা খ্রীঃ ১৪০০ চনলৈকে)

১।	ব্ৰহ্মপাল	খ্রীঃ	১০০০
২।	ৰত্নপাল	”	১০১০
৩।	পুৰন্দৰপাল	”	১০৭০
৪।	ইন্দ্ৰপাল	”	১০৯০
৫।	কুমাৰ পাল	”	১১২৫
৬।	ধৰ্মপাল	”	১১৫০
৭।	দেৱপাল	”	১১৬০
৮।	জয়পাল	”	১১৭৫
৯।	বিগ্ৰহ পাল (১ম)	”	১১৮০
১০।	নাৰায়ণপাল	”	১২২৫
১১।	ৰাজপাল	”	১২৫০
১২।	গোপাল	”	১২৭৫
১৩।	বিগ্ৰহপাল (২য়)	”	১৩০০
১৪।	মহাপাল	”	১৩২৫
১৫।	ন্যায়পাল	”	১৩৫০
১৬।	বিগ্ৰহপাল (৩য়)	”	১৪০০

খেন্‌বংশী ৰজা

১। নীলধ্বজ (খ্ৰীঃ ১২০১—১২৯৫)   ২। দুৰ্লভনাৰায়ণ (খ্ৰীঃ ১২৯৬—১৩৩০)
৩ আৰু ৪ নং অজ্ঞাত (খ্ৰীঃ ১৩৩০ -১৪২০)
৫। চক্ৰধ্বজ (খ্ৰীঃ ১৪২০—১৪৫৫)।   ৬। নীলাম্বৰ (খ্ৰীঃ ১৪৫৫—১৫১০)

আহোম স্বৰ্গদেৱ

(খ্ৰীঃ ১২২৯ চনৰপৰা ১৮৩৮ চনলৈকে)

স্বৰ্গদেৱৰ নাম	ৰাজত্বৰ আৰম্ভণ	সামৰণ
১। চুকাফা	খ্ৰীঃ ১২২৯	১২৬৮ চন
২। চুতেউফা	„ ১২৬৮	১২৮১ „
৩। চুবিন্‌ফা	„ ১২৮১	১২৯৩ „
৪। চুখাংফা	„ ১২৯৩	১৩৩২ „
৫। চুখ্ৰাংফা	„ ১৩৩২	১৩৬৪ „
৬। চুতুফা	„ ১৩৬৪	১৩৭৬ „
বিষয়াতন্ত্ৰ	„ ১৩৭৬	১৩৮০ „
৭। ত্যাওখাম্‌থি	„ ১৩৮০	১৩৮৯ „
বিষয়াতন্ত্ৰ	„ ১৩৮৯	১৩৯৮ „
৮। চুডাংফা বা বামুণী কোঁৱৰ	„ ১৩৯৮	১৪০৭ „
৯। চুজাংফা	„ ১৪০৭	১৪২২ „
১০। চুফকফা	„ ১৪২২	১৪৩৯ „
১১। চুচেন্‌ফা	„ ১৪৩৯	১৪৮৮ „
১২। চুহান্‌ফা	„ ১৪৮৮	১৪৯৩ „
১৩। চুপিম্‌ফা	„ ১৪৯৩	১৪৯৭ „
১৪। চুহুংমুং বা স্বৰ্গনাৰায়ণ	„ ১৪৯৭	১৫৩৯ „
১৫। চুক্লেংমুং	„ ১৫৩৯	১৫৫২ „
১৬। চুখাম্‌ফা বা খোৰা ৰজা	„ ১৫৫২	১৬১১ „
১৭। চুচেংফা বা বুঢ়াস্বৰ্গনাৰায়ণ	„ ১৬১১	১৬৪১ „
১৮। চুৰম্‌ফা	„ ১৬৪১	১৬৫২ „
১৯। চুতিংফা	„ ১৬৫২	১৬৫৪ „
২০। চুতাম্লা বা জয়ধ্বজসিংহ	„ ১৬৫৪	১৬৬৩ „
২১। চুপুংমুং বা চক্ৰধ্বজসিংহ	„ ১৬৬৩	১৬৬৯ „
২২। চুন্যত্‌ফা বা উদয়াদিত্য	„ ১৬৬৯	১৬৭২ „
২৩। চুক্লম্‌ফা	„ ১৬৭২	১৬৭৫ „

	স্বৰ্গদেৱৰ নাম	ৰাজত্বৰ আৰম্ভণ	সামৰণ
২৪।	চুহুং	খ্ৰীঃ ১৬৭৫	এমাহ ১৫ দিন
২৫।	গোবৰ স্বৰ্গদেৱ	...	মুঠেই ২০ দিন
২৬।	চুজিন্‌ফা	" ১৬৭৫	১৬৭৭ "
২৭।	চুদৈফা	" ১৬৭৭	১৬৭৯ "
২৮।	চুলিক্‌ফা বা লৰা-ৰজা	" ১৬৭৯	১৬৮১ "
২৯।	চুপাত্‌ফা বা গদাধৰ সিংহ	" ১৬৮১	১৬৯৬ "
৩০।	চুথংফা বা ৰুদ্ৰসিংহ	" ১৬৯৬	১৭১৪ "
৩১।	চুতন্‌ফা বা শিৱসিংহ	" ১৭১৪	১৭৪৪ "
৩২।	চুচেন্‌ফা বা প্ৰমত্তসিংহ	" ১৭৪৪	১৭৫১ "
৩৩।	চুৰম্‌ফা বা ৰাজেশ্বৰসিংহ	" ১৭৫১	১৭৬৯ "
৩৪।	চুন্যেউফা বা লক্ষ্মীসিংহ	" ১৭৬৯	১৭৮০ "
৩৫।	চুহিত্‌পঙ্ফা বা গৌৰীনাথসিংহ	" ১৭৮০	১৭৯৫ "
৩৬।	কমলেশ্বৰসিংহ	" ১৭৯৫	১৮১০ "
৩৭।	চন্দ্ৰকান্তসিংহ	" ১৮১০	১৮১৮ "
৩৮।	চন্দ্ৰকান্তসিংহ (২য় বাৰ)	" ১৮১৮	১৮২১ "
৩৯।	যোগেশ্বৰসিংহ	" ১৮২১	১৮২৩ "
৪০।	পুৰন্দৰ সিংহ	" ১৮৩৪	১৮৩৮ "

বৃটিচ্‌ৰাজৰ দিনত আহোম ৰাজকোঁৱৰ

১। পুৰন্দৰ সিংহৰ ঠালৰ:—(১) কামেশ্বৰ সিংহ; (২) কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহ; (৩) হুমুৰেশ্বৰ সিংহ।

২। চন্দ্ৰকান্ত সিংহৰ ঠালৰ:—(১) ঘনকান্ত সিংহ; (২) কেশৱাকান্ত সিংহ; (৩) ছুগবাগী আইদেউ বৰ্তমান।

কোঁচ ৰজা

(খ্ৰীঃ ১৫১৫ চনৰপৰা ১৭২৮ চনলৈকে)

	ৰজাৰ নাম	ৰাজত্বৰ কাল
১।	বিশ্বসিংহ	খ্ৰীঃ ১৫১৫—১৫৪০
২।	নৰনাৰায়ণ	" ১৫৪০—১৫৮৪
৩।	ৰঘু নাৰায়ণ	" ১৫৮৪—১৬০৩
৪।	পৰীক্ষিত নাৰায়ণ	" ১৬০৩—১৬১৫
৫।	বলিত নাৰায়ণ	" ১৬১৫—১৬৩৭

ৰজাৰ নাম		ৰাজত্ব কাল
৬। বিজিত নাৰায়ণ (বেজিণী ফৈদ)		” ১৬৩৭ – ১৬৪০
৭। মহেন্দ্ৰ নাৰায়ণ (দৰঙী ফৈদ)		” ১৬৩৭—১৬৪৩
৮। চন্দ্ৰ নাৰায়ণ	”	” ১৬৪৩—১৬৬০
৯। সূৰ্য নাৰায়ণ	”	” ১৬৬০—১৬৮২
১০। ইন্দ্ৰ নাৰায়ণ	”	” ১৬৮২—১৭২৫
১১। আদিত্য নাৰায়ণ	”	” ১৭২৫—১৭২৭
১২। মধু নাৰায়ণ	”	” ১৭২৭- ১৭২৮

চুটিয়া ৰজা

(খ্ৰীঃ ১২২৪ চনৰপৰা ১৬৭৬ চনলৈকে)

ৰজাৰ নাম	ৰাজত্ব কাল
১। ৰত্নধ্বজ পাল	খ্ৰীঃ ১২২৪— ১৩০৪
২। বিজয়ধ্বজ পাল	” ১৩০৪—১৩৬৪
৩। বিক্ৰমধ্বজ পাল	” ১৩৬৫—১৩৯৮
৪। গৰুড়ধ্বজ পাল	” ১৩৯৮—১৪৪৪
৫। শঙ্খধ্বজ পাল	” ১৪৪৪— ৪৮৮
৬। ময়ূৰধ্বজ পাল	” ১৪৮৮ - ১৫২৯
৭। জয়ধ্বজ পাল	” ১৫২৯—১৫৭৭
৮। কৰ্ম্মধ্বজ পাল	” ১৫৭৭—১৬৩১
৯। ধৰ্ম্মধ্বজ পাল	” ১৬৩১—১৬৭৪
১০। নীতি পাল	” ১৬৭৪—১৬৭৬

কছাৰী ৰজা

(খ্ৰীঃ ১৫২৫ চনৰপৰা ১৮৩০ চনলৈকে)

ৰজাৰ নাম	ৰাজত্ব কাল
১। খুন্‌খৰা	খ্ৰীঃ ১৫২৫—১৫৩১
২। ডেটচুং	” ১৫৩১—১৫৩৬
(ক) অন্ধযুগ	” ১৫৩৭—১৬০০
৩। শত্ৰুদমন	” ১৬০০—১৬৩১
৪। নৰনাৰায়ণ	” ১৬৩১—১৬৩২
৫। ভীমদৰ্প	” ১৬৩২—১৬৩৭
৬। ইন্দ্ৰবল্লভ	” ১৬৩৭—১৬৪৪
৭। বীৰদৰ্প নাৰায়ণ	” ৬৪৪—১৬৭২

	ৰজাৰ নাম	ৰাজত্বৰ কাল
৮।	গৰুড়ধ্বজ	„ ১৬৭২—১৭০২
৯।	মকৰধ্বজ	
১০।	উদয়াদিত্য	
১১।	তাম্ৰধ্বজ	„ ১৭০২—১৭০৮
১২।	সুৰদৰ্প	„ ১৭০৮—১৭২১
১৩।	হৰিশ্চন্দ্ৰ নাৰায়ণ	„ ১৭২১—১৭৩৫
১৪।	কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ নাৰায়ণ	„ ১৭৩৫—১৭৬০
১৫।	সন্দিকাৰী	„ ১৭৬০—১৭৭১
১৬।	হৰিশ্চন্দ্ৰ ভূপতি	„ ১৭৭১—১৭৮৫
১৭।	কৃষ্ণচন্দ্ৰ	„ ১৭৮৫—১৮১৩
১৮।	গোবিন্দ চন্দ্ৰ	„ ১৮০৩—১৮৩০

জয়ন্তাৰ ৰজা

(খ্ৰীঃ ১৫০০ চনৰপৰা ১৮৩৫ চনলৈকে)

	ৰজাৰ নাম	ৰাজত্বৰ কাল
১।	পৰ্ব্বতৰায়	খ্ৰীঃ ১৫০০—১৫১৬
২।	মাঝো গোসাঁই	„ ১৫১৬—১৫৩২
৩।	বুঢ়া পৰ্ব্বতৰায়	„ ১৫৩২—১৫৪৮
৪।	বৰগোসাঁই	„ ১৫৪৮—১৫৬৪
৫।	বিজয়মাণিক	„ ১৫৬৪—১৫৮০
৬।	প্ৰতাপৰায়	„ ১৫৮০—১৫৯১
৭।	ধনমাণিক	„ ১৫৯৬—১৬০৫
৮।	যশমাণিক	„ ১৬০৫—১৬২৫
৯।	সুন্দৰৰায়	„ ১৬২৫—১৬৩৬
১০।	ছোট প্ৰতাপৰায়	„ ১৬৩৬—১৬৪৭
১১।	যশোমন্ত ৰায়	„ ১৬৪৭—১৬৬০
১২।	ৰামচিং	„ ১৬৬০—১৬৬৯
১৩।	প্ৰতাপচিং	„ ১৬৬৯—১৬৬৯
১৪।	লক্ষ্মীনাৰায়ণ	„ ১৬৬৯—১৬৯৭
১৫।	ৰামচিং (২য়)	„ ১৬৯৭—১৭০৮
১৬।	জয়নাৰায়ণ	„ ১৭০৮—১৭২৯
১৭।	বৰগোসাঁই (২য়)	„ ১৭২৯—১৭৭০
১৮।	ছত্ৰচিং	„ ১৭৭০—১৭৮১
১৯।	বিজয়নাৰায়ণ	„ ১৭৮১—১৭৮৯
২০।	ৰামচিং (৩য়)	„ ১৭৮৯—১৮৩৫

শ্ৰীহট্টৰ ৰজা

(খ্ৰীঃ ১১৮৯ চনৰপৰা ১২৭০ চনলৈকে)

ৰজাৰ নাম	ৰাজত্বৰ কাল
১। খৰৱান	খ্ৰীঃ ১১৮৯—১২০০
২। গৰুল	” ১২০০—১২১০
৩। নাৰায়ণ	” ১২ ০—১২২৫
৪। গোবিন্দদেৱ	” ১২২৫—১২৪৫
৫। ঈশানদেৱ	” ১২৪৫—১২৭০

মণিপুৰৰ ৰজা

(খ্ৰীঃ ১৭১৪ চনৰপৰা ১৮৩৮ চনলৈকে)

ৰজাৰ নাম	ৰাজত্বৰ কাল
১। গৰীবনেৱাৰ	খ্ৰীঃ ১৭১৪—১৭৫০
২। অগতচাহ	” ১৭৫০—১৭৬৫
৩। জয়চিং	” ১৭৬৫—১৭৯৯
৪। হৰ্ষচন্দ্ৰ	” ১৭৯৯—১৮০১
৫। মধুচন্দ্ৰ	” ১৮০১—১৮০৩
৬। চৌৰজিতচিং	” ১৮০৩—১৮১২
৭। মাৰ্জিতচিং	” ১৮১২—১৮১৯
৮। গম্ভীৰচিং	” ১৮২০—১৮৩৩
৯। চন্দ্ৰকীৰ্ত্তিচিং	” ১৮৩৩—১৮৪৪
১০। নৰজিতচিং	” ১৮৪৪—১৮৫১
১১। দেৱেন্দ্ৰচিং	” ১৮৫১—১৮৫৫
১২। চন্দ্ৰকীৰ্ত্তিচিং (২য় বাৰ)	” ১৮৫৫—১৮৮৬
১৩। সুৰচন্দ্ৰচিং	” ১৮৮৬—১৮৯১
১৪। চূড়াচন্দ্ৰচিং	” ১৮৯১—

বাৰভূঞা

১। বৰ-বাৰভূঞা (শাভাহুৰ কৈদ)—সহকৰ, কাব্যসী, পম, বায়, সদাল, তক, চৈচন, ধনজা, উজীৰ, সাবোল, বমাই, তমাই।

২। সৰু-বাৰভূঞা ([illegible] কৈদ)—কথধৰ, ৰঘু, মুকুন্দ, কাম, সুৰথ, সুন্দৰ, সুপম, গৌৰ, ৰত্ন, মহাৰথ, গেপ, কেণ।

বৃটিচ গৱৰ্ণমেণ্ট

গৱৰ্ণৰজেনেৰেলৰ এজেণ্ট আৰু কমিচনাৰ

	শাসনকৰ্ত্তা				শাসনৰ কাল
১।	মিঃ ডেভিড্ স্কট্	...	...	...	খ্ৰীঃ ১৮২৩-১৮৩১ চন
২।	মেজৰ এডাম হোৱাইট্		...	...	„ ১৮২৭-১৮৩২ „
৩।	কাপ্তান নিউভিল	...	...	...	„ ১৮২৮-১৮৩০ „
৪।	লেফটেনেণ্ট জেম্চ মেথি		...	...	„ ১৮৩০-১৮৩১ „
৫।	মিঃ টি, চি, ৰবাৰ্টচন্	...	...	...	„ ১৮৩১-১৮৩৪ „
৬।	জেনেৰেল জেন্‌কিন্স	...	...	...	„ ১৮৩৪-১৮৬১ „
৭।	কৰ্ণেল হপ্‌কিন্সন্	...	...	...	„ ১৮৬১-১৮৭৪ „

চীফ কমিচনাৰ

১। কৰ্ণেল কিটিং খ্ৰীঃ ১৮৭৪ চনৰ ৭ ফেব্ৰুৱাৰীৰ পৰা ১৮৭৮ চনৰ ২১ জুনলৈকে

২। চাৰ এচ, চি, বেইলী ১৮৭৮ „ ২২ জুনৰ „ ১৮৮১ „ ১ মাৰ্চ্চ „

৩। চাৰ চাৰ্লচ এ, ইলিয়ট্ ১৮৮১ „ ২ মাৰ্চ্চৰ „ ১৮৮২ „ ৭ জুলাই „

৪। মিঃ ডব্লিউ, ই, ওৱাৰ্ড
(একটিং) ১৮৮৩ „ ৮ জুলাইৰ „ ১৮৮৩ „ ৭ অক্টোবৰ „

৫। চাৰ চাৰ্লচ এ,
ইলিয়ট্ (ঘূৰিবাৰ) ১৮৮৩ „ ৮ অক্টোবৰৰ „ ১৮৮৫ „ ২ ফেব্ৰুৱাৰী „

৬। মিঃ ডব্লিউ, ই, ওৱাৰ্ড
(একটিং) ১৮৮৫ „ ২৪ ফেব্ৰুৱাৰীৰ „ :৮৮৭ „ ৩০ অক্টোবৰ „

৭। মিঃ ফিট্জ, পেট্ৰিক ১৮৮৭ „ ৩১ অক্টোবৰৰ „ ১৮৮৯ „ ১৫ জুলাই „

৮। মিঃ জে, ওৱেষ্টলেণ্ড
(একটিং) ১৮৮৯ „ ৬ জুলাইৰ „ ১৮৮৯ „ ২২ অক্টোবৰ „

৯। মিঃ জে, ডি, কুইণ্টন্ ১৮৮৯ „ ২৩ অক্টোবৰৰ „ ১৮৯১ „ ২৪ মাৰ্চ্চ „

১০। চাৰ এইচ, কলেট্
(একটিং) ১৮৯১ „ ২৫ মাৰ্চ্চৰ „ ১৮৯১ „ ২৭ মে' „

১১। চাৰ উইলিয়াম, ই, ওৱাৰ্ড খ্ৰীঃ ১৮৯১ চনৰ ২৮ মে'ৰপৰা ১৮৯৬ চনৰ ১৫ জুলাই লৈকে

১২। চাৰ চাৰ্লচ জেমচ্ লয়েল „ ১৮৯৬ „ ১৬ জুলাইৰ „ ১৮৯৬ „ ৫ অক্টোবৰ

১৩। চাৰ হেন্‌ৰি জে, এচ, কটন „ ১৮৯৬ „ ২৮ নৱেম্বৰৰ „ ১৯০২ „ ১ মে'

১৪। মিঃ জে, বি, ফুলাৰ „ ১৯০২ „ ২ মে'ৰ „ ১৯০৫ „ ১ আগষ্ট

সকাউন্সিল লেফ্‌টেনেণ্ট গৱৰ্ণৰ

(পুৰ্ব্ববঙ্গ আৰু অসম গৱৰ্ণমেণ্ট)

১। চাৰ বেম্‌ফিল্ড ফুলাৰ খ্ৰীঃ ১৯০৫ চনৰ ১৬ অক্টোবৰৰপৰা ১৯০৬ চনৰ ১৯ আগষ্টলৈকে
২। চাৰ লেন্সলট হেয়াৰ „ ১৯০৬ „ ২০ আগষ্টৰ „ ১৯১১ „ ২৩ আগষ্ট „
৩। চাৰ চাৰ্লচ বেলী „ ১৯১১ „ ২৫ আগষ্টৰ „ ১৯১২ „ ৩১ মাৰ্চ্চ „

সকাউন্সিল চীফ কমিচনাৰ

১। অনৰেবোল চাৰ আৰ্চডেল আৰ্ল খ্ৰীঃ ১৯১২ চনৰ ১ এপ্ৰিলৰপৰা ১৯১৪ চনৰ ১৪ এপ্ৰিললৈকে।
২। অনৰেবোল কৰ্ণেল পি, আৰ, টি, গৰ্ডন ১৯১৪ চনৰ ১৫ এপ্ৰিলৰপৰা ১৯১৪ চনৰ ৩১ জুলাইলৈকে।
৩। অনৰেবোল চাৰ আৰ্চডেল আৰ্ল (২য় বাৰ) ১৯১৪ চনৰ ১ আগষ্টৰপৰা ১৯১৮ চনৰ ৩১ জুলাইলৈকে।
৪। অনৰেবোল চাৰ নিকলাচ বিটচন্ বেল ১৯১৮ চনৰ ১ আগষ্টৰপৰা ১৯২১ চনৰ ২ জানুৱাৰীলৈকে।

সকাউন্সিল গৱৰ্ণৰ

১। চাৰ নিকলাচ বিটচন্ বেল খ্ৰীঃ ১৯২১ চনৰ ৩ জানুৱাৰীৰপৰা ২ মাৰ্চ্চলৈকে (এক্‌টিং
২। চাৰ উইলিয়াম মাৰিচ খ্ৰীঃ ১৯২১ চনৰ ৩ মাৰ্চ্চৰপৰা ১৯২৩ চনৰ ৯ অক্টোবৰলৈকে
৩। চাৰ জন হেন্‌ৰি কাৰ খ্ৰীঃ ১৯২৩ চনৰ ১০ অক্টোবৰৰপৰা ১৯২৭ চনৰ ২৭ জুনলৈকে
৪। চাৰ লৌৰি হেমণ্ড খ্ৰীঃ ১৯২৭ চনৰ ২৮ জুনৰপৰা ১৯৩২ চনৰ ২ মাৰ্চ্চলৈকে
৫। চাৰ মাইকেল কীন্ খ্ৰীঃ ১৯৩২ চনৰ ৩ মাৰ্চ্চৰপৰা ১৯৩৭ চনৰ ৪ মাৰ্চ্চলৈকে
৬। চাৰ ৰবাৰ্ট নীল ৰীড খ্ৰীঃ ১৯৩৭ চনৰ ৫ মাৰ্চ্চৰপৰা…